

თბილისის შრომის წითელი ღრუის ორდენოსანი
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თურქოლოგიის კათედრა

სერგი ჯიქია

თ უ რ ქ უ ლ ი
ქ რ ე ს ტ ო მ ა თ ი ა

მეორე შემსახული გამოცემა

თბილისი 1971

VI

9.წ. სალიტერატურო უნას მორიგს გაჩნდა სიღრმე უფსკრული. მუ -
 ნქმნა ხელოვნური უნა, ურთგვარი უარგონი, რომელიცდაჟე ქმნიდ-
 ნენ და წერდნენ ხალხისაგან საკვებთი მონქვეთილი ზედა ჟენე-
 ბის წარმომადგენლები და რომელიც ამსოლუტურად ხელმძღვრებ-
 ლი იყო ლურჯი ხალხისათვის.¹ ლურჯი ხალხის ცალკეული მონინა-
 ვე წარმომადგენლები იმთავითვე (ჯერ კიდევ XVI საუკუნეიდან)
 გრძნობდნენ, რომ ამ მუუსაბამობას მძიმე მუდგებში უნდა მუ-
 ცლოდა ლურჯული ურთხული კულტურის განვითარების ზვალსაძრ-
 სით. მაგრამ გაბეღული პროფესორების მუხუბედავად არსებულ პო -
 ლიტოკურ და რელიგიურ სიტუაციაში მათ ვერ მუდღეს ლურჯული
 უნის განვითარების ამ არამუხუბრითი გზის მუცვლა. სათანადო
 პირობები მუიქმნა მხოლოდ ლურჯთში რესპუბლიკური წყობილების
 დაწყებებისა (1923) და, განსაკუთრებით კი, ლურჯული საუნათ-
 მუენიერო საზოგადოების (Türk Dil Kurumu) დაარსების(1932)
 მუხედგ. ამ საზოგადოებამ, მუიძღება იმქვას, კოლოსალური მუ-
 მათმა ჩააჭარა ლურჯული უნის არამულ-სპარსული ურემენებებისა-
 გან ჩამუხედისა და, საეროოდ, უნის განმარტოების საქმუში.
 ამუახად არამულ-სპარსული სიტუების ხმარება უმნიშვნელო მ-
 ნიმუხამუცა დაყვანილი, ლუმუამ ამ საკითხში არიან უკიდურესო-
 ბის მუხმხენილია და ზომიერად განწყობილიყო. აქ ჩვენ არ მუგ-
 ვიძღვათ დაწეროლებით მუვებოთ ამ საკითხს, მხოლოდ ის კი უნდა
 ვქვამთ, რომ ამ გაჩემადავად პიროოდში თითქოს ყველაზე უფრო
 რთულია ქრესტომათიის მუდგენა. მაგრამ უნის მუენიერული მუს-
 წავლა გულიხმობს უნის მუსწავლას მისი განვითარების ყველა
 საყუბურის გაზვარისწინებოთ. ჩვენ უნდა მუენსწავლოთ ძველი
 ლურჯულიც, როთა უკუღმარობის გამო მანერტილი ის ხელოვნუ-
 რი ლურჯული უნაც, რომელსაც დღეს ლურჯთში "ოსმალურს"(Os -
 manlıca) ვმბობან და აგრეთვე ახალი და უახლესი ლურჯული
 უნა, რომლითაც ლურჯული უნის ისტორიაში ყვემარითად სრულიად
 ახალი ეპოქა იწყება.

ამქერად ჩვენს ქრესტომათიაში წარმოდგენილია მასალები
 ხალხური ზეპირსიტყვიერებდან, მათთანთ ხალხურობით უნობილი
 მწერარათა (მ.უხისი, ჩ.ს. სუიფედოინი, რედად ნური და სხვ.)
 მუხომუდგებებისა და უახლესი მწერლობის ნიმუშები. 9.წ. ოსმა-

1 აბის მუსახედ დაწერილებით ის.: A.S. Levend, Türk Di-
 linde Gelişme ve Sadeleşme Soruları, Ankara, 1949,
 33. 9-14.

ღურნი, ყალბი უნდა იქნას შეხსენებული ისევე, როგორც ძველი ლექსები უნდა იხსენიებოდნენ. "ოსმალურისათვის" საკითხავი ნიგონი, პრეფ. ვ. სიმონიძის ქრესტომათიის ოცნება, ¹ ყალბი უნდა გამოიყოს.

მონაარსობრივ ქრესტომათიის მასალა შედგება ნა-
წილებიდან: I განყოფილებაში მოცემულია ლექსები გვირგვინ-
გვების ნიძულები, რომელიც უნდა სხვა ლექსებთან შედარებით
უფრო ხელოვნადაა მოთხრობილი უნდა იქნას მასალის რამდენიმე
სხვადასხვა წყაროდან ამოკრებილი ეს მასალა დასაბუ-
თებულია შემდეგი თანამდებობით: ანდრეებში, გამოცხადებში, ხალხ-
ური ლექსები, ზოგადი და ანტიკური (გვ. 1-26). ეს წყარო-
ები შემდეგია: J. Nemeth, Türkische Lesebuch mit Glossar,
Berlin u. Leipzig, 1916; M. Mollova, Bilmeceler, Sofya,
1962; Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme,
herausgegeben von W. Radloff, VIII Theil, Mundarten der
Osmanen, Gesammelt und übersetzt von I. Cunos. St. Petersburg,
1899; O. Spies, Türkische Chrestomathie aus moder-
ner Literatur, Wiesbaden, 1957; Вл. Гордлевский, Турец-
кая хрестоматия со словарем, М., 1931. Г. Алекберли и Г. Р.
Мирзаде, Учебник турецкого языка, Баку, 1941. Н. К. Дмит-
риев - Бу Адам, Османский текст со словарем, Ленинград,
1928. سه نذ هت، م. فرید، قونیه، ولا ییتی خلقیات و حریاتی، قونیه
۱۹۲۱. تکه زاد، م. سعید، جمل منتخبه ترکیه یاخود اتالر سوزی،
در سعادت ۱۳۱۱. لطیف خواجه نصر الدین، استانبول، ۱۹۲۶. და სხვ.

II განყოფილებაში მოთავსებულია სხვადასხვა მონაარსის
კატეგორიის ნიმუშები, უძველესი, ცხოველური საბუნების ("კუ-
რდულია რომ თავის მოკლე განმარტებას", "კატეგორიის ეტიმო-
ლოგია", "კატეგორიის და მნიშვნელობა" და სხვ.). ამ ნიმუშებთან უნდა
შედარებით მარტივად და ურთიერთსადასაბუთებლად უფრო
უფრო ძველი ლექსების კომპარატივული შესწავლა (გვ. 27-35)²

1. В. Д. Смирнов, Образцовые произведения османской ли-
тературы в извлечениях и отрывках, СПб., 1903.
2. ეს მასალაში ამოკრებილია; A. Tietze, S. G. Lisie, Türki-
sches Lesebuch für Ausländer, Istanbul, 1943,
حسین جاہد، تورکچه صرف و نحو، برنجی سنه، استانبول، ۱۳۲۸. اوچنجی
سنه، استانبول، ۱۳۲۱. احمد جواد، عثمانی لسانی، استانبول، ۱۳۰
عثمان شوقی، بیکی اصول تعلیم قرایت، در سعادت ۱۳۲۷

ბინათვის მიგვეწოდებინა *თურქი* ისტორიკოსის მიერ ბუნებრივ *თურქულ* ენაზე დაწერილი ისტორიული მონაარსის *ტექსტები* ცნობილი *მეცნიერის* *პროფ. ი.ჯ. უზუნჩაშვილის* *Osmanlı Tarihi* -
 დან (ტ.111, ნაწილი 2, ანკარა, 1954) და აგრეთვე *კლდეშორი*
შრი *მირმის* *Mufassal Osmanlı Tarihi* -დან (ტ.111, სტამბოლი,
 1959). აქვე მოყვანილია *M. Sertoğlu, Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi* -დან (სტამბოლი, 1958) სტუდენტთათვის
 ისტორიულ ჭრბინთა მუშავ სასარგებლო განმარტებანი; ბოლოს
 ამ განყოფილებას დარბული აქვს ნაწევრებში *თურქეთის* ახალი
 ისტორიიდან. ეს ნაწევრები *ბოგვანოდეს* *დოკ. თ. გიგინვიძე*-
 ვილმა და *დოკ. მიხ. სვანიძე*ში. ამ მასალებში ჩვენს სტუდენტ -
 ტემს უნდა განუკითხაროს ჩვევში *თურქული ისტორიული ტექსტები*
 ბინ კითხვაში.

*ქრესტომათი*ში მოთავსებულ *ტექსტებს* სქოლიოში ჩვენ და-
 ვრთეთ *კალკული* სილვევები და ილიომატური გამოთქმების ახსნა,
 რიბელიც არაბული ციფრებში არის დანოზირილი. იშვიათ შემთხვე-
 ვაში სქოლიოში ჩამოტანილია აგრეთვე *ტექსტის* ავტორის ან გა-
 მომცემლის ახსნა-განმარტებში, მაგრამ ასეთებში აღნიშნულია
 ვარსკვლავით ან ვარსკვლავებში. ახსნა-განმარტებში დარბული
 აქვს იმ სილვევებსა და გამოთქმებს, რომლებიც ჩვენი სტუდენტ-
 ტემისათვის ხელიისაწვდომი *ე.ა. მაგაზანიკის* *ლექსიკონში*¹ არ
 მოკლავება, ზემოც ეს ყველგან სათანადო სიზუსტით შეიძლება
 დაკული არ იყოს. რადგანაც ქართულ ენაზე განმარტებების ჩა-
 ბეჭედა *თურქულ ტექსტებში* ტექნიკურად დიდ სირბულეს ქმნიდა,
 ასეთი განმარტებები *თურქულად*ვეა მოკლული. ცხადია, აქ მას-
 წავლებლის დახმარება ივარაუდება, ზემოც სტუდენტთათვისაც ეს
 იქნება სასარგებლო სავარჯიშო.

ჩვენი *ქრესტომათის* *ტექსტებში* მკითხველი ადვილად შეამ-
 ჩნებს *ორთოგრაფიულ* სხვადასხვაობებს. ასეთი სხვადასხვაობა
თურქულს დაჰყვა იმთავრიდანვე (ლათინურ ანბანზე გადასვლის
 დროიდან). მართალია, ამჟამად *ორთოგრაფიის* საკითხები *თურქეთში*
 ასე ზე ისე მოწესრიგებულია, მაგრამ სხვადასხვა დროსა და
 სხვადასხვა ადგილას გამოქვეყნებულ ჩვენს მასალებში *ორთოგრაფიული*
წესების უნიფიკირება მთლიანად ვერ მოხერხდა. გარდა
 ამისა, რიგი ავტორები და ქრწალი-გაჭეტები დღესაც არ იყავენ,

მაგალითად, საკუთარ სახელმძღვანელოებს დასავლეთის აქტივისტებს გამო-
ყოფილია და სიხშირის აბსოლუტური ბოლოში ხელოვნურ ყრუ ხმების და-
წერის საფუძვლებზე წესდება და სხვ. ასეთი აზრებითაა ის რედაქ-
ტორული სიყრდელი, რომელიც ბოლოში შევიწროვდება ქრისტიანობის
მასწავლებლისა ყველა ილაქვალ მუშაობისაზე ახსნა-განმარტება
უნდა მიიწოდოს სხუდესებს.

სიმართლში მსაჯულთა რედაქციისთვის (ინტერდადრ პარაგრაფ-
ლია ქრისტიანობის დაკავშირების მიხედვით. სხვა მასალა მ-
საარსობრივი ურთიანობის მიხედვითაა მოქმედი. რა ღემა უნდა,
ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ღეგონისა უსაფრთხად ამ მანამომეგრე-
ბით მიიწოდოს სხუდესებში საკითხავი მასალა. მსაჯულთა რედაქ-
ტორია ღე სხვა ხასიათის მასალა ღეგონისა სხუდესებს უნდა მი-
აწოდოს მერევეთ. მაგალითად, მუ'ალეში ხანის "მეგრის მამ-
ობა" ღეგონისა სხუდესებში იმერ სუიფრედიის "გალაკაში" ად-
რე არ უნდა წაკითხოს. "გალაკას" ენა გაიღვიბით ადვილია
პირველის ენაში და ასე შედგომ.

ქრისტიანობის მუდგუნის დროს მსაჯულთა რედაქციის
განყოფილებისათვის სხვადასხვა წყაროდან მასალის მიერევა-
ში დაემატებოდა მუშაობისთვის საჭიროებელი მუდგუნისათ-
ვადადების აღმოსავლეთისკენის იუსტიციის მუდგუნისათ-
ვადადების: გ. ა ს ღ ე ა ვ ა , გ. ღ ე მ მ ა ღ ი მ ე ვ ი -
ღ ი , ე. მ ა მ ე ღ ი ა , გ. მ ა ე ღ ე ა მ ე ვ ი ღ ი , ღ.
ჩ ღ ა ი მ ე , ე. ა ა ვ ე ღ ი მ ე , ამავე ინსტიტუტის ას-
პირალით ბ. გ ე რ გ ე ს ი მ ე , აგრეთვე უნივერსიტეტის
მუდგუნისათვის დაემატოს ღეგონის ბ. გ ი ე ი მ ე მ ე ვ ი და აღ-
მოსავლეთისკენის მსაჯულთა რედაქციის კრისტიანობის
ბ. ე ი მ ე .

მ ე მ ე გ ე ნ ე ღ ი

მედიისი, 1965.

A T A L A R S Ö Z Ü

Ak köpek, kara köpek, ikisi de köpektir. Ak akçe kara gün içindir. Aç ne yemez, tok ne demez. Acın karnı doyar, gözü doymaz. Atılan ok geri dönmez. Altın pas tutmaz. Astarı yüzünden pahalı. Aptaldan paşa, tahtadan mağa olmaz. Ayağını yorganına göre uzat. Ateş olmiyan yerden duman tütmez. Ateş kış gününün meyvasıdır. Allaktan korkmıyandan sen kork. Akıl yaşta değil, baştadır. Akıllı düşman akılsız dosttan iyidir. Akacak kan damarda durmaz. At teper, katır teper, arada eşek ölür. Atın ölümü arpadan olsun. Alçacak eşeğe her kes biner. Araba kırıldıktan sonra yol gösteren çok olur. Araba yağlanmayınca yürümez. Anlıyana sivrisinek saz, anlamıyana davul zurna az. Atını dost gibi sakla, düşman gibi bin. Aza demişler "nereye gidiyorsun", "çoğun yanına" demiş. Aç ayı oynamaz. Aç tavuk rüyasında darı görür. Ağlamayan çocuğa meme vermezler. Aca dokuz yorgan örtmüşler yine uyuyamamış.

Bir çiçekle yaz olmaz. Bir taş ile iki kuş vurulmaz. Büyük başın büyük olur ağrısı. Baş bizim olsun da tıraş kolaydır. Bedava sirke baldan tatlıdır. Beylik çeşmeden su dahi içme. Balık ağa girdikten sonra akli başına gelir. Bir koyundan iki deri çıkmaz. Bir iyilik et de denize at, balık bilmezse, halik bilir. Bir eve bir baca, bir karıya bir koca. Besle kargayı, çıkarısın gözünü. Bugünkü yumurta yarınki kazdan iyidir. Bir fincan kahvenin kırk yıl hatıra var. Balık baştan kokar. Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.

Çalma elin kapısını, çalarlar kapını. Çağırılmıyan yere kedi ile köpek gider. Çok bilen çok yanılır. Çok yaşıyan çok bilmez, çok gezen çok bilir. Çorbadan kaçanın kaşığı kırılınsın. Çoban armağanı - çam sakızı. Çömlek taşa dokunursa, vay çömleğin başına, taş çömleğe dokunursa, vay çömleğin başına.

Dilenciye hıyar vermişler "iğridir" diye beğenmemiş. Dost ile ye, iç, alışveriş etme. Dilenci bir olsa, şeker ile beslenir. Dilencinin yüzü kara, torbası dolu. Dilin kemiği yok, istediğini söyler. Dost başa, düşman ayağa bakar. Deveye "boynun eğridir" demişler, "nerem doğru" demiş. Deve bir akçeye - hani deve, deve bin akçeye - hani akçe. Dilden gelen elden gelse, her yoksul bey olur. Dost, düşman kara günden belli olur. Değirmende doğan sıçan gök gürültüsünden korkmaz. Deniz suyu ne içilir, ne geçilir. Deliye her gün bayram. Düşman karınca ise sen fil gibi san. Dost ağlatır, düşman güldürür. Doğru söyliyeni dokuz köyden kovarlar. Deveye "in-işi mi, yokuşu mu seversin?" demişler, "düz dururken Allah ikisine de belâsını versin", demiş. Denize düşen yosuna sarılır. Damlaya damlaya göl olur.

Emek olmazsa yemek olmaz. Eşegin canı yanınca attan ileri gider. Eşegi düğüne çağırmişlar "ya suya, ya oduna", demiş. Er olan ekmeğini taştan çıkarır. Erkek aslan aslan da, dişi aslan aslan değil mi?

Falcı gaibi bilse, yer altından define çıkarırdı. Fakaranın eştığı kuyudan su çıkmaz.

Göz görür, gönül ister. Gözden irak olan gönülden de irak olur. Gürültü istemiyen kişi demirci dükkânına gitmez. Gerek derviş, gerek keşiş, para ile biter her iş. Gençlikte taş taşı, kocalıkta ye aşu. Garibe bir selâm bin altın değer. Garip kuşun yuvasını Allah yapar. Gel demesi kolay amma git demesi güç. Gelene git denilmez.

Hatır için çiğ tavuk yenir. Hem dayıma giderim, hem tayımı otlatırım. Her vakit eşek ölmez ki dokuz köfte

bir akçeye olsun. Her gördüğün sakallıyı baba sanma. Her yokuşun bir inişi, her inişin bir yokuşu var. Her koyun kendi bacağından asılır. Hareket olmayınca bereket olmaz.

İki el bir baş içindir. İki karpuz bir koltuğa sığmaz. İt ürür, kervan yürür. İnsanın alacası içindedir, hayvanın alacası dışındadır. İnsanın adı çıkacağına canı çıksın. İnsanda ağız bir, kulak iki, bir söyle, iki dinle. İmam evinden aş, ölü gözünden yaş. İmam ölecek, yüzü gülecek. İfittin bir dağda horoz öter, ama hangi dağda bilmezsin. İki kılıç bir kına girmez. İki kapudan bir gemiyi batırır. İnsan insanın aynasıdır. İyiliğe iyilik olsaydı koca öküz bıçak olmazdı.

Kimin arabasına binirse, onun türküsünü söyler. Komşunun yumurtası daha büyüktür. Komşunun sakalı yanmış, sen kendininkini suya koy. Köpek köpeği ısırılmaz. Köpeği an, çomağını yanına ko. Kızım, sana söylerim, gel benim sen dinle. Koyun bulunmadığı yerde keçiye de Abdürrahman Çelebi derler. Kestane kabuğundan çıkmış, kabuğu boğenmemiş. Köprüden geçinceye kadar ayıya dayı denir. Köpeğin duası kabul olsa, gökten kemik yağardı. Köpeği öldürene sürütürler. Kavgada kılıç ödünç verilmez. Kazma kuyuyu kendin düşersin. Kızını dövmeyen dizini döver. Körün istediği bir göz, ikisi olursa ne söz.

Leyleğin ömrü lûklûkla geçer. Lâf ile pilâv pişse çuvala pirinç benden.

Mühür kimde ise Süleyman odur. Meyvasını ye de ağacını sorma. Merkebe altın semer vursan, yine merkep, yine merkep. Misafir misafiri sevmez, ev sahibi hiç birini. Meyvasız ağaca taş atmazlar. Melok değil ki murla, turna değil ki kumla geçinsin. Misafir umduğunu yemez, bulduğunu yer. Mızrak çuvala sığmaz.

Ne ekersen, onu biçersin. Nerede hareket, orada bereket. Nereye gidersen git, okka dört yüz dirhemdir. Ne çiğ yedim, ne karnım ağrır.

O yalan, bu yalan, filî yuttu bir yılan. Oldu olacak, kırıldı nacak, daha ne olacak. Oynamasını bilmiyen "yerim dar", demiş. Oğlan evlenince bey oldum sanır.

Ödünç güle güle gider, ağılıya ağılıya gelir. Öksüze acıyan çok, ekme k veren yok. Öküze boynuzu yük gelmez. Ölmek var, dönmek yok. Ölüm bir kara deve, her kapıya çöker.

Pişmiş aşı su katma. Paralı adamdan dağlar bile korur. Pîlavı yiyen kaşığı yanında taşır.

Rüzgâr esmeyince yaprak kımlıdamaz. Refikin iyi ise, uzun yol yakındır.

Sel gider, kum kalır. Sahipsiz tahtayı el almazsa, sel alır. Sen ağa, ben ağa, bu ineği kim sağa. Su uyur, düşman uyumaz. Sora sora Bağdat da bulunur. Soğan ekme k, hazır yemek. Sürüden ayırılan koyunu kurt kapar. Serçe den korkan darı ekmesin. Son pişmanlık fayda etmez. Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek içer.

Tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır. Tutulmayan oğru beyden doğru. Taşıma su ile değirmen dönmez. Tilki dağa küsmüş, dağın haberi yok. Tilkinin dolaşıp geleceği kürkçü dükkânıdır. Türk ata binince kendini "bey oldum" sanır. Tavşan ne küçük, kulakları ne büyük!

Ucuz etin yahnısı tatsız olur. Ucuz alan pahalı alır, pahalı alan aldanmaz.

Üzüm ye, bağına sorma. Üzüm üzüme baka baka kararır. Ürümesini bilmiyen köpek sürüye kurt getirir.

Yağmurdan kaçarken doluya tutuldu. Yırtıcı kuşun ömrü az olur. Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış. Yıkılan ağaca balta vuran çok olur. Yel değirmeni anladık, ama suyu nereden gelir. Yuvarlanan taş yosun tutmaz. Yerimiz dar ise de, gönlümüz geniş olsun. Yere düşse bir avuç toprakla kalkar.

Zengin arabasını dağdan aşırır, fakara düz yerde yolunu şaşırır. Zenginın gönlü olunca fakaranın canı çıkar. Zaman sana uymazsa, sen zamana uy. Zenginın parası fakaranın çenesini yorar. Zahmetsizce bal yenmez.

B İ L M E C E L E R

1. Saçaklarda ağlar, durur, çünkü ona güneş vurur.
2. Babası dünyaya gelmeden çocuğu gelir. 3. Yüksek ama kavak değil, güler ama insan değil, gündüz gezer, gece gizlenir. 4. Sudan doğmuştur, sudan korkar. 5. Çarşıda satılmaz, mendile konulmaz, ondan tatlı şey olmaz.
6. Biz biz idik, biz idik, yüz bin tane kız idik, gece oldu dizildik, sabah oldu silindik. 7. Anası ip gibi, yavrusu domuz gibi. 8. Çarşıdan aldım bir tane, eve geldim bin tane. 9. Sakalı var, hoca değil, süt verir, inek değil. 10. Tavuktan küçük, insandan büyük. 11. Yer al tında sakallı dede. 12. Bir oğlum var, gelen öper, giden öper. 13. Biz biz idik, biz idik, otuz iki kız idik, ezildik, büzüldük, iki duvara dizildik. 14. Bilmece bildirmece, resim yapar gündüz gece, duvarlara asılır; hemen her gün bakılır, yapar resim bakınca, siler çabuk kaçınca. 15. Ana bir kız doğurur, ne ayağı var, ne başı, kız bir ana doğurur, hem ayağı var, hem başı.

1. Kar. 2. Kıracağı. 3. Güneş. 4. Tuz. 5. Uyku. 6. Yıldızlar. 7. Kabak. 8. Nar. 9. Keçi. 10. Şapka. 11. Soğan. 12. Su bardağı. 13. Dişler. 14. Ayna. 15. Yumurta.

M A N İ L E R

Aya bak, yıldıza bak,
Suya giden kıza bak;
Kız allahı seversen
Çevir yüzün, bize bak.

Yol üstünde dikme taş,
Geliyor iki kardeş;
Küçüğü benim yârim
Büyüğü zaten kardeş.

Yol üstünde kestane,
Dökülür tane tane;
Dünya dolu kız olsa
Alacağım bir tane.

Mani demeğe geldim,
Kaymak yemeğe geldim;
Meramım kaymak değil,
Yâri görmeğe geldim.

İbrik susuz olur mu?
Dibi kumsuz olur mu?
Gidin, kadiya deyin
Yiğit yârsız olur mu?

Aya bak, yıldıza bak,
Suya giden kıza bak;
Nişanlını seversen
Dönüver de bize bak.

Şu dağlar, ulu dağlar,
Çiçeği sulu dağlar;
Karşıda yiğit ölmüş,
Gök gürler, bulut ağlar.

Karşıdan atlı geçti,
Nalı parlattı, geçti;
Ellere selâm verdi,
Bizi ağlattı, geçti.

Karanfilim, sarkarım,
Açılmaya korkarım;
Yâr kapıdan girince
Ölü olsam, kalkarım.

Ak gülüm uyanmıyor,
Kokuyor, boyanmıyor;
Yâr aklıma gelince
Yüreğim dayanmıyor.

Dağda harman olur mu?
Yâre ferman olur mu?
Yaktı beni, kül etti,
Küle derman olur mu?

Al almâyı şledim,
Etrəfın gümüşledim;
Kardeş geldi, vermedim
Yâr geldi, bağışladım.

Al elma işlenir mi?
Etrafı gümüşlenir mi?
Kardeş geldi, vermezsen
Yâre bağışlanır mı?

Karşıda durma yiğit,
Bıyığın burma, yiğit;
Babam sana kız vermez,
Nafile durma, yiğit.

Yağmur yağar yaş gibi,
Kayalar kumaş gibi;
Sen ordan bak, ben burdan
Yanarız ateş gibi.

Şu dağlar olmasaydı,
Çiçekler solmasaydı;
Ölüm allahın emri,
Ayrılık olmasaydı.

Elif dedim, Be dedim,
Yâr, ben sana ne dedim;
Deniz mürekkep olsa
Yazılmaz benim derdim.

Elif üstünde Mimler,
Bülbül yuvada inler;
Benim kalbimde sensin
Senin kalbinde kimler.

Bahçelerde bal tatlı,
Meyvalarda nar tatlı;
Anam, babam sağ olsun,
Hepisinden yâr tatlı.

Bahçelerde pırasa,
Yaprağına kar yağsa,
Kızlar kocasız kalsa,
Oğlanlara yalvarsa.

Ay mısın, yıldız mısın,
Gelin misin, kız mısın;
Akşam size varacam ¹
Evde yalnız mısın?

Bir dalda iki alma,
Birin al, birin alma;
Azrail, gelir isen
Canım al, yârim alma.

Bir dalda iki ceviz,
Aramız derya deniz;
Sen orada, ben burda,
Ne bet kaldı, ne beniz.

Bu dağlar benim olsa,
Meyvası üzüm olsa,
Yârim yatmış, uyumuş,
Yastığı yüzüm olsa.

Karyolamın demiri,
O yâr benim değil mi?
O yâr benim olmazsa,
Ateşlerim kendimi.

Kaya kayaya bakar,
Kayadan kanlar akar;
Delikanlı dururken,
Sakallıya kim bakar.

Kaya dibi saz olur,
Gül açılır, yaz olur,
Ben yârime gül demem,
Gülün ömrü az olur.

Yaylaların yoğurtu,
Seni kimler doğurdu,
Seni doğuran ana,
Bal ile mi yoğurdu?

Tüfeğim dolu saçma,
Gel yârim, benden kaçma
Yedi yerde yaram var,
Bir yara da sen açma.

Camiler, medreseler,
Yârin gelir deseler,
Tende bir canım kaldı,
Veririm isteseler.

Çayda kumlar kaynaşır,
Suda balık oynaşır;
Sokakta sesin duysam
Evde dilim dolaşır.

Gök yüzü mavi kaldı,
Kuş uçu, yavru kaldı;
Anahtar yâr koynunda,
Gönlüm kilitli kaldı.

1. Varacam = varacağım

Denizde kara balık,
Ciğerim sana yanık,
Akşam sana geleceğim¹
Eviniz kalabalık.

Su gelir bulanarak,
Bağçeyi dolanarak,
Buna can mı dayanır,
Yâr geçti sallanarak.

Sarı akşam güneşi,
Yoktur yârimin eşi,
Söndürür mü, söyleyin,
Yâr yaktığı ateşi.

Ateş oldum külüm yok,
Bülbül oldum gülüm yok;
Ben yârden dûr olalı,
Ah etmedik günüm yok.

Sarı ipek bükürüm,
Gergefimi işlerim;
Küçükklüğe bakmayın,
Ben de sevda çekerim.

Yandı dil, oda yandı,
Od düştü, o da yandı;
Su döktüm sönsün diye
Döktüğüm su da yandı.

C İ N A S L I M A N İ

Gözler;
Gözlerimin âdeti var,
Daima güzeli gözler;
Beni yakıp yandıran,
Sendeki elâ gözler.

Derdi ne;
Şurda bir yiğit oturur,
Acep onun derdi ne?
Yana yana kül oldum,
O yiğidin derdine.

Yâr san a?
Çünkü Ferhad'ım dersin
Şu dağları yarsan a!
Elem çekme ey gönül,
Bulunmaz mı yâr sana!

Kuleden;
Ses geliyor kuleden;
O kaş, o göz değil mi?
Beni sana kul eden.

T Ü R K Ü L E R

Bülbül, ne ağlarsın, yuvan mı yoktur?
Yoksa, benim gibi annen mi yoktur,

---

1. Geleceğim = geleceğim.

Zaten öksüzlerin göz yaşı çoktur,
Gel ağlaşalım bir karşı karşıya.

Ne oldu, allahım, bana ne oldu,
Bahar seli gibi gözlerim doldu.
Ana baba hem kardeş hasret oldu,
Vatandan mektubum gelmez, ağlarım.

Yüksek minarede kandiller yanar,
Kandilin şevkine kervanlar konar,
Adam sevdiğine böyle mi yanar?

Devşirdim gülleri, dalda nem kaldı,
Gidiyom ¹ gurbete, burda kim kaldı.

Bir gemim var, salıverdim engine,
Baş bezirgân danga vurur dengine,
Şimdi rağbet güzel ile zengine.

Devşirdim gülleri, dalda nem kaldı,
Gidiyom gurbete, burda kim kaldı.

Bir sazım var, çalamadım bağlama,
Gidiyorum, güler yüzüm, ağlama,
Benden başkasına gönül bağlama.

Devşirdim gülleri, dalda nem kaldı,
Gidiyom gurbete, burda kim kaldı.

Sabah oldu, kalkmaz mısın?
Söylediğim tutmaz mısın?
Bu dağlara bakmaz mısın?

Ben ağlarım yârim ağlar,
Mesken oldu bize dağlar.

---

1. Gidiyom = gidiyorum.

Sabah oldu, tan yerleri atıyor,
Cümle kuşlar destur almış, ötüyor,
Benim canım hâbi nazda ¹ yatıyor.

Şakır bülbül, var, uyandır yârimi,
Ben kıyamam, sen uyandır yârimi.

Çıkabilsem sarayına, köşküne,
Can boyanır anberine, miskine,
Seni, beni yaratanın aşkına.

Şakır bülbül, var, uyandır yârimi,
Ben kıyamam, sen uyandır yârimi.

Bir dilberin sevdasına,
Varsam, gelsem kırasına,
Bir garibin odasına
Gelen dilber çok yaşasın.

Elimiz baharlı, yazlı,
Gölümüz ördekli, kazlı,
Karşımıza nazlı nazlı
Gülen dilber bin yaşasın.

Bana kara diyen dilber,
Kaşların kara değil mi?
Ak gerdanda çifte benler,
Tanesi kara değil mi?

Niçin, ey sevdiğim, niçin
Bağışla kulunun suçup

---

1. Hâbi naz - naz uykusu, sevgilinin uykusu.

Sendeki ibrişim saçın
 Telleri kara değil mi?
 Ateşi olmaz meşenin
 Tütünü tütmez düşenin,
 Mısırdaki Osman Paşanın
 Kulları kara değil mi?

Gül dikensiz bitmez iniş,
 Bülbul gülsüz ötmaz iniş,
 İşe, güce yetmez iniş,
 Eli dosttan ayrılanın.
 Gökte güvercinler uçar,
 Kanadından teller saçar,
 Ah ile, vah ile geçer,
 Günü dosttan ayrılanın.

TÜRKMEN KIZI

Ben babamın evin yıktım
 Tavladan torusun ¹ çektim,
 Yüz bin altın alıp çıktım,
 Dönüp de ardıma baktım,
 Bin, gidelim, beyim oğlan!
 Anan duyar, baban duyar,
 Ardımıza atlı koyar,
 Gelen atlı cana kıyar,
 Ben gidemem, türkmen kızı!
 Anam duysun, babam duysun,
 Ardımıza atlı koysun,
 Gelen atlı beş yüz olsun,
 Ben yeterim, beyim oğlan
 Kır atımın nalı yoktur,
 Arkasında çulu yoktur,
 Bir gecelik yemi yoktur,
 Ben gidemem, türkmen kızı!

Bileziğim nal edeyim,
 Feracemi çul edeyim,
 İncilerim yem edeyim,
 Bin, gidelim, beyim oğlan!
 Türkmen kızı, türkmen kızı
 Sabahın seher yıldızı,
 Git, gidemem, türkmen kızı!
 Beyim oğlan, paşam oğlan!
 Kolum yastık, saçım yorgan
 Bin, gidelim, beyim oğlan!
 Öküzümü çifte koştum,
 Tohumunu yere saçtım,
 Ben bir helâl yere düştüm,
 Git, gidemem, türkmen kızı!
 Öküzünü kurtlar yesin,
 Tohumunu kuşlar yesin,

Helâl ekmek baram olsun,
 Ben istemem şimdengeri!

1. Toru - kara ile kızıl arasında bir renkte bulunan at.

M A S A L L A R

ÜVEY ANA

Bir varmış, bir yokmuş, bir padişahın güzel bir kızı varmış. Kızın ismi de Dünya Güzeli imiş. Bir gün Sultan hanım ölmüş, kız öksüz kalmış. Padişah da başka bir kadınla evlenmiş. Kadın güzelmiş ama kız kadar değilmiş..

Kadın, üvey kızını kıskanmağa başlamış, nihayet onu ortadan kaybetmeğe karar vermiş. Bir cadı kadın çağır - mış. Eline bir kese altın vererek kızı ortadan kaybet - mesini söylemiş. Cadı bir gün Dünya Güzeli'ne giderek:

"Hadı kızım", demiş, "seninle bir az dolaşmağa çı - kalım..." Kızı almış, bir dağın tepesine çıkarmış. Ona:

"Kızım", demiş, "üvey annen seni yok etmek istiyor. Bu işi bana havale etti. Ben seni buraya kadar getir - dim, fakat bir şey yapmıyacağım. Sen şimdi buradan is - tediğin yere git, fakat eve dönme".

Dünya Güzeli dağ başında bir müddet durmuş, ağlamış. Bir aralık arkasına bakmış, kocaman bir saray görmüş. He - men sarayın kapısından içeri girmiş. Sofanın ortasında bir sofraya görmüş. Sofrada yedi tabak yemek varmış. Ye - disinden de birer lokma almış, yemiş. Sonra odalara gir - miş, bir tanesinde yedi tane karyola görmüş. Bunlardan birinde yatmış, karyola küçük gelmiş. Diğerinde yatmış, o da küçük gelmiş. Nihayet bir tanesi tamam gelmiş, onun içinde yatmış. Bir az sonra ev sahipleri gelmişler. Biri:

"Benim yemekten birisi yemiş", diye kıyamet koparmış. Diğer:

"Benim yemekten de yemişler", diyerek söylenmiş. Böy - lece hepsi de öfkelenmişler. Sonra yatmağa gelmişler. Bir tanesi:

"Benim yatağıma birisi yatmış", demiş. Bir diğeri:

"Benim yatağıma da yatmışlar", diye hiddetlenmiş.

Üçüncüsü, dördüncüsü de hep aynı şikâyetle bulunmuş. Hep

birden bağırmışlar. En sonunda birisi: "İşte, benim ya-
tağım da yatıyorlar", diyerek kızı kaldırmış. Onun çok
güzel olduğunu görünce hepsinin hiddeti geçmiş.

"Sen bize kardeş olur musun", demişler. O da: "Olu-
rum", diye cevap vermiş. Sabahleyin bu yedi kardeş ça-
lışmağa gitmişler, kızı evde bırakmışlar. Bu da yemek -
leri yapmış, evin işlerini görmüş. Böylece on gün kadar
geçmiş. Bu kızın babasının evinde bir aynası varmış. Ev-
velce işi bittikten sonra bu aynanın karşısına geçerek:

"Annem mi güzel, ben mi güzelim?" diye sorarmış. Ayna da

"Sen güzelsin", diye cevap verirmiş. Bir gün üvey
anası bu aynanın karşısına geçmiş:

"Sen mi güzelsin?", diye sormuş. Ayna da:

"Ne ben güzelim, ne sen", demiş, Dünya Güzeli güzel!
O zaman kadın:

"Vay, bu kız hâlâ mı yaşıyor", diye hiddetlenmiş, bir
cadı karı çağırarak gidip bu kızı öldürmesini söylemiş.
Cadı karısı yüzükler, boncuklar almış, bunlardan birisini
ni afaunlamış:

"Boncuk satarım, yüzük satarım", diye kapı kapı dolaş-
mağa başlamış. En sonunda kızın kapısından geçerken, kız:

"Yüzükçü", diye bağırmış. Cadı kadın kapıya gelince,
kıza bir çok şeyler gösterdikten sonra:

"Kızım, bu yüzük parmağına iyi gelir", diyerek yüzüğü
kızın parmağına takmış. Kız da hemen ölmüş. Kardeşleri
akşam eve geldikleri vakit kızı ölü bulmuşlar. Ağlamış -
lar, sızlamışlar, sonra parmağındaki yüzüğü görünce çı -
karmışlar, kız da uyanmış. Başından geçenleri anlatmış.
Bunun üzerine kardeşleri:

"Sen bizden izinsiz bir şey alma, biz sana ne ister-
sen çarşıdan getiririz", demişler. Kızı gene eve biraka-
rak işlerine gitmekte devam etmişler. Bir gün kızın üvey
annesini tekrar aynanın karşısına geçmiş:

"Ayna, ayna", demiş, "sen mi güzelsin, ben mi güze -

lim?" Ayna bu sefer de: "Ne ben güzelim, ne de sen", diye cevap vermiş, "Dünya Güzeli güzel". Bu sözleri işi - den kadın:

"Vay, bu kız gene yaşıyor mu?", diye hiddetlenmiş. Cadı karısını buldurmuş. Cadı karısı, bu sefer eski zaman kuşaklarından satmağa başlamış. Kuşaklar sihirli imiş. Kız, cadı kariya seslenerek:

"Kapı kapalı olmasaydı bir tane alırdım", demiş. Kadın ise:

"Yok kızım!" demiş, "sen üzülme. İp uzat da bağliya - yım..." Kız pencereden aşağı bir ip uzatmış. Cadı kadın kuşağı ipe bağlamış. Kız yukarı çekerek kuşağı beline bağlayınca ölmüş. Akşam olunca kardeşleri gelmişler. Kızı ölü görünce belindeki kuşağı çıkartarak onu dirilt - mişler. Yine darılmışlar:

"Sen niçin bizden izinsiz alıyorsun, ne istedin de getirmedik", demişler. Aradan bir sene geçmiş. Yine kızın üvey annesi sarayındaki aynanın karşısına geçmiş:

"Ayna, ayna", demiş, "sen mi güzelsin, ben mi güzelim?" Ayna gene:

"Ne ben güzelim, ne sen güzelsin, Dünya Güzeli güzel", cevabını vermiş. Kadının tekrar aklı başından gitmiş:

"Eyvah, bu kız hâlâ yaşıyor", diye dövünmeğe başlamış. Tekrar bir cadı karısı buldurmuş. Bu cadı karısı elma almış, içine afyon doldurmuş, kızın kapısına gelmiş. Kız da heves ederek bir tane almış, yemiş, hemen ölmüş.

Kardeşleri geldikleri zaman bakmışlar ki hiç bir yerinde bir şey yok. O zaman öldü diye ağlamağa başlamışlar. Buna güzel bir tabut yaptırmışlar, tabutu bir dağın tepesine götürmüşler.

Kızın bir de bileziği varmış ki parlaklığı sekiz saatlik yerden görülürmüş. Kardeşleri, onu dağın tepesinde üç gün üç gece beklemişler. Sonra bırakıp gitmişler.

Bir gün bir padişahın oğlu kırlara gezmeğe çıkmış.

Bakmış ki karşıdan bir şey parlıyor; lâlası ile beraber oraya gitmişler. Şehzade kızı atının üzerine almış. At yolda sıçradıkça kızın ağzından elmalar dökülüyormuş. Nihayet kız canlanmış, fakat bir şey anlatamıyormuş. Şehzade, Dünya Güzeli'ne:

"Bana varır mısın?" diye sormuş. Kız da başını sallıyarak: "Varırım", diye cevap vermiş. Hazırlıklar bitirildikten sonra herkes düğüne çağırılmış. Kızın babası ve üvey annesi de davet edilmiş. Düğün günü baba kız birbirlerini tanıdıqlar. Baba kızına:

"Kızım", demiş, "ben sana ne yaptım ki sen beni terkettin?" Kız da başına geleni anlatmış. Her şeyi öğrenen padişah, karısına dönerek:

"Kırk bıçak mı istersin, kırk at mı?" diye sormuş. Kadın da:

"Kırk bıçak düşmanın başına", demiş, "kırk at isterim".

Bunu kırk atın kuyruğuna bağlamışlar. Her parçası bir taştan kalmış. Yaptığı fenalığın cezasını bulmuş. Kızla şehzade de bahtiyar olmuşlar.

MURADINA EREN KIZ

Bır varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde, deve telal iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallayan iken, bir ihtiyar karının gayet sevgili bir kızı varmış ki güzellikte cihanda eşi yokmuş. Bu kız bir gün odasında oturup nakış işlerken, akşam üstü pencereden bir kuş içeri girmiş, buna demiş ki:

"Sen kırk gün bir ölü bekliyeceksin, ondan sonra muradına ereceksin" demiş. Ondandır oradan uçmuş gitmiş. Bu kız o akşam yatmış uyumuş, ertesi akşam olunca o kuş gene gelmiş, gene eskisi gibi söylemiş gitmiş. Bicare kız kuşun söylediğini annesine söyleyince annesi:

"Kızım, o kuş acaba ne vakit gelir?" Kız da "bu akşam yine gelir" demiş. Annesi akşam olunca yükün içine girmiş saklanmış; kuş gene gelmiş:

"Sultanım, kırk gün bir ölü bekliyeceksin, sonra muradına ereceksin", demiş, çıkmış gitmiş. Kızın annesi bunu işitince:

"Kızım, gel seninle bu kuşun elinden kurtulmak için başka memlekete kaçalım", demiş. Kız da:

"Nasıl olursa olsun" diye razı olmuş.

Bunlar o memleketten çıkmışlar. Bunlar gide gide bir kaç gün sonra bir memlekete varmışlar; o memlekette bir büyük sarayın etrafında gezerlerken gece olmuş; bunlar oracıkta yatıp uyumuşlar.

Kuş usuletle kızı kapıp sarayın içinde bir odaya bırakmış; neden sonra kız gözünü açıp bakmış ki kendisi bir sarayın içinde, odanın ortasında da döşek içinde bir ölü yatıyor; kız bunu görünce, akli başından gider, fakat kuşun dediği hatırına gelip:

"Ne yapalım, bu da allahtan alınma yazılmış, ne çare, inşallah, sonu hayırdır", diye orada oturur bekler. Validesi sabah olunca uykudan uyanır, bakar ki kızı yanında yok:

"Eyvah, kızımı kuştan kaçırdım, yine kendi elimle kaybettim", diyerek ağlaya ağlaya oradan doğru evine döner. Kız gece gündüz hiç uyumaz, ağlar sızlar; nihayet otuz dokuzuncu gün bir pencerede oturup denize doğru mahzun mahzun bakarken İrân tarafından bir gemi görünür, bu gemi tamam sarayın önünden geçerken kız kaptana eliyle işaret eder. Kaptan durur, kız kaptana on bin kuruş verir, bir halayık satın alır, ip ile halayığı yukarı saraya çeker. Halayığın boynuna bir dizi altın takar, giydirir kuşatır, karşısına oturtur. Ondan sonra "hele kendime bir arkadaş buldum" diye sevinerek allaha şükretmeğe başlar. Halayığa der ki:

"Kız, sen burada azıcık bekle de ben biraz dışarı çı-

kacağım", der; çıkar, sarayın odalarını dolaşır. Bu aralık halayık odada şaşkın şaşkın etrafına bakınırken orada yatan ölü birdenbire aksırarak kalkar, yatağın içine oturur, gözünü açıp karşısında halayığı görünce:

"Kız, beni sen mi bekledin?" diye sorar. Kız da:

"Evet" der.

Meğerso bu yatan şehzade imiş: "bundan evvel beni kırk gün kim beklerse, ben onu alırım" diye yemin etmiş. Bunun üzerine halayığı nikâh edip alır. Şehzade buna sorar ki:

"Daha senden başka kimse var mıydı?" Halayık:

"Evet, şu odada benim bir cariyem var, para ile sattım aldım, boynunda olan altınları da ben verdim" diye oradan hanımını çağırır:

"Kız, gel, efendi seni istiyor" diye hanımını şehzadeye gösterir.

Zavallı kız içeriye girip işin başka türlü olduğunu görünce: "ne yapayım, bu da allahın, buna da sabrederim, bakalım Allah sonunu ne yapar" deyip aşağı yukarı hizmet etmeğe başlar.

Bir gün şehzade gurbete gitmek ister, hanıma:

"Benden ne istersin?" der. Kız da:

"Bir elmas küpe isterim" der. Asıl banıma sorar, o da: "ben bir sabır taşı isterim" der; fakat eğer bu taşı unutacak olursan, gelirken geminin önü simsiyah karanlık olsun, arkası açık olsun", der. Oradan şehzade kalkıp Yemen'e doğru gider; bir kaç ay sonra Yemen'e varır, orada işlerini bitirip, hanımın hediyesini alır, kızın istediğini unuttur, yola çıkar, bir de bakar ki geminin önü simsiyah karanlık olur, gemi asla ileri gidemez. Kaptan gemi içinde olanlara:

"Eğer içinizde bir bedduaya uğramış adam varsa, dışarı çıksın", diye bağıırır. Şehzade bunu işitince kızın emneti hatırına gelir, geri döner, sabır taşı denilen taşı alıp tekrar gemiye gelir. Bu sefer birdenbire geminin

Önü açılıp gemi kuş gibi hareket etmeğe başlar. Biraz sonra memleketine vâsil olur, gemiden çıkar, sarayına gelir; kız ile halayık merdivenden aşağı iner karşı - larlar; yukarı çıkarırlar, şehzade hanımın, halayığın hediyealarını verir. Akşam olunca biçare kız odasına ' gider, şehzade ile hanım yatarlar. Yatakta iken: "aca - ba bu kız sabır taşını ne yapacak?" diye hatırına gel - ir, merak eder. Oradan hemen usuletle döşekten çıkar, halayığın yattığı odanın kapısına gelir, anahtar deli - ğinden gözetlemeğe başlar. Kız sabır taşı denilen mer - cimek kadar taşı yere koymuş:

"Ey, sabır taşı, ben vakti-zamanıyla anamın kıy - metli bir evlâdi idim. Bir gün nakış işlerken pencere - ye bir kuş geldi, bana kırk gün bir ölü bekliyeceksin, ondan sonra muradına ereceksin dedi. Oradan ben bir hal ile bu saraya geldim, otuz dokuz gün bu yiğidi bekledim, sen olsan, nasıl sabr edersin, ya sabır taşı?", dedikte sabır taşı şişmeğe başladı. "Öndan sonra o gün denizden bir gemi geçiyordu. Ben bu gemiden bir halayık aldım, kırkıncı günü olunca ben bu halayığı bırakıp biraz dışa - rı çıktım; derken bu yiğit uyanmış, kızı görünce kendi - ne nikâh etmiş. Sen olsan nasıl sabr edersin?" deyince, sabır taşı daha ziyade şişer. Şimdi ben satın aldığım halayığa halayık oldum, o da bana hanım oldu; ya sabır taşı, buna nasıl sabr edersin?" demesiyle sabır taşı çatladı. Gördün mü, ya sabır taşı, sen bile bu hallere sabr edemedin, ben nasıl sabr edeyim, barî kendimi he - lâk edeyim", diye ayağın altına bir iskemle kor, kendi - ni tavana asar. Şehzade bu hali görünce, dayanamayıp kapıyı kırar, içeri girer, kızı kurtarır, ipten aşağı alır:

"A sultanım, madem ki beni bekliyen sen idin, niçin bana şimdiye kadar söylemedin?" diye kızı kucaklar, ora - dan kendi odasına getirir; öteki kıza bir tekme vurur, uyandırır. Kıza der ki: "kırk katır mı istersin, yoksa

kırk satır mı?" Kız: "Oh, kırk satır düşmanım başına olsun, kırk katır isterim ki memleketime gideyim" der. Şehzade bu kızı kırk katırın kuyruğuna bağlar salıverir, kızın her bir parçası bir dağda kalır; ondan sonra hanımı kırk gün kırk gece düğün dernek ile kendine nikâh eder, alır, kız da muradına erer.

ŞEHZADE İLE DERVİŞ KIZI

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellal iken, sıçan berber iken, ben on beş yaşında iken, ananın babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken, var varanın, sür sürenin, destursuz başa girenin hali budur...

Buradan kalktık gittik, gittik, gittik, az gittik uz gittik, dere tepe dümdüz gittik, altı ay bir gün gittik. Bir de arkamıza baktık ki bir arpa boyu yer gitmişiz. Gene kalktık gittik, gittik, gittik... Gide gide gittik, göründü Çinmaçın padişahının bağları. Girdik birine. Değirmencinin biri değirmen çevirir. Yanında bir de kedisi var. O kedideki göz, o kedideki kaş, o kedideki burun, o kedideki ağız, o kedideki el, o kedideki ayak, o kedideki boy, o kedideki boğaz, o kedideki kulak, o kedideki yüz, o kedideki saç, o kedideki kuyruk...

Evvel zamanda bir padişah varmış, bunun dünyaya hiç çocuğu gelmemiş. Bir gün padişah lalasıyla gezmeğe çıkıp bir çeşme başına gelirler; orada aptes alıp namaz kılarlar, bir de bakarlar ki bir derviş gelir: "Ae-selâm aleykum, padişahım" der; padişah da dervişe: "Sen benim padişah olduğumu bildin, derdini de bilirsin" dedi. Derviş de koynundan bir elma çıkardı, "Senin derdin hiç çocuğun yoktur, al bu elmayı, yarısını kendin, yarısını da karına yediresin, vakti geldikte senin bir çocuğun olacak, ama yirmi yaşına kadar senin, yirmiden sonra benim olacaktır" deyip-gider.

Padişah oradan kalkar, sarayına gelir, elmayı keser,

yarısını kendi, yarısını da karısına yedirir. O gece karısı gebe kalır, vakti gelir, dokuz ay, on gün deyince bir oğlan çocuk doğurur. Padişah çok sevinir, büyük donanmalar yapar. Sonra büyümeğe başlar; beş altı yaşına girer, hocaya verirler; okur yazar; on üç on dört yaşına kadar girer, başlar gezip yürümeğe; en sonra çocuk avakuşa gider. Bir vakit geçtikten sonra artık çocuk yirmi yaşına doğru gelir, babası da kalkar oğlunu evlendirmeye. Bir kız bulurlar, düğün kurulur, güveği girdiği gece o derviş gelir, oğlanı kaptığı gibi gider, bir dağ başına bırakır: "Otur burada" der gider.

Oğlan korkusundan orada oturur, bir de bakar ki üç tane güvercin gelir, orada bulunan bir su kenarına inerler, soyunurlar, üçü de birer kız olur orada yıkanır; oğlan da gider, onlar yıkahırken, birisinin rubasını alır, saklar. Bunlar sudan çıkarlar, ikisi rubalarını giyer, yine güvercin olup uçarlar, öbür kız dahi sudan çıkar, bakar ki rubası yok; öteyi arar, beriyi arar, bakar, bu oğlanı görür, anlar ki rubasını o oğlan saklamış. Yalvarır, yakarır, rubalarını ister; oğlan da vermez. Kız oğlana der ki: "Seni buraya kim getirdi?" Oğlan da: "Bir derviş getirdi" der. Kız: "O derviş benim babamdır, şimdi gelir seni saçlarından şu ağaca asar, elindeki kamçı ile seni döver," öğrendin mi" diye sorar, sen de "öğrenmedim" de der. Oğlan da kızın rubalarını çıkarır verir; kız yine güvercin olur, kaçar, gider.

Bir de oğlan bakar ki derviş geliyor, elinde bir kamçı. Gelir oğlanın saçından ağaca asar, elindeki kırbaçla iyice döver, sonra da: "Öğrendin mi?" diye sorar; oğlan da: "Öğrenmedim" dedikte bırakır gider. Üç gün gelir bu oğlanı böyle döver, sonra bakar ki bunun öğreneceği yok, salıverir.

Oğlan da yine oralarda dolaşır dururken, ol güvercin gelir, oğlana der ki: "Al bu kuşu, sakla, yine babam gelir de sana sorarsa ki: "Şu kızların hangisini istersin"

sen de beni göster; eğer beni tanımazsan kuşu çıkar koy-
nundan, de ki: "Bu kuş her kime giderse ani isterim" de-
yip güvercin gider.

Bir de ertesi gün o kızları derviş alır, getirir, oğ-
lana der ki: "Bu kızların hangisini beğenirsin;" oğlan
da kuşu çıkarır: "Şu kuş hangisine giderse, ben onu is-
terim" der; kuşu salıverir, kuş da gider o oğlana öğre-
ten kızın üstüne konar. Derviş de o kızı oğlana verir,
ama kızın annesi bunu istemez, meğer bu kızın annesi bü-
yüücü olduğu için kızları da büyü yapmağı bilirlermiş.

Oğlan kızı alıp giderken, bir de bakarlar ki kızın
annesi geliyor. Hemen kız oğlana bir tokat vurur, oğla-
nı büyük bir bahçe yapar, kendine de bir tokat vurur, bah-
çıvan yapar. Bir de annesi gelir: "Bahçıvan, buradan bir
kız ile bir oğlan geçti mi?" der; bahçıvan da: "Daha pı-
raslarım olmadı, ufaktır" der; karı da: "Canım bahçıvan,
sana pırasa sormayorum, bir kız ile bir oğlan dıyorum";
bahçıvan da: "Canım, daha ıspanak dikmedim, bir iki ay-
dan sonra gel" der. Karı bakar ki bu lâf anlamıyor, dö-
ner, gider. Biraz gittikte kız bakar ki annesi gitti,
bahçeye bir tokat vurur, yine oğlan; kendine de bir to-
kat vurur, yine kız olur.

Bunlar giderler, bir de karı arkasına bakar ki oğ-
lan ile kız gidiyor. Hemen oradan karı yine geri döner,
bunların arkasına düşer. Bir de kız arkasına bakar ki
annesi yine geliyor. Hemen oğlana bir tokat vurur fırın
yapar, kendisi de fırıncı olur. Annesi gelir fırıncıya:
"Fırıncı, buradan bir oğlan ile bir kız geçti mi?" der.
O da: "Daha ekmekler pişmedi, yeni saldım, yarım saat
sonra gel de vereyim"; karı da: "Canım, sana ekmek sor-
mayorum, bir oğlan ile bir kız geçti mi? dıyorum"; o
da der ki: "Benim de karnım aç, biraz bekle, pişsin de
ziyelim". Karı bakar ki bu lâf anlamıyor, yine döner, gi-
der. Biraz gittikten sonra kız kalkar, fırına bir tokat
vurur, oğlan yapar; kendini de kız yapar, yine kaçarlar.

Karı da arkasına bakar ki oğlan ile kız yine gidiyor; anlar ki o gördüğü bahçe ile fırın oğlan ile kızdır; yine döner, bunların ardına düşer. Kız da bakar ki annesi yine geliyor, hemen oğlana bir tokat vurur, bir göl yapar, kendi de ördek olup suda yürür. Annesi gelir bakar ki bir büyük göl, bir aşağı, bir yukarı koşar, hiç bir yanını bulamaz ki öbür yana geçsin. En sonra durur, bakar ki geçemiyecek; döner gider. Sonra kız da bakar ki annesi gitti, yine göle bir tokat vurur, oğlan yapar; kendini de - kız; bunlar yine yoluna giderler.

Gide gide oğlanın memleketine yakın varırlar, orada bir hana girerler. Oğlan kıza der ki: "Sen burada otur, ben gideyim, sana ruba, araba getireyim, seni de götürürüm" der. Gider; bir de giderken yolda önüne yine o der- viş çıkar, oğlanı kapıp doğru babasının sarayına götürür, güveği girdiği odaya bırakır. Bir de oğlan bakar ki kendi yatakta, gelin de yanında yatıyor; "acep ben düş mü gördüm, bu nasıl iştir" der; düşünürken bir de o handa bıraktığı kız bakar ki oğlan gelmiyor. Bir iki saat bekler. "Hay gidi, hırsız, hay, beni burada bıraktı da gitti, şimdi gelmiyor" der. Oradan bir güvercin olur gelir oğlanın yattığı odanın penceresinden: "Be hırsız, ilk kızını aldın da hanlarda bıraktın; şimdi burada yatıyorsun" der, yine hana gider. Oğlanın aklı başına gelip anladı ki o gördükleri şey düş değil, gerçektir. Hemen oradan kalkarak bir araba alıp doğru hana geldi, kızı arabaya koyup aldı, saraya getirdi. Öbür kızı annesinin evine gönderip bu dervişten aldığı kızı kendine nikâh kıydırıp kırk gün kırk gece yeniden düğün yaptılar.

OĞUZ KAĞAN MASALI

Evvel zaman içinde Oğuz Kağan derler bir ulu kağan varmış. Dağa taşta, kurda kuşa sözü geçermiş.

Onun dünyaya geldiği gün dünya bir yaşına daha gir - miş. Analar doğurmamış onun gibisini... Nar tanesi, nur

tanesi, Türk elinin bir tanesiymiş. Alnının ortasında ma-
vi bir ışık, göğsünün üstünde üç tüy varmış: Biri aslan
tüyü, biri kaplan tüyü, biri kurt tüyü. Hele huyu, hele
huyu... kimseninkine benzemezmiş.

Hemencecik büyümüş, kırk gün geçmeden yürümüş.

Bir gün at yarıştırır, bir gün ok alıştırırmış. Avı-
nı gökte olsa indirirmiş. Hele bir canavarın peşine düş-
meyegörsün...

Böyle böyle, günün birinde kırk tane yiğidin başı ol-
muş.

O taraflarda bir orman varmış. İçinde kınalı kınalı
keklikler dolaşır, sürmeli sürmeli geyikler meleşirmiş.
Akan suların, sallanan dalların, ötüşen kuşların sesle -
ri insanın aklını alırmış. Ama sağ giren, ölü çıkarmış
bu ormandan. Neden mi? Çünkü burada korkunç bir canavar
yaşarmış. Nice gençlerin, yaşlıların kanına girmiş, kara
bir canavar.

Kimi zaman, korkusuz delikanlılar bir olup bunun
üstüne yürümüşler. Ne çare ki derisi demirden sert, göğ-
sü çelikten katı imiş. Ok atsalar işlemez, kılıç vursa -
lar kesmezmiş. Taşları, kayaları başına yağdırmışlar, ge-
ne bir kılına dokunamamışlar.

Yavrusunu ona kaptıran anaların ağlaştıkları bir gün,
Oğuz, bu ormanın yolunu tutmuş. Düşüncesini anlayanlar:

- Hey oğul, yiğitlikte senden üstünü yok ama, demiş-
ler, bu canavarla başa çıkılmaz. Yoksa yaşamaktan mı bı-
ktın sen?

Onu yolundan çevirmeye çalışmışlar. Ama Oğuz:

- Ben ant içtim bir kere; ölürsem yer beğenir, kalır-
sam el beğenir, demiş.

Ovalardan sel gibi, tepelerden yel gibi geçerek ca-
navarın bulunduğu ormana varmış. Bir geyik tutmuş, söğ-
üt dallyla bağlamış bir ağaca. Ertesi sabah gidip bak -
mış ki ne görsün? Geyiğin yerinde yeller esmiyor mu?
Boz tüylü bir hayvan yakalamış. Onu da sırmalı kemeriyle

bağlamış ağaca. Yine varıp bakmış ki onun yerinde de yerler esiyor.

Artık canavar alıştı ya, Oğuz o gece ölümü gözüne alıp ağacın altında, kendisi beklemeye başlamış. Karanlık gitgide artmış. Oğuz korku duymuyormuş. Derken koca ormanı bir uğultu sarsmış; dallar eğilmiş, savrulmuş. "Ne var, ne oluyor?" demeye kalmamış, kara canavar kasırğa gibi gelmiş, Oğuzun kalkanına çarpmış. Kalkan delinmiş, zırhlar parçalanmış. Böyleyken Oğuz'un bir tüyüne zarar gelmemiş. O da Tanrıya sığınıp mızrağını bir indirmiş ki, canavar yerlere serilmiş. Oğuz artık durur mu? Kesmiş canavarın başını, ayırmış gövdesinden. Herkes öyle sevinmiş, öyle sevinmiş ki sormayın. O günden sonra Oğuz'u kağanlardan üstün bilip başlarına taç etmişler.

Günlerden bir gün Oğuz bir dağın tepesinde dua ediyormuş. Birden ortalığı karanlık bürümüş, göz gözü görmez olmuş. Bu karanlığın üstüne de mavi mi mavi bir ışık inmiş. Oğuz, ışığa doğru yürümüş. İçinde bir kız görmüş; güldükçe mavi gök gülüyor, ağladıkça mavi gök ağlıyor -

muş. Meğer Tanrı bu kızı Oğuz'a yazmışmış. Kırk gün kırk gece düğün dernek edip evlenmişler.

Aylar, yıllar geçmiş, Oğuz'un bu ışık yüzlü gelinden üç oğlu olmuş: Biri Gün, biri Ay, biri Yıldız.

Günün birinde Oğuz ava çıkmış. Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Derken bir göl çıkmış önüne. Bir de ne görsün? Gölün ortasında bir ağaç, ağacın üstünde de başka bir kız. Güzel mi güzelmış. Güldükçe mavi göl de gülüyor, ağladıkça mavi göl de ağlıyormuş. Oğuz onunla da evlenmiş.

Aylar, yıllar geçmiş. Bu kara gözlü gelinden de üç oğlu olmuş: Biri Gök, biri Dağ, biri Deniz.

Tanrı ne dileği varsa vermiş, ama Oğuz'un bir dileği daha varmış.

Bir gün büyük bir şölen kurup şenlik etmiş. Yedi -

sinden yetmişine kadar herkesi ağırladıktan sonra:

- Ey benim yiğitlerim , demiş, Tanrı diledi, kağan oldum sizlere. Bağınıza geçtiğim günden beri üzerime düşeni yaptım. Evinizi evim, ocağınızı ocağım bildim; ağlayanla ağladım, gülenle güldüm. Yurdu öyle bir düzene kavuşturdum ki buralarda ne canavar barınabilir, ne de düşman. Bir var ki yurdumuz küçücük. Buralara sığmaz olduk biz artık. Hepiniz benimle bir olursanız şu dünyayı avucumun içine alıp bunca milleti bayrağımız altında toplamak istiyorum. Ne diyorsunuz? söyleyin!

Böyle kağana kim ne der? Oğuz beyleri bir ağızdan:

- Ey kağanlar kağanı, demişler, aklından geçen bu hepimiz senin bir sözüne bakıyoruz. Senin dileğin, bizim dileğimiz: Öl dediğin yerde ölür, kal dediğin yerde kalırız!

Bu söz üzerine Oğuz, dört bir yana haberler ulaştırıp bütün kağanları bayrağı altına çağırmış:

- Buyruğuma baş eğenlerin başının üstünde yeri var. İsterlerse yine devletlerini sürsünler. Ama baş eğmeyenlerin başına da gelecek var, demiş.

O çağlarda Oğuzeli'nin doğu yanında Altın Kağan, batı yanında da Gümüş Kağan varmış.

Altın Kağan, buyruğu alınca öpmüş, başına koymuş:

- Ben devletimi sürdükten sonra varım yoğum onun olsun! demiş. Oğuz'un bayrağı altına girmiş.

Ama Gümüş Kağan:

- Ben kimsenin bayrağı altına girmem! Gelsin de görüselim deyip meydan okumaz mı?

Oğuz'un gözü kızmış:

- Buyruğuma karşı duracak bir sen mi kaldın? demiş.

Ordularla insan, ormanlar gibi mızrak... Böylece yola çıkmışlar. Kuş uçmaz, kervan geçmez bir yere gelmişler. Oğuz daha ne yapacağını düşünmeye vakit bulamadan çadırının içine bir ışık yumağı yuvarlanmış. Bu yumağın içinden boz tüylü, boz yeşilli bir kurt çıkıp:

- Gel benim ardımdan! demiş. Oğuzların önüne düşmüş.

Kurt gitmiş, onlar gitmişler; kurt gitmiş, onlar gitmişler... İdil dedikleri ırmağa ulaşmışlar. İrmağın kıyısında kurt durmuş, onlar da durmuşlar. Meğer Gümüş Kağan da dağı taşı toplayıp oraya gelmişmiş. Öyle bir savaş olmuş, öyle bir savaş olmuş ki, anlatılsa masallara sığmaz. Koca ırmak kan rengine boyanmış da atlarını bile sulayamaz olmuşlar. Hani o buyruk dinlemeyen Gümüş Kağan? Tatlı canını kaçmakla kurtarmış. Yurdu Oğuzların eline geçmiş.

Bu kanlı kavgadan sonra da akın durmamış. Oğuz Kağan, daha nice geçilmez sular geçip, aşılmaz dağlar aşarak, yenilmez düşmanlar yenmiş. Dünyanın dört köşesini bayrağı altına almış. Aldığı yerleri güvendiği kişilere teslim edip kimine:

- Al, demiş, bu yeşil yurdu sana bağışladım, iyi sakla!

O günden beri orada yaşayan soyun adı Saklap olmuş. Kimine de:

- Kal, demiş, burada; çoğaldıkça çoğalsın soyun!

O günden beri onların adı Kalaç olmuş.

Sözün kıyası, Oğuz Kağan yirmi dört beylik kurup yurduna dönmüş, ama saçını başını da yollarda ağartmış.

O zamanlar, adına Kutluk Koca derler, gün görmüş, yaşlı başlı bir adam varmış. Akıllı mı akıllıymış. Kimsenin bilmediğini bilirmiş. Oğuz Kağan onu başında taşır, her öğüdünü tutarmış.

Bir gece bu ak saçlı Kutluk Koca bir düş görmüş: Bir altın yay gündüz tarafına doğru uzanıyor, bir gümüş ok da gece tarafına doğru uçuyormuş. Sabah erkenden Oğuz'un yanına varmış, ona bir öğüt vermiş. Oğuz Kağan bu öğüde uyup oğullarını çağırmış:

- Ey büyük oğullarım, demiş, yarından tezi yok, gün doğusuna doğru yola çıkıp gidin. Ey küçük oğullarım, siz de günbatısına doğru. Kısmetinize ne varsa karşınıza çıkar elbet.

Gün, Ay, Yıldız, güneşin doğduğu yana; Gök, Dağ, Deniz de güneşin battığı yana az gitmişler, uz gitmişler. Doğuya giden büyük kardeşler bir altın yay bulmuşlar; batıya giden küçük kardeşler de bir gümüş ok. "İşte kismetimiz bunlar!" deyip dönmüşler, yayı, oku babalarının önüne koymuşlar.

Oğuz'un yüzü gülmüş, altın yayı üçe bölüp:

- Ey büyük oğullarım, demiş, yay sizin olsun. Yaydır oku atan; siz de yay gibi olun, bundan sonra Rozok densin sizlere.

Gümüş oku da üçe bölüp:

- Ey küçük oğullarım, demiş, ok sizin olsun. Oktur göklere atılan; siz de ok gibi fırlayın. Bundan sonra Uçok densin sizlere.

Bundan sonra Oğuz Kağan bir kurultay kurmuş; beyden çobana kadar kim var, kim yoksa toplamış. Sağ yanına kırk kulaç, uzunluğunda bir direk diktirip direğin ucuna bir altın tavuk, dibine bir ak koyun bağlatmış. Sol yanına da o boyda bir direk diktirip, direğin ucuna bir gümüş tavuk, dibine bir kara koyun bağlatmış. Sağ yanına Bozoklar oturmuş, sol yanına Uçoklar. Kırk gün kırk gece düğün bayram ettikten sonra Kağanlar Kağanı söze başlamış:

- Ey benim oğullarım, demiş, çok yaşadım, çok gördüm. Ama dünya kime kalmış? Bundan sonra günlerim sayılı. Yurdumu sizlere emanet ediyorum. Kurumasın soyunuz! Dünyalar durdukça dursun adınızı!

E. C. GÜNEY'den

("Yeni Okuma Kitabı", 3, İstanbul, 1968)

YIĞIT BOĞAÇ

Dirse Han, eski Oğuz Türklerinin başkanlarından biriydi. Allah ona bir oğul vermişti.

Gel zaman, git zaman, çocuk büyüdü, delikanlı oldu. Ama henüz bir yiğitlik göstermediği için adı konmamıştı. Dirse Hanoğlu diye anılıyordu. O çağlarda, Türkler, yiğitlik göstermeyen erkek çocuklara ad vermezlerdi.

Oğuzlar bir gün boğa güreştirecek oldular. Herkes geldi, sıralandı. Bir de ne görsünler? Meydanın öbür ucunda Dirse Hanoğlu üç arkadaşıyla oyuna dalmamış mı?

Boğaya salıverenler:

- Savulun! diye bağırıldılar.

Dirse Hanoğlu'nun arkadaşları kaçtılar. Kendisi, bir adım bile yerinden kılmılamadı. Oysaki boğa, bir vuruşta taşı ezecek kadar güçlüydü. Hemen delikanlının üzerine yürüdü.

Dirse Hanoğlu Tanrıya sığındı. Boğanın alnına öyle bir yumruk indirdi ki hayvan neye uğradığını bilemedi. Sersemledi, sendeledi. Sonra toplandı, yeniden öyle bir saldırdı ki herkesin dili tutuldu. Dirse Hanoğlu kocaman yumruğunu boğanın alnına dayadı. Onu meydanın bir başından öbür başına kadar sürdü.

Azgın hayvan iki ayağı üstüne kalkmış, direniyordu. Delikanlı, onu iyice yorduktan sonra birden yumruğunu çekti. Boğa, tepesi üstü düştü. Delikanlı da kılıcını çekti, boğanın başını gövdesinden ayırdı. Kalabalıktan bir alkış koptu. Oğuzların ileri gelenleri koştular, Dirse Hanoğlu'nun alnından öptüler:

- Dede Korkut gelsin, artık bu adsıza ad versin de - diler.

.Dede Korkut, bilgin bir ihtiyardı. Onu bütün Türkler sayarlardı.

Hemen geldi. Dirse Hanoğlu'nu elinden tutup babasına götürdü. Olanı biteni anlattıktan sonra:

- Hey Dirse Han, Dirse Han! Mademki yiğitlerden yiğit oğlun, azgınlardan azgın bir boğayı yenmiş, bundan sonra adı Boğaç olsun. Ben adını verdim. Allah da yaşını versin! dedi.

E.C. GÜNEY'den

("Yeni Okuma Kitabı 2", İstanbul, 1968).

II. NƏSƏN-ŞƏRƏN RƏ DƏNƏN ƏMƏNƏMƏN

TAVŞANLARIN İNTIHARI

Bir gün bütün tavşanlar toplanmışlar. Demişler ki "dünyada bizden korkak hayvan yok. Ufak bir çöp çıtır-dasa, azıcık rüzgâr esse, ödümüz kopar. Kurt, çakal, ayı, tilki, hepsinden aşağıyız. Böyle korkak küçük yaşamaktansa ölelim... Bir böceğin, bir karıncanın kıpırdattığı çırpıdan korkan bir hayvan yaşasın da ne yapsın? Varsın ölsün..."

Hepsi razı olmuş. Ölmeğe, intihara karar vermişler. Karşı çaya gidip oradan birer birer kendilerini suya atacaklar. Ne ise hep beraber dağdan ovaya inmişler, çayın başına vardıkları sırada bunların gürültüsünü duyan ve kıyıda yatan kurbağalar cump, cump diye kendilerini birden çaya atıvermişler. Bunları gören tavşanlar:

"Oo, dünyada bizden korkak da varmış. Niye intihar edelim?" diye oradan geriye dönmüşler ve çalılı çalılı gene dağlarına, yuvalarına dönüp gitmişler.

SAKSAĞANIN ELÇİLİĞİ

Eski zamanda kadınlar "erkekler niçin üç, dört kadın alıyor da biz neden bir kaç kocaya varamıyoruz?" diye toplanmışlar. "Bu ne haksızlık?" diye ileri geri uzun uzadıya görüştükten sonra evvelâ işi gidip kadiya söylemeğe karar vermişler ve aralarından bir hey'et seçip kadiya göndermişler. Kadı hey'etin sözlerini dinledikten sonra buna "ben karışmam; allah böyle emrediyor, gidin, ona müracaat edin", demiş. Kadının yanından dönen hey'et kongreye kadının verdiği cevabı anlattıklarında kadınlar düşünmüşler, taşınmışlar, en son bir arzuhal yazarak gök-

te allaha gönderecek olmuşlar. Nihayet istida yazılmış, hepsi imzalamışlar, bunu saksığının ayağına bağlayıp bırakıvermişler. Günlerce, aylarca beklemişler. Gönderdikleri elçi kuş bir türlü gelmemiş.

Allahtan ümidini kesmiyen kadınların hâlâ gözleri yoldadır. Anadolu'da eski kadınlar evlerine yakın ağaçlara saksığan geldiğini çördüklerinde "geldin mi?" ne var, hayır ola!" diye ona arzuhallerin cevabını sorarlar. Hattâ bunun bir de türküsü vardır:

Saksığan konu dala,
Kuyruğun sala sula;
Ne var, ne yok,
Hayır ola!..

KEÇİ İLE ASLAN YAVRUSU

Keçinin biri bir fırtınada yanlışıklıkla bir aslan yavrusunun mağarasına sığınır. Tehlikeyi görünce aslanı korkutmak için birçok fil, kaplan paralamış olduğunu, şimdi sıra aslanlara geldiğini söyleyerek öğünmeğe başlar. Yavru aslan korkar, kaçar. Yolda bir tilkiye rasgelir, vak'ayı anlatır. Tilki bir hileye tutulduğunu aslana izah eder, birlikte mağaraya gelirler. Keçi tehlikeyi anlar. Fakat hiç şaşırılmıyarak tilkiye hitaben: "ben sana on aslan bul, getir demiştin, niçin bir tane getirdin?" diye çıkarılır. Yavru aslan bu sözlerden korkarak kaçıp gider.

MAYMUNLA CEVİZ

Küçük bir maymun kırdan gezerken, yerde yeşil kabuklu bir ceviz bulur, hemen ağzına atar, çiğnemek ister; fakat küçük maymunun dişleri incinir, diline bir acılık gelir. "Aman, der, bu yemişin görünüşü güzel, ama tadı ne kadar fena".

O sırada ihtiyar bir maymun gelir. Cevizin kabuğunu taşla kırar, ayıklar, içini çıkarır, çıtır çıtır güsel -

ce yer; sonra da küçük maymuna dönerek şöyle söyler:

"Eğer bu cevizin içinin tatlı olduğunu bilseydin ve benim gibi onu ayıklamaya çalışsaydın, böyle dişlerin acımaz, yüzünü buruşturmazdın. Güzel şeylerin tadını almak için bilmek ve çalışmak lâzımdır.

ASLAN İLE FARE

Bir gün hayvanlar padişahı uyumaktayken üzerinden ufacak bir fare geçer, kendisini uyandırır. Fare de derhal aslanın pençesine tutulur. aslan bu küçük hayvana bakarak güler ve:

"Seni ağızıma alsam dişimin kovuğunu doldurmazsın. Haydı, git, fakat bir daha padişahına karşı hürmetsizlikte bulunmamağa dikkat et", diyerek onu serbest bırakır.

Bir kaç gün sonra maiyeti ve askerle beraber aslan avına çıkan o memleketin padişahı bu aynı aslanı yakalar; sıkı sıkı halatlarla bağlatır.

Padişah da maiyeti de memnun idiler. Şehre sağ bir aslanla tireceklerdi. Bu onlar için ne kadar büyük bir şeref olucaktı...

Gece yarısı oluyordu. Ufacak fare esir aslanın yanına sokulur. Halatları gemirmeğe koyulur. Şafak sökmeden bütün halatlar kesilmişti, o kudretli aslan da bir fare yavrusu sayesinde esaretten kurtulmuştu.

KEDİLER VE MAYMUN

İki kedi bir peynir bulurlar. Peyniri paylaşamazlar. Hüküm almak üzere bir maymuna müracaat ederler. Maymun peyniri iki parça ederek, parçaları bir terazinin gözlerine koyar. Ağır gelen parçadan bir miktar ısırır, yer. Şimdi öteki parça ağır gelmeğe başlar, ondan da ısırır, yer. Kediler iş böyle giderse maymunun bütün peyniri bitireceğini görerek:"biz davamızdan vaz geçtik" diye hay-

kırmağa başlarsa da maymun: "mahkeme vaz geçmez" diye işinde devam eder. Nihayet küçük bir parça kalır. Maymun: "bu da benim zahmetimin mükâfatı" diye onu da ağzına atar.

MERKEPLE DEVE

Merkeple deve bedevinin yanında çalışıyorlardı. Bedevi hasıstı. Bunlara çok iş gördürüyor, az yiyecek veriyordu. Biçareler zayıflamışlar, üzülmüşlerdi. Nihayet kırmağa karar verdiler. Bir gün beraberce yola düzeldiler, çölde kum tepeleri boyunca gitmeğe başladılar. İki kaçak yolda biten otları istedikleri gibi yiyor, sesleri çıkmıyordu.

Bir aralık eşek neşelendi. Deveye dedi ki:

- Arkadaş, çok keyiflendim, artık duramıyacağım, şarkı söylemek istiyorum.

Deve:

- Ayol, dedi, aklını mı kaybettin? Ufak bir gürültü duyarlarsa mahvoldüğümüz gündür. Kim bilir şu kum tepelerinin arkasında belki bir kervan vardır. Bizi hemen yakalarlar... Uzun kulaklı arkadaşını cevap verdi:

- Doğru söylüyorsun, fakat zaman olur ki insanın iradesi elinden gider.

Hemen ağzını açtı; anırmağa başladı.

Lâkin bu şarkı hem kendini, hem arkadaşını mahvetti.

O anda eli mızraklı bir süvari meydana çıktı. Sonra bir ikincisi, bir üçüncüsü görüldü. Kasırga gibi geldiler. İki serseriye yakaladılar, önlerine kattılar. Bunları alabildiğine dövüyor, sövüyorlardı.

Bir hayli gittiler. Şimdi artık bir tarafı uçurum bir keçi yolundan geçiyorlardı. Zavallı eşek yorgunluktan illeri gidememiş, yere çökmüştü. Sirtında sopalar parçalandılar. Kalkmadı. Nihayet ayaklarını bağladılar, arkadaşının sırtına yüklediler. Deve biraz uzaklaşınca gülerek

dedi ki: "Kardeş, canım oynamak istiyor". Eşeğin akli başından gitti: "Aman, yapma diye bağırdı!"

Deve tekrar homurdandı:

"Sen şarkı söyledin, ben de raks etmiyeyim mi? dedi.

Birdenbire şahlandı. Zavallı eşek devenin sırtından fırladı, uçuruma uçtu. Biraz sonra vâdideki taşların üstünde parça parça olmuştu.

Eşeğin ahmaklık ettiğine şüphe yok. Lâkin arkadaşı -nın ölümünü istememişti. Halbuki deve onun canına kıydı. İhtimal ki bundan dolayı herkes devenin huyu fenadır, derler.

ASLANLA ÇAKAL

Bir sene şiddetli bir sıcak olmuş, bütün nehirler kurmuştu. Hayvanlar susuzluktan ölecek hale gelmişlerdi. Birkaç gün su aradıktan sonra bir kaynak buldular. Fakat kaynaktan o kadar az su geliyordu ki hiç birisi içemiyordu. Aslan:

- Haydi, hepimiz suyun etrafını kazıp bir kuyu açalım. O zaman su bol gelir, hepimiz kana kana içeriz, dedi.

Çakal tembelenmiş bir hayvan olduğu için beraber çalışmayı reddetti. Hayvanlar kuyuyu açtılar, suyu içtiler, sonra:

- Çeşmemizi kendimiz beklemeli, çakalın su içmesine meydan vermemeliyiz, dediler. Mademki çalışmaktan kaçtı, şimdi su içmek hakkı da yoktur. Aslan:

- Çeşmeyi ben bekliyeceğim, dedi. Eğer suya yaklaştığını görürsem onu lokma lokma yerim.

Bir müddet sonra çakal gülerek, oynularak kaynağın yanına geldi. Fakat suyu içmeye teşebbüs etmedi. Aslanın yanına oturdu, bir torbadan bir gümeç bal çıkardı.

Bir taraftan balı yiyor, bir taraftan aslanla konuşuyordu.

- Görüyorsun ya, aslan efendi! O kadar susamış deği-

lim. Hele bu bal pek nefis... Aslan: "bana da tattırırna..." dedi. Çakal azıcık tattırdı. Aslan:

- Aman, ne güzel bal... dedi. Azıcık daha verir misin, dostum? dedi. Çakal:

- Bütün gümece veririm azizim, sen sırtüstü yat, ben ağzına döküyüm.

Aslan sırtüstü yattı, uzun tırnaklı pençelerini sevinçten oynatmağa başladı. Çakal:

- Bu uzun pençelerinizden korkarım, yüzümü yırtacaksınız, dedi. Müsaade edin, bunları bağliayım, sonra korkusuz iğilir balları ağzınıza dökerim.

Aslan kalın birer iple dört pençesini de bağlattı. Çakal balı verecek yerde kaynağa koştu, kana kana su içti. Başını arkaya çevirmeden ovinin yolunu tuttu. Aslan arkasından haykırdı:

- Çakal efendi, çakal efendi... Beni böyle ayaklarım bağlamış yerde bırakma. Öteki hayvanların hepsi bana gülecek. Uzerlerindeki nüfuzumu kaybedeceğim. Sonra bir aslan gibi namusum üzerine söz veriyorum; eğer beni serbest bırakırsan, istediğin gibi su içmeğe izin vererek, sana hiç fenalık etmiyeceğim.

Çakal bir iki saniye düşündü. Eğer aslanın bağlarını kendi çözmeseydi, başka bir hayvan çözecek, aslan da ondan intikam almaksızın rahat etmiyecek. Aslanın sözüne itimat etmek muvafıktı. Böylece çakal aslanın ayaklarını çözdü ve balının kısmını verdi.

Aslan da bütün hayvanlara çakalın istediği kadar su içmesine karışmamalarını emretti.

ASLAN, TILKI, BİR DE GEYİK

Aslan hastalanmış, bir mağaraya girip yatmış. Tilkiyi pek severmiş, onu yanına çağırılmış. Demiş ki:

- Sen benim iyileşmemi istiyor musun? Öyleyse koca geyiği bulursun, dil döker, kandırırısın, buraya getirirsin. Ben onun ciğerlerini, yüreğini, beynini yemek isti-

yorum. Tilki hemen gitmiş, geyiği bulmuş. Tatlı tatlı sözlerle yanına varmış. Demiş ki:

- Sana bir müjdem var! Bilirsin, bizim kıralımız aslan benim komşumdur. Şimdi çok hasta. Kurtulmaktan da umudunu kesti. Kırallığı kime bırakacak, onu düşünüyor. Yaban domuzunu akılsızdır diye, ayıyı kabadır diye, kaplanı da övünür durur diye istemiyor. "Kırallığa geyik geçmeli. Boyu uzundur, uzun yıllar yaşar, boynuzundan yılanlar bile korkar!" diyor. Sözü uzatmayalım, kırallığı sana bırakmak istiyor. Müjdem ne vereceksin bakalım? Çabuk söyle, ben burada öyle çok duramam. Nerdeyse çağır-tır. Sözümlü dinle de gel benimle. Öleceği sırada yanında bulun.

Tilki böyle söyleyince geyik inanıvermiş. Başına gelecekleri düşünmeden, tilkinin peşine takılıp mağaraya gitmiş.

Aslan kapıda bekliyormuş. Hemen geyiğin üzerine atılmış. Ama yakalayamamış. Biraz kulaklarını kanatmış, o kadar. Geyik, koşa koşa kaçmış, saklanmış.

Aslan, tilkiye yine yalvarmış:

- Kuzum tilki, canım tilki, ne olursa senden olur. Yine bir yolunu bul da getir bana şu geyiği. Tilki:

- Ben artık ne yapayım? Kolay mı onu yeniden kandır-mak? Ama senin hatırını da kırmak olmaz. Varayım bir ba-kayım, demiş.

Bir tazı gibi, geyiğin izlerini koklaya koklaya yola düşmüş.

- Buradan yaralı bir geyik geçti, gördünüz mü? diye çobanlara sormuş.

Çobanlar, geyiğin saklandığı yeri göstermişler. Tilki bakmış ki geyik oralarda dinleniyor, hiç sıkılmadan karşısına geçmiş. Geyik onu görünce:

- Seni hâin seni! demiş; bir daha kanar mıyım ben senin sözlerine? Hele yaklaş yanıma, görürsün. Sen git de, kurnazlığını başkalarına göster. O kırallık masallarını başkalarına anlat. Tilki yılmamış:

- Senin bu kadar korkak olduğunu bilmezdim doğrusu, demiş. Bir de iyiliğine çalışan dostlarından şüphe ediyorsun. Aslan senin kulağını tuttuysa diyecekleri vardı da onun için tuttu. Koca kiral her şeyi öyle herkesin yanında söyleyemez ya... Son o kadcarcık acıya dayanamadın. Aslanın çok canı sıkıldı. O şimdi senden daha öf - keli. "Yerimi geyiğe bırakmam, kurdu kiral yaparım!" diyor. Kurt kiral olunca ne yaparız biz? Kim katlanır ona? Sen yine gel benimle. Kuzu gibi uslu dur. Bütün şu yaprakların, pınarların önünde ant içerek söylüyorum, aslanın korkulacak hali kalmadı artık. Bana gelince, bilirsin, ben hep senin iyiliğini isterim.

Tilki, böyle söyleye söyleye geyiği yine kandırılmış. Mağaraya götürmüş. Aslan da onu yakalamış. Bir temiz karnını doyurmuş.

Bazı insanlar vardır, koltuklarını kabartacak bir şey duydular mı, tehlikeyi görmezler. Bu masal onlar için söylenmiş.

A I S O P O S

(N. Ataç çevirisinden)

K U Ç U K H İ K Â Y E L E R

ARAP ATLARI

At ırkları arasında en ziyade şöhret kazanmış olan arap atlarıdır.

Arap atları gayet aza kanaat eder ve hayli müddet bir şey yemeksizin yürüdüğü halde yorgunluk hissetmezler.

Bir arap atını kendi namusu ile beraber tutar, atının mağlûbiyetini şeref ve haysiyetinin zevali sayar. Aşağı - daki vakıa araplar yanında atlarının şerefine ne büyük ehemmiyet verildiğine güzel bir misaldir.

Bir gün Necd cihetinde bir hırsız, bir arabın Lü'lu ismindeki meşhur kısrığını çalar. Bunu haber alan sahibi

hemen diğer bir ata binerek hırsızın gittiği tarafa doğru yollanır. Bir hayli mesafe kat'ettikten sonra akşam üzeri kısırağını çalmış olan hırsızu yaklaşıp. Her ne kadar altındaki at çalınan hayvandan aşağı ise de, arap iyi binici olduğundan gittikçe hırsızu yaklaşımaktadır.

Nihayet ona yetişmek için aralarında ancak kırk elli metrelik bir mesafe kalır. Bu gidişle altındaki atın kısırağa yetişeceğini akli kesmeye başlar. Şimdiye kadar hiçbir atın geçemediği hayvanın bu yarışta mağlûp olmasına tanammül edemez. Hırsızın arkasından bağırır:

- İğil, hayvanın sağ kulağını ısırarak - "Ya allah..!" de...

Hırsız arkadan gelen atının dediği gibi yapar. Bunun üzerine Lü'lü süratini artırır, bir ok gibi koşmaya başlar. İki beygir arasındaki mesafe dakikadan dakikaya büyür. Lü'lü akşamın karanlıkları arasında kaybolur, gider.

Zavallı arap da takipten vaz geçerek çadırına avdet eder. Ve artık bütün hayatında hep şu sözlerle müteselli olur:

- Lü'lü gitti, fakat şerefi kurtuldu...

ÇALINMIŞ BİR AT

Bir arabın güzel, kuvvetli bir atı vardı... O, bir gece çalındı. Ertesi gün sahibi çarşıya gitti ve atını aramaya başladı. Biraz sonra kendi atının üzerine yabancu bir adamın binmiş olduğunu, oradan geçtiğini gördü. Korkusuzca hayvanı dizgininden yakaladı ve yüksek sesle bağırmağa başladı:

- Bu at benimdir... bu gece çalındı.

Süvari ona nezaket ve tatlılıkla:

- Aldanıyorsunuz, azizim, dedi, ben bunu bir sene evvel satınaldım. Atım sizinkine benziyebilir. Fakat temin ederim ki, bu benimdir...

Arap, hemen burnuzunu çıkardı, onunla atın başını kapadı ve:

- Mademki, dedi, bu hayvan bir seneden beri sizindir, o halde bunu güzelce tanımanız icap eder. Atın hangi gözü kördür?

Binici biraz şaşırды, fakat süratle cevap verdi:

- Sol gözü...

- Hayır, dedi, sol gözü kör değildir.

Binici:

- Ah, doğrudur... Beni affediniz... yanıldım. Sağ gözü. Evet, evet, atının sağdaki gözü yoktur...

Bu cevabı müteakıp arap, örtüyü kaldırdı ve bu gülünç vak'ayı seyreden halka hitaben:

- Dikkat edin. Bu atın ne sağ ve ne sol gözü kör değildir. Bu dolandırıcının atımı çaldığını isbat eder...

Orada bulunanlar pek ziyade güldüler ve hırsız da hâkimin huzuruna sevkettiler... O hırsızlığının cezasını çekti.

AGACIN ŞAHİTLİĞİ

Bir adam çok iyi konuştuğu bir arkadaşından yüz lira borç almıştı. Aradan aylar geçti. Borçlu adam parayı geri vermedi. Nihayet alucaklı hâkime giderek: "ben bu adamı ödünç yüz lira verdim. şimdi istiyorum, vermiyor", dedi.

Borçlu: "hayır", diye cevap verdi, "benim bu adamın on para borcum yoktur".

Hâkim alucaklıya soru: "bu adamın para verdiği ne dir elinde senet var mı?"

Adamcağız: "hayır efendim", dedi, "kendisiyle pe iyi ahbab olduğumuz için senet almamıştım".

- Pek âlâ, sen parayı verirken hiç gören olmadı mı? Adam içini çekerek cevap verdi: "hayır, efendim, at lahtan başka kimse görmedi".

Bunu üzerine hâkim biraz düşündü, sonra şöyle dedi:

- Parayı nerede vermiştin?"

- Kırdı, bir ağacın altında

- Pek âlâ, haydi, şimdi o ağaca git, sor dakalım sana şahitlik edecek mi?

Adamcağız bu sözden çok şaşırıldı: "hiç ağaç şahitlik eder mi?" dedi. Fakat hâkim ona emretti: "haydi, git, ağaca sor da gel". Ve alacaklı yola çıktı.

Aradan yarım saat kadar zaman geçti. Hûkim, borçluya sordu:

- Budula adam, acaba, o ağacın yanına varmış mıdır?"

- Hayır, daha varmamıştır.

O vakit hûkim hemen hükmünü verdi: "arkadaşlar, bu adam haksızdır" dedi, çünkü eğer bir ağaç altında o adamdan para almamış olsaydı, şimdi ben: "o adam ağacın yanına varmış mıdır?" diye sorunca, buna: "hangi ağaç?" diye cevap vermesi lâzımdı. Lâkin görüyorsunuz ki ağacı pek iyi biliyor.

Borçlu paraları ödedi ve yalancılığından dolayı da hapsa girdi.

YOLCU VE HANCI

Kış mevsiminde bir yolcu geç vakit bir hana vasıl olur. Ocak başını bir takım yolcuların iygal etmiş olduğunu, kimsenin kendisine yer vermeğe tavrannadığını görür. Hancıya hitaben:

- Bir çubuk doldur da aşağıda beygirime götür, der.

Yolcuların hepsi beygirin çubuk içmesini seyir için dışarı çıkarlar. Adamcağız ateşin başına rahatça oturarak ısınır. Bir az sonra hancı gelerek:

- Canım, beygir çubuk içer mi, içmiyor işte... der.

Yolcu:

- Öyle ise ver, ben içeyim, diye çubuğu alır, rahatça tütürür.

Kış ya kl a ş ı y o r. Evvelki gece başlayan yağmur dün de devam etti. Bu sene kışın vaktinden evvel geleceğine ait endişelerimiz önümüzde iyi, güneşli günler var diye taltife çalışırken, evvelki gece yarısındanberi başlayan şiddetli ve sürekli yağmurlar, ilk korkuların isabeti ihtimalini kuvvetlendirdi. Yağmur, gece sabaha kadar fasılasız yağdıktan sonra dün sabah bir aralık hafifler gibi oldu ve akşama kadar fasılasıyla yağmakta devam etti. Yağmurdan şehrin en işlek caddelerinde seller hasıl olmuş, çukurlar su ile dolmuş, yürümek müşkülleşmiştir.

İ l k T ü r k ç e k u r a n. Hafız Yaşar B. Yerebatan camiinde türkçe kuran okuyacak.

Riyaseticumhur orkestrasının alaturka kısmı sabık şefi Hafız Yaşar Bey yarın saat 14-te Yerebatan camiinde mukabele okuduktan sonra türkçe kuran okuyacaktır. Yaşar Bey'in bu Türkçe kuran okuyuşu türkçe kuranı memleketinizde tamim için ilk ve mühim bir adım olacaktır. Yaşar Bey, evvelki gün vefat eden Derviş Paşa'nın mezarı başında türkçe bir mersiye okumuştur. Yaşar Bey'in o gün muvaffakiyetle okuduğu türkçe mersiye, türkçe kuran kıraati hakkında zevkli bir fikir vermiştir. Türkçe okunan mersiyeyi aşağıya aynen dercediyoruz:

"Büyük Türk ordusu, büyük bir kahramanını toprağa veriyor. Ulu Türk milleti değerli bir evlâdını toprağa veriyor. Toprak! bu kıymeti içine almaktan hoşlanır mısın? Bize dersin ki kıymetliniz bağrında yeni kahraman çiçekleri açacaktır. Sükûn buluruz. Ancak o zaman gözlerimizin yaşı seni sular..."

İ ş ç i l e r i k r a m i y e v i s t i y o r

Devlet kapısında çalışan dar gelirli işçi vatandaşı, 140-200 liranın ıstırabı içindedir. Zira, işte Bayram geldi: Ailesi için bir hazırlık, çocuklarını sevindirmek için bayramlık, modern Ankara'da bir zaruri ihtiyaçtır.

Ev kirası, kömür-su, ekne-olbise, sebze-meyva parası derken ay sonuna bakkala borçlu kalan işçi vatandaşı, bayrama nasıl ve ne ile hazırlansın.

İşçi vatandaşın normal değilse de normale yakın bir hayatın özlemi içinde bulunduğunu belirtirsem bir hakikati ifade etmiş olduğumdan eminim. Zira işçi vatandaşı, ihtiyaçlarının yükü altında, sefaletin huzursuzluğu içindedir.

- Alabildiğine fırlayan fiyatlar karşısında sabit kalan maaşı ile, kalitesiz malları almak mecburiyetinde kalan vatandaş huzursuzluk içinde ve hastalıkla karşı karşıya kalacaktır. Malın normalini alamaz. Zira, hiçbir işçi vatandaşı metresine 70 lira verip 300 liraya elbise giyemez, giydiği takdirde evinin iki aylık rızkını kesmiş olur. 150 liralık da giyemez. Zira, iki ay sonra verdiği paranın özlemini duyar. Bu vatandaş senede iki elbise giyemez. Zira, ona da müsait değildir... Nasıl olabilir?

İhtiyaç belli, gelir belli...

Temmuz ayına giriyoruz. Domatesin kilosunu 80 kuruşa, yağın kilosunu 10 liraya, kumaşın metresini 70 liraya almak mecburiyetiyle karşı karşıya bulunan az gelirli işçi vatandaşlarımızın durumlarını muhterem ilgililere duyurmayı bir vatandaş olmak hasebiyle borç ve vazife telâkki ederken, ilgili makamlardan işçi vatandaşlarımızın aile ve çocuklarını bir nebze olsun bayramda sevindirebilmeleri için işçi ikramiyelerinin bayramdan önce verilmesinin zaruretini yüksek alâkalarına tevcih ederim; zira, bu ikramiye işçi vatandaşın ihtiyaç yükünü hafiflettiği, sefalet huzursuzluğunu azalttığı gibi, işçiyi hükümete daha sıkı bir şekilde bağliyacağı kanaatindeyim.

Şunu da arz etmek isterim ki zaruret içinde bulunan işçi vatandaşlarımız ikramiyeyi sabırsızlıkla bekliyor. Temennim, işçilerimizin bu zaruri isteklerinin bayram - dan önce tahakkukudur. (M. Özen, "Ulus", N 12333).

K u d u z b i r k ö p e k Sarıyer'de birçok tavuk ve köpekleri ısırıldı. Geçen çarşamba günü sabaha karşı Sarıyer'de, Yenimahalle'de bir tavuk gürültüsüdür başlamış; halk, uykularından uyanarak sokağa fırlamış; vak'a biraz sonra anlaşılmış, kuduz bir köpeğin önüne gelen tavuğa saldırdığı görülmüştür. Kuduz köpek birkaç tavuğu ısırıldıktan sonra Yenimahalle caddesine inmiş ve rasladığı iki köpeği ve Anastas isminde bir çocuğu da ısırarak Sarıyer'e doğru kaçmağa başlamıştır.

Hâdiseyi haber alan bir kaç polisle civar halkı köpeğin arkasına düşmüşlerse de tutamamışlardır. Polislerin attığı silâhlar da boşa gitmiş, nihayet Sarıyer'de Sürbe sokağına sapan köpek Sarıyer I4-üncü mektep hademesinin attığı taşın altında can vermiştir. Anastas tedavi altına alınmış, kuduz köpek tarafından ısırılan köpeklerle tavuklar toplanmıştır (Cumhuriyet", 30, II, 35).

İ n t i h a r a t e ş e b b ü s . Evvelki gece saat I4-te Üsküdar'ın Çömlekçi bayırında 25 numaralı evde oturan Zehra isminde bir kızcağız büyük annesinin fevkalâde rahatsız olmasına müteesir olmuş, Bülbüldere'de kendini birdenbire bir tramvay önüne atmış, fakat vatman tramvayı durdurarak kızcağızı ölümden kurtarmıştır. I4 yaşında olan Zehra hanım hâdiseyi mütaakıp evine teslim edilmiştir.

O d a c ı K â n i e f e n d i h â l â b u - l u n â m a d ı Ağırceza mahkemesi odacılarından Kâni efendinin bir kaç gün evvel ortadan kaybolduğunu yazılmıştı. Kâni ef. yapılan taharriyata rağmen bulunama-

mıştır. Odacının bir kadınla münasebet tesis ederek beraberce yaşadığı ve ortada görünmesinin sebebi bu olduğu söylenmekte ise de bir kazaya kurban gitmesi de ihtimalden uzak değildir.

Y a m a n b i r y a n k e s i c i k a d ı n .

Pantuflacı Muzaffer namıyla maruf bir kadın yankesici polis ikinci şube memurları tarafından yakalanmış ve Adliyeye teslim edilmiştir. Müddeiumumilik, Muzaffer hakkındaki tahkikat evrakını üçüncü ceza mahkemesine vermiş ve kadın mahkemede isticvap olunduktan sonra tevkifine kadar verilerek, tevkifaneye sevk edilmiştir. Bu meşhur yankesici kadının 70-ten fazla sabıkası vardır.

İ s t a n b u l ' d a t u t u m h a f t a s ı .

İstanbul, 11. (Telefon) - Tutum haftasının ilk günü olan yarın için burada bütün hazırlık yapılmış, şehrin büyük caddelerine büyük bez afişler gerilmiş ve sokaklara kâğıtlar yapıştırılmıştır. İstanbul'da da hafta başbakanın yarın Ankara'da söyleyeceği söylevle açılacaktır. Hafta içinde yapılacak tribün müsabakalarına otuz kadar mağaza girecektir. Okullardaki mitingler, konferanslar için hazırlıklar bitmiştir. İstanbul radyosunda hafta içinde verilecek konferansların ilkinin yarın akşam İstanbul vali muavini verecektir. Ve cuma günü tayyareler İstanbul üzerine hediye numaralı kartlar atacaklardır. Havada tayyare ile yazılacak propuganda yazıları için tayyareci Vecihi'nin yaptığı denemeler iyi netice vermiştir. Haftanın son gününde âbideye çelenkler konacak ve bunun için de bir alay yapılacaktır. ("Ulus";12.XII.34).

T a l e b e l e r d u d a k l a r ı n ı b o y a m ı y o r l a r Nektep talebelerinin dudaklarını boyadıkları ve müfettişlerin bu hususu teftiş edecekleri yazılmıştı. Bu hususta salâhiyettar bir zat şunları söy-

lemiştir: "talebelerin dudaklarını boyamamaları kadar tabii bir şey yoktur. Bunun için ne böyle bir tamime lüzum görülmüş, ne de müfettişler böyle bir teftiş yapmışlardır".

İ s m e t P a ş a H z Başvekil İsmet Paşa Hz. evvelki geceyi refikaları Hanım Efendi'nin dişlerinden küçük bir ameliyat oldukları Şişli Sıhhat Yurdunda geçirmişlerdir. Paşa Hazretleri vaziyeti sıhhiyesinin iyileşmiş olan refikaları Hanım Efendi ile birlikte, dün öğleden sonra Pendikteki köşklerine avdet buyurmuşlardır.

R i z e ' d e k i f a c i a . Su altında kalan köyler ve şekli değişen arazi. Trabzon İS.- Trabzon, Rize, Of ve Sürmene havalisindeki feyezanlar hakkında alınan en son malûmat şudur: temmuzun yedinci pazar günü saat on üçte başlayan ve 40 saat, bazan dolu ile karışık, bazan da şellûle gibi yağın müthiş yağmurdan dereler emsali görülmemiş ve çok korkunç bir şekilde taştı. Sular önüne gelen her şeyi, insan, hayvan, mahsul, ev, köprü, ağacı hasılı neye tesadûf etmişse hepsini sürükleyerek müthiş bir şiddetle denize akmağa başladı.

Feyezanlar neticesinde Of kazasının Kadahor nahiyesinde büyük ve yüksek bir köy heyelân etti. Çöken top - rağın dereleri tıkayarak vâsi göllerin ve derbentlerin teşekkülünü mucip oldu. Fakat toprak bu büyük su göllerinin tazyikine tahammül edemiyerek muhtelif noktalardan yıkıldı. Bu yıkılma büyük bir felâkete sebep oldu.

Büyük bir gürültü ile boşanan sular müthiş bir kuvvetle, önüne gelen her bir manıayı devirerek bir çok köyleri basmış. Of kasabasından bir saat yukarı mesafede bulunan bir nahiye ile 5 - 6 köyü bütün mevcudatı ile mahvetmiştir. Yollar kapalı olduğu için hasarat hak-

kında peyderpey malûmat alınmaktadır. Of'taki hasarat çok mühimdir. Seylâbın hâlâ devam ettiği söylenmekte - dir.

Seylâp buranın manzarasını tanımlıyacak derecede değiştirmiş, yeni yeni tepeler, yeni yeni sırtlar, yeni yeni dereler husule getirmiştir. Halen sular yüksek bir dağın etrafını ada gibi çevirmiştir. Bu dağın tepesine iltica edenler günlerdenberi aç ve bülâç imdat beklemektedirler.

Sürmene kazasındaki tahribata golinco... Burada sular 25 köye ait tarlaların bütün mahsulünü mahvetmiş ve 20 büyük kârgir köprüyü, Aksu yatı mektebi binasının bir kısmını, 20 değirmeni, 20 haneyi, 25 mağazayı ve çarşayı muhafaza eden rıhtımı yıkmıştır...

D a r ü l f ü n u n d a . Beynelmilel talebe kongresindeki murahhaslarımız gittiler.

Peştede in'ikat edecek Beynelmilel Talebe İttihadı kongresinde yüksek tahsil gençliğimizi temsil etmek üzere intihap edilen genç doktorlarımızdan İbrahim Beyle Tahsin Bekir B. dün şehrimizden hareket etmişlerdir.

İbrahim B. giderken kendisiyle görüşen bir muharririmize demiştir ki: "kongre 11 ağustosta Peştede in'ikat ve 28 milletin resmen beşer murahhası iştirak edecektir. Bir çok milletler ayrıca kongreye yüzlerce gençlerini müşahit sıfatı ile göndermektedirler. Yalnız İtalyanlar Paris kongresine 300 genç göndermişlerdi.

S i h h i y e V e k i l i Amerika'ya gitmek üzere İstanbul'a geliyor. Ankara 30(Hu.Mu.) Sıhhiye Vekili Dr. Refik B. refakatinde Hıfzıssıhhaı umumiye müdürü Asım B. olduğu halde ekspresle İstanbul'a hareket etti. Oradan Amerika'ya gidecektir. Sıhhiye Vekilimizin seyahati üç ay kadar devam edecek, Amerika'da bulunduğu müddet zarfında Rokfeller müessesesinin misafiri olduğu gibi Ame -

rika'nın en meşhur müessesatı sıhhiyesini gezecektir. Gaybubette Refik Bey'e Nafia Vekili Recep B. vekâlet edecektir.

H a m s i h ü c ü m ü Samsun tarihinde görülmemiş bir hamsi hücumuna maruz kalmıştır. Yirmi beş kilometre mesafada olan bu hücum köylüler ve balıkçılar ağ ve sair vasıtaya ihtiyaç mesnetmeden sepet ve eleklerle bilâmüşkülât toplamışlardır. Saydedilen balıkların miktarı 1500 ton tahmin olunmaktadır.

H e p b ö y l e o l s a Adana'da bir koyun 3 yavru doğurmuştur.

N i ğ d e ' d e y a ğ m u r . Geçen kuraklıktan pek ziyade ıstırap çeken Niğde vilâyetine mebzul yağmurlar yağmıştır.

S o n s o ğ u k l a r ı n t e s i r i . Geçen hafta Çorum'da kış günlerine rahmet okutacak derecede şiddetli soğuklar olmuş. Arpa mezruatı ve kaysı, badem gibi ağaçlara zarar vermiştir.

Çorum'dan Amasya'ya giden Osman ve Münir isiminde iki kişi ile Münir'in kızı 10 yaşında Hasibe ve oğlu 3 yaşında Şakir yolda donarak ölmüşlerdir.

Y e r e b a t a n ' d a Sait isiminde biri dört kişiyi yaraladı. Yerebatan'da oturan Ayşe ve Emine ile Suphi, Faik, Hüseyin ve Apostol isiminde altı kişi dün Ahırkapıya giderek sandala binmişler, içmişler, eğlenmişler. Akşam avdet etmişlerdir.

Kürt Sait isiminde biri bunlar nereden geldiklerini sormuş. Onlar da: "gezdik" cevabını vermişlerdir. Sait "gezmeğe gidersiniz de beni götürmezsiniz" diyerek bıçağını çekmiş önüne gelene saptlamaya başlamıştır. Bunların

feryadına polisler yetişmiş. Said'i yakalamışlardır. Kanlar içinde yatan mecruhlar hastahaneye kaldırılmıştır. Mecruhların dördü ağır yaralı, ikisi hafif yaralıdır.

B i r n ü m a y i ş Bir müddettenberi Resimli ay mecmuasında büyük üstat Abdülhak Hamit ve şair Mehmet Emin Beyler aleyhinde vaki neşriyat dolayısıyla dün Darülfünun gençlerinden bir grup Resimli Ay idarehanesinde nümayiş yapmışlardır. Gene bazı Darülfünunlu gençler yevmî gazete idarehanelerini ziyaret ederek bu neşriyattan mütevellit teessürlerini izhar etmişlerdir.

C e b e l i b e r e k e t m e b ' u s u A v n i Pa ş a A d a n a ' d a v e f a t e t t i . Ankara, IO (Hus. Muh). Cebelibereket meb'usu Avni Paşa bugün vefat etti. Ölüm çok anî olmuştur. Cenazesi yarın büyük merasimle kaldırılacaktır.

D ü n y ü z d i l e n c i t o p l a n d ı .

Vilâyet tarafından verilen emir üzerine dün IOO kadar dilenci toplanmıştır. Bunlardan eli ayağı sağlam olanlar kefalete rabten ve tekerrürü halinde tecziye edilmek üzere evlerine gönderilmiştir. Eli ayağı sağlam olmıyanlar Darülâceze'ye gönderileceklerdir.

R i z e I4 (Hu.Mu.) - Son günler zarfında mütemadiyen yağın yağmurun tahribatından müteessir olmıyan köy yoktur. Duman köyünde I2 ev tamamen yere batmış ve köy civarındaki dağ ortadan yarılmıştır.

Bir çok köyde binalar yıkılmıştır. Of'ta bir köyü tamamen sel basmış ve her şeyi sürükleyip götürmüştür. Yalnız Rize havalisindeki hasar 2 milyon liradan fazladır.

İ ş a r ı y o r u m . Lise derecesinde tahsilim

var. Yeni harflere mükemmel surette aşınayım. Her hangi bir müessesede öğleden sonra saat yediye kadar çalışmak istiyorum. Talip olanların "S. N. Bey" rumuzuna müracaat etmeleri rica olunur.

Dilencilerin topladıkları ekme k l e r . Sokaklarda dilenen bir çok dilencilerin torbalarla artık ekme k topladıkları nazarı dik - kati celbetmiştir. Bu hususta yapılan tetkikat neticesinde dilencilerin bu ekme kleri köftecilere sattıkları anlaşılmıştır. Köfteciler bu ekme kleri ete karıştırarak köfte yapmaktadırlar. Bu gibi köfteciler takibat yapılacaktır.

Köprülü z a d e f u a t B İ s v e ç ' e g i d i y o r İsv eç'te toplanacak beynelmî - lel tarihi edyan kongresine iştirak etmek üzere Köprü - lüzade Fuat B. bugünlerde İsv eç'e gidecektir.

İ s m e t P a ş a H z Ankara (Hu. Mu.). - Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin İstanbul'a ne zaman gideceği henüz belli değildir. Maamafih iki haftaya kadar hareketi tahmin edilmektedir. Üç dört günden beri soğuk algınlığından rahatsız bulunan Başvekil İsmet Paşa Hz. iyileşmişlerdir. Çarşamba günü Heyeti vekileye iştirak edeceklerdir.

K u r t l a r a r a s ı n d a b i r g e c e Zonguldağ'ın Sofular köyünde Aziz isminde bir gen - cin başından korkunç bir macera geçmiştir. Bu genç köy - lülerden... tahsil etmek için babasının dükkânından yo - la çıkmış. Fakat her taraf karla örtülü olduğu için Aziz bir ormanda yolu kaybetmiş. Karanlık basınca kurt ulumaları da başlamış. Aziz uzaktan bir kurt sürüsünün yaklaştığını görünce, kolaylıkla tırmanmak için, palto-

sunu atarak bir ağaca tırmanmış. Gelen yirmi - otuz kurt aşağıdaki paltoyu oynaya oynaya parçalamışlar. Zavallı genç o ayazda sabaha kadar ağacın tepesinde kalmış. Nihayet sabahleyin odun kesmeğe gelen köylü kadınlar kurtarmışlardır.

Ç a r ş a f l a r v e ö r t ü l e r k a l k ı - y o r . Muğla, 11. (A. A.). - Bodrum şehir meclisi kadınların 1935 yılı başlangıcından sonra çarşaf, fıtta , peçe giymelerini bir kararla kaldırmış ve yasak etmiştir. Bugünden sonra bunları giyenler belediye cezasına çarptı- lacaklardır. Fethiye'nin yoni şehir meclisi de peçe ve çarşafların kaldırılmasına söz kesmiştir. Poçelerin kaldırılması için on beş gün ve çarşaflar için de altı ay - lık bir müddet verilmiştir. İki kazamızın bu çok yerinde kararları her yerde sevinç uyandırmıştır.

("Ulus", 12. XII. 1934).

M u ğ l a ' d a 2,40 uzunluğunda bir pars vuruldu. Anadolu'nun garp ve cenup tarafında tesadüf olunan yırtıcı hayvanlardan ve eski türkçede (Yuz) ismi verilen (Pars) bugünlerde gene Milas taraflarında fazlaca görülmekte ve Mermeris, Muğla havalisinde de süratle tekessür etmekte ve bu havalı yaylalarında hayvanatı ehliyeye tecavüz etmekte, ara sıra köylere kadar da inmektedir. Milas avcılarının geçen sene yaptıkları bir takipte bunlardan beş tanesi itlaf edilmiştir.

Berlin hayvanat bahçesinin siparişi üzerine yavru pars bulmak için bu havalı dağlarında yavrularıyla beraber gezen bir parsa tesadüf eden iki köylü hayvanı, yavrularını kurtarmak için hücumu üzerine itlâf etmişlerdir. Bu hayvan iki metre kırk bir santim uzunluğunda idi ki bu havalide bu kadar cesimine şimdiye kadar tesadüf olunmamıştır.

Bir adam kendini denize attı, sonra yüze yüze sahile çıktı :

Dün akşam Köprüden 8,5 te kalkan Seyrisefain vapurunda garip bir intihar olmuştur.

Yan taraftan ikinci mekide oturan meçhul bir adam vapur Selimiye açıklarına geldiği zaman şapkasını çıkarmış ve kendini denize fırlatmıştır. Bunu gören kadınlar fer - yada başlamışlar, vapur durmuş, sandal indirilmiş, inti - har eden adam aranmış fakat bulunamamış. Projektörle de aranırken uzakta sular arasında bir gölgenin muntazam ku - laçlarla Sarayburnu'na gittiği görülmüş ve bunun müntehir olduğu anlaşılmıştır. Bu adam Sarayburnu parkının iskele - sine çıkmış, vapurdan gelen sandala binmemiş, yürüyüp git - miştir. Vapurda bıraktığı şapkasının kenarında bir kâğıt bulunmuştur. İçinde Topçu atış mektebi hesap memuru Meh - met Cemil adresi yazılıdır.

Bir yankesici yakalandı :

Fransa tebasından Jan isminde biri dün Galata rıhtı - mında rıhtım şirketi memurlarından Ekrem efendiyle Ayşe hanımın cüzdanlarını aşırması, fakat kaçarken yakalanmış - tir.

Bir kadının davası

Evvəlki akşam geç vakit Hasköyde bir cinayet olmuş, Cevat isminde biri Yasef isminde birini üç yerinden ağır surette yarulanmıştır. Yasef hastaneye kaldırılmış, fakat çok kun zayı ettiğinden hayatından ümit kesilmiştir. Ce - vat vak'adan sonra kaçmıştır. Cinayete sebep bir kadın mes'alesidir.

Yüzme bilmeyen denize giren: Hanlıcu'da bir arkadaşı ile beraber denize giren Mehmet isminde birisi yüzme bilmediğinden boğulmuştur.

M e s ' u t b i r t e v e l l ü t Ethem Per-tev eczayı tıbbiye fabrikası müdürü kimyager Niyazi Be-yin dün bir kız çocuğu dünyaya geldiği memnuniyetle ha-ber aldık. Nevzada uzun ömür temonni eder, peder ve va-lidosine tebrik ederiz.

D e m o k r a t B a ş v e k i l i m i z Baş-vekilimiz İsmet Paşa Hazretleri dün aileleri ve yaver-leri ile birlikte Sirkeci'de Ali Efendi lokantasına gi-derek öğle yemeğini yemişlerdir. O sırada lokantada bu-lunan müşterilerden Paşa'yı tanıyanlar demokrat Başve-kilimize lâzımei ihtiramı ifa etmişlerdir.

B i r k ı z k a ç ı r m a h a d i s e s i c i n a y e t l e s o n a e r d i İzmir, 12 (Te-lefonla). - Kuşadasının Kirazlı köyünde Osman adında bir genç kardeşleriyle birlik olarak Meryem adında 13 yaşın-da güzel bir kızı dağa kaçırmış, fakat gece vakti Meryem dağ başında Osman'ın uykuya varmasından faydalanarak kaç-mıştır. Osman, kızı aramaya çıkmış, yolda keçi otlatmak-ta olan Meryem'in ablası Cenet'le rastlamış, "seninle bi-raz konuşmak istiyorum. Korkmayın, Meryem'e dokunmadım" diye sokulmuştur. Fakat birdenbire kadına saldırmış, te-cavüzde bulunmak istemiştir. Kadın da elindeki çiftesini çevirip ateş etmiş ve Osman'ı öldürmüştür.

("Ulus", 13. I. 1948).

B i r k ö y m u h t a r ı b ı ç a k l a v u r u l d u . Bursa, 19 (Özel muhabirimizden). Gökçeviran köylü İsmail Yıldız, gece sarhoş bir halde dönmekte olan 50 yaşında bir kadına tecavüz etmek istemiş, fakat 18 ya-şındaki oğlu muhtarın kalbine bir bıçak saplıyarak onu derhal öldürmüştür.

("Ulus", 20. I. 1948).

K a y ı p . Ankara Emniyet Müdürlüğünden aldığım

12. I. 1948 tarih ve 188080 sayılı pasaportumu kaybettim. Yenisini alacağımdan eskisinin hükmü kalmadığını ilân ederim. ("Ulus", 20. I. 1948).

Cemiyet hayatı

D o ğ u m . Devlet Demiryolları müfettişlerinden Hilmi Kaşıkçıoğlu'nun 16 ocak 1948 cuma günü bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Anne ve babayı tebrik eder, yavruya uzun ömürler dileriz. ("Ulus", 20. I. 1948).

N i ş a n . Sevim Oktar ile Erdoğan Akalan nişanlandılar. (Ankara - 18. I. 1948).

D a d ı a r a n ı y o r . Dört yaşında kız çocuk için İngilizce veya Fransızca bilen dadı aranıyor.

Y e n i y ı l m ü n a s e b e t i y l e S a -
y ı n C u m h u r B a ş k a n ı m ı z l a G e n -
e l k u r m a y B a ş k a n ı O r g e n e r a l
S a l i h O m u r t a k a r a s ı n d a a ş a ğ ı -
d a k i t e b r i k v e t e ş e k k ü r m e k -
t u p l a r ı t e a t i e d i l m i ş t i r .

O r g e n e r a l S a l i h O m u r t a k G e -
n e l k u r m a y B a ş k a n ı . Ankara. Ordularımı-
zın komutan, subay ve eratı güzel duyguları için teşekkür eder; karada, denizde ve havada, yeni yılın kalbi -
nize uğurlu olmasını dilerim. İ s m e t İ n ö n ü .

Çok Sayın Cumhurbaşkanımız ve yüce Başbuğumuz - Kara, deniz ve hava ordularımızın komutan, subay ve eratı adına yeni yıllarını en derin tazim ve itaatle kutlar, büyük Şefimizin, ordumuzun ve aziz Türk vatanının başı üstünde her zaman şan ve şerefle ışık vermelerini ulu tanrıdan dilerim. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtak.

" P e y g a m b e r i m i z i n d o ğ u m u "

Ankara Müftülüğünden: Birinci Robi ayının başlangıcı 13 ocak 1948 salı gününe rastladığına göre 23/24 ocak 1948 cumayı cumarteniye bağıliyan gece Peygamberi mizin doğum günü olduğu sayın halka bildirilir.

Satıcının şikâyeti

O d u n p a h a l ı a l ı y o r u z Yaz geldiği halde odunun çekisini 43 - 44 liradan aşağı alamamaktayız. Eğer bu şekilde devam ederse bir aya kadar odunun çekisini 60 liradan satmak zorunda kalacağız. Halbuki bizim odunun çekisini 40 liradan alıp 50 liradan satmamız gerekirdi. Bu durumu Belediye kontrol etmezse dar gelirli vatandaşlar en mühim ihtiyaçlarından biri olan odunu temin etmekte güçlük çekeceklerdir.

H ı f z ı D e ğ i r m e n c i -
o ğ l u , Anadolu Odun Deposu,
K a d ı k ö y
("Hürriyet", 7. IX. 1958).

Y a m a n l a r d a k i y a n ğ ı n t e l â ş u y a n d ı r d ı İzmir (Cumhuriyet Bürosu) - Yamanlar dağında dün saat 17.00 - de bilinmeyen bir sebepten yangın çıkmış ve söndürme ekipleri tarafından geç vakit tamamen söndürülmüştür. Nereden çıktığı belli olmayan yangın askerî telsizlere 4 kilometre kadar yakın olması nedeniyle telâş uyandırmıştır.

("Cumhuriyet"; 17.VIII,68)

I s ı n m a v e y i n o y u ğ l u ğ e l e -
c e k ...

(Geçtiğimiz haftanın hava olayları mevsimine yakışmadı. Taliminlerimizi de yor yor yanılttı. Sağanak göçüşi şeklinde özetlenen genel taliminlerimizde kuvvetli

bir hava olayının gelişi beklenmemiştir. Oysa, yurdumuza yaklaşan kötü hava ayırımının en kuvvetli ve olgun zamanı Marmara bölgesine girdiği ana rastlamıştır).

Beklediğimiz günler için yapılan tahminleri bölge - lore ayırarak özetliyecek olursak:

Marmara ve Ege bölgeleri: Bulutlu ve yer yer yağışlı bir hava kitlesi ardında kalıyor. Sıcaklık düşüşü durmuştur ve yarından itibaren yükselişe geçecektir. Az bulutlu, değişik yönlü hafif rüzgârlı ve sıcak bir Ağustos haftasına hazırlanalım. Haftamız sonunda, halen Kuzey İtalya'da bulunan ve olgunlaşmakta olan yeni bir kötü hava ayırımı geçirmemiz ve özellikle kuzey kesimler - de yer yer yağış alınması muhtemeldir.

En yüksek sıcaklık dağılımı gölgede 32 dereceyi aşacak, Marmara deniz suyu sıcaklığı 23 derece, Ege de 25 derece olacaktır.

İç Anadolu: Bulutludur. Kuzey kesimlerinde yer yer sağanak yağışı görülüyor ve iki gün süre ile görülecektir. Hafta boyunca bulutlu ve az bulutlu günler görülecek, sıcaklık yükselişi hissedilir olacaktır. Öğleden sonraki saatlerde ısınma sebebi ile bulutluluğun fazlaşması ve yer yer hafif sağanak yağışları alınması beklenir. Bölgede sıcaklık ortalaması 30 derece üzerinde olacaktır.

Akdeniz sahili: Az bulutlu ve sıcak günler içindedir. Geçen hafta kuzey bölgelerimizi etkileyen kötü hava güneşli sahillerimizde ısınma sağlamıştır. Beklediğimiz hafta içinde Akdeniz sahili için önemli bir olay beklenmemelidir. Değişik yönlü hafif rüzgârlar refakatinde, gölgede 36 dereceyi aşabilecek sıcaklık yükselişi altında güzel bir yaz haftasına daha hazırlanalım. Deniz suyu 27 dereceyi bulacaktır.

Doğu bölgesi: Doğu kesimlerinde görülen yer yer sağanak yağışı iki gün içinde bölgeyi sarmış olacaktır. Sıcaklık düşüşü bekleniyor. Hafta başından itibaren az bu-

lutlu bir hava akımı etkisine girilecek, sıcaklık yükselişi hissedilecektir. Gece soğuması yağış süresince azalacak, az bulutlu geçecek olan günler içinde tekrar hissedilecektir. Çukur bölgelerde ve özellikle sabah saatlerinde sis olayına karşı dikkatli bulunalım.

Karadeniz sahili: Orta ve doğu Karadeniz'i etkisi altına almış bulunan sağanak yağışı yarından sonra duracak ve parçalı bulutlu günlere girilecektir. Ancak, hafta başında yeni bir hava olayı beklenmektedir ve batı Karadeniz'den başlayacak olan yağış sıra ile bütün sahili etkileyecektir. Yurdumuzun en fazla yağış almaya namzet bir bölgesidir. Sıcaklık ortalamı geçen haftadan biraz daha düşük olacak, Karadeniz'de su sıcaklığı 22 derece civarında kalacaktır.

Güneydoğu bölgesi: Yağışsız ve sıcak bir haftayı tamamlıyor. Beklediğimiz günler içinde de önemli bir hava olayı görülmeyecektir. Kuzey bölgelerinde beklenen yağışlar güneydoğuda ısınmayı fazlaştıracak ve gölgede en yüksek sıcaklık dağılımı 40 derece olacaktır.

("Cumhuriyet", 17.VIII.68).

G ü r c i s t a n h a l k d a n s v e o y u n l a r ı e k i b i g e l d i .

Gürcistan Cumhuriyetinin Halk Dansları ve Şarkıları Grubu çeşitli konserler vermek üzere şehrimize gelmiştir. Grupta bir hafta önce Sofya'da yapılan Dünya Gençlik Festivalinde altın kupa alan "ORERA" vokal grubu da bulunmaktadır.

Gürcistan ekibi, Yeni Tepebaşı Gazinosunda 25 Ağustos kadar temsil verecek sonra da İzmir Fuarına katılacaktır. Ekip, üç ayrı gruptan kurulmuştur. "Doluri" ismi verilen birinci grupta, Gürcistan'ın 10-20 yüzyıllar arasındaki halk oyunları gösterilmekte ve bu arada Karadeniz'lilerin "Horon" dansı kemence yerine bir davulla çalınarak yapılmaktadır.

Ayrıca grupta "ORERA" (Neşeli grup) olarak tanınan ve her biri Konservatuar ve bir yabancı dil Fakültesi mezunu olan her türlü enstrümanı çalabilen 7 kişiden kurulu bir topluluk bulunmaktadır. Bu grupun solisti Nani Bregvadze Dario Moreno'nun "Deniz ve Mehtap" isimli eseri dahil diğer 3 parçayı da Türkçe okumaktadır.

Öte yandan "GORDELA" ismi verilen diğer bir grup da 6 yüzyıldan çağımıza kadar gelen Gürcistan halk şarkılarını söylemekte ve Shov gösterişi yapmaktadır.

("Cumhuriyet", 17.VIII.1968).

L i s a n b i l i r m e m u r a l ı n a c a k t ı r . Fransızca veya İngilizce bilir (bayan) eleman alınacaktır.

Başmüdürlüğümüz Milletlerarası Servisinde çalıştırılmak üzere aşağıdaki şartları taşıyanlardan yeteri kadar Fransızca veya İngilizce bilir bayan eleman alınacaktır.

İsteklilerin diploma, nüfus cüzdanı ve birer fotoğrafı Personel Amirliğine müracaatları ilân olunur.

İstanbul Telefon Başmüdürlüğü

- 1 - Enaz ortaokul mezunu olmak,
- 2 - 18 yaşından küçük, 30 yaşından büyük olmamak,
- 3 - Yapılacak denemeyi kazanmak.

("Yeni Gazete", 19. VIII. 1968).

M e v l i d - i ş e r i f Kızımız Güzin Atıl (Esen)'in ölümünün on dördüncü senei devriyesi münasebetiyle 28 Ağustos Çarşamba günü (yarın) ikindi namazını müteakıp sevabı ruhuna hediye edilmek üzere Lâleli Camii'nde Hafız İbrahim Çanakaleli ve arkadaşları tarafından Kur'anı Kerim ve Mevlit okunacağından arzu buyuranların teşrifleri rica olunur.

Nebile ve Salım Esen

("Hürriyet", 27. VIII. 1968)

Karısı, 12 yılda 14 çocuk yapınca şaşkına dönen Salih, zehir içti.

Samandağ. Elliye di yaşındaki Salih Yeşildağ'la, on-iki yıl önce evlenen "Koyunoğlu" köyünün güzel kızı Emine, aradan geçen süre içinde, üç defa ikiz, bir defa üçüz, beş defa da birer çocuk dünyaya getirince, kocasını çilgına çevirmiştir. Ondört çocuk sahibi olunca, ailesine bakamıyacak duruma düşen Salih Yeşildağ, üzüntüsünden intihar üzerine, intihara kalkışmıştır.

("Hürriyet", 9. IX.1968).

Firarî katil yakalandı.

İzmir, (HA) - Diyarbakır'ın Dicle ilçesinde bir öldürme olayının faili olarak aranan katil Hasan İnal, Bornova'da bir fabrikada işçi olarak çalışırken yakalanmıştır. Jandarma tarafından ele geçirilen katil Hasan İnal, Diyarbakır'a gönderilecektir.

("Hürriyet", 9. IX.1968).

Fakültelerde kayıtlar bu sabah başlıyor

Ankara, (HA) - Üniversite giriş sınavlarında 300 ve daha yüksek puan alan öğrencilerin fakültelere kayıtları bu sabah itibaren başlayacaktır.

Yüksek puan almış olan adaylar, kaydolmak için, 9 - 18 Eylül tarihleri arasında fakültelere müracaat etmiş olacaktırlar. Fakültelerin listeler halinde açıklayacağı ilk kayıtlarda listeler dolmadığı takdirde 250 veya daha yukarı puan almış olanların kayıt işlemlerine başlanacaktır. Bu ikinci işlemde de 8 - 17 tarihleri arasında fakültelere müracaat edeceklerdir.

Fakültelerin kontenjanları bu puan dilimleri ile dolmazsa daha sonra fakülteler tarafından ne gibi işlemler yapılacağı açıklanacaktır.

İ z m i r ' i n k u r t u l u Ő u b ũ y ũ k t Ő r e n l e r l e b u g ũ n k u t l a n ı y o r .

İzmir, (HA) - İzmir'in dũŒman ıgğalinden kurtuluŒu - nun 46 -ncı yıldŐnũmũ bu sabahtan itibaren baŒlayacak olan Őenliklerle parlak bir Őokilde kutlanacaktır. BaŒ - bakan Demirel de bugũn Alman BaŒbakanı Kiesinger'i İ s - tanbul'dan uğurladıktan sonra İzmir'e gelecek ve kutla - ma tŐrenlerine katılacaktır.

Belediye ve VilâyetŐe hazırlanan programa göre, ilk tören bu sabah 08.00 de Atatũrk'ũn İzmir'i gŐrdũęũ ilk Œer olan Belkahve'de yapılacaktır. İkinci tören saat 09.15 de Halkapınar'daki İstiklâl Őehitlięinde dũzenlen - miŒtir.

Uçũncũ ve bũyũk tören saat 09.45 de Konak Meydanında yapılacaktır. Buradaki 15 Mayıs Őehitlięine Çelenkler ko - narak ihtiram duruŒunda bulunulacak, sonra da saat 10.00 da iki koldan meydana giren sũvarı birlikleri komutanı Vilâyet Konakının balkonuna çıkıp gŐndere bayrak Őekecek, İstiklâl MarŒı Őalınacaktır.

(Hũrriyet", 9.IX. 1968).

G ũ r c i s t a n m a n k e n l e r i . 3 7 İ z - m i r F u a r ı n d a .

19 Ağustos 1968 akŒamı İzmir'e mũteveccihen Ankara Esenboğa hava alanından havalanan THY'nın uçağında ente - resan yolcular vardı.

Hepsi birbirinden gũzel 8 genç kız, yabancı oldukla - rı Tũrkenin dıŒında bir baŒka lisanla konuŒmalarından zaten anlağılıyordu.

Uçakta bulunan ve 37 İzmir Enternasyonal fuarının aılıŒına giden Ankara'lı gazetecilerle kısa bir sũre sonra yol arkadaŒlıęı eden bu gũzellerin Moskova'dan gel - dikleri ve Gũrcistan pavyonunda bulunacakları anlağıldı. Moda ile ilgili imiŒler. Ancak gazeteciler bu gũzellerin fuardaki Gũrcistan pavyonunda eŒya teŒhir edeceklerini

sanmışlardı. Karşılıklı sohbetlerden sonra uçak İncirli hava alanına inmiş ve gazetecilerle güzeller vedalaşarak ayrılırken Güzellerin arasında bulunan İren isimli tercüman gazetecileri fuardaki Gürcistan pavyonuna davet etmiştir.

G ü z e l l e r m a n k e n i m i ş

Fuardaki Gürcistan pavyonunda her akşam saat 20.00 den itibaren defile veriliyordu.

Mecmuamız adına defilelerin birinde bulunduk. Uçakta birlikte geldiğimiz genç Gürcistan güzellerini burada manken olarak seyrettik. Hepsi birbirinden güzel bu mankenlerin teşhir ettiği orijinal kıyafetler hayli ilgi topladı. Yılların mankenlerine taş çıkartacak ustalıkla elbiseleri teşhir edişleri, ayrıca bizim mankenlerimiz tarafından da takdirle karşılandı.

Mankenler arasındaki siyah saçlı pembe beyaz tenli Marika adındaki genç kızın tipi ve teşhir ettiği kostümler fuarda dillere destan oldu. Marika Türk gençlerinin ve fuar ziyaretçilerininin kalbini çalmıştı. Ama o yabancı idi. Mankendi ve vazifeli gelmişti.

Defile gurubunun tercümanı İren ile bir süre yaptığımız mülâkatta mankenlerin hepsinde Gürcistan'ın başşehri Tiflis'te Üniversite öğrencileri olduğunu ve Türkiye'ye ilk defa geldiklerini öğrendik. Mankenlerin bir tanesi de Tiflis'te gazetecilik tahsil ediyordu. İzmir'i çok beğendiklerini ifade eden Gürcistan'lı mankenler görevlerinden sonra her akşam fuarı gezdiler. Gündüzleri de fırsat buldukça İzmir'in turistik ve dinlendirici yerlerine giderek hayli eğlendiler ve dinlendiler.

Gürcistan modacılarının yaratıcılarını ve başlarının şeflerini tebrik ederken mankenlere de başarılarından dolayı şükranlarımızı sunmayı borç bildik.

TÜRK DİLLERİ VE TÜRKÇE

Türkçemiz bugün daha ziyade TÜRK DİLLERİ adı ile anılan dil ailesindedir. Bu aileye eskiden TÜRK-TATAR DİLLERİ adı veriliyordu¹. Aynı anadilden geldikleri açıkça belli olan bu diller Asya'da ve Doğu Avrupa'da geniş bir sahaya yayılmış bulunmaktadır.

Bu aile bir büyük Türk ve Tatar dilleri topluluğu ile iyiden iyiye farklılaşmış iki ayrı dil olan Çuvaşça ve Yakutça'yı kapsar. Çuvaşça Volga boyunca, Yakutça Doğu Sibirya'da iki küçük zümre tarafından konuşulan dillerdir. Büyük topluluğa gelince bunu meydana getiren diller Çin'in Kansu vilâyeti ile Yenisey kaynakları hizasından Yugoslavya ve Polonya içerilerine kadar yayılmış bulunmaktadır. Bunlar dört (bazı bilginlerce altı) büyük lehçeler grubu meydana getirirler: Batı Lehçeleri, Doğu Lehçeleri, Kuzey Lehçeleri, Altay Lehçeleri.

Tarihi delillere göre Türklerin dedeleri (Moğolların değil) Milâttan önceki ve sonraki ilk yüzyıllarda devir devir bütün Kuzey Asya ve Doğu Avrupa'yı hükümleri altına almış olan Hunlar'dır. Bütün Türk dilleri ailesinin

¹. TÜRK-TATAR tabiri tarihçe hatalı görüldüğü için yeni zamanlarda kullanılmıyor. Ancak TÜRK kelimesinin geniş ve dar birkaç mana ile kullanılması terimlerde karışıklığa sebep olmaktadır. Bunu önlemek için en geniş ve en dar manalara gelmek üzere İngilizcede yeniden TURKIC ve TURKISH (Dwight) kelimeleri, Fransızcadaki TURC ve TURK (Deny) yazılışları tecrübe edilmektedir. Son olarak W. K. Matthews geniş mana için yeniden TURANIAN tabirini ileri sürmüş ve bu ailenin TURAN DİLLERİ ailesi adı ile anılması teklif etmiştir... Bizce en doğrusu HUN DİLLERİ ailesi demek olurdu.

de bir ANA HUN DİLİ'nden geldiği tahmin olunmaktadır.

Huncanın daha Milâttan II. yüzyılda bazı lehçelere ayrılmış olduğu farz olunuyor. Bunlardan BATI HUN LEH - ÇESİ'nin bugünkü Çuvaşçayı, KUZEY HUN LEHÇESİ'nin Yakutçayı, DOĞU HUN LEHÇESİ'nin ise TÜRK ve TATAR dilleri topluluğunu yarattığı kabul ediliyor. Ancak En Eski Türkçe (Proto Turc) adı da verilen bu sonuncu lehçeden bize o devre ait yalnız beş on kelime kalmıştır.

TÜRKÇE VI yüzyıl başlarında kurulan KÖK TÜRK devletinin dili olarak tarih alanına girmektedir. Dilimizin en eski örnekleri ise ancak VII yüzyıl sonlarından itibaren Talas, Yenisey ve Orhon bölgelerinde dikilmiş taş anıtlar üzerindeki yazılarda görülüyor. Bu dile KÖKTÜRKÇE ve burada kullanılan ilk Türk yazısına KÖKTÜRK YAZISI adını veriyoruz.

VIII yüzyıldan itibaren Türkler UYGUR YAZISI ile de yazmaya başlamışlar ve bununla daha geniş ve sürekli bir yazı dili yaratmışlardır. UYGURCA adı ile andığımız bu yazı dilinden bize çeşitli konularda epeyce vesikalar ve eserler kalmıştır. Bu devirde TÜRKLER arasında başka bazı yazılar da az çok kullanılmıştır.

Nihayet Türklerden müslüman olan bir zümre, Karahanlılar Uygur yazısının yanbaşındaki ARAP YAZISI'nı da kullanmaya başlamışlar ve XI yüzyıl başlarından itibaren Karahanlıca diye andığımız az çok farklı bir yazı dili meydana getirmişlerdir.

Bu başlıca en eski üç yazı dili Türkçenin birbirine çok yakın ağızlarına dayanmakta ve başka alfabeler kullanmış olmakla beraber müşterek bir yazı geleneğine bağlı görünmektedir. XIII yüzyıl başlarına, yani Moğol istilâsına kadar bu ilk devrin Türkçesine ESKİ TÜRKÇE adını veriyoruz.

Köktürk devletini teşkil edenlerin daha VIII yüzyılda birbirinden epeyce farklı iki ağız konuştukları anlaşılmaktadır. Bunlardan biri UYGURCA (ve yakınları),

öbürü OĞUZCA (ve yakınları) olacaktır. XI yüzyılda bunlar daha ziyade farklılaşmış iki lehçe teşkil ediyor ve birincisi doğuda, Türkistan'da yerleşirken ikincisi batıya, Anadolu'ya doğru yeni sahalara yayılıyordu. Bundan sonra onları DOĞU Türkçesi ve BATI Türkçesi diye de adlandırabiliyoruz. XI yüzyılda yaşayan Kâşgarlı Mahmut birincisine "en doğru Türkçe", ikincisine "en hafif Türkçe" diyor.

Eski Türk yazı dili hep doğru lehçesine dayanmış görünüyor. Batı lehçesi, ESKİ OĞUZCA hakkında ise ilk defa Kâşgari'den etraflıca bilgiler edinebiliyoruz.

XIII yüzyıl başlarından itibaren gelişen Türk lehçelerine ORTA TÜRKÇE adını veriyoruz. Bu devirde doğuda eski Türk yazı dili geleneğine bağlanan yeni bir edebiyat dili, ÇAĞATAYCA, batıda ise ORTA OĞUZ lehçesi üzerine dayanan yeni bir yazı dili, OSMANLICA doğmuş ve hâkim olmuştur. Orta Türk lehçeleri ve hususiyile bu iki yazı dili Arapça ile Farsça'nın şiddetli tesiri altında kalmışlardır. Müstakil, fakat birbirine muvazı olarak saray ve medrese muhitlerinde gelişen Osmanlıca ve Çağatayca dayandıkları konuşma dillerinden uzaklaşmış, oldukça dar sınıf dilleri (langue spéciale, Standessprache) teşkil etmişlerdir. Fakat her ikisi güzel birer edebiyat dili olmuş, hususiyile Osmanlıca zengin bir kütüphane meydana getirmiştir.

Eski yazı dilimizi dil tarihi bakımından üç devrede mütalâa ediyoruz: ESKİ OSMANLICA takriben 1250-1450, ORTA OSMANLICA 1450-1840, YENİ OSMANLICA 1840-1910.

Bu devirde erkenden ağızlara ayrılmış olan oğuzca zamanla farklılaşmış ve Batı Türk lehçelerini yaratmıştır. Böylece AZERİ ve TÜRKMEN lehçeleri Anadolu lehçesinden ayrı bir gelişme yolu tutmuşlardır.

XX yüzyıl başlarından bu yana gelişen Türk dillerine YENİ TÜRK DİLLERİ demek doğru olacaktır. Çünkü bu devirde bütün Türk dünyasında garplılaştırma ve milliyetçilik

cereyanları ile birlikte dilde ve hususiyle yazı dilinde derin değişiklikler meydana gelmiş ve yeni bazı yazı dilleri doğmuştur.

Türkiye'de son 50 yıl içinde gelişen yazı diline YENİ TÜRKÇE diyoruz. Bu dil Osmanlıca'yı konuşma diline yaklaştırma veya konuşma dilinden yeni bir yazı dili yaratma hamlesinin mahsulüdür.

İlk TÜRKÇÜLER'le başlayan sadeleşme ve halklaşma hareketi kısa zamanda inkişaf etti. Sonra Lâtin harflerinin kabulü ve Atatürk'ün teşvikleri bu değişmeyi hızlandırdı ve ilerletti. Yeni Türkçe bugün kendi bünyesinden zenginleşmeye ve bir terimler sistemi yaratmaya çalışıyor.

Bugün Batı Türkçesini teşkil eden lehçeler şunlardır: 1. Anadolu (ve Rumeli), 2. Azerî, 3. Türkmen, 4. Gagavuz, 5. Kırım sahil lehçeleri.

Bütün Batı Türk lehçelerinin Orta Oğuz lehçesinden geldiği kabul ediliyor ve bu sebeple bunlar YENİ OĞUZ LEHÇELERİ adı ile de anılıyorlar. Bu lehçeler Doğu Türk lehçelerinden sarahatle ayrılmakta ve birbirlerine çok daha yakın bulunmaktadır. Biri ile konuşan ötekini anlar.

Türkiye'nin nüfusu, 1955 sayımına göre, 24,2 milyondur¹. Bu nüfus içinde Türkçeden başka diller konuşanlar % 10 kadardır. Türkiye dışında kalmış olan Anadolu Türkleri ise sınırlarımız boyunca dağıntık bir haldedirler. Romanya'da, Bulgaristan'da, Sırp Makedonyası'nda, Batı Trakya'da, Oniki Adalar'da, Kıbrıs'ta, Suriye'de ve Irak'ta yaşayan bu Türklerin sayısı 1,5 milyon kadardır. Anadolu lehçesi bütün Türk dillerinin en büyük lehçesidir.

Anadolu lehçesi az farklı birçok ağızlara ayrılmıştır. Sınırları kesin olmamakla beraber bu sahada başlıca on kadar ağız ayırdederiz: DELİORMAN, MAKEDONYA, İS-

1. Son 1965 sayımına göre Türkiye'nin nüfusu 31,4 milyondur (red.).

TANBUL, AYDIN, KARAMAN, ANKARA, KASTAMONU, KARADENİZ, HARPOT, ERZURUM ağızları. Azerîler bugün Rusya ile İran arasında bölünmüş olan Azerbaycan'da yaşarlar. Sayıları 5 milyon kadardır. Orta Osmanlıcaya muvazi farklı bir yazı dili ve bir edebiyat meydana getirmişlerdir. Bugün de ayrı bir alfabe kullanmaktadırlar.

Türkmenler Hazer denizinin güney doğusunda Türkmenistan Sovyet Cumhuriyet'ini teşkil ederler. Bunların bazı kolları Kuzey Afganistan'da Horasan'da ve İran içlerinde yaşar. Sayıları 1,5 milyon kadardır. Eski bir edebî gelenekleri ve bugün ayrı bir yazı dilleri vardır.

Gagavuzlar Besarabya'da oturan küçük bir zümredir. Hıristiyanlardır. Sayıları 100 bin kadardır.

Böylece yalnız Batı Türk lehçeleri konuşanların sayısı 30 milyona varmaktadır. Türk dilleri konuşan bütün insanların sayısı ise 55 milyon kadardır.

TAHSİN BANGUOĞLU

("Türk Grameri", Ankara, 1959)

DİL İŞİ ETRAFINDA

I. Düşünce ve yapış. Belli bir isteğe atılğan bir gidişle.

Yolumuz türk halk dili yoludur. İsteddiğimiz, yazdığımızı her türke kolayca anlatacak yolu bulmaktır. Ne gülünç olmağa isteğimiz var, ne de uydurma dil yapmağa.

Dil işi gibi büyük işlerde düşünce ile onu yapış arasında hesaba katılacak bir engeller ve güçlükler olabilir. Fakat bir kere böyle bir işte doğruluğuna inanılır bir düşünce belirdikten sonra, yapış yolunda önümüze çıkacak güçlükler ve engellerle döğüşmekten çekinmek boynumuzun borcudur. Yalnız yürekleri inanlarına bağlı olmıyan adamlar, doğruluğuna kandıkları şeyi yapmaktaki güçlükten ürkerler.

Bizi tutan ve geçmişe bağliyan şeylerin birincisi alışkanlıktır. Alıştıgımızı bırakmak ve yeni bir şeye alışmak bize zor gelir. Bir İngiliz filozofu demiş ki: "Yılan derisini değiştirirken çok acı duyar; fakat insan alıştığı şeyi değiştirirken daha çok zahmet çeker".. Bu doğru bir sözdür. Yazımızı değiştireli dört yıl oldu. Çocuklar yeni yazıya alıştılar. Ama biz eskiye alışkanlıklar daha kendimizi o geçmişten kurtaramadık. Daha gülünçlü de şu ki kendimizi geçmişe alışkanlık bağıyle bağılandıgımızı anlayamıyarak: "İşte bakın, yeniyi eskiden daha güç yazıyor, daha güç okuyoruz" diye, ileri, geri söz de söylüyoruz.

Şimdi dilin büyük yenileşme ve değişmesi işinde de gene bu alışkanlığın sesini duyuyoruz. A. F. imzasıyla gelen bir mektupta bakınız ne deniliyor.

2. Nasıl olacak?

"Yeni dil inkilâbımızın nasıl olacağına bir türlü akıl erdiremediğimi söylersem bilmem beni mazur görmez misiniz? Bakın niçin? Benim bildiğime göre dil denilen şey içtımâî bir mahsuldür. İçtımâî varlıklar ancak iç - tımâî ve tabiî bir seyr ile yürür. Bir cemiyete müstait olmadığı bir idare şekli nasıl zorla kabul ettirilemezse bir halka da kabiliyetli olmadığı bir dil cebir ile söy - letilmez.

Meselâ, bugün Türkçe lûgatleri tasfiye edeceğiz. Dilimizde kullanılıp duran yüzlerce, binlerce arabî, fari - sî kelimeleri kapıdışarı atacağız. Bunların yerlerine kimsenin bilmediği bir takım eski Türk kelimelerini ,hat - tâ daha fenasını tamamiyle uydurulma yapma kelimeleri ko - yacağız. İlme bilim, tayyareye uçak, akla düşünüm gibi sözler uyduracağız.

Peki,ama bu uydurma dille kim konuşacak? Bir zaman - lar köylüye meselâ: "Kerimeî iffet vesimenizin ¹ desti

1. Vesim, vesime (arapça) - güzel, hoş.

izdivacına talibim!" dediğimiz zaman bir şey anlamazdı. Şimdi aynı köylüye: "Silik kız çocuğunuzun evlenim eline istekliyim!" diyeceğiz ve zavallı köylü baba gene bir şey anlamıyacak.

Halk bir dildir konuşuyor, biz Kars'tan İzmir'e, Urfa'dan Edirne'ye kadar her yerde konuşulan şiveleri ve lehçeleri hangi kudretle birleştireceğiz ve nasıl olup da 14 milyon Türkü tek bir dilde toplayacağız? Hangi şive hangisine feda edilecek ve bu kadar insan anadan, babadan, dededen alıştığı dili nasıl olup da değiştirececek?

İşte anlayamadığım, akıl erdiremediğim budur.

Maksat yazı lisanımızın sadeliğe doğru götürülmesi ise, zaten bir asıra yakın zamandır hep bu yolda yürünmekte değil miydi? Namık Kemal'in bir romanıyla Halit Ziya'nın bir hikâyesi ve Reşat Nuri'nin bir eseri karşılaştırılırsa üslûbun elli senelik gidiş hattı göz önünde teressüm eder. Bu zaten içtimaî bir akıttı ve devam edip-gidiyordu. Tasfiye davasıyla bunu da sarmak faydalı bir iş olur mu?

İşte zihnimin iliştiği noktalardan biri de şudur. İçimin şüphelerini size emniyetle döktüğüm için beni mazur görmenizi rica ederim. Bilhassa bu endişelerimi tatmin ederşeniz minnettar olacağım efendim." A. F.

Arkadaşımızın mektubunu yukarıya olduğu gibi yazdık. Şimdi bu işte de pirincin taşını ayıklamağa çalışalım. Bakalım bu söylenen sözler ne kadar doğrudur.

3. Dil yenileşmesi nasıl olur?

İlk yanlışlık başlangıçtan geliyor. A. F. Bey arkadaşımız sanıyor ki biz eldeki söz kitaplarını eleyip içindeki arap, acem sözlerini atacacağız; bunların yerlerinde de ya eski Türkçeden, ya başka yerlerdeki Türklerin dilinden sözler alarak yahut da bilinen Türkçe köklerden

söz yaratarak bir takım uydurma lâkârdıları yazacağız. Sonra da halka diyeceğiz ki: "İşte yeni diliniz budur. Atadan, dededen kalan dili bırakın da bu dille konuşun!" Hayır, iş böyle olmayacak! Bir kere eleyip atacağımız sözler gerçekten bu halkın diline girmemiş olan yabancı sözlerdir. O sözleri bilenler şu I4 milyon içinde I4 bin kişiye ya varır, ya varmaz. Bin kişide bir kişi demek. Bu hesapla bin kişide biri İngilizce, Almanca, İtalyanca, Çince bile bilebilir. Bunun için bu diller de bizim öz dilimiz mi sayılacak?

Halkın öz diline girmiş olan sözler - dün de söyledik - hiç bir zaman elenip atılacak değildir: ister öz Türkçe olsun, ister başka bir dilden olsun.

Demek oluyor ki dilimizde kullanılan duran yüzlerce binlerce arap, acem kelimeleri kapıdışı edilecek değildir. " Kapıdışı " edilecek sözler öz dilimizde kullanılmıyanları, yalnız binde bir adamın süs için kullanmağa kalktığı yabancı lâkârdılardır. " Güneş " gibi öz Türkçe dururken (şemis), (âfitap), (hurşit) denmenin doğruluğunu bir tek yolla bize söyleyebilir misiniz? Bu hastalık bizim dilimize ille "âftabı âlemtap", "hurşidi dirahşan" - yanlış olarak - "şemsi garip" gibi yabancı söz kümeleri ile girmiştir. İşte, bu hastalığı ortadan kaldıracaktır. İkinci yanlış şudur: halkı falan dille konuş diye kimse zorlayacak değildir. Bütün iş, yazı dili üzerindedir. Bir yazı dilinin halkın öz dilinden olan ayrı gayrılığını ortadan kaldırmak istiyoruz. Eski ölü Türk çelerden, başka taraflarda söylenen Türkçelerden söz almak, yahut Türk köklerinden yeni kelimeler yapmak, yalnız istilâhlar için olur. Asıl arayıp bulacağımız ve yazı diline sokacağımız sözleri bizim şu kendi Türkiyemiz içinde şu kendi halkımızın her gün konuşup durduğu ve yalnız yazı yazarlarımızın kullanmadığı sözlere yazı yare sözü.- piyango yüzünden köylüye kadar yayılmıştır. Akıl, fikir gibi lâkârdıları da herkes kullanır. Bunları

dilden atacak değiliz. Köylüden kızını istiyecek genç, ona ne: "Kerime! iffet vesimenizin desti izdivacına talibim" diyecek, ne de: "Silik kız çocuğunuzun evlenim eline istekliyim!" Allah - allah... Biz öz Türkçe konuşmağa bu kadar mı yabancıyız?

Köylü dayıya kolayca, açıkça:

- Kızını bana nikâhlar mısın? demek de mi dilimizden gelmiyecek?

Öz Türkçe konuşup durduğumuz halde, yazıda bu dili kullanalım deyince aklımızın hemen kimsenin konuşmadığı sözlere kaçması, olsa olsa o fena alışkanlıktan gelir..

Halk ne dille konuşuyorsa gene o dille konuşup duracak. Kimseye yerli söyleyişini zorla değiştirecek değildir. İsteddiğimiz yalnız zoraki, yapma, kimsenin anlayamadığı yazı dilinin biçimsizliğini ortadan kaldırmaktır.

İBRAHİM NECMİ

(Hakimiyeti Milliye, 27.IX.1932.)

DİLDE ÖZLEŞMENİN SINIRI NE OLMALIDIR?

(I). Türk dil Kurumu'nun dil konusu üzerinde düzenlemeğe karar verdiği açık oturumların ilki, 19 Mayıs günü, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi salonunda yapılmıştır. Bu oturumda "Dilde özleşmenin sınırı ne olmalıdır?" konusu üzerinde görüşülmüştür.

Oturumda konuşmaları ricasıyla 22 yazar, sanatçı, eliştirmen ve bilim adamına çağrılık (davetiye) gönderilmiş; işleri dolayısıyla gelemeyenler dışında, 9 konuşucu, aşağıdaki sıraya göre, tartışmaya katılmıştır: Tahsin Banguoğlu, Ağâh Sırrı Levend, Ömer Asım Aksoy, Muharrem Ergin, Konur Ertop, Asım Bezirci, Aziz Nesin, Hikmet Dizdaroğlu, İsmet Sungurbey.

Konuşucu olarak çağrılanlar dışında, oturumu izlemek üzere gelip de tartışmaya katılmak isteyen 5 kişiye de

söz hakkı verilmiştir. Oturum, Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Tahsin Banguoğlu tarafından açılmış ve oturum başkanlığında Ord. Prof. İlhami Cıvaoğlu seçilmiştir. Tartışmalara başlarken, konuşucuların ikişer defa konuşmaları, ilk konuşmaların 10-ar dakika, ikinci konuşmaların 5-er dakika olarak sınırlanması karar altına alınmıştır.

I

(2). Tahsin Banguoğlu - Sayın arkadaşlarımız, çok değerli misafirlerimiz. Hoş geldiniz! Türk Dil Kurumu'nun düzenlediği açık oturumlardan ilki ni açıyorum. Dil işlerimizin bütün aydınlar arasında geniş ölçüde görüşülmesi, tartışılması dâvanın daha hızlı yürümesini sağlayacaktır. Buna inanıyoruz. İçinde bulunduğumuz yeni demokratik nizam içerisinde bu dâvamızın dayanarak, görüşerek, anlaşarak, yürütülmesi şarttır. Bu sebeple biz de bugün çalışma programımıza açık oturumları aldık. Açık oturumlar birkaç yıldan beri memleketimizde yapılıyor, başarı gösteriyor ve faydalı oluyor. Umarım ki bu oturumları İstanbul'da ve Ankara'da devam ettireceğiz. Biz Kurum olarak bunlardan çok faydalanacağız. Ben bu oturumu açarken birkaç noktaya değineceğim sadece.

(3). Biri şudur: Vakit vakit yazılarda, konuşmalarda bizim dil devrimi hakkında yanlış bir anlayış görülür. O da şudur: Bu, geçici bir hevestir, bazı adamların hevesidir, ya da bazı zorlamaların ürünüdür. Dil devrimi denen devir 30-35 yıllık bir devirdir; bu, onlara göre, Atatürk'ün bir zorlamasıdır. Aslında buna ihtiyaç yoktur.

Devir devir dilde değişikliklerden hoşlanmıyanlar dil hareketini bu türlü görmeğe çalışmışlardır. Aslında dil dâvasını anlamamanın birinci şartı onu tarihî çerçevesi içinde görmektir. Bizim 30-35 yıldan beri dil devrimi dediğimiz devir anoak daha büyük bir devrimin bir parçasıdır. Bundan önceki devri, Meşrutiyet devrini dü -

ber dâva yürüyor, ilgi çoğalıyor ve bu akım ileri gidiyor. Onu çürütmek için ileri sürülmüş olan düşünceler iflâs etmiştir, değer bulmuyor. İşaret etmek istediğim budur. Dil meselesini biz tarih göziyle, tarihteki varlığı ve akımı yönünden göz önünde bulundurmak zorundayız.

(5). İkinci bir yanlış düşünce daha vardır, ona da işaret etmek isterim: pek çok aydınlar sanırlar ki, Ankara'da oturmuş bir dil kurumu var, bu yeni dili orada kendi kendine uydurup duruyor; uydurduklarını da bize zorluyor.

Gerçek bu değildir. Biz ulusça yeni bir dil yapmak - tayız. Her aydın¹, hattâ yarı aydın, elden geldiği kadar yabancı kelimeleri giderip onun yerine türkçelerini koymaya çalışmaktadır. Eskiden de böyle olmuştur, bugün de böyledir. Dil Kurumu'nda belki bir zaman, bazı kimseler sanmışlardır ki, bir yeni kelime meydana getirmek bir patenttir; bu, kendilerine mahsus bir şey olacaktır. Onlar kelimeleri uyduracaklar, yapacaklar, halk oyuna sunacaklar, halk bunları kabul edecek, kullanacak. Bu türlü bir gelişme ancak terimler bahsinde vardır. Terimler Dil Kurumu'nun elinden geçiyor, hazırlanıyor. Ama geniş ölçüde yaşıyan bir yazı dili böyle gelişmiyor. Geniş ölçüde yaşıyan dili her gün hepimiz yaratıyoruz. Bugün yeni kuşak içinde dilimize en çok hizmet edenler, haber yazan genç gazetecilerdir. Onların çalışmaları üzerinde Kurum'un yaptığı bir inceleme, şaşılacak sonuçlar vermiştir. Genç gazeteci arkadaşlarımız eski kelimelerden her gün bir parça silkinerek yerlerine Türkçe ve sade yeni kelimeler koymaya çalışmaktadırlar. Bütün memurlarımız, subaylarımız, hepimiz bir şey icat ediyoruz, farkında olmıyarak icat ediyoruz. İcat edilen şey, dilin yapısına ne kadar yakın, ne kadar uygun olursa o derecede farke - dilmeksizin benimseniyor. Dil Kurumu bu yolda, yani bu gelişmeleri inceleyip halk oyuna bildirmek yolunda da

1. Aydın - okumuş ve bilgisi olan kimse, münevver.

çalışmalara girişmiştir. (6). Bugünkü konumuz üzerine de bir iki söz eklemek istiyorum. Dilde özleşmenin sınırı ne olmalı? Arkadaşlarımız bu konuyu almışlardır. Çok tehlikeli bir konu. Ben salık vermezdim. Çünkü çok tartışılan bir konudur; hepimizin üzerinde durduğumuz, konuştüğumuz bir konudur; zamana göre, kişilere göre, devirlere göre ölçüleri ayrı olan bir konudur.

Süleyman Nazif'e göre deniz, bahr ve derya kelimeleri üçü de bize lâzımdır; çünkü, tuzlu deniz dersiniz, derya-yı sakın dersiniz, bahr-i hurûgan dersiniz. Her biri kullanıldığı yere göre lâzımdır. Onun ölçüsü bu. Bakınız, o ölçüden eser kalmadı. Ne bahr kaldı, ne derya. Bugün şiirimizde de, nesrimizde de, tuzlu deniz, durgun deniz, coşkun deniz diyoruz.

Ziya Gökalp'e göre, ki bu hareketin öğretişini yapan adamdır, ölçüler şunlardır: İstanbul konuşması dilimizin temelidir. Hangi İstanbul konuşması? Aydınların İstanbul konuşması. Oysaki aydınların İstanbul konuşması iyiden iyiye yabancılaşmış bir konuşmadır; ana dilin temel kelimelerini bile değiştirmiş bir konuşmadır. O devirde, İstanbul'da sene denir, Anadolu'da yıl denir; İstanbul'da tamir denir, Anadolu'da onarmak denir. Bugünse biz yıl'ı, onarma'yı Anadolu'dan alıp İstanbul diline sokmuşuzdur, ak, kara, İstanbul'da kaybolmuştur, şiir kelimeleri olmuştur, beyaz, siyah geçmiştir yerlerine. Anadolu'da ise yaşıyor... Bu ölçü tutmamıştır. Bugün bu ölçüyü biz aşmış bulunuyoruz. Terimlerde Ziya Gökalp'in ölçüsü şudur: Terimler klâsik dillerden yapılır; bizim için klâsik diller arapça ve farsçadır, nitekim, kendisi, sosyoloji terimlerini arapçadan yapmıştır; nasıl ki, Fransızlar ve başka birçok Avrupa ulusları terimleri lâtinceden yapmışlardır, bizim lâtincemiz arapçadır... Bu ölçüyü de aşmışızdır. Bugün biz artık orta öğretim ölçüsünde iyiden iyiye türkçe terimler devrine girdik ve başardık da bunu. Sakatlıklarına, bazı eksiklerine bakmayın, asıl olarak

başardık. Demek ki Ziya Gökalp'ın türkçeleştirme ölçüsünü biz aşmış bulunuyoruz.

(7). Yeni devirlerde de, yeni zamanlarda da böyle ölçüler ortaya çıkıyor. Efendim, uluslararası kelimeleri Avrupa'da uluslararası olmuş kelimeleri atmıyalım deniyor. Ne gibi? Otomobil gibi, radyo gibi; çünkü bunlar bütün milletlerde ortak kelimelerdir... Bu da bir ölçü değildir. Bunlar bütün uluslarda ortak kelimeler değildir. Alman'lar otomobil'e kraftwagen demişler, telefon'a fernsprecher diyorlar, en yeni icatlara almanca ad takıyorlar; bakıyorsunuz, bir yandan uluslararası gibi görünen televizyon'a Alman'lar fernsehen diyorlar. Demek ki uluslararası diye bir ölçü yoktur, hattâ bizde de yok; uydu-rabilirsek bu türlü yeni icatlara da ad takıyoruz: uçak diyoruz, pekâlâ tutuyor; bir yandan otomobil diyoruz ama öbür yandan aeroplan demiyoruz da uçak diyoruz. Bu da sağlam bir ölçü görünmüyor.

Şimdi bizim Dil Kurumu'nda bazı arkadaşların bir ölçüsü var, derler ki göçten önceki yabancı kelimelere dokunmıyalım, on birinci yüzyılda Oğuz'lar Anadolu'ya geçerken birlikte getirdikleri yabancı kelimelere; çünkü onlar artık Türk kelimesi olmuştur... Bu da pek tutar bir ölçü değildir. Çünkü o kelimelerden bir kısmı unutulmuş, onların yerine bugünkü türkçeden yapılp konulan kelimeler tutunmuştur.

(8). Hülâsa, türlü türlü ölçüler var. Şimdi biz de bir kuşağız, yahut da birkaç kuşak bir arada. Bize göre de birtakım ölçüler var; biz de dil devriminin vardığı bir aşama, bir durak vardır. Burada bu aşamaya göre bazı ölçüler ortaya koyacağız, bunları tartışacağız. Bakalım hangisinin üzerinde karar kılacağız. Ben kendim bir fikir söylemiyeyim. Yalnız işaret etmek istedim ki, bu ölçüler devirlere ve kişilere göre değişir görece(relative) dirlers.

Dil Kurumu'nun bu konudaki görüşü nedir? Dil Kurumu'

mun görüşü, genel olarak, ileriye doğru gitmektir. Biz konunun bu görece niteliğini göz önüne alarak, şu sınırdaki duracağız. Bu sınırdaki duracağız diye bir sınır koymuyoruz. Ama, Dil Kurumu üyeleri ve memleketimizdeki bütün dilseverler, dâvayı ileriye doğru götürmekte birliktirler. İleriye doğru daha varacağımız aşamalar vardır. Evet, birlikte ileriye doğru gidelim, herkes gidebildiği kadar, herkes zevki ölçüsünde, herkes gücü ölçüsünde, herkes yapabildiği kadar, ama ileri. Dil Kurumu'nun genel görüşü budur. Burada konuşacak Dil Kurumu üyesi arkadaşlar, Kurum adına değil, kendileri adına konuşacaklardır.

Sayın Cıvaoğlu arkadaşımız toplantımıza başkanlık edecektir. Şimdi görüşmelere başlayacağız. Sizleri saygılarımla selâmlarım.

II

İ l h a m i C ı v a o ğ l u - Arkadaşlar, hepinizi en derin saygılarımla selâmlarım. 19 Mayıs günü Türk Dil Kurumu'nun böyle bir büyük dâva etrafında bir açık oturum yapmış olmasını hayırlı saymak gerekir. Bu tarih, bize pek çok şeyi de hatırlatır.

Bu açık oturumun faydalı ve iyi sonuçlu olması için konuşacak arkadaşların yalnız düşünceler üzerinde durup kişilere değinmemelerini rica ederim. Aksi halde, hepinize güvenerek, "müdahale etmem" gerekir. Söz Ağâh Sırrı Levend'indir.

(I). **A g â h S ı r r ı L e v e n d** - Sayın arkadaşlarımız! Benim sözüm Türk Dilindeki Sadeleşme Evreleri üzerine olacaktır. Bu konuda yapılan çalışmalarda başlıca iki deyim göze çarpar: biri sadeleşme, öteki özleşme. Bunlar birbirinden ayrı, fakat birbirini izliyen, birbirini tamamlayan iki kavramdır. Tarih boyunca her ikisini de savunanlar olmuştur. "Sadeleşme"yi isteyenler, onun tanımını yapmamışlar, sınırını belirtmemişlerdir. Sadece "gayri menus¹" denilen arapça, farsça kelimelerden elden

1. Gayri menus (ar.) = alışılmamış, alışık olmayan.

geldiği kadar sıyrılmak, zincirleme tamlamaları kırmak, uzun cümleleri kısaltarak hafifletmek yoluna gitmişlerdir ve bunu yeter bulmuşlardır. Halbuki "özleşme" ¹ isteyenlerde açık bir bilinç ² göze çarpar. Bunlar, elden geldiği kadar sadeleşmeyi değil, yabancı kelimeleri dilden atmayı amaç edinmişlerdir, eserlerinde bu gayretle çalışmışlardır. Tarihte bu davranışa "tasfiyecilik" ³ adı veriliyor.

(2). Türk dilinde sadeleşme isteğinin tarihi çok eskidir. XII yüzyılda Ahmet Yesevî Hikmet'leriyle, XIII yüzyıl sonlarında Yunus Emre İlahî'leriyle, XIV yüzyıl başında Âşık Paşa Garipname' - siyle bu isteği belirtmişlerdir. Çünkü amaçları açıktır: Halka bazı gerçekleri öğretmek. Zaman geçip de Türk dili arapçanın, farsçanın salgınına uğradıkça bu istek daha da artmıştır. Öyle ki, "münşiyane" yazarlar bile, halka hitap etmek istedikleri zaman sade dili yeğlemişlerdir⁴. Meselâ, XVII yüzyıl bilginlerinden Karaçaylızada Abdülaziz Efendi. Bu bilginin iki Siyer'i ⁵ vardır: birisi Kâzerûni'den yaptığı çeviri, öteki de doğrudan doğruya kalome aldığı Siyer'idir. Birincisinin başında şöyle diyor: büyük kardeşim ve hocam Mehmet Efendinin tavsiyesi ile, bu eseri nef'i âm olmak üzere sade dilde kalome alıyorum." Fakat yazarın içinde bir düğüm vardır: sanat eseri sade bir dille yazılır mı? Oınan içindir ki, bir süre geçtikten sonra kendisi doğrudan doğruya bir Siyer kaleme alıyor. Veysî'ye de, Nergisî'ye de rahmet okutacak ağır bir dille eserini yazıyor. Çünkü sanat eseri ancak böyle bir dille yazılır. Zaman geçtikçe Türk dili Arap ve Acem dillerinin salgınına uğradıkça, münşiyane yazarlar bile bundan şikâyet ediyorlar. Meselâ Nabi: "Divani gazel nüshai kuamus ⁶ doğıldır" diye, ağır yazarlara sataşıyor. Fakat kendisi

1. Özleşme - öz haline gelme. 2. Bilinç - şuur. 3. Tasfiyeci - temizleyici, dilden yabancı kelimeleri atma tarafı. 4. Yeğlemek = daha iyi tutmak, üstün saymak (tercih etmek). 5. Siyer(ar.) - Muhammet peygamberin hayatından bahseden kitap. 6. Kuamus//Kamus - büyük sözlük.

de öyle manzumeler meydana getiriyor ki, arka arkaya zincirleme tamlamalarla ve ağır kelimelerle doludur. Şeyh Galip, Nabi'yi kınıyor, fakat kendisi de aynı yolda yazmaktan kurtulamıyor. Çünkü zamanın sanat anlayışı bu eğilimdedir.

(3). Tanzimat'a kadar olan dönemde ancak böyle kişisel istekler göze çarpar. Bunlar henüz kamuya ¹ mal olmuş değildir. Fakat Tanzimat'tan sonra, kalem sahipleri bunu ortak bir dilek olarak ele almışlardır; Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ahmet Mithat, Şemseddin Sami, hemen ağız birliğiyle, Türk dilinin sadoloşmesini istemişlerdir, fakat özleşmesini değil; hattâ, bunu zararlı bile bulmuşlardır. Ancak oraya kadar gelmişlerdir, çünkü amaçları bellidir.: elden geldiği kadar halka öğretmek ve halkın okuyup anlayabileceği eserleri hazırlamak. Amaç bu olunca, elden geldiği kadar anlaşılabilir bir dili yeğlemeyi yeter buluyorlar, daha çoğunu istemiyorlar. Tanzimat'tan sonra gelen Servetifünun sanatçıları bu durakta kalmıyorlar. Onlar sanattan başka bir amaç güttükleri, ona başka bir açıdan baktıkları içindir ki, sade dile bile taraflı olmuyorlar. Onlar eski dili yaşıtmak sevdasında dırlar; çüphosiz yeni sanat cilvelerini de katarak. Meşrutiyet'in ilânından sonra Fecri Ati'ciler de aynı vâdiye saplanıp kalıyorlar. Ancak, ulusal bilinç uyanmaya, dil sevgisi hız kazanmaya başladığı içindir ki, gerek "Türk Dernoği" ve "Türk Ocağı" gibi kurumlar, gerekse Genç Kalemler ve Türk Yurdu gibi dergiler işi yeniden ellerine alıyorlar. Selânik'teki Genç Kalemler'in düşünce bakımından önderi Ziya Gökalp, dil hareketleri bakımından önderi de Ömer Seyfettin'dir. Bunlar sade dil akımına öncülük ettikleri halde, kendilerinden 50 yıl önce ileri sürülen gerçeklerle kıyaslanınca gene geridedirler. Meselâ Şemseddin Sami, Ömer Seyfettin'den de, Ziya Gökalp'ten de çok ileridir. Ömer Seyfettin, Selânik'te Genç Kalemlere yazmış olduğu seri yazılarının ilkinde: "Mên-
1. Kamu = herkes, hep, bütün.

ûs denilen arapça, farsça kelimeleri mümkün değil terk edemeyiz. Hece veznini kabul edemeyiz" diyor. Başka bir yazıda da şöyle söylüyorlar: "Hey'eti tahririyye demiyeceğiz, tahrir heyeti diyeceğiz, ama yazı heyeti'de diyemeyiz". Niçin? Çünkü "yazı" avam dilinde yaşayan bir kelimedir. Böylece avam dilini havas dilinden ayırmış oluyorlar. İşte Cumhuriyet devrine kadar sadeleşme buraya gelip dayanıyor.

(4). Özleşmeye gelince. Özleşmenin ilk örneklerini XVI yüzyılda Edirneli Nazmî ile Tatalı Mehremî vermiştir. Bunlar "türkî basit" adını verdikleri gazellerinde, bilinçli olarak hiçbir Arapça, Farsça kelime kullanmıyorlar. Bu davranış acaba niye tutmadı? Niçin bir akam halini almadı? Bana öyle geliyor ki, bunlar çağdaşları olan başka şairler, meselâ, Baki kadar yüksek sanatçı değildiler; omun için kendilerini tanıtamadılar. Sonra ortam hazırlanmış değildi. Daha sonra da, salt Türkçe kelimeler kullandıkları gazelleri için hece vezni yerine aruz veznini seçmişlerdir. Bu gibi sebeplerledir ki, bunların çalışmaları, olduğu yerde kalmış, kendilerini izliyen olmamıştır.

(5). 1898 de, istinaf mahkemesi başkanlığında bulunmuş olan Betikçi Ali Rıza, tutuyor, bir okuma kitabı meydana getiriyor. Yazar, Betik adını verdiği bu okuma kitabında, hiçbir Arapça ve Farsça kelime kullanmadığı gibi, kendiliğinden bazı kelimeler de türetiyor, imlâyı da değiştiriyor; elbette bu bir bilinç eseridir. Yine bu devirde, 1894-te, çıkan İkdâm gazetesinin birinci ve ikinci sayılarında Necip Asım'ın iki yazısı görülüyor. Bu iki yazıda Necip Asım hiçbir Arapça, Farsça kelime kullanmamış, bu yüzden birçok saldırılara uğramıştır. Niha yet Necip Asım şunu söylemek zorunda kalıyor: "Benim maksadım böyle de yazılabileceğini işaret etmektir, yoksa başka bir iddiada değilim".

(6). Cumhuriyet devrinde, dil devrimiyle birlikte bir

özleşme seferberliği başlamış bulunuyor. Öyle ki, Türkçe kelimelere bile Türkçe karşılık bulanlar oluyor... Ama bu hareket çok samimîdir, hiçbir baskı altında değildir, ulusa yavaş yavaş mal olmaktadır. Halk, yığın yığın kelime yaratıyor, seve seve bunları gazetelere gönderiyor, yeni kelimeleri seve seve kullanıyor. Süphe yok ki, bu arada birçok aşırı hareketler olmuştur; fakat bu, devrimin gereğidir. Devrimlerde elbette bazı ileri atılışlar, aşırı çabalar olacaktır. Cumhuriyet devrinde, son 30 yıl içerisinde akım o derece kuvvetlenmişti ki, yapılmış olan bütün itirazlar hükümsüz kalmış, bütün engeller yıkılmıştır. Çünkü 30 yıl içerisinde gelişen kuşak bütünü türkçecedir. Dil sevgisi'nin ve dil bilincinin içerisinde yaşamış ve kendilerini yetiştirmişlerdir. Bundan dolayıdır ki, artık dilde özleşme akımını durdurmak mümkün değildir. Türk Dil Kurumu'nun amacı, tüzüğünde belirtilmiştir: Türk dilini yabancı kelimelerin salgınından kurtarmak, çağdaş bilim ve sanat dili olarak onun gelişimini sağlamaktır. Bu nasıl olur? Arı dile nasıl varabiliriz? İşte bu oturumun başlıca konusu budur. Herkes görüşünü burada açıkça söyleyecektir.

("Türk Dili", sayı:131,1962).

YENİ TÜRK ALFABESİ

I. Büyük Gazimizin 1928 yazında İstanbul'da tepeşir ettiği büyük irfan inkılâbı, 1928 teşrinisanisinin birinci günü Büyük Millet Meclisinde kabul edilen kanunla tatbik sahasına girmişti. Meclis o gün ulvî heyecanların en yükseği ile doluydu. Büyük Gazinin tarihi nutku en coşkun alkışlarla karşılanıyordu. Gazi, nutkunun harflere taallük eden kısmında büyük ihtiyacı şu güzel cümlelerle işaret ediyordu:

"Aziz arkadaşlarım, her şeyden evvel ve her inkişafın ilk yapısı olan meseleye temas etmek istiyorum." Her

vasıttan evvel büyük Türk milletine, onun bütün emeklerini kısır yapan kurak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır. Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asıl diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyırılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak lâtin esasından alınan Türk alfabesidir".

Kabul edilen kanun, neşri tarihinden itibaren Devletin bütün daire ve müessesesinde, bilcümle şirket, cemiyet ve hususî müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış yazıların kabul ve muameleye konulmasını mecburî kılıyor, harflerin Devlet muamelâtına tatbık tarihini 1929 kânunusunun birinci günü, türkçe hususî veya resmî levha, tabelâ, ilân ve sinema yazılarıyla türkçe hususî, resmî bilcümle mevkut gayri mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türkçe harfleriyle neşri tarihini de I kânun evvel 1928 olarak tayin ve tesbit ediyordu.

Bugün 1929 kânunvelinin birinci günü, türk gazetelerinin yeni harflerle çıktığı ilk günün yıl dönümüne tesadüf eden büyük inkılâp günlerinden biridir.

II. Bu yıl dönümü münasebetiyle harf inkılâbının henüz bir seneyi doldurmayan günleri içinde yarattığı neticelerden kısaca bahsetmek imkânını elde etmiş bulunuyoruz.

Bu inkılâbın yarattığı en mühim eserlerden birisi büyük halk kitlelerinin ümmilikten kurtarılacak okur yazar hale getirilmesidir.

Geçen sene başlayan hummalı mesai neticesinde Devlet memurları teşrinievvel bidayetinde Türk harflerini öğrendiler. Teşrinievvel iptidasından kânunevvel nihayetine kadar devam eden iki aylık müddet zarfında da memleketin her tarafında açılan halk kursları vasıtasıyla 250 bin kadın ve erkek vatandaş okuyup yazmayı öğrendi. Halk tedrisatını daha müsmir bir hale getirmek için millet mektepleri teşkilâtı vücuda getirildi. I kânunusaniye faaliyete geçen millet mekteplerinin nisan nihayetine kadar

devam eden faaliyetleri hasılı şu suretle taayyün ediyordu:

200 bini arap harfleriyle okuyup yazmayı bilen, 480 bin de tamamıyla ümmî olan 680 bin kadın ve erkek vatandaş millet mekteplerinin tahsil devresi nihayetinde imtihan edilerek kendilerine şehadetname verildi. Bu mekteplere devam ederek okuyup yazmayı öğrenmiş olduğu halde imtihana giremeyen bir kısım vatandaşlar daha mevcut olup onların miktarı da 200 bin olarak tahmin edilmektedir. Bu hesaba nazaran millet mektepleri inkılâbın vukuundanberi miktarı I milyona yaklaşan vatandaş yetiştirmişler.

Bu devredeki mekteplere devam eden vatandaşların sayısı de 400 bin olarak tahmin ediliyor.

Bundan maada geçen seneden itibaren bir taraftan Maarif Vekâleti kendi neşriyatını ve bilûmum mektep kitaplarını Türk harfleriyle neşre uğraşmış ve bilûmum ilk mektep kitaplarıyla orta tedrisat müesseselerine ait kitapların da pek az istisnasından maada heyeti umumiyesi yeni Türk harfleriyle neşrolunmuştur.

YENİ ELİFBA

Büyük Gazi yeni harfler hakkında ilk nutkunu II ağustos (1928-de) cumartesi gecesi Sarayburnu parkında irat etti. Yeni yazının tarihi odur.

"Arkadaşlar! Bizim ahentkar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardanberi kafularımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşıl-mıyan işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz. Anladığımızın asarına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır.

Vatandaşlar, Arkadaşlar!

Çok söz, uzun söz bir şey için söylenir: hakikatı anlamayanları hakikate getirmek için... Ben bu devirleri geçirdim. Şimdi sözden ziyade iş zamanıdır. Artık benim

için, hepimiz için çok söz söylemeğe ihtiyaç kalmadı kanaatindeyim. Bundan sonra bizim için faaliyet, hareket ve yürümek lâzımdır. Çok işler yapılmıştır; ama yapmağa mecbur olduğumuz son değil, lâkin çok lüzumlu bir iş daha vardır; yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse bu ayıptır.

Bundan insan olanlar utanmak lâzımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir. İftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türkün seciyesini anlamıyarak, kafasını bir takım zincirlerle saranlardadır. Artık ezinin hatalarını kökünden temizlemek zamanında yız. Hataları tashih edeceğiz. Hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyeti içtimaiyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz, yazısı ile, kafası ile bütün medeniyet âleminin yanında olduğunu gösterecektir.

PROFESÖRLER İMTİHAN OLUNDULAR

Darülfünun Tıp fakültesi müderrisleri dün yeni harflerden imtihan edilmişlerdir. Dünkü imtihanda Darülfünun Emîni Neşet Ömer, tıbbı adlî müderrisi Etem Akif, fakülte kâtibi umumisi beyler mümeyyiz intihap edilmişlerdir. Dün bütün fakülte müderrisleri imtihan edilmişler ve bütün müderrisler imtihanda muvaffak olmuşlardır. Dün Darülfünun Emîni de imtihan olmuş ve muvaffak olmuştur. Diğer fakülte müderrisleri de bugün ve yarın imtihan olacaklardır. Her fakültede teşkil edilecek olan mümeyyiz -

ler imtihanları yapacaklardır. Fakülte müderrisleri de bundan sonra imtihan olunacaklardır.

OKUYAN ÇOCUKLAR
/Hayattan görüşler/

Aralık ayının ortalarında bir gün. Odadayım. Dışa - rıda güneş var, fakat hava soğuk. Kar Erciyeş'in etek - lerine çoktan inmiş; hattâ Hisarcık sırtları zaman za - man ağarıyor. Vakit kuşluk. Odanın kapısı vuruldu; içe - riye, on üç, on dört yaşlarında var yok, iri siyah göz - lü, esmer yüzü soğuktan kızarmış bir çocuk girdi. Üstü başı az çok derli toplu idi. Ellerini karnı hizasında tutarak başını önüne eğiyor ve yutkunuyordu. Bir tered - düt ve sıkılma heyecanı geçirdiğini gördüğüm bu yavruya, ne istediğini, cesaret veren bir dille sordum. Kesik cümlelerle halini anlatmaya başladı:

- Ben Erzincan'lıyım. Babam Erzincan'da, ihtiyar bir adam... çalışmaz... Anam zelzeleden biraz önce öldü. Ben - den üç yaş büyüğüm olan ağabeyimle Kayseri'ye geldik... Bez fabrikasında iş bulacaktık... Ağabeyim fabrikada işe girdi. Benim okumaya hevesim vardı. Ağabeyim buraya yaz - dırdı... Üç aydır devam ediyorum okula... Ağabeyim fab - rikada yattığından, ben okul arkadaşlarımla tuttuğu bir odaya sığınmıştım... Şimdi onlar otele çıktılar, ben yal - nız kaldım. Ev sahibi de beni evde oturtmıyor. Beni oku - lun karşısındaki yurda alır mısınız? diye gelmişim...

Bir bildik yakınlığının havasını hatırlatmak düşünce - siyle olacak, ceket ve pantolonunu göstererek mırıldandı:

- Üstümü başımı siz yenilediniz...

Çocuğu tanımıştım. Okulun yardım kolunun desteklediği kimsesiz yavrularındandı. Sınıfını, numarasını aldım. Bir saat sonra uğramasını tenbih ettim.

İlgili muavin arkadaşım vasıtasıyla durumunu incele - dim: Üç ay içinde okula topu topu üç gün gelmemişti. İki dersten zayıfı vardı. Öğretmenleri üzerinde iyi tesir ya -

ratmış olan çocuklardandı. Hasan öğleye doğru geldi. Kendisinden beni oturduğu eve götürüp götüremeyeceğini sordum...

- Olur, efendim, dedi, yalnız... anahtar ev sahibinde... İsterim ondan...

Başını önüne eğdi. Belli bir sıkıntısı vardı. Ev sahibi ile arasında bir şeyler geçmiş olacak... Kurcalamak istemedim, "belki yolda kendiliğinden anlatır" dedim.

Hasanın sınıfına bakan muavin arkadaşım ile birlikte yola düştük.

"Ev uzak mı?" diye sordum; "hayır, dedi, şuracıkta".

Öğleye doğru hava biraz ısınmış olmakla beraber, hissedilir bir ayaz, burnumuzu ve kulaklarımızı donduruyordu. Hasan'ın paltosuzluğu dikkatimi çekti. Kendisine palto da aldığımızı hatırladım:

- Oğlum, dedim, palton yok mu idi senin? ;

- Var efendim... şey... bugün giymedim... hava bir parça sıcak da.

Hasan gene tutuk tutuk konuşuyordu. Sıkıntıya düşüp paltoyu satmış olacağını düşündüm ve sustum. Bir aralık Hasan, anahtarı almak üzere yanımızdan ayrıldı. Orada on dakika kadar bekledik. Sonra eli boş olarak döndü geldi. - Efendim, ev sahibi "pencereden baksınlar" diyor. Anahtarı vermedi.

Yürüdük; yol bitmek bilmiyordu. Hasan'ın şuracıkta dediği yer, her halde yarım saatten daha fazla uzaktı. Şehrin dışına çıkmak üzere idik. Hasan "buradan" diyerek bizi dar bir yola götürdü. Birkaç basık ev geçtikten sonra yenice bir evin kapısı önünde durduk. Hasan kapıyı iterek açtı ve:

- Buradan yürüyeceğiz efendim, diyerek öne düştü. Küçük bir taşlığı geçtik, sola saptık; bir odanın kapısı önünde durduk. Pencereden içeriyi görmek mümkün olmuyordu. Camlar yüksekte ve oldukça da tozlu idi.

Gürültümüze bitişik evin kapısından birkaç kadın

başı uzandı; ne istediğimizi sordular. Hasan'ın yattığı odaya bakmak üzere geldiğimizi, kendisinin hocaları olduğumuzu söyledik.

Aralarında bir fısıldaşma oldu ve bir tereddüt anı geçirdilen Kapıyı açmak istemiyor gibi idiler. Anlaşılan Hasan'ın ev sahiplerine kira borcu var ve ev sahibi, Hasan'ın bilmediğimiz ve henüz görmediğimiz eşyalarını rehİN olarak alıkoymuş. Kendilerine söz verdim:

- Açın, dedim; Hasan'ın kira borcunu biz ödiyeceğiz. Kadınlardan biri inanarak kapıyı açtı. Bu, tahta sedirleri bulunan bomboş bir oda idi. Yalnız köşede gözüme bir şeyler ilişti. Galiba bunlar Hasan'ın kira karşılığı alıkonulan eşyaları idi: küçük bir su testisi ve dürürlü küçük bir hasır. Hasan bu hasırda yatıyor ve bu testiden su içiyordu. Ortalarda yorgana benzer bir şey yoktu. Yorgan bu dürürlü hasırın içinde olamazdı. Çünkü hasırın, "içimde yorgan yoktur", diyen çelimsiz bir halı vardı... Merak ettim:

- Aç oğlum şu hasırını, diye seslendim. Hasan hasırını yavaş yavaş açtı. İçinden sadece Hasan'ın paltosu çıktı ve bu palto bana, kundağında büzülen ve parmağını geveliyen kimsesiz bir çocuk hüznüyle dolu görünürdü.

Bu üç parça eşya Hasan'ın borcuna denk gelecek mi idi acaba? Dolukan¹ gözlerini odanın boş köşelerine çevirdim. Sedirler üzerinde donmuş mum damlaları var. Bu damlalarda, üşümüş küçük ellerini koyunlarına sokup, dışarıda yazın çılgınlaştığı ve odada dışların soğuktan birbirine vurduğu gecelerde mum ışığı altında çalışan Hasan'ın ve arkadaşlarının kansız çehrelerini görür gibi oldum. Muavin arkadaşımınla birlikte, mevcutlarımızı birleştirerek Hasan'ın borcunu ödedik. Hasan eşyalarını aldı, evden ayrıldık. Bir müddet sonra:

- Hasan, dedim, paran var mı? Öğle yemeğini nerede

1. Dolukmak - göz kendiliğinden yaşla dolmak.

yiyeceksin? "Yok, dedi, fakat karnım tok benim... yemiştim."

Hasan'ı yönetmeliğinde ¹ Kayseri köylülerinden olanların alınması kaydı bulunan ve Kayseri'nin hayırsever zenginlerinden Nuh Naci Yazgan'ın ölü yavrusunun hâtırasını anmak için yaptırdığı yurda kaydettirdik ve günlük yiyeceğini de temin ettik. Yıl sonunda Hasan uzamış bir boy, kalınlaşmış bir ses ve yüzünü geren bir gülümseme ile yanıma geldi. Göğsünü gere gere karnesini uzattı:

- Efendim, sınıfımı geçtim, dedi.

(Reşat Oğuz, "Ülkü", sayı 124, 48y).

TÜRKÇENİN SARF VE NAHVİ ² YOKTUR !

(Muallim Cevdet'in ³ ölümü münasebetiyle)

Son günlerde gazete havadisleri arasında gözüm birkaç satırlık hazin ve elim bir fıkraya ilişti. Bu fıkrada Muallim Cevdet'in vefatı haber veriliyordu. Kendi kendime: "Eğer o Cevdet'se gazeteler mutlaka bahsederler" dedim. Çünkü merhum pedagoji âlemimizde pek yüksek bir sîma idi, vaktiyle Darülmuallimin muallimi olmuş, birçok talebe yetiştirmiş, son zamanlarını da bir taraftan Türk Tarihi Tetkik Encümenine ve diğer taraftan da Hazinei Evrak'ta tetkikata vakfetmişti. Merhum, rahatsız olmakla beraber, bunaltıcı müzayakalar içinde, kıvranmak ıstırarında bu -

1. Yönetmelik - bir işin nasıl yönetileceğini madde madde gösteren yazılı kâğıt veya kitap, talimatname.

2. Sarf (ar.) - dilbilgisi, morfoloji; nahiv (ar.) - sintaks; sarf ve nahiv = gramer.

3. Muallim Cevdet İnanç (1883-1935) - Bakû'da bir öğretmen okulu kurmuş ve orada hocalık etmişti. Uzun zaman İstanbul Öğretmen Okulu'nda muhtelif dersler okutmuş ve konferanslar vermiştir. Tarihi vesikalar Tetkik Heyeti âza ve reisliğinde bulunmuştur...

(İ. A. Gövsa, Ansiklopedik Sözlük, I, 388).

lunduğu halde bir tek dakika kendini bedbinliğe vermemiş, daima kuvvetli bir imana çalışmış, mazbut hayatı ve temiz seciyesiyle akranı arasında temayüz etmişti. Otuz sene esnasında topladığı nadir vesikaları ve kıymetli kütüphanesini İstanbul Belediyesine hediye etmişti. Böyle birisinin vefatı elbette ki umumun nazaranı çeker zannediyorum!

Fakat, ne yazık, takriben on gün geçtiği halde adı bile anılmadı. Yazık, çok yazık! Bu gibi mütevazı, mahviyetli¹ ve çalışkan adamların kıymetini bilelim, hiç olmazsa öldükten sonra adını analım. Yoksa bir gün gelir, kimsede çalışmak hevesi bile kalmaz!

Burada merhumun hayatındaki İstanbul'ca bilinmeyen bir sahifeyi anlatmak isterim. Bu sahife, merhumun Azerbaycan Türklerinin uyanış tarihinde oynamış olduğu role dairdir.

Bundan tam otuz sene evveldi;² yani Türkiye'de henüz Abdülhamit rejimi bütün azametiyle hüküm sürmekte idi. Rusya'da ise - çarlık usulü - hariçten Japonya'lıların darbeleriyle ve dahilden de inkılâpçıların ihtilâlleriyle zedelenip sarsılmaktaydı. Ben ve Hüseyinzade Ali bu vaziyetten istifade ederek o zamana kadar Türklere türkçe gazete, mecmua çıkarmağı, türkçe ders okutulan mektep kurmayı şiddetle meneden Rus çar hükümetinden yevmî gazete neşretmek ve mektepler tesis eylemek müsaadesini kopardık. Gazeteleri tesis ettik. Mektebe gelince evvelâ muallim lâzımdı. Memlekette türkçe tedris edecek muallimler yoktu. Her şeyden evvel bir darülmuallimini açmak lâzım geliyordu. Zenginlerimizi kolaylıkla kandırdık. Para hazırды. Mektebi kurmak için de İstanbul'a birisini, bu işi becerecek bir muallim celbetmek için gönderdik. İşte onun bu gelişiyile hayatımın en aziz ve ihtiyarlık çağımda bana teselli ve zevk verecek bir ha -

1. Mahviyet (ar.) - alçak gönüllülük.

2. Yani, 1905 yılında.

tıram alâkadardır... Binbir okşamakla, binbir yalvar - maklarla, binbir mev'ıza ve nasihatle râmetmeğe çalıştığımız okumak, yazmak bilmiyen zenginleri nihayet bir Türk darülmuallimini kurulması için para vermeğe razı ettik.

Cevdet bu darülmualliminin programını hazırladı. Ayan ve eşraftan mürekkep bir meclis kuruldu. O meyanda Bakû'nun baş ahundu ¹ Hacı Mirza Ebutürap da bulunuyordu. Bu yetmişlik ihtiyar, Bakû'nun en ileri geleni ve en sahibi nüfuz ahundu idi. Kendisine inanmış öyle müritleri vardı ki bir işaretiyle tereddütsüz adam öldürürlerdi ve bu hareketleriyle cennetin tam ortasında en güzel bir köşkle en nefis huri ve gılmanlara sahip olacaklarına derinden kaniydiler. Binaenaleyh ahunda karşı söz söylenmez, her ne dese: "Beli, cenabi ağa, buyuruğunuzdur" demelidir.

Cevdet programı okumağa koyuldu. Dersler, derslerin saatleri birer birer zikredildi: hesap, tarih, coğrafya, kimya, fizik... Ahunt uyukluyor, nihayet Cevdet okudu:

- Türk sarf ve nahvi!

Ahunt gözlerini açtı ve üzerindeki abayı geri atarak:

- Nemene? ²

- Türk sarf ve nahvi!

- Hayır! Böyle birşey yoktur. Arapçadan başka hiçbir lisanın sarf ve nahvi yoktur. Türkçe nemenedir ki sa ve nahvi olsun? Hayır!

Zavallı Cevdet elinde kalem durdu ve etrafa bakındı. Herkes başını aşağı salmış, kimsede nefes almak kudreti kalmamıştı. Ahundun müritleri ise, kızgın kızgın etrafa bakınıyorlardı. Birkaç dakika bu öldürücü süküt içinde geçti. Nihayet ben dayanamadım ve büzüle büzüle, küçüle küçüle (ah bu büzülmeler, bu küçülmeler!):

- Cenabi Ahunt! Her dilin kendisine göre bir sarf

1. Ahund, ahunt - şiiiler imamı, hocası; baş ahunt - din işlerine bakan, baş imam.

2. Nemene (Azerbaycan dilinde) - ne; bu nemenedir - bu nedir.

ve nahvi vardır, dedim ve misal olmak üzere kendi namını alarak: "Ahmet, Ahmet'ten, Ahmed'e..." diye tarif etmeğe başladım.

Ahunt kızdı:

- Sus! Cahil! Arapçadan başka hiç bir dilin sarf ve nahvi olmaz!

Müritleri gözlerini bana doğru dikmişlerdi. Fakat ben dayanamadım:

Cenabi Ahunt, meselâ rusçanın sarf ve nahvi vardır, Rus mekteplerine tedris ediliyor."

Ahunt bütün bütün kızdı ve bir küfür savurarak:

- Demek ki sen bizi Rus yapmak istiyorsun! Kâfir!

Hayretler içinde kaldım. Millî mektepler tesisi için millî bir darülmualimini açmak, İstanbul'dan bunun için adamlar getirtmek, Rus yapmak için imiş!

Cevap vermek istedim. Fakat müritlerinden birisi ayağa kalkarak belindeki tabancaya el uzattı ve bana hitaben:

- Sus! Yoksa hemen leğın ortada kalır! diye bağırdı.

Etraftan da bana göz attılar, sustum.

Cevdet programdan türkçe sarf ve nahvi çıkarttı ve bu suretle otuz sene evvel Bakû'da türkçe sarf ve nahiv olmadığına karar verildi!

Tabî, bu karar uzun müddet yürümedi. Mektep açıldı ve Cevdet türkçe sarf ve nahiv derslerini de muntazaman verdirdi.

Merhumun kurmuş olduğu "Füyuzat" namındaki Darülmualimini kendisinden sonra Hüseyinzade Ali yürüttü ve bu mektep Azerbaycan türklerinin uyanışında en müessir bir âmil oldu.

AHMET AĞAOĞLU ¹
("Cumhuriyet", N 4170, 22.XI.1935).

1. Ağaoglu Ahmet (1869-1939) - gazeteci ve fikir adamı. Azerbaycan'da doğdu. Tiflis'te ve Bakû'da okudu. Ankara Hukuk Fakültesinde, İstanbul Üniversitesinde profesörlük etmiş, ikinci ve üçüncü devrelerde Ears milletvekilliğine seçilmiştir.

(İ. A. Gövsa, Ansiklopedik Sözlük, I, 41).

VIII TÜRK DİL KURULTAYI
(Yönetim Kurulu raporu'ndan)

(I). VIII Türk Dil Kurultayı'nın sayın üyeleri, bu kurultayda, Türk Dil Kurumu'nun yirmi beşinci yıldönümüne erişmiş olmakla mutluyuz. Bizim için asıl mutluluk, Dil Kurumu'nun, Atatürk'ün çizdiği yolda şaşmadan yürümüş olmasıdır.

Kurum'un bu yirmi beş yıllık tarihi yüz elli yıldan beri sürüp gelen "Türkiye'de dil dâvası" hareketinin son ve önemli bir evresidir.

Tanzimatın siyaset adamları, Batıya dönüşü, devletçe kalkınmanın tek çaresi olarak benimsemişlerdi. Fakat bu kalkınma milletçe uyanmağa bağlı idi. Yüzde doksan sekizi okuyup yazma bilmiyen halkı uyarmak için okutmak, onu ışığa kavuşturmak gerekirdi. Fakat yazı dili, yabancı kelimeler ve birbirine ekli tamlamalarla uzayıp giden zincirleme cümlelerden meydana gelmişti. Halka bunu öğretmeğe çalışmak gülünç olur, beklenen faydayı sağlamazdı. 1850-de kurulan "Encümeni Danişin"¹ yazılmasına karar verdiği tarih, sözlük ve sarf kitaplarının "Kaba Türkçe" ile kaleme alınmasını istemesi, dil sıkıntısının bilim çevrelerinde duyulmuş sadeleşme ihtiyacının anlaşılması olduğunu gösterir. İmlâmız da bir düzene girmemiştir. Türk çocuğunun altı ayda sökemediği arap harfleriyle bu işi başarmak kolay değildi.

(2). Tanzimat devrinin fikir ve kalem sahipleri bu işin savunmasını üzerlerine aldılar. Harflerin yetersizliğini "yazı ve imlâdaki güçlük" perdesi altında belirtmeğe çalıştılar. Münif Paşa, bu fikri cesaretle ortaya attı. Azerbaycanlı büyük Türk yazarı Mirza Fethali Ahund-öğlu, bu maksatla İstanbul'a geldi. Fakat zaman bu nok-

---

1. Encümen (far.) - cemiyet, komisyon; daniş (far.) - bilim, ilim. Encümeni daniş - Bilimler Akademisi.

tada daha fazla ileri gitmeğe elverişli değildi. Buna karşılık yazı dili üzerinde yapılan tartışmalar oldukça yankı uyandırdı. Ali Suavi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Vefik Paşa, Süleyman Paşa, Şemseddin Sâmî, Ahmet Mithat, Mehmet Emin, Ahmet Hikmet bu işin derece derece öncüsü oldular. Şemseddin Sâmî hepsinden ileri gitti. Dil dâvasının başlıca meseleleri üzerinde önemli durdu. Dil hareketini programlaştırmaya çalıştı.

Ancak ileri sürülen düşünceler, şahsi birer istek olmaktan ileri geçemiyordu. Karşı koyanlar sayıca çoktu. Bunlar, Osmanlıcanın şatafatlı görünüşü yanında "yüzyıllardan beri bir yana bırakılmış, işlenmemiş olan Türkçeyi çok zavallı buluyorlardı. Arapça ve Farsça kurallarıyla yapılmış tamlamalardan vazgeçmek onlar için bir felâketti. İçlerinden tehdit edenler bile vardı. Yazarlardan biri, Arapça ve Farsça kelimeler yerine Türkçelerini kullanmak isteyenler hakkında: "Benim elimde olsa, böyle bir teklifte bulunan sersemim azameti kavmiyyei Osmanıyye namına Huda'nın birliği hakkı için dilini keserdim" demekten çekinmiyordu.

(3). Servetifünuncular sadeleşme hareketini önlediler. Tanzimatın son yılları, bir sonuca bağlanmayan tartışmalarla geçti.

Meşrutiyet devri, milliyet duygusunun şuurla uyanmasına yol açtı. Tanzimat devrinin tek dayanağı olan medeniyet değiştirme hareketi, millileşme hareketiyle kuvvetlenmiş oluyordu. Türkçülük, Türk ocaklarında gelişme imkânını buldu. Türkçecilik, genç neslin eserlerinde ışık salmağa başladı. Ziya Gökalp, Tanzimatla uyanmış olan dil hareketini yeniden canladırıldı. Ömer Seyfeddin, Genç kalemler dergisinde, "Yeni Lisan" başlıklı yazılarıyla bu akımın yayılmasına çalıştı. Genç şairler onu takibettiler.

Dil dâvasının buraya kadar olan evresi, "Dilde sadeleşme isteği" sözüyle belirtilebilir. Bu istek yerini

bulmuş, dâva zafer yolunu tutmuştu. Mütareke devrinde, Balkan harbı sırasında olduğu gibi, canlanan bu hareket birdenbire durakladı. Gericiler, Türkçülüğü ve Türkçeciliği önlemek fırsatını yine elo geçirdiler.

(4). Cumhuriyet devri, dil dâvasını işte bu noktada buldu. Millî mücadele zaferle sona erdikten sonra yıkılmış, birer harabe haline gelmiş vatan toprakları üstünde, yabancı salgınlardan kurtulmuş, bütün dünyaca şeref ve itibar kazanmış yeni bir Türkiye'nin kurulması, ancak devlet ve milletçe kalkınmaya mümkün olabilirdi. Atatürk, bu toptan kalkınmayı mümkün kalacak ana meseleleri ele aldı. Birer atılışla bunları gerçekleştirdi. Hepsini birden "Büyük Türk Devrimi" diye adlandırdığımız bu devrim hareketleri, iki temele dayanıyordu. Biri, Batı medeniyetini yalnız dış görünüşüyle değil, manevi değeriyle bir bütün olarak almak, öteki de, milliyetçiliği tam bir şuurla benimsemek. Türk milleti, bu iki temele dayanan devrimler sayesinde benliğine kavuşacak, şeref ve itibarını bütün cihana tanıttıracaktı.

İşte dil devrimi adını verdiğimiz hareket, büyük Türk devrimi zincirinin ayrılmaz bir halkasıdır. Harf devriminden sonra dil devrimi kaçınılmaz bir zaruret haline gelmişti. Dilimiz de harflerimiz gibi bizim olmalıydı. Lâtin asıllı Türk harflerini kabul etmek, Batı medeniyeti topluluğuna girmenin kaçınılmaz sonucu olmuştur. Dil ve tarih şuuruna ermekle de, milliyetçiliğin ilk şartını gerçekleştirmiş olacaktır. Türk dili, yabancı kelime ve kuralların salgınından kurtulmalıydı. Bu da ancak bu konu üzerinde çalışacak bir kurumun meydana gelmesiyle mümkün olabilirdi. Bundan yirmi beş yıl önce, temmuz ayında "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" işte bu maksatla kuruldu.

(5). Türk Dil Kurumu'nun ilk kaynağı olan "Türk Dili Tetkik Cemiyeti", şu meselelerle karşı karşıya bulunuyordu: a) Yüzyıllardan beri yabancı dillerin salgını altında benliğini kaybetmiş olan Türk dilini, üzerinde durul-

ması gereken bir bilim konusu olarak ele almak;

b) Bilimsel araştırma ve incelemelerle Türkiye Türkçesini öteki lehçelerle karşılaştırmak;

c) Dilimizi, grameri, deyimleri ve terimleriyle işlenmiş ve üzerinde çalışılmış bir sanat ve bilim dili olarak geliştirmek, her türlü kavramı anlatmağa elverişli bir hale getirmek.

d) Türk dili ve edebiyatının belli başlı anıtlarını bilim âlemine tanıtmak;

Atatürk, yüz elli yıldan beri sürüp golen, fakat birtakım engeller yüzünden bir türlü çözülemiyen dil dâvasını kesin bir hükme bağlamak ve böylece millete maletmek istiyordu. Birinci Türk Dil Kurultayı'nı bu maksatla toplamış, bütün fikir ve kalem sahiplerini bu amacı gerçekleştirmek için çağırması. Söz alan hatipler, dil devrimini Kurultay Kürsüsünden bütün millete duyurmağa çalıştılar. Bu Kurultay'ın çevrede uyandırdığı yankı çok büyük oldu. Bir dil seferberliği başladı. Halk, coşkun bir heyecanla bu seferberliğe katıldı. Herkes yabancı kelimelere birer karşılık bulmağa çalışıyordu. Bu yolda çok aşırı gidenler, hattâ Türkçe kelimelere bile yeni karşılıklar arayanlar oldu. Bu gibi haller devrimlerin tabii vasfıdır. Devrimlerin, birinden ötekine geçen ateşli heyecanı, inanışları coşturur; aşırı hareketlere götürür. Fakat taşkınlık dönemi geçince her şey durulur, devrimin çizdiği yolda iş yeni bir doğrultuyu takibederok yürür. Dil devrimi için de hal böyle oldu. Bulunan bir çok kelimeler o devrin birer hatırası olarak gazete ve dergi sütunlarında kaldı. Bununla beraber, bu aşırı hareketi o zaman için asıl bir davranış olarak karşılamak gerektir.

(6). Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi, Dil Kurumu'nun bilimsel vasfı yanında bir de devrimcilik vasfı vardır. Bu iki vasfı birlikte taşımak ve dil işlerini bu açıdan görüp yürütmek Dil Kurumu'nun amacıdır. Bu amaç,

her Kurultay'da biraz daha işlenerek bugünkü şeklini almıştır. Türk Dil Kurumu'nun amacı: "Dilimizin özleşmesini ve bütün bilim, teknik ve sanat kavramlarını karşılıyacak yolda gelişmesini devrimci bir anlayışla ve bilim metotlarına uygun olarak sağlamağa çalışmaktır".

(7). Özleşmeyi yanlış anlıyanlar olduğu gibi, yanlış anlatmağa çalışanlar da vardır. Özleşme "tasfiyecilik" değildir. Bütün yabancı kelimelerin hepsini dilden atmak, zaman zaman istenmiş ve denenmiştir. Bundan altmış yıl önce Necip Asım, yabancı kelimelere muhtaç olmadığımızı göstermek için "İkdam" gazetesine öztürkçe kelimelerle iki yazı yazmıştır. Birinci Dil Kurultay'dan bu fikri benimsiyenler çok oldu. Bu kanıda olanlar bugün de vardır. Ancak, Dil Kurumu'nun amacı bu değildir. Ama, Dili kendi haline bırakmak da değildir. Kurum "özleşme" sözüyle, Türk dilini, bağımsızlığını bozan yabancı unsurlardan bilim metotlarıyla temizlemeyi kasteder. Öz Türkçe "Kızıl elma" gibi kutsal bir ülküdür. "Kızıl elma"ya ne zaman ve nasıl varılır? Bunu kimse kestiremez. Fakat bu ülküyü taşıyanlar, bir gün buna kavuşacaklarına inanırlar. Bizim de inancımız budur. Biz dildeki "Kızıl elma"ya erişecekmişiz gibi çalışmayı kendimize ödev biliyoruz. Bu yolda yürürken, yerlerine daha güzel Türkçe karşılıklar bulmadan, yerleşmiş olan kelimeleri çıkarıp atmayı düşünmüyoruz. Fakat, Türk dilinin ahengini bozan uygunsuz kelimelere karşılık arayıp bulmak, kurallara uygun yeni kelimeler yaratmak ve üretmek istiyoruz. Bunu yapmak zorundayız. Aksi halde, olduğumuz yerde sapsaplı kalmış ve sızan yabancı kelimelerin dilimize girip yerleşmesine meydan vermiş oluruz.

(8). Atatürk, "Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşundan başlayarak, hayatının sonuna kadar dil işleriyle uğraşmaktan geri durmamıştır. Onun dil devriminden sonra söylediği sözlerde Kurultaylar'da alınan kararların

yankıları açıkça görülür. Birinci Kurultay'dan sonra her vatandaş gibi aşırı görünen Atatürk, bu ilk denemelerden sonra durulmuş, araştırmalara daha geniş yer vermiş, fakat hiç bir zaman dil devrimine olan inancıdan bir zerre kaybetmemiştir. Hayatının son demelerinde iken, o zaman Başbakan bulunan Sayın Celâl Bayar'a okuttuğu söylevdeki şu cümle, bunu açıkça gösterir. Atatürk demiştir ki:

"Dil kurumu en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tesbit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulmak yolunda esaslı adımını atmıştır.

Bu yıl okullarımızda tedrisatın türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını, kültür hayatımız için mühim bir hâdise olarak kaydetmek isterim".

Bu, Atatürk'ün dile ait son vasiyetidir. Onu yerine getirmekle yükümlüyük. Bu vasiyetin yerine geldiğini ve genç neslin dil devrimine inanarak öz Türkçeyi benimsemiş olduğunu görmekte mutluyuz.

Türk dili ile Türk tarihi, Atatürk'ün son nefesine kadar üzerinde önemli durduğu iki ana mesele olmuştur. Bu maksatla kurulmasını istediği Dil ve Tarih kurumları'nın yaşaması, onun için en büyük ülkü idi. Atatürk, ölümünden iki ay önce, kendini bekliyen âkibetin yaklaştığını anlar anlamaz, yanındakilere: "Vazifem var" demiş ve başka hiç bir düşünceye kapılmadan, servetinin büyük bir kısmını bu iki Kurum'a ayırmıştır.

Dil dâvasının geçirdiği evreleri ve Kurum'un dil devrimindeki yerini böylece belirttikten sonra bilimsel çalışmalarımıza geçebiliriz.

SOYADI NİZAMNAMESİNDE NELER VAR ?

Devlet Şûrasında tetkik edilmekte olan projenin metnini neşrediyoruz.

Devlet Şûrasına verilen soyadı nizamnamesi projesi,

soyadı kanununun tatbik tarzını gösteren mühim esasları ihtiva etmektedir. Devlet Şûrası bugünlerde projeyi tetkike başlayacak ve kısa bir zamanda tetkikatını ikmal edecektir. Nizamname Kânunevvelin başında neşir ve ilân edilebilecektir. 6 Kânunusani tarihinde tatbikine başlanacak olan soyadı kanunu bütün vatandaşları yakından alâkadar ettiği için Ankara istihbarat büromuz tarafından bize gönderilmiş olan nizamname projesini ay non neşretmeği faydalı buluyoruz.

B ö l ü m I. Umumî hükümler.

- Madde:** 1. Her Türk öz adından başka soyadını da taşımağa mecburdur. Soyadı olmıyanlar 2.VII.1936 tarihine kadar bir soyadı seçip Nüfus Kütüklere yazdırmağa ve taşımağa mecburdurlar.
- Madde:** 2. Söyleyişte, yazıyıta, imzada öz ad önde, soyadı sonra kullanılır. Söylcyište ve yazıyıta öz adsız yalnız soyadını kullanmak ve imzada öz adın ilk harfini veya harflerini ve soyadının bütününü (tamamını) yazmak caizdir.
- Madde:** 3. 2.VII.1936 tarihinden sonra Nüfus Kütüklerine yazdırılmıyan soyadları kullanılmaz. Soyadında yapılacak değişiklikler Nüfus Kütüklerinde yazılmadıkça sayılmaz (müteber tutulmaz).
- Madde:** 4. Soyadları kanunu medenî hükümlerine göre mahkeme kararı ile değiştirilebilir. Ancak 2. VII. 1936 tarihine kadar bu nizamname hükümlerine göre soyadları alâkadarlarca yeniden seçilebilir. Bu yeni seçimden kendini zararlı görenlerin mahkemeye müracaat hakları kabildir.

B ö l ü m II. Soyadı.

- Madde:** 5. Yeni takılan soyadları Türk dilinden alınır.
- Madde:** 6. Soyadı ya yalnız olarak, yahut "oğlu" ile birlikte kullanılır. Tarihte ön almış olanlara

ve kanunla taayyü eden unvanlara ilişik bildiren soyadlarında "oğlu" ekinin kullanılması mecburidir.

- Madde:** 7. Soyadlarına "yan, of, of, viç, iç, is, dis, aki, zade, mahdum, bin" gibi başka milliyet anlatan ve başka dillerden alınan ekler ve kelimeler takılamaz. Takılmış olanlar kullanılamaz.
- Madde:** 8. "Arnavut oğlu, Kürt oğlu" gibi alelûmum başka milliyet gösteren, "Çerkes Hasan oğlu, Boşnak İbrahim oğlu" gibi başka milliyet anlatan, "Zoti, Grandi" gibi başka dillerden ve milliyetlerden alınan soyadları kullanılamaz ve yeniden takılamaz.
- Madde:** 9. "Kaçar oğlu, Çapan oğlu, Baban zade, Bedirhani" gibi bir aşiret veya kabileye ilişik anlatan soyadları kullanılamaz, yeniden de takılamaz.
- Madde:** 10. "Alemdar zade, Zaim oğlu, Bayraktar oğlu, Çavuş oğlu, Onbaşı oğlu, Bölükbaşı oğlu, Alaybeyi oğlu, Paşa zade, Silâhtar oğlu, Kaptan zade" gibi alelûmum rütbe ve memuriyet bildiren soyadları kullanılamaz ve yeniden konamaz. Ancak "Hasan paşa oğlu, Orhan Çavuş oğlu, Mehmet Onbaşı oğlu" gibi şahıs anlatan soyadları kullanılabilir ve takılabilir.
- Madde:** 11. Umumî edeplere uygun olmıyan veya gülünç ve iğrenç olan veya hakaret anlatan soyadları kullanılamaz ve yeniden takılamaz. Bu adların mufassal listeleri Dahiliye vekilliğinden Nüfus dairelerine yollanacaktır.
- Madde:** 12. Tarihte ön almış büyüklere ilişik anlatan soyadları bu kişilere ilişiklik resmî kayıtlar, vesikalarla sabit olmadıkça kullanılamaz ve yeniden takılamaz...

YUNUS EMRE İHTİFALİ

Darülfünunda büyük Türk şairinin hatırası tebcil edildi. Dün Yunus Emre günü idi. Bu, asırlardan halen benliğini fetheden Türk şairi, Darülfünun konferans salonunu doldurup taşıran binlerce münevver hazır olduğu halde duygulu ve heyecanlı merasimle takdis ve tebcil edildi.

İhtifali tertif eden Halk Bilgisi Derneği'nin İstanbul mümessili Ziya B. bir nutukla merasimi açtı. Ziya B. sözlerinde 13 ve 14-üncü asırlar arasında yetişen bu halk şairinin edebiyat ve lisanın teşekkülünde büyük bir amil olduğunu ve yabancı tesirlerle anlaşılmasız bir hale gelen lisanı kurtaran bu şairin millî lisanı ilk evvel olarak hatırladığını söyledi ve alkışlandı.

Bundan sonra Köprülü Fuat B. kürsüye çıktı. Fuat B. uzun tetkik mahsulü olan şayanı dikkat konferansında, şairin millî intibah devrine kadar kıymeti takdir edilmiş bir adam olduğunu, eski edebiyata ait eserlerde ya hiç bahsedilmediğini yahut da istihfâfkârane üç beş kelime ile alay edildiğini söyledi. Bu sebeplerden hakkındaki malûmatın pek az olduğunu, hattâ ne zaman ve nerede doğup öldüğünü de bilinmediğini ilâve etmiştir. Fuat B. den sonra Yunus Emre'nin 13-üncü asır sonunda Selçukî hakimiyetinin tezelzüle uğradığı bir zamanda doğup yetiştiğini ve o zamanlarda ehli sahip istilâları ve zaferleri devam ederken, Acem ve Arap edebiyatı taklit edilirken Yunus'un varlığına işaret etmiştir.

Bilâhare gençliğe hitap ederek, eğer millî Türk sanat ve edebiyat dehasının yeni sanat şekillerini yaratmak istiyorsanız halka koşunuz, halkı seviniz, sözleriyle izahatına nihayet vermiş ve alkışlanmıştır. Bundan sonra Yunus'tan seçilmiş şiirler Muallim mektebinden Tahsin, Fahir Beyler tarafından okunmuş ve beğenilerek alkışlanmıştır.

Mütaakıben Poyami Safa B. Güzel San'atlar Birliği Edebiyat şubesi namına bir hitabe irat etmiştir.

Bilâhare Edebiyat Fakültesi namına Feriha Hanım bir hitabede bulunmuş ve Nezihe Hanım da Emre için yazılan şiirleri okumuştur.

Mütaakıben Necip Fazıl B. Yunus için yazdığı bir şiiri bizzat inşat etmiştir. Müsamereye yüreklerden taşan heyecanlar arasında nihayet verilmiştir. (Gazeteden).

A n k a r a 15, (A.A.)- Halk şairi Yunus Emre'nin 640-ıncı yıldönümü münasebetiyle Halk Bilgisi Derneği tarafından bugün bir ihtifal tertip olunmuştur. İhtifal Cumhuriyet Halk fırkası salonunda yapılmış, maarif vekili, meb'uslar ve bir çok zevat hazır bulunmuştur.

(Gazeteden).

BİR MEKTUP

Efendim, benim canımdan aziz olan valideciğim, ge - çende aldığım mektubunuzda bir yıldan beri hasta oldu - ğunuzu bildirmiş idiniz; lâkin bundan anladığıma göre canınızla uğraşır mertebeye gelmişsiniz! Öyle ise, ef - endim, niçin bu zamana kadar bildirmediniz? Eğer bildir - miş olsaydınız çarçabuk tahsilin arkasını alıp şimdiye - dek Asitane'ye gelirdim; çünkü bundan mukaddem daha kolaylıklar vardı; her ne ise şu günlerde işimi bitir - mek üzreyimdir.

Eğer hastalığınız pek ağırlaşır ise tez bize yazın, ta ki avdet etmenin çaresine bakayım; amma yine siz ih - mal buyurmayıp şu hastalıktan kurtulmaya çalışın; vücut sağ olmadıktan sonra mal ve mülkü ne yapmalıdır? Sakın bu hususta parayı esirgemiyesiniz! Bir kaç tabibe baktı - rın. Eğer borç bile edilirse edasına allah kerimdir; he - mon siz var olun!

Efendim, şimdi icap ediyor ki şu ana kadar gönlümde sakladığım sızları size söyleyim; ta ki ne size, ne ba - na dağı derun ¹ olsun. Beni Âdem'in ² bittabi hırslı ol - duğu aşıkârdır. Amma bu hırs bir kaç türlüdür. Benim hırslım şimdiki akıl ve idrakına bakılırsa bir az geçine - cek ile çok hünerden ibarettir. Elhamdülillâhi tealâ ³ şu genç yaşında bunlardan bir miktar hisseder oldum; Lâkin hakikatta hep senin sayendedir zira beni okutturup yazdırdın; senin hakkını, bin yıl yaşasam, ödeyemem, sen - den başka kimsem yoktur.

İşte efendim, maazallah ⁴ size bir hal olacak olsa senden başkasına valide demeğe ağızım varamaz ve diyemem, alimallah! ⁵ Seni ben ölünceye kadar unutamam... Felek müsaade ederse merhum pederimin kemiklerini İstanbul'a get. çeğim; inşaallah tealâ mahsus bir türbe yaptıra - cağım; cümlemizin bir mekânda olmasını arzu ediyorum, senin yanında edna ⁶ olan şeyini zayi etmem ve senin haneni söndürmem, rahmete vesile olur asara sây ederim. Din, devlet, vatan ve milletim yoluna kendimi feda etme - yi isterim...

Aman canımdan aziz olan valideciğim, gençlik ve mü - nasebetiyle her ne kabahat ettimse cümlesini affeyle ve hakkını helâl eyle.

İBRAHİM ŞİNASI.

KÂTİP ÇELEBİ

Anadolu Türklerinin şu son asırlarda yetiştirdikleri âlimler arasında Kâtip Çelebi kadar beynelmilel haklı bir şöret kazanmış ikinci bir sima gösterilemez. Avrupalı - lar arasında daha ziyade "Hacı Kalfa" diye bilinen bu bü -

---

1. Dağı derun (far) - unutulmıyacak yara, gönül yarası.
 2. Beni Âdem (ar.) - Âdem oğulları, insanlar. 3. Elham - düllillâhi tealâ (ar.) - yüce tanrıya şükürler olsun.
 4. Maazallah (ar.) - tanrı korusun. 5. Alimallah (ar.) - allah bilir. 6. Edna (ar.) - pek bayağı, pek az.

yük adam, İslâm medeniyetinin yetiştirdiği en büyük "Kitabiyat" âlimi olmakla kalmamış, tarihî eserleriyle büyük bir müverrih ve "Cihannüma" adlı coğrafyasıyla kıymetli bir coğrafyacı olduğunu göstermiştir. Eserlerinin bir kısmı Avrupa'da tab ve Garp lisanlarına tercüme edilmek suretiyle beynelmilel ilim âleminin takdir ve hürmetini kazanan Kâtip Çelebi, kitaplarının tenevvüü ve ihtatasının vüs'atı itibariyle, frenklerin "ansiklopedik" dedikleri âlimler sınıfına ithal olunabilir.

Asıl ismi Mustafa olan bu İstanbul'lu Türk çocuğu IOI7 / I608 - de doğdu; IO67 / I657 - de vefatına kadar bazı küçük memuriyetlerde bulundu; lâkin bütün zamanını müthiş bir ihtiras ile tahsil ve tettebbüe hasrediyor, eline geçen parayı kütüphanesine sarfederek mütemadi çalışıyordu. Vefatı senesinde kaleme aldığı "Mizanülhak" adlı matbu risalesinin sonunda, tercümei halini yazarken, bu öğrenmek hirsını kendisinde ne kuvvetli olduğunu ve bu yolda uykusuz geçen gecelerini samimiyetle tasvir etmiştir. Haftada bir iki gün resmî vazifesine gitmek suretiyle maişetini temin ediyor, kalan zamanlarını okumakla ve yazmakla geçiriyordu. Fikrî kabiliyeti ve ilmi seviyesi muasırlarıyla mukayese edilemeyecek kadar yüksek olduğu için, çok aleyhdarlar kazanmış, zamanında kâfî derecede takdir edilememiştir. Omun kudreti ihtatasını ilk defa idrak edenler, Avrupalı âlimler oldu.

Kâtip Çelebi yalnız büyük bir âlim, büyük bir mütebahhir değil, zamanının idrak edemeyeceği kadar yüksek bir "mütefekkir" ve bir "müceddittir". İstanbul medreselerinin koyu bir cehalete, korkunç bir taassuba merkez olduğu o devirde, dinî ilimlerin tesirinden azade, geniş bir fikri hürriyetle mücehhez olarak düşünen, yazan, dünyevî ilimlerde Avrupa'nın o zamanki terakkiyatını memlekete getirmek istiyen yegâne mütefekkir Kâtip Çelebi oldu. "Mizanülhak"ı okuduğumuz zaman, hurafat ve taassuptan tamamiyle kurtulmuş, ilmin ve bilhassa "müspet" ve "dünyevî" ilimlerin hayat için ehemmiyetini tamamiyle

kavramış, o devir insanlarının zihinlerini dolduran bir yığın gülünç mes'elelerin saçmalığını idrak etmiş bir mütefekkirle karşılaştığımızı görürüz. Bu geniş düşünce-
li âlim, o devir softalarıyla dervişleri arasındaki mü-
naferetleri tenkit ettiği gibi her teceddüdü "Bid'at"
damgasıyla çürütmek istiyen dar kafalı müteassıplara da
hücum etmiş, ölümlerden medet uman, büyüklerin mezarlarına
yüzlerini, gözlerini süren budalaların gülünçlüğünü
izahtan çekinmemiştir, zamanının umumî telâkkilerine kar-
şı serbestçe hücumdan korkmayan bu samimî ve cesur fikir
adamının bu hareketi, her itibarla hürmete lâyıktır.

Bu büyük âlim, cesur müteffekir aynı zamanda tam bir
vatanperver idi; on birinci asır Osmanlı idaresinin bo-
zuk noktalarını göstermek için "Dusturul'amel"ini yazdı-
ğı gibi, çok bozuk giden bahriye işlerinden müteessir
olarak imparatorluğun bu sahada eski büyük muvaffak yet-
lerini hatırlatmak maksadıyla "Tuhfetülkibar" adlı bah-
riye tarihini vücuda getirdi. İlim ile hayat arasındaki
sıkı rabıtaya daha o zaman idrak etmişti.

Bugün Vefa mahallesinde, Zeyreğe inen caddenin solun-
da, kendi adını taşıyan muhterik mektep arsasında kimse-
siz unutulmuş bir haide yatan Kâtip Çelebi işte böyle
bir adamdı. Ondan sonra o kudret ve ihatada âlimler ye-
tiştirebilseydik bugünkü Türkiye mânen, şimdiki seviye-
sinden çok yüksek bir seviyede bulunurdu. Türklük, son
asırlarda bu kudrette bir âlim ve mütebahhir yetiştirdi-
ğinden dolayı iftihar edebilir.

KÖPRÜLÜ FUAT.

HALİT ZİYA UŞAKLIĞIL

"Servetifünun edebiyatı", yahut "Edebiyatı cedide"
dediğimiz edebî devrin en değerli romancısı Uşaklıgil
Halit Ziya Bey, 1866 da İstanbul'da doğdu. Babası İzmir
tüccarlarından idi. Kendisi on iki yaşlarına kadar Fatih

rüştiyesine devam etti. Sonra İzmir'e gitti. Halit Ziya İzmir rüştiyesini bitirmeden bir Fransız avukatın yazıhanesine devam ettirildi. Orada Fransızca'yı öğrenmeğe başladı. Bunun üzerine Avusturya'lı rahiplerin idare ettiği mektebe verildi. Halit Ziya Bey bu mektepte Fransız klâsiklerini okudu; yeni eserleri okumaya başladı.

Bu mektepte iken makaleler, hikâyeler yazmaya başladı. Mektebi bitirdiği vakit on dokuz yaşlarında idi. Fransızcadan romanlar tercüme ediyordu. Kırk sene evvel, İzmir'den "Reji idare-i merkeziyesi tercüme kalemi kâtipliği ile İstanbul'a geldi; artık burada yerleşip kaldı. 1896- dan itibaren "Servetifünun edebiyatı" ailesine katıldı.

Halit Ziya Bey, romancılığımıza Avrupa tekniğini sokan zattır. Ona gelinceye kadar da bizde roman yazılmıştı, fakat bunlarda roman tekniği yoktu.

Halit Ziya Bey'in birçok romanları içinde "Mavi ve siyah", "Aşk-ı memnu" çok şöhret almıştır. "Edebiyatı ceditde kütüphanesinin" bu eserleri meşrutiyetten sonra ikinci defa basılmak saadetini de görmüştür. Bu eserler, İstanbul'un iki mümtaz muhitine aittir. O, çok güzel hikâyeler de yazmıştır. Hikâyeleri içinde öylâleri vardır ki bugün de zevkle okunur.

Bununla beraber, Halit Ziya Bey de, üslûbunun güzelliğine, romanlarının tekniğindeki kuvvete rağmen, yarınki ve hattâ bugünkü nesil için bile anlaşılammak bahtsızlığına uğrayacaktır; çünkü bu eserler, "Osmanlıca" yazılmıştır. Osmanlıcanın en güzel eserlerindendir, fakat Türkçe değildir ("Hayat Ansiklopedisinden").

ZİYA GÖK ALP
(1877 - 1924)

Ziya Gök Alp Bey'in ailesi Diyarbekir kazalarından Beşiriye mensuptur. Büyük babası ulemadan bir zat idi. Kendisi 1294-te Diyarbekir'de doğmuş ve Mehmet Ziya tes-

miye edilmiştir. İlk tahsilini Diyarbekir askerî rüşti - yesinde ikmal etmiş ve sonra merkezi vilâyette yeni ya - pılan idadî mektebine devama başlamıştır. Ziya B. arabî ve farisiyi memleketinin maruf ulemasından tahsil etmiş ve bundan sonra İstanbul'a gelerek parlak bir müsabaka imtihanı vermiş, Baytar mektebi âlisine girmiştir. Bay - tar mektebi âlisi o zaman İstanbul'un en büyük ve parlak mekteplerinden biriydi. Ziya Bey Baytar mektebinde ulûmu tabiiyeyi öğrenmiş. Fakat mektebin son senesinde yeni fi - kirli, hürriyetperver bir genç olduğu için devri istib - dadın nikbet ve kahrına uğramıştır. Kendisi o zaman bütün kıymetli gençlerin hapsedildikleri Taşkışla, Mehterhane - de aylarca mahpus kaldıktan sonra mektebi ikmal etmesine müsaade edilmiyerek memleketi olan Diyarbekir'e nefi edilmiştir.

Ziya B. memleketine bu suretle avdet ettikten sonra hiç boş durmamış, faaliyetini arttırmış, etrafına yavaş yavaş memleketin zeki gençlerini toplamağa başlamıştır. Ziya B. fransızcaya az biliyordu. Mütemadi sây ve gayre - tiyle bu noksanını telâfi ederek fransızca en mühim as - ari ilmiyeyi tetebbü edecek kadar bu lisana âşina olmuş ve zaten bildiği arabî ve farisî lisanlarının sayesinde fransızca ilmiye ve felsefiyenin mukabillerini bulmakta isabet gösteriyordu. O zaman Avrupa'dan kitap getirtmek pek müşkül mesele idi. Ziya B. bazı itimat ettiği dost - larının delâletiyle Avrupa'dan fransızca asarı getirte - biliyor ve mütemadiyen okuyordu. Ziya Bey'in mütalea zev - ki pek derindi. Yalnız okuyup geçmekle iktifa etmiyen ve her müellifin efkâr ve mütaleatına bihakkın nüfuz eden bu zat öğrendiklerini zihnen hazmetmek için günlerce dü - şünür, okuduğu müellifle kendi arasında bir karabeti fik - riye tesis ederdi.

Ziya B. gençliğinde Diyarbekir'de iken Kürt millî aşireti Diyarbekir'e tecavüz etmişti. Ziya B. halkın ba - şına geçerek müteceviz aşirete karşı memleketi günlerce müdafaa etmiştir.

Ziya B. gençliğindenberi felsefe ile meşguldü. Gençliğinde okuduğu felsefe kitapları arasında bir müddet kendisine istikamot tayin edememiş, arasında kaldığı mütezat fikirlerden kurtulmak için bir gün kafasına bir kurşun sıkarak intihara teşebbüs etmiştir. O zaman kurşunun kafatasından çıkarılmasına çok uğraşılmış, fakat Diyarbekir'de o zaman bunun için lâzımgelen vesait bulunamamıştı. Ziya Bey'in validesi ve ailesinden diğer bir iki ferdi zihnen malûl olduklarından Ziya Bey'in o zamanki intihar teşebbüsü de irsen intikal etmiş bir ihtilâli zihniye atfedilmektedir.

İşte son hastalığı evvelce kafatasının içerisinde kalan kurşunun senelerden sonra tevlit ettiği bir ısı - raptan ilori gelmiş ve nihayet kendisinin vefatını intaç eylemiştir.

Ziya Gök Alp B. meşrutiyetin ilânına kadar Diyarbe - kir'de kalmıştır. Meşrutiyetin ilânından sonra Diyarbe - kir'den İttihat ve Terakki ¹ murabhası intihap edilerek 1327-de (=1911) Selânik'te toplanan kongreye gelmiştir. İşte Ziya Bey'in siyasî diyebileceğimiz faaliyeti bu tarihten başlamıştır. Kendisi Merkezi umuminin nafiz bir rüknü olmuş, türkçülük cereyanını uyandırmaya çalışmış - tır. Diyarbekir'li Ziya B. diye maruf olan bu zat 1327 (=1909) - den itibaren Ziya Gök Alp namıyla istihar ey - lemiş ve Selânik'te münteşir "Genç Kalemler" ile "Türk Yurdu" mecmualarındaki neşriyatıyla gençliği toplamış - tır.

1328 (=1910)- de İstanbul'da neşredilmeğe başlanan "Halik" gazetesinde yazı yazmıştır. Bir aralık Ergani' - den meb'us çıkarılmış. Fakat o aralık Balkan harbinin ilânında Meclisi meb'usan feshedildiğinden Ziya Bey'in meb'usluğu kısa sürmüştür.

1. 1908 Meşrutiyet İnkılâbının meydana gelmesine se - bebolan ve Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı devle - tinin mağlûbolması üzerine 1918-de imparatorlukla bir - likte tarihe karışan siyasî cemiyet ve partinin adıdır (Ansiklopedik Sözlük, III, 1284).

Ziya Gök Alp Bey'i bundan sonra Darulfünun kürsüsünde görüyoruz. İctimayat müderrisi Ziya B. böyle bir ilim mevcut olduğunu bizde de göstermeğe çalışanların birincisidir.

Ziya Bey'in yukarıda zikrettiğimiz mecmualarda çıkan yazılardan başka Türklüğün esasları, Kızıl Elma, Altın Işık, Altın Armağan gibi kitaplarıyla harbi umuminin son senesinde yazdığı Yeni Hayat unvanlı kitabı da vardır.

Yeni Hayat kitabında Enver Paşa, Talât Paşa manzumeleri vardır. Sonra şöyle bir beyti de vardır:

"Gözlerimi kaparım,
Vazifemi yaparım".

Bu beytten anlaşılacağı üzere Ziya B. ferdi cemiyete feda ediyor ve cemiyetin tahmil ettiği vazifenin efrat tarafından bilâ münakaşa ifası lüzumuna kail bulunuyor - du.

Ziya B. harbi umumiden ve mütarekeden sonra İngilizler tarafından Malta'ya nefi edilmiştir.

Ziya B. Malta'dan geldikten sonra memleketi olan Diyarbekir'e çekilmiş, orada "Küçük Mecmua"yı neşretmiştir. Bilâhare ikinci intihabatta meb'us çıkarılmış ve Ankara'ya gelmiştir.

Ziya B. gene makaleler yazmış, Cumhuriyetin ilânı üzerine epeyce neşriyatta bulunmuştur. Ziya B. derdi ki: "İslâm ümmetindenim, Türk milletindenim, Garp medeniyetindenim".

Kendisi hasta iken Reiscumhur tarafından Ziya Bey'e bir mektup ile bir fotoğrafı gönderilmiştir.

Ziya B. Reiscumhur'a teşekkür için bir mektup yazmak istemiş ve bu mektubu kendisi yazanılarak yanında bulunanlara imlâ ettirmiştir. Merhum bu mektubunda yazdığı "Türkiye medeniyeti tarihi"nin tab'ını tavsiye ile çocuklarına bakılmasını temenni eylemiştir.

"SERVETİ FÜNUN" MECMUASI TARİHİNDEN

Bugün eski ismiyle "Serveti Fünun", yeni ismiyle "Uyanış" mecmuasının tesisini kırkıncı yıl dönümüdür. Bu vesile ile mecmua sahibi Ahmet İhsan Bey şunları anlatmıştır:

Bugün "Serveti Fünun"u tesis edeli kırk, ben gazete-ciliğe intisap edeli kırk üç sene oluyor. "Serveti Fünun"dan evvel "Umran" isminde bir risale daha çıkardım.

"Serveti Fünun"u 27 mart 1891-de tesis ettim. 1901-de Hüseyin Cahit Bey'in bir makalesi behane edilerek edebiyatı cedide ailesini dağıtmak için "Serveti Fünun" kapatıldı. Bizi cinayet mahkemesine verdiler. Bu patırdı olan o zamanın adliye nazırı olan Abdürrahman Paşa ve mektep arkadaşım mabeyinci Mehmet Arif Bey merhumların yardımı ile kurtulmuştuk. Bu esnada elli gün kadar mecmua kapalı kaldı.

Bu hadise gazetenin numaralarını tarih itibariyle geriye getirdi. Kırkıncı sene 27 marttan beş hazirana intikal etti. "Serveti Fünun" bir de işgâl zamanı bir buçuk sene kadar kapalı durdu. Düşman, ilk iş olarak bizim gazeteyi kapatmıştı. Ben Münih'te Ankara matbuat müdüriyetinin emriyle Türk istihbarat dairesini açmışım. Bu iki tatilden başka "Serveti Fünun" ve "Uyanış" vazifesini ifadan hiç geri kalmamıştır.

Kırk senedir bu memleketin en güzidelerinden olan birçok zevat yanımda çalıştılar. Onların mesaisine benim iltihak eden gayretim, sadık bir bekçilikten ibarettir.

Mecmua çıktığı zaman, adam resmi konulmak bile memnu idi. Biraz sonra Aptülhamit evvelâ ölen, sonra diri kalan nazırlarının resimlerini bastırdı; bu suretle adam resmini basmak mümkün oldu. Meşrutiyeti mütaakıp sarıklı adam resmi ve nihayet cumhuriyet devri gelince, evvelâ kapalı, sonra açık kadın resmi basabildik. Kırk senede memleket irfanının yürüdüğü yolun büyüklüğü bununla anlaşılır.

Türk matbuat tarihinde bizden fazla yaşamış, tam kırk seneyi doldurmuş mecmua ve gazete hayatı yoktur.

"İkdam" arkadaşımız, "Serveti Fünun"dan bir sene sonra çıktı. Altı ay evvel de neşriyatını tatil etti.

"Serveti Fünun'da ve "Uyanış"ta ilk nüshamızdanberi muhterem arkadaşlarımla beraber teceddüt aşkına yorulmadan çalışmışızdır. Eski zamanların resmî mahafilinde bulunan tek-tük münevverlerinden çok himaye gördüm. Şimdi de Maarif ve Dahiliye vekâletlerinden matbuat umumî müdürüyetinden gazetemiz hakkında çok takdirkâr muamele gördüğüm ve ben ölmeden mecmuamın ölmemesi temin olduğu için çok minnettirim.

Kemali iftiharla söyleyebilirim ki "bizde bir şey devam etmez" diyo tekerlenen sözün, biz aleyhine açık bir ispatız. Sebatta çalışmak ve doğru düşüncelerden ayrılmamak, her türlü müşkülli yıklar bir kuvvettir. Ben buna iman etmiş bir adamım.

Ben yanımda çalışanları üçe ayırıyorum. Üç ekol, biri Recaizade'nin riyasetinde Tevfik Fikret'in kurduğu "Edebiyatı cedide", ikincisi Hamdullah Suphi Bey'in riyasetinde "Fecri Âtî" mektebi, üçüncüsü olarak da bir kaç gençler guruplarını tecrübe ettik.

Henüz bir mektep kuramadık amma, kurmadan gözlerimi kapamıyacağımı ümit ediyorum.

Benim gazetecilikle beraber matbuacılığa da çok merakım vardır. Eski harflerimizle matbuacılık san'atının terakkilerini takip etmek mümkün olmadığını tereddütsüzce diyeceğim. Arap harflerinin eskidenberi düşmanı idim. Onlarla ilmî, fennî, ismî hasları bile yazmak kabil değildir ve temiz bir kitap da basılamaz. Kırk senelik hayatımın otuz sekizincisinden sonra lâtin harfleri kabul olduğu gibi kurunu vustaî uykudan hakikaten uyandıgımıza kani olduğum için "Serveti Fünun" isminin yanına "Uyanış" ismini ilâve ettim. Bu benim kat'î ve yürekten kanuatımdır. Yeni harflerle Türk matbuatının ve matbaacılığının ilerisini çok iyi görüyorum.

I. Ahmet Rıza Bey'in ölüm haberi, bende ifadesi gayri kabil bir sarsıntı yaptı; sanki beni tâ uzaklara sürüklediler ve orada derin bir hüznün için atarak kendi başıma bıraktılar!

Kırk senelik hatıralar, karanlıklar içinde aheste ahoste yürüyen bir kervan gibi birer birer gözümün önünden geçti ve bir elem bütün vücudumu sardı.

Tam kırk sene oldu; Rus edebiyatının esrarengiz ve mukavemet edilemez tesirleri altında dimağı yanan ve kalbı çarpan Azerbaycanlı bir Türk çocuğu Petersburk'tan Paris'e doğru gidiyordu. Daha Petersburk'ta iken Ahmet Rıza Bey namında bir Türk münevverinin Türk hürriyeti için mücadele ettiğini ve bu kere Paris'e iltica etmiş olduğunu duymuş ve gıyaben onun meftunu olmuşum.

Bu kere uzun yolları onunla görüşmek ve maiyetinde çalışmak hayalî ile geçirerek kendi gözümde büyüyordum.

Tali, beni Paris'te bir pansiyonda İstanbul'dan gelen iki diğer Türk talebesi ile birleştirdi. Bunlar bilâhare paşalık rütbesine kadar çıkmış olan baytar Emin Paşa ile gene bilâhare Macar müstefrikî Vamberi ile münasebatından dolayı İstanbul'a celbedilerek orada kaybolan softa bozuntusu doktor Mehmet Ali Bey'di.

II. Bunlardan Ahmet Rıza Bey'in adresini öğrendim ve kendilerine beraber gidip ziyaret etmek teklifinde buldum; devlet tarafından tahsile gönderilmiş olduğundan sıkı bir nezaret altında olduklarını söyliyerek teessürle teklifimi kabul etmediler.

Yalnız başıma gittim. Bu Kot Bernar'da vaki bir evin beşinci katındaki kapının zilini çalarken kalbim şiddetle çarpıyordu.

Kapı açıldı. Önüme takriben otuz yaşında uzun boylu, mevzun kumetli, kalın kaşlı, şehlä gözlü, sivri sakallı bir zat dikildi.

İşte hayalen meftunu olduğum adam!

Ben titriyordum. O ise tannan bir sesle:
- Ne istiyorsunuz? diye sordu.

Ben Azerbaycan'lı bir Türküm; buraya tahsil için geldim, sizi ziyarete geldim.

Ahmet Rıza Bey dikkatle yüzüme baktı, biraz tereddüt etti ve nihayet:

- Buyurun! diye içeri aldı.

İçerisi, demir bir karyola ile iki hasır sandalyayı ve bir sade masayı ihtiva eden dar bir odadan ibaretti. Sandalyalardan birisinin üstüne oturarak diğerini bana gösterdi. Oturduk. Ben hâlâ titriyor ve meftuniyetle onu seyrediyordum. Ahmet Rıza Bey benim heyecanımın sebebini anlamakta gecikmedi, yüzümü okşadı ve "ne zaman geldiniz, ne tahsil ediyorsunuz, başka Azerbaycan'lı da var mı?" gibi sualler sordu.

Ben biraz canlandım, Kafkasya'dan, Türkiye'den bahsettik. Abdülhamid'in ismi geçerken yumruklarını sıkıyor, damarları şişiyordu. Aslen Kafkasya'lı olan ve fakat Türk olmıyan müverrih Murat Bey'i hiddetle, küfürle yadederek:

"Hain! kendini sattı; bütün bizleri, peşinde koştu - ğumuz davayı lekeledi!" diyerek elini masaya hiddetle vurdu.

Bu ilk ziyaretten başlayarak tâ Azerbaycan'a avdet edinceye kadar sık sık kendisi ile görüşüyordum ve bütün konferanslarına iştirak ediyordum.

III. O zaman Ahmet Rıza Bey'i Paris'te iki tanınmış şahsiyet himaye ederdi; bunlardan birisi meşhur Klemanso idi, diğeri de o zaman Fransa'da pek meşhur olan ve bilhassa Paris'te amele arasında büyük bir nüfuz sahibi bulunan sosyalist Madam Jül Mişel idi. Klemanso o zaman henüz vekil filân olmamıştı; fakat meb'usan meclisinde büyük bir fırkanın başında bulunuyordu.

"Justis" namında Paris'te pek münteşir bir gazetesi vardı ve "nazırlar düşüren" - "Tombeur des Ministres" lâkabını haiz olarak büyük bir nüfuz sahibi idi; Klemanso Ahmet Rıza Bey'in ekseriyetle Abdülhamit aleyhine müte -

veccih makalelerine gazetesinde yer verirdi. Jül Mişel ise gene Abdülhamit rejimi aleyhine propaganda yapmak üzere konferanslar tertip ederdi.

Ahmet Rıza Bey'in bu faaliyetinden pek müteessir olan Abdülhamit o zaman gerek Paris'teki sefiri ve gerek hususiyle gönderdiği adamları vasıtasıyla kendisine avdet ve yahut hiç olmazsa sükût teklif ediyor ve mukabilinde bir çok paralar, nimetler, rütbe ve makamlar gösteriyordu.

Fakat Ahmet Rıza Bey, içinde bulunduğu bütün fakrî ihtiyaçlara rağmen bu teklifleri daima sert bir nefretle reddetti ve etrafında yapılan ihanetlere rağmen bu hususta hiç bir zaman, hiç bir dakika tereddüt göstermeğe tenezzül etmedi.

Ben bizzat bu tahammülfersa fakrî ihtiyacın şahidi oldum. Öyle günler oluyordu ki yiyecek ekmek bulamazdı. Bazan kira parasını veremediğinden dolayı, kapı dışarı atılırdı ve gecelerini Lüksembürk bahçesinin iskemleleri üzerinde geçirirdi.

Fakat elbisesi gene temiz, başı dımdık, tavırları sert ve haşın, sözleri tok ve basit!

Yegâne maişet membaı, arasıra Mısır'daki kızkardeşinden ve yahut meslek arkadaşlarından aldığı cüz'i paraları.

IV. Tahsili bitirip Azerbaycan'a avdet ettikten sonra üstatla muhabereyi kesmedim. Bakû'da tesis etmiş olduğum "Hayat" ve "İrşat" namındaki yevmî türkçe gazeteler bir zamanlar kendisinin ve arkadaşlarının neşriyat vasıtası oldu.

Nihayet meşrutiyet ilân olundu . . . Otuz bir mart hadisesini mütaakıp ben de İstanbul'a hicret ettim.

Artık Ahmet Rıza Bey muvaffak ve muzaffer olmuş tur; cihanşümül bir savtünam sahibi idi. İstanbul'a vasıl olur olmaz kendisini görmeğe gittim; bu mülakatı ebediyen unutmuyacağım. Ahmet Rıza Bey Meclis reisi idi; kartını gönderdim; derhal kendisi çıktı, beni bağırı-

na bastı, gözlerinden yaş seylâb gibi akmağa başladı. Odasına girdik. Orada cılız bir adam bulunuyor:

- Nuradongyan efendi! dedi.

- Bu da benim Paris arkadaşım, Azorbaycan'lı bir Türk, diye ona takdim etti.

Nuradongyan efendi çıktı; Ahmet Rıza Bey benim muhaceretinden pek memnun olmuştu.

- Ne iyi yaptın! Beraber çalışırız! dedi.

Ben sevincimden, heyecanımdan konuşamıyordum. Bu büyük adamın Paris hayatını hatırlıyor ve kendisini meftu niyetle seyrediyordum.

- Kalk gidelim, tamir ettirdiğim sarayı gezelim! dedi. Zili bastı, gelen hizmetçiye:

- Ferit Bey'i çağırınız! dedi.

Tıknazca, kısa boylu, zeki ve sevimli çehreli birisi girdi.

Bugün Londra sefiri olan Ferit Bey Ef. o zaman meb'usan kâtibi idi.

Üçümüz beraberce tamir olunan Çırağan sarayını gezmiye gittik.

Ahmet Rıza Bey gene o eski tanıdığım adam, zerre kadar değişiklik yok; gene o dimdik kafa, o sert çehre, o tok ve basit konuşuş.

V. Bir müddet geçti, ben meb'us oldum. İttihat ve Terakki'nin meclisi umumisine aza intihap edildim. Ahmet Rıza Bey'in İttihat reisleri ile arası bozuldu, fakat ben gene kendisi ile eski alâka ve münasebetimi, eski hürmet ve muhabbetimi idame ettiriyordum.

Nihayet bir gün meclisi umumide hayretimi mucip olan bir hadise karşısında bulundum.

Elli iki zattan ibaret olan bu mecliste Ahmet Rıza Bey'in İttihat ve Terakki firkasından tardı teklif olunuyordu.

Beni dehşet aldı; sanki üzerime bir yıldırım indi; Türk hürriyetinin ilk ve kırılmaz mücahidi gördüğüm, me-tanetinin meftunu olduğum ve kendisinden ilk hürriyet

dersleri aldığım bu zatın şimdi hürriyeti benimsiyen, hürriyeti memlekete temsil eden bir fırkadan benim de reyimin inzımanını ile kovulmasını bir novi küfrü delâlet, bir müminin kendi mabudunu inkâr etmesi gibi telâkki ettim ve havsalama sıgdıramadım. Hiç ağlamak bilmiyen bende bir hıçkırık başladı. Ayağa kalktım, sudrazamlardan, vüzera - dan, vükelâdan, kumandanlardan, meb'uslardan mürekkep olan bu heyete ağlıyarak yalvarmağa başladım:

- Hiç olmazsa bir kere daha kendisine müracaat ediniz, bir heyet gönderiniz, kendisine şikâyetlerinizi anlatınız ve fırkanın başına geçmesini teklif ediniz, dedim.

Benim heyecan ve teessürlerim tesir icra etmiş olacak ki bazı kimselerin ısrarına rağmen nihayet doktor Nazım Bey dedi ki:

- Ahmet Bey Rıza Bey'i lâyıki vechile tanımiyor. O hiç bir şeyi kabul etmez; maamafih bir daha kendisine müracaat edilmesini ben de kabul ederim. Bir hey'et intihap olunsun ve Ahmet Bey de bu hey'et arasında bulunsun.

Morhum sabık adliye vekili İzmir'li Seyit Bey'i, ismini şimdi hatırlamadığım bir zatı ve beni intihap etteler.

O zaman Ahmet Rıza Bey Ayan'da idi. Gittik, Ahmet Rıza Bey bizi pek basit bir tarzda kabul etti ve oturur oturmaz:

- Ha! işittim ki beni İttihat fırkasından taretmek istiyorlarmış! Onlar kim, İttihat kim? İttihat benim. Fırka da benim. Ben onları terdedeğim, memleket haricine çıkaracağım! Küstahlur!

Ben dondum! Yalvarmak istedim. Bizi dinlemesini rica ettim. O mağrur başını bir tarafa sallıyarak:

- Sen bunların içinde ne gezersin! bunların işi gücü hilekârlıktır. Sana acırım! dedi ve bizi hiddetle terk etti.

Bu kere ben pek mahcup ve mün'ail idim. Seyit Bey bana hitaben:

- Gördün müya! Biz onu daha iyi biliriz, dedi.

VI. Evet! O öyle idi. Abdülhamid'e karşı da, kendi arkadaşlarına karşı da... Yüksek bir ahlâk, kırılmaz bir gurur, eğilmez bir istikamet: işte Ahmet Rıza Bey! Siyasî cereyanların mücadele devri esnasında pek kıymetli olan bu sıfatlar, heyhat ki daha geniş düşünceli, daha mütehammil seciyeleri, daha zikzaklı istikametleri istilzam eden idare devirlerinde siyasî adamların felâketlerini mucip olur. Fakat Rıza Bey'in şerefine olarak ilâve etmelidir ki, o bu felâketlere dahi aynı metanet, aynı gururla mukavemet etti! Öürken dahi başı dik, sözü tok öldü ve Türk tarihine lekesez bir isimle gölgesiz bir hatıra bırakarak Türk nesillerine yüksek bir seciye nümunesi verdi.

AĞAOĞLU AHMET.

RAMAZAN

Ramazan ibadet ayıdır. Bu ayda oruç tutmak müslüman Türkler için farzdır. Oruç, güneş doğmadan önce başlar ve güneş batıncaya kadar devam eder. Oruçlu olanlar bu müddet içinde birşey yememek ve içmemek zorundadırlar. Güneş doğmadan önce orucun başladığı âna "İmsak vakti" ve güneş battıktan sonra orucun nihayet bulduğu âna da "İftar vakti" denir. Oruç tutanların imsâk vaktinde oruca niyet etmeleri lâzımdır. Bu sebeple bazı kimseler "Oruçluyum" diyecekleri yerde "Niyetliyim" demeyi tercih ederler.

Oruç tutmak isteyenler, Ramazan'ın ilk gecesinden itibaren sonuna kadar her gece imsâk vaktinden bir iki saat önce uyanarak yemek yerler ki, buna "Sahur yemeği" derler. Sahurda en çok doyurucu ve besliyiçi gıdalar alınır, kahve ve cigara tiryakısı olanlar üstüste birkaç fincan kahve ve bol bol cigara içerler. Vakti geniş ve işi müsait olanlar Ramazan gecelerinde sahur zamanına kadar uyumaz, ancak sahur yemeğini yedikten sonra yatarlar. Ramazan gecelerinde imsâk vakti eskiden belediyece şehrin başka

başka cihazlarında toplar attırılarak halka haber ve - rilirdi. Oruç tutacakları sahur yemeğine kaldırmak için mahalle aralarında bekçilerin davul çalarak ve ara sıra düzenledikleri manileri yüksek sesle ve hususî bir ahenkle okuyarak dolaşmaları da âdetti.

İşi ve vakti müsait olanlar, Ramazan günlerini cami - lerde namaz kılarlar, Kur'an okuyarak veya Kur'an ve vaiz dinliyerek geçirirler, işi ve vakti müsait olmıyanlar ise namaz vakitlerinde ve ikindiden sonra camilere koşarlar. İstanbul'un hemen her camiinde Ramazan günlerinde din bil- gileri halka vaiz ve nasihatte bulunurlar. Bunlara herkes kısaca "Şeyh" diyip geçer. Şeyhlerden başka, camilerde mu- kabele okuyan hafızlar da vardır.

Hal ve vakti yerinde olanların dostlarını, komşularını, yakınlarını iftara çağırmaları İstanbul'da asırlardanberi bırakılmıyan bir gelenektir.

Oruç tutaular iftar sofrasından kalkınca akşam nama - zını kılar, kahve içer ve biraz dinlenirler, sonra abdest tazeliyerek teravi ¹ namazına hazırlanırlar. Teravi nama- zı, oruç gibi Ramazan'a mahsus bir âdettir, bunun için camilere gidenler çoksa da, teravi namazını evlerinde kılan- lar da vardır. Teravi namazı kılınarak camilerden çıkılın- ca Ramazan'da İstanbul'un gece hayatı başlar. Bu gece hayatının merkezileştiği yerler Sultanahmat meydanından Beyazit meydanına kadar uzanan Divanyolu ile Beyazit mey- danından Şehzadebaşına ve Şehzadebaşı'ndan Saraçhanebaşı' - na kadar uzanan sahalardır. Ramazan'da bir kısım halk ti- yatro, sinema, konser, Karagöz, Ortaoyun, meddah gibi eğlencelere giderler.

İstanbul'da ne kadar cami ve mescit varsa, hepsinin minareleri Birinci Ahmet zamanındanberi (1603-1617) Ra - mazan gecelerinde kandillerle donatılmaktadır. Çift mina- reli büyük camilerde iç ve dış mahyaları kurulmasına da yine Birinci Ahmet devrinde başlanmıştır. Üçüncü Ahmed'in saltanatında (1703-1730) Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa,

çift minareli bütün büyük camilerde Ramazan gecelerinde mahya kurulmasına dair ferman çıkarmış, daha sonra İstanbul'dan başka Edirne ve Bursa camilerinde de mahya kurulmuştur...

(H. Bayrı, "İstanbul folkloru'ndan").

SALÂHATTİN'İN MUHALEMESİ

I

Şark vilâyetlerimizde gizli ve siyasî bir hiyanet cemiyeti kurmakla zann altına alınmış olan eski hain şeyh Said'in oğlu Salâhattin ile bunun arkadaşlarının Ankara ağır ceza mahkemesinde muhakemesine başlandı.

Maznunların ilkin hüviyetleri tesbit edildi. Reisin adınız, babanızın adı, ananızın adı, lâgabınız nedir; kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, meşguliyetiniz, okur yazar mısınız, çocuğunuz var mı, hiç mahkûm oldunuz mu sualleri ne sırasıyla, ayağa kaldırılan Salâhattin şu cevapları verdi:

- Salâhattin Şeyh Sait, Emine, 326 ¹/₂ Erzurum, çiftçilik, okur yazarım, evliyim, çocuğum yok, mahkumiyetim yok. Hüviyetlerin tesbiti bitince ilk tahkikat evrakı okundu.

Bu evrakta, "Şimalî Kürdüstan Cemiyeti"nin mahiyeti, vatanın bir kısmını ayırmağa matuf kavlen, filen teşebbüslere girişmiş olan maznunların vaziyetleri hikâye ediliyordu.

Evvelâ, Salâhattin'den bahsolunuyordu. Salâhattin'in Şark isyanı çıkar çıkmaz Irak'a kaçtığı, oradan hükümetimize muhalefete geçtiği, Irak'ta İngiliz komiseri sir Hamilton'la temasa gelerek onun tavassut ve talimatı ile Irak harbiye mektebine kabul edildiği, bu mektebe girmek için 3 bin lira ücret vermek lâzımgeldiği halde kendi -

1. Yani, hicrî 1326-da doğmuş (= milâdî 1908).

sinden bu ücretin alınmadığı ve mektepte bir müddet tahsilden sonra, İngiliz komiserinden aldığı talimatname ile ve Irak pasaportu ile geçen yıl Türkiye'ye gelerek (Hoybon) adıyla ve Halep'te doktor Şükrü'nün reisi bulunduğu fesat cemiyetine dahil bulunduğu, 29.9.29-da Erzurum'a gelip şapka meselesinden dolayı babası katledilmiş bulunan Erzurum'lu Memduh'un evine misafir olduğu, Memduh'la konuşarak hiyanet cemiyetlerinin esaslarını kurduğu ve maznunnardan hakkâk Mustafa'ya cemiyetin mühürlerini kazdırdığı, eski meb'us Şevket Efendi'nin de bu cemiyetin Beyazıt şubesi reisliğini kabul ettiği okunuyor ve şu şekilde nihayet buluyordu.

Bunlardan Salâhattin, Memduh, Şevket ve Ahmet Bey'lerin hareketleri ceza kanununun 125-inci ve hakkâk Mustafa'nın harekoti 65-inci maddesine muvafık ef'ali cürmiyeden bulunmuş olduğundan o şekilde tahtı muhakemeye alınmalarına, diğer maznunlar hakkında delâili kanuniyeye tesadüf edilemediğinden men'i muhakemelerine karar verilmiştir.

II

Kararnamenin okunması bitti. İsticvap başlandı. Reis sordu:

- Kalk bakalım, işittin ya? İsyandan sonra nasıl hareket ettin, bize anlat!

Şeyh Said'in bu uzun boylu, zayıf oğlu, mütevehhim kalktı. Oldukça düzelmiş bir türkçe ile cevap verdi:

- İsyan olduğu zaman 15 yaşında idim. Kardeşlerimle birlikte İran'a gittim. Orada idare edemedik, Irak'a geçtik. Bir sene orada oturduk. Yanımızda paramız yoktu. Kardeşlerimi başka bir şehirde bıraktım, mektebe müracaat ettim, ikinci sınıfa kabul edildim. Orada bir Molla Ef. vardı, o tavassut etti. Mektep meccanî idi. Yemek, elbise veriliyordu.

- Mektebin parasını kim verdi?

- Mektebe imtihan ile meccanî kabul olunmuştum. İn-

giliz Komiseriyle hiç görüşmedim. Allahımdan korkarım. Girdiğim mektepte geçinmiyordum, para lâzımdı, bunun için harbiyeye girdim. Orada ayda 13 lira veriyorlardı. Maslahatgüzarımız Talât Ziya Bey vasıtasıyla hükümeti cumhuriyemize arzı sadakat ettim. Aftan istifade ediyordum. 29 kânunisanide İbrahim Tali Bey'den bir mektup aldım: ne vakit Türkiye'ye gelirsen serbestsin! diyordu. Pasaportumu konsoloshaneden Talât Ziya B. aldı; onu alarak geldim.

- Ermenilerle bir münasebetin var mı?

- Haşa, onu vicdanım kabul etmez. (Gülerek) Ben hüsnü niyetle memleketime gelmek istiyordum.

Müddei umumî sordurdu:

- Bağdat'ta iken hangi tabiiyette bulunuyordu?
Türk tabiiyetinde.

- Ya harbiye mektebine hangi tabiiyette girdi?

Harbiyeye girmek için Irak tabiiyetine geçtim. Bu, mecburiyet tahtında olmuştur. Zaten Irak'ta 2 sene kim kalırsa, Irak'lı olabilir.

- Hükümetten müsaade aldınız mı?

- Hayır, almadım. Benim bu tabiiyetim zahirî idi. Hakikatte ben Türküm. Türk tabaasıyım.

III

Bundan sonra cemiyete mütâalik sualler başlandı.

Salâhattin:

- Cemiyet ilmî, içtimâî bir gençlik cemiyetidir, dedi; milletin cumhuriyete göre gözünü açmak istiyorduk!

- Ya bu mühürler?

- Biz kanunu esasî - teşkilâtı esasîye'nin 79 -uncu maddesi sarahatı karşısında ilmî ve içtimâî bir cemiyet kurduk.

- Erzerum memleketin değil. Karın, hemşiren hasta. Paran yok. Bunlara uğraşacağına...

- Erzurum şehrimizdir; onların hastalığıyla de uğraşıyordum.

Reis, seyahat yolunu, tafsilâtını sordu:

- Pasaportum Türk pasaportu idi. Mardin'den Diyarı - bekir'e indim, oradan Erzurum'a geldim. Kardeşlerimle, annemle görüştüm.

Erzurum'da Kırbaşlardan Fikri vardı. Beni evine da - vet etti. Orada kaldım. Misafirliğim iki ay sürdü.

- Ne kadar paran vardı?

- 200 lira yetişmiyordu, efendim.

↑ Evli bir adam bu vaziyette nasıl mühür kazdırmıya, para verir?

- Buna para vermemiştin, bir kısmı verilmiş, bir kısmı verilmemişti. Onbeş lira vermiştin.

- Cemiyet için hükümeti haberdar ettiniz mi?

- Hayır; edecektik, maksadımız bir birlik ocağı teşkillemektir.

- Peki, mühürler ne?

- Mühürleri hükümete göstermek için nümune olarak almıştık.

- Bu mühürlerde hançer ve güneş var; hançer nedir?

- Hançer taassubun rümuздur. Memleketimizde taassup vardır. Hançer bu taassubu kıracağımıza delâlet eder.

Mühürde şin, kaf, cim harfleri de görölüyordu; Salâhattin (şin) harfinin (Şark), (kâf) harfinin (Genç), (cim) harfinin (Cumhuriyet - Cemiyet) demek olduğunu, bu şeklin (Şark Gençlik Cumhuriyet - Cemiyeti)ni ifade ettiğini söyledi. Bu arada mühürlerde kürtçe ibarenin de memlekette kürtçe konuşanlar çok olduğundan onların okumasını temin için yazıldığını söyledi.

- Mühürler 7 tanedir; bunları nereye götürecektiniz?

- Belli değildi. Ruhsat alsaydık her yerde şube açardık. Hükümete henüz müracaat etmemiştik.

Biz Kürtler 6 asırdanberi Türküz, ırkı ve içtimai hiç bir ayırımız gayrımız yoktur, aynı ırktanız. Ben oku-

muş bir insanım, bunları biliyorum; bana iftira ediyorlar. Memleketimize hizmete matuftu. Biz bir ocak kurmak istiyorduk.

- Türk ocakları vardır; maksadınız bu ise neden oraya gitmeye teşebbüs etmediniz?

- Evet, Türk ocağı vardır; fakat yalnız levhası vardı. İki ay kaldım; ocak ne bir konferans verdi, ne bir içtima yaptı. Ben bu ocağın himayesi altında bir birlik teşkil etmek istiyordum.

- Peki, siz iki kişi mi cemiyet teşkil edecektiniz?

- Gazetelere ilân verecektik. Herkes gelecekti. Biz başka bir gaye takip etmiyorduk. Siyasî bir teşebbüs değildi. İftiradır. Şeyh Said'in oğluyum diye böyle yapıyorlar. (Şimali Kürdüstan Cemiyeti) diye bir cemiyet hatırımdan geçmemiştir.

- Peki, kimseyi tanımadığınız yerde nasıl cemiyet kurabilirdiniz?

- Tanımaya lüzum yok. Cemiyet teşekkül ettikten sonra tanışılırdı. Bu sırada Salâhattin reisin sualleriyle ter döküyordu.

IV

Gene müddei umumî sordurdu:

- Hoybon cemiyetini biliyor mu?

- Bilmiyorum, alâkam yok.

- Halep'te kimin yanında kalmış?

- Koyuncu Yusuf Halo'nun evinde kaldım. Evvelden tanıyorum, komisyoncudur. Reis:

- Hacı Osman'la doktor Şükrü'yü ne zamandan tanıyor-sun?

- Hacı Osman'ı tanımam. Doktor Şükrü'nün ismini işittim, onu da tanımam.

- Doktor Şükrü, işte o Hoybon cemiyetinin reisi değil mi?

- Bilmiyorum.

- Siz vaktiyle Türkiye'ye hizmet olmak üzere Hoybon Kürdüstan Cemiyetine girmişsiniz; bu cemiyeti yapanlar kimlerdir? Onları anlat bakalım, vatana hizmet olsun diye bir cemiyete girdiğinizi söylemişsiniz, öyle mi?

- Hayır, böyle bir şey söylemedim.

- Hoybon cemiyoti Şimalî Kürdüstanı istihdaf ediyormuş. Salâhattin bu suale de:

- Bilmiyorum; Şimalî Kürdüstan nerelere diyorlar, onu da bilmiyorum. İfade yanlış yazılmıştır diye cevap verdi.

Bundan sonra Salâhattin'in birinci ifadesi okundu.. Bu ifadede 150-liklerle ¹ ve Refik Halit'le ² temasından, bir takım mektuplarla Erzurum'a hastalık bahanesiyle gittiğinden bahsediliyordu.

Salâhattin ifadesini inkâr ederek dedi ki:

- Terakkiperver cemiyeti, bilmem ne varmış, Kâzım Karabekir paşa varmış, cemiyet teşekkül etmiş... Bunlardan haberim yok. Mesele izam olunuyor. Tazyik yaparak bana ifademi imzalattılar.

Mütaakiben bazı zabıt varakaları okundu.

Reis sordu:

- Mühürlerde "azade" kelimesi var, ne demektir?

- Azade demek, hür demektir. Azadeğan ise hürler demektir. Bütün Kürtler hürdür.

- Evvelce müstakil Kürdüstan manasına geldiğini söylemiştin.

- Haşa, biz Kürtler zaten müstakiliz, başka istiklâle lüzum yok.

KEMAL ATATÜRK'ÜN ANADOLU'YA

GEÇMESİ

19 Mayıs, 1919 senesinde Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak bastığı gündür. Bu günü anlatmak için koca bir cilt

1. 150-likler - Millî mücadeleyi baltalamakla suçlanıp memleket haricine çıkarılan 150 kişiden ibaret olan bir topluluk. 2. - Pek tanınmış Türk ediplerinden.

edebiyat yapılabilir. Fakat bütün bu cildi Mustafa Kema-
l'in 19 mayısı anlatan sözlerinin bir satırına değmez.

19 Mayıs sergüzeştini birkaç sene evvel kendisinden
dinlemiştim. Her yıldönümü bir hazne gibi sakladığım bu
sayfayı bir daha okurum. Unutmaktan korkarım. Unutkan -
lık, ölüm karanlıklarının kapısıdır. Her sene herkes 19
Mayısta okusun diye bu sayfayı nakletmek istiyorum:

"... Yıldız sarayının ufuk bir odasında Vahidettin'-
le ¹ dizdize denecek kadar yakın oturduk. Onun sağında,
hemen dirseğini uzatarak dayandığı bir masa ve üstünde
bir kitap vardı. Odanın Boğaza doğru açık penceresinden
gördüğümüz manzara şu idi: Yanyana demirlemiş birkaç sı-
ra zırhlı!

Cephe topları sanki Yıldız sarayına doğrulmuştu.

Söze Vahidettin başladı:

- Paşa, Paşa, şimdiye kadar devletimize çok hizmet
ettin. Bunların hepsi artık bu kitaba girmiştir.

Elini demin bahsettiğim kitabın üstüne basarak:

- Tarihe geçti.

O zaman masa üstündeki kitabın bir tarih kitabı ol-
duğunu öğrendim. Soğukkanlılık ve dikkatle dinliyorum!

- Bunları unut, dedi. Şimdi yapacağın hizmet, şim -
diye kadar yaptıklarından mühim olabilir. İstersen dev-
leti kurtarabilirsin.+)

Son söz beni hayrete düşürdü. Acaba Vahidettin yap-
tıklarından pişman olarak, bana günahlarını mı söylemek
istiyor diye bir an düşündüm. Fakat böyle bir hasbihale
girişmek tehlikeli idi. Basit cevaplar vermediği tercih
ettim:

1. Vahidettin (1861 - 1929) - Osmanlı hükümdarlarının otuz
altıncı ve sonuncusu. Abdülmecidin oğlu. İkinci Abdülha-
mit'le Beşinci Mehmed'in küçük kardeşi. Beşinci Mehmed'in
ölümü üzerine 3 Temmuz 1918-de Altıncı Mehmet unvanıyla
tahta çıkmıştır. (İ. A. Gövsa, Ansiklopedik S. IV, 1780).
+) İstanbul hükümetinin Mustafa Kemal'e verdiği vazife,
Anadolu çetelerini dağıtmak ve hristianları tazyik et -
tiği söylenen Türkleri tenkil etmek idi.

Hakkımdaki teveccühünüze teşekkür ederim. Memleketi kurtarmak için elimden geleni yapacağıma şüphe etmeyiniz.

Söz söylerken kafamın içinde vaziyeti halletmeğe uğraşıyordum. Velihahtlığında, padişahlığında bütün his ve fikirlerini, bütün hırslarını, bütün sahtekârlıklarını tanıdığım adamdan yüksek bir hareket beklömçe imkân yoktur, memleketi kurtarmak lâzımdır; istersem bunu yapabilmemişim, nasıl? Onun düşündüğü de adamlarının düşündüğü idi: hiç bir kuvvetimiz kalmamıştır. Görülecek bir iş varsa o da, İtilâf devletlerinin dileklerini yerine getirmektir. Ben çğer onları memnun edebilirim ve bu yolda yürümek istemiyen Türkleri hareketten alıkoyabilirim, devleti kurtarmış olurum.

Bu tahlil bana karşıdaki adamı bir daha sefil ve bayağı bir mahlûk gibi gösterdi. Bir ihtiyatsızlık'ya - pabilirim diye konuşmayı kısa kesmek istedim:

- Merak etmeyin, dedim. İçinde bulunduğumuz vaziyeti biliyorum. Yeter ki bir an evvel Anadolu içine girebileyim. Emirlerinizi hatırdan çıkarmıyacağım.

- Muvaffak ol! dedi.

Yanımda yaverim, Yıldız sarayından çıktığımız ve hareket etmek üzere olduğumuzu sanki saklamak' istiyen bir ihtiyatla, ayaklarımızın sesini işittirmekten korkarak, Yıldız sarayından uzaklaşıyordum.

Doğrudan doğruya emrimde bulunan "Bandırma" vapuru Galata rıhtımında hazırды. Karargâhıma mensup arkadaşlar muayyen saatte toplanmış olacaktı.

Şişli'deki evimin önünde otomobil bekliyor. Annem ve kızkardeşimle vedadan başka yapacak işim kalmamıştı. Tam bu sırada Rauf B. geldi; otomobile binmek üzere idim. Heyecanlı bir halde:

- Gizli bir sözüm var, diyerek beni yazı odama çekti:

- Ne var? dedim.

- Mevsuk işittiğime göre sizi Anadolu'ya bırakmaya - caklar. İhtimal torpito ile vapurunuzun peşinden gelerek

ya tevkif edecekler, ya batıracaklar, dedi. Kendisi - ne kısaca:

- Peki, öğrendim, dedim.

Tanıdığım zâbitlerden biri, ki o zaman şefi damatlar-dandı, bana aynı haberi getirdi. Damat bu haberi Vahid - ettin'in sarayından almış olmalı idi.

Bir an yalnız kaldım ve düşündüm. Bu dakikada bütün düşmanların elindeyim. Bana her istediklerini yapamazlar mı? Kafamdan bir şimşek geçti: Evet, şimdi beni tutabilirler, sürebilirler, fakat öldürmek! Bunun için Karadeniz'in coşkun dalgalarında yakalamak lâzımdır. Yalnız bu mantık akla yakın gibi geldi.

Fakat yakalanmak, hapsolmek, düşündüklerimi yapmak - tan alıkonulmak, ölmekle bir değil mi idi? Hemen karar verdim: yola çıkmalıyım, ölürsem bu yolda ölmeliyim. Otomobile bindim ve Galata rıhtımına geldim.

"Bandırma" vapuru uzakta demir atmıştır. Sandalla yandı. Fakat vapur bir türlü kalkmıyordu. Kız kulübünde bizi muayene başlamışlardı. İçeride müfreze kadar bir kalabalık vardı. Muayenenin bittiği de yoktu.

Hükmettim ki, bu ne tevkiftir, ne alıkoymaktır, henüz kararsızlık içindedirler.

Güverteye çıktım, kaptana hareket emri verdim:

- Nasıl olur, dedi. Henüz içori adamlar var!

- Emir veriniz, derhal çıksınlar, dedim.

"Bandırma" vapurunun 27 senelik ihtiyar kaptanı demir aldırmağa başladı. Hareket ettik. Boğazdan çıkarken kaptana tehlikenin ne olabileceğini anlattım:

- Ne aksi, dedi, ben bu denizde ilk yolculuk ediyorum, pusulamız da biraz bozuktur.

- Hiç telâş etmezsiniz. Mümkün olduğu kadar kıyıya yaklaşınız.

Benim maksadım bundan sonra Anadolu'nun herhangi bir parçasına ayak basabilmektir.

Kıyı kıyı Sinop'a kadar geldik... Orada icap edenler-

le görüştüm ve Sinop'ta kolaylıkla gidilebilir, kara yolu olup olmadığını tahkik ettim. Maatteessüf yoktu.

Bir çok zorluklar çekerek ve gün kaybederek karadan Samsun'a gidebilirdim. Fakat bilmem neden, Samsun'a bir an evvel ayak basmak için içimden o kadar gayret vardı ki, zaman kaybetmektense biraz daha tehlikeye göğüs germeyi tercih ettim.

Aynı tertipte giderek 19 mayısta Samsun'a geldik.

Sonra bize haber verildiğine göre "Bandırma" vapuru takip edilmişti. Ancak Karadeniz dalgalı olduğu için peşimizden gelenler bizim gibi kıydan gidenlere temas edememişlerdi.

Karadeniz'in coşkun dalgaları bizi korumuştur".

FALİH RIFKI.

ÖMER SEYFETTİN'İN HATİRA DEĞERİNDEN

17 a r a l ı k , 1917

Dünden beri yağın kar her tarafı bembeyaz yaptı. O kadar soğuk ki... Küçük odamı ısıtamıyorum. Ellerim üşüyor, yazı yazmak canım istemiyor... Koltuğumda ayaklarım gürüldiyen sobaya dayalı, dalga geçmek... Bundan da sıkılıyorum. İşte bir hafta var ki, - biraz fazla sinirliyim. İçimde, on beş senedir çarpınan bir ümit, bir hırs yine canlanıyor! Ben, otuz dört yaşında tepesi dökülmüş, saçları ağarmış, vakitsiz ihtiyar. Tıpkı hayalperver bir mektepli gibi, kalbimin hızlı hızlı çarptığını, damarlarından kanların hızla dolaştığını duyuyorum.

- Boş oturmalıyım! diye şuurumun telkini altında temiz çuha örtülü masamın başında geçiyorum. Sağdaki kütüphanenin raflarında bir kaç tane yarım kalmış roman, düzeltilecek hikâye var. Zihnimde plânını hazırladığım, "Ararken" romanına başlasam diyorum. Bu roman azıcık ısmarlamaya bir şey olacak: Muhitimizde millî Türk kadını yok! Alaturkalarla alafrangular var. Alaturkalar hayatta geri

kalmış hâlâ ümmet devrinin zihniyetiyle yaşıyan zuval - lılar. Bundan model Türk kadını olamazlar. Medeniyete giren, Avrupa'lılaşanlarsa, onlar da millî değil, kimi Fransız, kimi İngiliz terbiyesi almış kuklalar. Evlen - mek isteyen bir genç kendisine karı ararken bu kuklaları görecek! Bir türlü Türk enmuzeci *) bulamıyacak, Kahra - manım ararken epeyce gülünç şeyler de seyredecek.

Bu romanın bütün eşhası **) hayalimde hazır... Ama yazmak için, hani o içerden gelen şevk eksik. Yarım saat kadar boş sayfanın karşısında düşünüyorum. Pencereye çarpan rüzgârı, sobadaki odunların gürüldemesini, kom - şunun bahçesinde bir tavuğun gıdakladığını duyuyorum. Aşağıdaki odadan Güner'imın ***) ağladığını işitiyorum. Geçen gün bir yaşına giren yavrucuğum kızamık çıkarıyor.

İçinden bir ses diyor ki:

- Şevkin yok... Sakın yazıya başlama. Eserin fena olur.

- Ya ne yapayım?
- Biraz otur, dinlen.
- Yorgun değildim ki...
- Öyleyse oku!
- ...

Ah, ben bu sesi tanıyorum. Bu tembelliğimin sesidir. On beş senedir onun emrini dinliyorum. Evet, on beş sene - dir boş vakitlerimde ya oturdum, ya okudum. Okumanın şeh - vetini benim kadar duyan yoktur sanırım. Sıcak bir odada koltuğa yaslanıp eğlenceli, meraklı bir roman okumak. İçinde en keskin heyecanları, en sıcak gözyaşlarını sak - liyan şiirleri sakın sakın gülümsüyerek gözden geçirmek. Fakat, yazmak? İşte bu güçtür. Ben yazarken çok ıstırap çekerim. Sinirlerim bozulur, sağ ayağım buz kesilir, ağ - zım kurur. Okurken neşelenirim. Hafif bir hararet her tarafımı kaplar.

"Hayır, mutlaka yazacağım!" diye kalemi elime aldım.

*) Tipi, örneği. **) Kişileri. ***) Ö.Seyfettin'in kızı.

İşte, boş dakikadır, roman için hazırladığım deftere şu satırları yazıyorum. Emile Zola'nın: "Bazan canım sıkılır, yazı yazmam. Yazsam, fena olacağını bilirim. İâkin yazış itiyadımı kaybetmemek için saatim gelince, masamın başına otururum. Kâğıtların üzerine saçma sapan çizgiler yaparım", dediğini hatırlıyorum. Ben de böyle yapmalıyım. Yazıya mahsus saatleri mutlaka masamın başında geçirmeliyim. Çünkü işte "âlim, mütofennin, *) müverrih **) "ol - mak emelimin hilâfına ***) olarak bir hikâyeci oldum. Haksız bir şöhretimle, Türkiye'de hiçbir muharriro nasip olmamış bir "kaari kümem" ¹ var.

Merhum Baha Tefvik "Tarih özelî bir tekerrurdür" hikâyemden iki defa on iki bin nüsha bastırdı. Bugün kendim için bir nüsha arıyorum, hiçbir kitapçıda bulamıyorum. Millî Şair Mehmet Emin Bey, hediye ettiği kitaplarının kabında daima "Türk'lerin en büyük hikâyecisi" diye beni tavsif eder. Vâkıâ bu bir mübalâğadır. Ben şimdiye kadar yüz on iki hikâyeye yazmışım. Bunların mecmualarda ancak elli tanesi çıktı. Defterlerde yazılı, elden ele geçen hikâyelerime gelince, bunları neşretmek işime gelmez. Bazısı çok açıktır, bazısı zülfi yarı ² koparacak derecede serttir. Açık hikâyelerden "Tecrübe", "Duvar saati" gibi birkaçını müstear ^{****)} bir imza ile matbuata verdim. Bu kadar az bir eserle bu kadar şöhret kazanmak... herhalde haksız! Bu şöhreti hak etmek için artık hiç durmadan yazmalıyım. İlk hikâyem tam on altı sene evvel "Sabah" gazetesinde çıkmıştı. Unvanı "İhtiyarın tenezzühü"ydü. ³ O vakitki sansüre uydurmak için, erkek olan ka-

*) Fen bilgini. **) Tarihçi. ***) Tersine. ****) Takma.

1. Kaari, kâri (ar.) - okuyucu, kaari küme - kütle halinde okuyucular.

2. Zülfi yâr - sevgilinin zülfü, saçı, menfaat, çıkar.

3. Tenezzüh (ar.) - gezinti.

hramanımı kadın yapmışlar, padişaha yorulmasın diye içinde bir tane olsun "ihtiyar" kelimesi bırakmamışlar. On altı senede yani yüz doksan iki ay içinde yüz on iki hikâye... Ayda bir hikâye bile düşmüyor. Ben bu akameti - me *) üç sebep buluyorum:

I. - Harbiye mektebinden çıktuktan sonra büyük bir müverrih olmak azmiyle Meşrutiyet'in ilânına kadar beş senemi felsefe ile tarihe hasretmem.

II. - Meşrutiyet'ten üç sene sonraya kadar keyif kabîlinden üç dört hikâye, birkaç şiirden başka bir şey yazmayıp bütün boş vakitlerimi intizamsız bir mütalâa **) ile geçirmem.

III. - Zâbitlikten ***) istifa ederek Selânik'e geldikten sonra tam yazı hayatına atılacağı zaman birbiri üstüne gelen buhranlar... Evet, İtalya muharebesi, Balkan muharebesi. Ben Yanya kalesinde esir oldum. Yunanistan'da bir seneden ziyade esirlik... İstanbul'a gelip kendimi toplıyacağım zaman annemin ölümü. Sonra Cihan Harbi ... İşte dört senedir bu felâketli harbin müthiş buhranı içindeyiz. Yarım okka ekmeğe otuz kuruş satılırken, kim edebiyatla uğraşabilir? Ama, ben uğraştım. Eskiden:

- Şu buhran da geçsin de... derdim. İçtimayatçı Ziya Gökalp bir gün bana:

- Türkiye'de buhran bitmez. Biri biterken biri başlar ... Eğer yazmak için hayalî bir devir bekliyorsan, o başka dedi.

Düşündüm. Bu hükmü doğru buldum. Faaliyetim o günden başladı. Bir sene içinde, on beş sene içinde yazdığım daha çok eser vücuda getirdim. İki gün evvel Rusya ile mütareke yapıldı. Gazetelere bakarsak müsâlâha ****) da olacak...

Sulhten sonra bütün kuvvetimle yazı hayatına atılacağım. Pek yaklaştı sanılan bu sulha kadar da boş durmı-

*) Kısırlığıma. **) Okuma. ***) Subaylıktan. ****) Barışma, barış.

yacağım. Eser nazırlıyacağım. Bazan bugünkü gibi yazmak istemezsem, Emile Zola gibi kâğıtları karalamakla itiyadımı bozmamıya çalışacağım. Ama, can sıkıntısı içinde aklıma gelenleri, düşündüklerimi şu deftere geçireceğim. Ben şimdiye kadar birçok ruznameye başladım. Yalnız birisini tamamladım. O da Balkan harbi, Yunanistan esirliği esnasında yazdığımdır. Bu küçük cep defteri şimdi yeğenim Şerafettin *) de, Ne vakit kirli sayfalarını açsam, o müthiş bozgunun sefaletlerini hatırlıyorum. Belki başladığım bu defter edebiyatta müzafferiyetimin tarihi olur. Ama, belki de yine bir bozgun!

Kapı vuruluyor.

- Gel.

- Yemeğe buyurun.

- ... ..

Hizmetçi kız beni çağırıyor. Karımı sofrada bekletmiyeyim. Ama, vakit ne çabuk geçti. Ben başlıyalı bir saat oldu mu?

(Yeditepe dergisi, 1957, c.VII, s.127).

8 k â n u n u s a n i (ocak), 1918

... Herkes benim lisanımı pek çıplak buluyor. Çünkü ben tabii lisanı kendime örnek yapıyorum. Tabii lisan, konuşulan lisandır. Eski nesrin arapça, acemce terkipler - den **) tasarruf edilmemiş ecnebi kelimelerden aldığı lüzüce ***) tabii lisanda yoktur. Lisanımızın bünyesinde "med" ****) yoktur. Hecelerimiz umumiyetle kısadır, kuvvetlidir. Öyle uzun cümleleri Türk söyleyemez. Ben işte

*) Şerafettin: Ömer Seyfettin'in ablasının oğlu. Kurtuluş Savaşı sırasında Ege denizinde batan "Sezayı Nur" vapurunda boğulmuştur. **) Tamlamalardan. ***) Ağdalılık, yapışkanlık. *****) Uzatma.

Halit Ziya ile Cenab'ın alacalı, terkipli, cafcacı nesrinden birdenbire bu âna kadar yazılmamış tabii lisana döndüğüm için herkesi şaşırttım. Yakup Kadri'yle Falih Rifki'da eski terkipli nesrin bu lüzüoeti hâlâ var. Onların lisansı bu lüzüoet için beğeniliyor. Halbuki bunu ben kusur sayıyorum. Haklı mıyım, değil miyim? ilerde belli olacak. Ben lisanımda, lisanın hususiyetlerini teşkil eden "türkiyyet"leri *) kullanırım. Bunu herkes "argo" sanıyor.

Argo, "külhanbeyi lisansı" demek. Fransızcada bir "argo" var, bir de "galisizm" **) denilen şekiller var. "Galisizm" bu lisanların "ornöman"ları ***) hükmündedir. Bizim lisanımızda bir "külhanbeyi lehçesi" var. Fakat kaamusu ****) o kadar kısa, ki... Âdeta elli kelimeyi geçmez diyebilirim. ...in fransızcadan tercüme ettiği büyük bir argo kaamusunu gördüm. İçinde binlerce kelime var. Oun için, bizim "külhanbeyi lehçesi"ni Fransız'ın argosuna benzetmek biras fasladır. Ne kemiyet, *****) ne keyfiyetçe *****) aralarında bir müşabehet *****) yoktur. Bizim argo, balıkçılarla tulumbacılar tarafından söylenen beş on tane rumca, yahut ermenice kelimedir. Fakat bilâkis "atasözlerimizle" râbitaları *****) olan o kadar çok "türkiyyet"lerimiz var ki... Bunların mânalarına yalnız biz biliyoruz. Bunlar, "külhanbeyi" gibi küçük bir züarenin değil, bütün bir milletin tâbirleridir. Birkaç misal getireyim:

İşler çatallaştı. İşler sarpa sardı = müşkülleştı.

Karnı zil çalıyor = çok acıkmış.

Vurdum duymazın biri = hissiz bir adam.

... Bu hususiyetleri "argo" zannetmek büyük bir hatâ..

*) Türk deyimlerini. **) Fransız deymi. ***) Ornament: süs, bezek, anlatım süsü. *****) Sözlüğü. *****) Nicelik. *****) Nitelikçe. *****) Benzerlik. *****) Bağılantıları, ilintileri.

Ama, şimdilik matbuatta bu anlatmak mümkün değil. İşte ben lisanımızın "ornöman"ları makamında olan bu hususi - yetleri, tabiîliğin haricine çıkmıyarak kullanmağa çalışıyorum. "Argo" ile "galisizm", "külhanbeyi lehçesi" ile "türkiyyet" arasındaki farkı bilmiyenler beni "kül - hanbeyi lisanı kullanıyor" sanıyorlar. Biraz hakları var. Çünkü şimdiye kadar tabiî lisanın hususiyetleri hep âdilik telâkki olunmuş, edebiyattan çıkarılmış!.. Eski uydurma mücerret *) nesre alışanlara tabiî lisanın hususiyetleri garip geliyor. Bir gün tabiî bu nesre de alışacaklar. Fakat şimdiden: "bu argo... bu âdi..." hükümünü vermeseler.

I S k â n u n u s a n i ,
1918

Ben "Fon Sadriştay'ın Karısı"nı Yeni Mecmuada neşrettim. Büyük bir gürültü yaptı. Yalnız kadınların arasında değil, Almanların arasında da... Bir hafta evvel, Celâl Sahir'e yemeğe gitmiştim:

- Almanlar da anlamıyorlar, dedi; dün telefonla "Ömer Seyfettin neye bizi tahkir ediyor?" diye bana soruyorlardı.

Kadınlar hep ayağa kalktı. Boyuna eve telefon ediyorlar. Mektuplar da alıyorum. "Nilüfer Sara" isminde bir hanım bana "Seyfiştayn" diyor. Beni Alman propagandacılığıyla itham ediyor.**) Vakit gazetesi başmuharriri Ahmet Emin, dün vapurda beni gördü:

- Size yazılmış bir cevap var, darulfünün ***) talebesi hanımlardan, dedi.

-Hemen koyunuz! diye güldüm.

Tabiî hepsine en nihayet bir cevap vereceğim.

T a r i h s i z

... Her türlü taaruzları gözüme aldım. Hiç korkmadan

*) Soyut. **) Suçluyor. ***) Üniversite.

yazıyorum. Aleyhimde - ama şifahi *) bir cereyan var. Bana "Paul de Kock" diyorlar. Bu cereyanın reisi " ... ". Fakat "Hüda fırsat verirse"... onu öyle bir iflâs ettireceğim ki!.. Akagündüz Bilecik'te sürgün. Oradan Karagöz'e manzumeler yazıyor. Bir destanında diyor ki:

Servetifünün oldu ana mektebi!

Hakikaten bu gençler pek çocuk. "... " filân öyle bir tavırla lâkardı söylüyorlar ki kendilerini tanımayanlar gayet ihtiyar bir takım üstatlar sanacak. Halbuki bunların daha edebiyatta isimleri yok. Matbuat **) imzalarını tanımıyor. Yine benim için bir tarizi var. ***) "Ömer Seyfettin ismarlama hikâye yazmasa pek mümtâz bir hikâyeci olacak. ****) "Fon Sadriştan'ın Karısı" bunu ispat eder!! Bu sözü mülâkatta Rıza Tevfik de söyledi. İsmarlama hikâye!.. Düşünüyor, düşünüyor, bunun ne olduğunu anlamıyorum. Ben her şeyden en ehemmiyetsiz bir fıkradan, bir cümleden bir hikâye, koca bir roman çıkarabilirim. Sanat, o hikâye ve romanı çıkardığım ehemmiyetsiz şey değil, benim o şey etrafında canlandırdığım hayattır!..

(Hayat Dergisi, 1927,c.I,s.26)

A L İ . C A N İ P Y Ö N T E M (doğ. 1886) - tanınmış edebiyatçı. Dilden yabancı terkipleri ve türkçeye aykırı kaideleri atmaya ileri süren "Yeni Lisan" cereyanının başında bulunanlardan biridir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde edebiyat profesörü olmuştur.

(İ. A. Gövsa, Ansiklopedik S. V).

ÖMER'İN ÖLÜ HASTALIĞINA DAİR NOTLARIM

Pazartesi, 23 Şubat, 1920.

Dün gece Ömer *****) bizdeydi, mektepte hastalanmış.

*) Sözlü. **) Basın. ***) Dokundurması., taş atması.

****) Seçkin bir hikâyeci olacak. *****) Ömer Seyfettin.

Anneme: "Hanım teyze, Canip gibi ben de sıtmaya tutuldum galiba, başım ağrıyor!" diye şikâyet etti; annem: "ah, evlâdım, mevsim kış, sokaklarda geç kalıyorsun, kendini üşütüyorsun, dur sana ihlamur kaynatayım. İç, erkence yat!" dedi. Ömer hakikaten hasta... Bize geldikçe geç vakte kadar kakkahalarla oturur, konuşuyorduk. Bu gece mütemadiyon "başım, başım çok ağrıyor!" dan başka bir şey söylemedi. Ihlamuru içti, ellişer santigramlık iki aspirin komprimesi de aldı; hemen yattı. Bu sabah erkenden o ovine, ben İstanbul'a işime indim. Geç vakit döndüm, kendisine uğradım. Yatağını sobalı odasına sürüklemiş, yatmıştı: "nasılsın?" dedim. "Aman başım... Sanki çatlıyacak... Ne oluyorum bilmiyorum!" diye cevap verdi. Beraber bize gitmemizi teklif ettim. "Yolda üşürüm de daha fazla hastalanırım!" diye reddetti.

~

Salı, 24 ş u b a t , 1920

Erkenden Ömer'e gittim. Yatakta. Hep başından şikâyet ediyordu. Dün hemşiresine haber vermiştim. O da var. Bugün biraz neşeli buldum. Şundan bundan konuştuk. Ben Kadıköyü'ne indim, komşumuz doktor Hakkı Bey gelmiş. "Nevralji" demiş. İlâç vermiş. Tekrar geldim. Ömer: "iş berbat" dedi. Nevralji, ya çok sürerse... Biz çalışarak para kazanır insanlarız. Mektep, gazete ne olacak?" Ömer'in hali malûm. Her şey mübalâğalandırır. Hastalığı ehemmiyetli bir şey değil. Fazla heyecana düşüyor. Kendisine bakmak için muvakkat bir hizmetçi tuttuk.

Çarşamba, 25 ş u b a t , 1920

Annemle beraber erkence Ömer'e gittik. Hastalığından korkuyor. Fazla heyecan gösteriyor. Teselli ettim. İstanbul'a inmek mecburiyetindeydim. Vapurda doktor Tefvik Rüştü'ye rasgeldim. Halini anlattım. "Çok şey, dedi; yarın Neşet Ömer'i alır, beraber gelirim". Geç vakit döndüm.

Akşam gazetesini getirmiştim. Okudu. Üteberi konuştuk. Öyle sanıyorum ki hastalığı ehemmiyetli bir şey değil. Bir iki güne kadar geçecek. Fakat kendisinde teheryüç /hoyecanlanma/ fazla!

Perşembe, 26 ş u b a t , 1920

Ömer hep böyle: bağından şikâyet ediyor. Bugün Köprülüzade Fuat geldi. Konuştuk. Baktım: lâf olurca aldaniyor, hoyecanı azalıyor. Şundan bundan, diyasot dedikodularından - aşağıyukarı alayla - bahsettik. Az çok neçesi var.

Cuma, 27 ş u b a t , 1920

Bugün hava pek güzel, bulutsuz. Sabahleyin ikinci vapurla İstanbul'a indim. İşlerimi bitirdim. Çarçabuk döndüm. Ömer'e geldim. Biraz sonra Köprülüzade Fuat, bacanağı Binbaşı Cemal Bey'le geldiler; konuştuk. Ömer artık bağından şikâyet etmiyor, geçti diyor... Fakat şimdi de mütemadiyen ellerinin parmaklarını uğuşturuyor, hizmetçiye bileklerini sıktırıyor, "aman parmaklarım! Sunki damarlarım çatlıyacak. Geriliyor", diye şikâyete başladı. "Böyle olmaz, dedim, Tefrik Rüştü, Neçet Ömer'le golecekti. Zâhir¹ unuttu. Yarın biz gidelim!" karar verdik.

Cumartesi, 28 ş u b a t , 1920

Bir araba tuttuk. İkimiz bindik. Neçet Ömer Bey'in evine gittik. Muayene etti. Omuz bağlarını sıktı: "parmaklarınızın ağrısı razlulaşıyor mu?" diye sordu. "Evet" cevabını alınca "Novralji" ile romatizma karışık", dedi; reçete yazdı. İlâçları yaptırдық. Eve döndük. Bugün hoyecanı yine fazlalaştı. Evde hizmetçiyi bileklerinin üstüne çıkarıyor, bütün ağırlığıyla bastırıyordu. Geç va -

1. Zâhir (ar.) - elbette, şüphesiz.

kit hezeyanlara da bağıladı. "Bu ev benim değil. Ben bahriyeliyim gibi goliyor. Ben buraya ne zaman goldim?" gibi saçma sapan şeyler söylüyor.

Pazar, 29 ş u b a t , 1920

Erkenden Ömer'e gittim. Hizmetçi söyledi. Bu gece epeyce hezeyanlar göstermiş. Ben gelmeden biraz evvel : "acaba hâfızamı toplıyabilir miyim?" diye bir sahifelik bir şey yazmış. Okudum. Doğru. "İşte merak etme, bak, her şeyi biliyorsun. Ah Ömer ah! Bu senin heyecanın yok mu? Hor şeyi o yapıyor!" dedim. Gece yarısına kadar annemle beraber bekledik. Hiç uyumadı. "Adelin" verdim. Bir te - siri görölmedi. Mütemediyon "domum düşüyor!" diye yataktan kalkıyor, aptesaneye gidiyor, yine dönüp geliyor. Ya - tağa yatacağı zaman anneme eliyle selâm veriyor. Harareti "38,5." Neşet Ömer Bey'le telefonla konuştum. Yarın öğleden sonra gelecek. Gece sabaha karşı eve döndük.

Pazartesi, 1 m a r t , 1920

Uykusuzluktan halim harap. Saat on, Ömer'deyim. Ate - şî devam ediyor. Gece bizden sonra tekrar hezeyana baş - lamış: "Kuvayi Milliye'den ¹ bir adam geldi!" diye söylenmiş. Neşet Ömer Bey gelmedi. Telefonla ilâçlara devamımı - zı söyledi. Hastamız bugün iyice. Güzel güzel konuştuk: "ah biraz uyuyabilsem bir şeyim kalmıyacak!" diyor.

Salı, 2 m a r t , 1920

Bugün mektepte muallimin meclisi /öğretmenler kurulu/ vardı. Ömer'e ancak akşam üzeri gelebildim. Hararet hep o "38,5". Ne iniyor, ne çıkıyor. Uyku yok. Hezeyan pek

---

1. Kuvayi Milliye - millî (ulusal) kuvvet. İstiklâl Sa - vaşı boyunca Anadolu'da kurulan hükümet ve bu hükümetin askerî kuvveti (F. Devellioğlu).

az. Benimle fena konuşmadı. Hattâ aldığım "Tems" gazetelerini okumağa çalıştı. Sonra "gözlerim iyice görmüyor, sen oku", dedi. Bazı haberlere alâka gösterdi. Akşama doğru her şeyi iki görmeğe başladığını söyledi.

Çarşamba, 3 m a r t , 1920

Erkenden Ömer'e gittim. Bugün pek iyi değil. Gece fazla sayıklamış. Ben oktebo gittim. Derslerimi verdim. Döndüm, geldim. Neşet Ömer Bey de geldi. Şimdi Ömer da - ha fena. Kendisini kaybediyor, sayıklıyor, arasıra birimizi tanıyor. Doktorla añağı odada başbaşa konuştuk. Bana esrar kullanıp kullanmadığını sordu: "bir hastalık çekti miydi?" dedi. "Bilemiyorum!" cevabını verdim. Karar verdik: "Fakülteye götüreceğiz. Doktorlar toplanacak, konsültasyon olacak".

Bu gece hepimiz: annem, Ömer'in homşiresi, ben nöbetleşe bekledik, hiç uyumadı. Gaz sobası diye masa üstünde yanan lâmbaya şaldırdı. Yatakta iki dakika aynı vaziyeti muhafaza edemiyor, bir taraftan dönüyor. Zıplıyor, açılıyor: "üşüyeceksin!" diye itiraz edince yorgana sarılıyor.

Perşembe, 4 m a r t , 1920

Pek bitabım (bitkinim). Sarhoş gibiyim. Bugün Ömer'i komşumuz Rıdvan Bey'le beraber Fakülteye götürdük. Hususi bir oda hazırlattık. Evden gaz sobasını da getirttik. Araba ile giderken biraz açıldı. Daima kapalı duran göz kapaklarını kaldırıyor, fersiz gözlerle dışarı bakmak istiyordu. Hattâ Haydarpaşa'ya yaklaştığımız zaman: "neredeyiz?" diye sordum; "köprü! köprü'nün yanında!" cevabını verdi. Şüphelendim, "hangi köprü canım?" dedim; şey, şimendifer köprüsü... Tiren geçiyor, açılacak. Gececeğiz" dedi. Doğruydu. Araba durmuş, geçen treni bekliyordu. Yokuşta kulağıma eğildi: "araba parasını ona verdir-

me. Sen ver ha!" dedi. Böyle mâkul sözlerine çok sevindim. Fakültenin merdivenlerini bizim muavenetimizi reddederok kendiliğinden çıktı. Odasına gittik. Karyolasına yatırdık. Bir saat kadar oturduk: "Ömer, benim de pek halim harap. Yarın istirahat etsem, cumartesi günü gelsem olmaz mı?" diye sordum: "münasip, münasip! dedi.

Cuma, 5 m a r t , 1920

Bugün öğleye kadar ovde uyudum. Sonra sokağa çıktım. Arkadaşlardan diştabibi Şevki Bey'le Cafer Ömer'i ziyarete gelmişlerdi. Fakülteye götürdüğümüzü söyledim. Oraya gittiler.

Cumartesi, 6 m a r t , 1920

Öğle üzeri Fakülteye gittim. Doğru Ömer'in odasına girdim. Bitap yatıyor. Elini elime aldım. Ter içindeydi. Burnunun delikleri kararmış gibiydi. Nefesi de intizam sızdı. Hizmetçi kadınlara sordum. Gece çok sayıklamış: "burası hastane değil, tımarhane... Ben Canip'e gideceğim!" demiş. Dalgındı, Ömer! diye seslendim. Gayet fersiz gözlerle bana baktı: "tanıdın mı?" dedim. Kendine mahsus çabuk ifadeyle kafasını sallıyarak "Canip" dedi, yine daldı. Kâğıdına baktım: hararet "39,2"; şeker litrede 28. Bir müddet bekledim. Sonra tekrar seslendim: "Ömer, konsultasyon günü yarınmış, erkenden gelirim. Artık gideyim mi?" Kafasını salladı: "git, git" dedi. Yeis¹ içinde ayrıldım. Fakat hâlâ ümit ile doluydum. Çünkü Ömer ve ölüm birbirine tamamiyle yabancı iki şeydi. Eve gelirkon deniz kenarında hizmetçime rasgeldim. Bana doğru koşuyordu. "Ne var?" dedim. "Sizi Tıbbiye'den istiyorlarmış. Rıdvan Bey'lerde bekliyorlar" cevabını verdi. Soluk soluğa komşumuza gittim. Ortada bir fevkalâde-

1. Yeis (ar.) - keder, elem.

lik vardı. Nihayet anlaşıldı: Ö m e r ö l m ü ş !..

T a r i h s i z

Ömer'i Kadıköyü'nde Kuşdili'ndeki Mahbutbaba mezarlığına defnettik. Birkaç yıl önce bu mezarlığın lâğvedilerek oranın tramvay garağı olacağı rivayeti çıktı. Birkaç arkadaş bir olduk, kemiklerini Asri Mezarlık'a naklettik. Eski taş başucuna dikildi. Garip ki "eski harflerle yazılmış" denerek kitabesi örtülmüştür. 1920 yılında kerametimiz yoktu ki kitabeyi yeni harflerle yazdıralım.

MALTA MEKTUPLARI

I.

Pazartesi, 8 Eylül, 1335 (1919).

Kızım Hürriyet Hanım'a!

Sevgili Kızım,

İki mektubunu aldım. Birinin tarihi 29 ağustos, ötekinin tarihi 2 eylüldür. Resimlerinizi de aldım. Çok sevindim. Buranın bütün kuşları, çiçekleri, kolobekleri sana, Fatma'ya, Türkân'a selâm söylüyorlar. Derslerine çalıştığına memnun oldum. Annen'e, Ablan'a itaat ettiğine, Türkân'ı, Fatma'yı sevdiğine de çok mahzuz oldum. Bundan dolayı sana bir şiir yazıyorum. Sen de cevabını yaz. Şair olacağım demiyor muydun? Sözünde durmalısın.

RUZGÂR'A

Rüzgâr, rüzgâr nereye
Görünmez kanadını
Açmışsın gidiyorsun?
İnerken bu dereye
Gönlümün feryadını

BULUT'A

Bulut, bulut karadan,
Denizden geliyor sun,
Pembe kanatların var..
Çıkarak Marmara'dan
Gökte yükseliyorsun,

Elbet işitiyorsun!

Uğrarsa eğer yolun
İçine İstanbul'un
Ferah saç diyarıma!

Git, evime selâm ver,
Götür benden öpüşler
Sevgili kızlarıma!

Yer senden çiçek umar...

Yurdun çam civarı mı?
Dağlarda yürüyorsun
Koklayıp kana kana.

Evimi, kızlarımı
Geçerken görüyorsun,
Bir haber yok mu bana?

2.

Polverista. Perşembe, 9 teşrinievvel 1335(1919)

Kızlarım Seniha, Hürriyet ve Türkân Hanımlara!

Sevgili kızlarım. Bu hafta dokuz mektup aldım. Bazısı eski. Üç tanesi yeni. 27 ve 29 eylül tarihli olan bu mektuplarda Malta'ya geldiğimizden haberdarsınız. Seniha'nın 19 eylülünden sonra mektubu yok. Bu tembellik niçin? Hürriyet, başkasına yazdırıyorsa da sen kendin yazabilirken niçin ihmal ediyorsun? Her hafta mektubunu isterim. Bana senin elyazınla yazılmış mektuplar daha hoş geliyor. Mektupların resmî sözlerini bilmediğin için duyduğunu, düşündüğünü yazıyorsun. Şimdi annen de biraz yazı bilseydi, ondan da elyazısıyla mektup isterdim. Hürriyet de öyle. Ben hep nazardan ayrı mektuplar isterim.

Yalnız sözler kalbin aynası değildir, yazı da ruhun bir aynasıdır. Başkasına mektup yazdırıldığı zaman, kitabete yapayım diye, söylenen sözleri başka türlü yazar. Halbuki, kalpten gelen sözler aynıyle yazılmalı. Sen kitabet bilmediğin için, doğru yazıyorsun. Senin imlânı da öğrendim. Her nasıl yazsan okuyabiliyorum. İmlâyı da konuştu - ğun gibi yazıyordun. Kâtiplerin imlâsı da, ifadesi de yanlıştır. İnsan duyduğu gibi yazmalı...

Sen artık vaktini boş geçirme. Derslerine çalış. Ben gelince sizi kendim okutacağım. Hürriyet'in, Fatma'nın tahsiline de dikkat et. Mektepte başka çocukların ahlâkı-

na uymasınlar. İstanbul'daki ahlâk pek fena. Biz kondi memleketimizin ahlâkını muhafaza etmoliyiz. Asıl Türk ahlâkı bizim memlekettedir.

3.

Perşembe 12 şubat, 1336 (1920), Yeni-Verdala.

Kardeşim Nihat Bey'e

Yarın yeniden Polverista'ya göçüyoruz. Yarın dediğim, mektubun tarihi itibariyle bugündür. Evet, bugün oraya nakledeceğiz. Dairelere taksimimiz şimdiden taayyün etmiş /belli olmuş/. Her daireye boş kişi yerleşecek. Hânı-lı oraya da memnunen /memnunlukla/ gidiyorum.

Dünyada benim için sıkılmak imkânı yoktur. Elverir ki orada ailemin sıhhatte ve rahatta bulunduğundan omin olayım. İnsaniyyetin /insanlığın/ medenî tekâmülüne /uygarlıkça ilerlemesine/, millotimin haraî tekâmülüne /kültürce ilerlemesine/ kuvvetli imanım var. Bu iki tekâmülün neticosi vatanımız için şüphesiz hayırdır. İşte benim nikbinliğim /iyimserliğim/, bu iki esasa istinat ediyor /temele dayanıyor/. Bazıları gibi, yalnız hissen, mizacen /duygu ve mizaç bakımından/ nikbin değilim. Hissen ve mizacen nikbin olduğum gibi, ilmen ve felsefedon de /bilim ve felsefe bakımından da/ nikbinim. Bence, Türkler'i kurtaracak böyle ilmî bir nikbinliktir. Mütareke'den beri birçokları bedbin /kötümser/ oldu. Ben hayırlı noticeleri daima bekledim. Zaman, ümitlerimin haklı olduğunu gösterdi. Şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da daima vecd /ruh coşkunluğu/ içinde yaşayacağım.

Bazı ilâçlar vardır ki, şekerle tatlılaştırıldıktan sonra içilir. Bugün çekmekte olduğumuz ıstırapları da tatlılaştırın mefkûredir /ülküdür/. Mefkûre ile beraber olunca bütün kahırlar çekilebilir. Mefkûrem yükseldikçe ben sıkıntılarımı unuturum. Ben, bahtiyarlığı sevgi ile mefkûrede bulan bir adamım. Bundan dolayıdır ki vecdim artar, eksilmez.

4.

Kızım Hürriyet,

Sevgili kızım, insan için hürriyetsiz yaşamak çok güç. Benim iki hürriyotim var ki, bugün ikisinden de uzayım. Biri seni, sana kavuşacağım zaman öteki hürriyetime de kavuşacağım. Senin adın da senin gibi iyidir. Bir zaman gelecek ki, bütün insanlar, bütün milletler hür olacak; akıllar hür olacak, kalpler hür olacak, vicdanlar hür olacak. İnsaniyetin /insanlığın/ bu kara günleri sonuna yaklaşmıştır. Hak kuvvete galebe çalacaktır/kuvveti yenecektir/. Nasıl bu gördüğümüz mavî gökte parlak bir güneş varsa, ruhların mânevi semasında da ondan daha parlak bir güneş vardır ki, doğmak üzeredir. Bu güneş hürriyettir ki, harareti muhabbottir /sıcaklığı sevgidir/; vazifesini sorarsan adalettir, sevgili kızım.

5.

Kızım Seniha!

Sevgili kızım, bu hafta da mektup alamadım. Fakat ehemmiyeti yok. Mektup almasam da almış gibiyim. Kalplerinizi bir kitaptan daha iyi okuyabilirim. Mektubunuz gecikmiş olsa da ne çıkar? Sıkıntıda olup olmadığınızı anlamak isterim. İnsaniyet /insanlık/ artık daimi ıstıraplardan kurtulacaktır. Böyle buhranlı zamanlar büyük mefkûrelerin /ülkülerin/ büyüüp yayılacağı bir zamandır. İnsanları kurtaracak mefkûrelordir. Mefkûre her memleketi bir cennet yapacak, her millet kondi cennetinde hür ve mes'ut yaşayacaktır. İstikbalde /gelecekte/ artık haksızlık, adaletsizlik, hürriyetsizlik yoktur. Kin, husumet /düşmanlık/, tamah, haset yoktur. Fertler /bireyler/ birbirini sevecek, milletler birbirini sevecek, dinler birbirini sevecek, medeniyetler birbirini sevecek. Bugün insaniyet köprü üzerinde bulunuyor. Cehennemle Cennet üzerinde bir köprü. Eski hayatta her fert, her millet insanları sırtından geçiniyordu. Yeni hayatta her fert, her millet tabia-

tın gizli hazinelerini sây /çalışma/ anahtarıyla açarak oradan geçinecek. Ovalarımız, derelerimiz, tepelerimiz şimdiki gibi boş kalmıyacak; tepeler ormanlara, dereler yemiş ağaçlarına, ovalar yeşil ekinlere bürünecek; her tarafta fabrikaların, maden ocaklarının bacaları semaya siyah duman sütunları savuracak; çocuklar oynarken derslerini öğrenmiş olacak, büyükler eğlenirken işlerini yapmış bulunacak; kimse kanaatinden /kânısından/ dolayı mücrim /suçlu/ tanılmıyacak; kimse milletini sevdiği için câni addolunmıyacak /sayılmıyacak/; en iyi adamlar değil, hattâ iyi olmıyanlar bile hapishanelerde, menfâlarda /sürgünlerde/ çürütülmeyecek; o zamanın kanunları yalan, ah - lâkları sahte, ilimleri, felsefeleri hiyleli olmıyacak. İşte, bu zaman gelince bizim milletimiz de mes'ut olacak; şimdi haksızlığa, sefalete, esarete, sıkıntıya tahammül lâzım geliyor. İnsanlar bu hale uzun müddet tahammül edemezler. İnsanda, irade, mefkûre varken zilleti /alçalma - yı/ kabul edemez, kızım.

(Türk Dili, s.I57, 1964).

ANADOLU KADINI

Harp içinde her işin başında bir kadın vardı. Saplara o devşiriyor, inekleri o döndürüyor, odun taşıyor, ekmeği pişiriyor, bez dokuyor, tezekleri o yoğuruyor, o kurutuyor, bizde muharebeler için oyuncak yerine ellerini tohumla kaçmış bir kabak verdiği çocukları o yetiştiriyordu.

... Ertesi gün trenimiz Iğın'da durdu. İndiler; çıktılar, tekrar hareket ettik; beş on dakika sonra bir vaveylâ duyulunca, pencerelere koştuk, kadınlar haykırışı yordu. Yeldirmelerine sarılmış yanık yüzlü bir küme köy kadınları hep birden trene doğru uzanıyor, bağıriyordu. Gençleri, değneklerin ucuna takılmış sepetler içinde arka pencerelere üzüm uzattılar, karpuz kavun attılar. Biz uza klaşıyorduk; mavi ve siyah yeldirmeli kadınlar kollarını

açmış, trenin arkasından çarpınıyor, ağızları açık eği - lip kalkıyorlardı, yuvaruklarını göğüslerine vurdular, atıldılar, tozların içine düştüler. Son bir ses işittim; bir kadın elinden giden çocuğuna haykırıyordu:

- Ah, anacığım!

Biz uzaklaşmıştık. Kadının son sözü benim duyduklarım için ne hakikî bir gekli ifade oldu. Memleketin harap köyleri karşısında o söz dilimde bir nakaret olmuştu. Tek - rar söyliyordum:

- Ah, anacığım!..

HAMDULLAH SÜPHİ.

TÜRK HANAMINDA AMERİKALILAR

I. Mudanya'ya vasıl olduğumuz zaman Mudanya'ya gitmenin Anadolu'ya girmek demek olmadığını anladık. Anadolu seyahatine çıkan bir çok yolcular için Mudanya'ya girmek seyahatlerinin başlangıcı değil, intihasıdır, yani geldikleri yere avdot ederler.

Teşrinievvolin 19-ncu perşembe günü sabahı Mudanya'ya çıktığımız zaman Anadolu'ya seyahat edebilmek nokta na - zarından üç kısma ayrıldığımızı keşfettik.

Birinci ve en kolay kabul edebilecek ben idim. Benim seyahatim için kaymakam derhal ruhsat verebilirdi. İkinci sınıfta "Şikago Tribuna" muhabiri Mister Hant ile arkadaşları Kleyton bulunuyordu. Bu iki zat ecnebi tebaası olduk - larından seyahatleri için erkânı harbiyei umumiye reisinin ruhsatı lâzım idi. Üçüncü sınıfta başımıza belâ kesilen kamyon vardı. Bunun nakli için ne kaymakam, ne vali, ne de erkânı harbiyei umumiye reisi ruhsat veremezlerdi. Bunun için iktisat vekilinin ruhsatı lâzım idi.

Amerika'lı gazeteci arkadaşlarım ile kamyonu Mudan - ya'da bırakarak ben Bursa'ya gittim. Vali Bey Mudanya'da kalan arkadaşlarımın derhal Bursa'ya gelmeleri için lâ - zımgelon ruhsat telefonla istihsal etti ve telefonla Mu -

danya kaymakamını keyfiyotenn habordar otti.

2. Mister Kleyton ile Mister Hant ertesi gün Bursa' - ya gelince Ankara'ya kadar vaki olacak seyahatimiz için lâzımgelen ruhsat alındı ve uzun yolculuğa hazırlanmak için Bursa'nın meşhur hamamlarından birisine gidip din - lenmek üzere yıkanmağa karar verildi. Herkesteki umumî kanaata rağmen ben hâlâ hamamın insanı dinlendirmek değil, bilâkis yoracağına kaniyim. Fakat efkûrı umumiyeye karşı mukavemet etmenin de bir hududu vardır. Binaonaleyh Bur - sa'da kaldığımız oteldeki misafir arkadaşlarımızın umunu, dinlenmek üzere hamama gitmeği tavsiye odince ben bu husus - taki gizli kanaatimden kimseyi haberdar etmomeği münasip gördüm.

Mister Kleyton ile Mister Hant alaturka hamama birinci defa gidiyorlardı. Ben bittabi pek çok defalar gitmiştim. Fakat müşteriye yapılan hürmet ve riayeti suyun sıcaklığı ile ölçen hamamcılara ve derisini yüzecek derecede kesele - yen tellâklara alıştığını iddia eden bir Türk varsa, bu zatin samimî olmadığını iddia ederim.

Alaturka hamamlara ve güçlü kuvvetli tellâkların en - vâi işkencelerine alışmak, bana köprü başında diri diri balık kızartan ihtiyar aşçının hikâyesini hatırlatır. Ba - lıkları denizden tutup da canlı tavaya koyduğunu gören bir zat balıkçıya bu hattı hareket pek zalimane olduğunu ih - tar edince ihtiyar aşçı demiş ki: "Ben kırk senedenberi canlı balık kızartıyorum, onlar şimdiye kadar kızartılma - ğa alışmışlardır". Bir insan için de alaturka hamamın iş - kencelerine ancak ve bilhassa ihtiyar aşçının kızarttığı - na balıklar kadar alışılabilir. Alaturka hamam her halde bizim için her defa aynı işkenceyi müstelzimidir.

3. Otelce verilen karar üzerine Bursa'nın en meşhur yani en sıcak hamamına gitmek üzere yola çıkmak üzere iken Amerikalı arkadaşlarına havlı almamalarını ihtar ettiğim halde hamamda verileceğini zannettikleri birer havlı ki - fayet etmiyeceğini düşünerek yüz havlısı büyüklüğünde iki-

ger havlı da beraberlerinde gittiler. Hamama gittiğimiz zaman vakit pek geç olduğundan hamam boş ve binaenaleyh umum hamamcılarının bizimle ıhtıgal otmeğe vakitleri müsait idi.

Evvolâ ayakkabıyla, sonra torlikle, daha sonra nalınla ve daha sonra da çorapla yürünecek olan muayyen mesafeleri kat ettikten sonra soyunacak yere geldik. Bursa hamamlarında bu kaideler pek sıkkındır. Sojunduktan sonra peştamalı bağlanmak üzere Amerika'lı arkadaşlardan birisi hamamcıdan bir kuşak istedi. Fakat hamamcı gülererek Amerika'lıya doğru ilerledi ve iki parmağıyla peştamalin ucunu kıvrarak yarım saniye içinde mahirane bir düğüm bağladı ki Amerika'lı, peştamalı kendiliğinden çözülüp düşecek zannederken ıslandıktan sonra üçümüz bir arada çözmek imkânını bulamadık. Nihayet peştamalı kesmeğe düşünürken tellâk imdadımıza yetişti ve bağılıyan adamın gösterdiği meharettten daha büyük bir meharetle derhal çözdü.

4. Hamama girmek için giyilmesi lâzımçelen muayyen torlikleri ve nalınları giyip çıkardıktan sonra ve muhtelif odalardan geçirildikten sonra nihayet ben yalnız, iki Amerika'lı da ikişer tellâkın koltuğunda yürüyerek hürneti mahsusa olmak üzere hamamın en sıcak bir tarafına yerleştirildik.

Bunun üzerine dört güçlü tellâk pazılarının en müsait bir şekilde görünmesini temin edecek tarzda kollarını kollarına dayayarak bana sordular:

- Yıkınacaklar mı? yoksa yıkayacak mıyız?
- Yıkınacaklar.

Bu kısa cevap üzerine yüzlerinde geniş bir tebessüm belirdi ve dört büyük adam ellerinde adeta birer baziçe olan üç dermansız bedbahta ezici nazarlarla baktılar. Adeta içkencoye nereden başlamak lâzımgeldiğini kestiremiyorlardı. Nihayet içlerinden birisi Mister Kleyton'un sol kolunu yakaladığı gibi keskin kesesini var kuvvetiyle sürmeğe başladı. Kese ancak bir yukarıya bir aşağıya gitmişti ki arkadaşımın var kuvvetiyle bir vaveylâ kopardığını

işittim. İmdatına koştuğum zaman kolunu tellâktan kurtarmağa çalışıyor, tellâk ise bir eliyle kuskıvrak yakalamış, öteki koluyla var kuvvetiyle keseyi sürtüyordu.

Mister Kleyton:

- Aman, bu adam derimi deve derisi mi zannediyor? bırakın, diye bağıyor.

Ben:

- Yapma, yeter! diyorum.

Tellâk ise hiç aldırıyor, bir defa teslimi nefis ettikten sonra vakı olan her türlü ihtarı vazifesine bir müdahale tellâki ediyor, ıhtıha ile koseliyordu.

Nihayet kedinin elinden fare kurtarır gibi Amerika'lı gazeteciyi tellâkın elinden aldım.

5. Mister Kleyton kurtulur kurtulmaz diğer gazetecinin bağırdığını işittim ve o tarafa doğru şıtap edince suyun sıcaklığından başının saçlarının dökülmek üzere bulunduğunu söylemek istediğini anladım. Fakat tellâk aldırıyor, sarıncı dolusu suyu Amerika'lının başına döküyordu.

Bu da bittikten sonra dört tellâk bizi yakaladılar. Her birimizi kükürtlü su dolu banyonun içine attılar. Kendileri avdet etmeden çıkmamamızı tenbih ederek çekilip gittiler. Tellâkların ne kadar müddet dışarda kaldıklarını bilmiyorum. Fakat sıcak su içinde geçirdiğim müddet bana bir hafta gibi gelmişti. Tellâkların tenbihatına mugayır hareket edip de dışarı çıkmaktan da korkuyorduk.

Nihayet dördü de geldiler ve her birimizi bir havlu ticarethanesi için kâfi gelecek miktarda havlulara sarak dışarıya çıkardılar. Başlarına, omuzlarına ve göğüslerine lâyuat koyarak kendilerinin havluya gömüldüğünü gören Amerika'lı arkadaşlarım hamama gelirken iki yüz havlusu getirmekteki hareketlerinin ne derece manasız olduğunu anladılar. Fakat lâkardı edecek dermanları olmadığından manalı bakışları ile bana fikirlerini anlatmak istediler.

Bir müddet sonra hamamın soğukluğunda havlular içine

gömülmüş bağında, solunda dermansız bir halde yatan Amerika'lılara sordum:

- Gelecek defa hamama ne vakit gidelim?

Saatlerce baygınlıktan sonra ayılanlara mahsus bir dermansızlıkla her ikisi de cevap verdiler:

- Her halde lâûkal bir seneye kifayet edecek derecede yıkandık.

AHMET İZKURU

Türkiye Türkçesinin en eski ürünleri, bilindiği gibi, XIII yüzyıla aittir. Bunlar arasında büyük Türk mistiği Mevlâna Celâleddin Rumi'nin oğlu Sultan Veled'in türkçe manzumeleri, hacim itibariyle önemli bir yer tutar. Babasının Divanında bulunan beş on türkçe beyitine karşılık Sultan Veled'in üç yüz beyiti aşkın türkçe dil malzemesi kalmıştır. Bunların ve XIII yüzyıldan kalma öbür dil malzemesinin ıslanması ile Türkiye Türkçesinin en eski durumu hakkında yeter derecede bilgi sahibi olacağımıza şüphesiz yoktur.

TALAT TEKİN.

M U A L L İ M N A C İ - (1850-1893., XIX yüzyıl sonlarında değerli yazılarıyla tanınmış Türk şair ve ediplerinden).

ÖMER'İN ÇOCUKLUĞU

Sabahları bizi kalfa alır, mektebe götürürdü. Boy - numdaki süslü cüz kesesine baktıkça sevinirdim. Mektep, hususiyle Hoca Efendi gözümün önüne geldikçe keyfim kaçardı. Pek korkardım. Nasıl korkmıyayım? Hoca Efendi'nin önüne ileriye doğru uzatılmış olan iki üç arşın tulündeki söpalar, baş ucunda asılı olan kayışlı falakalar dehşet - liydi. Bu falakaların bir de zincirliisi vardı!

Hoca Efendi beni takriben üç sene zarfında iki defa falakaya koşturdu. Ayaklarıma üçer değnek vurdu, vurduğu yerde gül bittiğini görmedim. Fakat hiç şüphe etmem ki hi cap ve ıstıraptan çehrem gülgün olmuştur.

Bir gün henedense mektebe gitmedim. Ertesi gün gitmek mümkün mü? korku bırakmıyor. Hoca Efendi:

"Dün nerede idin?" derse ne cevap vereyim? Gene gitmi yeceğim, gidemeyeceğim. Valide bu halimi pedere söylemiş. Sabahleyin peder dedi ki:

- Haydi bakayım! Keseni boynuna tak, bugün seni mektebe ben götürüreceğim.

Pederim yanı sıra büyük bir korku içinde yürümeğe başladım. Acaba beni götürüp de falakaya mı koşturacak? ya kendisi de döverse!..

Mektebin bulunduğu sokağa girdik. Bütün bütün yüreğim titremeğe başladı. Peder hiç bir şey söylemiyordu. Kapıya

sekiz on adım kalınca birdenbire dedi ki: - Şimdi seni Hoca Efendi'nin eline vereceğim. Ben ağlarcasına bir tavru müsterhime ve hazin bir sesle dedim ki:

- Bana yazık değil mi babacığım?

Dikkatli yüzüme baktı. Hemen eğildi, Ömer'ini kucağına alıverdi. Kapının parmaklığını açarken gene dikkatli yüzüme bakarak dedi ki:

- Korkma oğlum, ben seni dövdürmem.

Hoca Efendi bizi görünce: - Buyurun, Ali Bey! diye beşşet gösterdi.

Hoca Efendi ayağa kalkmaktan müteazzi olacak surette malûl idi. Zannederim ki çocukları mektepten saat on biri geçmeksizin azat etmemesinin esbabından biri de kendisi -nin bu hali idi.

Peder beni kucağından indirdi. Hoca Efendi'nin elini öptükten sonra yerine gittim, minderime oturdum.

Hoca Efendi pederi yanına aldı. Koca şakirdiyle mütebessimen konuşmağa başladı. Ben keseyi boynumdan çıkardım, dersimi açtım amma, gözlerim onlardan ayrılmak istemiyordu. Pederin evvelce ettiği vaitle Hoca Efendi'nin o zamana kadar görmediğim tebessümünden teselli olmakla beraber pek de emin olmamaktaydım.

Peder biraz oturduktan sonra kalktı, gitti. Bende korku teceddüt etti. Artık Hoca Efendi'ye doğru bakamıyordum. Hele o müthiş günü selâmetle geçirdim.

Akşam üstü eve büyük bir sevinç ile avdet ettim.

Sonra peder, benim kendisinden ne surette istirham ettiğimi valideye nakil ile demiş ki:

- "Bana yazık değil mi, babacığım?" deyince yüreğim yandı. Az kaldı çocuk gibi ağlamağa başlayacaktım!

Şimdi mektebin önünden geçtikçe teessürüm tazelenir. O sopalar, o falakalar ne idi!

Zannederim ki mektebimiz bir hayli zamandanberi baş -ka hale girmiştir. Bizim vaktimizde müthiş idi. Falakaya koşulan büyücek çocukların tabanlarına şiddetli değnekler

indikçe bizim gibiler için titremek imkân değil idi.

Bir defa biradere bu halden şikâyet ettim. Korkmakta olduğumu söyledim. Bana biraz teselli verdikten sonra gülererek dedi ki:

- Onun kolayını bizim amca bulmuş. O da on yedi, on sekiz yaşına kadar bu mektebe devam etmiş. Sen bizim amcanın hikâyesini bilmiyor musun? Pek kurnazdır, pek! O bizim peder gibi temkinli değildir. İşte onun için bir yerde oturuyorlar ya! Bak, sana o hikâyeyi söylüyeyim!

Birader böyle dedikten sonra bir kere kahkaha ile güldü. Ben, ne söyleyecek diye dikkatle yüzüne bakmağa başladım. Dedi ki:

- Hoca Efendi'nin baş ucundaki kayışlı falakayı biliyorsun ya! İşte bizim amca bir gün onu koparmış, kaçmış. Amma bak, nasıl yapmış.

Hoca Efendi aptes almağa gideceği vakit evvelâ önündeki sıranın üzerine bir mendil yayar, ondan sonra başından kavuğunu çıkarır, onun üstüne kor. Sade takke ile gider.

Bir gün gene kavuğunu çıkarmış, oraya koymuş, aptes almağa çıkmış.

Bizim amca hemen koşmuş. Evvelce hazırladığı bir kuş kavuğun altına koyuvermiş, gene gitmiş, yerine oturmuş. Gûya dersine çalışmağa başlamış.

Hoca Efendi gelmiş, başına giymek için kavuğunu yerinden kaldırır kaldırmaz içindeki kuş "pırr" diye uçmuş. Hoca Efendi'nin pek ziyade canı sıkılmış.

- Bunu kim yaptı? diye çocuklara sormuş.

Bizim amcayı gülmekte olduğu halde göstermişler.

- Gene Tahir? Getirin, yakın! demiş.

Büyük çocuklardan bir kaç kendisini yakalamışlar, Hoca Efendi'nin huzuruna getirmişler.

- Aman, Hoca Efendi! Ben yapmadım. Günahıma girmeyi - nizi diye yalandan yalvarmağa başlamış.

Hoca Efendi dinler mi? Muttasıl , yıkın! demiş. Gittikçe hiddeti artmış. Nihayet onu yıkmışlar, o kayışlı falakaya koşmuşlar.

Seyret şimdi bizim amcanın kurnazlığını!

Meğer evvelden başına geleceğini biliyormuş. Kayışı keserek balmumu yahut çam sakızı gibi bir şey ile yapış - tırmış imiş. Ayaklarını sarstığı gibi kayış kopuvermiş.

Gözünün önüne getir: mektebin kapısı falaka, değnek yerine ne kadar yakındır! Oradan bir kere fırlamış. Falakanın iki ucu tutanların ellerinde kalakalmış. Kapıdan yıldırım gibi çıktığını görmüşler. Tahir'i bir daha bulabilirsen, bul!

Ben bizim amcanın şu meharetine hayran oldum. Birader mülahaza yollu dedi ki:

- İşte, öteki zincirli falaka galiba bu vakadan sonra meydana çıkmış.

Birader beni bazan ziyadece taltif ederdi. Söyleşir, gülüşürdük, güleştığımız bile olurdu. Bir gece pederin yanında oturmamak. Başka bir odada söyleşmeğe başladık. Benim hatırıma amcanın vakası geldi. Dedim ki:

- Ağabey! Amcanın hikâyesini bana bir daha söyleyen, ne olur?

Gülerek dedi ki:

- Bir hikâye kaç kere söylenir? Bir kere söyledim ya, elverir. Bizde hikâye bir değil, başkaları da bulunur.

Ben başkasına da razı oldum. Şu veçhle söyledi:

- Hoca Efendi'nin yanındaki pencereden bakılsa karşısında uzun bir sokak, bu sokağın müntehasına yakın sol tarafta da hali bir arsa görülür. Hoca Efendi'nin hanesi bu arsaya nazır olduğundan oraya süprüntü döküldüğünü istemez. Mektepte yerinde otururken ara sıra başını çevirerek oraya doğru bakar.

Bir gün gene böyle baktığı esnada birisinin küfe ile

oraya süprüntü dökmeğe geldiğini görür. Dorhal iki üç büyük çocuk gönderir, herifi getirtir. Biçare bir doğramacı kalfası imiş.

Hoca Efendi buna bir çok darıldıktan sonra getirenlere yıkılmasını emretti. Başka bir iki çocuk da homen kalfayı indirdiler. Getirenler küfe sahibini kollarından tuttular. Herif işin fenalaşacağını anladı. Kendi lisanınca yalvarmağa başladı. Hem boynunu bir tarafa eğerek, hem Hoca Efendi'nin yüzüne bakaruk:

- Aman ağam! Külen olam! diyordu.

İnsanın hem güleceği, hem acıyacağı goliyordu. Bir daha oraya süprüntü dökmiyeceğine beş on kere yemin etti. Tövbeler gene başka. Kötök yemekten böyle kurtulabildi. Küfesi arsada kalmış idi.

Hoca Efendi:

- Bunu götürün, döktüğü süprüntüyü gene küfosine doldurun! Oradan defedin! Tenbihiyle herifi gene evvelki çocuklara teslimen gönderdi.

Bunların reisi ve en tuhafı (falan) bey idi. O söz söylerken karşısında bulunan için gülmemek mümkün olmazdı.

Avdetlerinde beye:

- Nasıl oldu? diye usul ile sorduk.

Arsada ne kadar süprüntü varsa hopsini herifin küfesine doldurttuğunu, bir kaç kere de şişman (falan) ofendiyi küfenin üzerine bindirip iyice çiğnettiğini, hele kendisini mektebe getirirlerken herifin bunlara ne yolda yalvardığını bir sürette nakletti ki kahkahamızı bir türlü zabtedemedik.

Öteden değnek patırdısıyile karışık şöyle bir ses geldi:

- Mehmet! şimdi ha!

Meğer Hoca Efendi bize dikkat ediyormuş. Bu korkunç nidanın üzerine ne gülme kaldı, ne bir şey. Homen başla - rımızı eğdik, derslerimize çalışmağa başladık. Az kaldı bir belâya çatacak idik.

Birader hikâye bitirdikten sonra dedi ki:

- Ben orada neler çektim! Sen gene ehven zamanına rasgeldin. Şükret, kardeşim!

Hoca Efendi bana derslerini öğretmekliğim için bir takım acemi çocukları gönderirdi. Öğretmem! diyemozsın. Ben bunlardan usanmış olduğumdan işin kolayına bakardım.

Müstait bir çocuğu çağırır, onu okutmakla meşgul olurum. Hoca Efendi burasını sezerdi. O çocuğu dersini vermek için kendi huzuruna çağırırdı. Bana gene acemi bir çocuk gönderirdi.

Derdi ki:

- Dersini öğret de onunla beraber sen de buraya ge!

Burası beni bitirirdi, bilir misin? Dersini öğrenmek ihtimali olmıyan öyle bir çocukla Hoca Efendi'nin huzuruna gitmek tehlikelidir. Niçin öğrenmedin? diye onu dövmez. Niçin öğretmedin? diye seni döver.

Çocuğun dersi ne? Bir yahut iki kelime. Meselâ: "ve cealne". Elinde cüz de yok. Yalnız bir yaprak var, onun da bir kaç yeri yırtık. "Ve cealne"nin iki tarafına bal - mumu yapıştırılmış. Bir ağızdan: Vav üstün "ve", Cim üstün "ce". Kaç kere tekrar eder! Bir de çocuğa:

- Yalnız sen oku bakalım! dersin.

Başlar:

- Vav üstün "ve". İşte o kadar. Alt tarafı yok. Bazı kere onu da unuttur. Vav üstün "ve" yerine başı ne? der. Şimdi ne yaparsın? Böyle bir çok uğraşılır. Hasılı çocuk dersini öğrenemez.

Hoca Efendi de:

- Getir onu buraya! diye emreder.

Ben dedim ki:

- Hoca Efendi bunun için seni hiç dövdü mü, ağabey ? Birader sözünde şöyle devam etti:

- Kaç kere! Huzuruna öyle şakirdi götürmenin usulü vardır. Cüz'ünü yahut yaprağını Hoca Efendi'nin önündeki

sıranın üzerine kor. Kalfa da onun yanı başına gayet tetik bir surette diz çöker çünkü şakirt yanıldıkça mutlaka değnek kalfanın omuzuna iner.

Dediğim gibi gayet tetik dırmalı. Hemen değnek iner - ken fırlayıp kaçmalı. Başka türlü hiç kurtuluş yoktur. Kaçarken insanın ayakları oraya uzatılmış olan sopulara ilişirse tekerlenmek de vardır. O vakit değnek omuza değil, sırtta iner. Her halde değnek yemeden kaçmak mümkün değildir.

Bu sırada birader biraz hiddetlenir gibi görünerek dedi ki:

- Bu nasıl şey allah aşkına! Biz buraya okumağa mı geliyoruz yoksa dayak yemeğe mi? Ya Rabbi! Sen bilirsin!

Bu sözler beni mektepten soğutmakta idi. Sabahleyin kalfa evin kapısını çalınca yüreğim oynamaya başladı. Sonraları biraderin dediği haller benim başıma da geldi. Fakat binnisbe hafif idi.

Birader sözünü şu fıkra ile itmam eyledi:

- Tahammül olunacak şey değil. Podere şikâyet ettim. Artık öyle çocuk okutamıyacağımı söyledim.

Podere bir gün gitmiş, dediğini Hoca Efendi'ye söylemiş: mümkün ise bu hizmetten affolummanı rica etmiş.

Hoca Efendi demiş ki:

- Biz ona kendi istifadesi için şakirt veriyoruz. Şikâyet mi ediyor? Okuttukça zihni açılıyor. Teşekkür etsin! Ne tuhaf cevap! Yüz elli kere Vav üstün "ve" demekle bigayrihakkın değnek yemekle zihin mi açılmış?

Birader banı okuyup yazmak cihetlerince pek çok muavenette bulundu. Uhuvveto bir de hakkı talim ilâve eyledi. Parmaklarımı ihtısam ile düzeltir, kalem nasıl tutulmak lâzımgoleceğini güzel tarif edordi. Mektebimizde bizim gibi çocuklara kat'iyen türkçe ders verilmemdi. Kur'anı kerimi hutmetmiş olduğum halde mektepte türkçe bir kelime

bile okumamış idim! Halbuki birader bana evde "İlmihal" ve "Bergevi risalesi" okuturdu. Bir parça türkçe okumağa o sayede alışmış idim.

Bir aralık evde elime türkçe basma bir kitap geçti. İbrahim Etem ile oğlunun hikâyesini şamil idi. Hatırimda kalan hulâsası meali şudur: Müşarileyh İbrahim Etem il - hamı ilâhi ile Belh padişahlığını terkederek ve derviş kıyafetine girerek Mekkei mükerreremeye gitmiş, mücavir olmuş. Belh'ten ayrıldığı vakit pek küçük bir oğlu var - mış. Büyüyünce validesine pederini sormağa başlamış. Validesi müşarileyhin Belh'ten ne suretle çıktığını hi - kâye ettikten sonra şimdi Mekke'de bulunduğunu haber alınmakta olduğunu söylemiş. Çocuk pederini görmek ar - zusu ile kalkmış, Mekke'ye gitmiş, orada bir takım der - vişler görmüş, pederinin nerede olduğunu sual etmiş.

-Şu tarafa doğru gitti. Bekle, şimdi gelir! demişler.

Biraz sonra o taraftan arkasına bir yük odun yüklen - miş bir dervişin gelmekte olduğu görülmüş.

Beriki dervişler çocuğa:

- İşte, aradığın geliyor! demişler.

Çocuk koşarak babasını istikbal etmiş. O da oğlunu tanımış. Birbirlerine sarılmışlar, öpüşmüşler, ağlaşmış - lar.

Bu hazin vak'a beni fevkalâde müteessir etmiş.

Ara sıra beni peder de okuturdu. Bir gece:

- Mushafı şerifi al da buraya getir! dedi.

Aldım, öpüp başıma koyduktan sonra mahfazasından çı - kardım, yanına götürdüm. Kendisi de kemali tazim ile al - dı, öptü, başına koydu.

Dersini bul! diye mushafı bana iade etti.

Açtım, buldum. Dersim "Surei Tarık" imiş.

- Oku, Ömer'im! dedi.

"Neûz ve besmeleden" sonra surei şerifenin evvelinden

heceliyerek bir iki kelime okudum. Pek iyi okuyamıyordum. Kendisi ağır ağır okumağa başladı. Ben de onunla hemze - ban oldum.

Sekiz, on defa okudum. Peder:

- Aferin, oğlum! Daha güzel okumağa gayret et! İnşallah siz benim gibi kalmazsınız! Kur'anı kerimin manalarını da güzelce anlarsınız! dedi.

Valide ise sirişki meserret dökmeğö başladı. Ben, bir pudere, bir valideye baktım, gönlümü garip bir his istilâ etti. O ne sürur, ne de hüzün idi...

Ö M E R B E Y F E T T İ N - (1884-1920, Türk edebiyatında kuvvetli bir iz bırakan hikâyecilerdendir).

FALAKA

Çocukluk hâtıralarından

Her sabah çarşı caminin arkasındaki harap zuptiye ahırlarının önünden, bir serçe sürüşü gibi, cıvıdayarak geçerdik. Mektep biraz daha ileride... alçak duvarlı, oldukça geniş bir avlunun ortasında idi. Bir kattı; etrafında yükselen büyük kestane ağaçlarının biribirine karışmış koyu gölgeleri bütün çatısını kaplardı. Biz daha avlunun kapısından girmeden Hoca Efendi'nin bulunup bulunmadığını şöyle bir bakar, anlardık:

- Abdurrahmançelebi gelmiş mi be?

- Gelmiş, gelmiş...

Abdurrahmançelebi Hoca Efendi'nin ihtiyar eşeği idi. Siyah, huysuz, inatçı bir hayvan... Her sabah bizim gibi erkenden mektebe gelir, akşama kadar kalır; evlerimizden nöbetle getirdiğimiz kucak kucak otları, yazsa ağaçların, kışsa sol taraftaki abdestlik sundurmasının altında yavaş yavaş yerdirdi. Ona su vermek, onu tımar etmek mektepte bir imtiyazdı. Hoca Efendi'ye kim yaranırsa bu mükâfatı

kazanırdı. Mektebin kapısına dar taq bir merdivenle çıkı-
lardı. İçeri girilince tâ karşıya Hoca Efendi'nin rahlesi
gelirdi. Rahlenin önünde top yavrusu müthiş, tuhaf bir
tüfek gibi siyah kayışlı ağır falaka asılı dururdu. Hepi-
miz kırk çocuktuk. Kızları birkaç ay evvel bizden ayıra -
rak başka yere kaldırmışlardı. Sınıf taksimi filân yoktu.
Elifbeyi, herşeyi bir ağızdan okuyor, rakamları bir ağız-
dan sayıyor, bir ağızdan ilâhi söylüyorduk. Bütün dersle-
rimiz yeknosuk, umumî bir bestenin asla mânalarını anla -
madığımız güfteleri idi. Hoca Efendi, ak sakallı, uzun
boylu, bağırtnkan bir ihtiyardı. Yaz, kış, daima cübbesiz,
abdest almağı hazırlanmış gibi kolları, paçaları çıplak,
sıvalı; yerinde otururdu. Öğleden sonra Çarşı camini sü-
pürmeğe gidip hiç gelmiyen kalfa daha gençti. Müezzinlik
de yapıyordu. Bize şeker, leblebi, keçiboynuzu, hünnap,
iğde ve saire satardı..

Gönenden geldiğimiz gündenberi bu mektebe devam edi -
yordum. Amma dersten, mersten hiç haberim yoktu. Bir ağız-
dan okumağa başladık mı, ne olursa olsun, ben de karışır,
bağırmağa başlardım. En birinci zevkim falaka tutmaktı.
Falaka tutmak... Fakat bir gün hâkim Efendi ile setre
pantolonlu, gülmez suratlı biri geldi.

Kaymakam Bey; Kaymakam Bey! dediler.

Sakalsız, esmer, uzun boylu, aksi bir adam. Kapıdan
girer girmez Hoca Efendi'nin işareti üzerine hepimiz aya-
ğa kalktık. Birisini çağırıyormuş gibi elini, başını sal-
lıyarak bizi oturttu. Hepimizi ayrı ayrı gözden geçirdi.
Birkaçımızı okutmak istedi. Halbuki biz tek ağızla, ahenk-
siz okuyamazdık. Yüzünü buruşturdu. Yere bakarak başını
salladı. Soura gözlerini Hoca Efendi'nin başında asılı
duran falakaya dikti; baktı, baktı. Ömründe ilk defa bir
falaka görüyormuş gibi dikkatle baktı. Döndü, solâm ver -
meden çıkarken:

- Biraz dışarı gelir misiniz Hoca Efendi?...

Hoca Efendi titriyorek divan duruyor gibi kollarını önüne kavuşturarak yürüdü. Hâkîm Efendi ile Kaymakam'ın arkasından bahçeye çıktı. Dışarda ne konuştuklarını bilmiyorduk. Lâkin falaka ertesî gün yerinde yoktu.

- Falaka yasak olmuş... diyordlardı. Sözde Kaymakam Bey yasak etmiş!

Dayak korkusu kalkınca biz, kırk çocuk, öyle azdık, öyle kudurduk ki... Ne yaptığımızı bilmiyor, artık hiç hocayı dinlemiyor, yüzüne leblebi atıyor, minderine iğne koyuyor, pabuçları saklayıp onu saatlerce arattırıyor, yalvartıyorduk. Dayaksız bizi okutamıyacağını anlıyan Hoca Efendi nihayet yine bir gün falakayı çıkardı. Amma başı ucuna asmadı. Oturduğu minderin arkasına sakladı. Fakat şimdi kim kabahat yaparsa eskisinden fena dövüyordu.

İyice hatırlıyorum; kırk çocuk, hepimiz müttefik. Aramızdan müzevvir çıkmıyor, Hoca Efendi'ye karşı tek bir vücut gibi hareket ediyorduk. Bir gün bahçede sözbirliği ettik. İçerde hepimiz birden esnemeğe başladık. Hoca Efendi de esnemeğe başladı. Zavallı ihtiyar uyuuverdi. O zaman kalktık, rahlenin üzerindeki enfiye kutusunu aldık, hepimiz çektik. Bütün mektebin içinde bir hapsîrmadır gitti. Hoca Efendi gürültüden uyanınca işi anladı. Enfiyesini kimin çaldığını sordu. Bir ağızdan ahenkle:

- Bilmiyoruz, bilmiyoruz, dedik.

- Hepinizi falakaya çekeceğim.

- Bilmiyoruz, bilmiyoruz.

- Kimse söylemeyecek mi?

- Bilmiyoruz ki, bilmiyoruz ki...

- Bilmiyor musunuz, pekâlâ; Necip git, camiden kalfayı çağır, çabuk.

Beş dakika sonra kalfa geldi. Korkunç bir sahne başladı. Sopyayı biri bırakıp biri alıyordu. Nöbetleme falaka

tutuyorduk. Hepimizi sıra dayacağına çektiler. Bu günden sonra Hoça Efendi esneme ile hapsirmayı en büyük kabahat sayıyordu. Mele hapsirmek... Kazara, kendiliğinden hap - şıranı:

- Benimle eğleniyor musun? diye yere yıkıyor, bayıl-tıncaya kadar dövüyordu. Aksi gibi benim hiç durmadan es-neyeceğim geliyor, hapsirmek istiyordum. Birkaç defa bu - nun için dayak yedim. Hoca Efendi dayacağı bitirince bütün kuvvetiyle rahlesine vuruyor:

- Kim hapsirirsa şart olsun ki öldürünceye kadar dö - veceğim, diye haykırıyordu.

- ... ..

- Şart olsun, kim hapsirirsa...

"Şart olsun!" bu nasıl yemindi? Evde anneme sordum. Başını salladı. Gözlerini açtı:

- Çok büyük yemin! dedi.

- Yalan yere bu yemini eden çarpılır mı?

- Hayır.

- Ya ne olur?

- Daha fena.

- Nasıl?

- Karısı boş düşer.

İyice anlamadım. Amma bu yeminin dehşetini mektepte çocuklara etrafiyle söyledim. Artık hep, evli adamlar gi-bi, yalan sahih, biz de "Şart olsun!" yeminine başladık. "Vallahı, billâhı!" unutuldu. Hoca Efendi de her sabah rahlesine çökerken hiç unutmuyor:

- Kim hapsirirsa, şart olsun, öldürürüm, diye tekrar-lıyordu.

Bir gün öğle paydosundan sonra içeri girdik. Her va-kiği gibi derin bir uğultu... Ben baktım, Hoca Efendi dal-

mış uyuyor! Hemen ayağa kalktım. Çocuklara şehadet parmağımı dudaklarıma götürerek:

- Susunuz!

İşaretini verdim. Ses seda kesildi. Hepsi ne yapacağına bakıyordu. Gözüme rahlenin üzerinde, kapağı açık duran bir tabaka kadar büyük enfiye kutusu ilişmişti. Yürüdüm, ayaklarımın ucuna basarak yaklaştım, kutuyu aldım. İçin -deki enfiyeleri cüzümün arasına boşalttım. Kutuyu yine açık olarak yerine bıraktım. Çocuklar çekmek için etrafına toplandılar.

- Hayır, biz çekmiyeceğiz, dedim. Sonra hapsiririz.

Uyanır.

- Ya sen ne yapacaksın?

- Görürsünüz...

- Ne yapacaksın, ne yapacaksın?

- Söylemem diyorum. Çok güleceğiz.

Öyle bir şeytanlık kurmuştum ki daha yapmadan gülüyor, katılıyordum. Çocuklar da bana bakarak gülüyorlardı. Gülmeme gürlütüsüne Hoca Efendi uyandı. Hemen kutuya baktı. İçinde enfiye yok... Hiddetlendi:

- Kim aldıysa söylesin, şart olsun gebertirim.

Hep bir ağızdan, ahenkle:

- Şart olsun, haberimiz yok! dedik.

- Kim aldı; söyleyiniz!

- Bilmiyoruz, bilmiyoruz.

- Pekâlâ, ben size gösteririm. Şimdi hapsirince yalan meydana çıkar. Şart olsun, onu falakaya yıkacağım. Geberinceye kadar döveceğim.

Kazara hapsiracağız diye hepimizin ödü kopuyordu.

- Şart olsun... Ah, bugün biriniz hapsirirsa... Şart olsun, geberteceğim...

- ... ..

- Ah, şart olsun, biriniz hapsirirsa...

Hoca Efendi'nin öfkesi bir türlü geçmiyordu. Ben rahlenin altında, cüzümden kopardığım iki yaprağı boru gibi

büküyor, enfiyeleri içine dolduruyordum.

Akşam yaklaştı. Hoca Efendi kollarını kapadı. Çoraplarını, mestini giydi. Cübbesini omuzuna aldı. Hep bir ağızdan, kerrat cetvelinin tagannisinden sonra ilâhiye başladık. Ben nihayete doğru yanımdaki çocuğu dürterek kalktım. O da kalktı. Ellerimizi kaldırdık. Hoca Efendi buğırdı:

- Ne var?

- Abdurrahman çelebiyi hazırlıyalım mı?

- Haydi, pekâlâ, çabuk.

Kapıdan çıktık. Her akşam Hoca Efendi'nin izin verdiği iki çocuk önden çıkar, egeğin yularını, semerini vurdu. Taş merdiveni koşarak indik. Abdurrahman çelebi yiyemediği otların üstüne uzanmış yatıyordu. Tekmeliyerek kaldırdık. Yularını, semerini vurduk. Artık ilâhi sesleri kesilmişti. Ben cüzdanımdan içi enfiye dolu kâğıt boruları çıkardım. Yavaşça eğildim. Abdurrahman çelebi daha bir şey anlamıyordu. Bu borulardan bir tanesini bütün kuvvetimle burnuna üfledim. Genzine bir tabanca sıkılmış gibi şaha kalktı. İkinci boruyu üfleyemedim. Yularından tuttum. Sıçrata sıçrata taş merdivenin önüne doğru götürdüm. Öteki çocuk yanımdan geliyor, gülmek için eliyle ağzını tutuyordu. Hoca Efendi cübbesini giymiş, vekarla, yavaş yavaş, merdivenlerden iniyordu. Çocukların hepsi bir turna dizisi gibi arkasından iniyorlardı. Eşek şaha kalkıyordu.

- Ne olmuş bu hayvana?

- Bilmem efendim, uyuyordu...

- Gemini yanlış vurmussunuz.

- Hayır.

- Getirin bakayım.

Bütün çocuklar da bakıyorlardı. Eşeği taş basamağa yaklaştırdım. Tam bu esnada Abdurrahman çelebi nezleye tutulmuş gibi insan gibi:

"Pişih, pişih"... diye başını sarstı. Bütün çocuklar gülmeğe başladı. Hoca Efendi şaşırdı. Enfiyenin tesirini duymıya başlıyan Abdurrahman çelebi habire hapsiri yordu. Ben sanki hiçbir şeyden haberim yokmuş gibi:

- Sizinle eğleniyor efendim, dedim.

- Haltetmişsin...

Daha ziyade küstahlaştım:

- Bunu da falakaya yıkmalısınız.

- O hayvan, o ...

Kahkahalarla katılan çocuklar:

- Falaka, falaka... diye bağıryorlardı.

Ben onlardan cesaret aldım. Dedim ki:

- Hoca Efendi, bugün mektepte kim hapsirirsa şart olsun falakaya yıkacağım dediniz. Eğer Abdurrahman çelebiyi affederseniz karınız boş düşer.

Çocuklar ders gibi bir ağızdan ve ahenkle:

- Karınız boş düşer! Karınız boş düşer!.. diye haykırıyordı.

Hoca Efendi bir an şaşırıldı. Bineceği zamanlar: oh, benim Abdurrahman çelebi, oh, benim Abdurrahman çelebi" diye muhabbetle okşadığı eşeğine dehşetle baktı. Kapının yanından bir çocuk içeri koşmuş, falakayı, değneği çıkar-mıştı. Abdurrahman çelebicik intizamsız fasılalarla hapsiriyor, burnunu yere sürmek istiyordu.

Falaka, değnek, elden ele Hoca Efendi'nin önüne kadar geldi. Çocuklar gülmekten katılıyorlar:

- Karınız boş düşer! Karınız boş düşer!.. diye ahenkle tekrarlıyorlardı.

Çocuklara mı, eşeğe mi, neye kızdığını bilmiyen Hoca Efendi, gayri ihtiyarî:

- Yıkınız! emrini verdi.

Belki yirmi çocuk, Abdurrahman çelebinin başına üşüş-tü. Uzun bir uğraşmadan sonra yere yatırdık. Arka ayakla-rını falakaya taktık. Hoca Efendi sopayı eline aldı. Nal-lar gibi "tak tak" vurmağa başladı. Eşek debeleniyor, ço-

cuklar bağıriyor, gülüyor, nâralar atıyorlardı. Müthiş bir gürültü... Ansızın arkadan bir çocuk:

- Kaymakam Bey, diye bağırdı.

Hepimiz sustuk. Yüzümüzü avlu kapısına çevirdik; siyah, setre pantolonlu, kırmızı fesli, ekşi suratlı bir adam... Sağında solunda birer zaptiye dimdik duruyordu.

- Ne oluyor Hoca Efendi? diye sordu.

- ... ..

Hoca Efendi fena halde şaşaladı. Önüne baktı. Değnek elinden düştü. Falakayı tutanlar bıraktılar. Kurtulan ürkümüş eşek çifte ata ata, kestane ağaçlarının altına kaçıyor, hem avazı çıktığı kadar anırıyordu. Kaymakam avluya girdi. Yavaş yavaş yürüdü. Mektebin önüne yaklaştı. Kaşları çatılmıştı. Hiddetle tekrar sordu:

- Ne yapıyordunuz?

- Şey... efendim...

Hoca Efendi kekeliyordu.

- Ne?

- Şart etmiştim.

- Ne demek?

- Hapşırın için...

- Ne hapşıranı?

- Eşek hapşırdı.

- Eşek mi hapşırdı?..

- ! ! !

- ! ...

Çocuklar, hem hapşırıyor, hem gülüşüyorlardı. Kaymakam vakarına dokunan bu arsızlığa hiddetlendi. Isıracak gibi dişlerini göstererek:

- Defolun bakayım oradan, terbiyesizler, dedi.

Biz korktuk, hemen sustuk. Sonra şaşkın, perişan yere bakan Hoca Efendi'ye döndü:

- Benimle beraber geliniz.

Kaymakam önde, zaptiyelerle Hoca Efendi arkada, çıkıp gittiler.

Bundan sonra mektepte ne falakayı gördük, ne de Hoca Efendi'yi!

Şimdi ben kimi hapsirirken görsem pek küçükken yaptığım bu tuhaf muzipliği hatırlarım. Gülümserim. Kalbimde belirsiz bir acı sızlar. Benim sebebimle hocalıktan kovulan, ihtimal aç kalan bu aksakallı fakir ihtiyarın zavalı hayali karşına dikilir. Zaman geçtikçe hafifliyecek yerde, daha ziyade ağırlaşan bir vicdan azabı duyarım.

Fakat...

Fakat, bunun gibi, hayattaki her gülünç şeyin altın - da görünmez bir facia yok mudur?

ESKİ MEKTEP

Nasıl sokaklardan ve kiminle giderdim, bilmiyorum. Mektep bir katlı, duvarları badanasız idi. Kapıdan girilince üstü kapalı bir avlu vardı. Daha ilerisinde küçük ve ağaçsız bahçe... Bahçenin nihayetinde gayet kocaman bir aptes fiçisi... Erkek çocuklarla kızlar karmakarışık otururlar, beraber okur, beraber oynarlardı. Büyük Hoca dediğimiz kınalı ve az saçlı, kambur, uzun boylu ihtiyar, bunak bir kadındı. Küçük Hoca erkekti. Büyük Hoca'nın oğlu idi. Çocuklar ondan hiç korkmazlardı; galiba biraz da aptalca idi. Ben arkadaki rahlelerde Büyük Hoca'nın en uzun sopasını uzatamadığı bir yerde otururdum.

Sınıf kapısının açılmıyan kanadında sallanan "geldi, gitti" levhası, yassı ve cansız bir yüz gibi bize bakar, kalın duvarların tavana yakın dar pencerelerinden giren donuk bir aydınlık, durmadan bağırان, haykırarak okuyan çocukların susmaz ve keskin çığlıklarıyla sanki daha ziyade ağırlaşır ve bulanırdı.

Mektepte yalnız bir ceza vardı: dayak... Büyük kaba - hatlılar, kızlar bile "falaka"ya yatarlardı; falakadan korkmıyan, titremiyen yoktu. Küçük kabahatlıların cezası

ise nispetatsız ve mikyassızdı. Küçük Hoca'nın ağır tokat-tı... Büyük Hoca'nın uzun sopası... ki rasgeldiği kafayı mutlak şişiriyordu.

Ben hiç dayak yomemiştim. Belki iltimas ediyorlardı. Yalnız bir defa Büyük Hoca yalan söyledin diye kuru ve ke-mikten elleriyle sol kulağımı çekmişti. O kadar hızla çek-mişti ki ertesi gün bile yanıyordu ve kıpkırmızı idi. Hal-buki kabahatım yoktu. Doğru söylemiştim. Bahçedeki aptes fıçısının musluğu koparılmıştı. Büyük Hoca bu kabahatı ya-panı arıyordu. Bu kabahatı yapan mavi çepkenli, kırmızı kuşaklı hasta ve zayıf bir çocuktu! Haber verdim, falaka-ya konacaktı. İnkâr etti. Sonra diğer bir çocuk çıktı, ke-ndi kopardığını, onun kabahatı olmadığını söyledi ve yere yattı. Bağıra bağıra sopaları yedi. O vakit Büyük Hoca:

- Sen niçin yalan söylüyorsun, bu zavallıya iftira ediyorsun? diye kulağıma yapıştı, yüzünü buruşturarak sal-ladı.

Ağladım, ağladım; çünkü yalan söylememiştim. Evet, mus-luğu koparıırken görmüştüm. Akşam ezanında dayağı yiyen ço-cuğu tuttum, dedim ki:

- Beni niçin yalancı çıkardın? musluğu sen koparmamış-tın!

- Ben koparmıştım.

- Öbür çocuğun kopardığını ben gözümle gördüm.

Israr edemedi. Yüzüme baktı. Bir an öyle durdu. Hoca'-ya söylemeyeceğime yemin edersem saklamıyacaktı. Ben hemen yemin ettim, çünkü merak ediyordum. Dedi ki:

- Musluğu Ali koparmıştı, ben de biliyorum. Ama o ço-cuk zayıf ve hasta. Görüyorsun, falakaya dayanmaz. Belki ölür, daha yataktan yeni kalktı...

- Ama sen niçin onun yerine dayak yedin?

- Niçin olacak; biz onunla andettik. O bugün hasta, ben iyi ve kuvvetliyim; onu kurtardım işte.

Pek iyi anlıyamadım, tekrar sordum:

- Ant nedir?

- Bilmiyor musun?

- Bilmiyorum! O vakit güldü, benden uzaklaşarak cevap verdi:

- Biribirimizin kanlarını içeriz. Buna andiçmek derler. Andiçenler kardeş olurlar. Biribirlerine ölünceye kadar yardım ederler, imdadâ koşarlar.

KERAMET

Yangın yarım saattenberi devam ediyordu. Fakat mahalenin ahali si iki ev sonra söneceğine kaidiler. Çünkü bir zatı şerifin türbesi vardı, mümkün değil, o tutuşmazdı! Şiddetli bir kible rüzgârı esiyor, alevler, kıvılcımlar saçan tahta parçalarını, türbenin üzerine, türbenin altındaki evlerin çatılarına fırlatıyorlardı. Polisler etrafı ablukaya almışlar, kaçırılan eşyanın yağmasına meydan vermiyorlardı.

Çiroz Ahmet etrafına bir göz gezdirdi. Bu, kaşarlanmış bir külhanbeyi idi. Onca yangın demek vurgun demektir. Amma mahalle çok fakirdi. Biliyordu ki şu yanan zavallı kulübeciklerin içinde yatak yorgandan başka bir şey yoktu. Halbuki vurgunda âdet yükte hafif, bahada ağır şeyleri bulmaktı.

- Allah belâsını versin! Faydasız yangın! diye başını salladı.

Ahali türbenin önüne toplanmıştı.

- Buraya gelince söner! diyorlardı.

Çiroz Ahmet, yeşil boyalı türbenin penceresine sokuldu. Kör bir kandilin hafifçe aydınlattığı sandukaya baktı. Baş ucunda iki büyük şamdan duruyordu. Sandukanın iki tarafında seccade yayılı idi. Açık rahlelerde büyük kur'anı kerimler yan gelmiş yatıyorlardı:

Çiroz Ahmet, kelepirci karşısında parlıyan bir hesap yaptı. İçinden:

- Şamdanlar onar liradan yirmi... Seccadeler beşerden

on... kitaplar mutlaka yazmadır, yirmi de onlar; etti eli... dedi.

Yeşil boyalı kapağa gitti. Çiroz, kemikli omuzlariyle bu kapının kuvvetini yokladı. Sonra kilidine baktı. Yavaş yavaş dayanmağa başladı.

Halk yangınla meşguldü. Çiroz Ahmet son derece kuvvetli idi: hani o yalnız külhanbeylerine mahsus, idmansız, bazusuz, ısporsuz, gizli, harikulâde kuvvet...

Dayandıkça kapı çitirdamağa başladı. Nihayet kütetti, açıldı.

Çiroz'un içeri girince ilk işi, kör kandili üflemek oldu. Fakat alacağı şeyler her ne kadar bahada ağır ise de yükte öyle pek hafif değildi. Zihni hemen bir vurgun pilânı tertibini başladı. Pilân zihninde teşekkül ettikçe Çiroz "neticeyi" beklemiyor, teferruatı tatbik ediyordu. Şamdanların mumlarını çıkarıp yere attı. Rahlelerdeki kitapları alıp hepsini belinden çıkardığı Tarablus kuşağına sardı. Sonra biraz durdu, burnunu kaşdı. Yavaşcacık secadeleri topladı; bunları beygirin üzerine çul vurur gibi sandukanın sırtına örttü. Şimdi kapıdan çıkmak lâzımgeliyordu. Amma dışarıısı dolu idi. Sandukaya dayandı. Biraz düşündü. Kavuk da bırakılacak bir şey değildi. Üzerinde sırmalı bir çevre vardı. Sanduka birdenbire kaydı. Çiroz Ahmet düşmemek için toplandı. Acaba evliya diriliyor mu idi? durdu, baktı, gülümsedi.

- Vay canına, yere mıhlı değilmiş be, dedi. Eğildi, altına bakmak için sandukayı kaldırdı. Bu gayet hafifti. İnce tahtadan yapılmış, üstüne yeşil çuha kaplanmıştı. Zihnindeki "çekiş pilânı" tamamlandı.

Kitaplarla şamdanları kucakladı. Kendisi sandukanın altına girdi, yavaş yavaş yürüdü, durdu. Sandukanın altından elini çıkarıp kapıyı açtı. Sol taraf caddeye çıkıyordu. Yakalanmak ihtimali vardı. Sağ taraftaki sokak tenha idi. Viranelikler çoktu. Amma yangın o tarafta birikmişti. Çiroz Ahmet sandukanın altında uzun müddet düşünmedi.

Paldırkıldür kapıdan çıktı. Gürültüye başını çoviren halk şaşırđı. Herkes olduğu yerde kaldı. İşte, evliya kalkmış yürüyordu. Tulumbalar durdu. İtfaiye askerleri korkularından ellerindeki baltaları, kancaları düşürdüler. Sanduka yangına doğru yürüyordu. İki tarafa açılıp yol veren ahali korkudan titriyordu. Sanduka korkunç, manevi bir heybetle sallana sallana aralarından geçti. Karanlıklarda kayboldu. Türbeden evvelki iki ov de ateşten kurtulmuştu.

Yanmayıp evliyasız kalan türbe gene mahalledeki kudsiyetini muhafaza etti. Yalnız okuyanlar yüzlerini eskisi gibi boş binaya çevirmiyorlar, kabloye bakıyorlar: "iki gözüm, yangın gecesi bu tarafa gitti", diyorlardı.

R Ü Ş V E T

Çarşı meydanının büyük çınar ağaçları, yere düşen gölgelerini alacalanılarak fışıldıyorlardı. Kuvvetli bir rüzgâr esiyordu. Avukat Hacı Namık efendi kâğıtlarını uçmasın diye zümrüt bir kamariyeye benzleyen küçük dükkânının camlarını indirdi. Sonra gitti. Açık kapıyı iterken heybesi omuzunda, semerli atının yuları elinde, sarıklı, kısa boylu, yuvarlak bir köylünün yaklaştığını gördü:

- Merhaba, Ali Hoca! dedi. Böyle vakitsiz ne arıyor - sun burada? Daha pazara iki gün var.

Köylü siyah sivri iki noktaya benzeyen minimini gözlerini daha ziyade küçülterek:

- Aleykümselâm, Namık efendi! Belâya düştüm. Bir dava için geliyorum, diye başını salladı..

- E-e, gel, konuşalım, bakalım!

- Konuşalım.

- Derdini anlat bana, bakayım!

- Senden başka zaten kime anlatacağım?

Atının yularını peykenin destek direğine bağladı. Küçük dükkâna girdi, ceviz yazıhanenin sağındaki hasırlı al-

çak sedire oturdu. Heybesini yanına koydu. Namık efendinin uzattığı tabakadan sigara sararkon davasını anlattı

Hasmı, köyün muhtarı Huysuz oğludur. Ona ait bir arsanın üzerine Ali Hoca vaktiyle bir bina yaptırmıştı. Şimdi o, neden sonra bu binayı kabullenmeğe kalkıyordu. Halbuki bina kimin ise de yer de onun demektir...

Namık efendi sakalını kaşdı. Gözlüğüünün üstünden bakarak:

- Sen haksızsın, Ali Hoca! dedi.

- Haksız mıyım?

- Evet.

- Hayır, ben haklıyım. Neye binayı yaparken sesini çıkarmamış?

- Çıkarmasın!

- Ben haklı olduğumu biliyorum, Namık efendi! davadan vazgeçmem.

- Kaybedeceksin!

- Edeyim, zarar yok, amma davadan vazgeçmem.

Namık efendi haksız davaları almazdı. Ali Hoca'nın vekâlet teklifini reddetmek istiyordu. Fakat (Bozuyuk) köyünün halkı otuz senelik müşterileridir. Eşek ahırını beller gibi onun dükkânını bellemişler, hükümetteki her işleri için ona müracaat âdet edinmişlerdi. Kışlık zahiresi de hemen tamamıyla oradan gelirdi. Nihayet:

- Pek âlâ, senin bu işine bakayım. Kaybedince bana darılmıyacaksın! dedi.

- Darılmam amma, neye kaybedeceğim?

- Çünkü haksızsın.

- Hâkime güzel bir koç göndersem?

- Ne?!

- O vakit davayı kazanamaz mıyım?

- O vakit hiç şüphesiz kaybedersin işte!

- Niçin?

- Yeni hâkim senin bildiğin adamlardan değil...

Ali Hoca avukatın heyecanını anlıyamıyordu. Ondan ye-

ni hâkimin methini uzun uzadıya dinledi. Bu zat rüşvetin, hediyein korkunç bir düşmanı imiş. En haklı bir davacı kendisine rüşvet vermeğe teşebbüs etse o saatte onu haksız çıkarırmış!

Ali Hoca:

- Allah böyle doğruları dünya yüzünden eksik etmesin! diye dua etti.

Namik efendi:

- Amin, amin, dedi.

Davaya, doğruluğa dair bir saat kadar konuştular. Vekûlet için anlaştılar. Avukat ümitsizdi. Bu işi hatır için alıyordu. Haksızlık o kadar meydanda idi ki...

İki hafta sonra aynı saatte Ali Hoca yeşil boyalı dükkânın kapısında görüldü. Namık efendi bir arzuhal yazıyordu. Gözlüğünün üstünden müşterisini görünce güldü:

- Hoş geldin be! Ne dersin, davayı kazandık! dedi.

Bu kadar haksız bir hükmü hâkimin nasıl verdiğine bir haftadır şaşıyordu.

Ali Hoca soğukkanla:

- Ben gönderdiğim koç sayosinde kazandık, cevabını verdi.

-Ne! Sen hâkime bir koç mu göndördün?

- Evet.

- Buna cenuret ettin ha...

- Evet, amma sen bana "rüşvet düşmanıdır, kim hediye gönderirse haksız çıkar" dememiş miydin?

- Evet!

- Ben de koçu gönderirken kondi imini vermedim.

- Ya ne yaptın?

- Husumun muhtar Huyuz oğlunun imini verdim.

- ! ! !

İhtiyar avukatın elinden kalem düştü. Arkasına daya-

ndı. Karşısında parlayan minimini siyah gözleri bakakaldı. Meydandaki büyük çınar ağaçlarının derin fısıltıları, kapıda ayakta duran Ali Hocanın yanlarından, tepesinden, bacaklarının arasından giriyor, duvarlarına eski vilâyet gazeteleri yapıştırılmış dükkâncığın içini dolduruyordu.

İLK CİNAYET

Ben daima ıstırap içinde yaşayan bir adamım! Bu azap âdetâ kendimi bildiğim anda başladı. Belki daha dört yaşında yoktum. Ondan sonra yaptığım değil, hattâ düşündüğüm fenalıkların bile vicdanımda tutuşturduğu nihayetsiz cehennem azapları içinde hâlâ kıvranıyorum. Beni üzen şeylerin hiçbirini unutmadım. Hâtıram sanki yalnız el-em için yapılmış.

Evet, acaba dört yaşında var mıydım? Ondan evvel Hiçbir şey bilmiyorum. Şuur başımıza nasıl yakıyan bir yıldırım gibi düşer. Tolstoy daha dokuz aylık bir çocukken kendisinin banyoya sokulduğunu hatırlıyor. İlk duygusu bir hazi Benimki müthiş bir ıstırap ile başladı. Ben ilk defa kondimi şirket vapurunda hatırlıyorum. Hâlâ gözümün önünde: sanki dünyaya o anda doğmuşum, annemin kucagında-
yım. Gürültülü bir kadın kalabalığı... Annem yanındaki çok sarı saçlı genç bir hanımla gülüşerek konuşuyor, cigara içiyorlar. Annem sigarasını ince gümüş bir maşaya takmış. Ben bunu istiyorum.

- Al, amma ağzına sürme! diyor.

Bana bu ince maşayı veriyor, sigarasını uenize alıyor. Galiba yaz. Çok aydınlık, Çok güneşli bir hava... Annem konuşurken mavi tüylü bir yelpazeyi yavaş yavaş sallıyor. Ben kucagından kayıyorum. Beni kollarımdan tutarak yanına oturtuyor. Gümüş maşacığın halkasına parmağımı takıyor,

annem görmeden ucunu ağzıma sokuyor, dişlerimle ısırıyorum. Konuştuğu sarı saçlı hanımın çarşafı mavi... Ben beyazlar giymiştim. Başım açık. Saçlarım çok. Hem galiba da -ğilmiş. Annem bunları düzeltirken başımı yukarı kaldırıyorum. Güneşten kum kum parlıyan tentenin kenarında el kadar bir gölge kımlldıyor.

- Bak, bak! diyorum. Annem de başını kaldırıyor:

- Kuş konmuş, diyor; bu kuşu isteyince:

- Tutulmaz, diyor. Ben yine istiyorum. Annem şemsiyesiyle bu gölgenin altına vuruyor. Fakat gölgede hareket yok. Yine yanındaki hanıma dönüyor.

- A, kuçmadı.

- Neye acaba?

- Yavru olacak'mutlaka.

- ... ..

- Anne, ben kuşu isterim! diye tutturuyorum. O vakit annem yolpazesini bırakıp ayağa kalkıyor, beni koltuklarının altından tutuyor ve küçük bir top gibi dışarıya kaldırırken diyor ki:

- Birdenbire tut ha.

Başım keten tentenin hizasını aşınca gözlerim kamaşıyor. Ellerimi uzatıyorum. Tutuveriyorum. Bu beyaz bir kuş. Annem alıyor elimden, öpüyor, sarı saçlı hanım da öpüyor, ben de öpüyorum.

- A, zavallı daha yavru.

- Martı yavrusú.

- Uçamıyor olmalı.

- Denize düşerse boğulur.

- ... ..

Öteki kadınlar da lâfa karışıyor, "yaşamaz!" diyorlar. Annem beyaz kuşu "A zavallı, a zavallı!" diye uzun uzadıya okşadıktan sonra benim kucağıma veriyor.

- Eve götürelim, belki yaşar, diyor, amma sakın sığınma yavrum.

- Sıkıyar

Böyle tut işte. Gümüş maşacığına bir ince cigara takıyor. Yanındaki hanımla yine dalıyor lâfa. Kuşcağı - zın tüyleri o kadar beyaz ki... Dokunuyorum... Kanatlarının kemikleri belli oluyor. Ayakları kırmızı. Kaçmak için hiç çırpınmıyor, şaşırmış. Gözleri yusuvarlak. Kırmızı gagasının kenarında sanki sarı bir şey yemiş de bu laşığı kalmış gibi sarı bir iz var. Boynunu uzatarak etrafa bakmağa çalışıyor. Ben o vakit gözlerimi anneme kaldırıyorum. Yanımdaki hanımla gülüşerek konuşuyorlar. Benimle meşgul değil. Sonra beyaz kuşun uzanan ince boynunu yavaşça elimle tutuyorum. Bütün kuvvetimle sıkmağa başlıyorum. Kanatlarını açmak istiyor. Öteki elimle onları da tutuyorum. Mercan ayakları dizlerime batıyor. Sıkıyorum, sıkıyorum, sıkıyorum. Dişlerimi, kırılacak gibi, sıkıyorum, gik diyemiyor. Sarı kenarlı gagacığı titreyerek açılıp kapanıyor. Pembe sivri dili dışarı çıkıyor. Yuvarlak gözleri evvelâ büyüyor. Sonra küçülüyor, sonra sönüyor... Birdenbire, takallüs etmiş ellerimi açıyorum. Beyaz kuşcağızın ölüsü pat diye düşüyor yere.

- ...

Annem dönüyor, eğiliyor. Yerden bu honüz sıcak maşum cesedi alıyor. "A... a... ölmüş", dedikten sonra bana dik dik bakıyor:

- Ne yaptın?

- ... ..

- Sıktın mı?

- ... ..

- Böyle bakayım.

Cevap veremiyor, avazım çıktığı kadar ağlamağa başlıyorum. Annemin elinden beyaz kuşun ölüsünü sarı saçlı hanım alıyor:

- Ah, ne günah!

- ... ..

- Zavallıcık.

- ...

Başka kadınlar da lâfa karışıyor. Karşımızda oturan şişman, ihtiyar bir kadın cinayetimi haber veriyor:

- Boğdu. Gördüm vallahı, ne hain çocuk...

- ...

Annem sapsarı kesilmiş, sesi titriyor:

- Ah insafsız! diye bana tekrar acı acı bakıyor. Daha beter ağlıyorum. O kadar ağlıyorum ki... Beni artık susturamıyorlar. Ne vakit, nerede, nasıl sustuğumu bugün hatırlıyamıyorum. Sanki ebediyen ağlıyorum.

Kendimi bilir bilmez yaptığım bu cinayetin üzerinden işte otuz seneden fazla bir zaman geçti. Şimdi şirket vapurlarının güvertelerinde otururken ne vakit bir marti görsem birdenbire neşemi kaybederim. Bir çocuk feryadıyla ağlamak isterim. Kalbimin içinde derin bir sızı büyür, büyür. Göğsümü acıtır.

- Ah insafsız! diye beni azarlıyan anneciğimin ezeli tembihini duyar gibi olurum.

ELEĞİMSAĞMA.

Küçük Ayşe sabahdanberi mekik dokuduğu yüksek bez tezgâhından kalktı. Yorgun yorgun gerindi. Bugün evde yapıyaldı. Babasıyla kardeşleri dün erkenden kasabaya, pazara gitmişlerdi. Annesiyle ablası da komşuda idiler; belki Zaimlerde... Gözlerini oğusturdu. Yavaş yavaş sofanın duvarındaki sarı çerçeveli aynaya yaklaştı. Kendine baktı. Beyazları azalan kömür gözleri uykudan henüz kalkmış gibi mahmurdu. Yanakları daha ziyade aldı. Gür siyah saçları dağınıktı. Tekrar gerindi. Gerinirken bütün bütün süzülen gözlerini, titriyen, gerilen ince dudaklarını beyaz, billür gerdanını sanki ilk defa görmüş gibi şaştı:

- Ne güzelim ben, ayol... diye güldü... Başını eğdi. Mavi aba terliklerinden boynunun görebildiği yerlerine kadar bütün vücudunu dikkatle süzdü. Gözlerini tekrar aynaya attı. Döndü. Saçlarını elleriyle dalgalandırdı. İşte daha on yaşında yokken koca bir kız gibi iri idi. İki gün evvel Zaimlerin düğününde öteki köylerden gelenler onu bu kadar büyümüş görünce hayrette kalmışlardı.. Hem öyle kuvvetli idi ki... Erkek akranlarını bir tutuşta kaldırıp yere çarpıyordu. Ona "Pehlivan Ayşe" derlerdi. Erkek çocuklar gibi ata binmesini, silâh atmasını, güreşmesini, birdir bir, esiralmaca oynamasını çok seviyordu. Fakat...

Fakat işte büyüdükçe o kadar sevdiği bu oyunlara veda etmek lâzım gelecekti. Hattâ geçen gün çeşme dönüşünde köyün imamına, Kurthoca'ya rastgelmişti. Kuru elini öperken bu hiç hoşlanmadığı huysuz ihtiyar ona:

- Kız Ayşe, anana söyle, seni örtüye soksun. Artık senin açık doluşman caiz değil, demişti.

Yarın yahut öbürün o da, her büyüyen kız gibi, çarşafa girecek... Domek kendini sıkın bu evde, bu bez tezgâhının başında ölüncüye kadar mahpus kalacaktı... Atlara, tüfeklore, güreşlore, kaydıraklara, hopsine veda etmek ha... Eliyle saçlarını arkaya attı. Aynaya tekrar dikkatle baktı. Ne güzeldi! Anma bu güzelliğin, bu güreş saçların, bu kömür gözlerin, bu al yanakların onca hiç ehemmiyeti yoktu. İçini çekti:

- Ah, erkek olsaydım... dedi...

Ah, erkek olsaydı... Hemen alevlenen masum bir çocuk nayalının mantıksız garabetleriyle düşünmeğe başladı. Neler yapmayacaktı? Bir kere yalnız Bozkaya'nın değil, hattâ bütün kazanın birinöl pehlivanı olacaktı. Sonra... Meşhur bir efe... ve mutlaka Zaim oğullarının küçük kızını alacaktı. Muharebelere girecek, göğsü nişanlarla dolacak, dağları aşacak, cesur köy delikanlılarının yaptıkları gibi haftalarca ayı avlarında dolaşacaktı. Aynanın

omunun çekildi. Yine yavaş adımlarla pencereye doğru yürüdü. Kenara dirseğini dayadı, hava hem açık, hem bulutlu idi. Yüz adım ötede Kurt Hoca'nın bahçesinde horozlar ötüyordu. Öğle yaklaştığı halde ortalıkta sanki yeni sabah oluyormuş gibi tatlı bir hal vardı. Arasına hafif bir yağmur serpeliyordu. Ayşe tamamiyle hayalâtına daldı. Cancaz bir heykel gibi hiç kımlıdamıyordu. Fakat... Birdenbire yüreği atmağa başladı.

Sarardı. Nefesi tutuluyordu. Acaba o söz sahih mi? Amma yalan olmak ihtimali var mı? Kızardı. Başını ellerinin içine aldı. Evet... Ömründe bu kadar yakın bir eleğimsağma görmemişti. Köyün arkasındaki Kurudere'ye giden yolun çtrafındaki fundalıkların, devedikenlerinin ortasında pembeli, mavili, yeşilli, sarılı, morlu, kırmızı, turunculu kalın gayet kalın bir eleğimsağma kalkmış, nurdan iğri bir direk gibi havaya uzanmıştı. Ucu tâ fundalıkların içinde idi... Ayşe'nin yüreği daha hızlı çarpmağa başladı. İşte bu kadar köyün yakınına inmiş olan bu eleğimsağmanın koşup bir kero altından geçse... Erkek olacak!

Bundan hiç şüphesi yoktu. Daha ziyade düşünmedi. Pencereden ayrıldı. Merdivenlerden indi. Bahçeyi geçti. Kendini sokağa attı. Deli gibi koşmağa başladı. Etrafını görmüyordu. Koştü; koştü. "Eleğimsağma sönmeden yetişeyin" diye bütün kuvvetiyle koştü. Koştü. Kestirme gitmek için hendeklerden atladı. Tarlaları çiğnedi. Tepelere tırmandı. Fundalıklara daldı. Yağmur hep yağıyordu. Koştü. Koştü. Çalılara etekleri takılıyor, elleri, yüzü, gözleri yırtılıyordu. Nihayet eleğimsağmaya yaklaştı. İyice kesilmişti. Bir gayret... Bir gayret daha...

Nefesnefese eleğimsağmanın altından geçti.

- Oh! dedi.

Yağmur hâlâ yağıyor, güneş bulutların arasından görünüyordu. Koşarken terliklerini ayağından atmıştı. Çorapları paralanmış, dikenlere, taşlara çarpan ayakları be-relenmişti. "Biraz dinlensem" diye fundalıkların içine

uzandı. Yağmur bazı hızlanıyor, bazı yavaşlanıyordu.

Ayağa kalkınca şaşırıldı. Boyu büyümüş, çepkeni yırtılmış, kısılan etekleri belinde kalmıştı. Islanmış yüzüne elini götürdü. Parmaklarına bıyıkları dokundu. Kendine baktı. Koca bir delikanlı! Amma arkasındakiler erkek esvabı değil.

- Eve gideyim, şunları değiştireyim, dedi.

Yürüdü. O kadar kuvvetlenmişti ki... Demin yarım saatte koşarak geçtiği yerleri üç adımda aştı. Her tarafı sıcak bir güneş aydınlatıyordu. Çok susamıştı. Açık biraktığı kapıdan girdi. Evvelâ kanıncaya kadar su içti. Sonra yukarı çıktı. Kilitli bir sandığı kırdı. Ağabeyisinin bayramlıklarını çıkardı. Giydi. Vücuduna çok dar geliyordu. Duvardan martini aldı. Omuzuna taktı. Dışarı çıktı. Her yeri ağır bir sis kaplamıştı. Sokakın baş tarafından davul zurna sesleri işitti. O tarafa doğru gitti. Yolda oynayan çocuklara ne olduğunu sordu.

- Zaimgillerin düğününde güreş var.

- Şimdi de küçük kızlarını everiıyorlar...

Küçük kızlarını, Gülsüm'ü ha... Birdenbire hiddetlendi. İşte şimdi erkokti. Üzüm gözlü küçücük kızı kendisi alacaktı. Koştı, cami meydanından geçti. İkinci namazından çıkanlar ona bakıyorlar, kim olduğunu tanıyamıyorlardı. Düğün evinin avlusuna girerken yeni yüze inmiş efeler gibi nâra attı:

- Er olan meydana! Açılın!

Herkes ona baktı. Tanıyamıyorlardı. Davullar, zurnalar çalıyor, ortada çifte çifte pehlivanlar güreşiyordu. Evvelâ kim olduğunu söylemedi.

- Hoş geldin efe, kimlensin? diyenlere gülüyor:

- Sonra anlarsınız... diyordu. Pehlivanlara bağırdı:

- Benimle ikişer ikişer güreşecek varsa meydana çık-

sını! Kadın, erkek, bütün köy ahalişi şaştı. Bir fıslı-
tıdır gitti. Yerinden kalkan Kurt Hoca bile cübbesini
arkasına kanbur yapıyor, onu iyice görmek için gözlük-
lerini takıyordu. Şimdiye kadar bir kişinin iki pehli-
vanla güreştiği işitilmemişti. Ayşe yağlandı. Kispet-
ler giydi. Çifter çifter karşısına çıkan pehlivanları
kaldırıp yere çarptı. Başa verilen kocaman mandayı kuzu
gibi kucağına alınca halk hayretinden bağırişmağa başla-
dı:

- Nerelisin delikanlı?

- Kimlerdensin Efe?

- Yaşa, yaşa.

Davullar, zurnalar sustu. Avlunun içindekilerin
hepsi etrafına toplandı. Ayşe:

- Ben Bozkaya'danım!.. diye haykırdı.

Herkes biribirine bakıştı. Bütün köy halkı orada idi.
Hiçbirici onu tanıımıyordu:

- Hayır. Bozkaya'dan değilsin.

- ... ..

- Biz köyümüzü tanımaz mıyız?

- ... ..

- Eğleniyorsun!

Dayanamadı. Güldü:

- Ben Ayşeyim...

Halk uğuldadı:

- Hangi Ayşe, hangi Ayşe?

- Hacı Mehmetlerin Ayşe...

Köy ahalişi bir türlü inanamıyordu. Ayşe bağıra bağı-
ra nasıl koştüğünü, nasıl Eleğimsağmanın altından geçti-
ğini, nasıl erkek olduğunu anlattı; nihayet sordu ki:

- Gülsümü kim alıyor?

- Muhtarın oğlu Hasan... dediler.

- Çabuk karşıma gelsin...

Kalabđlığın içinden Hasanı buldular. Ayşe Efenin
karşısına diktiler

- Nikâhı kim kıydı?

- Kurt Hoca...

- Kurt Hoca ha... Onu da getirin bakayım.

Kurt Hoca'yı da getirdiler. Herkese emreden, daima surat asan, kimseye yüz vermiyen Kurt Hoca şimdi yumuşamış, elpençe divan duruyordu. Ayşe dedi ki:

- Ulan Hasan, boşa bakayım Gülsümü!

- Boşumam.

- Boşa diyorum.

Birden kırmızı kuşağından yakaladı. Havaya kaldırdı.

- Ay, ay, ay... Aman efe...

- Boşa, diyorum, yoksa şimdi yere çarpar, beynini parçalarım.

- Boşa olsun! Boş olsun!..

Zavallı Hasan havada bağıriyordu. Ayşe onu yavaşça yere bıraktı. Sonra Kurt Hoca'ya döndü:

- Kiy bakalım Gülsümle benim nikâhımı! dedi.

- Kıymam.

- Yapma Hoca!

- Kıymam..

- Kiy diyorum.

- Kıymam.

- Niçin kıymıyorsun?

- Caiz değil, caiz değil.

- Caiz değil filân tanımam, kıyacaksın.

- Kıymıyacağım.

Ayşe bir saldırdı. Hasana boşattığı gibi havada nikâhını kıydırmak için Kurt Hoca'nın kuşağından yakaladı. Havaya kaldırdı:

- Kiy bakayım çabuk, yoksa şimdi yere çarparım.

- Kıymam.

- Kiy diyorum, yoksa fena olacak.

- Kıymıyacağım, kıymıyacağım.

Ayşe fena halde hiddetlendi. Hiç hazzetmediği bu zalim horifi salladı. Salladı, salladı. Öyle bir fırla-

ttı ki...

Fakat Kurt Hoca yere düşmedii Havada kaldı. Havadan bağırmağa başladı.

- Hey köy... Haberiniz olsun bu erkek değildir. Bu kızdır. Bunu örtüye sokmalı. Bunun böyle gezmesi caiz değildir.

Avlunun içindeki halk karınca kümesi gibi birdenbire çoğalıyor, kaynaşıyor. Kurt Hoca'nın sesiyle:

- Caiz değil, caiz değil... diye korkunç bir uğultu çıkarıyor... Hepsinin ellerinde kalın, siyah carlar, kırmızı peştemallar, onu örtmek, örtüler altında boğmak için üzerine hücum ediyorlar. Ayşe silkindi. Bir nâra attı. Martinini yakaladı. Dipçliği savurmağa başladı. Herkesi önüne kattı. Yetiştığinin beline indiriyor, yere yuvarlıyor du. Cami meydanından geçerken Kurt Hoca'nın çaylak gibi minareye konduğunu gördü. Hemen caminin avlusuna daldı. Yavaşça minarenin merdivenlerinden çıkıyor, içinden:

- Ah şu mendeburu bir yakalasam... diyordu.

Şerefeye gelince Kurt Hoca'ya birdenbire yapıştı:

- Caiz değil mi bakayım? diye girtlağından tuttu.

Sıkıyordu. Canı çıkarken Hoca fena halde tepindi. Güm-bür şerefe yıkıldı. Ayşe aşağıya düştü. Kafası küt diye yere vurdu.

Gözünü açınca kafasını yumruklayan babasını gördü:

- Domuzun kızı, ne arıyordun burada?

Yağmurla sırsıklam olmuş, yeşil, sık fundalıkların içinde idi. Anası, ağabeyisi, muhtarın oğlu korucu Hasan. Daha birtakım komşular etrafında duruyorlardı.

- Ne arıyordun burada, bizi arattırıyorsun, domuz!

- ... ..

Deminden kuşağından tutup havaya kaldırdığı Hasan onu kurtarmağa çalışıyor:

- Bir daha etmez a am, bir daha etmez... diyordu.

İşte  ğledenberi onu arıyorlardı, böyle birdenbire kaybolması bütün köyü merakta bırakmıştı. Her tarafa adamlar, korucular  kmıŐtı. Üç dört saattir çamurlar içinde dolaşan babası öfkesini alamıyor, yarısı Ayşe'yi kurtaranlara yapıŐan tekmeler indiriyor:

- Kızgın domuz, ne arıyordun burada... diye k kkr yordu.

Anası da babasının küfürlerini tekrarlıyor, evde ona göstereceğini söylüyor, gözlerini açıyor, başını sallıyordu.

- Ne arıyordun burada?..

- ... ..

Ayşe aptallaŐmıŐ, hiç cevap veremiyor, yalnız ağlıyordu. Anasının, babasının, köylülerin arkasına takıldı. Demin koŐtuđu yerlerden miskin miskin köye döndü. Evlerine yaklaŐtıkları zaman havadan bir ses geldi:

- Buldunuz mu Mehmet Ağa?

- B lduk Hoca Efendi...

Ayşe gözlerini yukarı kaldırdı. Kurt Hoca, baŐıkabak, jalınayak, kolları sıvalı, evinin yüksek tara asında kalaylı ibr ğiyle abdestini tazeliyordu.

- Nerede imiş?

- Fundalıklarda. Uyumuş kalmış...

- Bu yağmurda orada ne yapıyormuŐ ki...

- Söylemiyor domuz.

-  rt ye koyun onu, örtüye... Artık onun açık dolaŐması caiz değil.

Zavallı Ayşe hiç sesini çıkaramıyor, utancından yerlerin dibine geçiyor, bastığı çamurlara bakarak, bütün g gs n  sarsan derin hi kırıklarla hüngür hüngür ağlıyordu.

R E F İ K H A L İ T K A R A Y - (doğ. 1888) -

Pok tanınmış Türk ediplerindendir. 1908 - den sonra özlü hikâyeleri ve iğneli tenkitleriyle tanınmış ve muhtelif gazetelerde muharrirlik etmişti. Birinci Dünya Savaşı mütarekesinde büsbütün politikaya ve parti mücadelelerine girişmiş, posta-telegraf umum müdürlüğünde bulunmuş, Millî Mücadeleyi baltalamak suçıyla yüzellilik listeye girerek uzun zaman memleket dışarısında kalmıştı. Şimdi gene muharrirlikte devam etmektedir (İ. A. Gövsa, Ansiklopedik Sözlük, III). "Şeftali Bahçeleri", "Yatır", "Yatık Emine" gibi hikâyelerindeki genel görüşlü yer tasvirleri canlı ve kuvvetlidir (M. N. Özön).

ŞEFTALİ BAHÇELERİ

İrmağa giden yol, kasabadan kurtulunca, göz alabil - diğine uzanan sayısız şeftali bahçeleri arasından geçerd i. Haziran içinde bile taşkın dere ayaklarının çamurlu, ıslak tuttuğu bu gölgeli yerlerde otlar bütün bir yaz mevsimi yeniden yeniye sürer, kızgın güneş, ağaçların tepelerinde meyvaları pişirirken, rutubetli toprakta bir bir arkasına yoncalar fışkırdır, çayırlar kabarırdı. Suların serinliği, taze ot kokusu, gölgelik ve bereket içinde bahar bu bahçelerde tâ kışa kadar uzanıp giderdi.

Her tarafa taşkın bir şeftali rayihasının dolup sindiği durgun sıcak günlerde işsizler takım takım kasabadan inerler, ırmakta yıkandıktan sonra gelip gölgeli çemenlerde yatarlardı. Yüksek dallardaki fazla olgun, halli şeftaliler sapsularından kurtularak dolgun, yumuşak bir sesle yerlere, çimenler içine, yatanların üzerine mütemediyen yavaş yavaş dökülürdü. Toplamakla biter tükönir şey değildi: Mahsulün yarısı ağaçlarda kalır, böyle pişip oldukça âheste âheste toprağa düşer, karışır, kaybolurdu.

Kasabamın çocuk çılgılığıyla dolu, gübre kokulu kız - gın sokaklarından kurtulanlara bu kuytu, loş, rayihali yerler ne tatlı golirdi... Akşam üzerleri hükümet memurları heybelerine rakılarını koyar, merkeplere binip bu bahçelere gelirlerdi. Yer yer içki sofraları kurulur, sohbetler edilir, gazeller okunurdu. Şeftali bahçelerinin zevki tâ uzak diyarlara bile şöhretini salmış, dillere destan olmuştu. Onun için ne kadar zevkine düşkün, key - fine meraklı memurlar varsa hep burasını ister, buraya yerleşirdi, Çapkın mutasarrıflarla rindmeşrep kadıların uğrağı olmaktan kasaba öyle serbestleşmiş, ahali si öyle açılıp zevke, safaya dalmıştı ki artık mubah görülmiyen günah kalmamıştı.

Burası Anadolu'nun Saadâbâd'ı ¹ idi. Tıpkı Saadâbâd gibi burada mütemadiyen sazlar çalınıp çengiller oynar, gazeller okunup şiirler yazılırdı. İçki düşkünü mutasarrıflar, müdürler içinde çoğu şairdi. Nedimâne ² gazeller yazarlar; aruzdan, tasavvuftan bahisler ederler; mevlevîlikten, melâmîlikten dem vururlardı. Ömürleri sazla sözle tatlı tatlı geçirdi. Bu keyif düşkünü memurlar suya sabuna dokunan ³ işlere karışmadıklarından senelerce yerlerinde kalırlar, âdeta kasabayı benimseyip evler yaptırırlar, havuzlar açtırp kameriyeler kurdururlardı. Zaten ekserisi eski devrin hoş görmediği, mağduren ⁴ gönderdiği kimselerdi. Terfi ümidinde olmadıklarından res - mî işlere ehemmiyet vermezler, zevklerine bakarlardı.

Sıcak, ağır bir yaz günü idi. Yeni gelen tahrirat Müdürü ikindi vakti kalemlerin boşalıp dairelerde kimsenin kalmadığına pek şaşı, hükümet konağının iç avlusuna di-

1. Saadâbâd - İstanbul'un Kâğıthane köyüne Lâle Devrinde ve Diyan edebiyatında verilen ad. Kâğıthane semti bilhassa "Lâle Devrinde" İstanbul'un en çok rağbet edilen mesirelerinden biri olmuş ve Nedim gibi o devrin şairleri vasıta siyle edebiyatımıza geçmiştir (Ansik.Söz., V, III). 2. Nedimâne - Nedim'e yakışacak surette, Nedim gibi. 3. Suya sabuna dokunmamak - etrafı kollayıp kimsenin gücüne güvenmesine yandan vermeme. 4. Mağduren (ar.) - haksızlığa uğrıyarak.

zili kadife palanlı, dinç, gürbüz merkeplerden birine atlıyan Şeftali bahçelerinin yolunu tutuyordu. Kâtiple re kmdar herkes, böyle, biribirlerine selâmlar dağıtarak, lâtifeler yaparak, kabarık, taşkın heybelerinin ortasına gömülü, keyifli keyifli, koşa koşa uzaklaşıp gidiyorlardı. Şehrin açıŐında, tâ ova ile bahçeler arasında güneŐe karışmış, gittikçe büyüyen, genişliyen bir toz bulutu geçtikleri yolu gösteriyordu.

Agâh Bey, dünya ahvalinden habersiz, nazariyatla büyümüş, dik başlı, kuru zevkli bir adamdı. Mülkiye'den çıktıktan sonra Avrupa'ya kaçmış, fakat nüfuzlulardan birinin tavassutiyle İstanbul'a dönmüştü. Tam dört ay Zaptiye Nezareti tevkifhanesinde sebepsiz alıkonulduktan sonra nihayet buraya Tahrirat MüdürlüŐüyle atılmıŐtı.

Anadolu içinden hanlarda kalıp köylerde yatarak memuriyetine gelirken yüreŐini keder, gar kaplamıŐ, memlekete ciddi hizmet etmek kararını almıştı. Başının içinde kasabaya indiŐi gün ıslahat, teşkilât, imarat gibi ağır düşünceler doluydu. Bu küçücük beldede kocaman işler göreceŐini, herkese parmak ısırtacak eserler çıkaracaŐını zannediyordu. Durmayacak, dinlenmiyecek, çalışacaktı... Cür'et lâzım diyordu, mutasarrıftan tutarak, âmir ve memurların hepsini yola getireceŐine emindi. Memlekete kaplıyan tembelliŐi, durgunluŐu havsalası almıyordu. " Bu uyuşukluk, bu kayıtsızlık ne? diye kondi kendine soruyor, cevabını bulamıyordu.

Hayır, kendisi büsbütün başka türlü bir memur, Avrupakârî bir hükümet adamı olacaktı... İşte Şu ufak memurriyet ne iyi bir tecrübe meydanıydı...

Fakat ilk günü meysiyete düştü. Mutasarrıf ona bu memlekette işlerin az olduŐundan, rahatına bakmasından, yorgunluk almasından bahsetti. Kadı, Yahya'dan ¹ beyit -

1. Yahya Bey Dukakinzade (ölm.1582)- Tanınmış Şair ve asker. Kanuni Sultan Süleyman devrinde; III Murat devrine kadar kılıcıyla olduŐu kadar kalemle de tanınmıştır. Bir çok eserleri var. İki bin beyti yazılıp eksik kalmış. "Süleymannamo" adlı bir kitabı da vardır. (Ansıkl. Sözl.)

ler okuyarak aşkın safasını, rindliğin lüzumunu anlattı. Muhasebeci, yerden temennalar, gevrek kahkahalar arasında vesile getirip kuru üzümün iki çekilme tam yirmi iki grad sert rakasını methetti. Bal ile yapılmış baklavanın envainı sayıp döktü. Evkaf memuru daha ileri varmış, bekâr olduğunu anlatınca burada yokluk çekilmeyeceğini müjdelmişti. İlk alaybeyi, altmış beşlik iri yarı bir bunak, kötü, kaba lisanıyla onu "Safa âmedî, safa âmedî!"² diye pek lâübalî karşılamaş; hiç sebepsiz, birdenbire saat meydanındaki somakî mermerden, geniş göbek taşlı, yüksek kubbeli selâtin hamamını tarif etmişti. Önüne gelen de şeftali bahçelerini söylüyor, keyiften, zevkten dem vuruyordu.

Agâh Bey şaşkına dönmüştü. Muhasebecinin: "Arzu bu yurursanız bahçelere gidelim, merkep hazırlattık, eğleniriz!" teklifini derhal sert bir yüzle reddetti. Hükümet konağında bir başına kalmıştı.

İkinci güneşinin gözler alan çiy aydınlığı içinde bilmediği sokakları yabancı dolaşmaya mecbur oldu. Kasabanın iç mahalleleri şenlik günlerine mahsus bir boşlukla sessiz, durgundu. Çeşmelerden su taşıyan tek tük adamlarla birkaç ihtiyar nineden başka kimseye rasgelmemişti. Onlar da kendisine acayıp bir gözle bu saatte, herkes bahçelerde iken neden buralarda dolaştığına şaşar gibi bakmışlardı. Sonra kızgın, dumanlı bir gurup oldu; ezan sesleri arasında kısık, uyşuk lâmbalar birer birer yanıp kasabayı kasvetli bir gece sardı. Erkenden yatmıştı.

Lâkin aradan birkaç saat geçmemişti ki uykusundan şen seslerle uyandı, pencereye koştu. Dar sokakları kızıl alevli meşaleler aydınlatıyor, gündüz hükümet avlusunda gördüğü kadife palanlı merkeplerde memurlar yarı keyif şakalaşa gülüşe geçiyordu. Genç kalanların uzaklardan gürültüsü duyuluyordu. Agâh Bey öfkelenmişti. Zevk, safa bu adamları bir deniz gibi, gırtlaklarına kadar sarmıştı, içinde müsterih, sakın bir balık hayatı geçiriyorlar,

dünya ile meşgul olmuyorlardı. Ertesi günden itibaren daha ciddî, daha azimli görünmek, bu bayağı duygulu, âdî ömürlü adamlara daha haşin, daha kaba muamelo etmek kararıyla yumrukları kısılı, yüreği kinli, tekrar uyudu...

Her gün bir düşün evi neş'esiyle çalkalanan bu şehirde yeni Tahrirat Müdürü sıkıntıdan boğuluyordu. Evvelâ işiyle uğraşıp boş vakti kalmıyacağını zannetmişti, fakat vazifesi kıttı. Esniye esniye odasında gevşiyor, uyuyuyordu. Mutasarrıfa ilk hevesle beldenin imarına, sapan ve tirpanlarının ıslahına, kağı arabalarının değiştirilmesi lüzumuna dair mufassal lûyhalar vermişti.

Hiçbir netice çıkmıyordu. Daima terrakiden, medeniyetten lâkardı açıp uzun, sınırlı, yeisle dolu nutuklarını erkân, nezaketin bile örtemediği öyle mânasız, hiçten bakışlarla uyşuk uyşuk dinliyorlardı ki ağılıyacağı geliyordu. Hayır, hiçbir iş yapmak, bir hizmet görmek kabül olamıyacaktı. Tahsisatın azlığı, arkadaşların tembelliği her teşebbüse engeldi. Yüreğinde köpüren gayret, hizmet arzusu yavaş yavaş sönüyor, yatışıyordu. Bu, tahammül edilmez bir ömürdü...

Zaten hükümetteki arkadaşları da ondan bezmişler, yola gelmiyen zevkten anlamıyan bu adamdan yüz çevirmişlerdi. Eski Tahrirat Müdürü gözlerinde tütüyordu.¹ Ne çapkın bir İzmir'liydi... Kasabaya ilk geldiği gece onu bir ziyafete götürmüşlerdi. İçip içip öyle coşmuştu ki parmaklarına tahta kaşıklar takmış, daha yeni tanıdığı adamlar arasında takırdata takırdata saatlerce Adana'lıyı, Konya'lıyı oynamıştı. Şairdi de... Sabahleyin geceki âlemi tasviren "kat ender kat"² matlalı³ bir gazel yazıvermiş, mutasarrıfın takdirine nail olmuştu, hatta ka-

1. Gözünde tutmek - özlemek, göreceği gelmek, bir daha görmek veya kavuşmak arzusunu duymak.

2. Kat ender kat - kat içinde kat, kntlarla, kat kat.

3. Matla (ar.) - divan edebiyatında kaside veya gazelin ilk beyti.

dı: " Aziz, sen devrin Füzulîsın! hitabıyla onu gözlerinden öpmüştü.

Şimdiki müdür ne gazelden anlıyordu, ne de rakıdan... Nereden de buraya gelmiş, âlemin başına dert kesilmişti? Aradan iki ay geçtiği halde, hâlâ şeftali bahçelerinin akşamcılığına onu götürememişlerdi. Kafasına zevk, eğlence düşüncesi sokamıyorlardı. Muhasebeci beyhude yere yirmi iki grada şeftali rakısını ballandırıyor. Evkaf memuru arasına evine aşırıldığı "benâtı Havva"yı ¹ beyhude yere methediyordu.

Bir gün muhasebeci ısrar etti, hatırını kırarsa, gücenecekti, pek geç kalmazlar, onu rahatsız etmezlerdi; şöyle bir kır gezintisi yapacaklardı. Kadı, evkaf memuru, posta müdürü, dört beş kişi, kalabalık değil... Artık büsbütün kalabalık olur diye Agâh Bey korktu, "peki" dedi. Kasabada kimsesizlikten, işsizlikten de boğuluyordu. Bir defa gidip su âlemi görmesi elbette muvafık olurdu, belki de eğlenirdi; tabiatın güzelliğinden bu kadar çekingenden durmak saçmaydı...

İkinci üzeri merkeplere bindiler, rahvan yürüyüşlü, yumuşak palanlı, rahat hayvanlardı; kendilerine mahsus ufak ufak adımlı, acele ve muntazam salıntılı tuhaf bir yürüyüşleri vardı. Agâh Bey hoşlandı. İlle şeftali bahçelerinin arasına girip de tozdan, güneşten kurtuldukları zaman yosun gibi koyu yeşil, yarı ıslak yoncalar ve 'su sesi büsbütün keyifine gitti. İğdeler, böğürtlenlerle örülü iki yüksek çit arasından dolana dolana uzun bir yol gittiler. Şeftalilerin kokusu sinirlerini gevşetmişti. Eğile kalka meyva devşiren kızlara şimdi tuhaf, istekli bir gözle bakıyordu. Arasına elleri bohçalı, yüzleri terli takım takım kadınlara rastgeliyorlardı. Bunlar ırmaktan dönüyorlardı. Memleketin âdetiydi; yazın hepsi açıkta dereye girerler, oynasa haykırısa uzun uzun yıkanıyorlardı. Ne de iri kalçalı, endamlı kadınlardı...

1. Benâtı Havva (ar.) - Kadın kısmı, kadınlar.

Yüreğe fazla bir sıcak gibi çarpıntılar getiren, sarıcı iştahli bakışları da vardı...

Muhasebeci Bey, pembeye yakın bulanık renkli bir cins seftali rakısına düşküdü; "bakalım, benim âbı hayatı nasıl bulacaksınız?" istifsbariyle kadchi uzattı; Agâh Bey içti; biraz buruk, lâkin baygın kokulu, tuhaf lezzetli, hoş bir içkiydi. Ötede kalem efendileri rakı sofrasını kurmak, mızeleri, salataları hazırlamakla meşguldü; odacılar kenarda ateş yakmışlar, kebab çeviriyorlardı. Şeftali rayihasına karışan bu pişmiş et kokusu akşamın serinliği içinde insana keyifli bir iştah veriyordu; mütemadiyen içiyorlar, üzerlerine yoğurt dökülmüş sıcak patlıcan kızartmalarından, taratorlu semizotu salatalarından kaşık kaşık yiyorlardı.

Tâ geç vakit döndüler; dağların ardından yarısı kopuk kırmızı bir ay karanlığı yararak hüzünlü hüzünlü yükseliyordu; arka kafilede biri "Tahammül mülkünü yaktın, Hülâgû Han ¹ mısın kâfir" diye haykırırken daha uzaklardan, Boğaziçnin durgun gecelerinde suları döven bir uskur sesi gibi davulun gümbürtüsü vakit vakit duyuluyordu. Agâh Bey yarı keyifti, onu evine kadar getirdiler. Hemen soyundu, yattı. Her gecekine benzemiyen bu kurşun gibi ağır uyku, dimağın değil, midenin vücudun yorgunluğunu dinlendiren bu kaba uyku ne hoştu...

Ertesi günü cuma idi. Erkenden arkadaşları haber gönderdiler, ırmağa, yıkanmağa gideceklerdi. Avdette değirmende öğle yemeği yiyecekler, akşam rakısını mutasarrıfın yeni yaptırdığı havuz başında içeceklerdi.

Gitmomek istedi. Fakat bu gübreli, tozlu kasabada tek başına uzun bir gün nasıl geçirdi? Hem de ırmağa kadar inmemişti. Yıkanmasa bile bir kere görmek lâzım değil miydi?

1 Hülâgû, İlhan (1217-1265). İran'da hükümsüren İlhanlılar devletini kurmuş ve Bağdad'ı alarak Abbasi halifeliğini yıkmış olan Türk-Mogol serdardıdır. Cengiz Han'ın torunu ve Tuluy Han'ın oğludur (Ans. III. S. III).

Merkeplere atladılar, şeftali bahçelerinden geçtikten sonra tımar görmemiş sık, gür bir ayvalığa daldılar.

Suyun iki tarafında da dalların örgüleriyle çevrilip gölgeleriyle kuytulaşmış birçok ufak havuzlar vardı. Yüksekten dökülen su, bunları oymuş, derinleştirmiş, sanki yıkanması kolay olsun diye özenip hazırlamıştı. Ağâh Bey yıkanmak fikrinde değildi. Bir zaman yalnız seyretti. Fakat baktı ki bu hiç de fena bir iş değildi; akşamki is-pirto ile zohirlenmiş şu sıcak terli vücudu serin sudan elbette zevk duyacak, fayda görecekti. Ona ince kumlu, kapanık, derin bir havuz buldular, ferah forah, zevkli zevkli yıkandı.

Şimdi dönerlerken, içtanhaya gelmiş olan derisinden bu güzel kokulu hava kolayca giriyor, sanki kanına bile rayiha katıyor, ciğerlerini şeftalili serin bir nefis hava dolduruyordu.

Değirmende, daha sabahdan gönderilip hazırlanan yağlı bir oğlak çevirmesini tam kıvamında buldular. Daha beş on türlü yemek yaptırılmıştı. O kadar yemişlerdi ki yola çıkmaya mocalleri kalmamıştı. Dere kenarında, dalları sarıkık koca söğütlerin altına birer birer sorilip uyudular.

Mutasarrıfın evinde gece daha kibarâne, daha zarifçe geçmişti. Rakı billûr sürahilerle kesme kadehlerden sunuluyor, balık yumurtası, siyah havyar gibi Anadolu için nâdide ¹ mezeler yeniyordu. Mezunen livaya gelen bir mal-müdürü güzel keman çalmış, bir tapu memuru da İstanbul'daki Mahmutpaşa başının mukemmel bir taklidini yapmıştı. Çok eğlenmişlerdi.

Ağâh şimdi hemen her eğlentiye giriyordu. Nihayet ona, kendisi için bir merkep alması lâzımgeldiğini söylediler. Köylöre, pazarlara adamlar gönderildi. İri boy-lu, sağlam yürüydüslü, rahat bir eşek bulduruldu; ona bir de kadifeli, mor püsküllü, şeritli, saçaklı yeni pa-i. Nâdide (far.) - görülmemiş, az görülür.

lan yaptırıldı. Akşamları, Tahrirat Müdürü'nün de merkebi diğerleriyle beraber artık hükümet konağının iç avlusuna sıralanıyordu.

Lâyihalar, kararlar çoktan ihmal edilmişti. Zaten çalışmaya, kendisini dinlemeğe vakti kalmıyordu. Ağustos içinde av başladı. Erkenden kalkıp bağlara yayılıyorlar, çil keklik vuruyorlardı. Bütün kasaba memurların zevkine hizmetle mükellefti. Günlerce uzak köylerden jandarmalar, şöhretli zağarlar getiriyorlar, kış için tavşan avına tazılar peylıyorlardı. Bu mükemmel bir damat hayatıydı.

Eğlence meclislerinde bir kenara çekilip kahve fincanıyla yarı gizli rakı atıştıran Ceza Reisi Ağâhı zorlu - yor, "seni evlendirelim oğul, bu memlekette bekâr durulmaz!" diyordu. Sahi, bu güç bir işti. İçin için eridiğini, zorluk çektiğini o da duyuyordu.

Karanlık bir gecede, Evkaf memuru onu arka kapıdan evinin zemin katında basık bir odaya soktu. İçeride iki kadın vardı. İkisi de şöhret kazanmış, güzel, dolgun kadınlardı; erkeğe alışkın, görgülü tavırlarla sigara içiyorlar, uzun bir memur nesline böyle yarı gizli hizmet etmekten şiveleri nazikleşmiş, ince lisanlarıyla ferah ferah konuşuyorlardı.

Biri esmer, uzun boylu, endamlıydı; göğsü dar yeleğinin altında genç, gürbüz duruyor, insana dalgın, tatlı gözleriyle derin derin bakıyordu. Öbürü sarışın, büsbütün iri, gösterişliydi. Uzun saçlarını elli altmış örgü yapıp sırtında aşağı, nâdide bir atkı gibi koyuvermişti. Başlarına oyaları aynı örnek yemeniler bağlamışlar, üzerlerine kenarları aynı gergef iğnesiyle işlenmiş gömlekler giymişlerdi, ayaklarında da bir örnek gül resimli çoraplar, sarı meşinden kunduralar vardı.

Esmeri temkinli, tok dolu bir sesle türküler söyledi, sarışını kırıla döküle, çocukça tavırlarla oyunlar oynadı. Ağâh Bey, bu âlemi ümidinden fazla iyi bulmuştu. "Vallahi hoş, lâtif şey!" diye arkadaşına teşekkür-

ler ediyordu. Übürü kasabaya ait tafsilât veriyordu. Bazan azıllılar bu cins kadınların evleri önüne toplaşır - lar, ağızdan dolma pis barutlu hantal tabancalar patla - tarak gece yarısı mahalleyi korkuya verirlerdi. Ertesi günü jandarmalar kabahutluları yakalar, koğuştta bir te - miz dövöterdi; mesele de kapanmış, olurdu.

Kış gelince gece toplulukları başlardı. Helva sohbet - leri yaparlar, arasıra da o meşhur, ihtişamlı hamamı hal - vet edip turşulu yemekler yerlerdi. Payitahtta, vilâyet merkezlerinde memnu olan içtimalara, eğlencelere burada mesağ vardı. Herkeş uzunca, kolayca eğlenebildiğinden buy kasının keyifini çok görmüyor, çekememezlik etmiyordu.

Agâh Bey yavaş yavaş itiyadlarını değıştirmişti. Şim - di rakısız yapamıyor, gözü önünde toprak bir imbikten ha - lis cibre çektiriyordu. Kadınsız da duramamıştı; sık sık arka kapıdan eve ziyaretçiler girerdi. Entari ile püfür püfür, rahat rahat gezmeğe vücudu alışmıştı; eve gelir gelmez soyunuyor, bahçe üstündeki odaya nargilisini ku - rup köşeye geçiyordu. Gelsin sohbet... Kabarık şilteli rahat köşe minderlerinin, yan yastıklarının arasında vü - cudu gevşiyor; gitgide genişliyordu.

İşe gönlünde hiç de arzusu kalmamıştı. Hattâ Kadı Efendi ile satranç oynamak, fiskiyele kahvede muhasebeci beyle tavla atmak gibi eğlenceler onu ekseriya dışarıda alıkoyuyor, daireye gitmesine mâni oluyordu. Kış, zaten Akdeniz sırtındaki bu ılık memlekette sonbahar gibi ha - fif geçerdi. Biraz rüzgâr soğukça esse tavan boyu ocak - lara kuru zeytin kütükleri atıyorlar, hindiler doldura - rak, kazlar kızartarak kışın da zevkini çıkarıyorlardı. Bu gamsız, geniş ömür yüreğinin ateşini söndürmüştü. Şimdi geçen günlerdeki hizmet, imar, ıslahat gibi fikir - lerini hatırladıkça nargilesini gürlleterek gülümsüyor, arkadaşlarına, kendini mazur göstermek için:

- Toyluk, ne yaparsın?.. diyordu.

Zaten ikinci yaz gelmişti. Sınırleri gevşeten olgun

bir meyva kokusu sıcak rüzgârlara karışarak pencereden odaya doluyor, herkesi göz alabildiğine uzanan sayısız şeftali bahçelerine çağırıyordu. Daha geçen sene dar redingotu sırtında uyuşukluk aleyhine nutuklar veren Ağâh Bey şimdi bu rayihali havayı ciğerlerine kadar derin derin çektikten sonra yenleri sıvalı bol entarisi içinde rahat rahat geriniyor, yeni atılmış minderin üzerine yan gelip:

- Gel keyifim, gel!!.. diye söyleniyordu.

G Ü R P İ N A R H Ü S E Y İ N R A H M İ (1864 -

1943) - Memleketin hayatını ilk defa gerçek bir şekilde eserlerine koymuş, çok yazmış ve çok okumuş büyük bir romancıdır. İstanbul'da doğdu. Rüstiye'de okumuş, Fransızca'yı da hususi hocalardan öğrenmişti. Devlet memurluğunda bir müdet bulunmuşsa da 1908-den sonra çekilerek yalnız eserlerinin kazancıyla yaşamıştı. Büyük Millet Meclisinin 5-inci ve 6-ıncı devrelerinde Kütahya milletvekili olmuştu. Çoğu roman, birkaçı tiyatro, makale, tenkid ve tercüme olarak kitap şekline girmiş eserlerinin sayısı altmışı geçer. Bundan dolayı Gürpınar soyadını alması pek yerinde olmuştur (Ansiklopedik Sözlük, II).

MUHSİNE HANIM

Bu saf, muhterem kadın, kınalı saçlarının üzerine kundakladığı tırtıl oyali koyu şarabî yemenisiyle, parmak dikişli lâcivert lâhurakiden geniş hırkasıyla, etrafı kırmızı kaytan çevrili aba mestleriyle hâlâ gözümün önündedir.

Çocukluğumda o zaman altmışı geçkindi.

Cuma ve Pazartesi kış geceleri Aksaray'daki evimizde büyük bir "boza" müsameresi kurulurdu. Müsamerenin ruhu,

en büyük hatibesi, en tatlı hikâyecisi Muhsine Hanımdı. Herkes onun gelmesini dört gözle beklerdi. O kendine olan "bu düşkünlük ve merakımızı bildiğinden mutlaka gecikir, en sonra gelir ve iyice üzdükten sonra nihayet kapı tokmağı "tak" derdi. Onun zevci Hacı efendinin bir darbeden ibaret bir kapı çalığı vardı. Gelen onlar olduğunu hep anlar, bütün masal müştakı ¹ çoluk çocuk sevinçle mer'ivenlere koşuşurduk.

Muhsine Hanım avluya girince:

- Hacı, pek gecikme!

Tembihiyle zevcini savdıktan sonra mavi zemin üzerine iri sarı sofalı, ipekleri süğülmüş Şam mumulâtından eski çarşafının yukarı kısmını omuzundan aşağı atar, eteklerine basarak yuvarlana yuvarlana yürüdü. Hemen koltukluyup tandır başındaki mevki ihtiramına oturturduk.

Artık bütün gözler büyük bir tecessüsle onun buruşuk dudaklarına dikilirdi. Masalcı hanım kendini ağır satmak için türlü tereddüt ve istişna zeminlerinde dolaşarak:

- Bu gece hunnagım var, yutkunamıyorum. Halim yok. Bir akşam da siz öyleyiniz, ben dinliyeyim.

Nazlarından sonra birçok ricaları mütaakıbon bir bardak boza iftitahiyle ² hikâyeye girişirdi. Bozanın mezesi olan leblebilerini dudaklarının ortasını merkez ittihaz ile alt ve üst çeneleri arasında, yüzünü buruşturarak bu noktai sabite etrafında dolaştıra dolaştıra tuhaf işmizazlarla ³ çigneyerek biraz göz süzülüğüyle başlardı.

A H M E T R A S İ M (1864-1932) - Meşhur muharrir

ve gazetocilerdendir. Bütün ömrünü gazetecilik ve muharrirlikle geçirmiş, son yıllarında milletvekilliğine seçilmişti. Hikâye, roman, tarih olarak yüzden fazla eseri vardır (Ansiklopedik Sözlük, I).

1. Müştak (ar.) - göresi gelon, göreceği gelen, can atan.
2. İftitah(ar.) - başlama. 3. İşmizaz (ar.) - yüzünü bu - ruşturma, yüzünü ekşitme.

MANGALDA PIŞİRİLEN KESTANELER

Birkaç ihtiyar bir kış gecesi mangal başında toplanmışlardı. Külde kestane pişirmek isterler. Kestaneler gelir, birer birer mangaldaki küllü korun içine gömülür. Bunlar pişedursun, onlar da konuşmağa başlarlar. İçlerinden biri eski kavgalarda bulunmuş, şöyle anlatıyordu:

Ben o çağda mülâzim idim. Kılıcı çektim, düştüm bölüğün önüne! Arslan gibi askerler! Ha babam ha! Yağmur gibi kurşun! Kim aldırır? Gözümüzü kan bürümüş! Karşımızda istihkâm var, ona doğru baskın yürüyüşü ile ilerliyoruz. Duman! Gır gır! Kurşunların biri sağımdan, biri solumdan geliyor. Derken yanastık. Düşman kaçıyor. Ah bir görseniz, o ne tatlı şeydir! Bayraktar istihkâma girer girmez bayrağı diker. Amma dikkat ha! Bin türlü düşmanlık olur. Bizde de oldu ya! Tam istihkâma girdik, bir de, efendim, gümbür diye cephanelik patlamasın mı? Derken mangaldaki kestaneler de şangır şungur fırlamasın mı? Artık kimde yüz surat kalır? Ortalık ateş içinde!

Değerli romancı H A L İ D E E D İ P A N I V A R

9 ocak 1964 günü İstanbul'da ölmüştür.

Halide Edip, 1884- te İstanbul'da doğmuştu. Babasının adı Mehmet Edip'tir. Üsküdar Amerikan Kız Koleji'ni bitirmiştir (1901). Çeşitli okullarda öğretmenlikle işe başlayan Halide Edip, Vakıf okulları denetmenliği yapmış, Beyrut, Şam, Aynitura kız okullarını kurmuştur (1917). Darülfünun'da batı edebiyatı dersleri okutmuş (1918 - 1919), 1919-da "mütareke" sırasında Fatih ve Sultanahmet'te verdiği coşkulu söylevler yüzünden İstanbul'un işgal edilmişinde evi basılmış, ama o daha önce Anadolu'ya geçtiği için bir şey yapılamamıştır. Kurtuluş Savaşı'na katılan Halide Edip, Saltanat Hükümeti'nin kurduğu "Divanı Harb"-

ce ölüme mahkûm edilenlerden biridir. Kurtuluş Savaşı' -nda Genel Kurmay'da onbaşı olarak çalışmış, daha sonra başçavuşluğa kadar yükselmiştir. Cumhuriyet'ten sonra Avrupa, Amerika ve Hindistan'da on beş yılını geçirmiş (1923-1938), oralarda çağdaş Türk düşünce ve edebiyatı üzerine dersler, konferanslar vermiştir. 1939-da yurda dönmüş, 1940-1950 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde İngiliz dili ve edebiyatı profesörlüğü yapmıştır.

Halide Edip, ilk yazılarını 1908-de yayımlamağa başlamıştı. O zamandan bu yana, edebiyatımızın verimli yazarlarından biri olmuştur. İlk romanlarında aşk ve ruh çözümlenmeleri önde gelen öğelerdendi. Sonra ulusçuluk akımıyla yapıtlar vermeye başladı. Daha sonra gerçekçi, toplumsal bir yolda olduğu görülür. "Sinekli Bakkal" adlı romanıyla 1942-de C.H.P. Roman Armağanını kazanmıştır.

"Handan", "Ateşten gömlek", "Dağa Çıkan Kurt", "Sinekli Bakkal" gibi kimi eserler çeşitli dillere çevrilmiştir.

(Türk Dili, s. 149,1964).

KABAK ÇEKİRDEKÇİ

Fazlı Paşa yokuşunda akşam olunca bir meyil ile denize uzanan kırmızı damların üzeri kararır, koyulaşan denizin ta kenarındaki küçük minare, gölgeler içinde garip bir tarzda uzanan, uzak görünen ufukların rengin bulutları siyah gölgeleriyle şehrin üzerine doğru dağılarak gelirdi.

Fazlı Paşa, akşamın garipliği içine siner, çekilirken ince bir ses, hakim bir hüzün perdesiyle bu sükuneti yırtar gibi çınlatırdı:

- Ka... ba... k çekirdeği, ta... ze... ta... ze ye -nir...

Karanlık, sessiz evlerden çocuklar evvelâ sönük, sonra telâşlı, bir biri arkasından haykırırlardı:

- Kabak çekirdekçi, kabak çekirdekçi! Bu dakikalarda odamda arkam pencercye dönük eski koltuğa gömülür, otururdum. Gözlerimi kapar, dışardaki akşamı tekrar eden içimi seyir ederdim: esmer renkleri, sessizlik arkasındaki hayatıyla akşamın ruhunu o kadar iyi ve ezber biliyordum. Bu ses de akşam sesi idi. Yalnız garip bir cins eksikliği vardı: bu satıcı erkek mi? Kadın mı? Çocuk mu? Sesin bu kadar yalvarmağa benzer, hüzne benzer bir perdesi olmasa belki ihtiyar bir çingene karısı diyecektim. Bu ses, bu sessiz sokakta her zaman bir hayat uyandırırıldı. Seslenen, gülüen çocuklarla aralık kapılardan lâkırdıya karışan kadınları işitirdim. Bilirdim ki Fazlı Paşa yokuşunda kadınlar ve çocuklar hep bu sesin arkasından koşuyorlar, belki eğleniyorlar, belki merhametsiz oluyorlar, fakat her halde bu ses sahibini seviyorlar. Kimdir? Tecessüm uzun müddet beni yerimden kaldırmıyacak kadar tembel kaldı.

Günlör, belki aylar geçti. İçimdeki akşam manzaralarına bu ses de bir parça gölge ilâve etti. Bir gün aynı yokuşta yaşayan küçük yeğenim dedi ki:

-Eski gazeteleri bana verir misiniz teyze? Yeğenimi acayıp bir tecessüsle süzdüm, kitaplarıyla pek dost olmıyan bu vahşi ruhlu küçük kızın eski gazete merakı bana bir muama gibi göründü.

- Ne yapacaksın kızım?

Karşıda uzun minderde akşam gölgelerinin içine toplanmış, oturuyordu. Simsiyah gözlerinin atesinden sualimden hoşlanmadığını anladım.

- İsmail Hakkı Bey'e vereceğim.

Kendi için bir şey ister görünmekten ürken kibirli, müstakil bir ruhu vardı. Onun için hemen cevap vermisti.

- İsmail Hakkı Bey kim?

- Kabak çekirdekçi!

Gayri ihtiyarı o bir adam mı, diyecektim, fakat yeğenimin gözlerindeki endişe, vicdanları okuyabilen gazablı intizar karşısında sustum; demek o sesin bir vücudu vardı

ve sahibi küçük yeğenimishayatında mühim bir rolü olan bir insandı.

- O senin ahbabın mı?

Başını gururla salladı. Anladım ki bu bir şahsiyet, küçük yeğenimin ruhuna ahbablığı gurur veren bir sima, Fazlı Paşa yokuşunun çocuklar dünyasındaki meşahirden biri. Ürkütmeden karanlıkta tatlı konuşmak zemini hazırlı - vordum.

- Gazeteleri ne yapacak? Kabak çekirdeği mi saracak?

Yanaklarından alev çıkarak başladı. Siyah gözleri eğlenip eğlenmediğimi anlamak için yüzüme batıp çıkıyordu, ben tabii bir tebessüm gölgesi bile bulundurmıyacak kadar ciddi olmuştum.

- Gazeteleri okumak için ister. O vaktiyle kâtipmiş, kadro haracı olmuş, burada evi varmış, satmış, Kara Güm - rüğe taşınmış, kimseden bir şey istemez, amma gazeteye dayanamıyor. Hele mektebe giden küçük bir kızı var; o olmasa gazetesini de alır, bu kadar uzaklara da kabak çekir - deği satmağa gelmez; hep o sıkıntıyı kızını mektebe gön - dermek için çekiyor.

Boğazında bir yumru ile durdu.

- Bir gün ona vermek için gündeliklerimden biriktir - dim, sakladım.

- Aldı mı?

Yüzüme bir tuhaf baktı. Galiba gözlerinde yaş vardı.

- Kızım, niçin bu parayı veriyorsun? Kabak çekirdeği parasını verdin, dedi. Sonra parayı avucuma tekrar koydu. "Sakın, bir daha bir şey almadan kimseye para verme, vermek de, almak da aiptir" dedi.

Yeğenim çok müteessirdi.

- Darıldı diye o kadar korktum ki! Amma ertesi akşam bizim kapının önünde durdu, benimle konuştu. Eski gazete - ler varsa okuyacağını söyledi. Kapının önünde gazın altında gazeteyi okuyup gidiyor. Şimdi beni çok seviyor ve her akşam kızını anlatıyor. Bu sene mektepte nakış...

Artık yeğenimi dinlemiyordum. İçimde garip bir didiklelenme olmuştu. O garip ses sahibini görmek istiyordum.

Soğuk bir sonbahar ve sonraları kar ve boralı bir kış başladı. Akşamları gölgeler, karanlıklar, denizin uğultusu, Fazlı Paşa yokuşundan boğuk bir çığlık ile geçen büyük rüzgârlar saltanatı başlamıştı. Karanlık çökünce heyecanla kabak çekirdekçiyi bekliyordum. Onun hayatını o kadar iyi biliyordum ki gündelik adamlar arasında cesaret ve ülviyetin bir kahramanı olan bu basit insanın yüzünü görmekten vaz geçmezdim; fakat bir gün, iki gün hattâ haftalar geçiyor, kabak çekirdekçi geçmiyordu. Küçük yeğenim de pek meraklı idi; ikimizin müsterek bir heyecan ve alâkamız vardı. Akşam, Fazlı Paşa yokuşunun üzerinden geçerken mektep dönüşü bazan gelir, gölgeler içinde küçük bir kedi gibi büzülür, kabak çekirdekçiyi beklerdi.

Bir akşam kesici, dondurucu bir karael fırtınası arasında kabak çekirdekçinin zavallı bir sivri sinek inceliği ile geçen sesini duydum. Karşı evin önündeki parlak ziyada bir an görebildim.

Belki altı olmıyan kocaman düğmesiz iki fotin içinde yürümeğe çabalıyan iki çıplak ayak görüldü; sonra etrafında parça parça pantalonu sarkmış, değnek gibi iki bacak hareket etti; çöp gibi boynu, içinde kaybolduğu sezilen eski geniş bir redingot bakıyesi elektrik içinde belirdi, rüzgârla dağılan uzun vahşi bir kıvrak sakal, ortasında zavallı, ince, hasta bir sima. Öne doğru eğilerek arkasında götürdüğü ağız bağlı kabak çekirdeği çuvalını çekmeğe çalıştı. Sesini ve kendini sürükledi geçti. Projektör içinde bir insan görmüştüm... Dimağımda acı bir uç battı kaldı; saat sekizdi ve geçti; kabak çekirdeği satarak Fazlı Paşadan Karagümrüğe gidecekti.

Ertesi gün kar başladı. Bir akşam yeğenim soğuktan gözleri ve burnu kızarmış geldi. Urkmesin diye lâmbayı yakmadım.

- İsmail Hakkî Bey geldi.

Uzun bir sükût...Sonra yine:

- Dün akşam bizim kapının önünde gazın altında oturdu; kendi kendine uzun uzun sayıkladı, dedi.

- Ne dedi? dedim.

- "Bir liram olsa, kabak çekirdeği alsam, üç yüz kuruş kazanır mıyım? Kazanmaz mıyım?" diyordu. Galiba hasta, tuhaf tuhaf konuşuyor, karların üstüne çökü çöküveriyor.

Acaba üç yüz kuruşu ne yapacak?

Kızını mektep takunya ile almıyormuş. Hoca "ayakkabı almazsan gelme" demiş.

- Ya!

- Bir de şimdi yavaşçacık kulağımıza kabak çekirdeği için para yerine kırık ekmek vermemizi istiyor.

Yüzümü yeğenimden saklamak ihtiyacında idim. Gözlerimi cama çevirdim. Karşiki evin titriyen parlak elektrikine baktım. Belki yeğenim de yüzüne bakmadığımdan memnundu.

M E H M E T E M İ N Y U R D A K U L (1869-1944)-

Açık türkçe manzumeleriyle bir çığır açmış meşhur şair. Salih Reis adında bir balıkçının ve Emine adlı bir köylü kadının oğludur. Beşiktaş Askerî rüştiyesini bitirmiş, biraz idadiye, biraz da Hukuk Mektebine devam etmiştir. Tanınması 1897-deki Yunan harbi esnasında yayımlanan "Türkçe Şiirler" isimli küçük kitabıyla başlamıştır. Mehmet Emin, yalnız bizde değil, Alman, Rus ve Macar türkologları arasında da dikkati çekmiştir.

İstanbul milletvekili iken 14 ocak 1944-te İstanbul'da ölmüştür. Mehmet Emin divan edebiyatıyla hiç uğraşmamış, aruz vezniyle belki bir satır bile yazmamıştır

(Ansiklopedik Sözlük, V).

İHTİYAR DEĞİRMENCİ

Irmak bir güzel koruluğun eteğinden, kırmızı yosunlu kayalar üzerinden, allı yeşilli renklerle akıyordu. Köyün kerpiçten yapılmış değirmeni bunun üzerinde çağiltılarla dönüyordu. Ben bu değirmene yaklaştım; orada boyunları çanlı hayvanların yüklerini indirip taşıyan bir delikanlıya ihtiyar değirmenciyi sordum. Bu delikanlı bana yarasına dokunmuşum gibi: "O ihtiyar benim amcam idi, size ömür, geçen kış öldü."

Zavallı adam!.. Bundan üç yıl evvel biz onunla şurada, işte şu söğüt ağaçlarının gölgesinde, baba oğul gibi baş başa vererek birçok sabahları beraber geçirmiştik. Yine bir sabah oturuyorduk. O bana Moskova kavgası anlatıyor, bu kavgada aldığı yaraların yerlerini gösteriyordu. Bu sırada yanıma eski bir çarşafa bürünmüş, yalın ayak yaşlıca bir kadın gelmişti; sırtındaki dağarcığı önümüze koyarak: "Oğul uşak iki günden beri acız, allah rızası için şu arpacığın söğüt" - diye değirmenciye yalvarmağa başladı. Değirmenci kadıncağızın şu acıllı haline dayanamıyarak kalkıp dağarcığı eline almış ve benim yüzüme bakarak için için demişti ki:

- Yoksulluk!.. İşte bir yara daha ki demin sana gösterdiğim yaralardan derin...

Ey değirmenci, ey benim aziz dostum!.. İşte senin o dört taşı çeviren değirmenin yine dönüyor, Kelkit ırmağı yine çağlıyor. Sen bunları, daha birçok şeyleri hep burada bırakıp gittin. Ancak bugün senin gittiğin, yarın topumuzun gideceği o yere sen yalnız bir şey götürdün: o yoksul kadıncağızın sıcak arpa ekmeğinden duman çıkarken yetim çocuk - lariyle sana ettiği duaları!..

ANADOLU KÖYLERİNDE.

Silâh sesleri ve barut kokuları

Gelin göçürme günü idi. Güvey taraflısı kızın köyüne yüz atlı ile gelmişler, alaca kumaşlarla donattıkları ata gelini bindirmişlerdi, delikanlıların bir takımı gelinin sağında solunda yürüyorlar, bol barutla doldurdukları karabinaları sıkıyorlardı. Bir takımı ekinleri biçilmiş tarlalarda at yarıştıyorlar, uçları demirli değneklerle cirit oynuyorlardı. Alayın önünde, davul zurna, gelin göçürme havasını yanık yanık çalıyordu. Türk gelini, silâh sesleri, barut dumanları içinde gidiyordu.

Ben, yolun bir kıyısında durarak, gelin göçürmekten ziyade ateş talimi yapan bu alaya bakıyordum; oğuz evlâtlarının bu eski türesinde asker bir milletin ahlâkını ve bu asker milleti yetiştiren kadınların terbiyesini okuyordum. Kendi kendime diyordum ki: "Üç yıldan beri pek çok kara günler geçirdik, Türkler nice sarsıntılara, nice ziyanlara uğradı. Ancak sevinmeğe yeri olacak bir şey vardır ki, o da bu sarsıntı ve ziyanların Türk ruhuna dokunamamış olmasıdır. Evet, düşman gülleleri kalemizi yıkmış, lâkin yüreklerimize bir şey yapamamış. Düşman pençeleri ülkelerimizi almış, yiğitlik duygularımıza el uzatamamış. İşte şu gördüğüm delikanlılara bakınız: binicilikte, atıcılıkta, yiğitlikte, kavga işlerinde ne kadar yücedirler! Bu yüksek alınlı, demir pençeli, ceylan bakışlı, boğa gövdeli yiğitlerimizi görenler, inanacaklardır ki, bunların damarlarında Alparslanların, Yavuzların devirlerindeki ulu ecdadın kanları kaynamaktadır." Arkamdan omuzuma dokunan bir el, beni bu tatlı düşüncemden ayırdı. Dönüp baktım; bir ihtiyar köylü; bana soruyor: "Efendi, nasıl düşününüz iyi mi?.."

- "Evet, babacığım iyi!.. hele gelinlerinizin böyle silâh sesleriyle, barut kokularıyla göçürülmesi çok güzel! Zira bu gelinleriniz de yarın asker ocağına gönderecekleri

koç yiğitlerimizin anneleri olacaklar; vatan toprağına kin ve tama'lar beslemekte olan düşmanlara göğüs gelecek askerlerimizi bağırırlarında büyütecekler. Bunların büyüteceğı yarınki nesil, bu bağırırlarda birer korkak tilki değil, birer cesur arslan olarak yetişecek, yurdunu bir annenin ırzı gibi kiskanacak, onun üstüne kartal gibi kanat gelecek. Biz şunu hiç bir vakit unutmamalıyız ki bu dünyada silâh kullanmayı bilmiyen beylikler zincir altında çevirir. Barut kokularına veda eden milletler, vatanlarına ve vatanlarının gül bahçelerine de veda ederler. Yiğit olmıyanlar, zayıf bulunanlar için, ne vatan, ne hürriyet, hiç bir şey yoktur. Bundan dolayıdır ki, ey muhterem ihtiyar, gelinlerinize silâh sesleri gelinlerinize barut kokuları..."

KAVGALARIN SONU - BİR İHTİYAR TÜRK

Gündüzbey köyüne geldim. Bu köyün de yarısı yıkılmış, yarısı bir yana eğilmiş eski duvarları, kerpiçten yapılmış kapı ve bacaları, kırılıp yıkılmış evleri sanki biraz evvel zelzele olmuş gibi sarsıntılarını hissettiriyordu. Boş ahırları, boş ambarları önünde eski kağnılar, çamurlu boyunduruklar, paslı sapalar, çürük dövenler dağınık bir halde duruyordu. Dirilerinden ziyade ölüleri olan bu köyde... ıssız mahallelerinde her evden bir cenaze çıkmış kadar uhrevi bir hava vardı. Ne kulübelerinde bir taze kadının şen türküsü, ne sokaklarında oynıyan bir çocuğun gölgesi.

Burada benim görebildiklerim birkaç ihtiyardı. Hepsinin de yüksek ve kalın gövdeleri dalları kırılmış ulu çınarlara benziyordu. Yalçın kayaları andıran alınlarındaki çizgilerde birçok serencam okunuyordu. Sayısız facialara şahit olan gözleri - bütün bir asrın elem ve matemleri, belâ ve musibetleri insana bakıyormuş gibi - dehşetle dolu idi.

Ben bunlardan birinin yanına gittim. Selâm verdim, oturdum.

- Ne haber baba? - dedim.

Uzun, beyaz kıllarla örtülü, kapakları düşük gözlerini yere eğdi. Bir iki saniye toprağa dikti. Saçsız, çıplak başını yukarıya kaldırdı. Yüzüme baktı.

- Görüyorsun! - dedi, bu sırada bir küçük kız çocuğu kahve getirdi.

- Bu çocuk nendir? - dedim.

- Torunum! - dedi.

- Oğulların var mı? - dedim.

- Kaldı mı ki? - dedi. Dört oğlundan birisinin Çanak-kale'den, öbürünün Kafkas'tan dönmediğini, kalan ikisinden birinin Aydında gözlerinin oyulduğunu, sonuncusunun şimdi cephede bulunduğunu söyledi.

- Kaç torunun var? - dedim.

- Sekiz torunum var. Biri demin sana kahve getiren kız, o, gözleri çıkarılan oğlumun kızı! Bunun annesini de düş-manlar tutmuşlar, ırzına geçmek istemişler, karşı gelmiş, dağdan aşağı yuvarlamışlar. Ölüsünü çobanlar görmüş. Gittik cenazesini getirdik. İşte şurada yatıyor - dedi.

Abasının altından uzattığı kesik koluyla üstünde gelin-cikler bitmiş bir taze mezarı gösterdi. Ve gözlerinin pınarlarından iki büyük yaş göründü. Kesik koluna baktım.

- Koluna ne oldu? - diye sordum.

- Gülle parçaladı! - diye cevap verdi. Biraz durdu. Sonra kendisinin doksan üç muharebesinde, (Gedikli) de, IZIZ muharebesinde harp ettiğini, babasının da eski (Kırım) muharebesinde şehit olduğunu anlattı. Acı bir sesle:

- Kolumun kesildiğini, çolak kaldığımı, hepsini unuttum. Son gördüğüm acılar, hele bu öksüz çocukla bu alil her şeye bedel! - dedi.

G Ü N T E K İ N R E Ş A T N U R İ (1892-1956) -

Kıymetli roman ve piyes muharrirlerindedir. İstanbul'da doğdu. Fransız mektebinde ve Edebiyat Fakültesinde okudu. Edebiyat muallimliklerinde, mektep müdürlüğünde, maarif umum müfettişliğinde bulunmuş, Çanakkale milletvekilliğine de seçilmiştir. İlk şöhret kazanan eseri "Çalılıkuşu"dur. Muhtelif romanları piyesleri ve küçük hikâyeleri ve ter - cümeleri neşredilmiştir (Ansiklop. Söz. II).

MAHALLE MEKTEBİNDE

Bir gün mektep amin alayına ¹ gidecekti. Hoca Efendi avluda çocukları sıraya dizerken dadım geldi. Beni kolumdan tuttu: "sen gidemezsin. Paşa babun duyarsa ikimizi de öldürür" dedi. Bir şey söylemeden taburdan çıktım. Dadımla beraber bir köşeye çekildim. Bir az sonra alay yola düzdü. Arkadaşlarım el-ele tutuşarak ilâhi okumağa, hep bir ağızdan "amin!" diye bağırmağa başladılar. Artık kendimi zaptedemiyor, başımı dadımın çarşafına süklayarak ağlıyordum. Halim Kâmyap kalfaya çok dokunmuş olacak ki her şeyi göze aldı, beni sokak aralarından dolaştırarak alaya yetiştirdi. Çocuklarla beraber "amin!" diye bağırırken kendimi bir kaç yaş büyümüş zannediyordum. Uzaktan beni takip eden zavallı dadım mendiliyle gözlerini siliyordu. Mektebe döndüğümüz zaman lokma yedik. Sakallı bir efendi, büyük bir kırmızı kiseden avuç avuç çil kuruşlar çıkararak dağıtmağa başladı. Sıram gelince ben de elimi uzatmıştım. Hoca para dağıtan efendinin elini tuttu. Telâşlı bir tavır ile "Halis paşa hazretlerinin mahtumlarıdır" dedi. Sakallı

1. Amin alayı - eskiden ilkokula yeni başlayan çocuklar için yapılan tören ki okul çocukları ilâhiler okuyarak ve "amin" çağırarak dolaştıkları için bu isim verilmiştir. "Amin"- "öyle olsun", "tanrı kabul etsin" demektir, dua sonunda söylenir (İ.A. Gövsa, Resimli yeni lûgat ve ansiklopedi, I, 9f).

adam çenemi okçadı: "maşallah küçük bey... neler okuyor - sun bakalım?" dedi. Bana para uzatmaktan utanmış gibi geçti. Zavallı elim açık kalmıştı. Halbuki ben o kadar "amin" diye bağırmış, bu parayı hakketmişim. Arkadaşlarımla ya - nında küçük düşürdüğü için adeta Hoca Efendi'ye kızılıyordum.

Bu Hoca Efendi galiba Bulgaristan muhacirlerindendi. Ne hoş bir adamdı. Çocukların hepsine bir isim vermişti. Bana "Abadayı" diye hitap ederdi. Hoca Efendi bazan çocu - lara sıra dayacağı çekerdi. Meselâ bir gün mektep çocuklarından sekiz onunun erik çalmak için bir bahçeye girdiğini haber verirlerdi, yahut öğle azadında tekmil çocuklar sapanla taş atarken mahallede bir cam kırarlardı. Çocukların terbiyesini vermek tabii hocaya ait bir işti. Adamcağız mücrimi bulamadığı zaman tekmil mektep talebesini sıra dayacağına çekerdi. Böylece kabahatlı her kim ise cezadan kurtulmamış olurdu. Bu adaleti biz o vakit pek tabii bulurduk.

Bir gün Hoca Efendi'nin namazda bulunduğu bir sırada bir kaç çocuk, nasılsa mektebe giron bir kediyi kovalamışlar, rahleleri, mürekkep hokkalarını devirmişlerdi. Namazdan döndüğü vakit bütün mektebi ayakta gören Hoca Efendi fena halde kızdı, hemen kapıyı çevirdi. (Sıra dayacağının bir ismi de kapıyı çevirmektir. Çünkü kapı açık kalırsa çocuklar kaçışırlardı).

O gün sıra dayacağını birinci defa olarak görüyordum. Sınıfın içinde bir vaveylâdır koştuktu. Kimi "vallahı, benim kabahatım yok" diye ağlıyor, kimisi "anneciğim", "allahcığim" diye haykırıyordu.

Hoca Efendi çocukları birer birer falakaya ¹ yıktırmağa, çiplak ayaklarına üçer, beşer sopa atmağa başlamıştı. (Bu mektepte bir anane daha vardı. Ağlaya bağıra falakadan kalan çocuk kendinden sonra dayak yiyecek olanın ayaklarını

1. F a l a k a - eskiden, insanları dövme bir eğitim (terbiye) yolu sayıldığı devirde, ayak tabanlarına dayak atarken; ayakları uygun bir durumda sıkıştırıp tutmak için kullanılan ve kalınca bir sopa ile bunun iki ucuna bağlı bir ipten ibaret bulunan işkençe aleti: falakaya çekmek, falakaya yatırmak.

tutardı. Bu, vazifeden ziyade bir hakk, bir imtiyazdı. Çocuk başkasının dayak yemesine vasıta olmakla kendi acısını bir dereceye kadar unutmış olurdu). Sınıfta Seydigülü Tahir isminde bir çocuk vardı ki sıra dayağından yalnız o muaf idi. Tahir cılız, çarpık, hasta bir şeydi. Dayak yerken kendini zaptedemeyen, korkudan üstünü başını kirletirdi.

Hiç unutmam o gün arkamda siyah benli fes rengi kadife-den yeni bir elbise vardı. Arkadaşlarım ağlaya bağıra sıralarımı savarken bir köşede acele acele potinlerimi çözmeğe uğraşıyordum. Sıram gelince Hoca'nın önüne gittim: "Çoraplarımı da çıkarayım mı Hoca Efendi?" diye sordum. Ağlamadan, üzülmeden güler yüzle dayak yemeğe talip oluşum Hoca'yı şaşırtmıştı. Adamcağız bir az duraladı; beni dövmemek için bir sebep aradı, sonra yutkunarak:

- Sen şu tarafa geç. Misafirsin, dedi.

Gösterdiği tarafta Seydigülü Tahir duruyor, çürük dişli yayık ağızla gülerek bana işaret ediyordu.

Arkadaşlarımdan ayrılıp onun yanına geçmek azametime dokundu. "Ben misafir değilim Hoca Efendi, ben de dayak yiyeceğim" diye ısrar ettim. Nazlı büyütülen, her dediğini yaptıрмаğa alışan bütün kibar çocukları gibi adeta emreden bir tavrım vardı.

Hoca küçük bir tereddüitten sonra: "peki, öyle ise... haydi, bakalım" dedi. Küçük ayaklarımı adeta hürmetle tuttu, değneğin ucu ile okşar gibi hafif hafif bir iki dokundu.

O gün akşam azadında Hoca Efendi beni yanına çağırdı. Sert gözlerinde hiç görmediğim bir muhabbet ve rikkatle yüzüme baktı, sonra kulağını tutarak: "Abadayı, sen fena bir adam olıyacaksın" dedi.

("Damga" romanından).

BİR YUDUM SU

- Bugün hava çok güzel baba... Beni gezmeğe götürür müsün?

- Peki Nevin... Söyle araba bulsunlar...

- Yok baba... Ben yürümek istiyorum... Geçen sene bugün korunun öte tarafındaki ince yoldan deniz kenarına inmiştik. Yine öyle yaparız.

- Güzel ama...

- Yorulurum diye korkuyorsun değil mi baba? Nevin bir parça hasta oldu diye çürüklüğe mi atıldı sanıyorsun? Ben yine eskisi gibi yürüyebilirim. Demin evde olup da görmeliydin... piyano çaldım, karanfilleri suladım, hattâ havuzda köpeği yıkadım... Artık iyi oluyorum baba... Göreceksin bir ay sonra eskisinden daha kuvvetli, daha şen, daha yaramaz bir kız olacağım...

İkinci güneşi kısa kıvrımlı saçlarının kıvrımları içinde yaldızlı hareketle oynuyor, süzgül, şeffaf yüzüne hafif bir pembelik veriyordu.

- Gelecek bahara seninle uzak bir seyahate gideceğiz değil mi baba?

- Elbette Nevin...

Hamit Bey kızının ince bileklerini avuçları içine aldı, aylardanberi ilk defa gözlerine bakmağa cesaret etti. Nevin'in bir kaç mevsim ömrü kalmış bir misafir olduğunu biliyordu. Kızının sarı renkli kir menekşelerine benzeyen her bakışında ona mısallat olan bir fikri vardı:

"Nevin ölecek... Bütün ömrümü sevgisine vakfettiğim bu taze, güzel gözleri bir zaman sonra buselerimle kapamak lâzım gelecek..."

Hâmit Bey doktordu. Fakat onda bir doktordan ziyade bir politikacı ruhu vardı. Gençliğinin ilk senelerini hapislerde, sürgünlerde geçirmişti. Maamafih o bu meslekte sebat

edecek bir adam doğıldı. Çok dürüst ve metin bir ahlâkı vardı. Fakat fazla olarak okumağı ve düşünmeğı seviyordu.

Bu tesirler altında politika hayatını âdî, bütün o mücadeleleri, dedikoduları lüzumsuz ve sefil görmeğe başladı. Hayatının bu ikinci safhasında Hâmit Bey bir serbest fikir havarisi ¹ oldu. Ara sıra eski meslektaşlarıyla münakaşa ederdi: İdareleri değiştirmek neye yarar, her şeyden evvel ruhları değiştirmeli... İnsanlar batıl itikatların tesiri altında yaşadıkça iyi ve mes'ut olamazlar... Ben harikulâde bir doktor olmak, insanlık üzerinde büyük bir amelîyat yapmak isterdim. Kalp denilen emel ve elem yatağını koparıp atmak, hayal denilen intan ² membainı kurutmak... İnsanlar ancak o vakit mes'ut olabilirler. Bu şerait içinde doğan, yaşıyan, ölen bir insanın saadetini düşününüz. Her çocuk bir karanlık âlem gibi doğuyor; fikirlerin berrak meş'alesi yavaş yavaş yanıyor. Hayat bu ışıklar içinde bir şehriyine ³ benziyor. Sonra bir gün ihtiras, elem, ezel düşünçesi, ebet endişesi ne olduğunu bilmeden bu ziya âlemine gözlerini kapıyor.

Doktor Hâmid'in kuru, haşın, maddî nazariyeleri etrafındaki dâkileri daima biraz ürküt müştü. Fakat dürüst ruhu, inkâr ettiği kalbinden gizli bir memba gibi sızan rikkat ve şefkati ona anlaşılmaz bir cazibe verirdi.

Zevcesi vefat ettiği zaman kırk yaşındaydı. Kızı Nevin on iki yaşında öksüz kalıyordu. Yeniden bir aile yuvası kurabilirdi. Fakat henüz genç olmasına rağmen içinde anlaşılmaz bir yaşamak yorgunluğu vardı. Hayatını Nevin'e vakfetmeğe karar verdi. Kendi nazariyelerini çocuğuna tatbik edecek, onu itikatsız, açık vicdanlı, mes'ut, maddî bir genç kız olarak yetiştirecekti.

İlk işi çocuğa hayalperest masallar söyleyen çerkes da-

---

1. Havarî (ar.) - İsa peygamberin, incilin hükümlerini yaymak işiyle ödevlendirmiş olduğu on iki çomezine verilen ad. 2. İntan' (ar.) - mikroptan ilerigelen hastalık. 3. Şehriyin (ar.) - bayram donanması.

disiyle, evdeki çocuklara yeşil başörtü örttürüp ilâhiler okutan hoca hanımdan ayırmak oldu.

Bu çocuk ruhuna daha iyi hulûl etmek için evde çocuk oluyor, saatlerce Nevin'le oynuyordu. Sonra küçük kızı dizlerinin üstüne alarak ona yavaş yavaş fikirlerini telkine başlıyordu. Nevin on sekiz yaşına gelmişti. Babasını bir ma-but gibi seviyordu. Açık fikirli, malûmatlı, iyi ahlâklı bir genç kız olmuştı. Hali, tavrı, biraz çocuğa benziyordu. Fakat fikri, ruhu itibariyle öteki akraba çocuklarından büt-bütün başka idi. Hâmit Bey "güzel eserim" diye onunla ifti-har ediyordu. Fakat bu "güzel eser"in yalnız bir şeyi eksik-ti: neşe ve emel.

Nevin kaç sonlarındanberi hasta idi. Bütün tedbirlere, tedavilere rağmen günden güne ilerliyen bir veremi vardı. Dünya Hâmit Bey'in başına yıkılmıştı. Fakat onun bir baba vazifesi daha vardı: Çocuğunu ölünceye kadar mes'ut etmek... Ara sıra onu toprağa bıraktıktan sonra boş evine döneceği geceyi düşünüyordu. Öyle sanıyordu ki Nevin'in bütün arzu-ları yerine gelirse o gecenin acısına daha mazlûmane taham-mül edecek. Fakat Nevin hiçbir şey istemiyordu. O ne tek -lif ederse gözlerini önüne indiriyor, "sen bilirsin baba!" diyordu.

Ağaçların arasındaki dar yoldan denize iniyorlardı. Nevin başörtüsünü omuzlarına indirmiş, kıvrıkcık çocuk başı akşam güneşinin içinde daha sarı, gözleri daha taze ve mes'ut, babasının önünde yürüyordu.

Bir taş yığından ibaret kalmış yosunlu bir çeşme ba-şında iki fakir kız çocuğuna tesadüf ettiler. Büyüğü on iki, küçüğü yedi yaşlarında idi.

Küçük kız, elindeki teneke maşrapaya çeşmeden su dol -durmuş korka korka Nevin'e yaklaşmıştı.

Hâmit Bey gülümsedi, yeleşinin cebinden bir kaç kuruş çıkarıp çocuğa uzattı:

- Al kızım... Su istemiyoruz... Kız parayı kabul etmiyor, anlaşılmaz bir inat ile suyu Nevin'e uzatıyordu. Hâmit Bey ablasıyla konuşmaya başladı:

- Kardeşin niçin mutlaka su içirmek istiyor?

O mahcup bir tebessümle cevap verdi:

- Bizim annemiz öldü... Ha, şuracıktaki mezarda yatar. Hoca söyledi ki ölüler geceleri mezarlarında susuzluktan yanarlarmış... Dünyada kalan çocukları susamışlara su verirse onlar da serinlermiş... Yolculara su verdiğimiz gece annemiz yeşil duvaklarla Ayşe'nin rüyasına giriyor... Değil mi Ayşe?..

Nevin'in eteğini hâlâ bırakmayan küçük kız başını sallıyarak gülmüseddi.

Ablası devam ediyordu:

- Bugün buradan kimse geçmedi. Artık gidelim diyorum...

Ayşe:

- Annemiz susuz ne yapar, diye ağlıyor...

Nevin küçüğün yüzünü daha yakından görmek ister gibi yere çömeldi. Hâmit Bey onun maşrapayı aldığı, mukaddes bir şeyi öper gibi dudaklarına götürdüğünü gördü. Hemen bileğine yapıştı:

- Ne yapıyorsun Nevin, bu pis su içilir mi? Hasta mı olacaksın?

Nevin yavaş yavaş ağlıyarak:

- Bırak baba, dedi. Ayşe'nin annesi de benim annem gibi susuz yanmasın...

- Ne diyorsun Nevin... Bunu senin ağzından mı işitiyorum?.. Sen ki serbest fikirli bir kızsın...

Genç kız ağlamakta devam ediyordu:

- Neme lâzım... Madem ki Ayşe inanıyor...

Hâmit Bey bembeyaz kesilmişti...

Nevin'in solgun yanaklarından akan yaşlar maşrapadaki bulanık suya karışıyor, ince dudaklarının kenarından sızarak boğuk hıçkırıklarla titriyen boynuna, göğsüne damlıyordu...

Hâmit Bey artık maşrapayı onun elinden almayı düşünmü - yordu. Ona öyle geliyordu ki Nevin bu suyu bir hulya ve te - selli ırmağından içiyor, kendisinin bütün şefkatli ihtima - mı onu bu bulanık su kadar mes'ut etmedi, Nevin bu sudan içtikten sonra mes'ut ölecek...

Nevin çeşmeden avuçlarına su alarak yüzünü yıkıyor, fak - kat gözyaşları bir türlü dinmek bilmiyordu. Hâmit Bey kor - kak, mahcup bir tesirle onun ellerini tuttu:

- Bu avuçlardan bana da su içir Nevin... Bizim ölümüz de susuz kalmasın! dedi.

Hâmit Bey bir kaç ay sonra toprak olacak bu küçük avuç - larına suyunu içerken başka bir hayata doğduğunu hissediyor - du. Genç kız boğuk hıçkırıklarla ağlıyarak babasının boynu - na sarılıyor, onu titrek, ıslak dudaklarından tekrar tekrar öpüyordu.

- Baba, artık gönüllerimizi birbirimize açabiliriz... Sana bütün ruhumu söyleyeceğim... Annem öldüğü vakit ne ka - dar ağladığımı biliyorsun? Fakat şimdi, şimdi anlıyorum... O gözyaşlarında ne acı ne doyulmaz lezzetler vardı...

Ne zaman bir ödağacı, bir günlük parçası yansa hâlâ an - nemin öldüğü günü bütün o lezzetli zehiri ile kokluyorum, baba... Ah o gün... İhtiyarlar, tazeler, kocaman erkeklerle minimini çocuklar birbirlerine sarılıp ağlaşıyorlardı...

Bütün konak bir tek ağlıyan, inliyen ruh olmuştu...

Hattâ ölen bizimle beraberdi, baba... Bütün bu kan, ruh, sevgi rabitalarıyla bağlı insanların dünya gibi ahrette de ayrılmıyacağına inanıyordum... Dadımın masalları, hocamızın sözleri arasından ben de annemin, Ayşe'nin annesi gibi, cen - net bağlarında yeşil duvaklarla gezindiğini görüyordum... Üteki kızlar hocamızın önünde, başlarında yeşil başörtüle - riyle, yanık ilâhiler okurken sen beni onlardan ayırdın... Bu dünyaya kapanan gözlerin bir daha açılmıyacağını, bütün bu birbirini seven, zaman zaman birbirinden bu kadar acıklı ayrılıklarla ayrılan insanların ayrı mezarlarda çürüdükle -

rini söyledin... Evvelâ sana inanmıyordum, baba... Fakat senin şüphelerin benim kalbimi de kemirmeye başladı...

Bir gece Çamlıca'dan dönüyorduk. Bana gökleri, saman yollarını, yıldızları gösterdin... Bu göklerin bomboş, hat-tâ oradaki ışıklarınîle bizim gözlerimizin bir vehminden başka bir şey olmadığını söyledin. O geceden sonra benim bütün kâinatım, bütün ümitlerim yıkılıyordu. Bu dünyaya gözlerini kapar kapamaz başka bir âleme gözlerini açacağına, orada bütün sevdiklerini ve sevgilerini bulacağına inanan bir kız çocuğu için ölenlerin ayrı ayrı mezarlarda çürüyüp gittiklerini düşünmek...

Bu ümitsizliğe senelerce alışamadım. Senelerce alışamadım. Senelerce ümitsiz ve ferdasız ölümün acısını çektim. Annem gibi, bütün sevdiklerim gibi, seni de kaybedecektim.. Artık gözlerimiz birbirine bakamayacak, kalplerimiz birbirimizi sevemeyecektir...

Nihayet istediğin gibi bir kız oldum baba... Zihniyle yaşıyan, dürüst vicdanlı bir kız... Artık bir şeye inanmıyordum... Etrafımdakilere karşı bir gururum vardı. Fakat ne hazin bir gurur...

Sen bu kadarla iktifa etmedin baba... Sevgiden, vefadan, bu dünya yüzünde doğup ölmesine yavaş yavaş alıştığım şeylerden şüphe ediyordun.. Birbirini anlayıp sevmiyen, birbirlerine karşı sadece insanlık vazifesini yapmakla iktifa eden insanlarla, sade fikirlerin meş'alesiyle dolan dünya bana kâfi gelmiyordu... Ben öleceğim baba... Bunu saklamaya lüzüm yok... Beni hangi teselli ile mezarıma göndereceksin... Maamafih ölümüne o kadar acıma baba... İnanmak ve sevmek sadetlerini kaybetmiş bir insanın vaktinden evvel ölmesine niçin acımalı?..

Nevin babasına bunları söylemeden öldü. Hâmiş Bey bu şikâyetleri onun şimdi ölmüş dudaklarının hayalinden duyuyor...

İhtiyar doktor, o tenha kuru yolundaki çeşmeyi tamir et-

tirdi. Her akşam üstü oraya gelip oturuyor, köylü çocuklarını, ve seyyah dervişleri yollarından çevirerek bu çeşmeden bir yudum su içmeleri için yalvarıyordu.

Ç A L I K U Ş U

(parçalar)

B. Eylül 19...

Dördüncü sınıftaydım. Yaşım on iki kadar olmalıydı. Fransızca muallimimiz Sör Aleksî bir gün bize yazı vazifesi vermişti. "Hayattaki ilk hâtıralarınızı yazmağa çalışın. Bakalım, neler bulacaksınız. Sizin için güzel bir hayal temrini olur" demişti.

Hiç unutmam, yaramazlığımdan, gevezeliğimden bıkan Sörler o sınıfta beni arkadaşlarımdan ayırmışlar, bir köşede tek kişilik bir küçük sıraya oturtmuşlardı.

Müdirenin söylediğine göre "ders esnasında komşularımı lâkardıya tutmamayı, uslu uslu muallimi dinlemeyi öğreninceye kadar" orada bir sürgün hayatı geçirmeğe mahkûmdum.

Bir yanımda kocaman bir tahta direk vardı: Ne yapılsa baştan çıkarılmasına imkân olmıyan ve arasına çakımın uciyle ötesine berisine açtığım yaracıklara s t o i k bir vakarla tahammül eden sessiz sadasız, ağırbaşlı ve upuzun bir komşu.

Öte yanımda manastır terbiyesinin istediği serin ve mağmum loşluğu temin için yapılmışa benzeyen ve pancurları hiç açılmıyan bir uzun pencere dururdu. Ehemmiyetli bir keşif yapmıştım. Göğsümü sıraya yaslayıp çenemi biraz yukarı kaldırdığım vakit pancurların arasından gökyüzünün bir parçasıyla bir büyük akasyanın yaprakları arasından tek bir apartıman penceresi ve bir balkon parmaklığı görünürdü.

Doğrusunu söylemek lâzımgelirse, manzara hiç de zengin değildi. Pencere her zaman kapalı durur, balkon parmaklığına hemen daima bir ufak çocuk şiltesi ile yorgan asılırdı.

Fakat ben bu kadarından da memnundum.

Ders esnasında ellerim çenemin altında kilitli, Sör hocalarıma çok ruhanî görünmesi lâzımgelen bir vaziyetle gözlerimi göğe pancur aralıklarından görünen hakikî gökyüzüne uydurduğumuz zaman, onlar bunu bir uslanma başlangıcı sanarak sevinirlerdi. Ben de onları atlatarak bizden gizlemeğe çalıştıkları hayatı seyrediyormuşum gibi bir şey, bir atlatma ve intikam zevki duyardım.

Sör Aleksî, izahatını bitirdikten sonra bizi çalışmağa bırakmıştı.

Ön sıralara süsliyen ağırbaşlı sınıf birincileri hemen işe koyulmuşlardı. Yanlarında olmadığım halde ne yazdıklarını omuzları üzerinden okumuş gibi biliyordum: "İlk hâtıram sevgili anneciğimin küçük karyolamın üstüne iğilen müşfik altın sarısı başı, bana muhabbetle gülümsiyen gök mavisî gözleridir" tarzında şairane bir yalancık... Hakikatte annecikler altın sarısı ve gök mavisinden başka renklerde de olabilirlerdi. Fakat Sörlerde okuyan kızlarının kaleminden bu renklere boyanmak, o biçareler için bir mecburiyet, bizim için bir usuldü.

Bana gelince, ben bambaşka bir çocuktum. Çok küçük yaşta kaybettiğim annemden aklımda pek fazla bir şey kalmamıştı. Fakat herhalde altın saçlı ve mavi gözlü olmadığı muhakkaktı. Böyle olunca da hiçbir kuvvet bana onu asıl çehresinden başka bir çehre ile düşündürmeğe ve sevdirmeye muktedir değildi...

Beni bir düşüncedir almıştı. Ne yazacaktım? Duvardaki boyalı Meryem tablosunun altına asılmış guguklu saat durmadan yürüdüğü halde ben hâlâ yerimde sığdım. Başımdaki kordelâyı çözdüm, suçlarımı yavaş yavaş gözlerimin üzerine

İndirmeğe başladım. Bir elimle de kalemimi ağızıma sokuyor, ısıra ısıra dişlerimin arasında döndürüyordum.

Filozofların, şairlerin yazı yazarken burunlarını kaşımak, çenelerinin derilerini çekiştirmek gibi garip garip huyları vardır ya... Kalem ısırmak ve saçlarımı gözlerimin üstüne dağıtmak da benim derin düşüncelere daldığıma alâmettir.

Bereket versin benim de düşünce saatlerim pek nadirdir. Çünkü o takdirde hayatın masallardaki meşhur Çarşamba karısı ve Ocakanasının hayatı gibi kamkarışık bir saç kümesi içinde geçecekti.

Aradan seneler geçti. Yabancı bir şehirde yabancı bir otel odasında, sırf bitip tükenmiyecek gibi görünen bir gecenin yalnızlığına karşı koymak için, hâtıralarımı yazmağa başladığım bu saatte bir elim yine aynı küçük çocuk tavrıyla saçlarımı çekiştiriyor, gözlerimin üstüne indirmeğe uğraşıyor.

Bunun sebebine gelince, öyle sanıyorum ki ben etrafındaki hayata pek fazla kendini kapıp koyuveren hafif ve dik-katsız bir çocuktum. Besbelli sıkı zamanlarda kendi kendimle, kendi fikirlerimle yalnız kalmak için gözlerimle dünya arasında bu saçlardan bir perde koymağa çalışıyordum.

Kalem sapını kebab şişi gibi dişlerimin arasında çevirmeğe gelince, onun hikmetini doğrusu kendim de pek anlamadım. Bütün bildiğim, dudaklarımdan mor mürekkep lekelerinin eksik olmadığı ve bir genç kız hali alır gibi olduğum bir yaşta beni bir gün mektepte ziyarete gelen birisinin karşısına âdeta bıyak çekmiş gibi çıkarak yerin dibine geçtiğimdir.

Ne anlatıyordum? Evet... Sör Aleksî'nin verdiği ilk hâtıra vazifesini...

O gün bütün düşüncelerime rağmen, ancak şu kadarcık bir şey yazabildiğimi hatırlıyorum:

"Ben galiba balıklar gibi bir göl içinde doğdum. Annemi hatırlamıyor değilim... Babamı, dadımı, neferimiz Hüseyin'i...

Beni bir gün sokakta koşturan bodur bir kara köpeği... Bir gün dolu bir sepetten gizlice üzüm çalarken parmağımı sokan arıyı... Gözüm ağrıdığı vakit içine damlatılan kırmızı ilâcı... Sevgili Hüseyin'le beraber İstanbul'a göçümüzü... Evet, bunlara benzer daha birçok şeyler aklımdan geçiyor... Fakat bunların hiç biri ilk hâtıra değil... Sevdiğim göl içinde, büyük yapraklar arasında çımlıçıplak çabalayışım kadar eski değil... Deniz kadar uçsuz bucaksız bir göl... İçinde yapraklar, kenarında büyük ağaçlar varsa bu göl nasıl deniz kadar büyük olur? diyeceksiniz... Vallahi yalan söylemiyorum ve ona sizin kadar ben de şaşıyorum... Fakat bu böyle, ne yapayım?"

Garibi şu ki, Sör Aleksî siyah elbisesinin içinde filiz gibi boyu, bembeyaz k o l e r e t i ile alnına kaldırılmış bir saraylı yaşmağına benzeyen başlığı arasında sivilceli kansız yüzü, narçiçeği kırmızılığındaki dudaklarıyla şimdi de karşımda belirse ve bana tokrar o suali sorsa, galiba aynı cevaptan başkasını bulamayacağım; yine balık gibi göl içinde doğduğumu söylemeye başlayacağım.

Sonraları öteden beriden öğrendiğime göre bu göl Musul taraflarında, adını bir türlü aklımda tutamadığım bir küçük köyün yanbaşındadır, benim uçsuz bucaksız denizim bir ağaç kümesi arasında, kuru bir ırmaktan kalma bir avuç sudan başka bir şey değildir.

Romanlar mahzun insanı omuzları çökmüş, gözleri sönmüş, hareketsiz ve sessiz bir insan diye, yani daha açıkçası bir miskin şeklinde tasvir ederler.

Bende daima bunun aksi olmuştur. Ne zaman derin bir üzüntüye kapılısam gözlerim parlar, tavır ve hareketlerim neselenir, içim içime sığmaz olur. Dünyayı hiçe sayıyormuşum

gibi kahkahalarla gülerim, türlü gevezelik ve delilikler yaparım. Bununla beraber, öyle sanıyorum ki, yakın kimsesi ve başkalarına açılmağa kabiliyeti olmıyan insanlar için bu daha iyi bir şeydir.

•

Zavallı büyük annem şaşkına dönmüştü. Benimle başa çıkmak hakikaten imkânsızdı. Sabah karanlığında uyanır, gece yorgunluktan baygın düşünceye kadar gürültü ve yaramazlık ederdim. Sesim kesildiği vakit yalılı âdeta telâş alırdı. Çünkü bu benim ya bir yerimi keserek sessiz sadasız kanımı dindirmeğe çalıştığıma, ya bir yerden düşerek acıdan bağırmamak için kıvrandığıma, yahut da sandalye ayaklarını testerelemek, minder örtülerini boyamak gibi muzır bir işle meşgul bulunduğuma delâlet ederdi.

Bir gün kuşlara bez ve tahta parçalarıyla yuva yapmak için ağaçların tepesine çıkar, bir başka gün ocak bacasından taş atıp açığı korkutmak için dam tepelerine tırmanır dım.

Yalılıya arasıra bir doktor gelip giderdi. Bir gün kapıda bu doktoru bekliyen boş arabaya atlıyarak hayvanları kamçılamaş, bir başka gün de kocaman bir çamaşır telnesini sürüye sürüye denize indirmiş, kendimi akıntıya salıvermişim. Bilmem başkalarında da öyle midir. Bizim allede öksüzlere el sürmek günah sayılırdı. Pek çekilmez hale geldiğim zaman yaptıkları ceza, kolumdan tutarak bir odaya kilitlemekti.

Bir gün Kâmran'la kavga ettim; deniz kenarından sepete koyarak taşıdığım bir kaya parçasını onun ayağı üzerine bıraktım. Taş mı pek ağırdı, o mu fazla nazikti bilmiyorum. Birdenbire bir çığlık, bir vaveylâdır koptu. Şaşırdım. Bir maymun çevikliğiyle bahçedeki büyük çınara tırmandım. Ne azar, ne tehdit, ne hattâ yalvarma beni aşağı indiremiyor du. Nihayet bahçıvanı benim takibime memur ettiler. Fakat o çıktıkça ben daha tepelere doğru kaçıyordum. Öyle ki

adamcağız yoluna devam ederse benim vücudümü çekemiyecek kadar ince dallara çıkmakta tereddüt etmiyeceğimi ve bir kaza çıkacağını anladı, tekrar aşağı indi.

Hâsılı, o gece ortalık kararınca kadar kuş gibi ağaç dalında tünedim.

Mektepte ben bu vazoya benzemez daha neler kıracaktım. Fvdeki hasarılığım orada da devam ediyordu. Bu Sör'ler ya hakikaten melek gibi sabırlı insanlardı, yahut da benim hoş bir tarafım vardı. Yoksa başka türlü benim kahrımı çekmek mümkün değildi.

Sınıfta mütemadiyen gevezelik eder, oradan oraya dolaşırdım.

Herkes gibi merdivenden inip çıkmak benim için değildi. Mutlaka bir köşeye sinerek arkadaşlarımla inmesini bekler, sonra ata biner gibi trabzanın üzerine atlayarak kendimi yukarıdan aşağı kapıp koyuverirdim. Yahut da ayaklarımı birbirine yapıştırarak zıplıya zıplıya basamaklardan atardım.

Bahçede kuru bir ağaç vardı. Fırsat buldukça oraya tırmandığımı ve tehditlere kulak asmadan teneffüs sonuna kadar daldan dala atladığımı gören muallim bir gün "bu çocuk insan değil, Çalığışu" diye bağırıyordu.

İşte o günden sonra asıl adım unutuldu ve herkes beni "Çalığışu" diye çağırmağa başladı.

Bilmem nasıl sonradan bu isim aile arasında da aldı yürüdü ve Feride adı, bayram elbiseleri gibi, pek sayılı günlerde kullanılan resmî bir ad olup kaldı.

Çalığışu benim hem hoşuma gider, hem işime yarardı. Bir münasebetsizliğimden şikâyet edildiği vakit fütursuzca omuzlarımı silker, "ne yapayım... Bir Çalığışu'ndan ne beklenir" derdim.

Arasıra mektebimize, çenesinde keçi sakalına benzeyen

bir küçük sakal taşıyan gözlüklü bir papaz gelip giderdi. Bir gün elişli makasıyle saçımdan kestığım bir parçayı zamkla çeneme yapıştırmıştım. Hoca benim tarafıma baktığı zaman çenemi avuçlarımdan içinde saklıyor, o başını öte yana çevirince ellerimi açıp sakalımı sallıyarak papazın taklidini çıkarıyor ve çocukları güldürüyordum. Muallimimiz bu kahkahaların sebebini bir türlü anlayamıyarak öfkesinden çılglık çılgılığa bağırıyordu.

Bir aralık başımı sınıfın koridora açılan penceresine çevirecek oldumdu. Camın arkasından Sör Süperiyör'ün bana baktığını görmiyeyim mi?

Şaşkınlıktan ne yapsam beğenirsiniz? Boynumu bükerek, parmağımı dudağıma götürerek "sus" işareti yaptım; sonra da parmaklarımla ona bir öpücük gönderdim.

Mektebin en büyüğü bu Sör Süperiyör'dü. En ihtiyar hocalara kadar herkes onu allah gibi sayardı. Böyle olduğu halde kendisinden hocaya karşı suç ortaklığı rica etmem, kadıncağızı neş'elendirdi. Sınıfa girerse ciddiyetini muhafaza edememekten korkuyormuş gibi güler ve parmağıyla beni tehdit ederek koridorun karanlığında kayboldu.

Sör Süperiyör, bir gün de beni yemekhanede yakalamıştı. Sınıftan çalıp getirdiğim kâğıt sepetine yemek artıklarını doldurmakla meşguldüm.

Sert bir sesle beni yanına çağırdı:

- Buraya gel Feride, dedi, nedir bu yaptığın?

Yaptığımda ne fenalık olduğunu anlamıyordum. Gözlerimi yüzüne kaldırarak:

- Köpeklere yiyecek vermek fena mı masör? dedim.

- Hangi köpekler? Ne yemeği?

- Viranedeki köpekler... Ah masör, beni görünce ne kadar sevindiklerini bilerseniz... Dün akşam tâ köşe başından karşıladılar, ayaklarıma dolaşmağa başladılar... "Sabredin... Ne oluyorsunuz... Viraneye gitmeden vermem" diyorum... Zalimler bir türlü lâkırdı anlamıyorlar, beni yere yatırıyorlar... Benim de inadım tuttu. Sepeti sımsıkı eteklerimin arasında

tuttum... Az kalsın beni parçalıyacaklardı... Bereket ver-
sin bir simitçi geçiyordu, beni kurtardı.

Sör Süperiyör gözlerini gözlerime dikmiş, beni dinli -
yordu.

- Peki, sen mektepten nasıl çıktın? diye sordu.

Hiç çekinmeden:

- Çamaşırhanenin arkasındaki duvardan atladım, dedim.

Sör, büyük bir felâket haberi almış gibi ellerini başına
götürerek:

- Nasıl cesaret ettin? dedi.

Aynı saffetle:

- Merak etmeyiniz masör... Duvar çok alçak... Hem nasıl
istiyorsunuz ki kapıdan çıkayım... Kapıcı beni bırakır mı
hiç? Birinci defasında "Masör Terez seni çağırıyor" diye al-
dattım da öyle kaçtım... Rica ederim siz de beni haber ver-
meyin... Çünkü köpeklerin aç kalmaları tehlikesi var...

Sörler ne garip insanlardı. Zannederim ki başka bir
mektepe bunu yapsam ya hapsedilir, yahut da bir başka ceza
görürdüm...

8 teşrini evvel (B...).

Yine bize yol göründü; bir çeçen arabasıyla B... dan
hareket ediyorum. Bu sabah K. arif müdürünün beni görmek is-
tediğini söylediler. Öğleye doğru idareye gittim. O, yine
koltuğunda büyük bir yorgunluğu dinlendirir gibi elini ko-
lunu salıvermiş, mecalsiz uyuklıyordu; zorla göz kapakları-
nı açarak yüzüme baktı, sonra yine sayıklar gibi cansız can-
sız, tane tane söylemeğe başladı:

- Kızım... daha Nezareti Celile'den ¹ cevap gelmedi. Ne
irade buyurulacağını bilmiyorum... Ancak Hürriye Hanım ka-
demli bir muallime olduğu için sanırım ki onu iltizam eder-
ler... Böyle olduğu halde siz müşkül bir mevkide kalacak-
nız... Aklıma bir çareî tesviye geldi... Buraya bir iki sa-
1. Nezareti Celile (ar.) - ulu bakanlık.

atlık mesafede bir "Zeyniler" nahiyesi var. Havası, suyu güzel, tabii manzaraları ferahfeza,¹ ahalişi halûk ve müstakim cennet gibi bir kariye. Orada eski bir vakıf mektebi vardı. Geçen sene bir hayli fedakârlıkla tamir ve tedarit ettik... Bir çok levazımı tedrisiye tedarikine muvafak olduk... Mektobin içinde muallimelerin ikametlerine mahsus daire de var... Şimdi genç bir muallime himmet ve fedakârlığına muhtacız... İsterseniz sizi oraya göndereyim.. Cidden iyi bir yer... Hem de vatan hizmeti olur... Gerçi maaşı sizin burada alacağınız maaştan bir kaç kuruş eksik. Fakat buna mukabil et, süt, yumurta ve saire fiyatları buradakiyle nispet kabul etmiyecek kadar ucuz. İsterseniz bol para da biriktirebilirsiniz. İlk fırsatta ben maaşınıza zam yaparım...

Bu teklif karşısında ne söyleyeceğimi bilemiyerek susuyordum. O devam ediyordu:

- Orada ihtiyar bir kadıncağız var. Hem derslere yardım ediyor, hem mektebin hizmetlerini görüyor... İyi bir kadıncağız... Yalnız yeni tedris usullerine vakıf değil. Bununla beraber eğer oradan hoşlanmazsanız bana yazarsınız, size burada münasip bir yer bulurum...

Havası güzel, manzarası güzel, açıklık bir yer... Gözümün önüne kitaplarda resimlerini gördüğüm İsviçre köyleri geliyordu. Güneşli yollar, gölgeli bahçeler, akar sular, hü-lâsa tasavvür ettiğim serbest kır hayatı... Maamafih birden bire "evet" demeğe cesaret edemedim. Hiç olmazsa "Hacı Kalfa"ya olsun danışmalıydım:

- Müsaade ederseniz bir iki saat sonra cevap veririm, dedim.

Müdür efendi biraz canlanır gibi oldu:

- Aman, kızım... Bu iş çok müstacel... Çünkü başka talepler var, elden kaçıırırsan karışmam sonra.

- O halde yalnız bir saat Beyefendi...

1. Ferahfeza (ar. far.) - ferah arttıran.

Sofadan geçerken merdiven başında ortağım Hürriye Hoca Hanım gözüme ilişti. B... da bizim ismimizi iki ortaklar koymuşlar. Bu kadın o kadar gözümü yıldırmaştı ki hemen kaçmak istedim. Fakat o benim yolumu kesti. Sırnaşık bir dilenci gibi çarşafımın ucunu tutarak:

- Hanım efendi kızım... Geçenlerde size karşı bir ter - biyesizlik ettim... Allah aşkına kusuruma bakmayın... Sınır halî... Pek fazla müteessirdim de... Ah, Hanım efendi, benim dertlerimi bilseniz... Herhalde terbiyesizliğimi affe - din...

Ben korkak korkak - Ziyanı yok efendim... dedim, geçmek istedim, fakat o istediğini elde etmeden yakamı bırakmamağa azmetmişti. Evvelâ halinden şikâyetle söze başladı. Başında beş kişilik bir aile varmış. Eğer onun ekmeğini elinden alırsam bu beş kişi sokak ortasında kalacak, sefaletten ölecekmiş...

Hürriye Hanım gittikçe coşuyor, perde perde sesini yükselterek zelilâne bir tarzda yalvarıyordu. Ne söyliyeceğimi, ne yapacağımı şaşırmaştım. Bu garip komediyayı gören yanıma za geliyor, etrafımızda kalem odacılarından, kâtiplerinden, kahve... şerbet taşıyan peştimalli esnaf çıraklarından bir daire çevriliyordu. Yüzüm, ellerim ateş gibi kesilmişti. Utancımdan yerlere giriyordum. Yavaş sesle "rica ederim, Hoca Hanım, yavaş söyleyiniz... Her kes bize bakıyor," dedim. O inadına kameti arttırdı. Şimdi adeta saçlarını yolarak, ağlıyor, dizlerimi, ellerimi öpüyordu.

Etrafımızdaki kalabalık gittikçe artıyordu. Hani İstanbul'da sokak ortasında diş çeken, leke tozu, nasır ilâcı satan adamların etrafına nasıl üşüşürler, bizi de tıpkı öyle kuşatıyorlardı. Etraftan "yazıktır zavallıya... ağlatma fukarayı, küçük hanım" yolunda sözler işitmeğe başlamıştım. Birdenbire yanımda peyda olan yeşil sarıklı, ak sakallı iri yarı bir hoca doğrudan doğruya bana hitap etti. İşi tamamiyle biliyormuş gibi:

- Kızım... yaşlılara hürmet ve muavenet bir vecibeyi insanıyedir...¹ Bana kalırsa sen bu hanımın rızkına mani olmamalısın... Cenabı allah rezzakı âlemdir.² Elbet sana da gaip hazinesinden bir kapı açar, dedi.

Çarşafımın içinde bir yandan titriyor, bir yandan buram ter döküyordum. Durmadan elindeki maşayı şıkırdatan bir kahveci çırağı öteden "öyledir, öyle" diye bağırdı, sen, evvel allah, nerede olsa ekmeğini çıkarırsın! Etraftan gü-lüşmoğe başladılar. Kırmızı kuşaklı maarif kâtibi fena hal-de kızdı. Kahveciyi yakasından tutup hemen merdivenden atarak:

- Ahlâksız çapkın... Senin ağzını yırtarım! dedi.

Niçin gülmüşlerdi? Sonra maarif kâtibi neye o kadar kızmıştı? Kahvecinin sözleri Hoca efendinin söylediği sözler - den başka bir şey değildi ki...

•

Hürriye Hanım o kadar ağladı, rezalet öyle bir hale geldi ki bu muskara vaziyetten kurtulmak için canımı isteseler verirdim.

- Peki, peki, istediğinizi yapıyorum... Fakat allah aşkına yakamı bırakınız, dedim.

Öpmek için yakaladığı eteklerimi zorla kurtararak ters yüzüne maarif müdürünün odasına döndüm. Bana merkez rüşti - yesinden ihtiyarımla istifa ettiğime ve Zeyniler mektebi muallimliğine talip olduğuma dair bir kâğıt imzalattılar. Bir saate kalmadan bütün muamelo bitti. O yerinden kıvıldağa üşenen maarif müdürü bizzat araba ile valinin konağına giderek tayinimi tasdik ettirmişti. İstedikleri zaman öyle çabuk iş çıkarıyorlardı ki...

•

Otele döndüğüm vakit Hacı Kalfa beni uzaktan karşıladı.

-
1. Vecibei insaniye (ar.) - insan olanın borcu.
  2. Rezzakı âlem (ar.) - dünyanın rızkını veren allah.

Sevine sevine "müjdemo isterim. İstanbul'dan emir gelmiş... partiyi sen kazanmışsın!" dedi.

- Bir yanlışlık olacak Hacı Kalfa dedim, ben şimdi maarif müdürümün yanından geliyorum. Öyle bir şey olsa bana söylerdi.

İhtiyar adam şüpheli şüpheli baktı:

- Hayır... Emir dün akşam gelmiş... Demek müdür senden sakladı. Sakın, sana bir oyun oynamasınlar?

Omuzlarımı silktim: "ne oyun oynayacaklar, dedim, ya - kında Zeyniler isminde bir nahiyeye varmış?... Güzel, açık bir yer... Bana orasını teklif ettiler... tabii kabul ettim...

Hacı Kalfa beni dinlerken iri burnu horoz ibiği gibi kızarıyordu. Ellerini birbirine çarparak söylenmeğe başladı:

- Ne yaptın, behey cahil, ne yaptın... En sonunda seni tongaya bastırdılar ¹ ha! Hemen git, müdüre balta ol! ²

Tekrar omuzlarımı silktim:

- Değmez, Hacı Kalfa... dedim.

Adamcağızın kızmakta, telâş etmekte hakkı varmış... Akşama doğru iş bütün tafsilâtiyle anlaşıldı... Maarif müdürü, Hürriye Hoca Hanımı iltizam ederek tezkere yazmış. Fakat her nedense nezaret beni ipka etmiş. Gelen cevapta Hürriye Hanım'ın münasip bir memuriyete tayin edilinceye kadar açığa çıkarılması yazılıyormuş. Maarif müdürü ile Rüştüye müdürü baş başa vermişler. Bana istifa verdirmek için bu çareyi bulmuşlar... Hürriye Hanım'ın Müdüriyet odası önünde bana tesadüf etmesine varıncaya kadar hepsi komedyaya imiş. Hatta o aksakallı hocayı bile mahsus oraya getirmişler...

Hayalimde şık bir avrupa köyü gibi yaşayan Zeyniler'e gelince, kuş uçmaz, kervan geçmez bir yermiş... Üç aydan beri boş olduğu halde en düşkün muallimler bile orasını kabul etmiyorlarmış... Ben bunları öğrendikçe şaşırıyor, büyük bir memurun bu kadar saffetle yalan söylemesini aklıma sığdıramıyordum, Hacı Kalfa sinirli bir tavırla başını iki ya-

1. Tongaya bastırmak - tuzağa düşürmek.

2. Balta olmak, balta asmak - musallat olmak.

na sallıyor: "Sen bilmezsin o uyur yılanı... Uyur uyur da sonra adama öyle bir vurur ki nereden geldiğini anlayamaz - sın!" dedi.

Yarın B... dan ayrılacağıma, tonha ve neşesiz bir köye gideceğime o kadar müteessif değilim. Adamın en yakın akra - baları yere vurduktan sonra yabancılar aldatmış... Bundan ne çıkar. Gönüller şen olsun.

Z e y n i l e r , 2 0 t e ş r i n i s a n i

Burada sevmeğe başladığım üç şey var... Birisi pencere- nin önünde gece gündüz durmadan akan bir çeşme ki, kimsesiz gecelerim için en derin bir teselli oluyor... Ötekiler de talebomden iki çocuk... Birisi küçük Vehbi, Hatice Hanım zamanında ömrünü, gününü sandığın içinde sırt üstü ceza çek mekle geçiren bir afacan... Buradaki çocukların hiçbirisine benzemiyor. "Ke"leri "Çe" telâffuz ederek öyle serbest, şen bir konuşması var ki...

Vehbi bir gün bahçede küçük parlak gözlerini süze süze yüzüme bakıyordu...

- Ne bakıyorsun Vehbi? dedim.

Hiç sıkılmadan:

- Sen güzel kızmışsın be... Benim ağama varsan a, dedi.

Vehbi'nin hor hali iyi, hoş ama bir türlü kendimi ona saydıramıyorum... O kadar ki, azarladığım; yavaşça ince ku- lağın çektğim zaman bile bana ehemmiyet vermiyor. Maamafih belki de asıl bunun için onu bu kadar seviyorum. Hemen kaş- larımı çattım.

- İnsan hocasına böyle şey söyler mi? İşitirlerse senin ağızını yırtarlar, dedim.

Vehbi, benim sadıllığımla eğlenir gibi:

- Yağma mı var? ¹ Başkasına söyler miyim? dedi.

Aman yarabbi, bu parmak kadar köylü çocuğu neler bili -

---

1. Yağma mı var? - öyle şey olur mu?

yordu. Aynı fütursuzlukla devam etti:

- Sana İstanbul'lu yenge derim be... Kestane getiririm. Ağam boymuna altınlar takıverir.

- Senin yengen yok mu?

- Var ama, o kara kız... Onu da çoban Hasan'a veririz.

- Senin ağam ne iş görür?

- Candarma.

- Candarma ne yapar?

Vehbi, düşünse düşünse başını kaşdı. Sonra:

-Cavurları çöser,¹ dedi.

Vehbinin hoşuma giden bir hali de kibir ve inadıdır... O kocaman bir adam gibi kibirli ve inatçıdır. Derste yanlışını çıkardığım vakit hem utanır hem kızar... Bir türlü yanlışını düzeltmez... Daha üstüne varırsam isyan eder. İstihfafla yüzüme bakar:

- Sen karı kısmısın... Aklın ermez be, diye kafa tutar.

İkinci sevdiğim, kimsesiz küçük bir kız...

Geldiğimin galiba beşinci sabahı idi. Sıralara göz gezdirirken birdenbire kalbim tatlı bir heyecanla doldu. Arka sıranın en ucunda beyaz denecek kadar uçuk, sarı saçlı, duru beyaz tenli melek gibi güzel bir kız çocuğu, inci gibi beyaz dişleriyle bana gülüyordu. Bu çocuk kimdi? Nereden çıkmıştı?

Elimle işaret ettim:

- Yanıma gel, bakayım, küçük, dedim.

Bir kuş hafifliğiyle yerinden atladı. Benim mektepte yaptığım gibi sıçrıya sıçrıya yanıma geldi. Bu güzel küçük kız, fakir bir şeye benziyor. Ayakları çıplak, sarı saçları parışandı. Arkasındaki soluk basma entarinin yırtıklarından beyaz, nazik teni görünüyordu. Minimini ellerini tuttum:

1. Cavurları çöser - gâvurları keser.

- Bak yüzüme küçüğüm, dedim. Korka korka başını kaldırdı. Kıvırcık kirpiklerinin içinde iki lâcivert göz gü-lümsedi. Zeyniler'de çektiğim ıstırap beni ağlatamamıştı. Fakat bu yarı çıplak kız çocuğumun güzel gözleri, küçük pembe ağzının içindeki iki inci dizisi gibi gülen dişle-ri, o anda kendimi tutmasaydım, beni hüngür hüngür ağlata-caktı. Hafırçe çenesini okşadım. Bütün kızlara sorduğum gibi:

- Senin adın Zehra mı, küçük, yoksa Ayge mi, dedim.

O, temiz bir İstanbul telâffuzu, inanılmıyacak kadar tatlı bir sesle:

- Benim adım Munise, hocahanım, dedi.

- Sen bu mektepte mi okuyorsun, kızım?

- Evet, hocahanım.

- Niçin kaç gündür gelmedin?

- Abam göndermedi hocahanım... İsimiz vardı (Ablaya aba diyordu). Artık geliyim, inşallah...

- Senin annen yok mu?

- Abam var, hocahanım...

- Annen ne oldu?

Küçük kız, gözlerini önüne indirerek sustu. Bana öyle geldi ki istemeden bu çocuğun kalbinde gizli bir yaraya do-kundum. Daha ziyade ısrar etmiyerek başka şey sordum:

- Dün akşam türkü söylüyor sen miydin, Munise?

Bir gün evvel civar bahçelerden birinde ince bir çocuk sosinin türkü söylediğini işittim. Bu ses öyle tatlı, bura-da işittiğim seslerden o kadar başka idi ki, başımı pence-reye dayayarak gözlerimi kapamış, birkaç dakika kendimi baş-ka yerlerde sanmıştım. O türküyü söyleyen mutlaka bu küçük kız olacaktı.

Munise, utana utana başını salladı.

- Bendim, hocahanım, dedi.

Çocuğu yerine gönderdikten sonra derâbaşladım. Kendim-de bir fevkalâdelik hissediyordum.

Bu küçük kız, bana ılık bir ilkbahar güneşi gibi tesir

etmişti. Karlar içine gömülmüş kuş yuvalarına düşen sarışın bir ışık parçası...

•

Arasıra başımı ondan tarafa çeviriyordum. O da bana bakıyordu. Hem de inci gibi dişlerinde tatlı bir gülümseme. Lâcivert gözlerinde dudaklarıma sürünürcesine hissettiğim derin derin bir muhabbetle annelik hissini ben, ömrümde ilk defa bugün duydum. Yalnız yaşamağa mecbur olduğuma göre bari böyle bir küçük kızım olsaydı! O vakit yalnızlığımı hiç duymıyacaktım. Yazık, bu bana nasip olmayacak...

Munise hakkında Hatice Hanım'dan pek az şey öğrenebilirdim... "Abam" dediği üveyanesi imiş... Babası ihtiyar bir orman memuruymuş. İkinci karısını bu köyden aldığı için tekaüt olduktan sonra da buraya bağlı kalmış. Karısının bahçesiyle evi, kendisinin beş on kuruş tekaüt aylığı sayesinde geçinip gidiyormuş. Hatice Hanım'a dedim ki, senin anlatısına göre ailesinin hali vakti pek fena değil. Niçin bu çocuğa bakmıyorlar?

İhtiyar kadın kaşını çattı:

- O kadar baktıklarına şükür... Başkası olsa sokağa atardı.

- Niçin?

- Bu kızın anası fena kadın, kızım...

- Olabilir Hatice Hanım, ama bu masumun ne kabahati var?

İhtiyar kadın o haşın taassubu ile başını salladı.

- Daha ne yapsınlar... Öyle kadının çocuğuna diba kuşakları giydirecek değiller ya! dedi.

Munise, her gün mektebe gelmiyordu. Sorduğum vakti:

- Abam çamaşır yıkattı; abam tahta sildirdi; abama odun toplayıverdim dağdan - gibi cevaplar veriyordu.

Bu çocuğa arkadaşları iyi gözle bakmıyorlardı. Sınıfta daima onu kendilerinden uzak tutuyorlar, fırsat bulduca gizli gizli canını yakarak ağlatıyorlardı.

Bundan biraz kendi kabahatim da olduğunu anlıyordum. Bu küçük kıza karşı duyduğum sevgiyi gizliyememiştim. Sınıfta onu okşadığımı, bahçede yanına alarak konuştuğumu gördükçe fena fena bakıyorlardı. Bir gün Munise'nin mektep bahçesinde ince sesiyle ağladığını, "ne yapıyorum ben size... Yapmayınız" diye yalvardığını duydum. Kendimi göstermeden pencereden baktım. Kızlar ağızlarına su dolduruyorlar, Munise'yi kovalıyarak suyu üstüne püskürüyorlardı. Çocuk, ağılıya ağılıya köşeden köşeye kaçıyor, küçük elleriyle yüzünü boynunu saklamağa çalışıyordu.

O ağır ve korkak tavırlı, durgun gözlü kızlar, yavrulu geyikleri kovalıyan av köpeklerine dönmüşlerdi. Kara bacaklarının üstünde sert bir çeviklikle sıçrıyorlar, leş kargaları gibi vahşi çığlıklar kopararak etrafında dönüyorlardı. Küçük kıza kâh köşelere sıkıştırarak, kâh topraklara yuvarlıyarak avurtlarını şişiren suyu yüzüne, yırtık entarisinin yarı açık bıraktığı göğsüne püskürüyorlardı. Aklim başımdan gitmişti. Deli gibi odamdan fırladım. Öyle koşuyordum ki, sağ ayağım merdivenin çürük tahtalarından birini çökerterek içine geçti. Ben bahçeye ininceye kadar, iş değişmişti. Munise kendi gibi minimini fakat çetin bir yardımcı bulmuştu: küçük Vehbi... Bu dokuz yaşında yaramazın kahramanlığını unutamıyacağım. Vehbi çeşmeden akan suların biraz ötesinde meydana getirdiği küçük çamur bataklığına girmiş, bir ördek gibi çırpınıyor, Munise'ye hücum edenleri müthiş bir çamur yağmuruna tutuyordu. Kolları, ayakları, saçları, yüzü çamurdan simsiyah kesilmişti. İnce sesi, kızların yaygaraları içinde keskin bir düdük gibi ötüyordu.

"Cavurun kızları... bırakın kıızı be... Hepinizi çeşerim." Kızlar bu çamur yağmuru karşısında gerilemeğe mecbur oldular.

Munise'yi yarı baygın bir halde kucağıma aldım. Oda-
ma götürdüm. Bu güzel, küçük kıızı kollarımda sıkarken duy-
duğum şeyleri söylemeğe iktidarım yok. Gönlümün tâ derin -
lerinde gizli bir pınar kaynıyor gibi göğsüme sıcak bir
şeyler iniyor, bütün vücudumu, gözlerimi ıslatan, nefesimi
kesen ılık, baygın bir lezzet sarıyordu.

Talebelerimi o gün biraz daha ihmal ederek Munise ile
meşgul oldum. Fırtınalarla örselenmiş yorgun zambaklara
benziyen güzel vücudunu, beyaz denecek kadar açık sarı sa-
larını temizledim. Biçare hemen hemen on dakika kadar için
için ağlamakta devam etti. Ah bu gözyaşları... Bana öyle
geliyordu ki, bu lâcivert gözlerden dökülen damlalar, onun
güzel küçük yüzüne değil, benim gönlümün içine sızıyor...
Çocuğun yavaş yavaş emniyetini kazanıyordum. Ben ona eski
entarilerimden birini alelâcele küçültüp dikerken o bir ke-
di yavrusu gibi eteklerime sokuluyor, lâcivert gözleriyle
derin derin yüzüme bakıyordu. Vakitsiz mihnet çekmiş bütün
çocuklar gibi Munise'de de bir büyük adam hali vardı. Be-
nim daha bir iki aydanberi anlamağa başladığım bazı şeye-
ri o daha evvel öğrenmiş... Evde abasınının her işini o gö-
rürmüş. Uç küçük kurdeşinin kabırını hep o çekermiş. Böyle
olduğu halde abası onu her zaman dövermiş... Bir hafta ev-
vel bahçeye bir komşu ineği girmiş... Munise, kovmağa ça-
lışırken kardeşi salıncaktan düşmüş... Abası, onu pek çok
dövdükten sonra ahıra kapamış. İki gün kuru ekmek kırıntı-
sından başka bir şey vermemiş.

Munise, bana fil dişleri gibi beyaz teninde mor çürük-
ler, siyah izler gösteriyordu. Bunlar hep o günden kalmış...

Tahammül edemedim: "Peki Munise, baban sana acımıyor
mu?" dedim. Çok çile görmüş büyük bir kadın gibi mahzun
mahzun gülümsedi: "O da bana acıyor... ben de ona acıyo -
rum ama... elimizde bir şey yok ki!" dedi. Bu sözleri söy-
lerken öyle bir göğüs geçirmişti, iki elini açarak bu mi -

nimini avuçlardaki çaresizliği öyle bir göstermesi vardı ki, yüreğimi eritti.

■

Bebek oynar gibi seve seve, sevine sevine uğraşarak munise'yi süsledim. Küçük kıza bir el aynası içinde kendisini gösterdiğim vakit sevincinden kıpkırmızı oldu. Kırmızı bir kordede ile iki yandan örülmüş saçlarına, lâcivert yünden kısa entarisine, uzun siyah çoraplarına bir yabancıyı seyreder gibi korka korka bakıyordu. Sonradan haber aldığıma göre Munise'nin süsü günlerce Zeyniler köyüne dedikodu sermayesi olmuş. Bazıları benim iyiliğimden hoşlanmış... Fakat birçok kimse de memnun olmamış. Annesi dağlarda gezen bir yılan yavrusuna bu kadar iyiliği fazla görmüşler. Sonra bu kadar süsü günah sayanlar, çocuğu annesinin gittiği fena yola doğru bir teşvik addedenler de olmuş. Maamafih zavallı Munise kırmızı kordelerinden, kısa etekli lâcivert entarisinden, siyah çoraplarından hevesini alamadı. Üveyanesi kim bilir ne düşünerek bu elbiseleri sandığa kaldırmış. Çocuk, ertesi günü gene aynı yırtık entari içinde mektebe geldi. O gün zavallınının hayatında tek bir bayram günü oldu.

Munise mektebe çok seyrek geliyor... Hele iki üç gündenberi hiç görünmedi. Bakalım yarın küçük Vehbi'den onun için havadis istiyeceğim...

Zeyniler, 15 Kânunuevvel

Bu sabah uyandığım vakit etrafımda bir eksiklik var gibi geldi. Dikkat edince buldum. Geceleri bahçede uzak ve mahzun bir ninni sesiyle akan çeşme durmuştu.

Pencereyi açmak için yatağımdan kalktım. Tahta kepenkler, bugün fazla mukavemet etti. Ben kuvvetle sarsarken aralıklarından karlar dökülmeğe başladı. Meğer bu gece kar yağmış.

Zeyniler'i âdeta tanımayacak gibi oldum... Bu beyazlıkların içinde öyle değişmiş, öyle şirin bir yer olmuş ki...

Hatice Hanım'dan işittim. Burada bir kere kar yağmağa başladı mı Nisan'a kadar kalkmazmış. Ne kadar iyi. Demek ki yaprakları bile siyah görünen bu karanlık ve can sıkıntısı memlekete asıl bahar kışın geliyor...

Kışın karları bana yazın yaseminlerinden daha güzel görünür. Her sene bu günleri, bayram gibi içim titriyerek beklerim. Bahçede bu beyaz, temiz, yumuşak şeylerin içinde yuvarlanmak, bağırarak, türkü söyliyerek kar topu oynamak benim için en güzel şey...

Z e y n i l e r , I 7 K â n u n u e v v e l

Kar gittikçe artıyor. Yollar kapandı. O kadar ki, çocuklardan bir kısmı mektebe bile gelemiyor.

Bugün hayatımın en acı, en dertli günü oldu. Sabahleyin talebelerim bana acıklı bir haber verdiler... Dün gece Munise bir kabahat yapmış. Abası odunla dövmek için üstüne yürümüş. Çocuk, odanın alçak penceresinden kendini bahçeye atmış. Karlar ve karanlıklar içinde uzun müddet kalamıyacağını, biraz sonra kapıya gelip yalvaracağını ümit etmişler. Fakat saatler geçtiği halde çocuk görünmemiş. O vakit komşulara haber vermişler... Köy delikanlıları ellerinde yanar çallarla sokaklara dökülmüşler... Fakat bir türlü nereye gittiğini anlamak mümkün olmamış...

Munise'yi en sevmiyen arkadaşları bile ona acıyorlardı. Akşama kadar her yeri aradılar... Küçük kızı çok sevdiğimi bildiği için muhtar efendi, Vehbi ile sık sık bana havadis gönderiyordu. Vehbi, bugün büyük bir adam gibi telâşlı ve mahzundu.

Munise'nin hâlâ bulunmadığı anlatmak için bana soğuktan mosmor kesilen minimini avuçlarının içini gösteriyor, boynunu bükerek: "Citti ¹ fakir kızcağız... Kurtlar yemiş

1. Citti = gitti.

olmalı" diyordu. Akşama doğru Vehbi'nin bu şüphesine büyükler de inanmağa başladı. "Bu fırtınada başka bir köye gidemez... Ya bir köşede büzülüp öldü... Ya bir canavar parçalandı", diye ümit kestiler.

Bu göz gözü görmiyen tipi gününün siyah bir ümitsizlik acısı çöktü. Hayata zalim ve haksız bir şey diyenlere ilk defa inanıyor, ilk defa ona isyan ediyordum.

Nefesim tıkanmış, başım ateşler içinde, erkenden yatağıma girdim. Aydınlık bu gece gözlerimi incittiği için lâmbamı söndürdüm.

Dışarıda fırtına gittikçe artıyor, pencerenin tahta keneklerini zorlu hücumlarla sarsıyordu.

Zavallı küçük kız kimbilir nerelerde gömüldü. Açık sarı saçları kimbilir karanlığının hangi köşesinde eski mehtaplardan kalmış sönük bir ışık limesi ¹ gibi titriyor!

•

Nekadar zaman geçtiğini bilmiyorum... İnsan böyle hallerde vakit hissini kaybediyor. Mezarlık tarafındaki kapıya vuruyorlar gibi bir ses işitmeğe başladım.

Bu rüzgârdan başka ne olabilirdi? Fakat hayır. Bu rüzgâr sarsıntısından başka bir gürültüydü... Yatağımdan doğrularak kulak verdim. Gecenin içinde boğuk bir insan iniltisi işidir gibi oldum. Hemen yatağımdan fırladım. Omuzlarıma bir örtü alıp aşığa koşmağa başladım. Niyetim Hatice Hanım'ın odasına uğriyerek onu uyandırmaktı. Fakat o da bu sesi işitmiş, elinde bir mum parçası ile taşığa çıkmıştı.

Kapının yanına vardığımız zaman birdenbire açmağa cesaret edemedik. Zaten gürültü de kesilmişti. Hatice Hanım erkek gibi kalın sesle: "Kimdir o?" diye bağırdı. Cevap yok. İhtiyar kadın bir kere daha seslendi.

O vakit rüzgârın gürültüsü içinde ince bir sesin, an -

1. Lime (far.) - tutulacak yeri kalmamacasına küçük parçalar halinde yırtık anlamında kullanılan l i m e l i m e deyiminde geçer (M. A. Ağakay, Türkçe Sözlük).

lağıılmaz bir şeyler söyliyerek inlediğini işittik. Hatice Hanım: "Sen kimsin?" diye bağırdı. Fakat ben sesi tanımış, "Munise" diye feryat ederek koldemirine saldırmıştım.

Kapı açılır açılmaz içeriye karlı bir rüzgâr hücum etti. İhtiyar kadının elindeki mumu söndürdü. Karanlıkta kollarımın içine buz gibi donmuş küçük bir vücut düştü.

İhtiyar kadın, kapıyı kapayıp tekrar mumu yakmağa uğraşırken ben onu göğsüme sıkıyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyordum.

Munise son takatını sarfetmiş gibi başını kollarıma bırakıyor, gözlerini kapıyordu. Güzel, küçük yüzü mosmor olmuş, saçları dağılmış, elbisesinin içine karlar dolmuştu. Çocuğu kendi yatağıma yatırarak elbiselerini değiştirdim. Hatice Hanım'ın mangalında ısıttığım fanilâ parçalarıyla vücudunu oğuşturmağa başladım.

•

Munise kendine gelir gelmez ilk sözü "bir parça ekmek" diye yalvarmak oldu. Hatice Hanım'la beraber hemen süt ısıttık.

Munise kaşık kaşık sıcak sütü içtikçe canlanıyor, yüzü kızarmıya, gözlerine fer gelmiye başlıyordu. Kollarımda derin bir minnetle yüzüme bakıyor, kimbilir hangi hisle, hangi acı ile için için ağlıyordu. Ah, bu çocuk gözlerindeki minnet! Dünyada bir parça iyilik edebilmekten daha tatlı bir şey yok...

Fırtına içinde harap gemiler gibi sallanan bu sefil ve karanlık oda, ocağın kızıl akisleri içinde birdenbire öyle munis, mes'ut bir yuva olmuştu ki... Biraz evvel hayata gösterdiğim emniyetsizlik için kendi kendimden utanıyordum.

Çocuk artık konuşmağa başlamıştı. Kolları boyunda, sarı saçları bileklerimden dökülerek gözlerime bakıyor, sorduğum suallere ağır ağır cevap veriyordu. Dün üveyannesinden çok korkmuş... Köyün tâ öbür ucunda bir saman ambarı varmış... Oraya kadar gidip samanların içine gömülmüş. Dün gece, bugün o kadar üşümemiş... Samanlar insanı yatak gibi

sıcak tutuyormuş. Fakat bugün çok acıkmış. Dışarı çıksa tutup eve götüreceklerini biliyormuş... Onun için çaresiz geceyi beklemiş. Zavallının en büyük ümit yeri benimmiş... Bütün gün "Hocahanım mutlaka bana ekme verir" diye kendi kendini teselli etmiş.

Çocuğun parlak gözlerine bir gölge düşüyor, ilk neşesi yavaş yavaş sönüyordu. Sormağa lüzum görmüyordum. Çünkü o düşünce bana da gelmişti. Yarın sabah Munise'nin gene eski sefalete dönmesi lâzım gelecekti.

İçimde sönük, uzak bir ümit vardı. Çok güzel oldukları için hiçbir zaman elimize geçmiyecek sandığımız şeylere karşı duyduğumuz o ümitsiz ümit... Çocukta neticesiz bir rüya uyandırmaktan korkar gibi yavaş bir sesle Hatice Hanım'a dedim ki:

- Mademki Munise'yi evlerinde istemiyorlar, acaba ben kendime evlât etmek istesem bana verirler mi?.. Benim de kimsen yok... Vallahi bu çocuğa kendi evlâdım gibi bakarım. Kendi evlâdım gibi bağırma basarım. Acaba vermezler mi?

Bu hırçın emel, Hatice Hanım'ın dudaklarından çıkacak söze bağlı gibi titriye titriye ellerimi uzatıyor, boynumu büküyordum.

İhtiyar kadın gözlerini ocağa dikmiş, düşünüyordu. Ağır ağır başını salladı:

-Fena olmaz... Yarın muhtara söyleyelim. O peki derse babasını da razı ederiz... İyi olur... dedi.

Ömrümde ben, bu kadar güzel bir ümit sözü işittiğimi bilmiyorum. Cevap vermeden Munise'yi göğsüme çektim. Çocuk ellerimi öperek "Anacığım... Anacığım!" diye ağlamağa başladı.

Z e y n i l e r , I 8 K â n u n u e v v e l

Bu gece yine, galiba gözlerimi, uyku tutmayacak. Hastalar gibi, mes'ut olanlara da geceler öyle uzun geliyor ki... Sabahleyin, Hatice Hanım'la beraber muhtarın evine gittim. İhtiyar adam, Munise için havadis sormağa geliyorum

sandı: "Daha bulunmadı amma, bakalım bir iki yerde ümidim var" gibi sözlerle beni teselli etmeğe başladı.

Ben akşamki vak'ayı anlattım. Sözümlün sonuna gelirken yüreğim çarpıyor, gözlerim kararıyordu. Dünyada en olmuycak bir şey için yalvarır gibi ellerimi kavuşturdum:

- Bu küçük kıızı bana verin. Kendime evlât edeyim, bağrıma basayım. Görüyorsunuz ki biçare, onların elinde ziyan olacak, dedim.

Muhtar Efendi gözlerini kapadı, sakallarını çekiştirerek bir zaman düşündü, sonra:

- Pekâlâ kızım, hakikaten sevap bir iş işlemiş olursur, dedi.

- Demek, Munise'yi bana vereceksiniz?

- Babası zeten öteki çocuklara bakmaktan âcız, Vermeyip de ne yapacak? Olmazsa eline beş on kuruş da veriveririz.

O dakikada sevinçten nasıl çıldırmadığıma hayret ediyorum. Bu kadar kolay ele geçireceğimi umar mıydım! Akşamdanberi saatlerce düşünmüş, edebilecekleri itirazlara cevaplar bulmuş, yüreklerini rikkate getirmek için zihnimde âdeta nutuklar hazırlamıştım. Daha olmazsa annemden kalan birkaç parça mücevheri verecektim. Onları, bu zavallı küçük esiri kurtarmaktan daha iyi bir yere sarfedebilir miydim? Fakat, işte bunların hiçbirine hacet kalmıyor, Munise bir canlı oyuncak gibi kollarıma bırakılıyordu.

Ben başkaları gibi değilim. Çok sevindiğim, mes'ut olduğum vakit duygularımı sözlerle anlatamam. Mutlaka karşımdakinin boynuna sarılmak, onu öpmek ve hırpalamak isterim. Muhtar Efendi de o dakikada işte böyle bir tehlike geçirdi ve sade buruşuk elinin bir defa öpülmesiyle benden kurtuldu.

İki saat sonra muhtar, Munise'nin babasıyla beraber mektebe geliyordu. Ben bu adamı fena çehreli, korkunç, zalim bir insan diye düşünüyordum. Halbuki, bilâkis, ufak tefek, hastalıklı, düşkün bir ihtiyardı.

Bana İstanbul'lu olduğunu, fakat kırk seneye yakın bir zamandanberi memleketini görmediğini söyledi, karışık bir

rüyayı anlatır gibi toredütlerle Sarıyer'den, Aksaray'dan bahsetti.

Munise'yi bana vermeğe razı oluyordu. Fakat ona çok acıdığını hissettim. Çocuğu mes'ut etmek için elimden geleni esirgemeyeceğimi, onu daima kendisine göstereceğimi vâdettim.

•

Zeyniler'in fakir, karanlık mektebi bugüne kadar, böyle bayram, böyle şenlik görmedi. Bundan emnim. Munise ile sevincimizden odalara, sofalara sığmıyorduk. Kahkahalarımız, saçaklarda uyumuş kuşları uyandırıyor gibi tavanlardan şen cıvıltılar geliyordu.

Munise birkaç saat içinde nazlı bir küçük hanım hali almıştı. Al fanilâdan bir elbise vardı ki, artık ben giyemezdim. Onu bir parça daraltıp kısaltarak ona koket bir kostüm yaptım. Kız bu elbise içinde, nasıl anlatayım, bir içim su, ağza alınınca eriyen fondan şekerleri gibi bir şey oldu.

Kar, bir gün evvelki şiddetini kaybetmiş olmakla beraber hâlâ devam ediyordu. Akşamdan evvel, çocuğu elinden tutarak bahçeye çıkurdım. Hatice Hanım, Zeyni Baba'nın kandillerini yakmağa gidinceye kadar gezdik, birbirimizi kovaladık, mezar taşları arasında top muharebesi yaptık.

Neş'emiz, ihtiyar kadının artak yüzünü bile güldürmüştü:

- Haydi, artık içeri girin üşüyeceksiniz, hasta olacaksınız, derken tatlı tatlı sırtıyordu.

Üşümek mi? İnsanın içinde güneşler yanarken üşümek mi?

••

Bu çocuğun öyle ümit edilmeyen tuhaf sözleri var ki... Geldiğinin ikinci günüdü:

- Munise, istersen bana anne de, daha iyi olur, dedim.

Tatlı tatlı gülümsiyerek yüzüme baktı:

- Olur mu abacığım?

- Niçin olmasın?

- Sen çocuksun, abacığım, sana nasıl anne derim!

Bu sözü âdeta izzetinefsime dokundu, parmağımla onu tehdit ederek:

- Seni şeytan seni, dedim, neden ben küçük olayım? Ben yirmi yaşını geçmiş koca kadınıym.

Munise dilini dişlerinin arasına sıkıştırarak bana bakıyor, bir şey söylemeden gülüyordu.

- Yalan mı? Koskoca kadınıym, diye tekrar ettim.

O, büyük bir adam gibi dudaklarını büzdü:

- Sen benden o kadar büyük değilsin ki abacığım, on dört, on beş yaşında.

Kendimi tutamıyarak gülmeğe başladım. Munise yüz bulmuştu, utana utana:

- Sen daha gelin olacaksın abacığım. Ben saçımın iki tarafına teller takacağım. Kendin gibi güzel bir...

Elimle çocuğun ağzını kapadım:

- Bir daha böyle şey söylersen dudaklarını koparırım, dedim.

Zeyniler, 3 Mart

Yarın yola çıkıyoruz.

Munise ilk günlerde pek seviniyordu. Fakat dündenberi onda tuhaf bir neş'esizlik başgöstermeğe başladı.

Arasına gözlerini uzaklara dikerek düşünüyor, sorduğum şeylere dalgın dalgın cevap veriyordu:

- Munise, benimle gitmek istemiyorsan seni bırakayım, dedim.

Hemen cevap verdi:

-Allah esirgesin, abacığım, kendimi kuyuya atarım.

- Kardeşlerinden ayrılacağına üzülüyor musun?

- Üzülmiyorum, abacığım.

- O halde, babanı göreceğin gelecek!

- Babama acırım amma, o kadar sevmem, abacığım.

- Pekli, böylese derdin ne?

- ... ..

Gözlerini indirerek susuyor, daha ısrar edersem yalan - dan gülmeğe, boynuma sarılmağa başlıyor. Fakat ben bu yalan - cı neş'eye inanmıyordum. Munise'nin asıl sevincini ben bil - mez miyim? Maamafih bu berrak çocuk gözlerinde her zaman bir parça hüznün bulmuştum. O kadar söyletmeğe çalışmışım, bütün emeklerim boşa gitmişti.

Bugün bir tesadüf bana bu çocuk kalbinin gizli derdini öğretti. Akşama doğru, bir aralık, Munise ortadan kaybolmuş - tu. Halbuki tam bu saatte kendisine ihtiyacım bulunduğunu biliyordu. Yol hazırlığı için bana yardım edecekti.

Birkaç defa çağırdım. Cevap gelmedi. Mutlaka bahçede ola - caktı. Pencereyi açtım "Munise, Munise" diye seslendim.

İnce sesiyle uzaktan, Zeyni Baba'nın türbesi yanından "efendim, şimdi geliyorum" diye cevap verdi.

Yanıma geldiği vakit tek başına niçin oralarda dolaştı - ğını sordum. Cevap verirken şaşırıyor, mânasız bahaneler göstererek beni aldatmağa çalışıyordu.

Dikkatle yüzüne baktım. Gözleri kıpkırmızı. Hafifçe sol -muş yanaklarında yeni kurumuş gözyaşı izleri vardı. Birden - bire telâşlandım. Orada ne yaptığını, niçin ağladığını söy - letmek için sıkıştırmağa başladım. Bilekleri ellerimin için - de, yüzünü gizlemek için boynunu çeviriyor, dudaklarında hafif bir titreme ile sükût ediyordu.

Ben onu mutlak söyletmeğe azmetmişim. Eğer hakikati benden gizlerse onu burada bırakacağımı söyledim. O vakit tahammül edemedi. Büyük bir günah itiraf eder gibi, başını önüne iğerek utana utana söyledi:

- Annem beni görmeğe gelmiş. Gideceğimi duymuş da... Darılma bana abacığım.

Bu büyük günahı söylerken bütün vücudu titriyor, gözle - ri yaşla doluyordu.

Anladım küçük, minimini gönlünün acısını benden ümit ed - eceğinden çok daha iyi anladım.

Yüzüne düşmüş saçlarını düzelterek, yavaş yavaş çenesi - ni oksıyarak halîm, sakin bir sesle:

- Bunda korkacak, ağlıyacak ne var? Annen değil mi, elbette g6receksin, dedim.

Biçare hâlâ inanamıyor, korka korka g6zlerime bakıyor, herkesin nefretle, l netle andığı bu kadını sevmediğine beni inandırmak için çocukça sebepler arıyordu. Fakat onu 6yle seviyor, 6yle yana yana seviyordu ki...

- Çocuğum, eğer anneni sevmiyorsan ben seni çok ayıplarım, dedim. Anne sevilmaz mi hiç? Haydi koş, onu evir.

"Abam mutlaka seni g6rmek istiyor" de. Ben türbenin yanına geliyorum.

Munise dizlerime sarılarak eteklerimi 6pt , sonra koşa koşa bahçeye gitti. Bu yaptığım, büyük bir ihtiyatsızlıktı, biliyorum. Eğer bu kadınla g6r st ğ m  duyacak olurlarsa, fena Şeyler s6yliyecekler, belki de burada ismimi l netle anacaklardı. Fakat olsun...

Türbenin altında ağaç kümesi içinde onları bir hayli bekledim. Kadıncağız epeyce uzaklaşmış. Munise onu yolundan çevirmek için sazların 6te tarafına koşmuş olacaktı.

Nihayet g6r nd ler. Onların ana kız yanyana gelişleri 6yle hazin, 6yle hazin bir Şeydi ki... Biribirlerinden çekinir, utanır gibi ayrı ayrı yürüyorlar, çamurlara batıyor gibi yaparak mahşus gecikiyorlardı. Bu kadına muhabbetle, Őefkatle dolu bir Şeyler s6ylemeğe hazırlanmıştım. Fakat nedense karşı karşıya geldiğimiz zaman biribirimize s6yliyecek s6z bulamadık.

Uzun boylu, narin yapılı bir kadıncağızdı. Arkasında yamalı bir eski çarşaf, yüzünde pee yerine mor bir yemeni, ayağında topukları kopmuş, sırsıklam, yarıtk iskarpinler vardı. Birinden korkuyor gibi titrediğini hissediyordum. Mümkün olduğu kadar sakin, beyecansız g6r nmeğe çalışarak:

- Yüzünüzü asanıza, dedim.

Küçük bir teredd ttten sonra peçesini kaldırdı. Çok taze olduğu belliydi. Nihayet otuz, otuz beş yaşlarında. Fakat sarışın çehresi 6yle yorgun, 6yle yıpranmıştı ki...

B6yle kadınları ben çok boyalı diye bilirdim. Halbuki

yüzünde boyadan eser yoktu. En ziyade içime lokunan şey, Munise'ye çok benzemesiydi. Birdenbire bana öyle geldi ki, Munise büyümüş, bu yaşa gelmiş. Sonra, sonra...

Çocuğu gayriihtiyarî bir hareketle omuzlarından tuta - rak dizlerime doğru çektim. Göğsüm derin nefeslerle şişiyor, gözlerim doluyordu. Üstüme aldığım büyük, çok büyük bir vazifeydi. Fakat ben bunu yapacak, Munise'yi güzel ah-lâklı bir kadın olarak yetiştirecektim. Ömrümün en büyük tesellisi bu olacaktı. Zihninden geçen şeyleri o da benimle beraber düşünüyormuş gibi, dedim ki:

- Hanımcığım, görüyorum ki, talih size, bu küçük kıızı elinizde büyütmeğe bahtiyarlığını nasip etmemiş. Ne yapalım, dünya bu! Şunu size söylemek isterim ki, gönlünüz rahat etsin. Ben onu bağırma bastım. Kendi kızım gibi büyüteceğim. Hiçbir şeyden mahrum etmiyeceğim.

İlk defa söz söylemeğe cesaret etti:

- Biliyorum, küçük hanım. Munise bana söylüyordu. Arasıra yolum düştükçe onu görmeğe geliyordum. Allah sizden razı olsun.

- Demek, Munise'yi görüyordunuz?

Küçük kollarını belime dolıyan Munise'nin tekrar titremeğe başladığını hissettim. Yeni bir kabahati tutulmuştu. Demek gizli gizli anasını görüyormuş. Sonra, daha hazini, bu görüşmeleri benden gizlediğini kadına söylemeğe nedense utanmış.

- Eğer burada kalmış olsaydık, çocuğu her zaman size gösterirdim, dedim, halbuki ben yarın B... ye hareket ediyorum. Oradan nereye gideceğim belli değil. Yüreğiniz rahat olsun, hanımcığım. Ona ana olacağım diyemem. Çünkü annenin yerini hiçbir şey tutmaz. Fakat iyi bir abla olmeğe çalışacağım.

Aşağıdaki sazlıkta bir adamın dolaştığını gördük. Bu benim talebem Cafer Ağa'nın babasıydı. Sık sık bataklıkta yaban ördeği avlamağa gelirdi.

Munise'nin annesi birdenbire telâşlandı:

- Gideyim hanımcığım, dedi, beni sizin yanınızda görmesinler.

Bu söz, zavallı kadında ince bir ruh olduğunu gösteriyordu. Zaten halinden, tavrından, yüzündeki mânalardan da anlamıştım. İlk tahminim doğruduydu. Munise, yüzü gibi ruhunun inceliği ve kibarlığını bu talihsiz anneden almıştı. Kadıncağızın, beni dedikodudan korumak için gösterdiği telâş âdeta kibrime dokundu. Onda iyi bir his bırakmadan ayrılmak istemiyordum. Dedikodulara hiç ehemmiyet vermediğimi göstermek için:

- Niçin acele ediyorsunuz. Bir parça daha kalmaz mısınız? dedim.

Zavallı kadın, derin bir minnetle ellerime bakıyor, onları öpmek için dudakları titriyordu. Fakat bana dokunmağa cesaret edemediği belliydi.

Son fırtınanın devirdiği cılız bir kavak ağacının gövdesine oturduk, Munise'yi aramıza aldık. Şimdi söylemek sırası ona gelmişti. Zavallılık, hayatını bana anlatırsa daha hafifliyeceğini hissediyormuş gibi hararetle söylüyordu ve öyle düzgün konuşuyordu ki...

Bu kadının sade, fakat hazin bir sergüzeşti vardı. İstanbul'da Rumelikavağı'nda doğmuştu. Küçük bir memur olan babasıyla anası biribiri arkasına ölünce onu Bakırköy'de kibar bir aileye evlâtlık vermişlerdi. Evin çocuklarıyla beraber büyümüş, hemen hemen bir küçük hanım muamelesi görmüştü. On beş, on altı yaşına gelince ona âdeta iyi kismetler çıkmaya başlamıştı. Fakat o hiçbirisini istemiyor, hepsine bir bahane buluyordu. Çünkü onun bir sevdiği vardı: Evin küçük beyi, o vakit Harbiye mektebine giden, bıyıkları henüz terlemiş bir genç. Gerçi bir ümidi yoktu, ne olsa bir evlâtlık parçası olduğunu biliyordu. Fakat hafta başlarında onun yüzünü görmeyi, sesini işitmeyi şimdilik kâr sayıyordu.

O sıralarda büyük efendi B... ye defterdar olmuş ve aile, yalnız Harbiyeli oğlunu İstanbul'da bırakarak takımıyla buraya göçetmiş.

B... de genç mektepliği görmeden geçen dört ay, onu dört

senelik bir ayrılık kadar çıldırtmış ve nihayet yaz tatilini geçirmek için ailesinin yanına gelince...

Çok geçmeden macera duyulmuş. Beyefendi, hanımefendi, küçük hanımlar hep birden onun üstüne yürümüşler ve onu artık evde tutmak istemiyerek buraya yakın köylerden birinde bir ihtiyar kadının yanına göndermişler. Munise'nin dört yaşında kuşpalazından ölen ablası orada dünyaya gelmiş. Bu halde bir kızı, elinde çocuğu ile kim kabule razı olur? Nihayet o ağılıya sızlıya ihtiyar bir orman memuruna varmağa razı olmuş. İlk zamanlar bir şey söylemiyor, talihine razı oluyormuş. Fakat kocası bu Zeyniler köyünde yerleştikten sonra ona ağır, dayanılmaz bir can sıkıntısı basmış. Karanlık odasında bunalıyor, gündön güne sararıp soluyormuş.

Zavallı kadın bunları anlatırken, hâlâ kendini o ağır karanlığın içinde görür gibi gözlerine, vücudüne bir yorgunluk çöküyordu.

İşte bu sıralarda eşkıya takibi için köye bir jandarma kolu gelmiş. İki üç hafta, sazlığın karşı tarafında çadır kurup oturan bu askerlerin genç zabiti onu takibe başlamış. Kadın da nasılsa şeytana uymuş ve kocasını, çocuğunu bira - karak zabitle beraber kaçırmış...

Bu sade hikâye, bilmem neden, bana çok tesir etti. Akşam yaklaşıyordu. Munise'yi annesiyle yalnız bırakarak mektebe doğru yürümeye başladım. Belki de artık birbirini göremiyecek olan bu iki insanın bu ayrılık dakikasında birbirlerine söyleyecek bir şeyleri olurdu. Yahut da benim gözümün önünde istedikleri gibi kucaklaşıp ağlıyamazlar, içlerinde bir hicran yarası kulırdı.

Mezar taşları üzerinden atlıyarak mektebe dönerken derin derin düşünüyordum: Munise, ben seni asıl kimsesizliğin, yalnızlığın için sevmiş, sana daima acımıştım. Maamafih bu dakikada seni kskanıyorum. Senin sefil, düşkün bir kadın, fakat ne de olsa bir anne olan arneni kskanıyorum. Sen doğduğun, büyüdüğün yerlerden ayrılırken, gözlerinde bir anne yaşlarının acı lezzetini götürecektin.

(doğ. 1888) - Tanınmış ediplerindendir. Manisa'nın Karaosmanoğulları ailesindedir. Kahire'de doğdu. Manisa millet vekilliğinde, Tiran, Prag elçiliklerinde bulunmuştur. Şimdi Bern elçisidir. "Bir Serencam", "Rahmet", "Erenlerin Bağından", "Nur Baba", "Kiralık Konak", "Hüküm Gecesi", "Sodom ve Gomore", "Yaban", "Ankara" gibi roman ve hikâyeleri değerli eserlerinin başlıcalarındandır (Ansik. Sözü, III, 1963).

GÜVERCİN AVI

- Yoo, güvercinlerime dokunmayınız, dedi.

İhtiyar çiftlik sahibinin hayatta en çok sevdiği şeylerden birisi ve belki birincisi de güvercinleriydi. Genç yaşından beri ne tarlası, ne ağılı, ne ahır, ne kümesleri onu çiftlik binasının iç avlusundaki güvercinleri kadar iğgal etmemiştir. Bunun için değil midir ki, onu, kasabada olsun, köyde olsun, aile adının bütün şöhretine rağmen "Kuşbaz Hüseyin Ley" demeden kimse tanımaz.

Kuş merakı, içki, kadın ve kumar iptilâsı gibi bir şeydir. Hüseyin Bey evleri yıkan, hanümanları dağıtan ve, ya ölüm ya cinayetle neticelenen bu üç iptilâdan hiçbirini tanımadı; fakat "Kuşbaz"lığı bunların hepsini bastırdı. Ömrünün öyle devirleri oldu ki, karısını, kızlarını ve en mühim işlerini bu merakı ve eğlencesi yoluna, âdeta, feda etti; unuttu, kendinden geçti; bir meczup haline girdi.

Şimdi, o havalinin - ne diyorum? - belki dünyanın en güzel, en nâdir ve en cins güvercinlerine o sahiptir. Otuz senedenberi bu nazenin mahlûklardan, bir ihtimam ve bin itina ile kimbilir kaç nesil yetiştirdikten ve bu fende kimbilir, ne kadar alın teri döktükten sonra nihayet bugün en temiz bir ıstıfaya mazhar olmuş bu zavallı asil kuşlar ortasında hayatının en mes'ut dakikalarını yaşıyordu. Her birini ayrı ayrı isimleriyle çağırıyordu. Yabancı bir göz için hepsi bir

renkte, bir boyda ve bir şekilde görülen bu mahlûkları birbirinden ayıran birçok gizli alâmetler yalnız ona zâhir idi. Bazılarının boyunlarındaki altın mahmuzları, kiminin kanatları altındaki yeşil benekleri veya gözlerinin içindeki kızıl yıldızları o görür; o bilirdi.

Avlunun içinde hepsinin derecelerine göre ayrı ayrı daireleri vardı; kuşbaz Hüseyin Bey, her akşam üstü, insan ruhlu bu güzel kuşların her birinin kendi sevgilisiyle kendi odasına çekildiğini görmeden içi rahat edip yemeğini yiye - mezdi. "Acaba Dilfiraz bu akşam Yaşarla niçin birleşmedi? Acaba Akkadınla Süleyman Usta'nın arası neden açıldı? Mut - laka küçük Serfiraz Mesud'a gönül bağladı. Fakat ben bu ikisinin çiftleştiğini hiç istemiyorum. Ne yapsak acaba, ne yap - sak..." derdi ve bu endişelerle bütün gece gözüne uyku gir - mezdi. Yatağının içinde sağdan sola, soldan sağa dönüp du - rurdu. Karısı yanbaşında sinirlenirdi:

- Yahu, ne olur biraz da benimle meşgul olсан; derdi.

Fakat, kuşbaz Hüseyin Bey, bütün gönül ve cinsiyet işle - rini yalnız güvercinlere mahsus bir şey zannedirdi.

Hele, hep birden uçtukları zaman neşesine payan olmazdı. Avlunun ortasında, elinde bir uzun kargı ile saatlerce başı havada, ağzı açık hayran hayran dolaşırdı.

1335 (1919) senesinin, Nisan aylarında bir öğle sonu bütün civar köylerde olduğu gibi, onun çiftliğine de bir bölük düşman askeri girdiği gün, o, işte bu vaziyette avlunun or - tasında idi. Birden, etrafında adamların koşuşmağa başladı - ğını hissetti; döndü baktı ki, iki kanadı açık büyük avlu kapısından içeriye, bir hana inen yorgun ve sakin bir yolcu. kafilesi tavriyle, bazısı atlı, bazısı yayan bir sürü düşman askeri giriyor! Kuşbaz Hüseyin Bey'in ömründe ilk defa olarak ki kuşları havada iken başı yere indi; benzi sapsarı, ge - lenlere doğru yürüdü, henüz bir çiftlik beyi âmırlığı ile:

- Ne var? Ne istiyorsunuz? diye sordu.

Bunun üzerine gelenlerden biri gülererek, lâûbali bir ta - vırla ona yaklaştı:

- Merhaba beyim; yabancı değiliz, dedi.

Hüseyin Bey, bu sözleri söyliyerek kendisine elini uzatan genç düşman çavuşunu tanır gibi oldu; fakat, pek iyi hatırlıyamadı.

Çavuş sırnaşık bir gülüşle sordu:

- Tanıyamadınız mı? İspiro'yu tanıyamadınız mı? İspiro, İspiro?..

Hüseyin Bey birden:

- Ha, evet, dedi.

Bu adam, beş sene evvel Hüseyin Bey'in yanında altı ay kadar hizmetkârlık etmişti; eliuzunca ve açık göz bir deli - kanlı idi. Gittikçe lâübalileşen bir tavırla elini ihtiyar adamın omuzuna koydu ve kulağına eğildi; yavaşça:

- Birkaç akşam burada kalacağız, dedi. Zâbitler köy evlerinde rahat edemezler, biraz ikram lâzım...

Hüseyin Bey şaşkın bir halde:

- Pekî, buyursunlar, dedi.

İşte, bunun üzerindedir ki düşmanlar ihtiyarın yanına geldiler, gülüşerek, konuşarak etrafını aldılar; ve havada uçuşan güvercinlere nişan almak istediler. Hüseyin Bey, eteği tutuşmuş bir adam telâşiyle ilk kurşunu atanın kolundan çekti:

- Ne yapıyorsun? Sakın ha! diye bağırdı. Lâkin, o bununla meşgul olduğu bir sırada bir diğeri silâhını havaya kaldırdı; kulağı dibinde bir ikinci kurşun daha vızladı; havadaki kuşlardan bir tanesi döne döne, yavaş yavaş aşağı düşmeğe başladı ve uçan kafilede büyük bir perişanlık alâmeti belirdi. Hüseyin Bey'in elinden kargısı düştü, bütün vücudu titriyordu. Yüzünün rengi ile sakalının rengi birbirinden farkolunamıyordu. İspiro, yanına yaklaştı:

- Ne olur canım, bırak! dedi.

- Bırak mı? Sen aklını mı bozdun? Şunlara söyle, valla hi sonra fena olur.

- Fena mı olur? Nasıl... Hey, kendine gel çorbacı *)

*) Çorbacı - hıristiyan ileri gelenlerine verilen bir ad.

günler geçti. Dünkü uşağın ağzından yüzüne bir tükürük gibi fıskıran bu sözdeki nihayetsiz hakareti işitmedi, hissetmedi bile... Şimdi bütün hassası; birbiri ardı sıra ha - veya kalkan silâhlar, vızıldıyan kurşunlar, döne döne, ya - aş yavaş iri kar parçaları halinde yere düşen güvercinlerle meggüldü; câresiz yalvarmağa başladı:

- Rica ederim yeter artık, rica ederim! diyordu. Size ne isterseniz vereyim... Bunlar ne yenir, ne içilir, yahu günahdır; günahdır.

ve ona:

- Günah mı? O sizin dinde... Cevabını veriyorlardı ve İspiro arsız arsız gülüyordu. Nişan alan zâbitlerden birisi arkasını döndü; kendi lisanında bir şeyler bağırdı, hemen hayvanlarla meşgul neferlerden birkaçı düşen kuşları toplamağa şitap ettiler. Bunların bazıları avluya, bazıları çift - lik binasının damları üstüne, bazıları dışardaki göle, bazıları bostana, bazıları epeyce uzaklarda, tarlalara düşüyorlardı. Bu beyaz güvercin yağmuru altında yaramaz bir çocuk neşesine tutulan düşman askerleri bir taraftan el çırpıyorlar, bir taraftan haykırıyorlar, bir taraftan da dudukları noktada tepiniyorlardı.

Zavallı Hüseyin Bey kendinden geçti, bulunduğu yere çöküverdi. Artık hiçbir şey söylemiyor, kenarlarından iri yaş damlaları sızan gözleriyle bu vahşi avı seyrediyordu. İspiro yaklaştı, dedi ki:

- Neye bu kadar telâşlanıyorsun? Bırak, biraz eğlensinler, bırak biraz eğlensinler. Kaç gündür muharebe ediyoruz. Akşam bu kuşlardan âlâ mezelik olur mu? Hep beraberiz.

Hüseyin Bey bir şey söyleyecek oldu, söyleyemedi; yut - kundu kaldı. Şimdi gözyaşları dinmiş ve bakışına korkunç bir mânasızlık gelmişti.

Beyaz kuşları üstüste, demet demet avlunun ortasına yığıyorlardı. Havada kalanlar da dağılıp gitmişlerdi. Avcılara artık bir kesel /yorgunluk/ gelmişti; içlerinden birisi gülerek Hüseyin Bey'e yaklaştı, gayet fena bir türkçe ile:

- Nasıl iyi nişanlıyız değil mi? demek istedi.

İhtiyar adam hiç cevap vermiyor, başını kaldırmış, ha - vada bir noktaya dindik bakıyordu. Neden sonra gözlerini yere indirdi ve avlunun ortasındaki beyaz yığına yaklaştı, eğildi: Önünde altmış yetmiş kadar güvercin vardı, hepsini birer birer kanatlarından, başlarından tutup avucunun içine aldı, kiminin gagasından öpüyor; kiminin tüylerini uzun uzun, âdeta âşıkane bir nüvazişle /okşayışla/ okşuyordu. Zâbitlerle konuşan İspiro, yüzünü ihtiyara doğru çevirdi. Ve sırnaşık gülüşü ile uzaktan bağırdı:

- Gönder onları içeriye de kızartıversinler, dedi.

Kuşbaz Hüseyin Bey, yerinden kımlıdanmadı, işitmedi ve kana bulanmış ölü kuşları okşamakta, yüzüne, gözüne sürmekte devam etti.

Düşman zâbitlerinden birisi İspiro'ya, elini başına doğru kaldırıp ihtiyarı göstererek "Acaba deli midir?" mânasına gelen bir işaret etti. İspiro avlunun öbür ucunda bir daha bağırdı:

- Hey, yeter artık, yeter; sana söylüyorum, sağır mısın be... İçeriye gönder güvercinleri, dedi.

Kuşbaz Hüseyin Bey, gene yerinden kımlıdamadı, gene başını çevirmedi; o zaman zâbitlerle beraber eski çiftlik uşağı güvercin kümesinin başucunda çömelen adama yaklaştılar; biri omuzundan sarstı, diğeri sakalından çekti. Birkaçı karşısına çömeldi. Fakat, çömelmeleri ile kalkmaları bir oldu. Hepsi birden haşyetle geri geri çekildiler ve birbirlerine demincek zâbitin İspiro'ya yaptığı işaretini tekrar ettiler. Filvaki, ihtiyarın simasına acayıp bir mehabet çökmüştü. Gözlerinde madenî bir parıltı vardı ve bakışı bir süngünün ucu gibi sabit, dik, sert ve mütearrızdı. Lekesiz ak sakalı ise yüzüne sürdüğü kuşların al kanına boyanmıştı; sanki çenesine Türk bayrağından bir parça sarmış gibiydi.

HASRETTEKİ HASRETE
(Küçük hikâye)

Nemik esaretten döneli bir ay olmuştu. Bu bir ay zarfın da evinden dışarıya ya iki, ya üç defa çıkabilirdi. İstanbul, korku ile karışık bir nefret veriyordu. Evinin haricinde artık hiç bir şeye aşına değildi. İçinde doğup büyüdüğü bu şehri artık ne gözleri, ne kalbi tanıyordu. Halbuki harbin ilk sehesinden beri ve mütarekeyi takip eden bütün bir yıl yalnız İstanbul'un hasretiyle yaşamıştı. Ne karkas cephesi - nin hailleri, ne o mütenevvi heyecanlarla dolu Irak, Filis - tin, Mısır seferleri, hatta Şam'ın sürmeli gözlü rakkasele - ri; daha sonra esaretin insanı düşüncesiz, hissiz, hatırasız bir mahlûk haline sokan bin bir türlü ufak tefek sıkıntıları, hiç bir şey, hiç bir dakika İstanbul'un hayaletini zihninden silmemişti. Burada bıraktığı hayat, bütün simaları, bütün manzaraları, bütün anları, sesleri ve isimleriyle, en küçük teferruatından en büyük tezahüratına kadar varlığının içinde daima canlı, daima hazır ve uyanık dururdu.

Esaret aylarının fütur verici demlerinde, ismini haritada bile güç tesadüf edilen o uzak müstemlekedeki kaç defa ölümü düşündü idi.

Fakat günün birinde sevgili şehrini tekrar görmek ümidi onu daima bu vahim tasavvurlardan vazgeçirirdi.

Şu halde geldiği günden beri neden mağmur ve münzevi evinde kapanmış kaldı? Vakıâ İstanbul hasretinin içinde bu evin de büyük bir hissesi vardı. Zira otuzuna yaklaşmış bir adam olmasına rağmen ana ve kardeş muhabbetini henüz diğer bütün muhabbetlere üstün tutanlardandı. Bakışında hâlâ bir çocuk saffeti vardı. Bununla beraber hayatın ve gençliğin sair huzuzunu tatmamışlardan da değildi. Kadındaki cazibeyi, havasın hummalı sırlarını, arzuyu, şüpheyi, kıskançlığı biliyordu. Fakat şimdi bunların hepsi bitmiş, dinmiş, silinmiş gibiydi. Bütün varlığını feci bir boşluk sarmıştı. Ne istiyeceğini, istemeyeceğini, ne de bundan sonra nereye gideceğini,

ne yapacağını biliyordu. Ömrünün hiç bir devresinde, ne harpte, ne esarette kalbi bu kadar müthiş bir ümitsizliğe düşmemiştir.

Sabahları yatağının içinden vücudunda yeri malûm olmayan bir sızı ile kalkıyordu. Dışardaki şehir ona nihayeti yok bir çöl ve evi karanlık bir zindan gibi geliyordu. Senelerdenberi hasretini çektiği şehir bu şehir, senelerdenberi acısını ruhunda taşıdığı ev bu ev değil miydi? İlk günler bu kederinin esbabını bir türlü bulmıyordu. Fakat yavaş, kendini ve etrafını tahlil ede ede, nihayet müthiş hakikate erdi ve inkisarı hayal denilen korkunç elem onda şuurî bir hale girdi.

İstanbul eski İstanbul değildi. Bıraktığı gündenberi biraz daha yanmış, biraz daha viran olmuş, bu yerde gördüğü şeylerin hiç biri ona eski zamanını hatırlatmıyordu. Dostlarının veya tanıdıklarının her biri bir tarafa gitmiş, bazısı ölmüş, bazısı da ölümden beter bir hale girmişti. Nitekim avdetinin ikinci günü yabancı gibi sokaklarda şaşkın ve bezgin dolaştığı bir sırada rasgeldiği bir kaç aşına ona diğerlerini aramamak arzusunu vermişti. Bunlardan biri gençlik demlerinde kendisiyle daima beraber düşüp kalktığı ahbablarından. Çehresi tanımayacak derecede zayıflamış, sararmıştı, üstü başı insana nefret verecek bir tarzda eski püskü idi. Namıg'ı görünce yüzünde ne bir hayret, ne bir meserret alâmeti belirdi: güya onu biraz evvel terketmiş gibi hararetsiz bir tavırla elini sıktı. Kaç senedir nerede olduğunu ve nereden geldiğini sormadı bile...

Diğeri en samimî fikir ve kalp yoldaşlarından biri idi. Sultan Ahmet meydanında umumî hapishanenin ittisalindeki kahvehanenin seti üstünde uzaktan gördü, tanıdı, koşarak yanına gitti, aynı soğuk, yabancı muameleler!..

- A, siz misiniz? sen misin? nereden böyle?

Namık bir iskomle alıp oturmağa cesaret bile edemedi,

bir şey söylemiş olmak için:

- Burada ne işin var? dedi.

Öbürü akli başka şeylerle meşgul, gözleri başka yerlerde, dalgın cevap vardı:

- Akrabamdan birisi şurada mevkuf, onu gidip göreceğim, müsaade saatini bekliyorum, dedi.

Biribirlerinden tekrar görüşmek vadini almaksızın ayrıldılar. Namık o akşam evine dönerek içinden düşünüyordu: "Ben ki, diyordu, kendimi hepsinin hafızasında menkuş sanıyordum. İnsanı ne çabuk unutuyorlarmış!"

Eviden ikinci çıkışında arkadaşlarından bir kaçına daha tesadüf etti. Daha doğrusu kendisi gidip aradı. Bunlardan biri Harbiye Nezareti'nde memurdu. Şam'da tanıdığı ve az zaman içinde çok sıkı dost olduğu bir gençti. Namığı görür görmez evvelâ dikkik yüzüne baktı, sonra düşündü, düşündü.

- Kiminle müşerref oluyorum, efendim? dedi.

Namık ne cevap vereceğini bilemedi. Neden sonra kendini güç belâ tanıtabildi. Harp refiki dalgınlığını mazur gösterek söz bulmadı:

- Nekadar değişmişsin? şişmanlamışsınız, dedi. Ve sonra ilâve etti: galiba rahat... Keşke hep esarette kalsa idiniz. Görüyorsunuz ya! burası berbat; burası çekilir gibi değil...

Namık, Harbiye Nezareti'nden kalbinin üstünde taşınmaz bir ağırlıkla çıktı. Bununla beraber henüz tamamiyle ümit - siz düşmemişti. Hâlâ dimağında tatlı bir hayal gibi kalan maziye girilecek kapıyı arıyordu. Hatırına biri daha geldi. Bununla uzaktan akrabalığı da vardı. Bin müşkülât ile ad - resini öğrendi. Çünkü eskiden oturduğu ev son yangınların birinde yanmış ve o şişlide bir apartımana nakletmişti. Ev - de pek çok zengin olduğunu söylüyorlardı. Filvaki Namık harbin ilk senelerinde Cihangir'de bir eski konakta babası - nın ianesine muhtaç bir halde bıraktığı bu dostunu gayet mükellef bir apartımında buldu. Dışarıya çıkmak üzere idi; ancak beş on dakika ayak üstünde görüşebildiler. Namık'ın akrabasında iş adamlarına mahsus sahte bir telâş ve sonradan görmüslere has babayani bir himaye tavrı vardı:

- Bir gün gel, beni yazıhanemde gör! Galata, Hezaran Hani, telefon numarası dokuz, bir, sıfır, dedi.

Namık ne telefon etti, ne gitti. Hayır*, hiç bir yere gitmeyecek, hiç bir kimseyi görmeyecekti. Onu, mağmum bir inziva ihtiyacı kaplamıştı. Yalnız arada sırada akşam üzerleri biraz yürümek ve biraz hava almak ihtiyacıyla Gülhane parkına kadar gidiyor ve orada تنها bir köşeye çekilip isteksiz, bezgin, ağaçlardan yaprakların düşüşünü seyrediyordu ve yanına bir başkasının yaklaştığını hisseder etmez uzaklaşıp gidiyordu.

Fakat bir akşam üstü nasıl oldu bilmem, galiba pek dalgalın bir deminde idi, galiba sonbahar rüzgârında kıvıldağan yaprakların hışıltısından ayak sesleri pek belli olmuyordu, yani başına iki kişinin gelip oturduğunu hissetti. Öfke ile başını çevirdi. Bunlardan biri sağ kolu ile sağ bacağından mahrum ve benzi uçuk bir genç zâbitti; öbürü bakışları vahşi ve ürkek, fakat tavırları munis ve nevazişgâr¹ bir genç kız idi. Bu zâbit o kadar hazin mi idi? Bu kız o kadar güzel mi idi? Namık ilk nazarda bunu anlayamadı; fakat tatlı bir hisle yerinde kaldı. Yanındakiler konuşmıyorlardı. Bilmem neden Namık bunların iki kardeş olduğunu seziyordu, birbirine sokuşlarında öyle müşfik bir samimiyet vardı. Neden sonra genç zâbit kendi kendine söylenir gibi yavaşça:

- Yanıma kibrit almağı unutmuşum; canım da öyle bir sigara içmek istiyor ki... dedi.

Namık, hemen cebinden kibritini çıkardı; sakat delikanlıya uzattı ve bunun üzerine iki genç adam arasında iki eski aşınaya has tekellüfsüz bir muhavere açıldı. Bu muhavere evvelâ bir kaç havaî sözle başladı; zâbit sigarasının ilk dumanlarını derin bir hazla bir kaç defa içine çektikten sonra mutlaka bir şey söylemiş olmak için:

- Parkın eski güzelliğı kalmadı; ne kadar harap oldu... dedi.

Namık cevap verdi:

- Memlekette neyin güzelliğı kalmış, ne harap olmamış ki... İşte esarettten avdet edeli bir buçuk ay oluyor. Nereye baksam, kimi görsem bir yabancılık, bir gariplik hissediyorum.

1. Nevazişgâr (far.) - okşayan, gönül alan, iltifat eden.

yorum. Adeta hiç değilse o zaman hayalimde sevdiğim ve süslediğim ve eskisi gibi tamamiyle bizim sandığımız bir İstanbul vardı, halbuki şimdi...

Son sözlerini söylerken hissetti ki kız yüzünü kendisine doğru çeviriyor ve ürkek gözleriyle gözlerinin içine bakıyor. Sustu, başını önüne eğdi. O zaman sakat zâbit başını bir kaç defa hayfla sallayarak dedi ki:

- Ne tuhaf, ben de aynı histeydim. Bu gariplik bende de var, (eli ile yanındaki kıza göstererek) işte her vakit hemşireme bunu söylerim.

Bu sefer genç kız başını önüne eğdi, bir kaç dakika sukût ettiler. Söze başlayan gene o sakat zâbit oldu:

- Burada her şey çabuk unutuldu. Çünkü harplerin heyecanları, bugünkü hezimetin korkuları; şehitler; esarette kalanlar; hepsi, hepsi... Şehrin üstünde ruhları birleştiren o eski hava dağıldı. Onun yerine acı bir boşluk...

Namık, İstanbul'a geldiği gündenberi ilk defa olarak hasretini çektiği birine kavuşmuş gibi hüzünlü bir cüşiş hissetti, dedi ki:

- Ruhları birleştiren o havayı bulmak için ne yapmalı? Nereye gitmeli?

Munis tavırlı genç kızın birâderi sağ kalan eliyle karşı sahillerin öte tarafında, yeşil ve mor tepelerin arkasında, meçhul ve uzak bir yeri işaret etti:

- Oraya, dedi, oraya... fakat benim için değil, benim için her şey geçmiş ola... (gözleriyle vücudunun sağ tarafını gösterdi). Bu halde nereye gidebilirim? Orada ne işe yarayabilirim? Fakat siz...

Esarettten gelen arkadaşını tepeden tırnağa kadar süzdü ve tekrar etti:

- Fakat siz...

Namık, kalbinin hoplandığını hissetti. Gözlerinde yeni bir ümidin, yeni bir emelin, yeni bir tasavvurun şulesi parladı. Çoktanberi kendisini bu kadar kuvvetli, bu kadar cüşişli bulmamıştı. Başında ilk gençlik demlerine mahsus

bir sarhoşluk vardı. Evet, oraya gidecekti; ruhların birliğini yapan hava orada idi. Esarettten avdet edenler umdukları istikbali orada buluyorlar ve cephelerden sakat dönenler lâıyık oldukları hürmeti orada görüyorlardı. Orada bütün muhabbetleri, bütün kinleri, bütün ümitleriyle bizim hayatımız devam ediyordu. Fakat bunları düşürürken oturduğu kanapenin öbür ucunda biraderinin omuzu üstünden yan gözle bakan genç kıızı gördü ve gönlü şimdiden sevgilisinden ayrılan sevdalılara mahsus bir iftirak ezasıyla doldu.

S U A T D E R V İ Ş H A T İ C E (doğ. 1903) -

Türk edibelerindendir. İlk defa olarak hikâyeleri ("Kara Kitap") 1920-de çıkmıştı. Sonradan "Behire'nin Taliple - ri" (1922), "Ahmet Ferdi" (1923) adında hikâye kitapları yayımlandı. Romanlarıyla de ("Emine", "Hiç" ve b.) meş - hurdur. Sovyetler Birliği'nde bulunarak "Niçin ben Sov - yetler Birliği'nin dostuyum" başlıklı kitabı da yazdı (1944).

DOĞDUĞUM ŞEHİR

Doğduğum şehrin ışıkları birer birer yanıyor. En zen - gin konakların abajurlarından sıcak renkli nurlar dökülü - yor ve fakir kulübelerde ufak petrol lâmbalarının müked - der ziyaları var...

Büyük caddenin elektrik lâmbaları, mütevazı sokakla - rın, çipil gözler gibi tersiz, sönük, havagazi fenerleri... Ve bu şehrin her bir ışığında binlerce maceranın izleri var... Ben yanan her lâmbanın zıyasında, içinde bulunul - madan hissedilen maceraların elemlerini buluyorum... Ben doğduğum şehrin her bir ışığının faciasını sezerim!

Şu fakir sokakta da bir havagazi feneri var... Ve iş - te o fenerin altında da bir maceranın son safhası, bir facianın son kısmı oynanıyor!..

Sarı yüzlü bir kadın... sarı yüzlü ve zaif bir kadın, orada, fenerin altında duruyor... Ve kucagında kirli bir çıkın... iyi bağlanılmamış bir bohça... Hayır kundakta bir çocuğu.. Çocuğu kucagında, karşıdaki kahvehanenin buğulanmış camlarına bukararak bekliyor... Onu bekliyor...

•

Bu gece dondurmayan, fakat tâ kemikleri sızlatan kuvvetli değil, fakat ıslak bir soğuk var... Oldukça şiddetli bir rüzgâr başındaki örtüyü dalgalandırıyor... Eteklerini coşturuyor... O sakın, sakit, tıpkı bir heykel gibi duruyor... Sarki bir şey hissetmiyormuş, sanki yaşamıyormuş gibi... duruyor... Ve onu, kocasını bekliyor.

•

Yolcular... Ondan uzak ve yabancı yolcular... Kardeşleri olan ve tıpkı kendi gibi insanlar... Kendi lisanını konuşan, kendi gibi yaşayan insanlar... Uzak, yabancı yarıdan geçiyorlar... Kimse ona bakmıyor... Kimse ona ehemmiyet vermiyor... Kimse onu görmüyor...

Doğduğum şehir ne kalabalık.. Kucagında çocuğuyla genç anne kendini kimsesiz bir çölde yapayalnız hissediyor.

•

Evet, yapayalnız hissediyor... Aylardanberi bu böyle devam ediyor... Kimse onunla alâkadar değil, kimse ona derdini sormuyor... Aylardanberi devam eden bu ıstıraba, bu sefalote artık tahammülü kalmadı.. Tahammülü kalmadığı için burada onu bekliyor... Omin yolunu kesecek... Bir kabahati olmadığı halde, ondan bu kadar nefret ettiği halde ona yalvaracak... Artık didinecek, sürünecek hali kalmadı...

•

Buğulu camlara bakarken bütün hayatını düşünüyor...

O evden kaçmağa mecbur olduğı güne kadar, ona her türlü eziyeti yaptığı halde ancak bu yüzden her şeye tahammül etti... Bütün hırpalayışlarına, haksızlıklarına boyun eğişinin sebebi hayatla didişmenin müşkülâtını hissediydi.

Onunla evlendiğı zaman zavallı, görgüsüz bir genç kızdı... Uzun seneler her şeye sabrederek yaşadı... Fena sözlere, ihanete, hattâ dayağa tahammül etti... Senelerce bu böyle sürdü... Fakat sonra bir gün sabrı tükendi, benliğı isyan etti... Ve hürriyetini, yaşamak hakkını bu adamın elinden kurtarmak için kendinde cesaret buldu. Elbette felâketinden kurtulmak için derdini dinletebilecek ve sonra çalışarak hayatını kurtaracaktı.

•

Bir komşu evine sığındı, ve mahkemeye müracaat etti. Yarabbi, kanun karşısında hakikatleri ispat etmek ne kadar müşkül bir şeydi!.. Zavallı bunu hiç düşünmemişti... O öyle zannetmişti ki, hakkı olan her adam gider, derdini anlatır, onu dinlerler, ona yardım ederler ve onu kurtarırlar... Halbuki daha söz dinletmesi bile güç bir şeymiş!

•

Şimdi kaldırımında cansız gibi duran kadın bu bir kaç aylık maziyi düşünüyor... Bütün o mazi gözünün önünde tecessüm ediyor... Eski ağaçların gölgesi altında, küçük iskemlelere oturarak yazdırılan arzuhaller, biraz ötede acele ile kazdırılan mühürler... Adliyenin, eski, tozlu merdivenleri, sıvaları çatlak duvarları... Senelerden beri sabahtan akşama kadar aynı masa başında oturup aynı işi yapmaktan sararmış, çarpılmış memurların azarları arasında şaşkınlıktan odadan odaya kovuluşlar... Loş mahkeme salonları... Sert sert sualler soran ve her işit-

tiği hakikatten Őphe ederek insanı ŐaŐırtan adamlar... Kalabalık koridorlarda hırŐızlar, yankesiciler, katil - lerle beraber, serseriler ve sokak kadınlariyle yan yana aynı heyecan ve aynı azapla beklenen muhakeme saatleri, sonra sözünün hakikat olduğunu ispat edememek periŐanlıđı ve neticesiz yorgunluktan sürçen, bükülen adımlarla inilen, eski, tozlu ve kalabalık merdivenler...

Ötekinin parası olduğu için gayet güzel konuşan bir avukatı vardı... Buna mukabil genç kadın siyah cübbeli, o kadar hatasız söz söyleyen heybetli ve âlim insanların karşısında kendi ismini bile tekrarlamaktan aciz kalıyordu.

•

Bu aciz kadına, bu cahil ve kimsesiz kadına muavenet eden, akıl öğretene kimse yoktu.

Cemiyet onun derdiyle alâkadar değildi... O kendi işleri içinde yapayalnızdı. Haksızlık yapmamak istiyen hak karşısında, hakikat ispat etmek için ne çok güçlük vardı.

•

İşte bu zamanlarda parasız oturduğu komşu evinden istiskal gördü. İşte gene bu zamanlarda vücudunda yeni bir hayatın mevcudiyetini hissetti.

Çalışmak lâzımdı. İş bulmak... Bir kadın için iş bulmak... Bilhassa karnında yavrusunu taşıyan bir zavallı kadının için...

Bin güçlkle bir yere hizmetçiliğe girdi... Ancak bir kaç ay çalıştı... Dünyaya gelecek çocuğunu vücudunda taşımak ve onunla çalışmak ne müşkül şeydi... Yerine başk bir hizmetkâr tutup onu savdılar. Sokakta kalınca hakkı olduğunu zannederek bir hastahaneye müracaat etti. Çocuğunun doğmasına bir aydan fazla bir zaman olduğu için onu

katibi etmediler. Gidecek yeri olmıyan bu zavallı kadın karnındaki yavrusuyla üç gün aç doladı... Ve üç gece doğduğum şehrin civarındaki karlarda yattı... Dördüncü gün kalabalık, bir sokakta, yorgunluktan, açlıktan düştü bayıldı da onu bir hastahaneyeye götürdüler. Ve çocuğu dünyaya geldikten bir kaç gün sonra onu salıverdiler...

•

İşte bu sapsarı kadın, havagazı fenerinin altında duruyor. Gidecek yeri olmadığı için, ve kolları arasındaki çocuğu çok sevdiği için, onu yaşatabilmek için, kocasını bekliyor... Ona yalvaracak! Onu hiç sevmediği halde, hiç bir kabahati olmadığı halde, sanki çok kabahatli imiş gibi ona yalvaracak!

•

Kahvehanenin kapısı açılıyor... Şişman, orta yaşlı bir adam çıkıyor... Genç kadın titriyor!.. Oh,.. Ondan öyle şefret ediyor ki...

Şişman adam karşı kaldırıma geçiyor... Fenerin altında kadın yolunu kesiyor:

- Bana bak!..

- Ne o?.. Sen misin?

Bu kadın ne kadar sarı... Gözleri ne kadar büyük!.. Büyük gözleriyle onun yüzüne değil kaldırım taşlarına bakıyor.

Yavaş sesle neler fısıldıyor, neler söylüyor? Şişman adam çocuğa bakmıyor... Kadına bakmıyor. Yüzü çatık, cevap vermiyor. Kadını bir can sıkıntısıyla dinliyor!

•

Onu ikna etmek için ne kadar uzun bir zamana ihtiyacı oldu? Gözlerinden dökülen yaşlar solgun yanaklarını ıslatıyor. Demindenberi susan erkek hafif bir sesle:

- Peki, haydi yürü!

Diyor ve elinin sert bir hareketiyle ona, kendini takip etmesini işaret ediyor... Arkasına bakmadan yürüyor.

Genç kadının başı önüne, omuzları esaretin yükünü taşır gibi çökmüş, kucağında çocuğu, bir köpek zilletiyle onu takip ediyor.

*

Kalabalık sokaktan geçenlerin, bu vak'ayı görenlerin hiç birinde bir alâka yok... Hiç birinin yüzü kızarmadı... Kızarmıyacak mı?

Bu şehir ne tuhaf bir şehir, yarabbi!

S A B A H A T T İ N A L İ (1907 - 1948) - Hikâye ve romanlarıyla tanınmış bir muharrirdir. Ayvalıklıdır. Bâzı maarif hizmetlerinde ve öğretmenliklerde bulunmuştur. Başlıca eserleri "Dağlar ve Rüzgâr" (Şiirler); "Değirmen", "Kağrı", "Ses", "Yeni dünya", (Hikâyeler); "Kuyucaklı Yusuf", "İçimizdeki Şeytan", "Kürk Mantolu Madona" (Romanlar)dır. Bunlardan başka almanca tercüme ettiği sekiz kadar piyes ve romanla "Varlık" dergisinde tefrika edilen "Eserler" adlı bir telif piyesi vardır.

İKİ KADIN

Kerim ağa iki gündenberi yataktan çıkamıyordu. Zaten ön gündenberi ayakta duracak hali yoktu ama, tez canlı olduğu için evde oturamıyor, ya kahveye kadar gidip peykenin üstünde bağdaş kurarak sallanıp iniyor, yahut da eşeğe binip başa kadar uzanıyor, henüz koruk halinde bulunan salkımların arasından çürük taneleri, vişne ağaçlarından sararmış yapraklarla kurumuş dalları ayıklıyor,

akşam üzeri de daha yorulmuş, hastalığı daha artmış olarak geriye dönüyordu. Yolda ateş bastığı için gözleri kararıyor, eşeğin üstünde dalıp yuvarlanır gibi oluyor ve hayvanın boynuna sarılıp zor tutunuyordu. Bu sefer bu ishâl yakasını bir türlü bırakmamıştı. İlk günler sürgünü keser diye hemen koruk ezip içmiş, faydası ölmeyince, bu pahalı zamanda yarım fincan kuru kahveyi koruk suyla kararak yemiş, yine bu netameli dertten kurtulamamıştı. Senelerdenberi tesirini tecrübe ettiği ilâçların hiç biri kâr etmiyordu. Buruktur, barsakları sıkar diye avuç avuç vişne, beş altı tane ham ekşi elma yedi, ama her tedbir hastalığını daha çok artırdı. Nihayet iki gün evvel "Karnımın suyunu alır!" diye istemiye istemiye midesine indirdiği leblebilerden sonra aşağısı büsbütün tutmaz oldu. Kahvede altına kaçırıp eve gelince karıları kendisini zorla yatırdılar.

Pencerelerin tahta kanatları sımsıkı kapalı olduğu için yalnız kapıdan ışık alan odanın ortasında, incecik bir döşekte arka üstü uzanmış, gözlerini tavandaki direklerle bunların arasından görünen hasıra dikmiş, kâh dalıp kâh kendine gelerek bekliyordu. Pek zayıfladığı için yufka yatakta kemikleri ağrımağa başlamıştı. Odanın bir köşesinde yığılı duran yün şiltelere hasretle bakıyor, bunlarda ne kadar rahat yatılacağını düşünüyordu. Karılarının bütün ısrarına rağmen, kirletirim diye onları serdirmemişti. Şimdi kendisini böyle zar gibi yatakta hapseden pis hastalığa sövüp sayıyordu. Kırk beş senedenberi beraber yaşadığı ilk karısı Hacer:

"İki döşek serelim Kerim ağa... İhtiyar halinde rahat et... Yün döşekleri kabre beraber mi götüreceksin?" dediği zaman neden razı olmadığına kızar gibi oldu. Fakat bu zamanda böyle bir yatağın otuz kırk liradan aşağı olmadığını düşününce yine kendine hak verdi.

Hacer kadın bu gün yaprak yolmaya başa gitmiş, genç karısı Esmâ da, üç yaşındaki çocuğunu alıp yunağa ¹ çamaşır. Yunak --yunaklık, çaykenarında çamaşır yıkanılan yer.

şır götürmüştü. Kerim ağa evde yapayalnızdı. Fakat çocuk dieğildi ya, Esmâ'nın sözüne uyup komşu dul Makbule'yi başında bekletmiye razı olsa gönüğü hiç rahat etmiyecekti. Marasına içi geçiverince karı evi dolaşıp bir şey aşırır, Kimsenin haberi olmazdı, bunu yapmasa bile beklemek için istediğı haftada yarım şinik¹ verilir şey değıldi.

Kerim ağı bir aralık "Acaba vâdem geldi mi ki?" diye düşündü. İnsan bunu bilse işini ona göre yoluna kor, tedarikini görür, parasının yerini haber verir, gönül rahatıyle ölürdü,

Birdenbire karnına bir sancı girdi. Dışarı çıkmak için kalkmak istedi, fakat hiç dermanı kalmamıştı, kemikli elleriyle iki yanına tutunarak, ancak oturacak kadar doğrulabildi, yüzü acıdan gerildi, acele acele soluyarak tekrar arka üstü yıkıldı ve daldı.

Sokak kapısına hızlı hızlı vurulduğı sırada tekrar uyandı. Aşağıdan sesler geliyordu.

- Kim var orada? diye mırıldandı.

Sesi pek hafif çıktığı halde, karısı Esmâ cevap verdi:

- Kahveci Rıza çavuşun kızı gelmiş, bir sepet vişne istiyor!

Kerim ağı yerinde doğrulmaya çalışarak, kısık sesiyle:

- Yirmi kuruştan ver! dedi.

Aşağıdan tekrar konuşmalar oldu, Esmâ bağırdı:

- On beş kuruş getirmiş!

- Olmaz; yirmi kuruş!

Sonra hızlı hızlı soluyarak:

- Sepeti getir bakayım! dedi.

Esmâ, Rıza çavuşun kızının getirdiğı sepeti alarak yukarı çıktı, Kerim ağı sepetin ağzından biraz aşağıdaki bir yeri gösterdi:

- Buraya kadar doldur da ver, dedi.

Kapı kapanıp kız gittikten sonra Esmâ'nın getirdiğı on beş kuruşu yastığın altındaki keseğe koydu.

Hacer kadın da gelmiş, aşağıya eşeğı bağılıyordu.

1. Şinik - buğday için kullanılan bir ölçek.

Kapalı kanatlı pencerelerin arkasındaki sokaktan ineklerin geçtiği ve çocukların bağırıştığı duyuluyordu.

Hacer kadın bağdan getirdiği yaprakları yukarı çıkardı, kocasına gösterdi. Kerim ağa, gözleriyle bir tarttıktan sonra:

- Yarın kasabaya pazara götür. İki bangonottan aşağıya verme! dedi.

Sonra Esmâ'ya döndü:

- Aman, pek yandım... Bana ekşi pekmezden bir şerbet yap da gel.

Esmâ aşağıya indi; biraz sonra tekrar yukarı çıkarak,

- Testide ekşi pekmez kalmamış, anahtarı ver de dolap-tan alayım! dedi.

- Ne de çabuk bitirdiniz! Su yerine mi içersiniz ne? Tatlı pekmezden yap!

- Tatlı pekmez de kalmamış. Anahtarı versene!

- Eliniz kurusun, istemem!

Kadınlar Kerim ağanın altını temizledikten sonra aşağı indiler. Karanlıkta oturup birer parça bazlama ile üç gün evvelden kalmış birazcık yoğurdu yediler. Esmâ'nın oğlu küçük Necati "Doymadım" deyince, yukarıdakinden habersiz; çocuğun önüne bir avuç vişne koydular.

Kerim ağanın yanına çıktıkları zaman ihtiyarın tek - rar kendini kaybettiğini, yatakta sıçrayıp inlediğini gördüler. Esmâ korktu.

Hacer:

- Ne korkuyorsun? dedi. Altı senedir koynuna girer - sin! Tut da altını temizliyelim!

Hastayı bir sağına, bir soluna devirip temizlediler. Her tarafı ateş gibi yanıyordu, Kalça kemikleri sipsivri dışarı fırlamıştı.

Esmâ:

- Ölür mü ki? dedi.

Hacer kuru elleriyle hastanın yorganını örterek cevap verdi:

- Helbet ölecek... Kaç yaşında ki!

Yetmiş var mı?

- Var olmalı... Beni almadan ölen karısı iki oğul bırakmıştı, biri seferberlikte kaldı, birisi hapiste... Benim ilkim sağ olsaydı şimdi kırkında olacaktı.

Esmâ bu hesaptan pek bir şey anlamadı, sustu.

Necati minderin üstünde uyuyuştu. Oda adamakıllı kararacağı için Esmâ ocağın üstündeki gaz lâmbasını yaktı. Hiç ses çıkarmadan bir müddet oturup beklettiler, sonra lâmbayı söndürüp birer köşeye kıvrıldılar.

Gece yarısına doğru odanın ortasındaki yatakta bir hırıltı başladı. Evvelâ Hacer uyandı, sürüne sürüne gidip Esmâ'yı bularak:

- Kalk kız, kalk... Can teslim ediyor! dedi.

Fakat Esmâ, yirmi dört yaşın derin uykusundan kolay kolay uyanamıyordu. Hacer sesini yükselterek:

- Kalksana kız... Kalk da çıraya yak... Kerim ağa kötüledi olmalı! diye bağırdı.

Esmâ'dan evvel küçük Necati uyanarak ağlamağa başladı. Hastanın hırıltısı devam ediyordu.

Genç kadın:

- Ne var ki?.. Çocuğa bir şey mi oldu? diye doğrudu.

- Çocuğa değil kız... Koca adama bir şeyler oluyor!

Esmâ gerine gerine kalktı; lâmbayı almak için ocağa doğru yürüdü; ayağı hastanın yatağına takılarak sendeledi ve korku ile bağırdı.

Kibriti bulmak için eliyle aranırken odanın sessizliğinden ürktü: Necati tekrar uyumuş, hastanın da hırıltısı kesilmişti.

- Öldü mü ki ne, Hacer kadın?

- Ne bileyim kız! Sen ışığı yak!

Esmâ elleri titriye titriye kibriti buldu; lâmbanın soluk kırmızı ışığı aşağıdan doğru vurarak genç kadının çenesini, uyku sersemi gözlerini aydınlattı; başının gölgesini, pek fazla büyüterek, tavandaki direklere ve hasırlara dağıttı; odadaki her şeyi, bu arada yatağında oturup gözlerini oğuşturarak Hacer kadının bir tutamlık da-

ınık ak saçlarını turuncuya boyadı. Necati çamurlu ayaklarını gerip uzatmış, yarı açık ağziyle nefes alarak uyuyordu.

Ortadaki yatakta Kerim ağa hiç kımıldamadan yatıyor - du. Yüzü o kadar beyazdı ki, gaz lâmbasının ışığı bile bu beyazlığı örtmemiyordu. Hele aralık duran gözlerinin akı, loş odada, birer sedef düğme gibi donuk donuk parlıyordu. Seyrek sakallı çenesi biraz sola ve göğsünde doğru düşmüş, deliklerinden ağarmış kıllar fırlıyan burnunun ucu sivrilivermişti.

Esmâ korkudan bir feryat kopardı; oda kapısına doğru koştu. Fakat Hacer kadın hemen yerinden fırlayıp onu eteğinden tuttu:

- Sus kız! Ne bağıryon? ¹ Ölmüş işte! Gel, çenesini bağliyalım.

- Bilmem ki, Hacer ablacığıml!

- Hadi, sağ iken üstüme kuma ² gelip koynuna girmesini bildin de şimdi ölüsüne dokunmaktan mı korkuyon! ³

Genç kadın sebebini anlayamadığı büyük bir korkuya düşerek ortağına yalvardı:

- Ben istiyey istiyey sana kuma gelmedim ki, Hacer ablacığıml, babam zorla verdi...

Biraz durup cevap bekleği. İhtiyar kadının hiç aldı - riş etmeden ölüyle uğraştığını görünce:

- Komşulara haber verelim! dedi.

- Komşular ne yapacaklar? Gece vakti elâlemi uyandı - rınca Kerim ağanın canı geri gelecek değil a!

Kocasının yanına çömelip çenesini bağladı; ölünün kırılıp karnına doğru çekilen zayıf bacakları bir türlü dümdüz uzanmıyordu; Hacer kadın iki eliyle diz kapaklarına basıyor, fakat ellerini çeker çekmez dizler tekrar yukarı fırlıyordu.

Esmâ, Hacer kadının k. rşısında yere çömelmiş iri göz-

1. Bağıryon = bağıyorsun. 2. Kuma (eskiden) - tek erkeğe varan kadınların birbirine göre olan adı.

3. Korkuyon = korkuyorsun.

lerle bir ona, bir kocasına bakıyordu. Yirmi dört yaşında olduğu halde bugüne kadar hiç böyle yakından ölü görmemişti.

Hacer kadın Kerim ağasının belini yokladı, bir şey aradı, bulamayınca ölüyü biraz yana devirerek altını karıştırdı; "buradaymış" diye mırıldandı.

- Ne aradın?

Cevap vermedi. Ölünün donunun uçkurunu elinde tutuyor, bunun ucundaki bir düğümü dişleriyle çözmeğe uğraşıyordu. Biraz sonra uçkuru Esmâ'ya uzatarak:

- Sen sök, benim dişim kalmamış! dedi.

Esmâ düğümü çözünce yatağın kenarına birbirine bağlı iki anahtar düştü. İhtiyar kadın bunları yerden alarak doğruldu, kapıya doğru yürüdü, sonra arkasına döndü.

- Hadi gel kız! Sandığını açıp bakalım, nesi var. Yarın hapisteki oğlunun karısı gelirse bize bir şeycikler komaz.

Esmâ birdenbire canlandı:

- Nasıl komazmış? ve eliyle minderdeki Necatî'yi gösterdi: Bu çocuk onun değil mi?.. Onun hakkını kimsecikler alamaz.

Hacer kadın merhametle güldü:

- Senin de dünyadan haberin yok ya, dedi; sen benim üstüme kuma geldin... Hükûmet nikâhı olmadın... Necatî'nin mirasını kimse tanımaz.

Esmâ inanmadı:

- Çocuk kimin çocuğu? Dünya âlem biliyor... Piç değil a!

Fakat onun da içine bir şüphe girmişti. Hacer kadının arkasından yürüdü. Alt kattaki sandığı açtılar. İçinden birkaç gömlek, bir çuha yelek, birkaç yün çorap, bir gümüş tabaka, bir çakmaklı tabanca, bir bağ bıçağı çıktı.

Eşyayı iki üç kere karıştırdıkları halde para bulamadılar.

Hacer kadın:

- Gömmüş olacak! dedi.

- Ya! Gömmüş olacak!

- Nereye gömdü ki?

- Kim bilsin?

- Kız, sana bir şeyler dımedi ¹ mi?

- Ne gezer? Hiçbir şeyler dımedi!

- Yazık... Gençliğin de var... Ne diye bir gece gömünün yerini söyletmedin?

Esa kızarıp önüne baktı. Hacer kadın:

- Yukarıya gidip urubalarını arıyalım!.. dedi.

Kerim ağanın elbiselerinden iki mendil, bir gümüş köstekli bafun saat, ² on yedi lira kadar da para çıktı.

Hacer kadın, aradığını bulamadığına kızmışa benziyordu:

- Kırk sene kahrını çektim... Üstüme kuma getirdi, ağzımı açmadım da, giderken paralarının yerini diyivermeden gitti... Boyu devrilesi...

- Devrildi ya, Hacer abla!

- Mezarında rahat yatamıyası... Gayri ölesiyeye kadar gene böyle tarlada bağda çalışacağız ha... Gel kız, şu parayı üleşelim!

On yedi lirayı bir sana bir bana Esa ile paylaştı, fakat karşısındakine sekiz verip kendisi dokuz aldı. Ayrica gümüş köstekli saati de çıkısına koydu.

Ondan sonra tekrar ortalığı araştırmaya başladılar. Minderlerin altına, tavandaki direklerin arasına baktılar, bir şey bulamadılar.

Esa ter ve toz içinde, aramaktan vazgeçerek:

- Hacer abla... parası yok muydu ola? dedi.

- Ölüsünü çakallar yiyesi, olmaz olur mu? Vardığım - danberi ırgat gibi çalıştım, kendi de çalıştı, altı yıldır sen de çalıştın, ortada ne var ki?.. Her yıl en aşağı yedi, sekiz yüz bangonot ekin satıp alırdı, vişnesi, üzümü de başka.

1. Dımedi = demedi.

2. Bafun saat - gümüş gibi parlıyan nikel saat.

Fakat artık o da aramaktan yorulmuştu. Ölünün uçu - rundan çıkan anahtarların büyüğünü eline aldı, biraz dü - şündü:

- Hadi, aşağı gidelim de kilitli odayı açalım, aş pişirelim, bazlama yapalım... dedi, sonra, daha çok ken - di kendine söyler gibi devam etti:

- Rahat yatamıyası... Kırk yıl evinde oturdum, koca öküz gibi çalıştım, bir gün doyunca yemek yemedim... Ge - no de sesimi çıkarmadım. Nasıl olsa bir gün ölür de her şeyler bana kalır dedim... Allaha korkmadan paralarını yanına alıp gitti.

Tekrar Esmâ'ya döndü:

- Ne yüzüme bakıyon ¹ kız? Gençliğini var diye mi güvönüyon? ² Kucağında piçinle seni kim alır?.. İl ³ ora - ğına gidince aklını başına devşirirsin!.. Hadi, dürma... Gidelim de ne varsa çıkaralım, doyasıya bir yemek yiye - lim...

Eiler işini gören odayı açtılar; un, yağ, tarhana, pekmez, daha ellerine ne geldiyse dışarı taşıdılar, oca - ğı yaktılar; çitirdiyarak yukarıya doğru uzanan alevle - rin ışığında birbiri arkasına hiç durmadan, hamur yoğur - dular, yufka açtılar, çorba kaynattılar, pekmez şerbeti yaptılar, bazlamalarına bulama sürdüler; yemekten tika - nır gibi olunca bir müddet durup konuştular, Kerim ağaya ilendiler, sonra tekrar bir şeyler pişirip, hazırlayıp yemeğe başladılar.

Ortalık ağardığı zaman ikisi de yerlerinden kıvıldı - yamıyacak hale gelmişlerdi; fakat kapının önünden ilk geçen sığırların gürültüsü daha fazla beklenemeyeceğini, felâketlerini köylüye haber vermenin tam zamanı olduğunu onlara hatırlattı.

Yukarı çıktılar, Hacer kadın başına bir çaput örttü, Esmâ horul horul uyuyan Necati'sini kucakladı. Ortada ya -

1. Bakıyon = bakıyorsun. 2. Güvönüyon = güveniyorsun.

3. İl = el - halk, yabancı.

tan ölüye bir göz bile atmadan aşağıya inip kapının önüne fırladılar. Bütün yakın evleri, hattâ sokakları kapalıyan yanık bir sesle bağırap ağlaşmaya başladılar. Hacer kadın:

- Amanın komşular... Gitti... Dünyasına doymadan gitti... diye ağlarken, Esmâ da uykudan birdenbire uyandırıldığı ve ne olduğunu anlamadığı için avaz avaz bağıran çocuğunu kucagında sallıyor.

- Vay, benim üç yaşında yetim kulan Necatim!.. diye köyün havasını çınlatıyordu.

SIRÇA KÖŞK

Bir zamanlar, boş gezmeyi iş yapmaktan çok seven üç arkadaş varmış. Bugünden yarına geçinmek gittikleri yerlerin birinden yüz bulsalar, beşinden kovulmak canlarına tak demiş. Alın teriyle kazanıp gönül rahatıyla yemeyi gözlerine kestiremezlermiş, çünkü elleri işe yatkın değilmiş. Bir gün gezerken içlerinden birinin aklına yaman bir fikir gelmiş, hemen yerinden fırlayıp:

- Gelin benimle beraber, şu şehirde sırça köşk yapalım; ömrümüzün sonuna kadar bolluk içinde, rahat yaşarız, demiş. Ötekiler:

- Bu sırça köşk nedir? diye sormuşlar. Beriki:

- Durmayın, vakit kaybetmiyelim, yolda anlatırım! diye onları peşine takmış, bayırdan aşağı kuş gibi hızla inmeye başlamışlar.

Elebaşı, yolda üç beş sözle arkadaşlarına şehre varınca nasıl davranacaklarını öğretmiş.

İndikleri şehir, o memleketin başşehri imiş. Bu memlekette bütün millet çalışır, herkes elinden gelen işi yapar, beyler gibi yaşarmış. Tarlalarda, dükkânlarda insanlar arı gibi çalışır, kazanan kazanmıyana destek olur, malını lüzumuna göre başkasiyle değiştirir, kavgasız, döğüşsüz ömrünün sonunu bulurmuş. Gündelik işlerini gördür-

mek, nizalarını yatıştırılmak için aralarında seçtikleri adamlar, hemşirelerine hizmet etmekten başka şey düşünmez, zorbalığı akıllarından bile geçirmozlermiş.

Bizim üç ahbab geldikleri sırada şehrin pazarıymış. Sokaklarda ekinler, yemişler, dokumalar, demirler, kömürler küme küme durur, alıcı ile verici araçsız iş görür - müş.

Ahbaplar, sokaklarda aylak aylak dolaşıp etraflarına bakarlar, başlarını sallayıp, yanlarından geçenlere duyuracak şekilde:

"Allah allah... Amma da acayıp memleket ha!.. diye söylenirlermiş

Bir sokağa gitmişler, öbür sokağa varmışlar, ondan çıkıp başkasına dalmışlar, amma hep şaşkın şaşkın aynı sözleri tekrarlamışlar. Git gide arkalarına bir sürü meraklı takılmış. Bu yabancılar, memleketin nesini acayıp buldu - lar acaba? diye aralarında soruşturmaya başlamışlar. Ni - hayet birisi dayanamayıp yabancılarla sormuş:

- Neye şaşıyorsun allah aşkına?

Ahbapların elebaşısı:

- Yahu, sizin memleketin sırça köşkü nerede? diye öğrenmek istemiş.

- Ne sırça köşkü?

- Nasıl? Sizin memleketin sırça köşkünüz yok mu?

- O da neymiş?

Elebaşı yanındaki dostlarına dönüp:

- Aman yarabbi, daha sırça köşkün ne olduğunu bilmiyorlar. Böyle memlekette durulmaz, hemen yolumuza gidelim, demiş.

Şehir halkını daha çok morak sarmış. Ahbabların peşini bırakmamışlar. Beş on adım sonra önloyıp, tekrar sormuşlar:

- Canım, neymiş şu sırça köşk? Anlâtın bakalım, pek lüzumlu bir şeyse, belki biz de yaparız!

- Lüzumlu ne demek? Sırça köşkü olmayan şehir, sırça köşke bağlanıyan memleket olur mu?..

Halk, aralarında ayak üstü bir danışmışlar, sonra yabancılardan yanına sokulup:

- Bizim başka şehirlerden ne diye noksanımız olsun? Madem ki, bu kadar lâzımmış, hadi hep beraber şu sırça köşkü yapıverelim, demişler.

Oturup hesabını yapmışlar. Üç ahabap, sırça köşkün mîmarlığını üstüne almış, halk, aralarından işçi seçmiş, arabacı ayırmış, şehrin en büyük meydanına kum taşımaya, kömür getirmeye başlamış. Bir kısmı da bu işte çalışanlara yiyecek getirir, giyim eşyası, teğarik edermiş. Niha - yet camlar eritilmiş, sırça duvarlar yükselmiş, bir kat tamam olunca, üç ahabap içine yerleşmişler, halka demişler ki:

- İşte, sırça köşk oldu demektir. Daha tamam değil, memleketinizin şanına lâıyk büyüklükte değil ama, o da olur. Şimdi bunu iyi muhafaza etmek lâzım, adam ayırın, yiyeceği, içeceği artırın, aranızdan seçtiğiniz adamları dağıtın, biz her işinize bakarız.

Halk, artık bir sırça köşkü var, diye sevinmiş, kendi yediğinden kesip sırça köşkte oturanlara onların hizmetine ayrılanlara vermeğe başlamış. Az sonra sırça köşkten emir çıkmış:

"Bir kata daha çıkmak lâzım, burası hem bize, hem hizmetimize bakanlara dar geliyor".

Arabalar yeniden kum taşımış, sırça köşkün efendile - riyle, onlara hizmet edenlere, yapıda çalışanlara, davarlarla koyun, çuvalarla ekin, küfelerle yemiş getirirmiş. İkinci kat tamam olunca, üç ahabap, oraya da halk arasından kendi içlerine yarayabilecek olanları seçip yerleştirmişler. Onlar da burda ekmek elden, su gölden ¹ yaşamanın tadını alınca, sırça köşkün çok lüzumlu bir şey olduğuna inanmışlar, hemşerilerini de inandırmak için gayrette kusura etmemişler.

Bu yolda sırça köşk yükseldikçe yükselmiş, kat üstü -

1. Ekmek elden, su gölden - başkasının kesesinden bol bol yiyip içme.

ne kat binmiş, içi doldukça dolmuş, sırça köşke girmenin kolayını bulan oradan çıkmak istememiş, bunun tersine, dışarda kalanlar yolunu bulup içerde yer kapmaya uğraşmış. Ama sırça köşkte oturanlarla, onlara hizmet edenleri beslemek de, halkın belini pek bükmüş. Aralarında homur - dananlar türemiş. Bir aralık:

- Sırça köşk lâzım, anladık, ama bu kadar çok odaya, bu kadar hazır yiyeceğe ne lüzum var? diye şöyle bir görüncek olmuşlar. Üç ahbabın elebaşısı onlara her odanın vazifesini iyice anlatmış.

"İşte, demiş, şu odada ben otururum, sırça köşkün başında ben varım, bensiz bu iş yürür mü? Şu odalarsa baş yardımcılarımızın... Tâ gurbet ellerden gelip sizi sırça köşke kavuşturduk, biz idare etmesek ne köşk kalır, ne siz kalırsınız!"

Halk ne sorduysa, cevabını almış, bütün odalarla bu odalarda aylak oturan insanların pek lüzumlu olduğuna inanmış, çünkü bunların kimi sırça köşkün ışıkçı başısı, kimi döşekçi başısı, kimi onun yamağı, kimi yamağının yamağının yamağı imiş. Eh, artık bir sırça köşk olduktan sonra, onun hizmetine bakanlar, elbette olacakmış. Ama sırça köşktekiler arttıkça, halkta onları doyuracak takat kalmamış.

O zaman sırça köşkün adamları gelip herkesin yiyeceğini, giyeceğini zorla almışlar. Onun, hiç bir kuvvetin yıkamayacağı kadar sağlam olduğunu söyler, saf kimseleri buna inandırır, inanmayanları ise, binbir zulüm, binbir hileyle sustururlarmış. Halkın gözü yıldığı için elindekini, avucundakini vermiş. Artık bir gün verecek bir şey kalmamış, çünkü sırça köşkten çıkan bir emirle herkes elindeki son koyunu da vermiye çağırılmış. Getirmişler, söve sava dağılmıya başlamışlar. Onların böyle homurdandığını, artık verecek bir şeyleri kalmadığı için korkacak bir şeyleri de olmadığını farkeden bizim ahbabların elebaşısı sırça köşkün balkonuna çıkmış, sesini tatlılaştı -

rip onlara demiş ki: - Ey millet, birçok şeyler verdiniz, büyük sıkıntılara katlandınız, ama dostun, düşmanın hayran olduğu bir sırça köşk elde ettiniz. Onun azameti, onun parlaklığı yanında üç beş çuval ekin, dört beş da - var nedir ki?.. Biz, sizin şanınız, şerefmeniz için çalışıyoruz. Bakın bugün getirip bıraktığınız koyunların bile hepsini yemedik, boğazımızdan kestik bir kısmını size geri vereceğiz. Bütün koyunların kelleleri halka dağıtıl-sın!

Koyunların kafalarını halka dağıtmışlar.

Kelleyi alanlar dağılmak üzereyken, içlerinden biri elindeki başa bakarak hayretle bağırmış:

- İyi, ama bu başın beynini almışlar!

Elebaşı balkondan seslenmiş:

- Öyle, fakat siz beyni ne yapacaksınız? Pişirmesini bilmez, ziyan edersiniz! Başka biri:

- Peki, ya bu başların dili de yok! diye haykırmış.

Elebaşı aşağıya doğru eğilmiş:

- Canım, dilin size lüzumu yok. Yemesini beceremezsiniz! Bir üçüncüsü:

- Yahu bu kellelerin gözlerini de çıkarmışlar!

Elebaşı ona da cevap vermiş:

- Siz, o gözün de kullanılacağını bilemezsiniz, vazgeçin ondan da.

Aralarında canından bezmiş biri:

- Böyle başın da bana lüzumu yok! diyerek, boynuzun - dan tuttuğu kelleyi fırlatıvermiş. İşte o zaman herkesin şaştığı bir şey olmuş: hızla gidip sırça köşke çarpan kelle orada "cangır"... diye koskocaman bir gedik açmış.

Halk, her şeyden sağlam, hiç bir zaman yıkılmaz kırılmaz bildiği o koskoca sırça köşkün bu kadar çürük olduğunu görünce, elindeki kelleleri birbiri ardınca ona fırlatma-ğa başlamış, göz açıp kapayıncaya kadar tuzla buz olan sırça köşk çökmüş yıkılmış.

Halk sırça köşkün enkazını çabuk temizlemiş, dünyada onsuz da yaşanabileceğini anlıyarak eski hayatına dönmüş,

işini yine arasından seçtiği adamlara gördürmüş.

Sakin topenize bir sırça köşk kurmayınız. Ama günün birinde nasılsa böyle bir sırça köşk kurulursa, onun yıkılmaz devrilmöz bir şoy olduğunu sanmayınız, en heybetlisini tuzla buz etmek için üç beş kelle fırlatmak yeter.

PAZARCI

Tekaüt olduktan sonra karısının memleketi olan Ege denizi kıyılarındaki bir kasabada ufak bir dükkân açıp tuhafiyecilik yapmak istedi. Pek becerikli idi. Balkan harbinde yaralandıktan sonra da bir kere istifa ederek askerlikten ayrılmış. Üsküdar'da Uncular sokağında ufak bir yağ ve sabun dükkânı açmıştı. O zaman üç ayda işini o kadar ilerletti ki, karşı sırada daha büyük bir mağaza tutarak oraya taşındı. Fakat seferberlik çıkınca işler karıştı, tekrar askere istediler. Bir hastalık bahane ederek gitmenin imkânını bulmak üzere idi; karısı tutturdu, "İlle beli kılıçlı zâbit isterim, ben yağcı karısı olayım diye sana varmadım! dedi. O da sesini çıkarmadı. On sene, Çanakkale'den Afyonkarahisar'a kadar bir çok yerlerde, cephe gerisi hizmetinde olsa bile, epeyce yıprandı. Bu sefer tekaüt olduğu zaman saçları adamakıllı beyazlanmıştı.

Elindeki bir kaç yüz lira ile açtığı tuhafiyeci dükkânı ilk zamanlar oldukça iyi işliyor, yani kendisini, karısını ve iki çocuğunu geçindiriyor. Mahalle arasında ufak bir meydana bakan ve adı tuhafiyeci dükkânı olmasına rağmen içinde kınadan gaz yağına, çorap ipliğinden defter ve kaleme kadar herşey bulunan bu basık yerin önü, akşamları, topukları aşınmış takunyalı ve saçları otuz örgülü kızlarla, elinde bir gaz şişesiyle bekleyen ve birbirleriyle kavga eden yalınayak oğlan çocuklarıyla dolardı. Yüzzer paralık, beşer kuruşluk alışverişlerini ettikten sonra yollarda yarım saat eğlenerek evlerine giden bu çocuk-

ların akını bitince, dükkânın önüne iskemlesini atar, çeşmeden dönen ve testiyi taktıkları kollarının mukabil tarafına 45 derecelik bir zaviye ile meyleden biraz daha büyük çocukları ve camiye akşam namazına giden ihtiyarları seyrederdi. Bu mahallede oturan bir iki memur, geçerken onunla birkaç lâf atarlar ve o, dükkânını kapayarak, bunların sonuncusuyla beraber evine yollanırdı.

Fakat çocukları yavaş yavaş büyümeye başlamışlardı ve basık tavanlı dükkânın kazancı onları biraz güç geçindirmiyordu. Meselâ iki senedenberi sırtına bir elbise yaptıramamış, yüzbaşılığından kalma üniformalarını bozdurarak giymişti. Ve gene bozdurarak ilk mektebin son sınıfına giden oğluna palto yaptırdığı kurşunî pelerinini, bir zamanlar ağarmamış saçlarının altında ve dik omuzlarında dalgalar gibi kıvrılan bu şimdi havı dökülmüş kumaşı sırtına oğlunun sırtında gördükçe gözleri yaşarır gibi oluyordu. Balkan harbinden sonra ticarete atılan o eski becerikli adam bu değilmiş gibi, vaziyeti bozuldukça çekingen ve şaşkın bir hal alıyordu.

Nihayet kirayı da veremiyerek dükkânı kapattı. İçindekileri eve taşıdı, sonra iki gaz sandığı alarak pazarcılığa başladı.

Kasabaya birer saat uzaklıkta iki ufak kasabacık daha vardı; birinde salı, birinde perşembe günleri pazar kurulurdu. Kendi kasabalarının pazarı da cumartesi idi. Haftanın bu üç gününde, dükkândan kalan ufak tefek mallara şube reisliği yaptığı zamañlar yanında yazıcı olarak bulunmuş olan ve buranın büyükçe tüccarlarından sayılan bir gençten veresiye aldığı şeyleri de katarak bir köşede ufak bir sergi açıyor; heybelerini bir kenara bırakan ve çekise çekise pazarlık eden köylü kadınlara hafif ve hâlâ tatlı sesiyle beğendirmeye çalışarak makara, sakız, düğme, gelin teli satıyordu. Öbür kasabalara gitmek için yalnız o günlere mahsus olarak kiraladığı bir eşeğe, içerisinde bütün o çorap kutularını, iplik çilelerini, kına

torbalarını doldurduğu iki gaz sandığını yükler, güneş doğmadan yola çıkarak erkenden pazarı olan kasabaya varırdı. Orada kendisine pek hürmet eden bir holvacıdan genişçe bir kapı kanadı alarak kaldırıma yatırır, kapının dışarıda boşa kalan kısmını taşlarla besler,¹ sonra onun üzerine çeşit çeşit kutuları açardı. Kışın yağmur bastırıp bunları yarı ıslak topluyarak bir dükkâna sığındığı, yazın göğsü bağı açık, ak saçları ter içinde, yanı başında bir kâğıtta duran kirazlardan ağzına bir kaç tane atıp serinlemeğe çalıştığı olurdu.

Akşama doğru köylüler "aksata"yı² bitirip eşeklerini öne katarak yola düzöldükleri ve güneş fersiz ve eğri ışıklarıyla gözleri kamaştırır olduğu zaman o, yarı kapalı gözlerle en tatlı meşguliyetine, hatıralarıyla oynamaya başlardı. O zaman tâ mektep sıralarından, Harbiye'nin arka duvarından atlayıp kaçarak Beyoğlu'nda çapkınlık etmekten başlayan ve Anadolu ve Rumeli'nin küçük-lü büyüklü bir çok şehirlerinde, köylerinde dopdolu geçirilen bir hayat gözlerinin önünde inanılmıyacak kadar canlı bir resmigeçit yapardı.

Halinden şikâyetçi olan ve bulunduğu vaziyette asla alışamıyan bütün insanlarda olduğu gibi onun da muhayyilesi kendisini bile şaşkırtan bir mükemmellikle işliyor - du. Kafasının içinde kâh Arnavutluk'ta sarp bir kayanın üzerindeki kaleden bulanık vadinin görünüşü, kâh Yalvaç'ta nişanlanıp sonra dedikodu yüzünden ayrıldığı ve bu yüzden uzun zaman içkiye vurduğu tüfekçi ustasının kızı, kâh İstanbul'un o zamanki leventenlere³ mahsus eğlence yerlerinden birinde Rum kızları ve kendisi gibi izinli arkadaşlarla geçirdiği bir âlem, kâh bir azgın yaptığı at, bir muharebe meydanı, hülâsa elli senelik ömrünün her safhasından, bazan hayatının gidişini değiştirmiş bir

1. Beslemek - bir şeyi başka bir şeyin üzerine sağlamca oturtabilmek için dayanağına öte beri koyup pekiştirmek (M.A. Ağakay). 2. Aksata (ar.) - ahzûta - alışveriş. 3. Leventen (frans.) - Yakın doğuda uzunca kalıp yerleşmiş veya evlenerek soyu karışmış Avrupalı (M.A. Ağakay).

parça diriliyor, hem de dün olmuş gibi canlı, vuzuh içinde ve tesirli olarak yeniden yaşıyordu.

Eşğini önüne katıp, alışverişin bıraktığı on beş yirmi lirayı cebine atarak sarp ve büyük tabiatın bütün güzelliğini toplıyan yollardan kendi kasabasına dönerken bile, bu hatıralardan ayrılmazdı. O kadar bugünden uzak, o kadar eski hayatının içinde yaşıyordu. Yanı başında onunla beraber eşeklerini önlerine katan ve harıl harıl alışveriş lâfı eden Alanya'lılar; önünde yırtık papuçlarını sürüye sürüye giden ve toplıyabildikleri sadakaları torbalarına doldurup sırtlarına vuran profesyonel dilenciler; daha bir çok köylüler, nane yağcılar, bir yaylı araba ile geçen manifaturacılar; ortalığı toza bulayan bir otomobil ile yoldakileri iki yana fırlatan zeytinyağı fabrikatörleri ona tanımadığı, yer yüzünde bulunduğunu bile bilmediği bir memleketin adamları gibi yabancı, uzak, sis içinde görünüyordular.

Bir gün, bir vak'a onu bugünden alarak eski hayatının tâ ortasına bütün romantikliği ve acaipliği ile muhayyile sinin dünyasına götürdü. Böylece hayatının son ve güzel bir hâdisesini yaşadı, fakat bu aynı zamanda onun her şeyinin sonu oldu:

Gene böyle gurup halinde pazardan dönerlerken, dar bir boğazda, fundalıkların arasından üç silâhlı göründü. Etraftakilerin şiddetli korku nöbetleri geçirdiklerinin, telâşla kaçacak yer aradıklarının farkına bile varmayan eski zâbit "Soyunun!" diye bağırarak boğukça bir sesle kendine geldi. Derhal eli ceketinin iç cebine gitti. Pazardaki alışverişin bıraktığı 22 lira burada idi ve bu bütün sermayesinin yarısından fazlasıydı.

Birkaç haftadanberi ağızlarında, karı meselesi yüzünden dağa çıkan ve birkaç köy basan bir eşkiyanın lâfı dolaşıyordu. Fakat bu sıkı zamanlarda onun böyle yol kesecek kadar ileri gideceği hattâ her şeyden kuşkulanan Aksekili¹ aktarların bile aklına gelmemişti. Üzer-

1. Aksekli- Konya civarında bir kasaba.

lerine dikilen silâhların karşısında herkes sür'atle soyunuyor ve çeşit çeşit elbiseli adamların yerinde beyaz çamaşırılı ve titreşen şekiller kalıyordu. Eşkiyalardan biri uzakta ve silâhı elinde bekledi, öteki ikisi yolcuların yanına gelerek yerdeki elbiseleri karıştırdılar, bütün paraları ve saatleri aldıktan ve elbiselerden de kendilerine üç takım seçtikten sonra bir köşeye birikmiş bekliyen pazarcılarının yanına giderek ağızlarının içini, avuçlarını muayene ettiler ve parmaklarından gümüş yüzükleri söküp aldılar.

Akşamın alaca karanlığında, ağaçların yukarıdan doğru gelen öğultusuyle derenin aşağıdan gelen şarlıtı arasında bu beyazlar yığını ve onların arasında, çamaşırlarından daha beyaz kalmış kolları ve seyrek beyaz saçlarıyla eski zâbit hiç de gülünç olmıyan bir manzara idi. Dudaklarının kenarı acı acı bükülmüştü, kâh eşkiyaların şimdi karıştırdıkları gaz sandıklarının altında öteye beriye dönen eşeğe, kâh gözleri patlıyacakmış gibi dışarı fırlıyan Alanya'lı manifaturacıya bakıyordu.

Eşkiyalar işlerini bitirdikten sonra bunlara üstlerini ni giymelerini söylediler. Ondan sonra silâhlarını doğrularak "Hadi bakalım, marş!" diye bağıldılar. Herkes ağır ağır ve adeta ayakları gitmek istemiyerek yürüyordu. Geride durup bekliyen eşkiyanın çete başının önünden geçerken hepsi korkudan önlerine bakıyorlardı. Kafilenin 'en sonunda giden eski zâbit başını kaldırarak orada, yarı adam boyu yüksekliğinde bir taşa çıkararak silâhına dayanmış duran adama uzun uzun baktı. Merak ile baktı, ve sonra tekrar gözlerini ileri çevirerek yürümeğe başladı. Fakat eşkiya birdenbire bulunduğu taştan atlıyarak onu koldundan yakaladı, kendine çevirerek, gitgide koyulaşan akşamın içinde hayretle onun yüzüne baktı. Ve sonra, elleri yanına çekilmiş, gözleri hüzn içinde:

- Beni tanımadın mı, bey? dedi.

O baktı, bu zayıf, sınırlı, kırmızımtırak gözlü yüze

dikkatle baktı, sonra omuzundan tutarak yavaş sesle:

- Tanıdım, sen şey değil misin? dedi ve onun ismini söyledi.

Bu karşısındaki, kendisi bir zamanlar Çanakkale'de divanı harp azası iken askerden kaçan, sonra bir gece yarısı kapıya gelip "Aman bey, beni kurşuna dizdirme, ben teslim olacağım!" diye yalvaran bu taraflı bir neferdi. O zaman divanı harpte onu kurtarmış, sonra da bir ay kadar yanına emirber almıştı. Namuslu bir çocuk olduğu halde çok sinirli ve ataktı. Ufak bir lâf için arkadaşları ile boğaz boğaza girerdi. Bu yüzden yanında fazla alıkoymuyarak karargâha göndermiş ve o zamandanberi bir daha adını bile duymamıştı.

- O hemen öteki arkadaşlarını çağırarak eski zâbiti onlara tanıttı, elini öptürdü. Aldıkları parasını geri verdikten sonra, onun bir kaç misli daha da para verdiler. Eski neferin "Vah beyim, siz bu hallere mi geldiniz!" derken gözleri yaşarıyor gibiydi. Kendisinden bahsederken "Ne yapalım beyim, bir namus meselesi yüzünden başımıza bu işler geldi. Eh, aç da durulmuyor, allah taksiratımızı affetsin!" dedi. Zâbiti en çok sarsan şey eski neferinin tavırları idi. Hiç bir zaman kendisine karşı eski muamelesini değiştirmiyor, elleri yanında, adeta bir iş buyurmasını bekliyordu. Öteki iki kişi de biraz geride ve elleri göbeklerinde bekliyorlardı. Biraz daha konuştuktan sonra:

- Hadi beyim, geç kaldın, bizi gönülden çıkarma, duanı bekleriz! diyerek onu gönderdiler.

Eski zâbit ormanın yukarıdan gelen öğultusu ile derenin aşağıdan gelen şarılıtı arasında, gözleri karşı yarıdan doğru çıkan ayın ilk ışıklarında, ağır ağır yürüyordu. İçerisi bu dereden çok daha büyük bir takım nehirlerle dolup boşalıyor, kâh gültüyor, kâh gözleri yaşarıyordu.

Fakat kasabaya gelenler hemen meseleyi karakola haber vermişlerdi. İçlerinden biri bunun çarpiye kalıp eşkiyalarla uzun boylu görüştüğünü de saklanıp seyretmiş ve candar-

malara bildirmişti. Şehre girerken yakalayıp ifadesini almağa götürdüler. Üzeri arandığı zaman çıkan paralar, ve biraz perişan sözleri şüpheleri büsbütün artırdı. Eşkiyalarla sözlü olduğu, onlara habercilik ettiği iddiasıyla tevkif edildi. Tahkikat ilerleyince meselenin meydana çıkacağı muhakkaktı; fakat buna vakt kalmadan o, tevkifinin yirminci günü, ömrünün o belki en geniş gününü kovalıyan bu dar günlere tahammül edemiyerek, hapishane de öldü.

S A İ T F A İ K A B A S I Y A N I K (1907-1954)-

Yeni Türk edebiyatının küçük hikâye tarzında en dikkate değer simalarından biridir. Adapazarı'nda doğmuş, Bursa Lisesini bitirdikten sonra bir müddet Fransa'nın Grenoble Üniversitesi'ne devam etmiştir. Başlıca hikâye kitapları: "Semaver", "Sarnıç", "Şahmerdan", "Lüzumsuz Adam", "Mahalle Kahvesi", "Havada Bulut"tur (Ansiklopedik Sözlük, V).

BALIKÇISINI BULAN OLT

Şehri akşam üstü sis basmıştı. Sis Haliç yoluyla gelmiş, önce mavnalar, çatanalar, köprüler, sonra kuleler, mağazalar kaybolmuştu. Liman düdüğü sesleri içindeydi. Vapurlar acı acı bağırmışlardı. Sonra bir sessizlik... Işıklar yayılı yayılıverdiler. Bütün şekiller büyüdü, yayvanlaştı. İçime bir sevinç doldu. Bana öyle geldi ki şehri sis basmadan edemeyeceğim artık. Başını kumlara sokmuş devekuşu rahatı ile durdum. Limana baktım: sular uyuyordu.

Adama bir ışığın dibinde rastladım. Sirtını elektrik direğine, bir ayağını rıhtımın parmaklıklarının betonuna dayamış, sigara içiyordu. Kim olabilirdi? Böyle rıhtımın parmaklıkları çıkmasına bir ayağını dayamış, sigara içen

başka bir tek adam yoktu. Böyle sisli bir gecede, İstanbul limanının uyumuş rıhtımlarında tok başına düşündüğüne göre romanlar okumuş bir adamdır. Hem de liman şehirlerinin meyhanelerini, orospularını, kaatillerini, otellerini, serseriliğini okumuş adam. Şurada iki adım yürüyüşe bir esrar tekkesi bulacak; oradan kırk adım yukarıda kadınlarla beraber külhanbeylerin kaptıkaçtı¹ oynadıkları yalnız kahve ile çay içilen bir halk kahvesi vardı. Orada Marika'nın dostu Deli Hurşit, Marika ile iftihar ettiği içindir ki böyle alabildiğine cesurdur. Çakar Marika'nın Hurşit yüzünden alını açık, gözü pek, dili zehir gibidir. İlimanı liman eden onun serseriliğidir.

İstanbul limanında, öteki limanlardaki gibi ne büyük orospular, ne korkunç zenciler, ne hezâran Çinli'ler vardır. Sessiz, dar, çamurlu, karanlık sokaklarda insan, insanları uyuyor sanır. İstanbul limanını Marika ile Deli Hurşit tutarlar.

Evet, dostlarım, bir ayağını parmaklıkların beton çıkmasına dayayıp sigara içen bendenizdim.² Bir sisli İstanbul gecesinde Galata rıhtımında herhangi bir Marika ile dostu Deli Hurşid'i uzun liman boyunca ben tahayyül ettim. Elektrik direğine dayanmış sigara içen benden başka kimse yoktu. Bununla iftihar ederim. Gidip o kahvede bir çay içmek canım çekti. Yadırgayacaklardı. Vazgeçtim. Ceplerimi aradım. Oltam elime değdi. Kararım kat'î idi. Bütün paramı bu oltaya harcamıştım. Balık tutacak, eatacak, akşamları sattığım balığın parasıyla içecektim. Sabahleyin erkenden balığa. Akşam şişem cebimde balığa. Ben bir yazıcı idim. Yazı yazmak canım istemiyordu. Yazı yazmalı için bana çiçek, kuş hürriyeti değil, içimdeki aşkın, deliliğin, oturmaz düşüncenin hürriyeti lâzım. Küçücük hürriyetler değil, alabildiğine yüzverilmiş bir çocuk hürriyeti istiyordum. Bu bana lâzımdı. Yoksa her şey ağzımda gevelemek-

1. Kaptıkaçtı - bir çeşit kumar oyunu.

2. Bende (far.) - köle; bendeniz - köleniz (nozuket dilinde) = ben.

ten başka ne yapabiliirdim? Ne yapıyordum? Beş papel ¹ verdim, aldım naylon oltayı. Ucuna taktım zokayı. Parlattım çakımla, koydum istavridi iğnesine. Saldım denize oltayı daha sis basmadan ortalığı. Kıpırdamadı bile. Bir başka oltacı cıva verdi, zokayı parlattım. Yine bana mısın demedi olta. Vazgeçtim balık tutmaktan. Geldim dayandım elektrik direğine, koydum ayağımı rihtim taşına. Düşündüm nasıl edeyim, diye. Kararım kat'î idi. Bu akşam tutmazsam bunun yarın akşamı vardı. Deniz bizimdi. İçi bir hazine idi. Olta namuslu, balık sessiz, deniz bulanık, yağsın hürriyet! Sırtımı verdiğim elektrik direğine bir tekme... Kendimi köprü üstünde buldum. İndim köprü altına, oturdum bir kenara. Önümde karbit lâmbası yanan pırlıl pırlıl bir sandal, kenarda ispirto içen bir ihtiyar, onun yanında bir uykusuz, benim yanımda hayal gibi dikilmiş perişan, zayıf bir çocuk. Pardesümün cebinden ıslanmış, yırtılmış kesekâğıdı çıkardım. Jiletle bir istavritten iki yaprak kestim. Saldım yaprak yeşil köprü altı suyuna. Herkes balık çekiyor, benimki kıpırdamıyordu. Etrafa seyirciler birikmişti. Garip bir utanma geldi bana. Balık tutamaktan utanacağıma balık tutmaktan utanıyordum. Hem kim karışır keyifime, diyor, hem de boynumu pardesümün yakasına kısıtıkça kısıyordum. Perişan çocuk:

- Bunların tuttukları lüfer mi, ağabey? dedi..

- Lüfer, dedim.

Yüzüne baktım. Yüzü kirli, beyaz, açık mavi süt rengi idi. Burun kanatları birbirine yapışmıştı. Karanlık dişleri vardı. Zayıf, ince boynu, yırtık kasketi, uzun, kirli, güzel parmakları.

- Nerelisin?

- Sorma geç'ten!

- Sen şu oltayı biraz tutsana...

Gidip bir simit aldım, geldim. Oltayı vermek istedi:

- Kalsın, kalsın, dedim; ben biraz dinleneyim...

Bu işi evvelce yaptığı belli: oltayı sallayışı, tar -

1. Papel (İsp. argo) - bir liralık kâğıt para.

tışı... Bir balık tuttu: Balığı çekişi, hiç heyecanlanmaması bana bu işe yabancı olmadığını anlatıyordu. Üç dakikada iki balık daha tuttu.

Kendisine baktığımı görünce:

- Oltamız yok, yoksa... dedi.

Canım bir simit daha çekti. Simitçi oltamı bıraktığım çocuğun ters tarafında olduğu için karşı tarafa geçtim. Hem simit yiyor, hem de ortadaki kayığın karbit lâmbası -nın arkasından benim oltacıyı dikizliyordum.¹ Arkasına dönüp bir şey söyledi. Cevap alamayınca arkasına dikkatle baktı. Orada beni göremeyince etrafına bakındı. Her halde karbit lâmbasının ışığı beni göstermiyordu. Oltayı çabucak topladı. Ucuna bir kibrit çöpü bağlı ipe dizdiği balıklarla beraber suyun üstündeki demir potreliden² hızlı hızlı geçti. Oradan Adalarla Eyüp iskelesi arasındaki küçük köprüye çıkılıyordu. Ben de o tarafa seğirttim. Birdenbire beni karşısında bulunca hiç şaşırmadı:

- Bu tarafta balık daha çok da... dedi. Köprünün parmaklığından ayaklarını sarkıtarak oturdu.

Belki de beni hâlâ yanında sanıp bu tarafa niçin geçtiğini anlatmağa savaşıyordu. Ben hikâyemi yazmak üzere rıhtım kahvelerinin önünde nasıl ilâcı bulunanına dalmış, çayımı ısmarlamış, kalem kâğıdımı çıkarmıştım.

BİR TAKIM İNSANLAR

Gece. Saat on ikiyi geçiyordu. Taksimde saatin altında tramvay bekliyorum. Öyle olmasa bu kadar ince eleyip sık dokumaya³ lüzum görmez; vakit gece yarısını geçmişti, derdim.

Epey oluyor. Baharın bu soğuk günlerinde, şu devam eden kıştan bir buz gibi gece, hatırıma geliyor. O zaman-

1. Dikizlemek (argo) - gözünü ayırmadan birinin hareketlerini kollamak. 2. Potrel (frans.) - Yapılarda kullanılan demir direk. 3. İnce eleyip sık dokumak - titizce iş görmek.

lar daha bahardan haber bile yoktu. Şimdi ne kadar olsa sesin ve yağmurun hattâ soğuşun içinde insanı şaşırta ve başını döndüren bir koku var. O zamanlar daha Camlı köğkün camlarını ve hanende ilânlarının mavi ışığını üşüterek geçen buz gibi bir rüzgâr esiyordu. Benimle beraber belki ona yakın insan, gördükleri her hangi bir filmin rüyasını ayakta görüyor ve yataklarının ümit, hayal, güzel günler veyahut uykusuz, muharebeli geceler, sığınaklar düşündüren ılıkliğına bir an evvel kavuşmak için bir türlü gözükmeyen tramvaya sabırsızlanıyorlardı. Ağzımdan su buhları fısırlıyor. Birbiriyle konuşanların arasında bir sis tabakası seriliyordu. Yatak şimdi bütün insanlar için, etmek kadar azizdir. Yatak bir sevgili, yatak hatıra, yatak çocukluk, güzel rüya, yatak bir bahar, bir deniz kenarı, bir ekzotik memleket, bu saniyede insana dostlarını yatak ne değildir ki...

Burnum yastıkta, yorganım ağızım hizasında, kirpi gibi büzülmüşüm; dalmak üzereyim. Bir şeyler, bir takım kuşlar tüylerini döküyor, bir ılık su damlıyor, içimi yıkayan bir çeşme var...

Tramvay hâlâ yok. Biraz daha yerimde yatağımı, uykuyu düşünsem, belki de uyuyuvereceğim. Donmak üzere olan insanların tatlılığını içimde duymağa başladım. "Bari gideyim şu açık pastahanede bir ihlamur içeyim de sonra yatarım" dedim. Bir iki adım atmamıştım ki önüme bir adam dikildi. Rüzgârdan yalnız bir karaltı gördüm. Sonra yüzüme doğru bir hortumdan çıkar gibi bir duman yayıldı: Adam konuşuyordu. Tatlı munis bir Anadolu şivesiyle:

- Ağabey, dedi, buradan bana benzer bir takım adamlar geçti mi?

Paltomun yakası içinde yarı yarıya kaybolmuş kafamı çıkardım. Kafamı bir iki defa salladım. Soğuşa alışmamış, mukavamata hazırlanmış gibi idim. Kulaklarımı keskin bir rüzgâr ısırdı. Adama baktım:

Bana benzer adamlar... Bütün insanlar birbirine aşağı

yukarı benzemez mi? Bana benzer adamlar, ne demekti?

Evet, adamın hakkı vardı. Ona benzer adamlar, ötekilerinden kolaylıkla ayrılabilirdi. Kış günü bir şe - hirde insanlar palto, şapka giyer, ayaklarında fotin - ler vardır. Belki paltolarının renkleri, şapkalarının kurdelâları ve alamerikan, yahut alaturka şapkalariyle birbirlerinden ayrılabilirler, icabederse.

Bu adamın ne paltosu, ne şapkası, ne de ayakkapları vardı. Buna mukabil sırtında mor pamukları yer yer, parça parça dökülen bir hırkası, belinde ipi, ayağında yazlık tüy gibi bir pantolonu ve ayaklarında da yine iplerle bağlanmış çuvalı...

Yüzü tatlı esmer renkli idi. Sakalı uzamıştı. Yirmi - beş, otuz yaşlarında gözüküyordu. Yalnız gözlerinde büyük, korkak, acele bir şeyler vardı. Acaba, dedim, bir esrarkeş midir?

O devam etti:

- Benim gibi ağabey, dedi (üstünü başını gösterdi). İşte bu biçim adamlar görmedin mi? Bazılarını şu yoldan geleceklerdi. Bir takımları da (Taksim sinemasının aşağısındaki yolu göstererek):

- Şu yokuştan çıkacaklardı.'

İşi kısa kesmek istedim. Meçhul, karanlık, dalgada bir kafada her türlü hayaller dolaşabilir, neme lâzım...

- Görmedim vallahi! dedim.

- Allah, allah! dedi. İmkânı yok. Muhakkak geçmişlerdir. Ben yolda biraz eğlendim. Onları kaybettim. Yoksa geçememeklerine imkân yok.

- Nedir bu adamlar canım? diye sabırsızlık ve merakla sordum.

Kafamın içinde esrarengiz, büyüü, garip hikâyeler canlandı. Hattâ daha ileriye giderek başka ve daha tuhaf şeyler düşündüm. Adamın afyonlu kafasına girmiş gibi oluyordum.

- Ağabey, biz, dedi, Tophane'deki sabahçı kahvelerin-

de yatarız. Hepimiz hamal, uşak gibi herifleriz. Ama namusumuzla yaşıyoruz. Ne yapalım? Beş on para kazamızız. Geceleri de kahveciye beş kuruş verir, bir köşede uyuruz. Ne yapalım? O otellere para mı dayanır? En aşağısı otuz kuruş. Otuz kuruşla iki gün geçimimiz var...

Ha! Bu akşam polisler geldiler. Sabahçı kahvelerinde yatmak yasakmış. Hepimizi çıkardılar. Biz de hep birlik olduk. Gidolım valiye çikalım; uyandıralım, derdimizi anlatalım, dedik. İşte bir takımı şu yokuştan bir takımı da arkadan geldiler. Demek görmedin ağabey.

- Görmedim, dedim. Nerelisin sen?

Gözleri çakmak çakmaktı:

- Zonguldak'lı bey ağabey.

Gece yarısı. Bu soğukta valiye gideceklerine başka bir koğuş bulmak, daha olmazsa polisler gittikten sonra kahveciye zorla kapıyı açtırmak mümkündü. Valiye kadar çikmağı akıl edemezler. Bu mubakkak bir esrarkeştir, dedim.

- Ne ise, ben yukarıya doğru bir hızlanayım, belki geçmişlerdir de sen görmemişsindir, dedi ve hafif hafif serpen karın içine karıştı gitti.

Tramvay gelmişti. Atladım. Tam yedek subay mektebinin önünde bir takım adamlar gidiyordu. Fakat camlar o kadar buz tutmuştu ki göremeyince tramvaydan atladım.

Belki seksene yakın insandı. Aralarında çok gençleri bile vardı. Büyük adımlarla gayet ciddi yüzlerle yürüyorlardı. Önde gidenlerin halinde daha büyük bir vaziyet vardı. Daha ciddi idiler. Tek tük geçenler durup onlara bakıyorlardı. Fakat onlar hiç kimseye bakmıyorlardı. Yalnız en önde gidenler bağıra bağıra konuşuyorlar. Vali ile nasıl konuşacaklarını talim ediyorlardı. Kıyafetlerine baktım. Evet, benim mor pamuk hırkallı ve keten pantonlu adamın hakkı vardı; onun gibi bir takım adamlar gidiyorlardı. Kulaklarımda genç Zonguldak'lının:

'- Canım, benim gibi adamlar bey ağabey, dediği zaman ki hali geliyordu..

Yatağım, tramvay beklediğim dakikalardaki o munis halini kaybetmişti artık. Ne şu, ne buydu. Bir yataktı. İçinde yutabildiğin için mes'ut doğıldım.

Sabahçı kahvelerini kapamadan evvel bir kaç tane gece barınma evine şiddetle ihtiyaı olan İstanbul şehrinin, kışa bazan ne kadar uzun, ne kadar uzun ve bitmez tüklenmez bir âfettir; bilen bilir.

S A M İ M K O C A G Ü Z (doğ. 1916) - Türk edebi - yatında hikâyelerıyla tanınmış ediplerindendir.

D Ü Ő M A N

Temmuz ayının bu çok yıldızlı gecesinde balkana inen dere, kuru ve ii zifirî karanlıktı. Fakat derenin içinden ağır ağır, çekinerek, yukarı köye doğru ilerliyen üç gölge, elebaşılarının sayesinde bastığı yeri çok iyi biliyordu. Derenin etrafına gündüz gözü ile bakılrsa, yer yer tarlalar, köye doğru yükseldikçe tâ zirvedeki am ormanlarına karışan zeytinliklerle süslüdür. Yolu bırakıp derenin içinden sinsi sinsi yürüyenlerin elebaşısı, buraları gündüzden eliyle koymuş gibi biliyor, ona göre yürüyor ve arkadaşlarını yürütüyordu.

Hiç konuşmadan, karanlıkta kara taşın üzerindeki karıncayı ezmedon yürüyorlardı. En öndeki, eliyle etrafını yokluyor, dikenli kür dallarını, uçlarından tutup aralıyordu. Yer yer su birikintilerinde kıyametler koparan kurbağalar, adımlar yaklaştıa seslerini kesiyor, sonra muhabbetlerine devam ediyorlardı. Adamların başları karanlığa uzanmış, gözleri kediler gibi parlıyordu. Uzunca bir zaman, âdeta nefes bile almaktan çekinerek yürüdüler. Derenin sert bir dirsek çevirdiği yere gelince, en öndeki durdu. Bir söğdün dökülen saçlarını hafifçe tutarak yu -

karı tırmandı. Bir müddet sonra tekrar derenin içine kayd: "Tamam, burası..." dedi.

Bu sefer, üçü birden yukarı tırmandılar. Avlarını yakalayan kurtlar gibi yanan gözlerle karanlığı delmeye çalıştılar. Her biri sesle konuşmaya başladılar:

"Harmanı gördünüz mü?"

"Mübarek karanlığın içinde altın yığını gibi duruyor" Elebaşı, kısık kısık öksürdü.

"Siz", dedi, "hiç altın yığını yanarken gördünüz mü?"

Bu söz üzerine, hepsi, bir leş kokusu almış sırtlanlar gibi, karanlığın içinde dişlerini gösterdi. Tekrar dereye indiler. Birer sigara yaktılar. Ateşi, avuçlarının içinde gizliyorlardı. Bir zaman sessizce dumanları üflediler. Birisi:

"İşi bitirirsek... neredeyse ay doğacak..." diye ho murtandı. Elebaşı, "Bu gece ay yok. Lâkin işi bitirelim." cevabını verdi. Sonra yanan cigarayı arkadaşlarına doğru uzatarak:

"Şunu da atacak bir yer bulamadım. Mauzallah bir yangın çıkarırız; varıp bir solâmet yerde söndüreyim..." diye, dereden dışarı fırladı. Berikiler, onu seyretmek için söğüdün dallarını tekrar yakaladılar.

Fırlayan gölge birden yavaşladı. Seyredenler bir zaman onu kaybettiler. Sonra birden yanan bir sigara, bir ateşböceği gibi harmanın üzerine uçtu. İşı baceren daha arkadaşlarının yanına dönmeden ortalığı bir duman, bir yanık saman kokusu kapladı. Sonra harmanın kızıl alevler çıkararak ortalığı aydınlattığı görüldü. Alevleri seyre koyuldular. Bu sırada bir gölge alevlerin arasına kendini söndürmek için attı. Elebaşı:

"Budâla", diye söylendi, "kendi de diri diri yanacak!"

"Gebersin deyyus!"

"Harmanı bekliyen, şu söndürmiye çalışan kendi mi bakalım?"

"Belki oğludur." Şimdi vâdi, yanan harmanın alevleri-

yle aydınlanmıştı. Yangını söndüremiyceğini anlıyan gölge, yukarı, köye doğru koşmaya başlamıştı. Elebaşı:

"Tamam, yürüyün", diye seslendi. Arkalarına bir daha bakmadan derenin içinde kayboldular.

•

Mehmet, yanan harmanın derdiyle, bir hafta köyün içinde aşağı yukarı volta vurdu. Köyün kahvesinde, sabah akşam suratını karartıp oturdu. Eş dost, kendi aralarında bu yanan harmanın lâfını ettiler. Daha yıllarca da, bir hâdise hatırlanmak istenirse, meselâ: "Memed'in harmanı yandığı yıl, Ali'nin oğlu dünyaya geldi", gibi bu işin lâfı edilecekti.

Mehmet, düşmanlarını bal gibi biliyordu. Ona kaç kere:

"Ulan Mehmet, yakalat namussuzları..." demişlerdi. Fakat o, şahit ispat meselesini düşünüyordu. Harmanın yandığının onuncu sabahıydı. Mehmet, kendi kendine, "Anasını... buğday yandıysa zeytinlerim var..." dedi ve can sıkıntısıyla otuz ağaç zeytini yoklamak için yola çıktı. Aslına bakarsanız, bu otuz ağaç da Mehmed'in umurunda değil - di: Asıl bu otuz ağacın yanında, dağı bayırı imar ederek yetiştirdiği tam yüz adet filiz gibi zeytin fidanı vardı. Fidanların arasındaki aşıladığı dölce (yabanı) zeytinler de caba. Mehmet, üç yıldır, bu fidanların gözünün bebeğine bakıyordu. Üç yıldanberi, bu fidanlara oğlu ile beraber dereden sırtında teneke teneke su taşımış, diplerini açmış, temizlemiş, gövdelerine kireç sürmüştü. Şimdi hepsi, on dört yaşındaki kızlara benziyordu. Mehmet, fidanlarının manzarasını gözünün önüne getirerek oldukça neşelendi. Ortalıkta fırıl fırıl bir dağ havası vardı. Eşin dostun beşer onar ağaçlık zeytinliklerini gözleriyle okşuyarak geçti. Dallara bakıp taneleri, mahsulün bereketini tarttı. Sonra, "maşallah bu yıl ağaçların tohumu güzel..." diye kararını verdi.

Bir tümseği aşınca kendini malının içinde buldu. Ke-

yıflı keyifli elini kılına vurdu. Ağaçlarını, mahsulünü ölçe biçme yürümesine devam etti. Gözlerini tam dereye doğru inen bayırdaki fidanlarına çevirmek sırası gelmişti ki, şaşkınlıktan dona kaldı: Fidanlığı, terkedilmiş bir muharebe meydanına dönmüştü. Üç ineği, yerlerde yatan o canım zeytin yapraklarının arasında dolaşıyordu. Birçok dalların tepeleri kırılmış, bazıları baltayla bir vuruşta yere serilmişti. Şaşkınlık içinde "Bu ineklerin işi değil... düşman işi..." diye söylenerek iniş aşağı koşmaya başladı. Kendini kaybeder gibi oldu, bir sağa, bir sola koştu. Fidanlarını kaldırmak, canlandırmak istencesine kucakladı. Sonra nefes nefese oracığa, yere çöküverdi. Mehmet, artık kendini tutamıyor, kendinden, erkekliğinden utana utana ağlıyordu.

Kendini toparladığı zaman, oğlu başının ucunda dikilmiş ateş gibi yanan gözlerle uzaklara bakıyordu. Hali perişandı: Her tarafını çalılar yırtmış, yüzü, elleri kan içindeydi. Mehmet, elinin tersiyle siyah uzun bıyıklarına inen yaşları sildi. Birden silkinip ayağa fırladı. Eski kabadayı halini almıştı:

"Kim olduklarını tanıdın mı?"

Bıyığı yeni terliyen delikanlı:

"Gördüm..." dedi, "hem de yanlarına kadar sokuldum."

"Kim olduklarını tanıdın mı?"

"Derenin içinde kürlerin arasına yattım. Üç kişiydiler. Bana arkaları dönüktü. Oturup birer sigara içtiler. Çıt etsem beni duyar, belki de öldürürlerdi. Bir kişi olsaydı ben gösterirdim. Yüzlerini göremedim."

Oğlunun bu uzun cevabından Mehmed'in canı sıkıldı, zaten sıkındı.

"Onlardır. O deyyuslardır..." diye mırıldandı.

"Yüzlerini göremedim amma, lâflarını duydum..." diye oğlu devam etti.

"Ne lâf ediyorlardı?"

Bu soru, delikanlının yüzünü bembeyaz etti. Dişlerini

sıkarak cevap verdi: "Bu gece gene geleceklermiş... hem de evimizi yakmaya... Önce saman damını ateşe vereceklermiş... İşini bitiriverelim gayrı dediler..."

Mehmet, bu sözleri duyunca, birden heyecanlandı. Sonra yüzüne acı bir tebessüm geldi:

"Demek böyle ha... Eceli gelen it, cami duvarına sıyermiş... Gelsinler bakalım..."

Mehmed'in oğlu, sert bir sesle:

"Buba..." ¹ dedi, "sen bu işi bana bırak..."

Babanın yüzüne bu sefer tatlı bir gülümseme geldi. Tok bir sesle:

"Olmaz", cevabını verdi; "sen daha gençsin... Hem bu heriflerin seninle bir alıp vereceği yok. Onlar belâlarını benden arıyorlar. Bana bulaşıyorlar... Sen, şimdi şu bizim ineklere göz kulak ol bakalım. Onların da başına bir iş gelmesin..."

Mehmet, o gün akşama kadar, gayet sakin, devrilen, kesilen, yıkılan fidanlarını, elinden geldiği kadar, imar etti. Bir işe yaramayan dalları toplayıp bir yere yığıdı. Gün batarken köye, evine döndü. Oturdu, hiç konuşmadan çoluk çocuğu ile ekmeğe yedi. Kapının önüne oturup bir sigara yakarak ortalığın biraz daha kararmasını bekledi. Sonra kalktı, ocağın üzerinde asılı duran çiftesini aldı. Ananın ve çocukların büyüyen gözleri önünde kapıya yürüdü. Çıkarken:

"Siz", dedi, "hiçbir şey olmamış gibi yatmanıza bakalın."

Oğlu da arkasından yürüdü. Saman damının dört bir tarafını görebilecek bir yerde, kavakların altındaki çalılarının arasına boylu boyunca yattılar. Mehmet oğluna:

"Sen evde kalsaydın..." diye mırıldandı. Oğlan oralı olmadı. Bunun üzerine baba:

1. Buba = baba.

"Etrafına iyi kulak ver bakalım..." emrini verdi. Sonra cebinden iki domuz kurşunu çıkararak çifteye sürdü. Namluyu ileri doğru uzattı. Horozları çekerken mırıldandı:

"Tövbe yarabbi, tövbe estağfurullah, adam, kaatil dediğin böyle olur işte..."

Ortalık gittikçe kararıyor, köyün içinde köpekler uluyordu.

SAVRAN'IN OĞLU

Savran'ın kahvesi, yılın altı ayında açıktı: Kışın bütün işlerini bitirir, develerini dama çeker, köşeye kurulum nargilesini ateşlerdi. Yedi sekiz kişiden fazla kim - senin rahatça oturamayacağı kahveyi, bana öyle geliyordu ki, Savran sadece keyfi için açıyordu.

Savran altmışında olmasına rağmen, siyah pos bıyıklı, dinç ve yanık yüzlü idi. Oğlunun çektiği deve katarına nezaret için bindiği eşeği, inim inim inletirdi. O anlı şanlı bir Savran'dı. Özbeöz ¹ kendi malı tamam beş devesi vardı. Kasaba ve civarında, ona benzer bir Savran daha az bulunurdu.

Onun en telâşlı zamanı bozukta ² idi. Bu mevsim, mahsulün tarlalardan ambarlara taşınma mevsimi idi. Savran ne kazanırsa, bu mevsimde kazanırdı. Senelerden beri az buçuk bir şeyler biriktirmiş, küçük bir incir bahçesi almıştı.

Kışın her gece dar kahvede toplandığımız zaman, en az Savran konuşurdu. Ocağın yanında onun yüksekçe bir sediri vardı. Hiç elinden bırakmadığı nargilesinin marpucunu, oturduğu yerde ancak kahve pişirmek için, kucagina yan yatırırdı. En çok kızdığı şey, ondan birden fazla kahve pişirmesini istemektir. Koskoca uzun kış gecesinde, merhaba deyip oturdun mu, hemen sakalına bir kahve dayardı. Boş

1. Özbeöz - Öz anlamında kullanılan yanlış bir deyim.

2. Bozuk = bozum; bağların bozulması.

bulunup da bir kaç saat sonra: "Savran, bir kahve yap!" diyecek oldun mu:

- Ulan,¹ şimdi ziftlendin daha! diye çıkışırdı.

Onun hepimize nazı geçerdi. Küçük kahvemizin sobasına arasına odun atmak bile bizim işimizdi. Uzun kış gecelerinde bazı müstesna saatlerimiz vardı. Böyle geceler, her hafta İstanbul'dan üç dört günde gelen "Karagöz" gazetesini hep beraber okuduğumuz gecelerdi. Böyle geceler, Savran'ı pek memnun ederdi. Beş altı kişi toplanıp tamam olduk mu; Savran, nargilesini doldurur, köşesine yörleşir:

- Hasan iyi okur... diye cebinden gazeteyi çıkararak, Hasan'a uzatırdı.

Ne de olsa Savran'ın askere gidip gelenlere başka türlü muhabbeti vardı. Hasan okuma yazmayı askerde öğrenmişti. İçimizde askere gitmiyenlerimiz az çok onu kıskanıyorduk. Ama oğlu daha on sekizine yeni basmıştı.

Gazete okurken, yer yer hayret, takdir, üzüntümüzü belli eden nidalar, kahkahalar salıvermek âdetimizdi. Fakat Savran en mühim meselelerde söze karışırdı.

Bir gün, Hasan'ın okuduğu dolambaçlı bir sahifeyi hiçbirimiz anlayamadık. Bizim gazete nasılsa yanılmış, bizim anlayamayacağımız lâflar etmişti. Bir türlü "tecavüz" kelimesini sökemedik. "Bir devlet, diğerine tecavüz edecekmiş" diye düşündük. Savran işi halletti:

- Amma cahilsiniz ha, dedi,ırza tecavüz lâfını hiç duymadınız mı? Birisi:

- E... Koca devlet kariya benzemez ki... cevabını verdi. Savran:

- Neden benzemesin... Ah yavrum, biz nelerini gördük! Hasan, sen oku... oku!.. diye söylendi.

Bazı geceler dedikodu yapardık. Küçük kasabamızın, bu kenar mahallesine kadar sızan birçok lâfları vardı. Bu lâfların arasında Savran kendi oğlundan da şikâyet ederdi. Hele o kış, Savran'ın canı pek sıkılıyordu. Develeri dama

1. Ulan = oğlan.

çektikten sonra oğlu kasabadaki bir kaç çürük otomobilin şoförlerinden biri ile anlaşmış, onun yanına muavin girmişti. Salih zeki bir delikanlı idi. Muhakkak kısa bir zamanda otomobil kullanmasını öğrenecekti. Fakat babasını üzen nokta, hattâ, dağ gibi adamı hasta edecek kadar üzen şey oğlunun, aklına deveden başka bir şeyin yük taşıyabileceğini getirmesi idi. Halbuki, ona Savran, yedi yaşında, deve katarının başındaki eşeğin üzerine bindirdiği vakit develerini yolun üzerinde ürkün otomobillere, şoförlere nasıl küfredileceğini öğretmişti. Çocuk bu yaşa gelinceye kadar adeta şoför ve otomobil düşmanı kesilmişti. Savran bütün bunları, oğlunun halini, bir tek kelime ile ifade ediyordu. Kederli kederli başını sallayıp:

- Bizim oğlan bozdu! diyordu.

Baba mesleğini Salih'in artık beğenmemesi Savran'a çok dokunuyordu. Hele günün birinde, hepimizin önünde, yağ, kir içindeki mintanını göstererek:

- Baba, bu gömleği atacağız artık, yağa battı çıktı. Ama, ben de otomobil sürmesini öğrendim. Bizim develeri satıp, bir kamyon alalım! Göreceksin, ne kadar çok para kazanacağız... dedi.

Bu lâfın üzerine Savran sapsarı kesildi. Biz karışmamış olsaydık, Salih adamakıllı dayak yiyecekti. Babasının elinden zor kurtardık. Delikanlı küçük kahveden kendini dışarı dar attı:

- Defol aşağılık, bir daha eve ayak basma! diye Savran oğlunun arkasından bağırdı.

Savran'ın oğlu ile dargınlığı bir hafta kadar sürdü. Mahallenin ileri gelen bazı kimseleri araya girdi; barıştırdılar. Ona bir kamyonun taşıdığı yük dokuz deveye bedel olduğunu, aynı zamanda dokuz devenin 24 saatte bir yere götüreceği bu on sekiz çuval yükü kamyonun iki saatte götüreceğini anlattılar. Oğlun bir taraftan dil dök -

tü.¹ Nihayet Savran yalnız develerin ikisini satın taksitle oğluna bir kamyon almağa razı oldu. Aynı zamanda da bu satılan iki devenin parasıyla birinci taksiti öderken, incir bahçesini herhangi bir ihtimale karşı rehine koymak icap etti. Salih, yeminbillah,² babasına, geri kalan taksitleri kamyonun çalışmasıyla ödeyeceğini, bahçeyi rehinden üç aya varmadan kurtaracağını vadetti.

Savran'ın, develerinden ikisini satmağa razı olması kasabada dümbürdük oldu. Artık küçük kahvede bütün mevzu bu idi. Kahvenin alt başındaki damda yatan develer Savran'ın aklına geldikçe rengi uçuyordu.

Bir pazar günü, oğlu iki deveyi tam dört yüz liraya sattı. Savran satışta bulunmadı. İşte o gün bugündür, bizim Savran'ın saçına bıyığına ak düştü. Salih, bazı şoför arkadaşları ile vilâyete gitti. Bütün muamele tamamlandıktan sonra yepyeni bir Ford marka kamyonla kasabaya döndü.

İlk günlerde, zorla babasını yanına bindirip, kasabanın sokaklarında çalılı çalılı dolandırdı. Savran, oğlunun yanında otomobilin bir köşesine, kendi tabiri ile, silinmiş cingen³ tüfeği gibi kurulmuştu.

- Kurulduk... Kurulduk lâkin, bu işin alt tarafı hayırlı olsa barı... diye söyleniyordu.

Fazla para kazanmak ümidi Savran'ı epeyce yatıştırmıştı.

Bu telâşlı, baş döndürücü günlerden sonra, bir gece kahvede, oğluna Savran:

- Ulan, gözünü aç, para mara kazanmak şöyle dursun, benim bahçeyi sattırırsen yarın ahirette iki elim yakan dadır. Hem birisini de bu biçimsiz arabanın altında ezersen, mahkemelerde kendin sürünürsün, karışmam... dedi.

Salih, o sene kamyon ile büyük işler gördü. Bütün mah-

---

1. Dil dökmek - kandırmak veya yaranmak için tatlı sözler söylemek. 2.Yeminbillah(ar.)-allah adına ant içmek.3.Cingen - Çingene.

sulî ambarlara taşımakta deveçilerle rekabete girişti. Müthiş para kazandı. Otomobilin taksitlerini ödedi.

Savran'ın alıkoyduğu üç devesi artık damın bir köşesinde unutulmuştu. Bu develer damı şimdi kamyonla paylaşıyorlardı. Damın yarısı garaaj olmuştu. O sene Savran, develeri ile iş yapmadı. Fakat kamyonun kazancından de-velere de hak çıkardı. Oğlundan cayır cayır develerin nafakasını söktü aldı. Salih de şoförlükte çok ilerledi. Hattâ bir aralık, bazı arkadaşları ile beraber, Ödemiş civarında bir yerde yatan, şoförlerin piri ve üstadının mezarını ziyarete bile gitti.

Biz yine o kış küçük kahvemizde Savran ile başbaşa kaldık. Salih bazı geceler aramızda bulunmuyordu. Uzak yerlere yük götürüyor, uzaklardan yük getiriyordu. Savran'ı bazan çok memnun eden şey, oğlunun vilâyet merkezine gittiği zaman postadan iki gün evvel "Karagöz" gazetesini bize, kasabaya getirmesi idi. Savran, bıyıklarını bura - rak, gayet memnun:

- Ülen, bu tomafil ¹ işimize yaradı be kızanlar! diye böyle günlerde cebinden hiç beklemediğimiz anda gazeteyi çıkarır:

- Oku, bakalım Hasan!.. diye Hasan'a uzatırdı. Sonra da bize dönüp, her vakit olduğu gibi:

- Hasan iyi okur... sözlerini ilâve etmeyi unutmazdı.

Böyle gecelerden birinde hiç beklemediğimiz, çok mü - him bir hadise oldu. Kahvede muhabbete daldığımız bir sırada kamyon uğuldiyerek geldi, kapının önünde durdu. Sa - lih böyle gece vakitleri gelirse, Savran fener tutar, kam - yonun deve damına girmesine yardım ederdi. Sesi duyunca, yerinden kalktı:

- Bizimki geldi, diye yürüdü.

Âdet olduğu üzere, biz de yerimizden kalktık. Gece ka - ranlığında kamyonun dama girişini seyretmek hoşumuza gi - derdi. Kamyonun önündeki lâmbalar sokağı gündüze çevirir -

1. Tomafil = otomobil.

di. Fakat arka arkaya dama girdiği için, Savran sönük bir feneri kapının ağızına tutuyordu.

Bu gece kamyona yaklaşıncı, Salih'in yanında bir kadının oturduğunu gördük. Savran:

- Ne o, Salih, müşteri mi var yanında? diye seslendi.

Salih başını salladı. O, yükten başka, bazan yanına bir iki kişi yolcu da alırdı.

Salih bu sırada yere atladı. Babasına:

- Bu yolcu bizde kalacak, anama haber vereyim, dedi.

Babası:

- Gidecek yeri yok mu? diye sordu. Salih başını yere eğerek:

- Baba, temelli bizde kalacak! dedi.

- Hepimiz bir anda şaşırдық. Sonra birden intikal ettik ki, Salih kız kaçırmıştı. Savran, gayet soğukkanlı, bir iki adım yürüdü. Kamyona yaklaşıp, feneri kızın yüzüne kaldırdı. Mülâyim bir sesle:

- Hoş geldin kızım, dedi.

Sonra birden, Salih'e dönerek, sert bir sesle:

- Bana bak, bu kıızı kaçırдың mı?

- Şey... şey... Kendi de istedi de baba. Onun için getirdim... dedi. Savran:

- Tüh, be! Kız kaçırmak kimlere kaldı. Hem de otomobile bindirip getirmiş... Hanım kızın da gönlü varmış! diye kahveye doğru yürüdü. İçimizden biri Salih'e:

- Haydi, işin oldu. Babanı biz yatıştırırız, dedi.

Kahveye gelince, Savran'ın neye sıkıldığını anladık: Bir kere Savran, attan başka bir şeye bindirip - bilhassa otomobile - kız kaçırmıya müthiş içerliyordu.

- Kızı kucağına, atın terkisine alıp dört nala kapı koyvermedikten sonra neye yarar? diyordu.

Bir de müstakbel gelinine kızılıyordu:

- Bizim oğlan, haydi gidelim demiş. O da hemen gelmiş.

Lâhavlevelâkuvvete...¹ diye söyleniyor, arkasından da:

- Hey!.. kız dediğin kaçırırken teprenmeli, bağırması, çağırması... diye bağırıyordu.

Ben de bir kere şöyle bir kere gözümü kapayıp düşündüm. Hakikaten atla bağırta bağırta kız kaçırmak ne müstesna bir şeydi. Bunun yanında otomobil ile, motosikletle kız kaçırmak kadar adi bir hareket olamaz, diyorum. Maamafih, Savran'ı yatıştırdık:

- Ben de bu veledin anasını kaçırdım, vaktinde kaçırdım ama, nasıl kaçırdım! Bırak şimdi! diye söylendi.

Gözleri o hatıraları yakalamak için çok derinlere daldı. Fakat bizim hepimize, oğlundan tarafa çıktık diye darıldı. Çok sevdiği Hasan'la bile:

- Eh... ne yaparsın, zaman değişti Savran! dedi, diye az kaldı kavga ediyordu. Ve o gece:

- Beni maskara ettiniz, sizinle kafam denk değil, defolun!.. diye bizi kahveden kovdu. Ve bir daha da küçük kahveyi açmadı.

B E K İ R S I T K I K U N T (1905 - 1959).

KÜP KAPAĞI

Kırmızı bakır renkli, kocaman karınlı kadim su küpü, mutfağın bir köşesinde, daima ıslak ve serin dururdu. Hüsnüye H., bu eve, Süleyman Efendi'ye gelin olduğu gün (bundan 35 → 40 sene evvel), su küpü gene mutfağın bu köşesindeydi. Ondandır da yerini hiç değiştirmemişlerdi, öyle sık sık tebdili mekân ettirilecek bir nesne değildi

1. Lâhavlevelâkuvvete (ar.) - sabır tüketen bir durum karşısında kalındığı zaman kendi kendine sabır telkin etmek veya bir tehlikeyi, cinleri, şeytanı uzaklaştırmak için yapılan arapça bir dualı okumak anlamına gelen lâhavle çekmek veya okumak deyiminde geçer (M.A. Ağakay).

ki... Kocamaan küp! Her on beş, yirmi günde bir, sokaktan arabayla şangır şungur geçen sucudan, bir fıçı su alırlar, küpün içine boşaltırlardı. Su her zaman küpün dibinde kalırdı. Hiç bir vakit ağzına kadar, hattâ yarı yarıya bile dolmazdı. Bu, hem eskimiş su içmemek, hem de birden bire bir kaç fıçı su parası vermemek içindi.

Hüsniye Hanım, testi boşaldıkça gelir, küpün içine sağ kolunu boylu boyunca uzatıp suyu bir çinko maşraba - yla parmağını değıdirmekten alır, testiye yukarıdan bir ip kalınlığında şarıl şarıl boşaltırdı. Sonra da küpün ağzına tahta kapağını geçirirdi. Kapak şişman karınlı küpün üstünde eski bir takye gibi durur, insana alay ediyormuş, orta oyununda kavukluyu oynuyormuş gibi tuhaf ve gülünç görünürdü.

Günün birinde bu kapak nasılsa, Hüsniye Hanım'ın elinden yere düştü, tahta kapak zaten eskimiş, çürümüş, yer yer çivililerle birbirine güçbelâ tutturulmuştu. Binaenaleyh, küt... diye yere düşer düşmez, üç parça oldu.

Hüsniye Hanım'ın adamakıllı canı sıkıldı. Her şey tamamdı da bir bu eksikti sanki, şimdi yeniden bir küp kapağı almak lâzım gelecekti. Tuh... aksi şeytan işte... Hay allah cezasını versin!

O gece Hüsniye Hanım, kocasına kapağın kırıldığını haber verdi:

- Elimde paramparça oldu, dedi; bir daha da işe yaramaz artık... Ne yapacağımı şaşırdım. Küpün ağzına tepsiyi kapatsam, yemekte lâzım oluyor. Açık bıraksam bir şey düşer diye korkuyorum. Sokaktan küp kapakçıları geçer. Para ver de bir tane aliverelim...

Süleyman Efendi:

- Şimdi param yok, diye cevap verdi, öyle pek acelesi mi var, iki gün sonra olsun.

Ertesi gün küp kapakçısı sokakta boyuna:

- Küplere kapak... Küplere kapak... diye bağırdı, durdu.

Hüsniye Hanım'ın içi içini yiyordu.¹ Şimdi parası olsaydı da şu canım kapaklardan bir tane aliverseydi.

Aradan bir iki gün daha geçti. Süleyman Efendi para vermeğe niyetli görünmüyordu; karısı sıkıştırınca da:

- Eeee... Hanım, sen de... diye artık hiddet etti, biliyorsun ki daha maaş almadık. Hele ayın sonu olsun da. Allah kerim!.. O zaman küpe kapak da alırsız, başka daha ne lâzımsa...

Ertesi gün satıcı inadına küplere kapak... Küplere kapak... diye mahalleyi indirip kaldırdı.

Hüsniye Hanım bu sefer dayanamadı:

- Huu... Ayşe Hanım... diye komşu kadına seslenip ödünç para istedi. Fakat kadın iki yaşındaki çocuğunu göstererek:

- Ahmed'imın ölüsünü öpeyim, eğer varsa... dedi, istenilen parayı vermedi.

Aradan üç dört gün daha geçti, ayın sonuna beş gün kalmıştı. Hüsniye Hanım o sabah testiği doldururken suyun içinde zeytin çekirdeği gibi siyah bir şey buldu... Ööö... Dünya pis oldu. Derhal sular, o para ile alınan canım Göztepe suları çağıl çağıl lâğıma döküldü.

O gece Hüsniye Hanım, kocasını surat iki karış² karışılardı. Üstelik iki saat de dırdır etti. Süleyman Efendi baktı ki olacak gibi değil...³ Cebinde ne kadar para varsa, hepsini karısının avucuna saydı: On yedi kuruş otuz para... ve ertesi sabah, Karagümrük'te Derviş Ali mahallesindeki evinden Evkaf'a kadar tramvaya binmeden, yaya yürüyüp gitti. Hüsniye Hanım da arkasından cumbaya geçti, küp kapakçısını beklemeğe başladı: Bir bekle, iki bekle... Ne gelen var, ne giden... Hay yezit herif hay... Nerede kaldın? Öff... Hâlâ da görünmedi. Dün bu vakit geçmişti. Tuh... tuh... Gelmiyecek galiba... Uzaklardan bir satıcı sesi geliyor ama, o değil...

1. İçi içini yemek - istediğini yapamamak yüzünden üzülme. 2. Surat iki karış - öfkeli ve somurtkan. 3. Olacak gibi değil - olamaz, olmuyor.

Hüsniye Hanım'ın sınırları gevşedi, başladı geğir - meye... Baş da azıcık ağrıyordu, fakat ne çare...

Bu minval üzere aradan bir hafta, on gün geçti; hâlâ da küp kapakçısı meydanda yok!

Süleyman Efendi:

- Para istedin, başüstüne diyerek derhal verdim, di-yordu. Ne kapak alındı, ne de bir şey... Yahu Kerbelâ'da mıyız, ne günah işledik?.. Susuzluktan imanımız gevredi.. Bugünlük de getirin şu kuyunun suyunu içelim de, yarına allah kerim... Üööff... Üööff... Bu su da dehşetli mideme, böbreklerime dokunuyor, gene sancılarım tuttu!

- Kapak alınmadıkça suyu alıp da nereye koyalım... Aldığımız suyu gene pisletip lâğımlara dökecek olduktan sonra... Hem şey... küp kapakçısı mahalleye uğramaz oldu. Ne olur, Kutucu'lara kadar insen de bir kapak alsan...

Süleyman Efendi işi birkaç gün savsakladı. Doğrusu ya ... vakit bulamıyordu. Dairenin tatilinden sonra arkadaş-larla kahvede tavla oynuyor, kutuculara bir türlü gidemi-yordu.

Bir gün, beş gün... Nihayet Hüsniye Hanım'ın canına tak dedi, ¹ bir gece kocasına adamakıllı dayattı:

- Eğer yarın da kapak gelmezse mümkün değil, seni eve sokmam herif, diye bağırды, anladın mı, seni evlere sokmam...

Bu defa Süleyman Efendi kızdı:

- Eve sokmam demek de ne demek efendim, allah, allah ... Acuzenin zoruna bak! Hem kapağı kır, hem parayı al, hem de üstelik kafa tut... Olur rezalet değil!..

Kavgaya büyüdü, karı koca âdeta biribirilerine girdi - ler. Komşular, duvarlara tırmanıp ne oluyor diye baktılar.

Süleyman Efendi bir aralık (nasıl oldu, kendisi de farkında değil!) karısına:

- Benden boş ol... diye bağırды:

İşte o zaman kızıl kıyamet koptu:

1. Canına tak demek - artık dayanılmaz bir dereceye var - mak.

- Neeee?! Boş ol mu?.. Ah, anam!

Hüsniye Hanım zaten Süleyman Efendi'nin bir zamandan beri komşunun kızı Emine'ye göz koyduğunu biliyordu. Demek kendisini boşayıp onu alacaktı ha... Demek bu küp kağıdı bahaneydi?

- Tuh... herif! Saçına sakalina!

Ve derhal uğlıya ağlıya, başına örtüsünü aldı, çar.-şafını giydi, evden eşyasını, öteberisini topladı:

- Ne günlere kaldım, bugünleri de mi görecektim, diyerek kapıdan çıkarırken, Süleyman Efendi artık dayanamadı, arkasından:

- Hey... Hanım, diye seslendi, gecenin bu vaktinde nereye gidiyorsun?

- Nereye gidiyorsa gidiyorum, artık ben senin ayalin değilim. Sana "namehrem"¹ oldum. Başımı alıp gidiyorum işte... Uhhü... Uhhü...

- Hişt, hanım, beni dinle, çocukluğu bırak... Yeni kanuna göre, benden boş ol demekle ayal boş olmaz, Mahkemeden hükmolunmak lâzım... Haydi, haydi... Vaz geç...

Dinliyen kim?

Zaten Süleyman Efendi'nin de içini kurt yemeğe² başlamıştı. Kendi kendisine:

- Şu yaptığımız halta bak hele, diye söylendi. Şaka maka derken karı şer'an boş oldu; şimdi ne yapalım?...

Şaşkın şaşkın sakalını kaşdı, ensesini kaşdı, ne yapacağını bilmiyordu.

Nihayet neden sonra Hüsniye Hanım'ın arkasından sokağa fırladı:

- Uzun etme artık, gel haydi, gel diyorum sana; eğer olmazsa şimdi imamı çağırır, nikâhı tazeleriz...

Süleyman Efendi güç belâ karısını yola getirebildi. Hemen imamı davet ettiler, iki de şahit... İmam Efendi, korka korka, gizli bir nikâh kıydı. O gece Süleyman Efen-

1. Namehrem = namahrem.

2. İçini (bir) kurt yemek - sürekli bir kaygı içinde bu - - lunmak.

di'yle Hüsniye Hanım, yeni gelin güvey gibi gerdeğe gir - diler.

Küp kapağına gelince: daha alınmadı ama... Eh, bugün yarın alınır elbette!..

M A H M U T M A K A L

KÖY HAYATINDAN SAHNELER

1. Köy evi

Tabanında tahta döşeme, etrafında odaları, ayrıca mutfağı, kileri, helâsı, hamamı, hâsılı bütün müstemilâtı tamam bir şehir evi gelmesin gözünüzün önüne.

Mutfağı da, sofrası da, yatağı da, oturması da içinde olan, toprak ve is kokulu tek oda... Toprak tabanlı, taş kemerli, is sıvalı bir yer.

Hemen bütün evler bu tiptir. Ailenin bütün nüfusu o tek gözden ibaret evde yatar kalkar. Duvarlar da ağaç kokuklar doludur. Ya kırık, işe yaramaz bir çömlek, ya da isli bir kese asılıdır oralara.

- Ana, bunları atmalı, ne işe yarıyorlar sanki?..

- Başımıza belâ kesildin oğul. Get, ¹ yavrum, get. Koyduğumuzu koyduk yerde, dediğimizi dedik yerde durutmaz ² oldun. Delirdin mi sen, n'ittin? ³

2. Kap kaçak

Sulu yemekler tarlaya çömlekte gelir. Ağzına bir çaput bağlanır çömleğin. Sonra bu yemeği soğuk suyla şöyle bir çalkalanıveren eğri büğrü kalaysız sahana boşaltır -

1. Get = git.

2. Durutmaz = durdurmaz. 3. N'ittin = ne ettin.

lar. Kırk yıllık, kömür gibi kara, kimi ¹ çatlak, kimi sapsız ağaç kaşıklarla, yenir.

Bizim evde de öyle yenir. Bir gün bana bir tane demir kaşık ayırmışlar. "Belki tahtayı beğenmez" diye. Kıbarlık edip onlardan üstün mü tutacağım kondımı, fırlattım, attım kaşığı. Bir deste yeni ağaç kaşık getirttim. Hemen sakladılar. Zaten her evde vardır ya yenileri: Saklarlar.

- Neden kullanmıyorsunuz?

- Bunların ne kötülüğünü gördük?

Pisliğin her türlüsüne katlanıyorum ya, bir gün canıma tak dedi de sofraya oturmadım: Babam kalkmış, yemek yediğimiz sahanla eşeği sulamış.

3. Bir rüya

Köyde bir hayır sahibi çıktı: Emin usta.

Köyün orta yerinde yıllardanberi sızıntı veren bir yeri kazdı, mükemmel bir su çıkardı. Bu işi tek başına becerdi. Yevmiye ile adam aradı da, güneşli duvar diplerine yan gelerek keyif çatanlar arasında bir tane talip bulamadı.

Emin usta tek başına çalışırken yanına uğramıyanlar, bir borudan gürül gürül su akmaya başlayınca kova, güğüm, başına üşüştüler.

Ama aradan çok geçmedi, bir dedikodudur, başladı. Şöhreti bütün civara yayılmış olan bizim Necati Hoca bir düş görmüş. Melekler bu işe kızıyorlarmış. Köyün başına kudretten büyük bir belâ gelecekmiş, o su hayırlı bir su değilmiş.

Bu kehanet önünde akan sular durur ² doğrusu. Ama durmadı işte. Ne de olsa menfaat dünyası!

Aklı eren biri bu düşü kendine göre yordu. "Bre efen-

1. Kimi - bazı.

2. Akan sular durmak - itiraza, söyleyecek söze yer kalmamak.

di", dedi, "hoca, su başına eloğlu ¹ seyrek varsın da kendi evindekilere sıra gelsin diye uydurmuştur o sözü."

4. Muhtar

Köyde muhtar olabilmek için ilk şart varlıklı olmaktır; ondan sonra hısım akraban çokça olacak. Sana muhtaç olup boynu kıldan ince fıkaraalar yolunu gözlefişip el açacaklar. Bu suretle oy kazanıp muhtar seçileceksin. Muhtarlık etmek elinden gelir mi, gelmez mi, orasını düşünen olmaz. Mühür kimdeyse keramet ondadır. Çok köylerde, askerlikte çat çat okuyup yazma öğrenmiş, geniş görüşlü kimseler bulunduğu halde çok kere muhtarlar cahiller arasından seçilir. Muhtar oldun mu, ağalık biraz daha büyür, fakir fıkaranın boynu biraz incelir. "Dört gün bizim ekini biç de gelecek yıl seni kır bekçisi tutayım" falan diyerek her işini masrafsızca yaptırmanın yolunu bulur.

- Köyde okumuş, akli başında adamlar var, niçin ehlini seçmezsiniz?

- Ne yaparsın efendi. Köye gelen giden olur. Muhtar fıkardan olursa onları nasıl ağırlar, nasıl ikram eder.

Toynbee'nin köylerimizle şehirlerimiz arasında uçurum bulunduğunu söylemesi münasebetiyle açılan ankete cevap veren bir öğretmen: "Köyleri kalkandırmak için köy muhtarlarının en aşağı orta okul mezunu olması gerek. Yoksa muhtar dana çobanı oldukça bütün yapılanlar boş tur" demiş. Bunu bizim muhtara okudum.

- Doğru söylemiş herifçinin oğlu, ² dedi. Bizim nedden habarımız var ki: Mikdar mısın, mikdarım, oldu bittili Kâtip bazı ganunu okur da baa ³ annadır. ⁴ Başımı sallarım, bir şey annadım ⁵ sanır beni.

1. Eloğlu - yabancı, her hangi bir adam.

2. Herifçioğlu - kızılan kimse hakkında zamir gibi kullanılır: Herifçioğlu lâf anlamıyor ki!

3. Baa = bana. 4. Annadır = anlatır. 5. Annadım=anladım.

"Baş kalkmayınca kış kalkmaz" diye bir söz var bizde. Köyün başı muhtar değil mi? Uyanık bir muhtar köyünü ihya edebilir.

5. Kavga döğüş

Çok kere kanlı cinayetlerle neticelenen çekişme ve döğüşmelerin sebebini ararsanız, bir fındık kabuğunu doldurmadığını görürsünüz. Halbuki en küçük bir ağız kavga - sının bile sonunda bıçak, tabanca çekilmesi, kafa göz patlatılması tabii hallerdendir. Arkasından da kimbilir kaç kuşak ¹ sürececek olan bir kan dâvası. "Filânca zaman senin emmin ² benim dayıma şöyle etmiş, böyle etmiş gor muyum onun öcünü sende..." Bir şeye akli ermeyen çocuk - lar bile en küçük yaşından bu türlü telkinler altında büyürler. Taraf gütme, hasım taraflar arasında sık sık cinayetler çıkması sürüp gitmektedir.

Efendim, "Deli Mehmed'i" nişanlıyorlar. Arkadaşları "illâ kuyruğunu doğrult" diye tutturup helva ziyafeti bekliyor, pişini bırakmıyorlar. "Şimdi olmaz, hele bir sırası gelsin de..." falan diye atlatmaya çalışıyorsa da olmuyor. Arkası kesilmiyen alaylara, takılmalara tahammülü kalmayınca Mehmet usturayı kaptığı gibi Molla Hasan' - ın oğlu Ahmed'in boynuna daldırıyor. Bir gürültü, bir kıyamet... Sonra davadan vazgeçilmesi için bir taraf tazminat ödüyor, öbür taraf da bir kulp takıp ³ kaza süsü vererek hastanenin yolunu tutuyor.

Bir başkası: Kundalı'nın köpeğiyle Ak Recep'in köpe - ği boğuşmaya başlıyor. Baktım, kaşla göz arasında ⁴ kızılca kıyamet koptu. ⁵ Ağza alınmıyacak küfürlerin bini bir para... Zaten dövüşün tadı da buradadır: kim daha fazla,

1. Kuşak - göbök, atalar veya torunlar zincirinde halka, batın.
2. Emmi = amca.
3. Kulp takmak - sebep bulmak.
4. Kaşla göz arasında - kimsenin farkına varmasına mey - dan vermiyecek kadar kısa bir zaman içinde.
5. Kızılca kıyamet kopmak (bir şey üzerine) - o şey gürül - tülü itirazlara yol açmak.

daha sunturlu küfür ederse mertlik onda kalır. Sövdükçe çileden çıkarıyorlar birbirlerini. Bağdırtmaktan iki tarafın da sesleri kısıldı. Bütün köylü etraflarını almış kavgayı kızıştırıyorlar. Derken bıçaklar, tabanca - lar görünmekte gecikmedi. Karıların, çocukların taşları vızır vızır işliyor. İki tarafı ayırmak bahanesiyle ortaya atılanlar da orada pundunu getirip ¹ sağa sola yapıştırıyorlar. Ak Receb'in Hasan kurşuna davranıyor. Kundalı da çekiyor kamayı, ver yansın ediyorlar ² ortalığa... Yaralananların sayısı belirsiz... Ertesi gün, varını yo - ğunu satıp rüşvet mi verirsin, yoksa mahkeme kapılarında mı sürünürsün, işin yoksa uğraş dur. Hem maldan ol, hem candan... Neymiş? "Kundalı köpekleri ayırırken neden ev - velâ kendi köpeğine vurmuyor?" Komşu A... Köyüne gittik. Sanki yolumuzu gözlermiş: İlk karşımıza çıkan bir dövüş oldu. Kel Hasan'la Küçük Hoca'nın Durmuş aynı ustaya bir sandık yaptırmışlar. Sandıklar da aynı boyda ama örümcek - li ve rutubet kokulu dükkânda domino oynarken boş durma - yıp iddiaya girişiyorlar "benim sandık seninkinden fazla alır," "yok, benimki fazla alır" derken ölçmeye karar veriyorlar. Kiminki az alırsa ötekine bir kilo şeker ala - cakmış. O sırada soruyor: "Boşuna yorulmayın, diyor, alın size bir kilo şeker parası, kesin bu lâfı." Bu söz fena halde onurlarına ³ dokunmuş. "Ulan, benimki fazla almazsa avradımı..." "Anamı kâbe yollarında zina edeyim ki az alır da o sandığı kırmazsam..." derken iş büyüdü. Gelsin kama, tabanca... Başta iki kişi olmak üzere iki taraf bir - birine girdi. Bütün köylü dükkânın önüne yığıldı. Küçük Hoca'nın kardeşi Kel Hasan'ın oğlunu vurdu kurşunla. Bir sürü de yaralı... Tam o sırada okuldan öğle yemeğine da - ğılan çocuklar da duydular vakayı, onlar da iki taraf ol -

1. Punt - "bir şeyin sırası, tam zamanı," pundunu getir - mek.

2. Ver yansın etmek - acımadan, hiç bir şey düşünmeden yok etmek.

3. Onur - öz saygısı, haysiyet, izzetinefis.

up taşlarla girişmesinler mi birbirlerine? Netice? Kel Hasan'ın oğlu ümitsiz vaziyette hastaneyi, vuran da hapishaneyi boyladı. İş bu kadarla kapansa gene şükrederim. Artık iki taraftan, ne zaman, nerede kim kimi denk getirebilirse ¹ elinden geleni komaz ardına.

Vurulan çocuğun babasına:

"Hasan ağa, neden oldu bu iş? diye sordum.

"Efendi yavrum," dedi. "Esasını sorarsan sandık mandık maana (bahane). Herkes garnındaki üzüm eşkisini çıkarmak için öküzün altında dana arıyor!"

Ah kültür!

S. Ü S T Ü N G E L

ZİNDANCILAR

("Savaş yolu"ndan bir parça)

Deniz kıyısı.

Taşları yosunlu, yüksek, kalın bir duvar. Duvar, taş bir binayı kuşatmıştır. Duvarın üstüne tel örgüler gerilmişti. Köşelerde süngülü nöbetçiler. Duvarın bir kanadı, küçük bir meydanı kapıyor. Taşlara gömülü demir bir kapı. Kapının üstünde kocaman bir yazı: "Genel Cezaevi."

Eli sopalı, kır bıyıklı bir gardiyan kapının yarı kanadındaki dört köşe bir kapağı açtı. Bir gaz sandığına tıkar gibi, bu kapaktan içeriye tepiyorlar bizi,.. Loş bir yere daldık. Dehlize benzer bir korıdordan geçiyoruz. Gardiyan, bir kapının önünde durdurdu bizi. Kapının göğsüne: "Müdüriyet" tabelâsı asılmış. Gardiyan bıyıklarını sıvazladı, ceketinin düğmelerini yukardan aşağı yokladı, öksürdü, kapıyı vurdu, itti...

1. Denk getirmek - elverişli bir durumunu yakalamak.

Basık tavanlı bir oda. Ortalık âdeta dumana boğulmuş. Birkaç kişi birden sigara içiyor. Karşılıklı iki masa. Masalardan birine karmakarışık kâğıtlar yığılmış. Sivri burunlu, sıçan bakışlı bir adam dosyaları karıştırıyor. Öteki masada bir nargile. Esmer suratlı, koca göbekli birisi nargilenin marpucunu tutuyor. Ağzından, burnundan duman savuruyor. Nargile gurulduyor. Yanda, iki sandali yeye iki subay yangelmiş. Birisi elindeki kamçısını çizmelerine vurup, şaklatıyor. Sarı, çil gözleriyle yukardan aşağı bizi süzüyor. Sakız çığner gibi konuşuyor. Bizimle, akli sıra,¹ alay etmek istedi:

- Komünist misiniz?

- Evet.

Subayın suratı, şamar yemiş gibi kızardı.

- Amma da pervasızmışlar... Ortalığı hiçe sayıyorlar, bre... Bize Kemalîst derler. Komünistlik Türkiye'de sökmez, bunu başka yerlerde satın...

- Komünizm pırasa değildir, pazarda okka ile satılmaz...

Benim bu cevabım, subayı yerinden fırlattı:

- Bu alayınız size tuzluya oturur... Gardiyan, alır bunları kapı altına. Kelepçelerini çözme de konuşmasını öğrensınler...

Subay, kapıyı hızla vurdu, çıktı. Öteki subay, ayakta nargilesini tokurdatan şişman adama bakarak:

- Müdür bey, dedi, bunlarla işin var. Bilmem, tatlı sertten² anarlar mı?... Gardiyan, şunların kelepçelerini çöz.

- Herif, kelepçeleri çözmiyor, âdeta bileklerimizi koparacak. Arkadaşım, gardiyanı tersledi:

- Sana çöz dediler. Bileklerimizi ne eziyorsun?

Arkadaşımın bağırmasıyla, müdür olacak adam gebeş bir sesle homurdandı:

1. Akli sıra- (birinin) aklınca, zannettiğine göre.
2. Tatlı sert - ne fazla sert ne fazla yumuşak (söz, davranış).

- Başgardıyan efendi, dikkat etsene...

Benim gözlerim bu anda, müdürün kıyafetine takıldı. Başında melon bir şapka, sırtında yakası yağlı bir smokin, benekli, kıravatsız bir gömlek, pantolonu ne şalvara, ne de potura benziyor. Ayağında mest-lâstik, sultan Hamit'ten kalma müdür, işte bu kadar yenilemişti. Bizim "Cumhuriyet"te kılık kıyafet böyle değişti. Kemalister buna "devrim" demeğe sıklamadılar.

Müdür, zorla nefes alarak:

- Ben, bu hapisaneden çıkmayım, dedi. Otuz yıl bu işte saçlarımı ağarttım. Nicelerini gördüm, ne azgınlarını imana getirdim. Haydi, gardıyan, alın bunları karantinaya. Uzerlerini iyice araştırın. Kalem, kâğıt olmasın...

O R H A N K E M A L (doğ. 1914).

KİTAP SATMAYA DAİR

Adam kitaplarını satmaya karar verdi.

Bütün gece yatakta döndü durdu, bir türlü uyku tutmadı. "Kitap satmak!" Müthiş bir gönül rahatsızlığı içinde, gecenin üçünü geçe dalabildi. Sabahleyin uyandığı zaman şakakları zonkluyordu. Gitti, elini yüzünü yıkadı... "Lâkin kitap satmak!" şakaklarının zonklaması bir türlü geçmiyordu. Helâya ¹ girdi çıktı, giyindi, aynaya baktı, fakat kendini göremedi. "Kitap satmak!" Saçlarını tararken tarak etine battı, canı yandı... "Bununla beraber, kitap satmak!"

Bir ara karışı:

- Kocacığım, dedi, noluyorsun? ² Bak tasa çarptın, suyu döktün!

- Suyu mu döktüm? Pardon!

1. Helâ (ar.) - aptesane, ayakyolu. 2. Noluyorsun = ne oluyorusun.

Kitap sandığının başına oturdu. Onlara ne kadar yakındı! Her kitapta ondan, onun düşünöelerinden bir şeyler... Kitapların her birinde haşiyeler, notlar, mütalâalar... Yahut, kıymetli bulduğu satırların altlarındaki çizgiler...

Küçük kız annesine usullacık:

- Bugün satacak artık değil mi? diye sordu.

Annesi kızına ters ters baktı. Kız sustu. Lâkin niçin? Karnı açtı işte... Kitap karın doyurmazdı ki... Hem bir sürü kafabalık... Satıversin günları gitain. Kendisi olsa, bir iki demezdi, satıverirdi...

Adam kitaplarını ayırıyordu. Kız, babasına sokuldu. Bir şeyler soracaktı, ama, babası kızar mı açaba?

- Babası gülümsüyordu... Dişleri arasında bir ısıklık... Arada başını sallıyor, çevirdiği yapraklar arasında bir şeyler okuyor, gülümsemesi artıyor, sonra kitabı kapatıp içini çekerken bir tarafa ayırıyordu.

- Babacığım!

Bir korku kadar hafif bir soruştu. İşte, Tolstoy'un "Harp ve Sulh"ü... Tolstoy'u çok seviyordu. Galiba kendisinde de Tolstoy'dan bir parça... Sonra, "Benim Üniversitelerim." Bilhassa bu... Onda mutlaka Gorki'den bir şeyler... Yahut da, o da Gorki gibi yaşıyordu da...

- Babacığım!

Kızın yüreği çarpıyordu. Karnı açtı işte... Böyle oturmakla olmazdı ki... Karnı açtı işte, açtı, açtı... Bunları satacaktı demek... Lânet olsun böyle...

Kitaplarını ayırdı, gazete kâğıtlarına sardı, paketleri kınapla sıkı sıkı bağladı. İki paket iki koltuğunda, evden çıkarken, karısı:

- Öğleye yiyeceğimiz yok! dedi. Gelirken iki ekmele pastırma ve yumurta getir...

Kızın ağzı sulanmıştı. Babası çıktıktan sonra:

- Limon da al deseydin be anne! dedi, limonsuz ne tadı olur! Yutkundü:

- Öyle acıktım ki anne, bugün öyle yiyeceğim ki, yani hepsini ben yiyeceğim pastırmalarını!

Adam müthiş bir sıkıntı içinde, iki koltuğunda iki kitap paketi, öğle güneşinin altında bitkin ve harap, ağır ağır yürüyordu.

Caddeden yüklü kamyonlar geçiyordu. Vızır vızır tak-siler... "Evet ama kitap satmak!.." Dalgın dalgın yürü - düğü kaldırımdan insanlar geçiyordu.

Köşeler döndü, sokaklar geçti...

Kitaplarını bir arkadaşına satacaktı. Bu arkadaşla, aynı okulun, aynı sınıfının aynı sırasında, senelerce arkadaşlık etmişti. Şansa filân inanmadığı için, arkadaşının bu muazzam "Otomobil Acentası"na sahip oluştaki keramete, tesadüf deyip geçmişti. Lâkin ne olursa olsun, bu arkadaş ötekilerden çoğu gibi çıkmamıştı. Bu belki ona para yardımı da yapabiliirdi. Fakat beriki, böyle şeyi kabul etmezdi ki... Onun için, "Kitaplarını getir... Hepsinin bedelini hesaplıyalım, tutarından yüzde on iki iskonto yaparız..." demişti ki, bu suretle arkadaşının izzeti nefisini okşamıştı.

Dükkâna girdi. Fakat keşke girmeseydi... Necdet oradaydı o sıra. Necdet de okul arkadaşı... Aynı okulun aynı sınıfı, fakat aynı sırası değil. Necdet şimdi dok - tordu. Ya kendisi?

Buz kesildi. Necdet hep o Necdet... Fevkalâde şık lâcivert kostümü içinde, müstehzi... - Kitaplarını satıp evine ekmekle pastırma alacağını mı duyuracak Necdet'e?"

Fakat Hayri gördü: - Ha, dedi, getirdin mi kitapla - rını?

Necdet hâlâ müstehzi, hâlâ alaycı, bakıyor... Bîl - hassa kitap paketlerine gözlerini dikmiş... Acaba Hayri: "Bana kitaplarını yüzde on iki iskontoyla satacak... Çok perişan de... Acıdım... Bana kitap filân lâzım değil ama, bu suretle bir yardım..." gibilerden bir şeyler aç - mış mı acaba? Her halde açmış... Açmış olmasa, o böyle

ısrarla kitap paketlerine bakar mı? Tam bu sırada, arkadaşı, bu kitap meselesini doktor Necdet'e anlatmağa başladı. Onun kulakları vınlıyor,¹ gözleri... Gözleri öyle kararıyor ki... Sanki Necdet'le öteki uzaklaşıp yaklaşıyor, yaklaşıp uzaklaşıyor, tekrar yaklaşıyorlar... Sonra fırıl fırıl dönüyor, dönüyor, dönüyorlar...

Necdet hâlâ bakıyor. Necdet'in gözleri mavi mavi ve hain.

- Hayır, dedi birdenbire, kitaplarımı satmamaya karar verdim!

Berikiler bakıyorlar... Necdet'in hain mavi gözleri kederleniyor âdeta.

- Bir iş buldum ve kitaplarımı satmaktan vazgeçtim.

Onlar soruyor, o söylüyor, o söylüyor, onlar soruyor... O öyle şeyler söylüyor ki, karşısındakiler ve o kalkıyorlar, hep birlikte bir içkili lokantaya giriliyor. Koyu gölgeli, serin bir lokanta... O, hep dalgındır. Evinin iki ekmeğiyle pastırmasını artık düşünemiyor. Düşünemiyor değil, düşünüyor, fakat hâdiselere kendini öyle kaptırmış ki...

Kız: - Ögle okunuyor anne, dedi; hâlâ gelmedi, hâlâ gelmedi...

Annesi: - Gelir kızım, sabret!

- Edemiyorum anne, karnımın etleri ağrıyor, bir çeşit oluyorum, sanki duvarlar sallanıyor!

Kadın, kocasının gelmeyeceğini biliyor. Biliyor ki, kocası kitaplarını satmış olsa mutlaka gelirdi. Onun çalıştığı zamanlar evine nasıl bağlı olduğunu herkesten iyi bilir o. "Mutlaka almadılar... Kahrolsunlar... Sanki neden böyle bu insanlar? Onlara ne yaptık? Koca koca konakları var, çiftlikleri, otomobilleri... Lâkin, neden bırakmıyor gidip çalışsın fabrikada? Kıskanıyor mu?

Kadın gururla gülümsedi. "Kıskanıyor, mutlaka kıskanıyor!"

1. Vınlamak - topaç dönerken olduğu gibi vın diye ses çıkarmak.

- Oooof anne of... Gelmiyecek bu babam, gelmiyecek!
- Gelir kızım, mutlaka gelir... Sabret!

Ve bitişik komşudan yarım ekmeğin borç alıp geliyor.

Kız, yarım ekmeğin dörtte üçünü öyle çabuk, öyle oburca yeyip bitiriyor ki...

Saatler geçiyor, akşamlar iniyor... Kız yine acıkma-ya başladığı için, uyumak istiyor. Kerevete yatıyor, annesi bir iplik çulla üstünü örtüyor ve bitişik komşulara geçiyor; belki örülecek örgüleri olur, yahut tahta silmek, çamaşır yıkamak...

Sokak kapısı aralıktı. Adam, koltuğunda kitap paketleri... Ekşi ekşi geyirerek ve sarhoş evden içeri girdi, odaya çıktı. Odanın ortasında ayakta durdu. Güldü, başını salladı. Gitti aynaya baktı, sonra gözüne sedirde yatan kızı ilişti. Ona doğru yürürken koltuğundaki paketlerden birisi yere düştü. Baba sinirlendi, ötekini de yere attı, bir tekme...

- Fakat nerde?

Tekrar aynaya geldi, yüzünü tedkik etti; kuru ve sakallı bir yüz, içerlere çökük kanlı gözler... "Erkek ha? Bu da erkek güya... Evin erkeği... Sevmese de haklı!.." Aynayı bir yumrukta parçaladı. Ayna parçaları şangırtı -yla yere indi. Kız uyandı. Babası, elleri belinde, yer -deki ayna kırıklarına bakıyor, onları ayağıyla ezliyordu.

- Babacığım!

Adam kızına baktı:

- Riyakârlık etme kız!

Kız, korkak gözlerle ve büzülmüş, babasına bakıyor. Babası boyuna söyleniyor.

- Beni sevmiyorsunuz, ne sen, ne annen... Sevmiyor -sunuz beni; bana yalan söylüyorsunuz, yalan...

- Vallahi seviyoruz babacığım... Ben çok seviyorum...

- Yalan söylüyorsunuz, ne sen, ne annen beni zerre kadar sevmiyorsunuz! İstiyorsunuz ki, ben öleyim, ondan sonra da...

- Annem sevmiyorsa bana ne babacığım, ben seviyor -
um...

- İşsiz bir baba, işsiz bir koca sevilir mi?

Kız ağlıyordu. Babasının delirdiğini sandı. Babası hâlâ söylüyor:

- Şu saatte nerde? Kimbilir? Komşulardaydım diyecek...

Ortalık büsbütün karardı. Sendeledi, duvara tutundu, elektriğin düğmesini çevirmeyi akledemiyordu. Yahut, mus-
raf olmasın diye... Lâkin, gittikçe fenalaşıyordu. Başı
öyle dönüyordu ki...

Kadın eve döndüğü zaman iyiden akşam olmuştu. Odanın
elektriğini yaktı ve kocasını yerde buldu. Kitap paketle-
rinden birisini başının altına almış... Kız oturduğu ye-
rde uyuyakalmış...

Kadın içini çaktı ve açlığını bütün şiddetiyle duydu.

F. C E L Â L E T T İ N G Ö K T U L G A

BİR ENİŞTE

- Biz bilmiyorduk, bir kaç ahbap haber verdi: "Ayol, sizi birisi gazeteye ilân vermiş, ölümünüzü, diriminizi arıyor" dediler. Ne oluyoruz diye birbirimize baktık.* Gazetecilerde aradık, bulduk. Arayanın resmi de var. Gençler ne bilecek, valide ile konuştuk: "Bu kim? dedik, "bizim teyzezadenin, hani Ali Bey yok mu, Cemiyeti Rusu-
miye'den mütekaat, işte onun damadı Rahmi olacak... "de-
di. "Hay allah müstahakını versin, adamcağız bizi eşe
dosta kepaze etti" dedik, unuttuk gitti. Bilmem ne kadar
geçti, küçük kerimeyi doktor Asım Dünder Bey'e göstermek
lâzım geldi. Ben kızı muayene ettiriyorum, doktor dertle
derman arasında "Şimdiye kadar altı mektup aldım, bir
adam sizi arıyor, şuna bir cevap verin" dedi. "Kim?" de -

dim, aradı, taradı, mektupların bir kısmını buldu, imza yine Rahmi: "Eh, siz büyük doktorsunuz. Allah ve lillâh aşkına böyle bir namda bir aileyi tedavi ediyorsanız bana adreslerini verin" diyordu. Her birine de birer pul koymuş. Anlayın ne haldeyim. Bu bizim enişte beni böyle bir vaziyette bir daha buldu. Buldu ama, beni bulduğundan haberi yok. Bu sefer telefon şirketine dayanmış, aboneleriniz arasında bu namda veya buna benzer bir kimseyi tanır mısınız? diye... Arkadaşlardan birisi orada memurdur. Getirdi mektubunu verdi. Bu sırada hastamızın hastalığı bizi deli ediyor. Yine unuttuk. Unuttuk ama, hay unutamaz olaydık. Bu sefer vilâyete müracaat etmiş. Sicil kütüklerinden tetkikatı istemiş. İşe zâbita karışmış, polis merkezlere tamim etmiş... Kör olası bizi buldurmuş olacak ki, bir gün ben apartıman sahibi ile gırtlak gırtlığa iken kapıdan birisi istiyor, dediler. "Lâhavle" dedim, çıktım dışarı, baktım efendiden bir adam, yaşlı başlı, "Buyurun" dedim; Sivas'tan geliyorum, Rahmi Bey'in selâmı var, bu hediyeleri de beraber getirdim" dedi. Birtakım öteberi... Bir torba bulgur, tarhana filân... Gafletimizden utandık, daha doğrusunu isterseniz beraber gönderdiği mektubu okuduktan sonra yerlerin dibine geçtik; böyle akrabalık mı olurmuş, yaptığıımızı Muaviyезade Yezit bile Ali Resule yapmamış. İstanbul'un meşhur hekimlerine bizi sorduğu, pullu zarf gönderdiği halde bizi bulamamış. Evkaf tevliyetinden, Merhabazade Efendi vakfından, Kabakulakzade mütevellîğinden birkaç sehminiz vardı, Evkafa mı müracaat etmemiş, bulamayınca polise, emniyeti umumiyeye, dahiliyeye, tapuda eski mükâşefe memurlarına kâğıtlar mı yazmamış. Velhasıl cihan âlem kazan, bu kepçe, bizi aramış, eh iste diğın ne be adam... değil mi? Hiç... Akriba canlılık... Çoluk çocuk gittiler, hediyeye hediye alıp gönderdik. Aradan iki gün geçmedi bir mektup, bir daha... Hilâf değil, kör olayım bir, bir, bir daha: Mektubunuzu alamı -

yoruz, hanginiz hayatta, hanginize ne oldu? diye soruyor. Çocuklara söyledim, benim cevap verecek ne halim ne vaktim var; şuna bir nesir yazın, dedim. Yazmışlar mı, yazmamışlar mı bilmem; siz de diyeceksiniz ki, be mübarek ver cevabı da kurtul... Doğru fakat dayak yemekten silâh çekmeğe vakit mi var, valide yatağa düştü, kız sınıfta kaldı, oğlan sünnet oldu. Unutuverdim. Yazmadık canım, bir türlü iki satırı bir araya getirip herife gönderemedik. Yok ama hediyeler gitti. Derken bir gün bir gece yarısı kapılar yıkılıyor, açın... Ne oluyoruz? demeğe kalmadı, bir de baktık telgraf, hem de yıldırım telgrafı: "Validenin sıbhatinin iş'arı." Yarabbi, sen bilirsin. Bu adam bize yine böyle musallat oldu diye bütün aile toplandık, meclis kurduk. Anam bu esnada başını sallar durur; ne olacak, sizin gibi soyunu sopunu inkâr edenleri aradığı için adamcağızı iki paralık ettiniz, dedi. Canım hepsi iyi ama, bu neden bizim eniştemiz oluyor, dedik... Eh, neden olmasın, uzak yakın eniştenizdir, dedi. Aman efendim, biz böyle çekişip duruyoruz, apartıman kapisına bir yoğurtçu dayandı. Ben yoktum, ille gireceğim, valideyi göreceğim diye tutturmuş, herif it kılıklı bir şeymiş... Refika: "Bunun bir çaresine bak, biz korkuyoruz" dedi. Çaresiz bekledim, yoğurtçu yine geldi. "Kim sin sen?" dedim; "Ben Rahmi Bey'in teyzezadesiyim" dedi. Eh, ne olacak, ne istiyorsunuz? dedim. "Ne olacak, sizin valide bizim de teyze demektir. Ölü mü, diri mi, bir defa göreceğim" demez mi? Gösterdik valideyi, kadını bir de temiz sorguya çekti. Komşular pencereden baş çıkardılar, hizmetçiler kapılara üşüştü. "Bizim de ne akrabalarımız varmış, gördün mü, başına geleni anne?" dedim. "Eh, nesi var, pekâlâ etmiş de gelmiş" demez mi o da? Ben de: "Siz bilirsiniz, varın işinizi başarın, dedim, çektim kapıyı, iki gece Kozystağı'nda biraderde kaldım.

*

Fakat allah bilir ya, içimde bir merak vardı, bu

adam ne biçim adam?.. Değer bir şey değil mi?.. Bu kadar mukdim, bu kadar sebatlı, bu derece soy sop canlı adam... Mektupların birinden "Behey vefasızlar, nabekârlar, put kılıklılar" tabirli zehir zemberek bir mektubun içinden de herifin resmi çıktı. Yarabbi, herif ne herifti!.. O ne mısır püskülü gibi bıyıklar, o ne çukur çukur gözler... Bu sırada bir telgraf daha aldık; refika, refikanızı rüyada hasta görmüş, düşüp bayılıyor, sıhhatinizin telgraf-la iş'arı... Artık çileden çıkıyorduk. Fakat olden ne gelir? Bir defasında bir mektup: Yakında bir yavrumuz dün - yaya kademnihade olacaktır, bittabi zâtialiniz isim babası, refikanız isim validesisiniz. Binaenaleyh çabuk iki isim bulunuz. Kız ise Melck, oğlansa Şeref dedik. Bir de baktık, buralarda lâstik don bulmak imkânsız, hemen iki tane göndermenizi niyaz ederiz, dedi. Masraf bir şey değil, paket yapıp göndermek, postaya vermek bize giran geliyordu.

Aradan kısa bir zaman geçti geçmedi, üçüncü mahdumun sünnet düğününe davetiye aldık.

Bir eylül sonunda, ikinci kızını vapurdan almamızı, burada mektebe kaydettirmemizi, evimizde yatıp kalkmasını istedi.

Aman, ne yaparız demeğe kalmadı, "kız filân gün ora - dadır" diye telgrafladı.

Allahın herifin kızı da ne maymundu. Babasının dişi bir nümunesi... Bu kız bir sene bize etmediğini bırakma - dı. Hasta mı olmadı. Eh, her çocuk hasta olur, diyeceksiniz. Ya babası ile telgrafla, yıldırımla sıhhati hakkında muhaberelelere ne dersiniz?.. Birdenbire ağız değiştiriverdi, mektep taksitine mecalim kalmadı, dedi. Nasıl olur, mirim, dedim, hiç olmazsa nısfını inayet buyurun. Sen misin bunu diyen, bu sefer de büyük oğlunun düğününe beş yüz, evet, beş yüz lira istedi. Baktı ki cevap vermiyoruz, kâtibi adil ¹ senedi göndereyim, dedi. Aldırmadık,

1. Kâtibi adil - noter.

iki yüz elliye ses çıkarmadık, yüzü bana mısın demedik, yirmi beş indi.

En nihayet oturdum bizim belâli enişteye elceğimizle bir tahrirat yazdım: "Azizim, insaf eyle, sen beni ne zannediyorsun, milyoner miyim yahu, dedim. Kızı bir daha seneye gönderme, hepsi helâl ve hoş olsun, para da isteme, evlâtlarının başı için mektup da yazma, artık telgraf da çekme," dedim.

İşte aldığım cevap:

"Nankör ve nahüda insanlar... Ne hısım, ne akraba, ne kan, ne karabet bilirsiniz. Servet ve sâ mân içinde yüzersiniz, Merhabazade vakfından senevî dört bin, Kabakulakzade tevliyetinden beş bin, Yangın Efendi sokağındaki handan mahiye üç yüz sadece senin hissene düşüyor. Refikan olacak haspanın mürtekip, mürteşi babasından kalan çarşı içindeki yedi kuleli zemin dükkândan, biri Şehzade'de fırın, diğeri Azapkapısı'nda hamam, Fatih'de han, Çarşıkapı'da iki bap hane, Eyüp'te imaret, Tozkoparan'da mülk sundurma, Develihan'da çiftlik, İzmit'te altı bin dönüm tarla varidatı da senevî dokuz bin lira eder. Nasıl, iyi tahkik etmiş miyim?..

Şimdiye kadar ben fakire, bu hakir enişteye ne yardımınız oldu?

Geçme namert köprüsünden, ko aparsın su seni... fehvasınca sizinle kat'ı alâka ediyorum."

Ne buyurulur?..

ORHAN HANÇERLİOĞLU (doğ. 1916).

İNSANSIZ ŞEHİR

O kadar sevdim ki bu şehri... oturup ağlayasım geldi. Bu şehir yalnız benim olsun isterdim. Caddelerinde, parklarında, dükkânlarında, tramvaylarında insanlar olmasın...

Bon yine böylece, ellerim cebimde, ıslak kaldırımların üstünde tok başıma dolaşayım. Gök güneşli olsun, ama bir taraftan da hafif bir yağmur çiselesin, şehrin serinliğini duyayım yüzüme... Otomobiller, tramvaylar dört yanımda bomboş dolaşsınlar. Canım belki de onlardan birine binmek ister. Hemen basamağına sıçrayıveririm, benden başka kimselikler yok ya, içine girer baş köşeye kurulurum. Bir zaman gözdikten sonra sıkılırsam eğer, atlayıveririm aşağı, büyük mağazalardan birine dalarım. İnsanlar yok ki bana engel olsunlar. Ellerim cebimde saatlerce eşyaları seyrederim. Belki de gönlüm parka, denizin içine doğru uzanmış o kocaman parka gitmek ister. O zaman yeşil çimenlerin üstüne uzanır, uyurum oracıkta... İçinde mademki benden başka insan yoktur, şu halde bu şehir benimdir... Evet. Hiç şüphem olmaz artık... Bu şehir benimdir.

Yatağında böylece hayal kurarken uyuyakalmışım. Sabahlayın erkenden kalktım. Sokağa çıktım. Bir gün evvel çalıştığım daireden bir daha dönmek üzere ayrılmış, işsiz kalmıştım. Ayın son günleri idi. Cebimde kirli bir mendille ellerimden başka bir tek iki buçukluk vardı. Doğruca belediyede memur bulunan bir dostuma gittim. İyi kalpli bir adam olan dostum üstelik beni severdi de... Boynuna sarılıp halimi anlattım. Otuz üç yaşında olmasına rağmen saçları dökülmüş, şakakları kırışmıştı. Uzun uzun düşündükten sonra:

- Kardeşim... dedi, biliyorsun, ben buraya kendimi aldırtıncaya kadar tamam altı ay uğraştım. Şimdi iş nerede? Bir çok yüksek mektep mezunları bir aيداتlı tahsildarlık koparmak için aylardanberi' sira bekliyorlar... Benim ise değil bir kaç ay, bir kaç gün dahi bekliyecek halim yoktu. Ses çıkarmadım. Ne söyleyebilirdim ki?.. Dostum:

- Eğer bir şeye ihtiyacın varsa... dedi.

Ceketinin iç cebine sarkan kolunu yakaladım hemen...

- Bir şeye ihtiyacım yok... dedim.

Vakit öğleye yaklaşıyordu. İçtiğim acı kahveyi kâr sayarak oradan çıktım. Bir köşecikte kendi yağı ile kavru-
rulan bir Doktorculuk iken her nasılsa son seçimde listelerden birine balıklama ¹ bir dalış yaparak milletvekili seçilen başka bir dostumun yolunu tuttum. Muayenehanesini büyütmüş, yepyeni maroken koltuklar almıştı.

- İki gözüm, dedi... Seni Devlet dairelerinden birine tavsiye edemem. Malûm ya, bizler memur bolluğu... Bunla -
rın azaltılması... falân filân...

Karnım iyice acıkmıştı. Şunun yanından bir an evvel çıksam da cebimdeki iki buçukluğun yarısı ile bolca bir yoğurtlu kebab yesem diye düşünüyordum. Dostum bana iş vermedi ama bir kart verdi. Öğleden sonra onun tanıdığı bir ticarethaneye gidecek, bu kartı göstererek iş istiyecektim.

Ticarethane sahibi götürdüğüm kartı okumadı ama doğrusu haklıydı. (Hâmili varakanın ehli nâmustan bulunduğu)² nesine gerekti onun... Adamcağızın işi başından aşmıştı, namuslu namussuz şimdilik kimseye ihtiyacı yoktu.

Daha bir çok şeyler yaptım o gün... Çaresizliğin doğurduğu gevşeklikle bir mirasyedi gibi har vurup harman savurdum.³ Akşam yatağıma girdiğim zaman cebimde otuz kuruş para kalmıştı. Adaaaam sende ⁴ dedim kendi kendime... Bu koskoca şehirde açlıktan ölecek değilim ya?.. Sabah ola, hayrola... Bir çaresini bulurum elbet...

Sabah oldu. Hattâ bir çok sabahlar oldu. Ben yine ellerim cebimde, ıslak kaldırımların üstünde dolaştım durdum. Tramvaylar, otomobiller geçip gidiyordu dört yanımdan... Gökte güneş vardı. Bir taraftan da yağmur çiseliyor, kaldırımlardan hafif bir serinlik tütüyordu. Ben hiç bir şey

1. Balıklama - suya dalmada, atlamada balık gibi gergin, düz ve baş aşağı bir tarzda: balıklama bir daldı ki...

2. Hâmili varakanın ehli nâmustan bulunduğu... = (bu) kâ - gidi getirenin namuslu bir adam bulunduğu...

3. Har vurup harman savurmak - düşüncesizce ve hesapsızca harcamak. Har-har har=bol ve sürekli olarak: Sular har har akıyor. 4. Adam sen de! - başka üzülecek şey bulamadın mı? Vazgeç!

görmüyor, hiç bir şey duymuyordum... İstenilen olmuştu işte... İNSANSIZ bir şehirde tek başıma kalmıştım.

BUZDAN VE GÜNEŞTEN

Mehmet eşeğin ayağını ahırın çatlaklarından sızan gün ışığının altında gözden geçiriyor: Ayak yara içindedir. Ürküş ninenin topladığı otlar fayda etmemiş... Mehmed'in yüzü üzüntü ile buruşuyor, kaşları çatılmış, bıyıkları sarkmış bir halde ahırdan çıkıyor. Çaresizlikten doğan sıkıntı ile bakıyor ovaya... Ovanın ardında çok, çok daha ardında nasıl bir âlem vardır? Orada tıpkı kendisi gibi etten, kemikten ve acılardan yaratılmış insanlar ne yer, ne içer, nasıl yaşarlar?.. Düşünmek istiyor ama düşünemiyor Mehmet... Gözleri yere indirilmiş gökü andıran bomboş ovanın içinde dalgın dalgın dolaşiyor. İki buçuk saat ilerde harman edilmiş buğday yığınları onu beklemektedir. Havayı kokluyor: Yaz bitmek üzere... Dağların ötesinden kopan rüzgârlar ahırın damını örten sazları hafif hafif sallamaktadır. Göç eden kuşlar köyün üstünden sürü sürü geçiyorlar. Selman ineğini önüne katmış, yokuşu tırmanırken:

- Eşek nasıl? diye soruyor.

Mehmet isteksizce homurdanıyor.

- Nafile.

Gözlerinin önünde kocaman birer dağ heybetiyle beliren buğday yığınları onu öylesine korkutuyor ki... Yağmurlar bastırmadan onları anbara atamazsa hâli eşekten daha beter olur bu kış... Elde iki tekerlekli çeçen arabası ile kıl bir çuvaldan başka hiçbir şey yok... Eşek iyileşirse buğdayları geceleri de çalışarak dört beş günde taşıyabilir. Komşuların hepsi kendi dertlerinde... Kimseden medet ummak akıl kârı değil.

Mehmet dalgın dalgın tahta câmiye doğru yürüyor. Daha ıhlamur ağaçlarını geçmeden karşısına Selman'ın küçük oğ -

lu dikiliyor: "Emmi, diyor, Emmi... Seni candarmalar bokleeeeyo..."

Hay aksi şeytan... Candarmalar da gelecek sırayı tamam buldular ya... Şimdi döşek hazırlat, piliç kestir, ayran çalkat... Şu zararından başka on paralık faydası düşünmiyan muhtarlığı üzerinden atamadı ki bir türlü... Yüzü, batan gün gibi, yavaş yavaş daha fazla kararak adımlarını hızlandırıyor.

Candarma onbaşı:

- Ulan Muhtar... hangi cehennemdesin be? diye söyleniyor. Bir saattir seni bekliyoruz burada...

- Ahırdıydım...

- Gel, bakalım şöyle, yakın gel... Geçen hafta kasabadaki toplantıya niçin gitmedin?

Mehmed'in gözlerini önüne öbeklenmiş buğdaylar geliyor:

- Habarım yoktu...

- Tıklımışsınız bu köye... Kasabaya yirmi iki saat... Hangi işten haberiniz olur ki?.. Şimdi beni iyi dinle: Biz hemen geçip gideceğiz, çok işimiz var şu sıra...

Mehmet yüreğinde hafif bir ferahlık duyuyor. Demek ki döşek, piliç, ayran zahmeti yok... Artık her küfre razı bir halde, yarım ağızla:

- Kalaydınız bu akşam... diye sırıttıyor.

Candarma onbaşı:

- Hele dinle sen... diye devam ediyor. Yarın Kasabaya Vali Bey gelecek... Muhtarlar toplantısı yapılacak... Vali Bey sizlerle görüşecek, dertlerinizi dinliyecek... Omun için hemen yola çıkacaksın, anladın mı?, nüfus defterini de yanına al...

Mehmet candarmaya bütün dikkati ile dinliyormuş gibi bakıyor. Gözlerinin önünde eşek, yaralı ayağı ile debelenmekte...

- Anladım.

- Nüfus defterini yanına almayı unutma he!

- Nüfus defteri mi?

- Öyle ya... Nüfus defteriniz yok mu?

- Yok.

Onbaşı tekrar köpürüyor, mahalle çocukluğundan moslek hayatına kadar öğrendiği bütün küfürleri sıraladıktan başka kendisi tarafından icat edilenleri de ilâve ediyor.

Sonunda:

- Hemen şimdi oturup bir nüfus defteri yapacaksın... diye kestirip atıyor.

Döşek, piliç, ayran yok ya... Mehmet sırtıyor:

- Yaparız be onbaşım...

- Deftersiz gidersen karışmam ha!.. Vali Bey bakacak nüfus defterlerine, eksildiniz mi çoğaldınız mı diye...

Mehmet onbaşıya köyde yazı bilen tek kimse olmadığını söylemeye bile lüzum görmüyor:

- Bağıstüne... diyor sadece.

Candarmalar ona bir kaç yaprak yazılı kâğıt bırakarak kocaman bir defterin altını mühürletiyorlar.

Gün butmak üzeredir. Ovanın üstünü kurşunî bir duman kaplamıştır. Şimal rüzgârı Mehmed'in kulaklarında ısıklık çalıyor. Ahırlarına çekilen sığırlar böğürüyorlar. Köyün içine toprak bacalardan kızgın hamur kokuları yayılıyor. Dağların ardında beliren siyah yağmur bulutları Mehmed'in yüreğini eze eze, burka burka, didikliye didikliye köye. doğru yöneliyorlar.

'Vali Bey benimle ne konuşacak?.. diye düşünüyor Meh - met. Ayağını iyi edebilir mi şu eşeğin? Yahut onun yerine bana sağlam bir eşek verebilir mi?.. Hiç değilse üç dört tane kıl çuval da mı veremez?.. Tınazlanmış buğdayları anbarına da mı taşıtamaz?.. Öyleyse ne konuşacak benimle Vali Bey?..

Vali Bey bilir mi ki, yazın güneşten kavrulur bu topraklar... Kurur, kararır, taş kesilir. Sürmek istesen sürmezsin, ekmek istesen ekemezsin, biçmek istesen biçemezsin. O zaman kesebilir mi kurağın önünü, sulayabilir mi bu toprakları?.. Öyleyse ne konuşacak benimle Vali Bey?..

Vali Bey bilir mi ki kışın buzdan donar bu topraklar... Zehir gibi soğğun altındaki tohum benimle birlikte can çekişir. O zaman kırabilir mi bu buzları, kurtarabilir mi yaşamak istiyen toprağı?.. Öyleyse ne konuşacak benimle Vali Bey?..

Ertesi akşam Mehmet, bütün bir günü başında beklemekle geçirdiği eşeğine bakarak, kendi kendine söyleniyor: Ah, şu eşek bir iyileşse ondan sonra Vali Bey'le yârenlik etmesi iştenden bile değil...

C E V D E T K U D R E T S O L O K (doğ. 1907).

BİZİM SOKAK

Bizim sokak İstanbul'un tâ öbür ucundadır. Bu, içinde yirmi kadar ev bulunan bir çıkmaz sokaktır. Önce on iki ev boyunca düz gider, sonra sağa kıvrılır, orada bir bahçe duvarı ile tıkanıp kalır. Ağzı, Cerrahpaşa hastahanesinin yanında Davutpaşa iskelesine doğru inen dik yola açılmaktadır. Belediyenin bütün medeni vasıtaları onun önünde veya etrafından geçer, fakat içine girmez.

Cerrahpaşa'dan topladıkları çöpleri denize dökmek üzere arabalarını yokuş aşağı hızla süren çöpçüler, bizim sokağın ağzına geldikleri zaman ona şöyle bir bakarlar, fakat uğramağı akıllarına bile getirmezler. Halk, gündüzleri dolun çöp tenekelerini, geceleri götürüp sokağın karışısındaki boş arsaya döker. Zamanla bozulan süprüntüleri çıkardığı müthiş bir koku, arsanın üstünde göğe doğru yükselir, hele yazın sıcak günlerinde bu, o kadar kesifleşir ki âdeta gözle görülür bir hal alır. Rüzgârlı günlerde bu müthiş koku sağa sola dalgalanır ve lodos rüzgârı estiği zaman ağır ağır bizim sokağın içinde dolmağa, iki sıralı evlerin arasında bir nehir gibi akmağa başlar. Öyle

günlerde pencereleri sımekki kapamak, hiçbir yerden hava almıyan odaların boğucu sıcağına göğüs germek lâzımdır.

*

Elektrik de bizim sokağın içine uğramaz. Bir az altımızdaki mahalle caminden ve bir az yukarıımızdaki bakkal Bodos'un dükkânından başka o civardaki yapıların hiçbirine elektrik yoktur. Sözüün kısası, "elektrik" denen nesne, bir allahın evinde bir de bakkal Bodos ağanın dükkânında vardır. Evlerde ise petrol lâmbası yakılır.

İçme suyuna gelince: O, evvelâ bizim sokağın beşyüz metre uzağında bulunur. Akşamları işten yorgun argın dönen erkekler hava karardıktan sonra kovalarını alırlar, Cerrahpaşa'ya çıkan yolun en dik yerindeki yokuş-çeşmeye kadar birkaç defa gidip gelirler, evlerindeki su küplerini doldururlar. İşte ondan sonra günlü işlerini bitirmiş ve ancak saat on buçuğa doğru dinlenmek üzere yataklarına girmiş olabilirler.

Nesiller değişir, fakat bizim sokağın çocukları hiç değişmez. Gerçi, Nuri'den sonra İhsan, İhsan'dan sonra Celâl, Celâl'dan sonra Saim gelir, fakat oyunlar, sesler, hareketler, ruh halleri hep aynıdır, Nesiller büyür, iş gücü sahibi olur, bunlar içinden yalnız çokça para kazanmağa başlıyanlar bizim sokaktan ayrılırlar. Geri kalanlar, yani en çok yirmi lira aslî maaş alan pek küçük memurla aylık kazancı aşağı yukarı o kadarı tutab'len küçük esnaf eski evlerinde kalırlar. Çıkanların yerine başkaları gelir ve bizim sokakta hayat hep aynı seviyede, hep aynı yoksulluk, ehemmiyetsizlik içinde akar gider.

*

Orada insanların evleri ayrı ise de, her hangi bir olay karşısında hisleri, düşünceleri hep birdir. Belki de yaşadıkları hayat şartlarının benzerliği, aynı sillemin

fertleri gibi, onları birbirlerine bu kadar yakınlaştırmıştır. "Efkâriumumiye" ve "maşeri vicdan" denen şeyler, bizim sokakta elde tutulacak kadar canlıdır.

Hayat orada saatle değil, güneşle ayarlanmıştır. Yaz ve kış saat kaç gösterirse gösterebilirsin, güneş battıktan sonra çocuklar eve girer, kadınlar kafes arkasında kocalarını bekler, erkekler ellerinde birer çıkınla evlerine döner, çöplerin dökülmesi, çeşmeden suların taşınması işi de bittikten sonra, kapılar kilitlenir ve gittikçe koyulaşan bir karanlık, evlerin arasındaki boşluğu doldurur, bütün sokağı bölüntüsüz bir darlık haline getirir ve sessizlik, bu varlığın üstünü bir kılıf gibi örter.

Bir gece, hiç beklenmeyen bir saatte, belki on ikide, belki birde, dışardan bir takım sesler gelmeğe başladı; az sonra da bir kadın çığlığı sokağı boydan boya kapladı, karanlığın içinde söndü. Pencereye koştum: Dipte, sokağın yanına doğru büküldüğü noktada halk toplanıyor, fenlerle üç beş insan gölgesi telâşla sağa sola gidip geliyordu. Bütün evlerin pencereleri açılmış, dışarıya vuran lâmba ışıklarıyla karanlık, yer yer parçalanmıştı. Hemen giyindim ve çıktım. Ben bir cinayet oldu sanmıştım, meğer dört ev aşırı komşumuz kâmarot Salih efendinin karısı doğuruyormuş. Salih efendi iki gün evvel gemisiyle Karadeniz yolculuğuna çıkmıştı; kadın evde, ihtiyar kaynana ile yalnız kalmıştı; bereket versin, böyle bir gecede komşu kadınlar onu yalnız bırakmamış, hizmetine koşmuşlardı. Erkekler de az ileride sokağın kıvrım noktasında, neticeyi merakla bekliyorlardı.

•

Halktaki bu telâş ve merakın sebebini öğrenmekte gecikmedim: Çocuk ters gelmiş, ebe, işin içinden çıkmamış, doktor istemiş; mahalleden iki kişi doktora koşmuş amma aradan yarım saatten fazla bir zaman geçtiği halde hâlâ dönmemişler. Tam bu sırada, uzaktan, dört nalla

gelen beygirlerin ayak sesleri ve onlarla bir yürüyen bir araba sesi duyuldu. Herkes, gecenin sessizliği içinde koşan atların ve kaldırımlarda hızla dönen tekerleklerin çıkardığı kurtarıcı gürültüye kulak vermiş, çok ağır bir hastanın sırtını dinleyen bir doktor gibi, dikkatle geceyi dinliyordu. Yanılmak ihtimaline karşı bütün kulakların yalvararak dinlediği ses nihayet yokuşa saptı, az sonra da araba sokağın ağzında durdu. Tez canlı olanlar, arabanın yokuşa saptığını duyunca, daha fazla beklemeye edememiş, hep birden sokağın başına seyirtmişlerdi. Arabadan inen çantalı adama, hiç yoktan insan yaratan ve felâkete uğramışların yardımına koşan allaha bakar gibi bakıyorlardı; hayat da, ölüm de, onun elindeydi. Etrafını sardılar, eve kadar hep beraber yürüdüler. Kapı açıktı. Doktor içeriye girdi, taşlıkta kendisini karşılayan kadınlara:

- Hasta nerede? diye sordu.

Cevap verdiler:

- Yukarda!

Doktor etrafına bakındı, yine sordu:

- Ev sahibi hanginiz?

Kamarot Salih'in anasını gösterdiler:

- İşte bu!

■

Erkekler dışarıda kalmışlardı, fakat bir lâmba ışığıyla aydınlanan taşlığı görebiliyorlar, sesleri duyuyorlardı.

Doktor ihtiyar kadına döndü:

- Hanım, dedi, ben her şeyi önceden konuşmasını se -
verim: benim vizitem elli liradır, biliyor musunuz?

Son dakikada bir olup bitti yapmış olmak için, bunu kendisini almak için gelenlere önceden söylememişti.

İhtiyar kadın yutkundu, bir müddet hiçbir şey diye -
medi, sesi sanki tâ derinlere kaçmıştı; neden sonra an -

çak bir cümle söyleyebildi: "Elli lira mı?.."

Ağzından başka söz çıkmadı gitti, merdiven basamağına oturdu, başını avuçlarının arasına aldı, taşlığın ortasında, elinde çanta ile ayakta duran bu elli liralık adamı seyretmeğe başladı. Hayretle açılan dişsiz ağzı, gaz lâmbasının hafif ışığı altında müthiş derin ve karanlık görünüyordu.

Doktor ilâve etti:

- Sonradan anlaşmazlık olacağına önceden konuşmak iyidir.

Kadınlardan biri:

- Doktor, dedi, bizim o kadar paramız yok; hiçbir zaman da olmadı. Size ancak yirmi lira verebileceğiz!

- Doktor cevap verdi:

- Yapamam efendim, başkaları belki yapar, fakat ben meşhur doktorum. Vizitemi düşüremem. Yapamam!

O zamanakadar merdivenin ortasında, yüzü karanlıkta duran bir kadın kendini tutamadı, birdenbire bağırdı:

- Doktor Bey, doktor Bey! Burası bir kamarot evidir, kaptan evi değil! Lütfen ona göre bir fiat isteyin!

Doktor soğuk ve kesin cevap verdi:

- Tarifemizde kamarotlara tenzilât yoktur, efendi. Sonra döndü, kapıdan çıktı.

*

Bütün bu konuşma sırasında erkekler evin önüne birli miş, iki üçü kapının iki yanına dayanan bir yarım halka şeklinde omuz omuza sıkışmış, yolu tıkamışlardı. Az evvel iki dakika hareketsiz duramıyan bu insanlar kaskatı kesilmişler, dişler kilitli, kollar aşağıya doğru alabil diğine gergin, gözler dehşetle açılmış, içeriye merdiven başındaki sahneye bakıyorlardı. Orada konuşulan her söz, onları bir az daha katılaştırıyor, hareketsiz hale getiriyordu. Doktor gitmek için iki adım attı, geçecek bir yer bulamadı; karşısına rastlayanlardan birisine:

- Müsaade eder misiniz? dedi.

Adam hiç kıılmıdamadı; doktor başka birisine gitti, fakat o da kıılmıdamıyor, sadece bakıyordu. Doktor yol açmak için karşısındaki insan çitini itmek istedi, eli adamlardan birinin tenine değdi, o zaman şiddetle geriye çekildi; ayazda kalmış bir mermere dokunmuş gibi eli üşümüştü. Baktı: Karşısında sanki birtakım taştan heykeller vardı ve hepsinin yüzü bembeyazdı. Hiçbir şey söylemeden döndü, tekrar kapıdan içeri girdi, gıcırdayan tahta merdivenlerden çıkmaya başladı. O zaman kapının önündeki heykellerden biri seslendi:

- Doktor!

Doktor merdivenin beşinci basamağı üzerinde döndü, bekledi; heykel devam etti:

- "Kaza" denen şeyi kabul etmiyoruz!

Doktor tekrar döndü, geri kalan basamakları çıktı, gözden kayboldu. Damarlarındaki buzlar yavaş yavaş çözülmeğe, kapının önündeki insanlar yeniden kıılmıdamıya, yaşamaya başladılar. Sırtını evin kaplamasına dayıyan bir adam dedi ki:

- İçerde haydi haydi bir saat çalışacak, sonra yirmi lira alacak...

Sözü başka birisi tamamladı:

- Bunu da beğenmiyecek.

- Halbuki bizim saatimiz yirmi kuruşa geliyor.

*

Konuşma bu şekilde uzayıp giderken üst kattan son defa çok acı bir çığlık ve arkasından bir çocuk sesi duyuldu. Kapının önündekiler birdenbire susmuş, doktorun alın yazısının ne olabileceğini düşünmeğe başlamışlardı. Aradan on beş dakika geçmiş geçmemişt ki ebe merdivenin ortasına kadar koşu koşu inmiş, aşağıda, taşlıkta bekliyen komşu kadınlara: "Müjde! Müjde! Kurtuldu!" diye seslenmişti. Az sonra da aynı merdivenden doktor indi, fa-

kat onun yüzü, ebe hanımın yüzü gibi noşeli görünmüyordu. Kapının önü yine kalabalıkta da, bu sefer yol kapalı değildi. Mahallodan iki kişi, doktoru sokağın başına, arabaya kadar uğurladı. Arabaya varıncaya kadar üç er - keğin yalnız ayak sesleri duyuldu.

BURHAN CAHİT

ONLAR SOYCA UĞURLUDURLAR

- Karagöz bir vakitler Bursa'da bir tekkeye mürit ol - muştı, fakat Şeyh'in ukalâlıklarına tahammül edemediği için bir gün yanına çıkıp:

- Şeyh'im, demiş, bana izin ver, artık bu diyardan geçip gideceğim.

Şeyh zaten ayıbını, her mertavalını yüzüne vurduğu için hiç hoşuna gitmiyen Karagöz'ün gidişine sevinip:

- Nasıl istersen, demiş, barı şu bonim boz eşeği sana hediye edeyim de yolda zahmet çekmiyesin!

Karagöz Şeyh'in hediyesi boz eşeğe binip yola çıkmış. Etranos'a ¹ doğru gelirken yolda birdenbire boz eşek sancılanmış, bir iki teprestikten sonra can vermiş. Karagöz kendisini oralara kadar getiren boz eşeği kurda, kuşa bırakmağı kıyamadığı için yumuşak toprağı kuzmuş, boz eşeği çekip çukura atmış, üstüne de bir az toprak serpmiş. Fakat gideceği yol irak olduğu için mezarın başına oturup eşeksiz nasıl edeceğini düşünmeğe dalmış. Bu sırada zil sesleri, at nalları, dizgin şakırtılılarıyla bir kervan görünmüş. Kervancılar yaklaşıp mezarın başında Karagöz'ü yaşlı görünce sormuşlar:

1. Etranos (şimdi: Orhanlı) Bursa vilâyetinde bir kasaba.

- Yahu, burada yatan hazret kim?

Karagöz emekdar boz eşeğinin mezarı başında ağladığını anlatmamak için esefli esefli başını sallamış:

- Hazreti Marsavan burada medfundur! demiş.

Kervan halkı böyle mübarek zatın kabrinin bakımsız kalmasına gönülleri razı olmamış. Karagöz'e hemen bir çok para, bir çok erzak ve saire vererek geçip gitmişler.

Karagöz emekdar yol arkadaşı yüzünden kazandığı bu şeylerin hakkını ödemek için mezarın üstüne bir kubbe, etrafına bir parmaklık, bir bahçe yapmış. Fakat yoldan gelip geçenlerin bu türbeyi görünce yağ, mum, para, şal, secade vermeğe devam ettiklerini görünce kendisi de yanına bir ev kurmuş ve artık türbenin şöhreti etrafa yayılmış, okunmak, tütsülenmek, nezir vermek için ziyaretçiler çoğalmış. Karagöz de işi büyütmüş, bir kuyu kazdırmış, bir tekke yaptırmış, az zamanda oralarda şöhreti her tarafa salgın bir dergâh peyda olmuş. Hazreti Marsavan'ın türbesi o kadar şöhret bulmuş ki Bursa'daki Şeyh'in kulağına kadar gitmiş. Şeyh bu meşhur tekkeyi ziyaret için at eyerletip yola düşmüş.

Uğuru, şöhreti dört tarafa salan hazreti Marsavan'ın tekkesine varıp karşısında Şeyh olarak Karagöz'ü görünce ağzı açık kalıp:

- Ulan çelebi, demiş, bu ne hal?

Karagöz eski Şeyh'inden bir şey saklamamış, macerayı olduğu gibi anlatıp sırrını faşetmemesini rica edince, Şeyh eski müridini arkasını sıvayıp yavaşça kulağına fırlatmış:

- Merak etme, çelebi. Bizim Bursa'daki tekkede yatan da bunun büyük babasıdır. Bunlar soyca mübarek mahlûklardır. Keyfine bak!

KİM KİMİN AKRABASI?

Karagöz Anadolu seyahatinde Kayseri'de bir ahbabın - dan cins bir köpek alıp Bursa'ya getirmiş. Fakat pek hoşuna giden bu cins köpek günün birinde hastalanmış. Karagöz telâş içinde ne aklına gelirse yapmış. Bu aralık iki elini açıp:

- Hey yarabbim, demiş, şu çayırda otlayan onbeş koyunumu bu mahlûka verdim. Onların canını al da buna bana bağışla! diye mal fedakârlığı bile yapmış. Fakat "ecel geldi cihana, baş ağrısı behane" fehvasınca bu manevi ilâç da tedbir etmemiş. Köpek kuyruğu titretmiş.¹

Köpeği şaniyle mütenasip bir yere defneden Karagöz sağlığında köpeğe bağışladığı koyunların şimdi ne olacağını düşünürken, aklına Bursa kadısı allâmei zaman² Erzurum'î Hoca Şakkı efendi gelmiş:

- Ne olursa olsun, gider sorarım, demiş.

Ve kadıya çıkıp vak'ayı anlatmış. Tam kendine göre kemiksiz bir av yakaladığını gören allâmei zaman Erzurum'î Hoca Şakkı hemen bir kitap açıp sayfelerini karıştırarak Karagöz'e dönmüş:

- Baktım, demiş. Kitapta yeri var. Koyunların hepsi bana kalıyor. Bu fetva karşısında şaşırın Karagöz afal afal bakarken Hoca kızmış:

- Ne o, demiş. Ne durdun öyle?

Karagöz gülmek için dudaklarını ısırarak cevap vermiş:

- Verasetin sebebini anlayamadım da ondan, Kadı efendi, demiş. Siz Erzurum'lusunuz, halbuki bizim köpeği Kayseri'den aldım. Bir şehirden değilsiniz ki aranızda akrabalık var diyeyim!

---

1. Kuyruğu titretmek - ölmek.

2. Allâmei zaman - zamanın büyük âlimi, bilgini.

A Z İ Z N E S İ N

DAMDA... DELİ VAR

Bütün mahalle ayağa kalktı:

- Damda deli var!

Sokak, bir baştan bir başa, deliyi seyre gelenlerle dolmuştu. Önce karakoldan, sonra müdüriyetten araba ile polisler geldi. Arkadan itfaiye yetiştii. Delinin annesi:

- Yavrum, oğlum, in aşağı!.. Hadi çocuğum!.. diye yalvarıyordu.

Deli:

- Muhtar yapmazsanız, kendimi aşağı atarım! diyordu. İtfaiye erleri, deli aşağı atlarsa tutabilmek için biranda bezini¹ açtılar. Dokuz itfaiyeci, uçlarından tuttuk-ları biranda bezini apartmanın çevresinde dolaştırmaktan ter içinde kalmışlardı:

Komiser:

- Rica ederim, in kardeşim aşağı! diye yarı korkutmak istercesine, yarı da yumuşak bir sesle deliyi kandırmağa çalışıyordu.

- Muhtar yapın ineyim! Yoksa kendimi aşağı atarım.

Yalvarmak, yakarmak, korkutmak hiç biri para etmedi.

- Kardeşim, yahu... İn be aşağı!

- Şunlara bak!.. Beni aşağı indireceğinize siz yukarı çıkırsanız!

Kalabalıktan biri:

- Muhtar yaptık diyelim, dedi.

Başka biri:

- Olmaz yahu, dedi, deliden muhtar olur mu hiç?..

- Allah, allah... Sahiden muhtar yapacak değiliz ya...

Bastonuna dayanmış bir ihtiyar:

..- Olmaz, dedi, sahiden de, şakadan da yaparsınız, olmaz.

---

1. Biranda bezi - yelken bezi.

- Belki iner...

- İnmez. Ben bunları bilirim. Bir kore yukarı çıktı - lar mı, artık inmezler.

- Hele bir kere aşağı insin, kolay!

- İnmez!

Aşağıdan birisi:

- Seni muhtar yaptık! diye bağırды, haydi in aşağı!..

Deli oynamaya başladı:

- İnmem! Şehir meclisine âza yapmazsanız, kendimi aşağı atarım.

İhtiyar etrafındakilere:

- Nasıl, dedi, ben size demedim mi? İstediyini yapalım.

- Ne yapsanız, inmez. İnsan bir kere dama çıkacak kadar delirdi mi artık aşağı inmez.

Komiser:

- Yaptık, dedi, seni Şehir meclisine âza yaptık. Hadi kardeşim, in aşağı ve arkadaşlarını bekletme!..

Deli oynamaya başladı:

- İnmem! Belediye reisi yapın ineyim!

İhtiyar:

- Gördünüz mü, dedi, vaktiyle gerekti. Şimdi hiç inmez...

Ter içinde kalan itfaiye komutanı:

- Yani belediye reisi yapsak ne olur, dedi, yapalım.

Sonra iki elini ağzına boru yapıp yukarıya seslendi:

- İn kardeşim, seni belediye reisi yaptık, in de vazifene başla!

Deli göbek atarak: ¹

- İnmem, dedi, bir deliyi belediye reisi yapanların arasında benim ne işim var? İnmem!

Peki, ne istiyorsun?

Nasır yaparsanız inerim!

1. Göbek atmak - karnını yukarıya doğru oynatmak; çok sevinmek.

Aşağıdakiler kısa bir tartışmadan sonra:

- Pekûlâ, dediler, seni nazır da yaptık!.. Haydi, artık in aşağı! İn!.. Bak her kes seni bekliyor.

Deli elini burnuna götürüp nanik yaptı: ¹

- İnmem! Bir deliyi nazır yapanların arasına iner miyim ben?..

-Haydi kardëşim, bak seni nazır da yaptık, öbür nazırlar seni bekliyor, in!..

- Yağma mı var, ineyim de beni tımarhaneye kapatın! İnmem!

İhtiyar adam:

- Boşuna uğraşmayın, inmez! dedi. Ben bu delileri gayet iyi bilirim. Sizi de nazır yapsınlar, siz de inmek istemezsiniz...

Deli bar bar buğırıyordu:

- Sadrâzam yapmazsanız, karışmam, kendimi aşağı atarım.

- Yaptık! diye bağırdılar, seni sadrâzam yaptık.

İhtiyar adam:

- İnmez, dedi.

Deli tekrar oynamaya başladı. Sonra da:

- Kiral yapın, ineyim! dedi; kiral yapmazsanız kendimi aşağı atarım!

İhtiyarın dedikleri doğru çıkıyordu. Ona danıştılar:

- Ne dersiniz? Kiral yapalım mı?

İhtiyar:

- İğ iştön güçti, dedi, artık ne derse yapmak zorun - dusunuz. Bir kere nasıl olsa sadrâzam oldu.

- Seni kiral yaptık, birader! diye bağırdılar, haydi bakalım, artık in!

Damda göbek atan deli:

- İnmem! dedi.

- Ne istiyorsun? Kiral da yaptık işte!

---

1. Nanik yapmak - baş parmağı buruna değdirip öteki parmakları uçurarak yapılan alay işareti.

- Yaaa... İnmem. İmparator yapın ineyim, yoksa kendimi aşağı atarım.

İhtiyara:

- Sahiden atar mı? diye sordular.

İhtiyar:

- Atar, dedi.

- Yaptık! diye bağıldılar. Seni imparator yaptık. Haydi gel aşağı!

Deli:

-Sizin gibi sersemelerin arasında benim gibi imparatorun ne işi var? dedi.

- Peki, ne istiyorsun? Söyle de onu yapalım. İn be kardeşim!..

Damdaki deli:

- Ben imparator muyum? diye sordu.

Aşağıdan bağıldılar:

- İmparatorsun!

- Madem ki imparatorum, canım isterse inerim, istemesse inmem! İnmiyorum işte!

Komiser kızdı:

- Atlarsa atlasın be!.. Bir deli eksik olur, diye düşündü. Düşündü ama, başına bir iş çıkabilirdi. İtfaiye komutanı ihtiyara:

- Şimdi ne yapacağız, diye sordu; bu deli hiç aşağı inmez mi?

- İner.

- Nasıl?

- Bırakın da ben indireyim!..

Herkes ihtiyarın deliyi nasıl indireceğini merak ediyordu. İhtiyar, yedinci kattaki deliye:

- İmparator hazretleri!.. diye bağırды, acaba altıncı kata çıkmak arzu buyurulur mu?

Deli gayet ciddi:

- Peki, dedi.

Dama açılan delikten içeri girdi. Merdivenleri indi.

Altıncı kat penceresinden kalabalığa bakıyordu.

İhtiyar:

- Haşmetpenah!..¹ Beşinci kata çıkmak istemezler mi? diye sordu.

Deli:

- Çıkarım! dedi.

Herkes şaşkınlık içinde idi. Dördüncü kat penceresinden kalabalığı seyreden deliye, ihtiyar:

- Saygı değer imparatorum, acaba üçüncü kata çıkmak arzu buyururlar mı? dedi.

Deli:

- Elbette!.. diye cevap verdi.

Deli üçüncü kat penceresinde idi. Artık damdaki gibi göbek atmıyor, oynamıyordu. Üzerine sabici bir kiral cid-diliği gelmişti.

- Muhterem imparatorumuz, ikinci kata çıkmak istemezler mi?

- İsterim.

İkinci kata da inmişti.

- Zatı haşmetpenahileri birinci kata çıkmak arzu ederler mi?

Deli sokağa gelmişti, kalabalığın arasında idi. Doğruca ihtiyarın yanına gitti. Elini ihtiyarın omuzuna koydu:

- Ulan, dedi, senin de deli olduğunu nasıl belli... deli delinin halinden anlar.

Sonra komisere:

- Haydi bakalım, şimdi beni bağla da tımarhaneye gönder, dedi, deliye nasıl muamele edilir, öğrendin mi?

Deliyi götürürlerken, meraklı bir kalabalık ihtiyarın etrafını aldılar:

- Bey baba, nasıl yaptın bu işi yahu?

İhtiyar:

---

1. Haşmetpenah (ar.-far.) - haşmetli (padişahlar için kullanılan, hürmet bildiren cümlelerden idi).

- Eeee... dedi, kolay değil, kırk sene politika içinde yoğurulduk.

Sonra bir göğüs geçirerek: ¹

- Ah, ah... dedi, şimdi bacaklarımda derman olsa, ben de dama çıkardım, kimse de aşağı indiremezdi.

FİL HAMDİ NASIL YAKALANDI?

İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nden, bütün taşra vilâyetleri Emniyet Müdürlükleri'ne şu telgraf çekilmişti:

"Otuz beş yaşında, uzun boylu, iki yüz kilo ağırlığında, kumral, üç dişi eksik, üst çenede bir azı dişi dolgu-
lu, ² alt sol köpek dişi altın kaplama, çizgili kahverengi elbiseli, saçları oldukça dökülmüş ablak çehreli, kahverengi gözü, "Fil Hamdi" adında azıllı sabıkalı bir dolandırıcı, üç gün üç gece içinde oturdukları nöbet kulübesini büyük bir dikkatle bekledikleri için uykusuz kalan iki polis memurumuzun, yolda giderlerken uyuklamalarını fırsat bilerek ellerinden kaçmıştır. Yaptığımız tahkikat, takibat ve tetkikat sonunda, Fil Hamdi'nin kaçtığı kesin olarak anlaşılmıştır. Vilâyetiniz ve vilâyetinizdeki kaza karakollarından birine uğradığı veya bir polis memuruna yol, adres sorduğu takdirde, kendisine lütfen merakla yolunu beklediğimizi, bizi daha fazla intizarda bırakmaya -
rak, münasip, boş bir zamanında İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne gelerek teslim olmasını rica ettiğimizi söyleyin. Azıllı sabıkalı Fil Hamdi'nin fotoğrafı ilişiktir."

Taşra vilâyetlerinde birinin istasyonunda iki polis memuru konuşuyor:

- Ramazan, kardeşim, şu sâlep içen herif mutlaka Fil

1: Göğüs geçirmek- içini çekmek. 2. Dolgu - bir şeyin içine doldurulan madde.

Hamdi... - Hııı... Benziyor... Resmi çıkar bakalım.

Bir resim çıkarır, arkadaşına gösterir.

- O değil be Ramazan. O senin resmin!

- Hııı... Bayramda çektirmiştim. Nasıl?

- İyi ama, acık gülseydin belki. Şu Fil Hamdi'nin resmini bul.

Ramazan cebinden bir sürü resim çıkarır, karıştırır.

- Bu benim oğlanın resmi!.. Bu askerlik hatırası. Bu kimdi Mahmut?

- O mu? Şey olacak... Eroin kaçakçısı Duman Ali...

- Bu da otel fâresi Suphi... Resimler birbirine karışmış. Bul şu Fil'i be Ramazan!

Mahmut'la Ramazan resimleri karıştırırlar, Fil Hamdi'nin resmini ararlar.

- Çabuk ol Mahmut... Herif salebi içti, kaçacak...

- Bak, nasıl bakıyor etrafına?

- Buldum, şu resim olacak. Tamam, tâ kendisi!

Şüphelendikleri adamın yanına giderler.

- Hemşerim, şöyle dursana...

Bir resime, bir de adamın yüzüne bakarlar.

- Bir de yan dur bakayım.

- A, ah, benzemiyor be Ramazan.

- Bir kere de komiser bey görsün Mahmut. Belki o benzetir.

- Hemşerim, haydi yürü... Karakola kadar gideceksin.

Başka bir taşra vilâyetinin pazar yerinde iki memur konuşuyor:

- Ayıp oldu be Şükrü kardeşim. Akşama kadar fır dola-dık, şu Fil Hamdi'yi yakalayamadık.

- Şu adam olmasın?

- Belki de olur. Soralım.

Adamın yanına giderler.

- Bayım, senin adın ne?

- Mustafa...

Birbirine kulağına:

- Mustafa diyor.

- Hamdi diyecek değil ya... Adını saklıyor.

- Akli sıra bizi kandıracak.

- Bayım, biraz gelir misiniz?

Bir taşra vilâyetinin kahvesinde iki memur konuşuyor:

- Dün ben üç tane Fil Hamdi yakaladım, komiser hiç birini beğenmedi.

- Şu bizim komiser de amma müşkülpesent haaaa...

- Hişşşt!.. Yavaş konuş, çaktırma. Şu çay içen adama yan gözle bak!

- O be... Tâ kendisi!..

- Ama gelen evrakta şişman diye yazıyordu. Bu zayıf, iskelet gibi herif...

- Zayıflamıştır birader, kaçak gezmek kolay mı?

- Öyle ya... Ama bu esmer. Fil Hamdi kumralmış.

- Dağda, bayırda gezmekten rengi atmıştır.

- Haklısın. Yalnız birader bunun sık siyah saçları var. Evrakta Fil Hamdi'nin saçları dökülmüş diye yazıyordu.

- Eh, artık o kadarıcık da olur. Herif tanınmamak için belki peruka takmıştır.

- Ne duruyoruz? Yakalıyalım!

Adama yaklaşırlar.

- Adın ne senin?

- Hamdi...

Birbirlerine mânalı mânalı bakıp gülerler.

- Yürü bakalım karakola... Haydi!

- Ne var? Ne oldu?

Fazla sorma! Karakolda öğrenirsin.

Bir taşra vilâyetinin, bütün taşra vilâyetlerinde olduğu gibi, bir iki kilometrelik asfaltı üzerinde iki polis yoldan geçen bir adamı yakalarlar.

- Aç ağzını!

- Ağzımda bir şey yok ki benim.

- Madem bir şey yok, açarsın.

Adam ağzını açar. İkisi birden adamın dişlerine bakarlar.

Polisin biri öbürüne sorar:

- Baksana, şu evraka kaç dişi yoktu?

Öbürü evrakı okur:

- "Üç dişi eksik, üst çenede bir azı dişi dolgulu, alt sol çenede köpek dişi altın kaplama..."

Polis memuru, adamın dişlerini sayar:

- Bir, iki, üç... Dört... Oynama be! Şaşırttın... Bir, iki, üç, dört, beş... Yirmi dört... Yirmi dört dişi var.

- Yirmi dört mü? Kaç tane eksik? Senin kaç dişin eksik, biliyor musun?

- Sekiz...

- Çektirmiştir. Delilleri ortadan kaldırmak için dişlerini çektirmiştir.

- Benim dişlerim takmadır. Ağzımda hiç kendi dişim yok...

- Evrakta takma olup olmadığını ya...yor muydu?

- Yazmıyor. Unutmuşlardır. Bu canım, bu... Tâ kendisi... Köpek dişine baksana, altın kaplama... Bayım, gel bizimle beraber.

- Nereye?

- Karakola!.. Yürü!..

Taşra vilâyetleri Emniyet Müdürlükleri'nden İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne günde yüzlerce telgraf geliyordu:

"Falân falân tarihli, filân filân sayılı telgrafa ce-

vaptır: Vilâyetimiz dahilinde on dört tane çizgili kahverengi elbiseli, sekiz tane köpek dişi altın kaplamalı olmak üzere on dört Fil Hamdi yakalanmıştır. Bu miktarın isteğe yeter olup olmadığını, araştırmaya devam edip etmeyeceğimizin emir buyurulmasını saygı ile rica ederim."

"Falân falân tarihli, filân filân sayılı yüksek telgrafınıza cevaptır:

Vilâyetimiz dahilinde 180 kilo ile 220 kilo arasında iki düzüne Fil Hamdi yakalanmış olup, aradaki kilô farkının kantarların ayarsızlığından ileri geldiğini, hepsinin de gözlerinin kahverengi olduğuna göre, Fil Hamdi olduklarında en ufak bir şüpheye yer kalmadığını, yakalanan Fil Hamdi'ler sevk edilmiş olup, gözden kaçmış olanlar varsa, onların da büyük dikkatle arandığını ve peyderpey sevk edileceğini saygı ile arz ederim."

***

İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nden, taşra Emniyet Müdürlükleri'ne gönderilen telgraf:

"Koyacak bütün yerler dolmuş olduğundan, şimdilik eldeki Fil Hamdi'ler yeter görülmüştür. İkinci bir emre kadar Fil Hamdi'lerin yakalanmasına ve aranmasına ara verilmesini teşekkürlerimle rica ederim."

N O T : Fırar eden Fil Hamdi yakalanmıştır.

SAADETİMİ SANA BORÇLUYUM

- Azizim, bir kadınla tanıştım, sorma...
- Çok mu güzel?..
- Ne diyorsun birader... İşte bak, resmi de var.
- Sahiden güzelmiş!.. Kaçırma bari.
- Kaçırır mıyım yahu!.. Sen bendeki göze baksana.
- Sana karşı alâka gösteriyor mu?

- Oldukça...
- Kadının kalbini fethetmiye bak!..
- Bütün hünerimi göstereceğim.

* * *

- Ne haber, ne var ne yok?..
- Vallahi iyilik... Geçen gün sana anlatmıştım ya, ha-
ni bir kadın var, diye...
- Eeee?..
- Alev bacayı sardı. Deli gibi seviyorum.
- O da seni seviyor mu?..
- Bilmem.
- Kendini sevdirmiye çalış!
- Nasıl sevdireyim?
- Bilirsin, tecrübem çoktur. Hediye al. Kadınlar çi -
çeği sever, bilhassa karanfil... Sonra efendim, pahalı he-
diyeler de al... İkide birde çok zekî olduğumu söyle.
- Dediklerini yapacağım.

* * *

- Ah... Sana nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum.
- Ne oldu?..
- Azizim, sen kadın ruhundan anlıyorsun. Senin reçete-
yi yaptım. Kadın bana yüz vermeye başladı. Söyle allahaş-
kına, başka ne yapayım?
- Sinemaya götür. Ama sakın ciddî bir film olmasın...
Ya çok acıklı, ya sulu komedi, ya da müzikal film olsun.
Sinemadan çıktın mı, mutlaka bir pastahaneye uğra. Vani -
lyalı dondurma ısmarla. Mutlaka vanilyalı olsun. Sonra
ikram etmek için, daima cebinde şokola draje bulundur,
unutma!
- Sen ne dersen, yapacağım. Bu kadın için deli oluyo-
rum.

* * *

- Dün sinemaya götürdüm. Sinemada şokola draje verdim,
bayıldı. Sinemadan sonra bir pastacıya gittik, vanilyalı

dondurma ısmarladım. Çok zevk sahibi bir erkeksiniz, dedi. Bu hafta bir yere gezmiye gideceğiz, söyle allahaşkına nereye götüreyim?

- Bana kalırsa Büyükkada'ya götür. Eşekle tur yaparsınız. Plâja gidersiniz. Sonra dansedersiniz. Ama yalnız valslere kuldır.

- Ah yarabbi... Şu kadını elde edebilsem!..

- Dediklerimi yap, edersin.

- Vallahi, sana nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum.

- Estağfurullah... Ben sana tecrübelerimi söylüyorum, o kadar.

- Nasıl, geçen hafta gezmiye gittiniz mi?

- Gittik... Aman ne eğlendik. Fakat kadından iş çıkaramıyor.

- Neye?

- Evli imiş! Yalnız kuru kuruya gezip tozuyoruz.

- Kocasını mı seviyor?

- Yok canım, eşşek gibi bir kocası varmış. Dangalağın birisi, diyor. Hiç kadın ruhundan anlamaz, kaba saba, yarmanın biri diyor.

- Vah zavallı kadın. Neye boşanmış?

- Sana güvenebilsem, bugün boşanırm, diyor. Ah, nasıl yapayım, bilmem ki...

- Arkasını bırakma.

- Ne oldu? İşleri ilerlettiniz mi?

- Sorma... Daha bir kere öpemedim bile. Çok çekingen. Ama beni sevdiğini anlıyorum.

- Hediye almakta devam et. Meselâ, güzel losyonlar al. Bilhassa "Skandal" al... Sonra, meselâ, ne bileyim ben, bir kumaş al. Kadınların çoğu maviyi sever, havai mavi bir kumaş.

- Ya kocası çakarsa?

- Nerden çakacak? Baksana, kadın aptalın biri de -
miş... İstersen kumaşı ben seçeyim...
- Pekî... Hemen alayım!..

- Durum ne merkezde?
- Çok iyi gidiyor. Losyonu görünce, bu benim kokum, dedi. Kumaşın rengine bayıldı. Ama birader, hâlâ mektep çocukları gibiyiz. Söyle, bu kadını nasıl elde edeyim?
- Yahya Kemal'den şiirler oku... Kocandan ayrıl, ev - lenelim de...

- Çoktanberi görünmedin, nerelerde idin?
- Gelemedim. İşler aldı yürüdü. Kadın kocasından boşandı.
- Evleniyor musunuz?
- Tabî...
- Aman, vakit kaybetme. Ne olur, ne olmaz...

- Sana nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Dün ev - lendik. Saadetimi sana borçluyum. Senin sayende evlendim.
- Asıl ben sana teşekkür ederim kardeşim. Ben de saadetimi sana borçluyum. Çünkü, ben de senin sayende karım - dan ayrıldım.

ERZURUMLU EMRAH - Tanınmış saz şairle-
rinden olup Erzurum civarında doğmuş, Sivas'ta uzun za-
man bulunmuş, Niksar'da ölmüştür (1845).

Sabahtan uğradım ben bir fidana.
Dedim: mahmur musun? Dedi ki: yok, yok!
Ak elleri boğum boğum kınalı,
Dedim: bayram mıdır? Söyledi: yok, yok!

Dedim: kalem nedir? Dedi: kaşımdır.
Dedim: onbeş nedir? Dedi: yaşımdır.
Dedim: inci nedir? Dedi: başımdır.
Dedim: daha var mı? Söyledi: yok, yok!

Dedim: Erzurum nedir? Dedi: elimdir.
Dedim: gider misin? Dedi: yolumdur.
Dedim: Emrah nedir? Dedi: külumdur.
Dedim: satar mısın? Söyledi: yok, yok!

Ş İ K

Yola düşüp giden dilber
Niçin eğlendi, gelmedi,
Beni mecmun eden dilber
Niçin eğlendi, gelmedi.

Bahçenin gülü goncesi,¹
Kaşları hilâl incesi,

1. Gonce = konca.

Şu gönlümün eğlencesi,
Niçin eğlendi, gelmedi.

Altım postum alayım,
Çıkıp yollara durayım,
Gelen kervandan sorayım,
Niçin eğlendi, gelmedi.

Ciğer kebab oldu, pişti,
Karlı dağları mı aştı,
Yoksa yolda yolu mu şaştı,
Niçin eğlendi, gelmedi.

Y U N U S E M R E - Â Ş İ K Y U N U S (ölm. -
1307 veya 1439) - Halk edebiyatının en eski ve en derin
şairi olan bir Türk mutasavvıftır.

NEFES ¹

Ben yürürüm yana yana
Aşk boyadı beni kana,
Ne âkilim, ne divane,
Gel, gör beni aşk neyledi.²

Gâh eserim yellere gibi,
Gâh tozarım yollar gibi,
Taşkın akan seller gibi;
Gel, gör beni aşk neyledi.

Akar gözümde kanlı yaş,
Bağrım yara, ciğerim taş;

1. Nefes (ar.) - bektâşî felsefesini belirtmek üzere yazılmış şiir. 2. Neyledi = ne eyledi.

Halimi bil, dertli kardaş;
Gel, gör beni aşk neyledi..

Ben Yunusu biçareyim,
Baştan ayağa yareyim,
Dost elinden avareyim;
Gel, gör bîmi aşk neyledi.

Aşkın odu ciğerimi, yaka geldi, yaka gider,
Garip başım bu sevdâyı çeke geldi, çeke gider;
Kâr etti firak canıma, âşık oldum ol sultana,
Aşk zincirin dost boynuma, taka geldi, taka gi-
der.

A B D Ü L H A K H Â M İ T T A R H A N (1851 -
- 1937) - Büyük Türk şairi.

"MAKBER"den

Ey yar, şu nevbahar ¹ sensin,
Ben anlıyorum ki yâr sensin.
Ettikçe nigâh ² bahrü berre, ³
Birden sanırım ki bazı kere
Meşcerdeki ⁴ rüzgâr sensin;
Ağlar, derim, eşkbâr ⁵ sensin.
Türben görününce anlarım ki
Öldüm, bana türbedar sensin.

1. Nevbahar (far.) - ilkbahar. 2. Nigâh (far.) etmek -
bakmak. 3. Bahrü berr (ar.) - deniz ile kara. 4. Meş-
cer (ar.) - ağaçlık (yer), koru. 5. Eşkbâr (far.) - göz-
yaşı yağdıran.

Asurî gazep görüp semada
Titrer, durur ellerim duada.

Yerden bite gayrı mehlikalar,
Taşlıkları okşasın sabalar.
Yarap! bana ıstırap lâzım,
Her şeyde bir inkılâp lâzım.
Gökten yere düşmeli dualar,
Baştan başa yağmalı belâlar.
İhlâli sükût için savâik ¹
Heykeller, ilâheler, hüdalar
Sefil semavatı cay edinsin,
Teşhir olunup ecel tepinsin.
Bin velvele, bin kiyamet olsun.
Mahşer tozarak mezara binsin,
Çarpıp küreler kırılın, insin.
Yağsın nesi varsa kâinatın,
Lâkin bu derin sükût dinsin!

Sen, Fatma, gittin öyle bensiz,
Gönlüm acaba yaşar mı sensiz?
Ölmek, yaşamak, ya can çekişmek,
Razıyız, aman, fakat değişmek!
Sen bir gül isen bugün dikansiz,
Azade hayatsın mihensiz!
Ben âlemi neyleyim çemenzar!
Ben âlemi neyleyim çemensiz!

---

1. Savâik (ar.) - yıldırımlar.

CENGE GİDERKEN

Yurdumun koç yiğitlerine

Ben bir Türk'üm; dinim, cinsim uludur;
Sinem, özüm ateş ile doludur;
İnsan olan vatanının kuludur.

Türk evlâdı evde durmaz, giderim.

Muhammed'in kitabını kaldırtmam;
Osmanlığ'ın bayrağını aldırtmam;
Düşmanımı vatanıma saldırtmam.

Tanrı evi viran olmaz, giderim.

Bu topraklar ecdadımın ocağı;
Evim, köyüm hep bu yerin bucağı;
İşte vatan, işte tanrı kucağı.

Ata yurdun evlât bulmaz, giderim.

Tanrım şahit, duracağım sözümde;
Milletimin sevgileri özümde;
Vatanımdan başka şey yok gözümde.

Yar yatağın düşman almaz, giderim.

Ak gömlekle göz yaşımı silerim;
Kara taşla bıçağımı bilerim;
Vatanımçun yücelikler dilerim.

Bu dünyada kimse kalmaz, giderim.

S Ü R Ü C Ü

Gidiyorduk: Kar üstünde bir incecik çığırдан;
Gidiyorduk: İri buzlar sarkıtmaştı her saçak;
Gidiyorduk: Ben hayvanın üzerinde o yayan;
Gidiyorduk: Ben giyimli, o savallı yalınayak.

Sefilciğin yırtık pırtık bir uruba sırtında,
Görünüyor gibi idi vücudunun her yeri.
O çatlamış, mosmor olmuş dudakları altında
Birbirine vuruyordu beyaz, güzel dişleri..

- Oğlum, her bir seferinde sen kaç para alırsın?
- Bir metelik.
- Evin nerde? Kimin kimsen var mıdır?
- Ne evim var, ne kimsom var...
- Gece nerde kalırsın?
- Ahırların gübrelikte... Sıcak olur, ısıtır.

Ey, kimsesiz, sefil çocuk! Ben seksen yıl yaşasam
Bu acıklı sözlerini hiç bir vakit unutmam;
Kim bilir ki bu akşam da böyle bir kış gününde,
Sana karşı duvar olan hangi ahır önünde
Aç ve çıplak bir dilenci gibi titrer durursun?
Ellerini: "Açın!" diye hangi taşa vurursun?..

Ah, bu acı hallerini düşündükçe senin ben
Soğuk bir şey duyar gibi oluyorum içimden;

Ateşleri beyaz küllü mangalımın başında
Vücuduma kar yağıyor gibi bir şey olmada;
İşte ben de senin gibi titremeğe başladım.
Donuyorum, çekiliyor her yerimden hayatım!..

AHRETLİK

- Buyurunuz kahvenizi! Baktım bir kız, köy kızı...
Yanağının çıkıklığı, minimini ağızı,
Her bir hali: "Anadolu goncasıyım!" demekte.
İç çekişi, titrek sesi, o kızarmış gözleri,
Melûl melûl bakışları, bükük boynu, her yeri
Bir çok şeyler okutuyor bu acıklı çiçekte...

- Kızım, senin anan, baban, kimin kimsen var mı?
- Var.
- Neredeler?
- Onlar, bacım, hepsi köyde kaldılar.
- Nerelisin?
- Bolu'luyum.
- Niçin geldin?
- Bunaldık;
- Tarlamızı süremedik, yiyeceksiz, aç kaldık.
- Peki, senin İstanbul'a gelmen ile nolacak?¹
- Benim birkaç yıllığımla babam öküz alacak...

Ne acıklı bir haldir bu?.. Baba evlât satıyor;
 Bir mâsumun gözlerine her gün yaşlar doluyor;
 Bir el onun bal ömrüne her gün ağu katıyor;
 Bir çift öküz uğurunda bir kız kurban oluyor.

Bari sizler dokunmayın şu yuvasız kuşcuğa;
 Dokunmayın, memleketin şu bereli gülüne;
 Dokunmayın, anasızdır, dokunmayın çocuğa;
 Dokunmayın, şimdi ağlar; dokunmayın gönlüne!

A N A D O L U

G e n ç l i ğ e

Yürüyordum: Ağlıyordu ırmaklar;
 Yürüyordum: Düşüyordu yapraklar;
 Yürüyordum: Sararmıştı yaylalar;
 Yürüyordum: Ekilmişti tarlalar.

Bir ses duydum, dönüp baktım, bir kadın;
 Gözler dönük, kaşlar çatık, yüz azgın;
 Derileri çatlak, bağı kapkara;
 Sağ elinin nasırında bir yara;

---

1. Nolacak = ne olacak.

Başında bir eski püskü peştemal;
Koltuğunda bir yamalı boş çuval!..

- Ne o bacı?
- Ot yiyoruz, nolacak!..
- Tarlan yok mu?
- Ne öküz var, ne toprak.
Bugünedok ırgat gibi didindim;
Çifte gittim; ekin biçtim, geçindim.
Bundan sonra...
- Kocan nerede?
- Ben dulum.
Kocam şehit, bir ninem var, bir oğlum.
- Soyun, sopun?
- Onlar dahi hep yoksul!
Ah, efendi, bize karşı İstanbul
Niçin böyle bir sert, yalçın taş gibi?
Tağraların hayvanlık mı nasıbu?

F A R U K N A F İ Z Ç A M L İ B E L (doğ.1898) -
tanınmış Türk şairlerindendir.

KÖYDE KIŞ

Her ocaktan tüter bir ince duman,
Çeşmeler bir çocuk sesiyle güler.
Çingiraklarla canlanır korudan
O çobansız kalan beyaz sürüler...

Karlı dağlarda çağlıyanlar akar,
Yayılr ufka bir gümüştten ses.
Sarıyor dul kalan söğütleri kar,
Basık evlerde münzevi herkes!

Bazı bir yolcu ürperir tepeden,
Hasta kalbinde bir damar sızlar.
Nerde omzunda destisiyle geçen,
Çeşmelerden su dolduran kızlar.

ÇOBAN ÇEŞMESİ

Derinden derine ırmaklar ağlar,
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi...
Ey, suyun sesinden anlıyan dağlar,
Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi?

"Gönlünü Şirin'in aşkı sarınca
Yol almış hayatın ufuklarınca,
O hızla dağları Ferhat yarınca
Başlamış akmağa çoban çeşmesi..."

O zaman başından aşkındı derdi,
Mermeri oyardı, taşı delerdi.
Kaç yanık yolcuya soğuk su verdi,
Değdi kaç dudağa çoban çeşmesi..

Vefasız Aslı'ya yol gösteren bu,
Kerem'in sazına cevap veren bu,
Kuruyan gözlere yaş gönderen bu,
Sızmadı toprağa çoban çeşmesi!

Leylâ gelip oldu, Mecmın mezarda,
Bir susuz yolcu yok şimdi dağlarda!
Ateşten kızaran bir gül arar da,
Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi!

Ne şair yaş döker, ne aşık ağlar,
Tarihe karıştı eski sevdalar.
Beyhude seslenir, beyhude çağlar,
Bir sola, bir sağa çoban çeşmesi!..

Y U S U F Z İ Y A O R T A Ç (doğ. 1896) - ta -
nınmış şair ve muharrirlerdendir. İstanbul'ludur.

E V İ M

Dedemden yadığâr olan bu evi
Kışın fırtınası, yazın alevi
Daha ben doğmadan ihtiyarlatmış!

Bazı bir bülyaya fikrim dalar da
Düşünür, derim ki: bu odalarda
Kim bilir kaç kişi oturmuş, yatmış!

Şimdi bir ben varım, bir de annem var,
- Zati ondan başka dünyada nem var?
Benim ömrüm onun, onunki benim!

Senelerdenberi; akşam oldu mu,
Durgun gözleriyle her gün yolumu
Ondan başka yok ki bir bekliyenim!

T E V F İ K F İ K R E T (1868 - 1915) - edebiyatı
Cedide devrinin şiirde en mümtaz üstadı olan değerli şa -
irdir, İstanbul'da doğdu.

P A P A T Y A

Mahar olsun da seyredin
Nasıl süsler bayırları,
Zümrüt gibi çayırları
Yüze gülen o nazenin
Gelin yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

Tarlalarda hoşâ giden
 Sarı, turuncu, pembo, mor,
 Birçok dilber çiçek olur;
 Bence güzeldir hepsinden
 Güler yüzlü papatyalar,
 Altın gözlü papatyalar.

Yaprakları kıvır kıvır;
 O da ayrı bir güzellik.
 Eoy pos, boyun ipincecik;
 Hem güzel, hem de nazlıdır
 Gelin yüzlü papatyalar,
 Altın gözlü papatyalar.

Rüzgâr eser: kâh o yana,
 Kâh bu yana, hep beraber,
 Dalga dalga eğilirler;
 Ferah verirler insana
 Güler yüzlü papatyalar,
 Altın gözlü papatyalar.

R I Z A T E V F İ K B Ü L Ü K B A Ş I (doğ.1868) -
 filozof diye meşhur, fakat daha ziyade şair olan fikir
 adamlarındandır..

TEVFİK 'FİKRET'İN MEZARINDA

Dediler ki, ıssız kalan türbende
 Vahşî güller açmış; görmeğe geldim.
 O cennet bağının hâkine ben de
 Hasretle yüzümü sürmeğe geldim.

Dediler ki, sana emel bağıyan,
 Kabrinde diz çöküp bir dem ağlıyan

Bermurad ¹ olurmuş ben de bir zaman
Ağlayıp murada ermeğe geldim.

Şu hicran yılının sonbaharında
Jalolcer titrerken çimenzarında
Gün doğmadan evvel ben mezarında
Matem çiçekleri dermeğe geldim.

Seni andım bütün gam çekenlerle,
Aşkî hak uğruna yaş dökenlerle,
Sarı gonca ² veren şu dikenlerle
Taşına bir çelenk örmeğe geldim.

Yadın ölüm gibi bir sırrı mübhem,
Neş'ei sevda mı bu hissi elem?
Ruhumda ne füsün eyledin, bilmem
Bugün sana gönül vermeğe geldim.

N A İ M H A Z İ M

SAMİH RIFAT'IN ÖLÜMÜNE.

Bu sabah acı bir haber geldi,
Dediler: Samih de göğe yükseldi.
Duyunca çırpındım, çırpındım sanki
Zehirli bir süngü bağırimi deldi.

Tâ eskiden sana saygı taşırdım,
Seninle dertleşir ve anlaşırdım;
İstemezken bir an senden ayrılmak,
Öldün dediler de, Samih, şaşırdım.

-
1. Bermurad (far. - ar.) - arzusuna kavuşan, dileğine eren.
  2. Gonca = konca.

Bilgime kaynaktın, duyguma ışık,
Tatlı dillerine olmuştum âşık.
Neler bekliyordum senden ülküme
Umutlarım oldu karmakarışık.

İçli bir şairdin, yazardın ince,
Susardı ağızlar sen söyleyince.
Gür seslerin artık gelmiyecek mi,
Dindi mi iniltin, Samih, bu gece?

Tırmandım üstüne şanlı yokuşun,
Yüceltti Türk'lüğü yüksek buluşun;
Bilginden biz daha neler beklerdik,
şu dertten olsaydı bir kurtuluşun!

Acın içerimi eritti, yaktı,
Bir sel oldu sanki, gözümde aktı.
En yüce taçlara yaraşan başın,
Toprağa mı böyle karışacaktı?

Hayır, sen ölmedin, ey büyük ölü!
Seninle yaşıyor Türk'lüğün gönlü,
Hiç ölmez soyunun içerisinde
Varlığın kalacak daim gömülü.

Sen tatlı uykuna dal ki biz varız,
En derin saygıyla seni sararız
Derin bir güvenle uyu kabrinde,
Senden kalanları biz tamamlarız.

O R H A N S E Y F İ O R H O N (doğ. 1890) - ta -
nınmış şair ve muharrirlerdendir.

ANADOLU TOPRAĞI

Senelerce sana hasret taşıyan
Bir gönülle kollarına atılsam,

Ben de bir gün kucağında yaşayan
Bahtiyarlar arasında katılsam!

En bakımsız, en kuytu bir bucağın
Bence "Eren bağı" gibi güzeldir.
Bir yıkılmış evin, harap ocağın
Şu heybetli saraylara bedeldir.

Kadir Mevlâm, eğer senden uzakta
Bana takdir eylemişse ölümü,
Rahat etmem bu yabancı toprakta,
Cennette de avutamam gönlümü.

Anladım ki sevda, gençlik, şeref, şan...
Asılsızmış şu yabancı dünyada.
Hasretinle yat ellerde dolaşan,
Hızırı bulsa, gene ermez murada.

Yalnız senin tatlı esen havanda
Kendi milli gururumu sezerim.
Yalnız senin dağında ya ovanda
Başım gökte, alnım açık gezerim..

Hürrüm, derim, eskisinden daha hür,
Zincirinle bağlanırsa ayağım.
Şimdikinden daha ferah görünür
Zindanında olsa bile durağım.

Bir gün olup kucağına ulaşısam,
Gözlerimden döksem sevinç yaşımı,
Sancağının gölgesinde dolayısam,
Öpsem, öpsem toprağını, taşını!

N E C İ P F A Z I L (doğ. 1905).

YUNUS EMRE'YE

Kaç mevsim bekleyim daha kâpında,
Ayağında zincir, boynumda kement
Beni de piştiğin belâ kabında
Kaynata kaynata buhara kalbet!

Bekletme "Yunus"um, bozuldu bağlar
Çalıyor saatler, geçiyor çağlar;
Veriyor, ayrılık dolu semalar
İçime, bayıltan acı bir lezzet.

Rüzgâra bir koku ver ki hırkandan,
Geleyim, izine doğru arkandan;
Bırakamam, tutmuşum artık yakandan,
Medet, ey şairim, "Yunus"um medet!!!

N A Z İ M H İ K M E T (1902-1963) - çok tanınmış
inkılâpçı şairlerdendir. Şiirlerinde gerek şekil, gerek
konu ve söyleyiş bakımlarından pek önemli bir şahsiyet ve
orijinallik göstermiş, "Serbest Nazım" çıkışınının bayrakta-
rı olmuştur.

KEREM GİBİ

Hava kurşun gibi ağır!

Bağır,

bağır,

bağır,

bağırıyorum.

Koşun,
 kurşun
 eritmeğe
 çağırıyorum...

O diyor ki bana!
 - Sen kendi sesinle
 kül olursun ey!
 Kerem
 gibi
 yana
 yana...

Deeeert
 çok
 hem
 dert
 yok...
 Yürekların
 kulakları
 sağır...

Hava kurşun gibi ağır...

Ben diyorum ki ona:
 - Kül olayım
 Kerem
 gibi
 yana
 yana.

Ben yanmasam,
 sen yanmasan,
 biz yanmasak,
 nasıl
 çıkar

karanlıklar

aydınlığa...

Hava toprak gibi gebe,

Hava kurşun gibi ağır.

Bağır,

bağır,

bağır,

bağırıyorum.

Koşun,

kurşun

eritmeye

çağırıyorum...

KALBİM

Göğsümde 15 yara var!..

Saplandı göğsüme 15 kara saplı bıçak!..

Kalbim yine çarpıyor,

Kalbim yine çarpacak!!!

Göğsümde 15 yara var!

Sarıldı 15 yarama

Kara kaygan yılanlar gibi karanlık sular!

Karadeniz boğmak istiyor beni,

Boğmak istiyor beni

Kanlı karanlık sular!!!

Saplandı göğsüme 15 kara saplı bıçak

Kalbim yine çarpıyor,

Kalbim yine çarpacak!..

Göğsümde 15 yara var!

Deldiler göğsümü 15 yerinden,

Sandılar ki, vuramaz artık kalbim kederinden.

Kalbim yine çarpıyor,

Kalbim yine çarpacak!!!

Yandı İ5 yaramdan İ5 alev,
 Kırıldı göğsümde İ5 kara saplı bıçak...
 Kalbim,
 Kanlı kızıl bir bayrak gibi çarpıyor,
 Ç a r - p a - c a k !

G İ D E N

Camların üstünde gece ve kar.
 Bembeyaz karanlıkta parlıyan raylar
 Uzaklaşıp kavuşulmamayı hatırlatıyor.
 İstasyonun üçüncü mevki bekleme salomunda
 Siyah başörtülü, çıplak ayaklı bir çocuk yatıyor.
 Ben dolaşıyorum...
 Gece ve kar - pencerelerde...
 Bir şarkı söylüyorlar içerde...
 Bu, giden kardeşimin en sevdiği şarkıydı;
 En sevdiği şarkı..

En sevdiği...

En...

Kardeşler, bakmayın gözlerime
 Ağlamak geliyor içimden...
 Bembeyaz karanlıkta parlıyan raylar
 Uzaklaşıp kavuşulmamayı hatırlatıyor.
 İstasyonun üçüncü mevki bekleme salonunda
 Siyah başörtülü çıplak ayaklı bir çocuk yatıyor...
 Gece ve kar pencerelerde...
 Bir şarkı söylüyorlar içerde...

MUKADDES KİTAPLAR

Yaldızlı meşin kaplı
 Parçalanmış kitabı,
 Ay altında, dün gece,
 Deli bir derviş gibi,
 Mumu sönmüş, rahlesi yere devrilmiş gibi,

Okudum saatlerce...

•

Yaldızlı meşin kaplı
Parçalanmış koynunda uyuklayan kitabın
Çevirdikçe küf kokan her sarı yaprağını
Sandım ki eşiyorum bir mezar toprağını.

•

İnce el yazıları doğruldu birer birer,
Masalarda söylenen yüzleri gösterir.
İblis bir yılan oldu, Adem Havva'ya kandı;
Kardeşini öldüren lânetli ruhu gördüm.
Koca tahta bir gemi ummanlarda çalkalandı;
Ufuklardan güvercin bekleyen Nuh'u gördüm
İsmail'in topuğu kumdan çıkardı zemzem;
Turisina'da Musa kaldırdı kollarını;
Asasını vurunca yarıldı bahri kulzum;
' Buldu Ben-i İsrail Kudüs'ün yollarını...
Zekeriya zikrini bir sonsuz aha verdi;
Doğdu İsa, bikrini Meryem allaha verdi;
Kureyşî Muhammed'e kucak açtı Medine;
Bir ateş mezar oldu Kerbelâ Hüseyin'e.
Sayfalar döndükçe, bunlar hep birer birer
Doğrulup devrildiler.

Ay battı, güneş doğdu,
Kalbimde ateş doğdu.
Yaldızlı meşin kaplı
Parçalanmış kitabı
Varsın gömülsün diye bir ebedî uykuya,
Attım kör bir kuyuya.

•

Yazık, yazık bize ki asırlarca aldandık,
Karanlıktan çizilen yüzleri görmek için,

Görüp yüz sürmek için.
 Yazık, yazık bize ki bir çırağ gibi yandık.
 Ne gökten necat geldi, ne bir parça merhamet,
 Çalışan esirlere İsa, Musa, Muhammet,
 Sade bir kuru dua, bir tütsü, buhur verdi;
 Masal cennetlerinin yollarını gösterdi.

Hâlâ biz köleleriz, efendilerimiz var;
 Hâlâ her mel'un taşı yosunlanmış bir duvar,
 "Esir - efendi" diye koymuş da atlarını.
 İki bahta ayırmış arşın evlâtlarını.

Efendiler, ağalar, evliyalara, keşişler,
 Ebedî karanlığın boğulsun kollarında.
 Artık temiz ruhların aydınlık yollarında
 Sade bir din, bir kanun, bir hak:

İşliyen dişleri!

O R H A N V E L İ (1914 - 1950)-son devir şairle -
 rindedir.

B E D A V A

Bedava yaşıyoruz, bedava,
 Hava bedava, bulut bedava;
 Dere tepe bedava;
 Yağmur, çamur bedava;
 Otomobillerin dışı,
 Sinemaların kapısı,
 Cemekânlar bedava;
 Peynir, ekmek değil ama
 Acı su bedava;
 Kelle fiyatına hürriyet;

Esirlik bedava;
Bedava yaşıyoruz, bedava.

O R H A N Ş A İ K G Ö K Y A Y

H E Y, NE ŞİRİNDİR BU DÜNYA!

Hey, ne Kara aznavurdur ¹ bu Dünya,
Nece yiğit yıkar, kendi yenilmez;
Binmeyigör bir kez bu huysuz taya,
Alır gider seni, geri dönülmez,
Uçardan ileri yürür bu Dünya!

Bu keklik sekişli, gül avazlıymış,
Şu ala gözlüymüş, saz benizliymiş,
Güz-alma yanaklı, al kirazlıymış,
Demoz, çeker yayı, oku yanılmaz,
Tâ can evimizden vurur bu Dünya!

Dışımız gündöndü, içler kapanık,
Gönül o yana, yüz bu yöne dönük,
Bir kervandır göçtük, adımız konuk,
Konuğa ağulu şerbet sunulmaz,
Hey, ne mene saki bu sarhoş Dünya!

Vaktinde biz de bir iş işleridük,
Yemişler devşirür, kuş kuşlaridük,
Bengi su içmişçe düş düşleridük,
Noldu ya, birinin adı anılmaz,
Ne dolu bu Dünya, ne boş bu Dünya!

Gökyay'ım der, kara yazı, ak yazı,
Tükür bal ağzından şu zıkkım sözü,

1. Aznavur - asık, azık çehreli, asabî, sert bir adam.

Çalmamak üstündür, böyle bir sazı,
Üst perdeden, alt perdeye inilmez,
Şirin mi şirindir, bu Kahpe Dünya!

(Türk Dili, c. XIII, I48)

H A L İ T F A H R İ O Z A N S O Y (doğ. 1891)
tanınmış şairlerdendir.

* * *

Holden zaman zaman saat çalmada
Ve evin içinde sessiz bir oda,
Bir ömrün söndüğü, hayâl olduğu.

Sanki hava bile boşaldı onsuz,
Bu gidiş öyle gidiş ki sonsuz,
Hani yatakçığı, hani koltuğu?

Yine kış akşamı kapalı perde,
Sobası yanmıyor artık bu yerde,
Bu yerde ölümün acı soğuğu.

Hayat donmuş gibi o kaybolunca,
Gül gibi sararıp öyle solunca
Her şeyde, her şeyde onun yokluğu.

H E P O

Gel, dayan, dayanabilirsen bu acıya
Gündüzü gecesine kadar karanlık
Bir boşluk içinde
Kalbin sancıya sancıya
Dayan, dayanabilirsen bu acıya!

Saat vurur, onu hatırlarsın,
 Sofra kurulur, onu hatırlarsın,
 Gelen odur, giden odur, onu hatırlarsın,
 Konuştuğun o,
 Düşündüğün o,
 Ağladığın o,
 Dayan, dayanabilirsen bu acıya!

("Türk Dili", c.XIII,150)

F A Z I L H Ü S N Ü D A Ğ L A R C A

MUSTAFA KEMAL'İN TOPRAĞI

Duyuyor musunuz,
 Dönüştü Mustafa Kemal toprağa,
 Yeni bir aydınlık ta içeri
 Ulaştı ulaşacak
 Yaprığa.

Ne güzel,
 Kapsar dağı ovayı ini.
 Buğdaydan çavdara,
 Geçmişten geleceğe doğru
 Toprak, yaşamada eylemini.

Ne güzel,
 Yer dibinden parlayan karaltı.
 Yeni bir düşüncenin,
 Yeni bir kurtuluşun
 Kocaman bilinç altı.

Ne güzel,
 Şu tarla, şu yemyeşil kır.

Bütün görkemleriyle
 Bir özgürlüktür bize,
 Bir atadır.

Duyuyor musunuz,
 Mustafa Kemal şimdi toprak.
 Yeryağı, boraksı, pamuğu, demiri, tütünü,
 Ulusal derinliklerinden
 Ayağa kaldıracak.

("TÜRK DİLİ", s.218, kasım, 1969)

ŞEMAHILI OLMAK

Akur ya kocaman bir su
 Şemahı kentindeyim.
 Üzümlerde toprağın uyanık uykusu
 Şemahı kentindeyim.

Bir çınar bir ardıç bir çam bir kavak
 Şemahı kentindeyim.
 Gökyüzü yeryüzünden ak
 Şemahı kentindeyim.

Yalnızlık nerdesin der ya
 Şemahı kentindeyim.
 Çöllerden kervanlar beni bırakır gider ya.
 Şemahı kentindeyim.

("TÜRK DİLİ", s.221, şubat, 1970)

G Ü R C Ü P R E N S L İ K L E R İ

GURCİSTAN

Eski ismi KARTLİ olan GEORGİA'ya Yunanlılarla Romalı - lar İBERYA ve Osmanlılarla İranlılar da GURCİSTAN derler; KARTLİ, asıl GURCİSTAN'ı ihtiva edip Kuzeyde Ossetiya ve Dağıstan, Güneyde Revan (Erivan), Batıda Guriya ve İmeretiya (İmereti) ile sınırlanmış olup fakat bu hudut muhtelif tarihlerde genişliyerek Gurya, Mingrelya, Abhazyaya ve İmeretiya ve hattâ Dağıstan'ı da içine almış ve Güneyde Aras nehrine kadar inmiştir.

Gürcüler hıristiyan dininde (Ortodoks) olup Gürcü kiralı I A l e k s a n d r (1413-1442) son zamanlarında memleketi üç oğlu arasında taksim ederek bu suretle memleketi, İmeretiya (Açıkbaş), Kahetya ve Kartli (Asıl Gürcistan) olarak üçe bölünmüştür. Bunlardan İmeretiya Ruslar tarafından işgal edilinceye kadar ayrı bir prenslik halinde kalmış ise de diğer ikisi az sonra birleşmiştir; Kartli veya Kârtli'nin merkezi T i f l i s idi.

OSMANLILARLA İLK TEMAS

Osmanlıların Gürcülerle ilk teması Yavuz Sultan Selim'in Trabzon valisi bulunduğu zamana tesadüf eder; bundan sonra Çaldıran seferinde Gürcü kiralı orduya kasaplık hayvan göndererek askerinin sıkıntısını bir dereceye kadar hafifletmişti. Kanunî Sultan Süleyman'ın İran'a yaptığı seferleri esnasında vaziyeti icabı olarak yakınlığı cihetiyle birçok defa İran'a ve bazan Osmanlılara meyleden Gürcüler'in mecburen iki tarafı hareketleri ve Osmanlı hüküm -

darının Avrupa'daki seferleri esnasında İran'ın teşvikiyle mütecaviz vaziyet almaları (956 H. 1549 M.) üzerine ikinci vezir Kara Ahmet Paşa tarafından bir buçuk ay süren bir harekâtı müteakip yirmiden fazla kaleleri elde edilmiştir.

Asıl Gürcistan haricinde kalıp sonradan bunun hududu içine girmiş olan İmeret, Dadyan (Kolhida veya Mingreli prensliği), Guriel kısımları ayrı ayrı beylik olup onaltıncı asır sonlarına doğru yapılmış olan Osmanlı tahri - rinde vergi ile mükellef olarak İmeretliler altmış bin, Dadyanlar seksen bin ve Gurullar (Guryalılar) ise otuz bin hane olup Osmanlı nüfuzu altına girmiş olan bu üç sancaktan ikisine, yâni Dadyan ile Guriel'e birer miktar haraç konulmuş olup İmereti yâni Açıkbaş hanlığı vergi - den bir müddet muaf tutulmuştu. Bunlardan Dadyanlar onyedinci asırda icabında, iki yük akçe cizyeleri mukabi - linde tersano için Halep arşınıyla seksen bin arşın kir - pas (keten ve kendirden dokunmuş bez) verirlerdi. Bunu vermedikleri zaman cizyelerini elçileriyle gönderip tes - lim ederlerdi.+))

Bu üç sancaktan İmereti beyine Osmanlılar (Açıkbaş han) derlerdi; İmereti veya Açıkbaş prensliği, Merkezi Ahışa olan Çıldır eyaletinin kuzeyinde ve Gürcistan ile Kartli prensliğinin kuzey-batısına düşer; İmereti'nin kuzey tarafında Osmanlıların Kutayıs bölgesi vardır. Ming - reli veya Dadyan prensliği kısmen Karadeniz'e de sahip olup kuzeyinde Abaza bölgesi vardı; Guriel prensliği ise Mingreli'nin güneyinde ve Karadeniz sahilinde bulunup Poti bunun iskelesidir. Bu üç sancaktan başka Lala Mustafa Paşa serdarlığında (986 Cemaziyel âhır, 1578 Mayıs sonu)

+) Riko (Fransızca tercümesi, s.166), Mingrellilerin her üç senede bir vergi olarak yedi genç erkek ve yedi genç kız ve birtakım esir getirdiklerini yazmakta ise de elimizdeki vesikalarda böyle bir kayıt yoktur; belki bunlar muayyen vergilerden başka saray için yollanmış - lardır.

İran'a tâbi olan D a v u d H a n 'ın *) Osmanlılara itaat teklifini kabul etmiycek İnan'a kaçması üzerine T i f l i s 'te alınmıştı. Bu kısım Gürcistan beyliği Jorj Başiaçık ile Rovan ve Şirvan arasındaki Kahetya be-yi A l e k s a n d r tarafından istendi; fakat Lala Mustafa Paşa, islâmîyeti kabul şartıyla T i f l i s 'i A l e k s a n d r 'a vermeğe muvafakat eyledi ise de bu, dininden dönmedi; bunun üzerine Mustafa Paşa, D a v u d H a n 'ın arazisinden bazı yerleri A l e k s a n d r H a n 'a vormekle beraber T i f l i s 'i eyalet haline koyarak Solak Ferhad Paşa'nın oğlu Mehmet Bey'e verip T i f l i s kalesine muhafız asker ve mühimmat koydu.**)

İmereti, Dadyan, Guriel (Gurya) beyleri vefat edince yerine kim inha edilirse onun beyliği hükümet tarafından tasdik edilirdi; daha sonra Kafkasya'daki harekât esna - sında Kartil veya Kartlı, Mekril veya Mingrel ve Zagem hanlıkları da bazan Osmanlı hâkimiyetini kabul edip bazan da İnan devletine sadık kalmışlardır.

Kârtıl yani asıl Gürcistan hâkimi S i m o n H a n , Ferhad Paşa'nın İnan seferinde devlete itaat ederek ver - giyi kabul etmiş kendisine merkez olan - çünkü T i f l i s Osmanlıların eyalet merkezi olmuştu - Gori ile diğer kale - leri kendisinden sonra evlâdına kalmak üzere ahidnâme ve - rilmıştır. Fakat S i m o n H a n , cevval ele avuca sığ - maz bir adam olduğundan etrafa tecavüz ederek ortalığı karıştırır, kendisine nasihat yollu fermanlar gönderilir ve bu suretle zâhiren bir itaat gösterip fırsat bekledi.

*) D a v u d H a n sonradan islâmîyet kabul ederek kendisine Maraş Beylerbeğliği verilmiştir.

**)Tiflis hâkimi olan D a v u d H a n daha sonra ser - dar Ferhad Paşa vasıtasıyla 992 H. 1584 M. de hükûmete müracaat edip bir oğlu ve beş kişiden mürekkep maiyyeti ile İstanbul'a gönderilmesini istemiş ve geldiği za - man kendisine Divanı hümayunda ziyafet çekilmiş ve bun - dan sonra pâdişah tarafından kabul olunarak Maraş bey - lerbeğliğine tayin olunmuştur. Davud Han tayininden sonra F.Paşa'nın yanına giderek kardeşi Simon Han'dan alınan yerlerin ocaklık olarak D.Han'a verilmesi hakkı nda F.P.-ya hüküm gönderilmiştir (992 Zil.),Selâniki,s 187.

S i m o n H a n IO08 M. de fırsat bularak serkeş - liğe bağladığından Tebriz muhafızı ve Van beylerbeğisi Ca - fer Paşa'nın gayretiyle Gürcü beylerinden Kahet Beyi A l e k s a n d r H a n ve oğullarıyla beraber ele ge - çirilip A l e k s a n d r katl olunarak S i m o n ile A l e k s a n d r 'ın oğulları İstanbul'a gönderilerek Yedikule'de hapsedilmişlerdir.

S i m o n H a n daha sonra islâmiyeti kabul ile Mehmet Paşa olmuş ve I Ahmet devrinde vefat etmiştir.*)

Gürcü hanlarından Kârtıl beyi M a g r a v (= Moura - vi) ile Zagem (Zegem) hâkimi T a h m o r s H a n 'lar onyedinci asırda meşhur olan Gürcü beylerindendir. Bun - lardan M a g r a v IO26 H. I6I7 M. senesinde Osmanlı devletine itaat edip İran'ın, Gürcistan'a ve oradan Os - manlı memleketlerine kasdetmek istediği mütalâasıyla yar - dımcı kuvvet istemiş bunun üzerine B a t u m (Trabzon) beylerbeğisi Ömer Paşa, bazı sancak beyleri ve Osmanlıla - ra vergi veren Gürcü sancak beyleri, M a g r a v 'a yar - dıma memur edilmişlerdir. Diğerleri yani Zakem beyinin oğlu olan T a h m o r s H a n 'ın büyük babası Levend Han oğlu Aleksandr Han, XVI yüzyılın sonlarına doğru yani 986 H. I578 M. de Osmanlıların yüksek hâkimiyetini kabul ede - rek ilk senelerde otuz yük ipek yollardı. Daha sonra yani IO0I H. I593 M. tarihli bir hüküm ile her yıl devlet hazi - nosine on yük akçe vergi vermesi tekarrür etmişti. A l e k s a n d r , İran hududu üzerine bulunması sebebiyle icabında Şaha tâbi olurdu. Ruslarla da şüpheli münasebet - lerde bulunduğu da vâkidi. Bunun oğlu T a h m o r s Han gayet güzel olup genç iken Şah Abbas bunu bir vesile ile hizmetinde kullanmış ve sonra merkezi olan Zagem'e, han tayin etmiştir; fakat bir müddet sonra T a h m o r s Han Şah Abbas'a muhalefet ederek tecavüze geçmesi üzerine İran Şahı onun azlı ile yerine prens neslinden olmayın

*) IOI7 H. I608 M. de hayatta olduğu bir vesikadan anlaşıl -
 ıyor (Emiri tasnifi Birinci Ahmet devri vesikaları, num
 ra 503).

M a g r a v 'ı han yapıp Tahmors'un takibine göndermiş ise de Tahmors, Açıkbaz Hanı'nın (yani İmereti prensinin) yanına kaçmıştır.

Bunun üzerine, Şah Abbas, Gürcistan'ın bir kısmına Peyker Sultan adında bir bey tayin edip M a g r a v H a n'ı da kendi korucubası Karcgay Han ile beraber bunun yanına vermiş ve tahrip edilen Zagem şehrinin yerine yeni merkez olan diğer bir şehri (Kelhis = کلخيس) îmar ile vergiden muaf olmak üzere oraya birçok Gürcüleri celbetmişti.

Şah Abbas'ın, bu havalideki bütün Gürcüleri öldürmek üzere - Magrav da dahil - verdiği gizli tahrirat yanlışlıkla Magrav'ın eline geçtiğinden ihtiyatlı hareket ile Gürcüleri ele alıp bir gün uydurma bir tertip ile Tahmors geldi diye Karcgay Han'ı çadırından çıkarıp öldürmüş ve İran kuvvetlerini bozmuştur.

Magrav bunu yapmakla beraber Han neslinden olmadığı için halk kendisine meyletmeyip eski haneları olan Tahmors Han'ı istediklerinden Osmanlı hududu üzerinde bulunmakta olan Tahmors Han hcmen memleketine dönerek hükümdarlığını tekrar ele almıştır.*) Magrav da bunun üzerine bir kısım maiyeti ile Osmanlı devletine iltica ederek Gence, Karabağ, Şirvan ve hattâ Erdebil'in' bile zabtı mümkün olduğundan bahis ile katletmiş olduğu Karcgay'ın başını göndermek sûretiyle Osmanlı serdarını o tarafa sevk etmek istemiştir; fakat Hafız Ahmet Paşa Bağdat üzerine memur olduğu için Azerbaycan taraflarına gitmiyerek o tarafa Trabzon (Batum) beylerbeğisi Ömer Paşa'yı serdar tayin oyleyip göndermiştir (1034 H. 1625 M.). Magrav, daha sonra Husrev Paşa sadaretinde Erzurum'da orduya ve oradan da İstanbul'a gelmiş islâmiyeti kabul edip Mehmet adını ularak Karahan beylerbeğliğine tayin edilmiştir. Magrav'ın Konya'ya gönderdiği mütesellim'in halka yaptığı muamele bir ayaklanmaya sebebiyet verdiği için veziri âzam ve serdar Husrev Paşa'nın

*) Tahmors Han, İranlıların taarruzları üzerine 1042 H. 1632 M. de memleketini tekrar bırakarak Açıkbaz Han'ın yanına kaçmıştır.

emriyle Magrav ile oğlu Malep'te idam edilmişlerdir.

1043 H. 1633 M. de Guriel ile Dadyan beyleri aralarında ittifak ederek İranlıların Bağdad'ı muhasarası ve muvaffakiyetleri üzerine Osmanlılardan yüz çevirip İran'a tâbi olmuşlar, hattâ Guriel beyi kızını, Tahmors'un yerine Zagem ve Kartil'e han tayin edilen Husrev Mirza'ya vermiş olduğundan Gürcistan işi karışmıştır.

Guriel beyinin kızının Husrev Han'a gitmesi için Açıkbaş topraklarından geçmesi icabettiğinden Açıkbaş hanı ile sâbık Zagem hükümdarı Tahmors Han buna mani olmak istediğince de bir taraftan Husrev Bey otuz bin kişilik Kızılbaş kuvveti ve diğer taraftan Guriel hâkimi kendi askeriyile mukabele ettiklerinden Açıkbaş Han'ı mağlup ve maktul olup, Açıkbaşın oğluyla Tahmors Han bir dağlık mahalle saklanmağa mecbur olmuşlardır. Bu suretle Açıkbaş ülkesi istilâ edilerek İranlıların taarruzları Dadyan ve Guriel vasıtasıyla Günye ve Trabzon hududlarına kadar dayandığından Osmanlı hükümeti o taraflarda da müdafaa tertibatı almıştı (1043 H. 1633 M.).

Rusların, çar Müthiş İvan zamanında Astrahan'ı aldıktan sonra kuzey Kafkasya'ya nüfuz etmeleri hem siyâsî ve hem iktisadî bakımdan bu havalide mühim tesir yapmış ve bu kıtadaki Türk, Çerkes ve Gürcüleri kendi tarafına çekmeğe başlamış ve hattâ bir kısım Çerkes ve Çeçen beyleri bizzat Moskova'ya gidip bilhassa Çeçenler Kırım hanları ve Osmanlılara karşı İvan'ın himayesini bile istemişlerdir.

Rusların Kuzey Kafkasya'da nüfuzlarını iyice tesis etmeleri güneydeki Gürcüleri de onun tarafına çekmeğe başlamış, bu hal bilhassa XVI yüzyıl sonlarından itibaren bariz bir şekil almıştır.

1011 H. 1602 M. de İstanbul'a harac ve pişkeş getiren Zagem Levend Han ile Simon oğlu Yorgi Han'ı görmekteyiz; yine bunun gibi 1093 H. 1682 M. de Guriel hâkimi ile Açıkbaş Han'ın ve Şamhal denilen Komuk beyinin elçileri vergilerini vermek üzere İstanbul'a gelmişlerdir.

Kafkas kıtası sekencesi ve bilhassa Gürcülerle, Çerkesler XVI yüzyıl sonlarından itibaren gündün güne büyümekte olan Rusya ile dostano münasebetler tesis etmişlerdir ki bunun neticesi olarak XVIII yüzyılda Ruslar burada mühim rol oynamışlardır.

(Prof. İ.H. UZUNÇARŞILI, OSMANLI TARİHİ, III cilt, 2 kısım, Ankara, 1954, s. 104 - 110).

LALA MUSTAFA PAŞA'NIN İSTANBUL'DAN HAREKETİ

... İran seferi serdarlığına tayin edilen Lala Mustafa Paşa Gürcistan ve Şirvan'ın istilâsına memur oldu (1577 / 1578)

Osmanlı devleti İran'a karşı harp açılmasına karar verdiği sırada Osmanlı-İran sınırında bazı şeyler olmaktaydı. Şah Tahmasp'ın ölümü üzerine İran'ın iç emniyeti bozulduğu, aynı zamanda Tahmasp'tan sonra İran tahtına geçenlerden İkinci Şah İsmail 1555 Amasya muahedesi ile teessüs eden barış şartlarına tam mânâsıyla riayet etmediğinden, Osmanlı-İran hududu da sükûnetini kaybetmeye başlamıştı. İşte, 1578 senesinin ilk ayları içinde cereyan eden hudut hâdisesi bu neviden bir şeydi. 31 mart 1578 de İstanbul'a ulaşan habere göre: Osmanlıların İran tarafındaki hududuna bir İran tecavüzü olmuş. Şehrizor beylerbeyi müteçavizlerle harbe tutuşmuş, fakat yenilerek askerini kulelere çekmek zorunda kalmıştır. İranlılar Bağdad civarına kadar uzanan bir akın hareketine bile cür'et etmişler ve rastladıkları hayvan sürülerini itlâf etmiş veya sürerek götürmüşlerdir.

İran hududundan böyle bir haber gelince, Serdar Lala Mustafa Paşa hareketini çabuklaştırmaya gayret etti. Nisanın ilk haftası içinde huzura kabul edilen Lala Mustafa Paşa padişaha veda eyledikten sonra aynı gün merasimle Us-

küdar' u geçti (5 nisan, 1578). Lala Mustafa Paşa'nın Üsküdar'a geçmesinden sonradır ki, sefere çıkacak kuvvetlerin toplanmasına ait ilk hazırlıklar yapıldı. Serdarın İstanbul'dan götürdüğü kuvvetlerin miktarları pek ehemmiyetsizdi. Bunlar: beş bin yeniçeri, bir kaç sipahi bölüğü ve bir miktar top bataryasından ibaretti. Lala Mustafa Paşa harbi bu kadarcık kuvvetle yapacak değildi Onun maiyetine girecek asker Anadolu'dan toplanacaktı. Nitekim Lala Mustafa Paşa sefere çıkmak üzereyken Karaman (Konya), Sivas, Dulkadir (Maraş), Erzurum, Diyarbakır ve Halep beylerbeylerine askerleri ile birlikte serdara iltihakları hususunda emirler yazıldığı gibi Kırım hanı da yardıma memur edilmiş bulunuyordu. Ayrıca, bir müddet önce Diyarbakır beylerbeğliğinden azledildiğinden beri o havalide bulunan Özdemiroğlu Osman Paşa da serdarın emrine girecekti. Lala Mustafa Paşa İran seferine çıkarken "Küh-ül şhbar" isimli eseriyle tanınan müverrih Gelibolulu Ali de ordu münşisi sıfatıyla maiyetinde bulunuyordu. Müverrih Ali, bu fırsattan faydalanarak "Nusretnâme" ismi ile İran seferini anlatan bir eser kaleme almış olduğundan, bu harbin tafsilâtını onun eserinden kolaylıkla tâkip edebiliyoruz.

Serdar Lala Mustafa Paşa Üsküdar'dan hareketinden itibaren doğu Anadolu'ya kadar uzanan uzun yolu pek ağır kat ediyordu. Daha ziyade beylerbeylerinin askerlerinin hazırlanabilmeleri için böyle davrandığı anlaşılan Lala Mustafa Paşa İzmit'e vardığı zaman yeniçerilerin Bolu üzerinden Erzurum'a gitmelerini emrederken kendisi bir miktar asker ile Konya'ya yöneldi. Konya'da Alâeddini Rûmî'nin türbesini ziyaretten sonra yoluna devamla Sivas'a geldi. Sivas'ta bulunduğu sırada Van, Erzurum ve Halep beylerbeylerinden mektuplar aldı. Van beylerbeyi hudutta İranlı'lara karşı bazı muvaffakiyetler kazanıldığını haber veriyordu. Yine bu arada Guriel ve Mingreli Çerkez beylerinden itaatlarını arzettekte olduklarına dair mektuplar geldi.

ORDUNUN ERZURUM'DA TOPLANMASI

Lala Mustafa Paşa 3 temmuz 1578 de Erzurum'a vasil olduğu zaman Gürcistan ve Şirvan'a ilerliyecek Osmanlı ordusunun mühim kısmı burada toplanmış bulunuyordu. Serdar Lala Mustafa Paşa, Erzurum'a dahil olmadan bir gün önce Çermik (Ilıca) konağında Diyarbakır beylerbeyi Derviş, Sivas beylerbeyi Mahmut, Erzurum beylerbeyi Behram ve Maraş beylerbeyi Ahmet Paşa'lar tarafından karşılanmıştı. Ondan bir gün önce de Özdemiroğlu Osman Paşa kendisine iltihak etmişti. İyi bir kumandan olduğunu Yemen hâdiseleri sırasında göstermiş ve bu bakımdan üstün kabiliyetlerini asıl bundan sonra ispat edecek olan Özdemiroğlu Osman Paşa, iki sene kadar önce Diyarbakır beylerbeyliğinden azledilmişti. Yemen hâdiseleri meyanında izah edildiği veçhle, Arnavut Koca Sinan Paşa, Özdemiroğlu'nun en büyük hasmı olup ikinci büyük hasmı da Veziriâzam Sokullu Mehmet Paşa idi. Yemen hâdiseleri sırasında Sinan Paşa yüzünden, Diyarbakır beylerbeyliği sırasında da Sokullu tarafından mağdur edilen Özdemiroğlu: Osman Paşa'nın samimî dostu ise Lala Mustafa Paşa idi. Birinci mağduriyeti esnasında, onun başına daha büyük belâlar gelmesinden koruyan Lala Mustafa Paşa, Özdemiroğlu'nun Gürcistan seferine iştiraki için padişahın emir çıkarttırmakla, kıymetli bir şahsiyetin vücudundan istifadeyi sağlamış oldu.

Özdemiroğlu Osman Paşa Diyarbakır beylerbeyliğinden azledilince, yerine Derviş Paşa tayin edilmişti. Sivas beylerbeyi Mahmut Paşa, Dördüncü vezir Sinan Paşa'nın kardeşi idi. Bu bakımdan, Lala Mustafa Paşa'nın iki hasmının yakınları da sefer münasebetiyle onun emrinde bir araya gelmiş oluyorlardı.

İRANLILARIN TEDBİRLERİ

Anadoludaki hazırlıklar üzerine İranlılar Osmanlıların hakikî niyetlerinin ne olduğunu öğrenmişti. Bunun için bir taraftan huduttaki hâdiseler artarken bir taraftan da

İranlıların mukabil tedbir ve hazırlıklara tevessül ey - ledikleri müşahede edildi. Osmanlı tecavüzünün Gürcistan üzerine vukubulacağını sezen veya istihbar eden İran hükümeti, buna göre tedbir almaya başladı. Maamafih, yalnızca Gürcistan tarafından kuvvet toplamakla da iktifa + etmiyerek Osmanlıların Van beylerbeyliği çevresinde de em - niyet tedbirlerine başvurdu. Nitekim bu cümleden birer ha - zırlık olmak üzere, iki sene önce elçilikle İstanbul'a git - miş bulunan Revan valisi Tokmak Han, Aras boyunun, Tebriz valisi Emir Han da Van hududu çevresinin muhafızlığına ta - yin edildi. Tabii her iki kumandanın emrinde de, Osmanlı hücumunu karşılamak üzere kuvvet de biriktirildi

ARDAHAN'A HAREKET

Serdar Lala Mustafa Paşa yirmi gün kaldığı Erzurum'dan ayrılmadan önce bir harp meclisi toplanarak yapılacak iş - leri görüştü. Bu mecliste evvelâ Gürcistan'ın, ondan sonra da Şirvan ve Dağıstan'ın zaptına karar verildi. Böylece, İran ordusuyla karşılaşılmadan önce Osmanlı ordusu zinde - liğini muhafaza etmekteyken esas hedefe ulaşılması derpiş edilmiş bulunuyordu.

Lala Mustafa Paşa Erzurum'dayken Osmanlı-İran harbinin ilk çarpışmaları başlamış gibiydi. Karş sancak beyi Yusuf Bey, İranlılara tâbi Ahalkalak beyi Gürcü muhtedisi Mahmut Han'ı, Çıldır gölünün kuzeyindeki "Canbaz Çukuru" mevkinde mağlup ederek esir ve ganimet ele geçirmişti. Serdarı se - vindiren bu hâdiseden başka memnuniyet verici başka haber - ler de alınmaktaydı. Bu haberler, bazı Gürcü beylerinin Osmanlılara itaatlarını arzetyken olduklarına dairdi. Gürc - istan tarafından bu biçimde haberler gelirken Van beyler - beyi Köse Husrev Paşa kendi mintakasına birkaç sancakbeyi gönderilmek suretiyle kuvvetlerinin takviyesi lüzumunu arz - ediyordu.

Serdar Lala Mustafa Paşa Gürcistan'a ilerlenmesi karşı -

rını aldıktan sonra 23 temmuzda Erzurum'dan hareket etti. Hasankale'ye varıldığında Sivas beylerbeyi Mahmut Paşa'yı Erzurum muhafazasına bıraktı. Erzurum beylerbeyi Behram Paşa'yı top arabaları ile Oltu üzerinden ileri sevkederken kendisi esas kuvvetlere Hasankale-Hopik-Sanamor üzerinden Soğanlı ve Allahuekber dağlarına doğru ilerledi. Dağın - takasından ilerlenirken topların ve ordu ağırlığının nakledilebilmesi için bazı yerlerin tesviyesi ve geçitlerin açılması icap etti. Allahuekber dağları aşılınca Göle üzerinden Ardahan'a ulaşıldı (5 ağustos). Ordu Ardahan'da üç gün kaldı. Bu arada Van beylerbeyi Köse Husrev Paşa'nın İran kumandanı Emir Han ile yaptığı bir muharebeyi kazandığı öğrenildi.

ÇILDIR MUHAREBESİ

Osmanlı ordusu Ardahan'dan ayrılınca doğu istikametinde yol aldı. O günün gecesi Osmanlı - İran hududu önünde bulunan "Behrè Hatun" ovasında geçirildi. Ertesi sabah harekete devam olunarak o zamanki hudut aşıldı. Osmanlı ordusu Safevilere tâbi Gürcü beyi Mahmut Han'ın idaresindeki bölgeye girmişti. Öğleye doğru Mahmut Han'ın merkezi Akçakale (Rabat) zaptedildi. Aynı gün akşama doğru, Ardahan'dan hareket sırasında esas kuvvetlerin solundan ilerletilen Ardahan sancak beyi Abdurrahman Bey ile Bayburt alaybeyi Bekir Bey kumandasındaki Türk kuvvetleri de yine Mahmut Han'a tâbi kalelerden Veli (Vale) kalesini almıştır.

İlala Mustafa Paşa Akçakale (Rabat) kalesinin muhasara ve zaptı ile meşgulken ileriye doğru çıkmış olan kırk elli kişilik bir Osmanlı keşif kolu düşman kuvvetleriyle temasa geldi. Serdar bundan haberdar olunca düşman hakkında daha fazla bilgi edinmek için Çarhacı kuvvetleri kumandanı Der- viş Paşa'yı gönderdi. Müverrih Peçevi'nin genç ve cesur

bir bahadır diye tarif ettiği Derviş Paşa düşmanın azlık ve çokluğunu nazarı itibara almadan maiyetindeki üç dört yüz kişilik kuvvetiyle derhal hücumla geçti. İlk hamlede önüne gelen İranlıları yerlere serdiyse de, düşman askerleri pek kalabalık olduğundan kendilerinden bir kaç misli kuvvetin hücumuna maruz kalıp onlarla vuruşurken atından düştü. Adamları derhul imdadına yetişerek yine ata bindirdiler. Derviş Paşa vuruşmasına devamla yaralanarak ikinci defa atından düştüğü sırada Özdemiroğlu Osman Paşa muharebe sahasına yetişti.

Osmanlı keşif kolu ile vuruşanlar Tokmak Han'ın idaresindeki 30 bin kişilik İran kuvveti idi. Lala Mustafa Paşa Ardahan'dan Gürcistan'a yürürken Tokmak Han, Osmanlı kuvvetlerinin önünü kosererek, Gürcistan yolunu kapamak için Çıldır ovasına doğru ilerlemişti. Keşif kıtasının çarpışmasını haber alan serdar o sırada Mahmut Han'ın merkezinin zaptı ile meşgul olduğundan Tokmak Han'a karşı Özdemiroğlu Osman Paşa'yı yollamış bulunuyordu.

9 ağustos 1578 günü Özdemiroğlu Osman Paşa ile Tokmak Han arasında cereyan eden Çıldır muharebesi çok kanlı şekilde akşama kadar sürdü. Hava yağmurlu olduğundan ateşli silâhlar çalışmayıp esas itibariyle kesici silâhlara vuruldu. Akşam karanlığı bastırırken muharebenin neticesi taayyün etmişti. Tokmak Han muharebe sahasında bir çok ölü bırakarak çekilmiş bulunuyordu. Ertesi gün muharebe meydanı tetkik edilince 5 bin İranlı cesidi sayıldı. Beş yüz kişi de esir alınmıştı. Osmanlıların zaylatı İranlılarınkinden bir hayli azdı. Osmanlılardan ölenler arasında en mühim şahsiyet, Veziriâzam Sokullu Mehmet Paşa'nın amcasının oğlu ve müverrih Peçevi'nin dayısı olan Çarhacı kuvvetleri kumandanı Derviş Paşa idi.

Çıldır muharebesinde Derviş Paşa ile eski Maraş beylerbeyi Muhtabzâde Ahmet Paşa fedakârca çarpışmışlarsa da zaferin kazanılmasında esas şeref Özdemiroğlu Osman Paşa'ya aitti. Muharebe sahasına sür'atli bir şekilde gelerek

derhal harbe girdiği halde başarı temin etmesi; onun, sür'atli tedbir alma bakımından her kumandanda görülmeyen bir istidada sahip bulunduğuna delildir.

Lala Mustafa Paşa, Çıldır muharebesinden sonra Tokmak Han'a bir mektup yazarak, kendisine Osmanlılar tarafına geçmesini teklif etti. Hattâ bunun için hususî bir mülâkâta davet eyledi. Kanunî Süleyman zamanında İran ümerasından Osmanlılara geçenlere gösterilen hüsnükabule ve tevcih edilen rütbe ve vazifelere dair misaller verdi. Serdarın, Tokmak Han'a böyle bir mektup yazması onun kumandanlık kabiliyeti ile İran'da sahip olduğu nüfuzun takdir edilmesine delildi. Lâkin, Türkmen aslından olan bu İran kumandanı Osmanlı seraskerinin davetine icabet eylemedi.

OSMANLILARA İTAATINI BILDİREN

GÜRCÜ PRENSLERİ

Çıldır muharebesinden sonra Gürcistan yolu Osmanlılara açılmıştı. İran kuvvetleri mağlup edildiğinden, fazlaca endişeye kapılmadan Gürcistan'da ilerlemek mümkündü. Bazı Gürcü prensleri bu hakikatı sezdikleri için Osmanlılara itaata hazırlanıyorlardı.

Kitabımızın ikinci cildinin 896 ve 906-ncı sayfalarında anlatıldığı veçhle; Osmanlılar ilk defa Kanunî zamanında Gürcülere ait bir kısım toprakları zaptetmişti. Fakat Gürcülerin oturduğu toprakların büyük kısmı bir takım prenslerin idaresinde olup, bunlar da Safevîlerin himayesinde bulunuyorlardı.

Osmanlı ordusu Gürcistan'a yürürken bu memlekette esas itibariyle üç kiralık mevcuttu. Bunlar: merkezi T i f l i s, olan "Kartli" veya "Kartliya", merkezi Z a - g e m i olan "Kaheti" veya "Kahetiya", merkezi K u t a - y i s olan "İmereti" veya "İmeretiya", ayrıca S a m t s -

he , C a v a h e t i y a , K l a r c e t i y a ve T a o isimlerini taşıyan pek küçük prensliklerdi. Bu küçük prensliklerden S a m t s h e prensliğinin arazisi - nin bir kısmı Kanunî zamanında Osmanlı toprakları arasına katılmış olup, prensliğin eski merkezi Ahıska /Ahalsihe/ Osmanlı sınırı içine alınmadığından Safevî himayesinde kalmıştı. Lala Mustafa Paşa emrindeki Osmanlı ordusu Gürcistan sınırına dayandığı sırada Samtshe beyliğinin arazi - si Ahıska'nın batısında Kobliyan kuzasında Adıgon /Altunkale/ havalisine münhasırdır. Beyliğin başında M i n û - ç e h r adında birisi olup kardeşleri ve annesi ile birlikte memleketini idare ediyordu. Türklerin "Başı açık" veya "Açık baş" dedikleri İmereti beyliğinin başında İkinci A l e k s a n d r , Kartli beyliğinin başında da D a - v i d adında bir kiral vardı.

Serdar Lala Mustafa Paşa, Gürcülerle fiilen mücadeleye girişmeden önce, bunları kolay yoldan itaat altına almaya başladı. Çıldır muharebelerinden bir ay kadar önce en yakın Gürcü hükûmeti olan eski Samtshe beyliğinden artakalmış küçük Altunkale prensi Minûçehr'e mektup yazarak, İranlılara itaattan vazgeçip Türklere bağlanmasını bildirmişti. Osmanlı serdarına müsait cevap veren Minûçehr, Çıldır muharebesinden sonra serdarın huzuruna da kabul olundu, islâmiyeti kabul ederek Mustafa adını aldı. Kendisine Tiflis yolu üzerinde bulunan "Azgur" sancağı, kardeşi Greguvar /Qwarqware/a da Oltu sancağı verildi. Küçük kardeşi "Baku" ile "Dedis - İmedi Debora" adını taşıyan annesine de bir kaç köy ikta edildi.

Çıldır muharebesinin akabinde Minûçehr'e bağlı Gürcü beyliği toprakları zahmetsizce Türk sınırı içine alınır - ken, ona yakın kolaylıkla Mahmut Han'a tâbi topraklar da alındı. Bir gün önce Akça /Ağaç/ kale /Rabat/ ve Veli /Vale/ kaleleri alınmış olan Mahmut Han'ın idaresindeki Ahıska, Ahalkölek, Tümük ¹ ve Hirtiz ² kaleleri de ele geçirildi.

1. Tümük = Tmogvi. 2. Hirtiz = Hertvisi.

TİFLİS'İN İŞGALI

Lala Mustafa Paşa esus Gürcistan kabul edilen Kartli hâkimi David Han'a da mektup yazmıştı. İran'ın eski hükümdarı Şah Tahmasp'ın kayınbiraderi olan David Han Osmanlı serdarınının mektubunu cevapsız bıraktı. Çıldır muharebesinden sonra Türk ordusu ile hareketine devam edince, Gürcistan'ın en mühim şehri olan kendisinin hükümet merkezi Tiflis'i ateşe vererek kaçtı. Bu arada şehrin halkını da dağlara kırlara çıkarmış bulunuyordu. Osmanlı ordusu harpsız Tiflis'e girdi ve yangını söndürerek şehrin bir kısmını kurtardı /26 ağustos, 1578/. Halka da emniyette oldukları bildirilerek şehre dönmeleri temin edildi.

Tiflis işgal edilince şehrin iki kilisesi camiye tahvil edildi. Lala Mustafa Paşa fethi takip eden ilk cuma namazını bu mabedlerden birisinde kıldı.

Tiflis'in işgalinden sonra Kartli kiralılığına bağlı toprakların tamamında intizam ve âsâyişin tesisine çalışıldı. Bu mühim şehir yeni ihdas edilen bir beylerbeyliğe merkez yapıldı. Eyaletin idaresi de eski Bağdad beylerbeyi Solak Ferhad Paşa'nın oğlu Kastamonu sancak beyi Mehmet Bey'e Paşalık unvanı ile birlikte tevcih edildi. Şehrin müdafaası için de 2 bin asker ve 100 top tahsis olundu.

KAHETİ KIRALININ İTAATI

En mühim Gürcü hükümeti olan Kartli kiralığının doğusundaki Kaheti kralı A l e k s a n d r ile Riyon nehri çevresindeki İmereti kralı J o r j (George) Başiaçık, serdar Lala Mustafa Paşa'dan Tiflis'in kendilerine verilmesini istemişlerdi. Lala Mustafa Paşa da islâmiyeti kabul şartıyla Tiflis'i Aleksandr'a vaadettiyse de, Aleksandr'ın dininden dönmediğini görünce burasını beylerbey-

lik merkezî yapmayı uygun bulmuştu. Bu defa Tiflis'in zaptını müteakip Türk ordusunun kaneti araziine tevccüh ettiğini gören Lewan oğlu (Osmanlı kaynaklarında Levend oğlu) İkinci Aleksandr üç bin kişilik ordusunu malîyetine alarak istikbale çıkıp itaatını arzetti (1 Eylül, 1578). Aleksandr'a itaatından dolayı hil'at giydirildi. Kırallığına ait arazi ilhak edilmekle beraber hafif bir haraç mukabilinde ocaklık yani bir nevi malikâne gibi irsî valilik şeklinde yine kendisine bırakıldı.

ŞIRAK BOZKIRINDAKİ MUHAREBE

Tiflis şehri işgal edilip idareciler de tayin olunduktan sonra Lala Mustafa Paşa burada fazla vakit geçirmedi. Gürcistan'ın doğu taraflarının işgalini tamamlamak aynı zamanda Şirvan'a doğru yürümek üzere orduyu harekete geçirdi. Tiflis'ten sonra güney doğu istikametinde ilerlenmekteydi. Kür (kura) nehrinin kollarından olup Osmanlı kaynaklarında kabur veya Kabır şeklinde kaydedilen Yora (Jora, Iora) ırmağı geçildikten sonra ordu yine güney doğu istikametinde yürüyordu. Burası, Kür nehrinin soldan gelen başka bir kolu olan kanık (Alazan) ırmağı ile Yora ırmağı arasında Balun ve Gürcistan'ın güney doğu bölümü addedilen kısımdı. Kür'ün kolları olan bu iki ırmağın arasında kalan arazinin Şirak bozkırı denilen kısmına girildiği zaman Osmanlı ordusu erzak sıkıntısı çekmeye başladı. Serdar Lala Mustafa Paşa erzak sıkıntısını önlemek üzere ekin biçmek için bir miktar insan ayırdı. Lâkin bunlar İran kuvvetlerinin tuzagına düşerek bir kısmı telef oldu.

O aralık Lala Mustafa Paşa Kanık (Alazan) ırmağının yakınına kadar ilerlemişti. Lâkin ırmağın pek kabarık olması yüzünden bir kaç gün beklemek ihtiyacı belirmiş bulunuyordu. Tiflis'ten buraya gelinceye kadar ormanlık ve bataklık yerlerden geçildiği için asker pek yorgun düşmüştü. Nehrînin kabarıklığı sebebiyle beklenilmesi, as -

kerin de dinlenmesine imkân kuzandırmış olacaktı. Fakat dinlenme imkânı hasıl olmadan İranlılarla çarpışmak icap etti.

İran hükümeti, Şirvan yolunun Osmanlılara kapanmasına ehemmiyet verdiğiinden, Tokmak Han'ın Çıldır mağlûbiyetinden sonra, mühim kumandanlarından bir kaçını birden bu işle vazifelendirmişti. Bu bakımdan, Çıldır muharebesinin mağlûbu Tokmak Han'dan başka Tebriz valisi Emir Han, Nahçıvan valisi Şeref Han, Gence valisi İmam Kuli (Kulu) Han, Mogan valisi Murad Sultan, Kür nehrinin "Koyun geçidi" denilen noktasından geçerek Osmanlı ordusunun bulunduğu Şirak bozkırına dahil olmuşlardı.

Osmanlı ordusu serdarı, İran kuvvetlerinin yakınında bulunduğunu öğrenince, onları "Koyun geçidi" denilen yerin yakınında muharebeye mecbur etti. Müverrih Ali'nin "Nusretnâme"sinden anlaşıldığına göre, Çıldır muharebesinde olduğu gibi, bu defa da Lala Mustafa Paşa biraz geride olup çarpışmayı bizzat idare eden Özdemiroğlu Osman Paşa idi.

9 eylül 1578 tarihinde cereyan eden muharebede İran kuvvetleri mağlûp oldu. Muharebe sahasında üç bin ölü bırakan İranlılardan bir çoğu canlarını kurtarmak için Kanık (Alazan) nehri üzerindeki köprüde biribirlorini sıkıştırdılar. Bu sıkışıklık sırasında köprü de yıkıldığı için bir kaç bin kişi de boğularak öldüler.

Bu muharebenin de kazanılması üzerine Şirvan yolu iyice açılmıştı. Zaten Kanık ırmağı İranlılarca Gürcistan ile Şirvan toprağını birbirinden ayıran sınır olarak kabul ediliyordu. Mağlûp İran valileri Revan ve Nahçıvan gibi merkezlere kaçarak Şahtan gelecek emri beklemeğe hazırlanırken muzaffer Osmanlı kuvvetleri de Kanık ırmağını geçip daha doğuya ilerlemek üzereydi.

Osmanlı ordusu Kanık ırmağı önüne gelirken, Lala Mustafa Paşa, eski Kaheti kiralı Aleksandr'ı Şeki şehrinin zaptına memur etmişti. İranlılara karşı başarı kazanıldı-

ği günlerde, Kanık ırmağının ilerisinde Kafkas dağlarının güney eteklerinde bulunun Şeki (Nuha) şehrinin de Aleksandr tarafından zapt edildiği öğrenildi. Orduda memnuniyet uyandıran bu retihden sonra Şeki sancakbeyliği Aleksandr'ın oğlu "Erekle"ye tevcih edildi.

ŞIRVAN'IN İŞGALINE BAŞLANMASI

Şirvan ülkesinin kapısı sayılan Kanık (Alazan) ırmağı geçileceği sırada yeniçerilerin itaatsızlığa teşebbüs ettikleri görüldü. Yeniçeriler, suları kabarık olan Kanık ırmağını aşmak için canlarını tenlikeye atmak istemiyorlardı. Bu arada, Dulkadır (Maraş) beylerbeyini kendilerine reis ittihazi suretiyle geriye dönmek niyetlerini açığa vurmuşlardı. Maraş beylerbeyi ise, onların sözlerine uymayıp, bilâkis kendilerini itaat altında tutmaya uğraştı. Bu sırada serdar Lala Mustafa Paşa'nın hazine ve cephaneyi yanına alarak karşıya geçtiği görüldü. Bunun üzerine yeniçeriler seslerini çıkarmadan onları peşinden nehri geçmek zorunda kuldılar. Bu hâdise üzerine Lala Mustafa Paşa nehri ilk aşanlara bir takım mükâfatlar verdi.

Şirvan arazisine girildikten sonra, bir hafta önce hissedilmeye başlanmış olan zahire buranını da ortadan kaldı. Zira, Aleksandr tarafından zapt edilen Şeki şehrinde bir hayli zahire ele geçmiş bulunuyordu.

Şirvan arazisinde Şeki şehrinde sonra zapt edilen ikinci önemli yer Ereş (Areş) idi. Kür nehrinin kuzey, onun kolu olan Alazan'ın doğu tarafına isabet eden Ereş'in elde edilmesi kolay oldu. Zira buranın İranlı muhafızları çekilip gitmişlerdi. Eylülün ortalarına doğru elde edilmiş olan Ereş'te ordu bir ay kadar kaldı. Bu müddetin ilk haftası zarfında şehrin "Bağı Şâhi" yani Şah bahçesi diye tanınan kısmındaki ağaçlar kesilip bir kale inşa edildi. Yüksek duvarlı ve etrafı derin bir hendekle çevrilmiş

olan bu kâle, Türk kuvvetleri için, Gürcistan'ı doğu - dan, Şirvan'ı da batıdan tehdit eden bir tutunma yeri vazifesi görecekti. Ereş'te kale inşa edildiği sırada Kanık üzerindeki köprü de yapıлып sağlam hale getirildi. Gerek kale, gerekse köprü inşaatının ikmalî toplar atılmak suretiyle memlekete ilân olundu.

Yüz bin kişiye yakın Osmanlı ordusu Şirvan'ın işgaline başlamak üzere Ereş'te bulunduğu sırada İranlıların esaslı bir muharobe yapmak cesareti gösteremedikleri zannedilmekteydi: İranlılar, Kanunî'nin İran seferleri sırasında da aynı şekilde hareket etmişlerdi. Gerçi Çıldır'da ve Şirak bozkırının güney doğu bölümünde iki defa İran kuvvetleri Türklerin karşısına çıkmışsa da bunların miktarı Türk ordusundan az olup en çok otuz bin civarındaydı. Bu kadarcık kuvvetle Türk fütuhatını önleyip durdurmak kolay değildi. Kanunî devrinden farklı olarak bu defa İran'ın merkezi idaresi de kuvvetli görünmüyordu. Bunun için Osmanlı ordusunun serdarı Lala Mustafa Paşa Ereş'ten ayrılmadan önce fütuhatı kesinleşen, aynı zamanda pek fazla zahmet çekilmeden fethedileceği tahmin olunan sahadâ ilk idarî teşkilâtı kurmaya çalıştı.

İdarî teşkilâtı kurmaya başlamadan önce bir toplantı aktederek umumî durumu müzakere etti. Ondan sonra icraata girişti. Fethi tamamlanan Gürcistan dört eyalete taksim edildi. Daha önce de işaret edildiği veçhle, Tiflis eyaleti Mehmet Paşa'ya, eski Kahetiya kiralılığının sahası Gürcü prensi Aleksandr'a esas itibarıyla Şirvan'ın batı - sını içine alan Ereş eyaleti Kaytas Paşa'ya verildi. Tiflis eyaleti bir milyon akçe ile, Kahetiya eyaleti ise ocaklık olarak verilmiş bulunuyordu. Yine bu arada teşkil edilen Gürcistan topraklarından Suhum eyaleti de sekiz yüz bin akçe ile Haydar Paşa'ya tevcih edilmişti.

Yeni teşkil edilen eyaletler arasında en dikkate değer eyalet Şirvan eyaleti idi. Zira, Şirvan'ın Ereş ve Şeki gibi şehirlerinin çevresi zaptedilmekle beraber esas

büyük kısmı henüz fethedilmemişti. Bu duruma göre, Şirvan beylerbeyliğine tayin edilecek şahsa, Şirvan'ın diğer taraflarınının zaptı işi düşüyordu. Yani Şirvan beylerbeyliğine getirilecek kimseye mevcut bir idarî mekanizmayı işletmekten ziyade fetih yapmak ve fethedilen kısımda ayrıca teşkilât kurmak vazifesi teveccüh ediyordu. Serdar Lala Mustafa Paşa Şirvan'a bu kayıtle bir beylerbeyi tayin ederken, kendisi kışlamak için Erzurum'a dönmek üzereydi. Bu mühim ve güç işin muvaffakiyetle yürütülmesi şüphesiz kolay değildi. Onun için kendisine Şirvan ve Dağıstan beylerbeyliği tevcih olunan Diyarbakır beylerbeyi Derviş Paşa bu kadar ağır yükü kaldıramıyacağını düşünerek vazifeyi kabullenmedi; başka paşalar da aynı çekingenliği gösterince, vaktiyle Yemendeki muvaffakiyetleriyle nazarı dikkatı çekmiş olan Özdemiroğlu Osman Paşa "murâd üze asâkir ve hazine" verilmek suretiyle bu vazifeyi kabul edeceğini bildirdi. Lala Mustafa Paşa'nın eskiden beri sevdiği bir kimse olan Özdemiroğlunun böyle bir cesaret göstermesi, ona yalnızca rahat nefes aldirmekle kalmıyarak itimad da telkin etmiş oldu. Lala Mustafa Paşa, ihtiyaç vukuunda kullanılmak üzere serdarlara verilen ve "nişanlı evâmir" denilen tuğralı ve yazısız fermanlardan doldurarak Özdemiroğlu Osman Paşa'yı vezâret pâyesi ve serdar unvanı ile Şirvan ve Dağıstan valiliğine tayin etti. Özdemiroğlu Osman Paşa vezâret pâyesi ve serdar unvanı ile bu vazifeye getirildiğinden, selâhiyetleri de rütbesine göre idi. Yeni zaptedilen yerlere tayin edilen valiler icabında Özdemiroğlu'ndan emir alacaklardı.

Özdemiroğlu, Şirvan ve Dağıstan valiliğine tayin edilirken, Dergâhı mualla mukataacılarından Gümüşzâde Mustafa Çelebi Şirvan defterdarlığı ile, "Şecaatnâme" isimli manzum eserin müellifi Dal Mehmet Âsafî Çelebi de yeni zaptedilen toprakların tahriri işleriyle görevlendirildi.

Kendisine çok güç ve ağır bir vazife tahmil edilen

Özdemiroğlu Osman Paşa'nın emrine bırakılan asker miktarı, onun göreceği büyük işle kıyaslanamayacak derecede azdı. Osman Paşa'ya bırakılan asker bin veya üç bini yeniçeri olmak üzere 14 bin kişiden ibaretti. Bu askerler birlikte 60 top, 180 sandık cephane ve askerinin altı aylık tahsisatı da bırakılmıştı.

Lala Mustafa Paşa ile Özdemiroğlu'nun arularında bir soğukluk olmadığı halde, bu kadar az miktarda asker bırakılmasının sebebini izah hakikaten güçtür. Ondört bin kişi ile fetihler yapmak şurada dursun, henüz tam itaatı temin edilmemiş bir toprak parçasında tutunmak bile bir meseleydi. Üstelik, İran kuvvetleri de iyice ezilmemiş vaziyette durmaktaydı. Lala Mustafa Paşa toy ve tecrübe - siz bir kimse değildi, Kıbrıs fethi gibi bir işte nizmeti olan harp tecrübeleri geçirmiş bir komandandı. Böyle oldu - gu halde, onun Özdemiroğlu'na bu kadar az asker verdiğini makul bir sebebe bağlamak mümkün görünmemektedir.

Lala Mustafa Paşa Erzurum'da kışlamak üzere 8 ekim 1578 Ereş'ten ordu ile hareketinden önce fetihleri ve idari işlerle ilgili icraatına dair padişaha bir arıza gön - derdi. Ordu münşisi sıfatıyla serdarın mülkiyetinde bulu - nan müverrih Âli tarafından kaleme alınan bu arızada (Âli bu hususa dair "Nusretnâme" isimli eserinde tafsil - ât vermektedir) Şirvan'da sekiz şehrin zaptedildiği bildirilmekteydi. Bu şehirler: Ereş, Şamahı, Kabale, Bakü, Şaburan (Şabran), Derbent, Mamutabad ve Sâliyan (Salyan) idi. Lala Mustafa Paşa Ereş'ten ileri gitmediğine ve onun Erzurum'a müteveccihen Ereş'ten ayrılmasından önce Özde - miroğlu Osman Paşa da henüz ordugâhta bulunduğu göre; zaptedildiği bildirilen şehirlerin idarecilerinin Osman - lılara itaat edeceklerine dair adamlar geldiği, buna is - tinaden mezkûr şehirlerin Osmanlılara aidiyetinin kabul edildiği anlaşılıyor. Maamafih, Âli'nin kaydından anlayıl - dığına göre, Lala Mustafa'nın Ereş'ten ayrılışından bir kaç gün önce Dağıstan beyinin iki bin kişilik gönüllü

kuvvetiyle Osmanlı karargâhına gelerek itaatını arzettiği, hattâ bu arada İran'ın Dağıstan'daki valisi "Çırağ Halife"nin de esir olarak bu gönüllüler tarafından ser - dara teslim olunduğu; Dağıstan'lıların itaatından memnun kalan Lala Mustafa Paşa'nın Dağıstan beyi Şemhal'a Şaburan, kardeşine de Ohti (Ahti) sancaklarını ihsan ettiği malûmdur.

(MUFASSAL OSMANLI TARİHİ, c. III, İstanbul, 1959).

ERZURUM KONGRESİ

(23 temmuz, 1919)

K o n g r e n i ç i n t o p l a n d ı ?

Mondros mütarekesinin 24-üncü maddesinde "Vilâyeti Sitte'de kargaşalık çıktığı takdirde bu vilâyetlerin herhangi bir kısmını işgal hakkını İtilâf Devletleri muhafaza ederler", denmişti. Söz konusu Vilâyeti Sitte, Doğu Anadolu'nun Erzurum, Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır, Si - vas vilâyetleri idi. Mütareke vesikasının İngilizce met - ninde altı vilâyet "The six armenian vilayets" yani altı ermeni vilâyeti diye geçmişti. Bu da İtilâf Devletlerinin Doğu Anadolu'da büyük bir Ermenistan kurmak hülyasında bulduklarını yeter derecede açıklamakta idi. Doğu Ana - dolu'nun taşı, toprağı, tarihi, halkı ve kültürü ile Türk olmasına rağmen, Wilson prensiplerinin de ruhuna aykırı olarak, Ermeniler'e bol keseden armağan edilmesi istenmesi, mütarekenin imzalanmasını takibeden günlerde, İstan - bul'da Vilâyeti Şarkiye, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulmasına sebeb olmuştu. Fakat bu cemiyetin tesirli bir rol oynaması ancak 10 mart, 1919 da Erzurum'da, Müdafaa-i Hu - kuku Milliye ismiyle bir şubesinin açılması ile mümkün oldu. Bu şube, kendi alanı içinde kuvvetli bir teşkilât meydana getirdiği gibi, bu teşkilâtı ve millî savunma ru-

hunu komşu vilâyetlere de yaymaya çalıştı. Bundan başka 17 haziran, 1919 da, ilk vilâyet kongresini yapılarak silâhlı bir savunma teşkilâtının esaslarını tesbit etti ve her ne suretle olursa olsun ordu ile işbirliği yapılmasının teminini karar altına aldı. Vilâyet kongresinin gördüğü en önemli iş, bütün Doğu vilâyetlerinin iştirakiyle Erzurum'da bir kongrenin toplanması fikrini ortaya atması oldu. Kâzım Karabekir'in bu fikri desteklemesi, Mustafa Kemal'in de vazife ve memuriyetlerinden istifa ederek, Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne üye olması, Erzurum Kongresinin açılmasını kolaylaştırdı.

Kongrenin açılması ve çalışmaları :

Kongre 23 temmuzda Erzurum'da şimdiki Yapı Usta Okulunun yerinde bulunan küçük bir ilkokulun ufak salonunda toplandı. Toplantıya Bitlis, Erzurum, Sivas, Trabzon vilâyetlerinden gelen 54 delege iştirak etti. Elâziğ, Mar-din ve Diyarbakır delegeleri mahallî hükümet otoritelerinin engel olması sebebiyle gelememişlerdi. Delegeler, oy birliği ile kongre başkanlığına Mustafa Kemal'i seçtiler. O, açış demecinde İtilâf Devletlerinin, Wilson prensiplerine ve Osmanlı Devleti ile inzaladıkları mütareke hükümlerine aykırı olarak Türk milletinin her türlü haklarını ayaklar altına aldıklarını ve İstanbul'daki hükümetin bu durum karşısında gösterdiği aczi belirttikten sonra şunları söyledi:

"Bilinen hakikatlerdendir ki: tarih bir milletin kahrını, hakkını, varlığını hiçbir zaman inkâr edemez. Binaenaleyh, vatanımız ve milletimiz aleyhinde verilen hükümler, kanaatler muhakkak iflûsa mahkûmdur. Ve işte bütün bu menfur zulümlerden ve bedbaht acizlerden tarihimize karşı reva görülen haksızlıklardan müteessir olan millî vicdan nihayet uyanıp feryadını yükseltmiş ve Müdafaa-i

Hukuku Milliye ve Müdafaai Vatan ve Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak gibi türlü isimlerle ve fakat aynı kutsal değerlerin korunmasını sağlamak için meydana gelen millî cereyan, bütün vatanımızda artık bir elektrik şebekesi haline gelmiş bulunuyor. İşte bu azimli şebekenin vücuda getirdiği celâdet ruhudur ki mübarek vatan ve milletin mukaddesatını kurtaracaktır".

Bu nutuktan sonra kongre, çalışmalarına başlayarak neticede, bir nizamname tanzim etti ve millete bir beyanname yayınladı.

K o n g r e k a r a r l a r ı :

Bu nizamname ile beyannamede belirtilen fikirlerden kongrenin vardığı kararları şu suretle belirtmek mümkündür:

- 1 - Millî hudutlar dahilinde vatan bir bütündür. Onun muhtelif kısımları birbirinden ayrılmaz.
  - 2 - Her türlü ecnebi işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Devletinin inhilâli halinde millet müttehiden müdafa ve mukavemet edecektir.
  - 3 - Vatanın ve istiklâlin muhafaza ve teminine İstanbul'daki hükümet muktedir olamadığı takdirde maksadın temini için geçici bir hükümet teşekkül edecektir. Bu hükümet millî kongrece seçilecektir. Kongre toplanmış değil ise bu seçimi heyeti temsiliye yapacaktır.
  - 4 - Kuvayı milliyeyi âmil ve millî iradeyi hâkim kılmak esastır.
  - 5 - Hıristiyan unsurlara siyasi hâkimiyetimizi ve içtimai muvazenemizi bozucu imtiyazlar verilemez.
  - 6 - Manda ve himaye kabul olunmaz.
  - 7 - Millî meclisin derhal toplanması ve hükümet icratının meclisin murakabesine konulması için çalışılacaktır.
- Kongre dağılmadan önce, Mustafa Kemal, Rauf ve Bekir Sami Beylerin de dahil bulunduğu dokuz kişilik bir temsil heyeti seçti.

Kongrenin Önemi :

Erzurum kongresi, maksadı, toplanış şekli ve bünyesi bakımından mahallî olmakla beraber millî bir kongre idi. Yalnız Doğu Anadolu'nun mukadderatını görüşmek için bu bölgedeki vilâyetler temsilcilerinden kurulduğu halde, verdiği kararlar memleketin bütününe ilgilendiren bir ihtilâl programı mahiyetinde idi. Programın ana fikri vatan ve istiklâlin muhafazası idi. Vatanın millî hudutlar dahilinde bir bütün olduğu ve parçalanamayacağı ifade edilmekle millî hudutlar dışında vatan olmayacağı bu sebeple Türk toprakları üzerinde yerleşmek niyetinde olanların emperyalist oldukları da zımnen anlaşılıyordu. Bundan başka, istiklâlden anlaşılmanın tam istiklâl olduğu, yabancı unsurlara hâkimiyetimizi ihlâl edecek imtiyazların verilmeyeceği ve herhangi bir devletin himayesi kabul edilmeyeceği açıklanmıştır.

Vatanın bütünlüğü ve devletin istiklâlini korumak ve sağlamak şüphesiz İstanbul'daki hükümetin başlıca vazifesi idi. Kongre, yabancı işgaller ve baskılar sebebiyle bu teşekkülün vazifesini yapmamasını veya inhilâlî halinde, millet iradesiyle meydana gelen ve Kuvayı Milliye adını taşıyan teşekküllerin millî iradeyi hâkim kılacağını belirtmişti. Bunun için de bir temsil heyeti seçerek, ona, icabında hükümet olarak, iş görme salâhiyetlerini de vermişti. Bütün bu kararları ve meydana getirdiği temsil heyeti ile Erzurum kongresi, Anadolu'da millî bir hükümet kurmak hususundaki niyet ve azmini, ifade etmiş oluyordu.

Erzurum Kongresinin Tepkileri :

Kongre beyannâmesi, memleketin her tarafına ve İstanbul'daki işgal kuvvetleri temsilcilerine gönderdi. Batı Anadolu'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri bu beyannâmeyi şevk ve heyecan ile karşıladılar. İstanbul hükümeti ise

daha beyannâmeden önce, kongreyi meşru olmıyan bir teşekkül saymıştı. Sadrazam Damat Ferit, ajanslarla yayınlanan bir beyanatında: "Anadolu'da iğtişâş çıktı. Anayasaya aykırı olarak Meclisi Meb'usan adı altında toplantılar yapılıyor. Bu hareketin mülkî ve askerî memurlar tarafından men'i gerekir" demişti. Kongrenin sona ermesi üzerine de Mustafa Kemal ile Rauf Bey'yi ve Rafet Paşa'yı hükümetin emirlerine aykırı hareketlerinden dolayı tevkif ettirip İstanbul'a getirtmeye kalkıştı, fakat emirlerini yerine getirecek makam bulamadığı için şaşırıp kaldı. Yabancı Devletler temsilcileri de, İstanbul Hükümeti gibi, Kongreyi devlete karşı kısa ömürlü bir serkeşlik hareketi olarak kabul ettiler.

SİVAS KONGRESİ (4 - 12 eylül, 1919)

Sivas Kongresi, önceden de belirtildiği gibi, Mustafa Kemal'in Amasya tamimi ile toplantıya çağrılmıştı. Bu kongre, Doğu ve Batı vilâyetlerinin ve Trakya'nın, yani bütün memleketin birliğini sağlamak çarelerini arıyacaktı. Erzurum Kongresinin vermiş olduğu kararları bütün millete maletmek düşüncesi de kongrenin önemini artırmakta idi. İstanbul Hükümeti bu kararlardan ürkmüş bulunduğu için Sivas kongresine engel olmaya çalıştı. Bunun için de Sivas valisine, Mustafa Kemal ile Rauf tevkif etmeyi emretti. Bu emir yerine getirilmedi. Kongreye mâni olmak için Anadolu'daki İtilâf subayları da çalıştılar. Bunlardan Binbaşı Bruneau valiye, kongre Sivas'ta toplandığı takdirde şehrin İtilâf Kuvvetleri tarafından işgal edileceğini bildirdi. Vali, durumu Erzurum'da bulunan Mustafa Kemal'e bildirdi. Mustafa Kemal bu tehdidi blöf olarak saydı ve 2 eylül 1919 da halkın gösterileri arasında Sivas'a geldi. Sivas kongresi, 4 eylül, 1919 da, Sivas lisesi salonunda toplandı. Toplantıya, Erzurum, Samsun, Çorum, Yozgat, Es-

kişehir, Afyonkarahisar, Alaşehir, Denizli, Bursa, Kustamonu, Niğde, Üsküdar, Kayseri vilâyet ve sancaklarından gelen 32 delege ile Tıp fakültesinin bir temsilcisi iştirak etti. Diğer vilâyetler ve sancaklar delege göndermemiş veya gönderememişlerdi. Delegeler arasında göze çarpan simalardan: Mustafa Kemal, Rauf, Bokır Sami, Hüseyin Sami, Necip Ali Beyler ve İsmail Fâzıl Paşa vardı.

Kongre çalışmalarını sırasında üyelerden bir grup, Mustafa Kemal'e Kongre Reisi olmasını mahzurlu bulun bir grupun muhalefetine rağmen Reis seçildi ve görüşmeleri idare etti. Görüşmelerin gündemini, Erzurum kongresince kabul edilmiş olan nizamname ve beyannâme esaslıyla kongre üyelerinden bazılarının imzalamış oldukları bir önerge teşkil etti.

S i v a s   K o n g r e s i n i n   k a r a r l a - r ı

Sivas kongresi, Erzurum kongresinde, vatanın bütün lüğünü ve istiklâlini temini hususunda verilmiş olan kararları kabul ederek kendisine maletti. Bundan başka Anadolu ve Rumeli'de kurulmuş olan bütün Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyetleri'ni "Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti" adını taşıyan bir tek cemiyet haline getirdi (7 eylül). Bu cemiyet adına söz söylemeye ve iş görmeye yetkili olmak üzere bir de temsil heyeti seçti. Mustafa Kemal ve Rauf Bey de bu heyetin içinde bulunuyordu. Mustafa Kemal temsil heyeti reisi seçildi.

Kongre çalışmalarını sırasında, üyelerden bir grup, Mustafa Kemal'e Anadolu'da müstakil bir devlet kurulmasını teklif etti ise de, Paşa, bunun henüz sırası gelmediğini ifade ederek teklifi reddetti. Kongre, gündemine almış olduğu bir önergeyi de uzun boylu münakaşa etti. Konu, Türkiye'nin Amerikan mandası altına konulması idi. Manda taraftarları memleketimizin içinde bulunduğu maddi şartları ileri sürerek, bu fikri savunmaya çalıştı -

lar. Fakat kabul ettirmeye muvaffak olmadılar. Millî iradenin meydana getirdiği Kuvayı Milliye ruhu böyle bir tedbirle elbette uzlaşamazdı. Sivas halkı manda taraftarlarını "mandacı" diye alaya almakla da onları takbih etti.

S i v a s K o n g r e s i n i n ö n e m i :

Sivas Kongresi de, Erzurum Kongresi gibi, ihtilâlcı karakter taşıyordu. Cemiyetler kanununa aykırı ve İstanbul hükümetinin açık muhalefetine rağmen toplanmıştı; vazife ve memuriyetlerinden azledilmiş bulunduğu ve tevkif edilmesi için, Dahiliye Nazırı tarafından emirler verilmiş olduğu halde Başkanlığına, Mustafa Kemal'i seçmişti. Bundan başka, Mondros Mütarekesinin Osmanlı Devletince kabul edilmiş olan tatbik şekillerini de reddetmiş ve yabancı işgallerine karşı milletin mukavemet edeceğini ilân etmişti. Ayrıca 20-nci Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'yı Batı Anadolu Umum Kuvayı Milliye Kumandanlığına tâyin etmişti. Millî mukavemet sevk ve idare edebilecek yetkiye sahip bir de temsil heyeti seçmişti. Bütün bu karar ve tedbirleriyle Kongre bir İhtilâl Meclisi karakteri kazanmış buluyordu.

SALTANATIN KALDIRILMASI

(1 Kasım, 1922)

T e ş k i l â t ı ' E s a s i y e K a n u n u
k a r ǵ ı s ı n d a S a l t a n a t m ü e s s e s e -
s i n i n d u r u m u :

Mudanya mütarekesi hükümlerine göre İstanbul'da Türkiye Büyük Millet Meclisi idaresinin kurulması ortaya saltanat meselesini çıkardı. Gerçekten bu mesele hukuk yönünden halledilmiş gibi idi. Çünkü Türkiye Büyük Millet

Meclisinin 20 ocak 1921 de esas teşkilâtına giren aşağıdaki maddelerde padişah ve halifeyi, siyasî, dinî ve hukukî yetkilerden mahrum etmişti.

1 - Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir. İdare usulü halkın kendi kendisini idare etme esaslarına dayanır.

2 - Kanun yapma ve kanunlarını yürütme kudreti Mecliste toplanmaktadır.

3 - Türkiye Devleti, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti" adını taşır.

4 - Şariat hükümlerinin yerine getirilmesi işleri Büyük Millet Meclisi'ne aittir.

Bu maddeler, saltanatın kaldırıldığını açık olarak ifade etmekle beraber, mânalarıyla da ifade etmektedir. Şöyle ki: Üçüncü madde "Türkiye Devleti" tâbiri kullanılmakta, Osmanlı devleti reddedilmiş ve Türkiye devletinin Büyük Millet Meclisi tarafından idare edileceği belirtilmekle de, Osmanlı devletinin idare hakkında mevcut esasların ortadan kalktığı anlatılmak istenmiştir. Bundan başka 4-ncü madde, şariat hükümlerinin de yerine getirilmesi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne maledilmiştir ki, padişah halifelik sâlâhiyetlerinden tecrit etmektedir.

Bundan başka Saltanat müessesesi hakkında Türk milletinin beslemekte olduğu inanç ve düşünce de istiklâl Savasında yıkılmıştı. Anadolu'da yeni bir Türk devletinin kurulmasında ve Türk millî dâvalarının kazanılmasında Saltanat müessesesinin hiçbir rolü olmamıştır. Bundan başka bu müessese, düşmanlarla el birliği yaparak milletin aleyhinde çalışmış, onu mahvetmeye uğraşmıştı. Bu hususta yapılması gerekli iş, mevcudiyeti ve mânası kalmamış olan Saltanat'ın yıkıldığı usulü veçhle ifade etmekten ibaret idi.

T ü r k i y e B ü y ü k M i l l e t M e c l i -
s i i l e S a d r a z a m T e v f i k P a ş a
a r a s ı n d a i h t i l â f :

Bu vesileyi de Sadrazam Tevfik Paşa'nın hareket tarzı hazırlandı.

Mudanya mütarekesinden sonra sulh konferansı için hazırlıklar başlayınca Osmanlı hükümeti Büyük Millet Meclisi hükümeti yanında konferansa iştirak etmek arzusunda olduğunu bildirdi. Hattâ 28 ekim, 1922 de müttefikler tarafından resmen sulh konuşmalarına da çağırıldı.

Büyük zafer kazanılncaya kadar, Büyük Millet Meclisi hükümetine karşı her türlü fenalığı yaparak millî dâvayı baltalayan bu hükümetin, hâlâ kendisini Türk milletinin bir organı sayması ve bu suretle ikilik yaratması hiyanetten başka bir şey değildi. Milletın bir tek mümessili olan Büyük Millet Meclisi, devlet rejimindeki ikiliği kaldırmaya karar verdi.

S a l t a n a t ı n k a l d ı r ı l m a s ı h a k -
k ı n d a k a n u n :

Saltanatın kaldırılması lehinde uzun ve heyecanlı söylevlerden sonra, mesele karma encümenine verildi. Bu encümende bazı hocalar, saltanat ile hilâfetin ayrılıyacağı yolunda görüşler ileri sürdüler. Encümende bulunan Mustafa Kemal müdahale ederek şu sözleri söyledi:

"Türk milleti, hâkimiyeti ve saltanatı eline almış bulunuyor. Bu, olmuş bitmiş bir iştir. Burada toplananlar Meclis ve herkes meseleyi tabii görürse fikrimce uygun olur. Aksi takdirde yine hakikat usulü dairesinde ifade olunacaktır. Fakat ihtimal bazı kafalar kesilecektir".

Bu sözlerdeki tehdidi anlıyan encümen, kararını müspet olarak verdi. Büyük Millet Meclisi de bu karar üzerinde görüşerek 1 kısıım, 1922 de saltanat ile halifeliğin ayrılması ve saltanatın ilgası hakkındaki kanunu kabul et-

ti. Bu kanunla Vahidettin padişahlık haklarını kaybetti. Fakat halifelik yetkilerine nazari olarak sahibolmakta devam etti; çünkü Büyük Millet Meclisi kendisine bir halef göstermemişti. Eski padişah bir müddet halife olarak memlekette kalabileceğini düşünerek feragat etmedi. Fakat umumi efkâr İstiklâl Savaşındaki menfi hareketlerinden dolayı onu mosul tutuyordu. 10 kasımda, Vahidettin âdet olduğu üzere cuma namazını kılmak için Hamidiye camine gitti. Fakat bu merasimde yapyalnız kaldığını gördü ve fiilen halife olarak da hiçbir otoriteye sahip bulunmadığını anladı. Bunun üzerine İstanbul'daki işgal kuvvetleri komutanı General Harington'dan himaye edilmesini istedi. 17 kasımda bütün islâmların halifesi sıfatıyla ve Harington'un yardımı ile Malaya zırhlısına sığındı ve Malta'ya götürüldü.

Ertesi gün, Türkiye Büyük Millet Meclisi Osmanlı hanedanından Abdülmecit Efendi'yi halife olarak seçti. Bu suretle halifelik makamında da veraset usulü kaldırılmış ve seçim usulü kabul edilmiş oldu.

CUMHURİYETİN İLÂNI (29 ekim, 1923)

Y e n i   s e ç i m l e r

23 nisan, 1920 de toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, yeni bir Türk Devleti kurmaya ve anavatan topraklarını düşman istilâsından kurtarmaya muvaffak olmuştu. Fakat Lozan konferansı sıralarında, devlet sisteminin geliştirilmesi ve Türkiye'nin barıştan sonra takibedeceği iç siyaset hakkında milletvekilleri arasında çetin tartışmalar yapılmaya, bu tartışmaları istismar edebileceklerini sanan düşmanlarımız Lozan müzakerelerini keserek elverişli fırsatlar beklemeye koyulmuşlardı. Harbe yeniden başlanması bile ihtimal dahilinde idi. Bu durum karşısın-

da Türkiye Büyük Millet Meclisi 1 nisan 1923 tarihli toplantısında yeni seçimlerin yapılmasını karar altına aldı.

Seçimlerden önce Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Mudafaa-i Hukuk grubu namına 9 umdelik bir program yayımladı. Bu programı kabul edenler, gurupa milletvekili olmak için başvurular. Gurup tarafından namzet gösterilenler iki dereceli seçim usulü ile seçilerek ikinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni kurdular (11 ağustos, 1923).

Lozan muahedesi nin tasdik ve neticeleri :

İkinci Büyük Millet Meclisi önemli işlerle çalışma devresini açtı. İstiklâl Savaşımızın sulh masaları etrafında devamı neticesinde kazanılmış olan Lozan sulh muahedesini 23 ağustos 1923 perşembe günü tasdik etti. Bu muahedenin bir hükmüne göre, tasdikten sonra altı hafta içinde İtilâf kuvvetleri Türk topraklarından çekilip gideceklerdi.

İstanbul'da ve Çanakkale bölgesindeki İtilâf kuvvetleri boşaltma işine derhal başladılar. Boşaltılmanın son günü 2 ekim 1923 - tü. O gün Dolmabahçe meydanında bütün İtilâf kumandanları merasimle bayrağımız ve askerimizi selâmlıyarak kendilerini bekliyen vapurlarına binip uzaklaştılar. Bu suretle beş yıl yabancı bayrakların gölgesinde kurtuluş gününü sabır, îman ve feragatle beklemiş olan İstanbul, Ay-Yıldızına kavuşmuş oldu. 6 ekimde Birinci Cihan Harbi'nin son ve gerçek galibi olan muzaffer ordumuz misli görülmemiş vatansever gösteriler arasında İstanbul'a girdi.

İstanbul, İtilâf Devletleri tarafından boşaltılıncı hükümet merkezi meselesi ortaya atıldı. Memleketin içinde ve dışında bazı kimseler İstanbul'un merkez olmasını istiyorlardı. Halbuki Türkiye BMM'nin ilk kuruluşundan beri yeni Türkiye devletinin fiilî merkezi Ankara idi.

Fakat bu meseleyi hukuk yönünden de hallotmek gerekiyordu. Bu sebeple bir kanun tasarısı hazırlanarak Meclise sevk edildi. Kanun gerekçesinde Ankara'nın devlet merkezi kalması gereği şöyle belirtilmişti:

"Bir devletin morkozini tesbit etmek için akla gelebilecek düşünceler, Yeni Türkiye'nin idare merkezinin Anadolu'da seçilmesini âmirdir. Lozan andlaşması ile Boğazlar için kabul edilmiş olan hükümler, vatan müdafaası için stratejik zaruretler, memleketin servet kaynaklarının işletilmesi ve geliştirilmesini daha kolay sağlamak lüzumu bu düşüncelerin başında gelir".

Uzun tartışmalardan sonra 13 ekim, 1923 te "Türkiye Devletinin idare merkezi Ankara'dır" maddesinden ibaret olan kanun kabul edildi. Bu suretle fiilî bakımdan olduğu gibi hukuk yönünden de devlet merkezi meselesi halledildi.

C u m h u r i y e t i p i l â n ı i ç i n h a z ı r l ı k l a r

Bu sıralarda Türk devletinin ismini koymak hususunda da bazı çalışmalara başlandı. Gerçekte 23 nisan 1920 de yeni bir Türkiye devleti kurulmuştu. Millî hâkimiyet esasında dayanması ve demokratik yapıya sahip bulunması itibariyle bu devletin ismi Cumhuriyet olmak icabediyordu. Fakat ilk anlarda tarihî ve siyasi zaruretler sebebiyle bu ismin telâffuzundan çekinilmişti. Bu sebeple devletin ismi yoktu. Hükümetin adı, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti" idi. Meclisin reisi, hükümetin de reisi idi. Bu durum, devlet başkanlığını bir dereceye kadar münhal göstermekte idi. Memlekette bazı kimseler halifeye devlet başkanı salâhiyetlerinin verilmesiyle, hilâfet makamının kuvvetlendirilmesini istiyorlardı. Yabancı memleketlerde de, Türkiyenin devlet teşkilâtı henüz tamamlanmamış olduğu hususunda bir kanaat mevcuttu. Bu duruma

son verilmesi gerekiyordu. Mustafa Kemal ve arkadaşları Cumhuriyet'in ilânı suretiyle mevcut vuzuhsuzluğun ortadan kaldırılmasına taraftar olmakla beraber ilkin umumî efkârı hazırlamayı uygun buldular.

Eylül 1923 te Anadolu Ajansı Eşas Teşkilât Kanununda bir değişiklik yapılacağını ve bu hususta bir komisyonun bir tasarı hazırlamakta olduğunu ilân etti.

24 Eylülde Türk başını Mustafa Kemal'in Avusturyalı gazeteciye yaptığı şu beyanatı yayımladılar:

"Anayasaya göre nâkimiyet kayıtsız ve şartsız millettir. Yürütme kudreti, yaşama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde toplanır. Bu iki hamleyi bir kelime ile anlatabilmek için hangi sözlükte aranırsa aransın sözü geçen kelime Cumhuriyet olacaktır. Binaenaleyh Türkiye'nin iç tekâmülü henüz tamamlanmamıştır. Daha başka değişmeler ve gelişmeler Cumhuriyet esasına varacaktır. Bugün olduğu kadar gelecekte de daha ziyade demokratik bir Cumhuriyet teşekkül edecek ve bu Cumhuriyet hiç bir suretle batı cumhuriyetleri esaslarından farklı olmayacaktır".

9 ekimde Ankara'da çıkan "Yeni Gün" gazetesi "Yakında Cumhuriyet ilân olunacaktır" diye bir makale yayımladı. Diğer Türkiye gazeteleri onu iktibas ettiler. İstanbul'daki gazeteler orada bulunan milletvekilleri ile mülâkatlar yapmaya başladılar. İfade edilen fikir şu oldu: "Cumhuriyet üç senelik idare şeklimizdir". Bundan sonra basın prensipi halledilmiş gibi kabul edilerek Cumhurbaşkanı'nın kim olacağını veya kimin olması lâzım geleceğini tartışmaya başladılar.

K a b i n e b u h r a n ı :

Bu sırada, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde iktidar için şiddetli bir mücadele devam ediyordu. Bütün milletvekilleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk gurupuna dahil bulunmalarına rağmen tâli bazı guruplar teşekkül etti.

Bu gurupları teşkil edenler bir program etrafında değil, fakat kuvvetli saydıkları şahıslar etrafında toplanıyorlardı.

Maksatları kabineye girmek veya kabineyi nüfuz ve kontrolleri altında bulundurmaktı. Bu şartlar altında çalışmayacağını anlayan Bakanlar Kurulu 27 ekimde istifa etti. Milletvekilleri o gün bir kabine listesi üzerinde anlaşamadılar. Ertesi gün Halk Partisi gurupunda da bir hükümet kurulması için yapılan çalışmalar netice vermedi. 28 ekim akşamı Mustafa Kemal güvendiği arkadaşlarını yemeğe davet etti ve yemek esnasında, "Yarın Cumhuriyet ilân edeceğiz" dedi.

C u m h u r i y e t ' i n i l â n ı

29 ekimde hükümet kurulması için evvelce girişilen teşebbüslere Partide ve Meclis'te devam edildi. Bir neticeye varılamayınca Parti, Mustafa Kemal'in düşüncesini öğrenmeye karar verdi. Mustafa Kemal bu münasebetle dedi ki:

"Hallinde müşkülâta duçar olduğumuz meselenin sebebi ve illeti bütün rüfekaca taayyün etmiş olduğu kanaatindeyim. Noksan, kusur takibetmekte olduğumuz usul ve şekillerdir. Mevcut Teşkilâtı esasîye Kanununa tevfikân bir vekiller heyeti kurmak istediğimiz zaman bütün arkadaşların her biri vekiller heyeti intihabı mecburiyetinde kalıyor.

Hepimizin birden Vekiller Heyeti seçimine mecbur olmamızda görülen müşkülâtın halli zamanı gelmiştir.

Heyeti celileniz bu müşkülün halline beni memur kıldınız. Ben de arzettiğim kanaatten mülhem olarak düşündüğüm şekli tesbit ettim. Onu takdim edeceğim. Kabul edilirse kuvvetli ve müstenit bir hükümet kurulması kabil olacaktır.."

Bunu söyledikten sonra Mustafa Kemal, İsmet Paşa ile Cumhuriyet'in ilânına dair hazırlamış olduğu esasları ta-

şayan projeyi, okumak üzere kâtiplerden birine verdi:

- Türkiye devletinin hükümet şekli Cumhuriyet'tir.

- Türkiye devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur.

- Türkiye devleti, hükümetin inkısam ettiği idare şubelerini İcra Vekilleri vasıtasıyla idare eder.

Parti bu esasları uzun ve hararetli müzakaşalar neticesinde kabul ettikten sonra Büyük Millet Meclisi toplandı (29 ekim, 1923 pazartesi, saat 18.45) ve saat 20.30 da "Yaşasın Cumhuriyet" sadaları ve alkışlarıyla Türkiye Devletine yeni adı verildi. Bu suretle 23 nisan, 1920 den beri zaten fiilen var olan Türkiye Cumhuriyet'i hukuk yönünden de formalitesiyle gelişmiş oldu.

**M u s t a f a   K e m a l   C u m h u r b a ş k a n ı
s e ç i l i y o r :**

Devlet rejiminin Cumhuriyet olarak saptanmasından sonra Meclis, Cumhurbaşkanı seçimine geçti. İstiklâl savaşımızın şanlı, şerefli sembolü, Ankara mebusu Gazi Mustafa Kemal ittifak ile Cumhurbaşkanlığına seçildi. O, zaten yeni Türkiye devletinin kuruluşundan beri Devlet Başkanlığı yetkilerini T.B.M. Meclisi reisi sıfatıyla yerine getirmekte idi. Kendisini Cumhurbaşkanlığına seçmiş olan mecliste söylediği teşekkür nutkunda Mustafa Kemal, Türk Milleti'ne ve Cumhuriyet'in geleceğine olan iman ve imanını şöyle belirtti:

"Son yıllarda milletimizin fiilen gösterdiği kabiliyet ve istidat, kendisi hakkında suizanda bulunanların ne kadar tetkikten uzak zevahirperest insanlar olduğunu pek güzel ispat etti. Milletimiz, haiz olduğu ev: ve liyakatini yeni ismiyle cihan medeniyetine daha çok suhuletle izhara muvaffak olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, cihanda işgal ettiği mevkiye lâıyk olduğunu âsâriyle ispat edecektir"...

"Türkiye Cumhuriyeti mesut, muvaffak ve muzaffer olacaktır!"

C u m h u r i y e t i l â n ı n ı n t e p k i l e r i :

Memleket, Cumhuriyet ilânını sevinçle karşıladı. Her yerde büyük bayram günlerine has gösterilen toplantılar yapıldı. Cumhurbaşkanına gelen tebrik ve tâzim telgrafları on binleri aştı. Bununla beraber memlekette ufak bir zümre Cumhuriyet ilânından memnun olmadı. Bunlar arasında Cumhuriyetin ilânından önce Cumhuriyetçi geçinenler de vardı. Bunlara göre, Cumhuriyetin ilânında acele edilmişti. Bazıları da Türk milletinin Cumhuriyeti henüz hazmedecek bir olgunluğa erişmemiş olduğu düşüncesinde idiler. Olaylar, bunların da düşüncelerinde ne kadar aldanmış olduklarını gösterdi. Sonraki Cumhuriyet bayramlarında onlar da memnun olmayan hallerini bırakarak Cumhuriyetin neşesinden faydalanmaya başladılar.

H A L İ F E L İ Ğ İ N KALDIRILMASI (3 mart, 1924)

O s m a n l ı l a r d a h a l i f e l i k :

Halifelik bir din kurulusudur. Peygamber, sağığında din ve dünya işlerinin başı idi. Yani hem baş imam, hem devlet ve hükümet başkanı, hem de ordu başkomutanı idi. Ölümünden sonra aynı işleri görmek için seçilen kimse - lere Halife dendi. İlk dört halife, seçimle iş başına geldiler. Emeviler seçim usulünü bir tarafa bırakarak saltanat kurdular. Abbasiler de sultanata bağı kaldılar. Hü - lâgu'nun Bağdad'ı alması üzerine Abbasi sultanatı yıkılın - ca bu sülâleden olduğunu ileri süren birisi Mısır'da Kö -

lemen sultanının himayesine sığındı. Kölemen sultanları türlü maksatlarla halifelik müessesesinin saltanat müessesesi yanında iki buçuk asır kadar yaşamasını temin ettiler. Osmanlı padişahlarından Yavuz Sultan Selim Mısır'ı fethedip Kölemen saltanatına son verdikten sonra, saltanat müessesesi dışında ayrı bir hilâfet müessesesi görmek istemediğinden, Kahire'de bulunduğu Halife Mütevekkil allahtan halifeliği aldı.

Böylece hilâfet Osmanlılara geçmiş oldu. Yavuz Sultan Selim'le Osmanlı padişahları halife unvanını da kullandılar. Artık bundan böyle Osmanlı padişahlarının iki sıfatı vardı: İmparatorluk tebaasının hükümdarı, dünya müslümanlarının imamı. Osmanlı İmparatorluğu din temellerine dayandığı için padişahlar halifeliği bir siyaset vasıtası olarak kullanmak istediler. İlk anlarda halifeliğin bir zararı olmadı. Fakat sonraları ulemâ sınıfı islâmîyeti ihtiraslarına âlet etti. Bu sebepten, gerçek mânasını kaybeden halifelik din ve devlet için bir gerileme âmili oldu.

XIX asırda milliyetçilik cereyanının başlamasıyla devlet işlerinde bütün bütün zararlı oldu. Buna rağmen Osmanlı devleti halifelige büyük önem vermekte devam etti. Abdülhamit II devrinde ve ondan sonra panislamizm politikası, yani bütün islâmların bir idare altında birleştirilmesi hülyası peşinden gidildi. Halbuki Türk olmıyan islâm toplulukları bilhassa Araplar arasında milliyet fikirleri yayılmaya başlamıştı. Büyük harbde, imparatorluk ordularına karşı müttefiklerle bir olup silâh kullanan Araplar olmuştu. Hilâfet merkezi olan İstanbul ve Türkiye'nin diğer şehirleri Mondros mütarekesinden sonra itilâf kuvvetleri tarafından işgal edildikleri zaman Fransız ve İngiliz birlikleri içinde müstemlekelerden getirilen müslüman askerler de vardı.

İstiklâl Savaşı başladıktan sonra, son Osmanlı padişahı ve halifesi Vahidettin, halife ordusu adıyla ordu kurarak, Yunanlılarla birlikte Büyük Millet Meclisi kuv-

vetlerini ezmek istedi. Buna rağmen memlekette halifelîğe bağlı kuvvetli bir zümre vardı. Onun için Vahidettin'in İngiliz harb gemisi ile İstanbul'dan kaçmasından sonra saltanat kaldırıldığı halde hilâfet kaldı. Ve halifelîğe Osmanlı sülâlesinden Abdülmecit Efendi seçildi.

A b d ü l m e c i t E f e n d i ' n i n h a l i -
r e l i ğ i :

Milliyetçilik temelleri üzerinde yükselecek bir Türkiye'de halifelîğin mânası kalmamıştı. Çünkü, Türkiye iç işlerine hiçbir devletin karışmasını istemezken, başka devletlerin iç işlerine karışmak için halifelikten istifade etmeyi nasıl düşünebilirdi; bundan başka halife veya taraftarları dine aykırıdır diye yapılması düşünülen islâhatın önüne de dikilebilirlerdi. Bu itibarla halifelîğin ilk fırsatta kaldırılması düşünülmekte idi. Abdülmecit Efendi beklenen fırsatlara, halifelîğini anlayış tarzı ile yaratmakta gecikmedi. Büyük Millet Meclisi kendisine "Halifei Müslimin" tâbirinden başka unvan kullanmamasını, hilâfete seçilmesinden dolayı memnunluğunu belirtmesini, Vahidettin'in hareketlerini takbih etmesini, anayasa hükümlerinin Türkiye ve İslâm âlemi için en uygun idare şeklini tazammun ettiğini ilân etmesini istemişti. O ise 'bu şartları tanımadığı gibi fırsat düştükçe Osmanlı hanedanından bahsetmekte ve her cuma gürü namazını bir başka camide kılarak propaganda yapmakta idi. Bazı komutanlar ve Meclisin güzide milletvekillerinden bir kısmı da türlü vesilelerle halifeyi ziyaret ediyorlardı.

H i l â f e t t a r a f t a r l a r ı n ı n g a y -
r e t i :

Saltanat ile hilâfet ayrılırken, halifenin hakları tasrih edilmemişti. Halifeden çok, halife taraftarları, hali-

felik müessesesinin hakları üzerinde durmaya başladılar. Meclis içinde ve dışında hocalar ve aydınlar arasında halifeye, dinî yetkilerden başka siyasî yetkiler de verilmesi lüzumunu savunan kimseler çıktı. Henüz Cumhuriyet'in ilân edilmediği ve devlet başkanlığı anayasa ile tesrih edilmemiş olduğu için bunlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi ile halifelik arasında bir köprü kurulabileceği düşüncesinde idiler.

Afyonkarahisar milletvekili Şükrü Efendi bir risale yayımlıyarak şöyle diyordu:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tabîi reisliğini halifenin haiz olması, yani kanunların ve hükümet kararlarının halife tarafından tasdik edilmesi şeriat icabıdır."

"Müslümanlar izah ettiğimiz bütün aksamiyle allahın hükümlerine itaat ederler. Onlar ilâhi birtakım ahkâm tanıdıkları için mazmunlarına muhalefeti cenabı hakka isyan mahiyetinde telâkki ederler".

Şükrü Efendi'nin düşüncesine göre hilâfet makamının tasdik etmediği herhangi bir kanun ve karar şeriate aykırı olduğu gibi halife tarafından tasdik edilmemiş kanun ve kararlara itaat da Tanrı'ya isyan demektir.

Mısır'a kaçan Şeyhülislâm Mustafa Sabrı Efendi de, gazetelere verdiği bir beyanatta hilâfetle saltanat ayrılmasını dinsizlik olarak vasıflandırıyor.

İstanbul barosunun reisi bulunan bir zat da "Hükümdarlık karşısında millet" adıyla yayımladığı bir risalede aynı mesele üzerinde "Hilâfet sıfatının cismani kuvvetten ayrı olarak mevcudiyeti, islâm esaslarına ve geleneklerine göre tasavvur edilemez".

"Memleketin seviyesini yükseltmeden buna dokunmak devlet binasını büsbütün perişan etmek, altını üstüne getirmek olur" demek suretiyle hilâfetle saltanatın ayrılmasının doğru olamayacağını birtakım hukuk deyimleriyle ispat etmeye çalışıyordu.

Cumhuriyet'in ilânından sonra bile, halifelik müesse-

sesi üzerinde himayeci tartışmalar basında devam etti. Cumhuriyet'in vakitsiz ilân edildiği, hilâfet makamının salâhiyetlerinin artırılması gerektiği yolunda yazılar yazıldı. Büyük ve inkilâpçı tanınan bir gazetede bile, "Hilâfet bizden giderse, beş on milyonluk Türkiye devletinin âlemi islâm nazarında en küçük ve kıymetsiz bir hükümet mevkiine düşeceğimizi anlayabilmek için büyük bir dirayete lüzum yoktur" deniyordu.

H a l i f e l i ğ i n k a l d ı r ı l m a s ı h a k k ı n d a k a r a r v e k a n u n :

Halifelik için yazılanlar ve söylenenler halifeliğin Cumhuriyet ile beraber yaşayamıyacağını meydana koydu. Bu cihet İzmir'de harb oyunları münasebetiyle Mustafa Kemal'in de iştirak ettiği yüksek komutanlar arasında görüşüldü ve halifeliğin kaldırılması hususunun Meclis'e arzı kararlaştırıldı (ocak, 1924). 1 martta Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarına başlayınca, hanedan tahsisatı konusu görüşülürken Meclis halifelik meselesine el koydu. Bu sıralarda dünya müslümanlarının bir dileği Mustafa Kemal'e bildirildi. Bu dilek Mustafa Kemal'in halifeliği kabul etmesinden ibaretti. Mustafa Kemal mevzuu ve mânası kalmamış olan böyle bir vazifeyi kabul edemeyeceğini alâkalılara bildirdi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, hararetli tartışmalar - dan sonra 429, 430 ve 431 sayılı kanunları kabul etti. Bunlara göre "muamelâtı nâsa duir olan ahkâmın teşri ve infazı" Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun teşkil ettiği hükümete devredildi. Şer'îye ve Evkaf Vekâleti kaldırıldı. Türkiye dahilindeki bütün ilmi müessese ve okullar Maarif Vekâleti'ne bağlandı. Halife hal' ve hilâfet makamı lâğvolundu "3 mart, 1924". Son halife, Osmanlı hanedanının bütün âzasıyla Türkiye Cumhuriyeti topraklarında oturmak hakkından men edildi. Bu önemli inkılâp hareke-

tinden önce halifeliği kurtarmak isteyenlerin ısrarlı tekliflerine rağmen Mustafa Kemal halifeliği üzerine almadı.

H a l i f e v e h a n e d a n â z a s ı T ü r -
k i y e C u m h u r i y e t i t o p r a k l a r ı n -
d a n ç ı k a r ı l ı y o r

İstanbul valisi 4 mart gecesi Dolmabahçe sarayına giderek, henüz yatmış bulunan Abdülmecit'i uyandırıyor ve Büyük Millet Meclisi'nin kararını bildiriyor. Buna göre Abdülmecit 5 mart sabahı İsviçre istikametinde Türk topraklarını terk etmek zorundadır. Eski halife heyecan içindedir. İki günlük müsaade istiyor. Hiç olmazsa Ankara ile muhabere etmesine müsaade istiyor ve ediliyor; sonra hiddete kapılıyor, lehinde yazılarla dolu gazeteleri valiye göstererek okumasını tavsiye ediyor. Bir aralık sarayı terk etmemekten bile bahsediyor. Nihayet inkılâbın mantığı, Abdülmecit'in mantığına üstün geliyor ve hazırlık başlıyor. 5 mart sabahı 10 otomobil ve kamyon, halife ile beraberindekileri trene bindirmek üzere Çatalca'ya götürüyor. 5 mart sabahı güneş Türkiye'nin yeni bir inkılâbını selâmlıyordu.

H i l â f e t i n k a l d ı r ı l m a s ı n ı n
ö n e m i :

Yeni Türkiye devletine, Osmanlı devletinden akterme edilmiş bulunan hilâfet müessesesi menşei itibariyle yalnız dinî bir müessese değildi. Aynı zamanda siyasi mahiyet de taşıyordu. Milliyet esaslarına göre kurulan Türkiye Cumhuriyetinde, halifeliği siyasi mahiyetinin dışında kalan esaslarına göre teşkilâtlandırmaya ve yaşatmaya imkân yoktu. Zaten yapılan ve yapılması tasavvur edilen inkılâplardan hoşnut olmıyanlar, menfaat saikasıyla Osmanlı müesseselerine bağlı bulunanlar hiçbir zaman halifenin

siyasî haklarından mahrum edilmesini kabul etmeyecekler, daima onun etrafında toplanarak yeni müesseselere karşı geleceklerdi. Bundan başka, imparatorluklarında büyük insan topluluklarına sahip olan devletler de halifelik müessesesini muhafaza ettiği için Türkiye ile münasebetlerinde daima çekingen davranacaklar ve sırf bu yüzden ona karşı bir cephe kuracaklardı. Bütün bu düşünceler de gösteriyor ki halifelik müessesesinin kaldırılması, Türkiye Cumhuriyeti devletinin teşkilât bakımından kuvvetlenmesi, Türk cemiyetinin içtimâî inkılâplarıyla çağdaş bir seviyeye getirilmesi ve dış siyasette, devletlerle güvenlik esasına dayanan münasebetler kurulması bakımından gerekli idi.

TÜRK DİLİNİN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN ÇALIŞ- MALAR (1932 - 1950)

D i l ç a l ı Ő m a l a r ı n ı g e r e k t i -
r e n s e b e p l e r :

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasıyla tasfiyesi başlamış olan Osmanlı müesseselerinin ve Osmanlı zihniyetinin yerine modern bir Türkiye devleti ve milliyetçi bir cemiyet görüşü meydana gelmişti. Bu iki önemli olay siyasî olduğu kadar sosyal hareketlerdi, ve Türk milletinin psikolojisinde derin bir tahavvül yapmıştı. Dilin milletin psikolojisine uygun olması, onun yeni ihtiyaçlarını ve arzularını ifade edecek bir yapıya sahip bulunması lâzımdı. Halbuki Osmanlı devrinde aydınların kullandığı Türkçe bu esaslara uygun değildi.

O s m a n l ı İ m p a r a t o r l u ğ u n d a
d i l d â v a s ı :
Osmanlı devletinin kuruluşu sıralarında halk ve devlet dili Türkçe idi. Bu devirde yaşayan vak'a - nüvisler-

den bazılarının kitaplarında kullandıkları kelimelerin yüzde yetmişi Türkçe idi. Fakat fetihlerin yapılmasıyla İmparatorluğun kurulması ve genişlemesi neticesi olarak din dili sayılan Arapça ile, edebiyat örnekleri gelişmiş bulunan Farsça'nın Türkçeye üstünlüğü kabul edildi. Bu iki dilden alınan kelime ve kaidelerle Osmanlıca dediğimiz edebiyat dili meydana geldi. Bundan böyle Türk halkının kullanmaya devam ettiği dile de "Kaba Türkçe" ismi verildi. Osmanlı aydınlarından bazıları Osmanlıcanın bile ilim ve edebiyat dili olarak gelişme imkânlarından mahrum olduğunu öne sürerek Arapçanın resmî dil gibi kabul edilmesi lüzumunu savundular.

XVIII inci yüzyılın ilk yarısından itibaren Türkçenin tarafını tutan onun değerini savunan aydınlar da çıktı. Fakat bu hareket silik kaldı.

XVIII inci yüzyılın ikinci yarısında batı memleketlerinin bazılarında Türkoloji Enstitüleri ve okulları kuruldu ve bu Kurumlarda Türk dilinin yapısı, kaideleri, özellikleri incelenmeye başlandı.

XIX uncu yüzyılın ilk yarısından Tanzimat'a gelinceye kadar, Selim III ve Mahmud II, Türkçenin sadeleştirilmesini terviç ve teşvik ettiler.

1839 da Abdülmecit Gülhane Hattı Hümayununu ilân etmekle Devletin, din ve mezhep farkı gözetmeksizin ortak değerlere sahip bir tebaa'ya sanibolmak niyetinde bulunduğunu açıkladı. Bu tebaa'ya hitabetmek için Osmanlıca yetersizdi. Çünkü bu dille Türk halkına bile hitabedemiyordu. Türk halkından, Arapça ve Farsça okumamış olanların bu dili anlamasına imkân yoktu. Halbuki Hıristiyan halkın bir kısmı hiçbir devlet nüfuzu olmadan kondiliğinden halk Türkçesini öğrenmiş bulunuyordu. Şu halde Tanzimatçılar için Türkçeyi sadeleştirmekten başka çıkar yol kalmıyordu. Kaldı ki bu sıralarda medresenin dışında gelişen devletin eğitim müesseselerinde de Arapça ile Türkçe arasında bir mücadele başladı. Bundan başka yabancı dil öğrenen ve bu-

tı ile temas eden bilginlerden bir kısmı yabancı dillerden Türkçeye çevirmeler yapmaya başladılar. Abdülmecit devrinde özel gazeteler de yayımlanmaya başladı. Bütün bu sebeplerle Türkçe gelişmeye başladı. Ahmet Cevdet Paşa, açık Türkçe ile en güç bilim konularının bile açık - laucağını savundu. Mustafa Reşit Paşa'nın sadrazamlığı zamanında kurulan Encümeni Dâniş, herkesin anlayacağı bir dille yazı yazılması prensipini kabul etti. "Kaba Türkçe" böylece değerlenmeye başladı. Fakat Tanzimat ve Meşrutiyet devirlerinde yetişen ünlü aydınlarımızdan çoğu Arapça ve Farsça kelimelere bağlı kaldıkları gibi, devletin resmî dilinde de bu kelimelere geniş yer verildi. Namık Kemal'ın Evrakı Perişanı'ndaki kelimelerin yüzde 32'si, Rezaizâde Ekrem'in Peşmurde'sindekilerin yüzde 35 - 1, Süleyman Nafiz'in Fuzuli'sindekilerin ise yüzde 33-ü Türkçe idi.

Teşkilâtı Esasiye kanunun ilk maddelerinde ise ancak 19 Türkçe kelime vardı. Geri kalan kelimeler de Arapça ve Farsça idi. Bu kitaplarda kullanılan Türkçe olup, için, olarak gibi edatlardan ibaretti.

Ö z T ü r k ç e c e r e y a n ı :

Balkan harbinin arifesinde Selânik'te çıkan Genç Kalem Mecmuası Öz Türkçe dâvasının önderliğini yapmaya başladı. Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Mehmet Emin bu dâvayı, ortaya Öz Türkçe örnekler koymak suretiyle yaydılar ve kuvvetlendirdiler. Ziya Gökalp:

Başka dile uymaz annenin sesi;

Her sözün ararsan vardır Türkçesi:

beytiyle, Türkçenin gelişme kaynağını gösterdi.

Fakat Öz Türkçe cereyanı tesirini daha çok ayrı örneklerle gösteriyordu. Devletin yazı dili ile ilim dili medresenin muhalefetinden dolayı çok yavaş gelişmekte idi. Dil dâvası bütün yönleriyle ancak Cumhuriyet devrinde ele alınmaya başlandı.

Cumhuriyet devrinde dilin geliştirilmesi için çalışmalar :

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 23 nisan, 1920 de açılması üzerine kurulan ilk Vekiller Heyetinin programında halk dilinden toplanacak kelimelerle bir sözlük meydana getirileceği belirtildi. Fakat Türkiye Büyük Millet Meclisi vatanın kurtarılması ile uğraştığı sıralarda bu iş ele alınmadı. 3 mart, 1924 te medreselerin kaldırılması üzerine artık ilim dilinin Türkçe olması hususunda engel olabilecek başlıca kuvvet ortadan kalkmış oldu. 1928 de yeni Türk harflerinin kabul edilmesi müspet neticeler vermeye başlayınca, Atatürk dil çalışmalarıyla meggul olmak üzere 12 temmuz, 1932 de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni kurdu. Cemiyetin amacı, Türkçenin lûgat, terim, gramer, sentaks ile etimoloji konularını incelemek, bu suretle hem Türkçenin gelişmesine, hem de dilimizin dünya dilleri arasındaki yerini belirtmeye çalışmaktır. Dil çalışmalarının verimli olması için şu usul kabul edildi:

Önce bir Dil Kurultayı toplanarak, çalışma programı, Kurultaya iştirak eden dil uzmanlarının, ediplerin, şairlerin, gazetecilerin ve öğretmenlerin önünde açıklanacak, onların da düşünceleriyle geliştirilecek ve bu suretle dil işiyle alâka umumileştirilecekti. Kurultay bundan başka Dil Cemiyeti'nin nizamnamesiyle programını da inceliyecek ve merkez heyetini seçecekti.

Bu düşünce ile Dil Kurultayı 20 eylül 1932 de Dolmabahçe Sarayı'nda toplandı.

Kurultay Türk dilinin menşeleri ile başka dillerle münasebetini, Tanzimattan bu yana geçirdiği tabavvülleri, gelecekte gelişmesinin esaslarını görüştü ve programlaştırdı.

Kurultayın çalışmalarını yakından takibeden. Atatürk

i kısım, 1932 de Büyük Millet Meclisi'nde söylediği açış nutkunda dil çalışmalarının önemini şu sözlerle belirtti:

"Millî kültürün her çıғırda açılarak yükselmesini Türk Cumhuriyeti'nin temel dileği olarak temin edeceğiz. Türk dilinin kendi benliğine aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için bütün devlet teşkilâtımızın dikkatli, alâkalı olmasını isteriz".

Bundan sonra Türk Dil Kurumu, halk dilinde yaşıyan kelimeleri toplıyarak derlemeler meydana getirdi. Bir taraftan da eski Türk metinlerini yayımladı ve bir Türkçe sözlük meydana getirdi.

Bu sıralarda, Maarif Vekâletinin müdahalesiyle Türkçe bilim terimlerinin de hazırlanmasına girişildi. Terim işi umumi efkârda bir tepki yarattı. Bilim terimlerimizin çoğu Arapça köklerden geldiği için bu köklere bağlı kalınmasını istiyenler vardı. Halbuki dünya milletleri bu hususta Lâtince kökleri kullandıkları için devrimizin bilim terimleri milletlerarası bir karakter kazanmıştı. Lâtince ölü dil olduğu ve kaideleri kalıplaşmış bulunduğu için, ondan faydalanan millî diller için bir kültür istilâsı ihtimali yoktu. Halbuki Arapça, yaşıyan dildi ve kendi özelliğine göre bir gelişme takibedyordu. Zaten Araplar da bazı dallarda Lâtince köklerden terimler yapıyorlardı. Meselâ "Oxygen" kelimesinin başına "el" ekini koyarak onu "El oxygenüs" şeklinde Arapçalaştırıyorlardı. Halbuki biz bu kelimeyi Arapçadan uydurulan (müvellid-ül humuza) kelimesiyle karşılıyorduk. Bu Türkçe terimler için Arapçaya bağlı kalmak, bilim dilinin istikrarını hiçbir suretle sağlayamazdı. Zaten bu sıralarda yüksek öğretim müesseselerimizin öğretim üyelerinden bir kısmı yabancı dillerden Türkçeye çevirmeler yaparken o dillerin terimlerini kullanıyorlardı. Meselâ İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Osmanlıcadaki Hazinei Evrak kelimesinin karşılığı olarak Arkiv kelimesini kabul etmiş ve bu isimle bir dergi yayımlamağa başlamıştı. Aynı zamanda Topkapı Müzesi

de aynı kelimenin karşılığı olarak Arçiv kelimesiyle bir dergi çıkartmakta idi. Bu gibi hallere tercüme mahsulü olan bütün kitaplarda raslanıyordu. Bu devam edemezdi. Okul öğretimi ve kitapları için, karşılığı Türkçede bulunun köklerden ve bulunmadığı halde Lâtince köklerden kelimeler alınmak suretiyle terimler hazırlandı.

Dil gibi canlı bir müessesenin yapısında kısa bir zamanda yer alan öz Türkçe kelimeler ve terimler herkesi memnun edemezdi. Gerçekte de bu kelimelerin bazıları yerinde kullanılmamıştı. Bu yüzden dilde ifrat ve tofrîte taraftar olan cercyanlar başladı. Fakat zamanla, canlılık göstermiyen kelimeler türlü şekillerde tasriye edildi. Diğerleri ise yazı, konuşma ve bilim dilimizde tutunarak dil hazinemizi zenginleştirdi.

Sözün kısası, Cumhuriyet devrinde, konuşma dili ile yazı ve bilim dili arasında, evvelce mevcut ayrılığın kaldırılması için önemli ilerlemeler yapıldı.

ENVER ZİYA KARAL, TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ, İstanbul, 1960.

ACEMİ OCAĞI :

Osmanlılarda yaya kapıkulu askerine kaynak olmak üzere vücuda getirilen tegekkül. Ondördüncü Yüzyılda Çandarlı Kara Halil ve Molla Küstem'in tegebbüsü ve çalışmaları üzerine Birinci Murat zamanında Gelibolu'da kurulmuştur. Ondan evvel, harbe alınan esirler, kısa bir talim ve terbiyeden sonra iki akçe yevmiye ile yeniçeri olup sefere giderlerdi. Birinci Murat zamanında ise, harb esirlerinin evvelâ Çardak ve Lâpseki ile Gelibolu arasında işleyen ve süvari askerinin nakline mahsus olup At gemisi diye anı -

lan gemilerde bir akçe yevmiye ile beş seneden on sene - ye kadar hizmet ettikten sonra iki akçe yevmiye ile Yeniçeri olmaları usulü kabul edildi. Daha sonra, bunların ocağa kabulünden önce Anadolu'da Türk çiftçisine verile - rek ziraat işlerinde kullanılmaları ve bu sayede Türk dilini, Türk-islâm geleneğini öğrenip benimsemeleri daha uygun görüldü. Buna "Türk'e vermek" denilirdi. Türk'e ve - rilenler de acemi ocağına bağlı sayılırlardı. Bu suretle ilk kurulan bu ocağa "Gelibolu acemi ocağı", bunun ağçası - na "Gelibolu ağası." denildi. Harb esirlerinden ordu için asker yetiştirmek daha evvel bâzı Anadolu beyliklerinde, meselâ Aydınogullarında da görülmüştür.

Acemi ocağına alınacak kimseler, harbde ve akınlarda ele geçirilen esirlerden beşte bir beytülmal, yani devlet hazinesi hakkı alınmak suretiyle elde edilirdi. Bu usule Pençik kanunu denilirdi. Yıldırım Bayezid 1403 yılında Ankara Meydan Muharebesi'nde Aksak Timur'a yenildikten sonra Osmanlı Devleti muvakkat bir zaman için parçalanmış ve fütihat durmuş, esir elde edilemez olmuştu. Bunun üzer - ine onların yerine acemi ocağı için Osmanlı idaresi al - tındaki memleketlerden hıristiyan asıllı çocukların alın - ması usulü konuldu. Bunlara ise devşirme denildi. Fütihat yeniden başladıktan sonra ise, acemi ocağına hem Pençik, hem de devşirme usulüyle gençler alınmağa devam edilmiş - tir.

Gelibolu ağasının emrinde sekiz çorbacı, yani acemi yayabaşısı bulunurdu. Ağalar bir yolsuzlukları görülmedik - çe azlolunmayıp kaydıhayat şartıyla bu vazifeyi görürler - di. Yeri boşalınca, acemi ocağı baş yayabaşısı olan birin - ci çorbacı Gelibolu ağası olurdu. İstanbul'un fethinden sonra ise, yeniçeri ocağının ihtiyar yayabaşılarında bir - risinin Gelibolu ağalığına tayini kanun oldu. Gelibolu ocağının mevcudu dört, beşyüz kadardı. Bunlardan zamanı gelenler, ihtiyaca göre yeniçeri ocağına alınırlar, onla - rın yerlerini ise Türk çiftçilerinde dil ve din bakımın - dan yetiştirilen gençler doldururlardı.

İstanbul'un fetnini müteakip, Fâtih tarafından İstanbul acemi ocağı kurulmuş ve Gelibolu ocağı da muhafaza edilmekle beraber ehemmiyeti ikinci dereceye düşmüştür. Bu ocağın efradına da "Acemi oğlanı" veya "Torba oğlanı" yahut da "Şadî" denilirdi. "Oda" diye anılan kışlaları Şehzadebaşı ile Vezneciler arasında ve yeniçeri eski odalarının yanında olup karşılıklı iki sıra halinde idiler. Bunların biri Ağa odasıyla birlikte on, altı oda, yani kokuş olup "Kethüda dairesi" ve diğeri on beş oda olup "Çavuş dairesi" diye anılırlardı. Ağalarına "İstanbul ağası" denilirdi. Bunun odası dokuz bölük itibar olunmuş ve Ağabölüğü diye anılmıştır. Diğer odalar halkına ise cemaat, birliklerine bölük yerine Orta, Orta kumandanlarına "Çorbacı" veya "Yayabaşı" denilirdi. Otuzbirinci odanın çorbacısı aynı zamanda ocağın kâtibi idi. Ağa'dan sonra gelen âmir "Kethüda" idi. Ceza işlerine ise "Meydan kethüdası" veya "Meydan başı" bakardı.

Kethüdadan sonra "Çavuş", sonra da sıra ile "Aşçıbaşı", "Ariyeti çavuş" yani çavuş vekili gelirdi. Her ortanın bir Yayabaşısı, her Oda'nın bir Odabaşısı vardı. Dokuz ağa bölüklerindeki en kıdemli acemiye "Bölükbaşı", hepsinin âmirine ise "Baş bölükbaşı" adı verilirdi. Nitekim yayabaşılardan en kıdemlisi de "Baş yayabaşı" diye anılırdı. Acemi çorbacıları terfi ederlerse Yeniçeri Yayabaşısı olurlar veya kapıkulu süvarilerinden sipahi bölüğüne alınırlardı. Acemi ocağı ağası ocaktan ayrılırsa kendisine yaya beyliği zeamoti verilirdi.

Acemi ocağı efradının yaşlı küçük olanlar odalarda hizmet ederler, diğerleri mirî tersanede, imalâthanelerde, odun amburlarında, devlet ve hanedana ait inşaatta, buz kayıklarında, at gemilerinde, Sekban fırınlarında ve diğer çeşitli hizmetlerde kullanılırlardı.

Acemi oğlanları bidayette yalnız esir devşirmelerden olurken zamanla teşkilât bozulmuş, ilk defa 1582 tarihinde Üçüncü Murat zamanında "Ağa çırağı" adıyla acemi oca -

ğına hariçten adam alınmış ve sonraları bu, usul halini almıştır. Onyedinci yüzyıldan itibaren, ölen yeniçerilerin çocukları da ocağa alınmağa bağlandı ve bunlara "Kuloğlu" denildi. Onyedinci yüzyılın sonlarına doğru ise, devşirme usulü tavsamış ve fütuhât durmuş olduğundan yavaş yavaş şehir halkından da acemi ocağına eleman alınmış ve ekseriyeti bunlar teşkil eder olmuştur. Bu hal, sonuna kadar böyle devam etmiş ve acemi ocağı yeniçeri ocağıyla birlikte 1826 tarihinde ilga olunmuştur.

. D E V Ş İ R M E

Yıldırım Bayezid'in Ankara mağlûbiyetinden sonra fetihlerin duraklaması, hattâ muvakkaten gerilemesi üzerine yeniden esir elde edilememesi üzerine Acemi oğlanı ihtiyacı için hıristiyan tebaadan alınmaya başlanan genç çocuklar ve onların böylece alınması. İhtiyaca göre üç beş senede bir ve bazan daha uzun fasilularla hıristiyanlardan 8-20 yaş arasındaki çocukların gürbüz ve sağlam olanları alınırdı. Evvelâ Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan'dan, daha sonraları Sırbistan ve Bosna - Hersek'ten ve Macaristan'dan, onbeşinci yüzyılın sonlarından itibaren yavaş yavaş Anadolu'daki hıristiyan tebaadan. Onyedinci yüzyılda ise umumî olarak bütün Osmanlı memleketlerindeki hıristiyan tebaadan devşirme alındı. Devşirmeye lüzum hâsıl olunca Yeniçeri Ağası Divana baş vurarak ihtiyaç miktarını bildirir ve devşirmeye gidecek olan Ocak Ağalarını seçerdi. Bunun üzerine devşirilecek mıntakalara emirler gönderilerek Sancakbeği, Kadılar ve Topraklı süvarilerin yardımı temin olunur, ayrıca Ocaktan bir "Devşirme emini" ile bir "Devşirme memuru" tayin edilirdi. Bunlar Sekbanbaşı, Solakbaşı, Zağarcıbaşı, Seksoncubaşı, Turnacıbaşı, Hasekiler, Zenberekçibaşı, Deveci veya Yayabaşılardan olurdu. Ağa bölükleri zabitlerine bu vazifenin veril-

mesi kanun değildi. Bunun için Kethüdabey, Başçavuş, Kethüdayeri, Muhzırbaşı ilh... devşirmeye gidemezlerdi. Devşirme memurunun eline ferman dan başka aynı şeyleri bildiren bir "Yeniçeri Ağası mektubu" verilirdi. Ferman da, her mıntakadan alınacak oğlan adedi kazalara göre tesbit edilmişti. Devşirme memuru bu mıntakaları bizzat gezerek evsafi haiz çocuklardan kırk evde bir oğlan hesabıyla devşirirdi. 14-18 yaş arasında olanlar tercih olunur ve evli ler alınmazdı. Devşirilen oğlanın köyü, kazası, sancağı, baba ve anasının ve sipahisinin isimleri, yaşı, bütün eşkâli ve "Sürücü" denilen sevk memurunun adı bir deftere yazılır, bu defter iki nüsha olur, biri Devşirme memurunda, biri Sürücüde bulunurdu. Kanun mucibince çocukların en asilleri, papaz çocukları, iki çocuğu olanın biri, birkaç çocuğu olanın en güzeli ve sıhhatlisi seçilirdi. Bir oğlu olanın çocuğu alınmazdı. Alınacak olanların orta boylu olmasına dikkat edilirdi. Uzun boylulardan ise vücudu mütenasip olanlar saray için devşirilirdi. Yahudiler hiç alınmazdı.

Devşirilen çocuklar "Sürü" denilen 100 - 200 kişilik kafi leler halinde ve Sürücülerin muhafazası altında hükümet merkezine sevk olunurdu. Çocukların devşirildiği yer den sevk masrafı ve "Kızıl aba" ile "Sivri Kül ah" dan ibaret elbise paraları için her oğlan başına "Hil'atbaha" veya "Kul akçesi" adıyla bir miktar para alınırdı. Bu para ilk zamanlar yüz akçe kadarken onyedinci yüzyılda 600 akçeye kadar çıkmıştı.

Tek oğul, Yahudi ve evlilerden maada köy kethüdası oğlu, çoban ve sığırtmaç, köse, kel, doğu stan sünnetli, türkçe bilen, sanat sahibi, İstanbul'a gelip gitmiş, çok uzun veya çok kısa boylu olanlar da devşirilmezdi. Yalnız Bosnalı olan ve "Poturoğulları" denilen müslüman çocuklarının saray ve Bostancı Ocağı için devşirilmelerine müsaade edilmişti. Trabzon hıristiyanlarından da oğlan devşirilmezdi. Yavuz Selim bu usulü kaldırmışsa da onaltıncı

yüzyılın sonlarında gene konmuştu. Rus, Çingene ve Acemlerden oğlan devşirmek katiiyen memnu idi.

İstablâ âmireye ait çayırları biçtikleri, muhafaza ettikleri, atlara bakıp daha bazı hizmetler gördükleri için İstanbul civarında Kartal ve Kadıköy hıristiyanları da devşirme vermekten muaf tutulmuşlardı.

Sürü, devlet merkezine gelince iki üç gün istirahat eder, oğlanlar şahadet getirtilip müslüman edilirdi. Sonra Yeniçeri Ağası tarafından teftiş olunur, içlerinde sünnetli bulunup bulunmadığına bakılır, uygun çıkanlar eşkâl defterine kaydolunup Acemi Ocağı cerrahı tarafından sünnet edilirdi. Bunu müteakip güzelleri saray için, gürbüzceleri Bostancı Ocağı için ayrılır, öbürleri Anadolu ve Rumeli ağaları vasıtasıyla Türk köylüsüne dağıtılırdı. Buna "Türk'e vermek" denirdi. Orada muayyen bir müddet hizmet ettikten sonra eşkali yoklanıp Acemi Oğlanı yazılırlardı. Bu yazılmaya "Torba yazısı", yazılanlara da "Torba oğlanı" denirdi.

I L T İ Z A M

Onyedinci yüzyıldan itibaren devlete gelir getiren kaynaklar, yavaş yavaş muayyen bedel mukabilinde şahıslara verilmişe bağlandı. Bu usulün adı iltizamdır. İltizam üzerine alan kimseler, yani mültezimler, geliri devlete peşin olarak öderler, sonra gene hükümet kuvvetine dayanarak bunu halktan tahsil ederlerdi. Tadiî bu işte büyük kârlar peşinde koştuklarından, hem iltizam için verdikleri parayı, hem de bu işi almak için muhtelif kimselere sundukları rüşveti ve fâhiş kârı halkın sırtından çıkarmak için yapmadıkları zulüm kalmazdı. Devletin gelir kaynakları halkın ödeme kabiliyeti eksildiği için bu yüzden zamanla âdeta kurudu ve mültezimlerden bu sefer işlememiş ileri yıllara ait vergiler de peşin alınarak o yüzyılda

muhtelif sebeplerden dolayı artan devlet ve saray mas - raflarına harlandı. İleri yılların vergilerinin alınması dolayısıyla hâsıl olan vaziyete "tedahül" denir ve dev - let bütçesinde ekseriya bir iki ve bazan üç yıllık tedar - hül bulunurdu. İltizam, bazen da bu hak babadan oğula geçmek suretiyle de olur, böyle zamanlarda iltizama ve - rilen yer, mülke yakın bir şekilde mültezimin eline geçmiş olurdu. Osmanlı İmparatorluğunda her türlü ilti - zam mukataa sisteminin alıp yürümesine, Amerika'dan Av - rupa'ya bol miktarda gelmeğe başlaması dolayısıyla kıy - metli maden fiatlarının inmesi ve elinde para bulunanlar da bunu sabit bir kıymet olan toprağa yatırma arzusunun doğması da sebep olmuştur. İmparatorlukta mirî toprak sistemi câri olduğundan toprağı satın almak imkânsızdı. Lâkin iltizam usulüyle mülkiyete yakın bir tasarruf sis - temi kurulmuş oluyordu. İltizam usulü 18 şubat 1856 tari - hinde ilga olunarak yalnız toprak üzerinde hiç bir tasar - ruf hakkı iddia etmemek şartıyla âşar iltizamın devamına müsaade olunmuş ve Cumhuriyetin ilânıyla bu da tarihe ka - rışmıştır.

E Y A L E T :

Osmanlı devleti idarî teşkilâtının en büyük parçası. İmparatorluk Eyâletlere, Eyâletler Sancaklara, Sancaklar Kazalara, Kazalar Nahiyelere bölünmüş haldeydiler. Eyâlet - ler Beylerbeyler ve onaltıncı yüzyıl ortalarından sonra Vezirler tarafından idare olunmuşlardır. Bunlar hem ida - rî, hem de askerî âmir olup Eyâletlerde hükümdarı temsil ederler, kazaî meselelerden maada her işte mutlak salâhi - yet sahibi olurlardı. Hududu en geniş bulunduğu sırada Osmanlı İmparatorluğunu teşkil eden Eyâletler şunlardı: Rumeli, Bosna, Budin, Kanije, Eğri, Temeşvar, Anadolu;Ka - raman, Maraş, Sivas, Trabzon, Kefe, Diyarıbakır, Şam, Ha - lep, Çıldır, Erzurum, Kars, Van, Rakka, Şehrızor, Musul,

Trablusşam, Girit, Kıbrıs, Cezairi Bahri Sefid (Kaptanpaşa), Mısır, Yemen, Habeş, Basra, Lahsa, Bağdat, Trablusgarb, Tunus, Cezairi garp. Bunların arasından sondan dokuz tanesi Salyâneli idi.

M. SEPTOĞLU'nun "RESİMLİ OSMANLI TARİHİ ANSİKLOPEDİSİ"nden.

T Ü R K İ Y E C O Ğ R A F Y A S I

T ü r k i y e ' n i n Ő e k l i v e y ü z ö l ç ü m ü

Türkiye'nin Şekli bir dik dörtgene benzer. Bu dört kenarının uzun kenarları, paralel daireleri boyunca uzanır; alanı 780 600 kilometre karedir. Dünya ile karşılaştırılınca bu kadar küçük görünmesine rağmen memleketimiz gerçekte orta genişlikte bir ülkedir. Örneğin Fransa (551 000 kilometre kare), İngiltere (243 000 kilometre kare), İtalya (301 000 kilometre kare) Türkiye'den daha kalabalık, fakat daha küçük memleketlerdir. Komşularımız ile karşılaştırılınca da, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve İran'dan başka bütün komşularından daha geniş olduğu anlaşılır. Hattâ Bulgaristan (III 000 k.k.), Yunanistan - (I30 000 k. k.), Romanya (237 000 k.k.) ve Suriye'nin (I81 000 k.k.) bir arada yüzölçümleri tutarı bile memleketim'zin yüzölçümünden daha azdır.

Türkiye toprakları birbirine doğru uzanan, biri Asya'ya, öteki Avrupa'ya bağlı biri büyük, diğeri küçük iki ana parçadan meydana gelir. Avrupa topraklarımızın, yani Trakya'nın yüzölçümü 23 600 k.k-dir. Türkiye topraklarının % 3 kadarına eşittir. Buna karşılık Asya topraklarımızı meydana getiren Anadolu'nun yüzölçümü 757 000 k.k.-dir.

Doğu-batı doğrultusundaki uzun mesafenin önemli bir sonucu saat probleminde kendini gösterir: Türkiye'nin en batı ve en doğu noktaları arasında 19 derecelik bir boylam farkı vardır. Her boylam derecesi 4 dakikalık bir yerel saat farkına yol açar. Buna göre, yurdumuzun

en doğu ve en batı noktaları arasında $19 \times 4 = 76$ dakikalık (yani bir saat, on altı dakika) bir yerel saat farkı vardır. Iğdır'da, Hakkâri'de, güneş sabahları ufukta görüldüğü sırada, Edirne'de, Enez'de, Çanakkale veya İzmir'de ortalık karanlıktır ve güneşin doğması için daha bir saatten fazla vakit vardır. Görülüyor ki, memleketimizdeki yerel saat farkı büyüktür. İşte, bundan doğacak karışıklıkları önlemek ve çalışma düzenini sağlamak üzere, İzmit ve Kütahya yakınlarından geçen 30 derece doğu meridyeni bütün yurttaki kullanılan nizami saate temel olarak kabul edilmiştir. Böylece bütün Türkiye doğu Avrupa saat dilimine girmiş olur; yani kullandığımız saat ayarı Batı Avrupa (Greenwich) saatinden 2, Orta Avrupa saat ayarından ise 1 saat daha ileridir.

S a n ı r l a r :

Bugünkü memleketimizin deniz ve kara sınırlarının toplam uzunluğu 10 bin kilometreye yaklaşır. Bunun büyük kısmı (7 200 km.) denizlere düşer. Kara sınırlarımızın uzunluğu 2 631 kilometredir. Bunun da en büyük kısmı (2 200) Asya topraklarındadır. Burada kuzeydoğu plâtolarımız Sovyetler Birliği (Gürcistan ve Ermenistan) ile komşudur. 1921'de Moskova ve Kars antlaşmasına göre çizilmiş olan bu sınır Hopa'nın 30 kilometre kadar kuzeydoğusunda Sarp köyünden başlar. Çoruh'un ağzı Sovyetler Birliğinde kalır. Sınır önce doğu, sonra güneydoğu yönünde uzanır. Daha sonra Arpaçay'ın aşağı çığırını izler. Bu çayın Aras nehri ile birleştiği yerden itibaren Aras nehri boyunca uzanarak Ağrı dağının doğusunda İran sınırına dayanır. İran sınırı XVII yüzyıldan beri hemen hiç değişmemiştir. 470 kilometre uzunluğundadır. Çok yüksek doruklardan geçerek kuzeyden güneye, Şemdinli'nin güneydoğusuna kadar uzanır. Memleketimizin bu güneydoğu köşesi bir yandan İran, bir yandan da Irak toprakları ile komşudur. Irak ile sınırlarımız kısadır (378 km.). Bunun büyük kısmı da yü-

ksek dağlar üzerinden geçer. Batı kısmında Habur suyunun aşağı çığırını izler ve bu akarsuyun Dicle nehrine kavuştuğu yerde sona erer. Bu kavşakta Türk toprakları hem Irak, hem de Suriye toprakları ile komşudur. Suriye toprakları burada Dicle'nin sağ kıyısından başlar; sonra batıya doğru uzanarak Hata'yı doğu ve güneyden kuşattıktan sonra Akdeniz kıyısındaki Güvercinkaya'nın biraz kuzeyinde sona erer. Suriye sınırı hemen hiç tabii temele dayanmaz. Büyük kısmında, güney demiryolumuzu ancak birkaç metre güneyden izler. En uzun kara sınırimız budur (789 km.).

Trakya'daki sınırlarımız çok daha kısadır. Burada Bulgaristan'la aramızdaki sınır çizgisi (uzunluğu 200 km) Karadeniz kıyısında İğneada'nın 10 km. kadar kuzeyinde Rezve deresinin ağzından başlar. Önce bu derenin vâdisi boyunca batıya, sonra Istrancalar'ın yüksek kısımlarını bizde bırakarak kuzeybatıya doğru uzanır. Daha sonra yeniden yön değiştirerek güneybatıya döner. Tunca'yı keser ve Edirne'nin 30 km. kadar batısında Meriç nehrinde sona erer. Burada Türk, Bulgar ve Yunan sınırları birleşir. Bulgaristan üzerinden Avrupa'ya uzanan başlıca karayolu burada, Kapıkule karakolumuzdan geçer. Yunanistan'la aramızdaki sınır çizgisi Meriç nehri meydana getirir. Bu nehrin sol kıyısı bize, sağ kıyısı Yunanistan'a aittir. Ancak, Edirne'nin demiryolu istasyonu olan Karaağacın etrafında küçük bir alan, Meriç'in sağında kalmakla beraber bizimdir. Yunan sınırının uzunluğu, Edirne batısından güneyde Enez'e kadar 204 km.-dir.

T ü r k i y e ' n i n d e n i z l e r i v e k i y i l a r ı

Yurdumuz kuzeyde Karadeniz, batıda Ege Denizi ile çevrilmiştir. Güneyde de Akdeniz boyunca yüzlerce kilometre uzunlukta kıyımız vardır. Bu üç deniz, tamamiyle Türk toprakları içinde kalan Boğazlar ve Marmara Denizi

ile birbirine bağlanır. Türkiye kıyılarının uzunluğu 7 200 kilometreye yakın olup, buna kıyılarımız önündeki irili ufaklı adalarımızın 1 000 km.-yi geçen kıyılarının uzunluğu katılırsa, toplam 8 200 km.-yi bulur. Harita üzerinde yapılan ölçmelere göre, Karadeniz kıyılarımızın uzunluğu 1 600, Akdeniz kıyıları 1 500 km.-den fazla, Boğazlar ve Marmara kıyıları 1 200 km.-ye yakın, Ege denizi kıyıları ise 2 800 km. kadardır.

Türkiye'nin, Karadeniz ve Akdeniz kıyıları az çok farklarla birbirine benzer. Bu kıyıların çizgisi genel olarak, karaya ve denize doğru giren geniş yaylar meydana getirir. Buna karşılık, girinti ve çıkıntılar azdır. Karalar arasına iyice sokulmuş körfezler, denize doğru uzanmış yarımadalar görülmez; adalar da pek azdır. Kıyı çizgisinin bu hali, dağ sıralarının kıyıya paralel duvarlar meydana getirmesi ile ilgilidir. Buna karşılık memleketimizin batı kıyıları, hem çok girintili çıkıntılı, hem de çok adalıdır. Deniz, karaların içine iyice sokulmuş; yarımadalar, burunlar denize doğru ilerlemiştir. Bu hal de, dağ sıralarının kıyı doğrultusuna aykırı olması ile ilgilidir.

T ü r k i y e ' n i n i k l i m i :

Memleketimizde yıllık ortalama sıcaklık dereceleri 4° - 20° arasındadır. Yıllık ortalamanın en yüksek olduğu bölge Akdeniz kıyılarından Urfa'ya doğru uzanan sahadır. Burada yıllık ortalama 18-19 derece kadardır. İskenderun (20.1°), Anamur (19.9°) ve Dört Yol ($19,5^{\circ}$) yurdumuzun yıllık ortalaması en yüksek olan yerleridir.

Yıllık ortalama Ege kıyılarımızda 15-18 derece, Marmara ve Karadeniz kıyılarında ise 13-15 derece arasındadır. Görüldüğü üzere, Akdeniz kıyılarımızdan Ege, Marmara ve Karadeniz kıyılarına doğru gidildikçe çok yavaş bir azalma oluyor. Buna karşılık kıyıda içeriye doğru gidildikçe ortalama sıcaklık birdenbire düşer. İç Anado-

luda II - I3 derece arasındadır ve bu bölgenin en güney kısmında bile, Doğu Karadeniz kıyılarındaki derecelere çıkamaz. Fakat memleketimizde sıcaklık derecesinin en düşük olduğu bölge Kuzeydoğu Anadolu'dur. Bu yüksek plâ-tolar alanının en güneyinde bulunan Van'da bile yıllık sıcaklık ancak 9 derecedir. Bu plâtoların kuzey kısmında yer alan Kars'ta ise 4.I dereceden ibarettir. Burası Türkiye'nin en soğuk bölgesidir.

Türkiye'nin en yağışlı bölgeler kuzey ve güneydeki kenar dağların denize bakan kısımlarıdır. Bunlar arasında Karadeniz kıyıları, özellikle Rize çevresi başta gelir (2 500 milimetre). Karadeniz kıyılarımızda batıya doğru ilerledikçe yağış tutarının azaldığı göze çarpar. Fakat bu azalma düzenli değildir; az yağış alan yerleri gene oldukça bol yağış alan yerler izler. Bu değişiklikler sebepsiz değildir. Kenar dağlar bölgesine düşen yağışların miktarı, dağların yükseltisine ve hâkim rüzgârların doğrultusuna bağlıdır. Akdeniz kıyılarımızın dağlık bölümlerinde de yağışlar boldur. Fakat yıllık yağış tutarları Doğu Karadenizdeki kadar fazla değildir. Çünkü bu bölge, yazın kuraktır. Ege bölgesindeki yağışlar kuzey ve güney kenar dağlardakinden daha azdır. Çünkü burada dağların doğrultuları nemli rüzgârların doğrultularına dikey değildir.

Türkiye'nin en az yağışlı bölgeleri denizden uzak iç kısımlardır. Bunlardan iç Anadolu'da yağışlar 400 milimetre azdır. İç kısımlar arasında Doğu Anadolu biraz daha yağışlıdır. Bunun sebebi bu bölgenin daha yüksek ve dağlık olmasıdır. Fakat Doğu Anadolu'daki çukur alanlar çok kuraktır. Örneğin Iğdır ovasında ve Malatya ovasının bazı çukur kısımlarında yağış ancak 200-250 milimetre kadardır. Güneydoğu Anadolu ve Ergene havzası da memleketimizin kurak iç kısımlarındandır. Bunlardan Güneydoğu Anadolu hudutlarımızın ötesinde yavaş yavaş çöle geçer.

B a ş l ı c a a k a r s u l a r ı m ı z

Doğu Karadeniz bölgesinin en önemli akarsuyu Çoruh-tur (368 km.). Mesçit dağından çıkar. Bayburt'tan geçerek bir büklüm çizer ve doğuya döner. Oltu suyunu ve Tortum gölünden geçen Tortum suyunu alarak kuzeye döner. Kenar dağları dar ve derin uçurumlu bir boğazla yarararak sınırlarımızın biraz ötesinde Gürcistan topraklarında denize varır. Yeşilirmak; Çekerek, Kelkit ve asıl Yeşilirmak kollarının birleşmesi ile meydana gelir. Boyu 416 kilo - metredir. Canik dağlarını yarararak kıyıda büyük bir delta meydana getirir. Kızılırmak nehirlerimizin en uzunudur. Boyu 1151 kilometredir. Kızıldağdan çıkar. Sivas'tan geçer ve Kayseri'ye çok yaklaşarak İç Anadolu'da büyük bir yay çizer. Kuzey kenar dağ sıralarını birçok boğazlarla yarararak denize varır. Ağzında büyük bir delta meydana getirmiştir. Bu nehrin en önemli kolları sağdan aldığı Delice suyu ile soldan aldığı Devrez suyu ve Gökırmaktır. Daha batıda Filyos ırmağının ötesinde denize kavuşan Sakarya, memleketimizin ikinci uzun nehridir. Boyu 790 km. - dir. Kütahya ve Afyon arasındaki plâtolardan doğar. Gene aynı bölgeden gelen Forsuk çayı ile birleşir. Sağdan Ankara çayını alarak büyük bir S şekli çizmek suretiyle Geve boğazından Adapazarı ovasına çıkar. Burada soldan Sapanca gölünün sularını boşaltan ve Adapazarı'ndan geçen Çarksuyu'nu alır.

Marmara'ya dökülen bütün büyük sular Anadolu yakasından gelir. Bunların en önemlisi Susurluktur. Şaphane dağından çıkar, kuzeye doğru akarak Manyas gölünden gelen Kocaçayı, Ulubat gölünden gelen Kırmastı ırmağını, daha ileride de Bursa ovasından gelen Nilüfer çayını alır ve denize varır.

Ege'ye dökülen akarsulardan Gediz, Murat dağından çıkar. Bir süre güneybatıya doğru akar; sonra kendi adını taşıyan ovaya inerek Foça'nın biraz güneyinden İzmir kör-

fezinin dış kısmına dökülür. Gediz'in ağız eskiden bu körfezin iç kısmında idi. Fakat getirdiği alüvyonlarla İzmir limanını doldurmak tehlikesini gösterdiğinden ağız biraz daha kuzeye, körfezin daha geniş, daha derin, yani dolması güç olan dış kısmına alınmıştır. Küçük Menderes Bozdağdan çıkar ve hemen kendi adını taşıyan ovaya inerek bu ovanın ortasında akar ve Kuşadası körfezine dökülür. Küçük Menderes, getirdiği alüvyonlarla denizden yer kazanmış ve ilk çağların bir limanı olan Efes gehri bugün kıydan sekiz kilometre içeride kalmıştır. Büyük Menderes Dinar yakınlarında doğar. Murat eteklerinden gelen Banaz çayını sağdan aldıktan sonra ovaya iner; Nazilli, Aydın ve Söke'nin güneyinden geçerek denize varır. Büyük Menderes de getirdiği alüvyonlarla denizden yer kazanmış ve ilk çağların tanınmış Miletos limanını bugün kıydan çok içeride bırakmıştır. Trakya'da Türk-Yunan sınırını meydana getiren Meriç nehri ile, bu nehrin topraklarımızdan aldığı en önemli kolu olan Ergene de Ege'ye dökülür.

Akdeniz'e dökülen akarsulardan Göksu Taşeli plâtosunun iç kısımlarından doğar ve Silifke yakınında denize varır. Seyhan (516 km.) Uzunyayla'dan çıkan Zamantı suyu ile Göksu'yun birleşmesinden meydana gelir. Bu nehrin çıkışının en büyük kısmı Toros sıraları arasındadır. Seyhan'dan biraz daha kısa olan Ceyhan da gene Toroslar'dan çıkar. Seyhan, Ceyhan ve Tarsus ırmağı Toroslar'ın önünde Akdeniz'e doğru ilerliyen çok verimli bir delta meydana getirmişlerdir.

İran (Basra) Körfezine dökülen akarsulardan Fırat nehri (genel uzunluğu 2 800 km., sınırlarımız içindeki uzunluğu 1 100 km.) Karasu ve Murat ırmaklarının birleşmesi ile meydana gelir. Karasu Erzurum'un kuzeyinden çıkar. Erzincan ovasından geçer ve Van Gölü'nün kuzeyindeki dağlardan doğan Murat nehri ile birleşir. Toros sıradağlarını ve bunların arasındaki ovaları aşarak Güneydoğu plâto -

rimıza çıkar ve sınırlarımızın ötesine geçer. Dicle (genel uzunluğu I 900 km. memleketimizdeki uzunluğu 450 km) Güneydoğu Toroslar'ın arasındaki Gölcük'ten çıkar, Diyarbakır'dan geçer ve Cizre'de sınırlarımızı aşar. Memleketimizdeki başlıca kolları Büyük Zap, Batman ve Botan sularıdır.

Hazar Denizine dökülen akarsular: Kura nehri Allahüekber dağlarından doğar; sınırlarımızın içinde kalan çığırı çok kısadır. Buna karşılık Aras'ın yarı çığırı bizdedir. Aras Bingöl dağlarından çıkar. Hasankale yakınlarından geçerek doğuya döner ve Iğdır ovasını sulayarak sınırlarımızın ötesine geçer. En önemli kolu Arpaçay'dır.

G ö l l e r i m i z :

Göllerimizin en büyüğü Van gölüdür. Yüzölçümü 3 764 kilometre karedir. Bir üçgen şeklinde olan Van gölünün birbirinden en uzak iki kıyası arasında 120 km.-den fazla bir uzaklık vardır (İstanbul-Bandırma arası kadar). Yüzeysel denizden 1640 metre yüksektir. Derinliği, güney kısmında fazladır ve 100 metreyi geçer. Van gölünün dışarıya akıntısı olmadığından suları tuzludur. Tuzluluk oranı binde 20 kadardır. Bu tuzların % 34 kadarını soda meydana getirir. Van gölü sularının acı olması bundandır. Gene aynı sebepten canlıların yaşamasına elverişli değildir. Ancak göle dökülen akarsuların ağızları yakınında, aslında tatlı suda yaşayan, fakat sonradan sodalı suya az çok uymuş olan bir balık türü görülür. Van gölü yüksek olduğundan kışın yüzey sularının sıcaklık derecesi çok düşer. Hattâ sıg ve tuzluluk oranı daha düşük olan kuzey kıyılarının bazı şiddetli kışlarda bir buz tabakası ile kaplandığı da olur. Gölün suları yazın yükselir, kışın alçalır. Çünkü yazın, buharlaşma fazla olmakla beraber, dağlardaki karların erimesiyle fazla beslenir. Oysa kışın bu yüksek yerlerdeki yağışlar daha çok kar halinde olduğundan ve yerde kaldığından göl yeter derecede beslenemez. Yaz ve kış seviyeleri arasında 50-60 santimlik bir fark meydana gelir.

Koçhisar gölü adı ile de tanınan Tuzgözü memleketimizin ikinci büyük gölüdür. Yüzölçümü I 620 k.k.-dir. İç Anadolu'nun bir çanaklaşma alanını kaplar. Göl çok sığdır, derinliği 2,5 metreyi aşmaz. Çok kurak bir bölgede bulunduğu ve akarsularla yeter derecede beslenmediği için tuzluluğu çok fazladır. Gölün geniş bir sahaya yayılmış sığ bir su tabakası halinde olması, mevsimlik iklim farklarının gerek tuzluluk derecesi, gerek göl alanı üzerinde büyük değişiklikler yapmasına sebeb olur. Yazın göl çok küçülür, tuzluluğu binde 329-a çıkar ve geniş bir kısmı tuz tabakasıyla örtülü kuru bir çanak haline gelir.

Beyşehir gölü, üçüncü büyük gölümüz olmakla beraber Tuzgözü'nün ancak I/3-ü Van gölünün ise I/6-sı kadar bir yer kaplar. İçinde irili ufaklı 22 kadar ada vardır. Derinliği fazla değildir; 10 metreyi geçmez. Bu göl karstik bir bölgede bulunur ve özellikle yazın yeraltı suları ile beslenir. Fazla sularını Suğla gölüne akıtır. Suğla gölü sığdır ve seviyesinde büyük değişiklikler meydana gelir. O kadar ki, bazan, balıkçıların kayıklarıyla avlandıkları yerlerinde bir zaman sonra köylülerin çift sürüp ekin ettikleri ve hattâ gölün tamamıyla ortadan kalktığı görülür.

Daha batıdaki Eğridir gölü ortasından daralarak iki kısma ayrılır: Bunlardan kuzeydekine Hoyran, güneydekine asıl Eğridir gölü denir. Ortalama derinliği 12 metre kadardır. Dağlar arasında kalmış bir çanağı doldurur. Sularını daha güneydeki Kova'da gölüne boşaltır. Beyşehir ve Eğridir göllerinin suları tatlıdır.

Gene bu bölgede yer alan ve dışarıya akıntısı olmadığı için suları tuzlu olan Burdur gölü ve Acıgöl ile Teke yöresindeki karstik gölleri, Sultan dağlarının kuzey etekleri boyunca uzanan birkaç çukurluk içinde sığ Akşehir ve Eber gölleri, yurdumuzun bu kısımlarında toplanmış olan diğer göllerdir.

T ü r k i y e n ü f u s u :

Memleketimizde ilk nüfus sayımı cumhuriyet idaresi zamanında 1927 yılında yapılmıştır. Bu tarihten itibaren beş yılda bir sayımlar tekrarlanmıştır. Bu sayımların sonuçlarına göre Türkiye'nin nüfusu şöyle değişmiştir:

1927	13 600 000
1935	16 100 000
1940	17 800 000
1945	18 800 000
1950	20 950 000
1955	24 064 000
1960	27 800 000
1965	31 400 000

Buna göre 1927 den 1965 e kadar, 38 yıl içinde nüfusumuz 17 800 000 kişi artmıştır. Bu artışın 300 000 kadarı dışarıdan gelen göçmenlerle, 200 000 kadarı da Hatay'ın ana yurda birleşmesiyle meydana gelmiştir. Geri kalan 17 300 000 kişi, yani asıl büyük kısım doğumlarla meydana gelen artıştır. Son sayımlara göre memleket nüfusu her yıl ortalama 700 000 kişi kadar artmaktadır. Bu artış birçok ülkelerinkinden fazladır.

Normal yılda binde 20 nin üstünde olan artış oranı, 1935 - 1945 arasında alçalmış, hattâ 1940-45 döneminde binde 10,9 a inmiştir. Bu alçalma, harp yıllarının sebeb olduğu anormal bir durumdur. Nitekim 1945 ten itibaren nüfusumuz, eskisinden çok daha kuvvetli bir şekilde artmaya başlamıştır. Bugün, nüfus artış oranı bakımından Türkiye dünyada en başta gelen memleketlerden biridir.

Demek ki muhtelif sayım yılları arasında yurdumuza komşu memleketlerden her yıl bir miktar göçmen gelmesine rağmen, nüfus artışının başlıca sebebi doğumların ölümlerden daha yüksek bir oranda olmasıdır.

K ö y v e ş e h i r n ü f u s u , b a ş l ı - c a k a l a b a l ı k ş e h i r l e r i m i z ;

Türkiye bir tarım memleketi olduğundan nüfusunun büyük kısmı köylerde oturur ve toprak işleriyle uğraşır. 1960 sayımına göre memleketimizde muhtarlık ve nahiye gibi köy karakterindeki yerleşme yerlerinde yaşayanların sayısı 19 milyonu buluyordu. Nüfusun geri kalan kısmı; yani 9 milyon kadarı da sayıları 600 e yaklaşan kasaba ve şehirlerde yaşamaktaydı. Bu sayılara göre (1960 ta) nüfusumuzun % 68 i köylerde, % 32 si de şehirlerde yaşamaktadır.

Türkiye'de şehir nüfusu köy nüfusundan az olduğu gibi, kalabalık şehirlerin sayısı da azdır. Şehirlerimiz - den çoğunun nüfusu 10 000 ile 25 000, 42 tanesinin 25000 ile 50 000, 16 tanesinin 50 000 ile 100 000 arasında ve ancak 14 tanesinin 100 000 den fazladır. 1 şehrimiz (İstanbul), nüfusu 2 milyonu yaklaşıyor, yalnız memleketimiz bakımından değil, dünyanın belli başlı büyük şehirleri arasında yer alır.

Görülüyor ki şehirlerimizin çoğu az nüfusludur. 25000 den fazla nüfuslu yerlerin sayısı 72 den ibarettir. Oysa bazı Avrupa memleketleri ile Amerika Birleşik Devletleri'nde sadece 100 000 den fazla nüfuslu şehirlerin sayısı bundan çoktur.

İ S T A N B U L

İstanbul, tarih boyunca oynadığı büyük rolü ve kazandığı önemi her şeyden önce çok elverişli olan coğrafî konumuna borçludur. Asya ve Avrupa arasında önemli bir yol kavşağında kurulmuştur. Avrupa ile Asya arasındaki en kısa karayolu ve Karadeniz kıyılarını Akdeniz memleketlerine ve okyanusaşırı ülkelere bağlayan yegâne denizyolu birbirini İstanbul'da keserler. İşte, İstanbul, gerek sulh devirlerinde ticaret ve ulaşım, gerek harb sıralarında

askerlik bakımından bu kadar önemli olan bir düğüm noktası üzerinde ve aynı zamanda eşine az raslanan iyi bir limanın kıyılarında (Haliç ve Boğaz) bulunmaktadır.

İstanbul yeryüzünün en geniş şehirlerinden biridir. Belediye sınırları içinde şehrin genişliği kuzeyden güneye 25, doğudan batıya 30 kilometreye varır. Fakat asıl İstanbul bu kadar geniş yer tutmaz; bir taraftan Haliç, bir taraftan da Marmara'nın çevirdiği İstanbul yarımadası ile HALIÇ ve BOĞAZ arasında kalan GALATA çıkıntısı üzerinde bulunur. Bu çerçeve içinde, pek kesin olmamakla beraber, bazı bölgeler seçilmektedir: Endüstri daha çok Haliç'in iki tarafında ve surların dışında toplanmış görünmektedir. Haliç'in Boğaz'a doğru genişliyen ve Galata köprüsü ile birbirine bağlanmış olan kısımları şehrin ticaret merkezi durumundadır.

İstanbul yurdumuzun, Balkanlar'ın ve Ön Asya'nın en kalabalık şehridir. Nüfusu 1965 de 1 750 000 di. Yüzyıllar boyunca Doğu Roma ve Osmanlı İmparatorluklarına başşehirlik etmiş ve böylece uzun zaman yeryüzünün geniş bir bölgesi üzerinde hüküm sürmüş olan çok eski bir idare ve kültür şehridir. İstanbul bugün de bütün memleketin en büyük kültür merkezidir.

A N K A R A

Kızılırmakla Sakarya arasında memleketimizin başşehri ve ikinci kalabalık merkezi Ankara bulunmaktadır. Cumhuriyet devrinden evvel 25 000 nüfuslu bir şehir olan Ankara bugün 1 milyona varan (1965 de 902 000) nüfus ile İstanbul'dan sonra memleketimizin en kalabalık merkezi haline gelmiştir. Önemli bir coğrafî konumu vardır. Bir yandan Karadeniz kıyıları ile İç Anadolu, öte yandan da Batı ve Doğu Anadolu arasındaki yolların üzerinde bulunur. Ankara tarihî bir şehirdir. Etiler ve Romalılar devrinde mühim bir merkez olduğu gibi, Selçukluların karşısında gerileyen Bizans İmparatorluğunun hudut kalesi olarak da

uzun zaman rol oynamış, Yıldırım Bayezit Timuru burada karşılaşmış ve nihayet Türk İstiklâl Savaşı'nın en çetin muharebeleri gene Ankara kapılarında yapılmıştır.

Daha 30 yıl önce Ankara, kalenin eteklerine sıkışmış çoğu kerpiç evlerden meydana gelen toprak renkli bir kümeden ibaretti. Kasabanın kenarlarını tarlalar, yakınındaki tepeleri ise bağlar kaplıyordu.

Geçen yüzyılın sonlarında Anadolu demiryolunun Ankara'ya varması şehrin hayatında bir canlanma yaratmıştı. Bu sırada Çankırı'dan, Çorum'dan, Yozgat, Sivas ve Kayseri'den gelen kara yolları boyunca Ankara'ya yün, deri, sığır, meyva ve tahıl yollanıyor ve bu mallar Ankara'dan İstanbul'a sevk ediliyordu. Oysa daha önce, kervanlar devrinde bu bölgelerin çoğu kendi içine kapanmıştı ve tabiatıyla Ankara'nın ticareti de çok sönüktü. Türkiye Cumhuriyeti'ne başşehir seçildikten sonra Ankara, yeryüzünde az raslanan bir hızla gelişmiş ve kalabalıklaşmıştır. Bir yandan eski Ankara'nın şekli ortadan silinirken, bir yandan da şehir batıya ve özellikle güneye doğru genişlemiş ve eski tarlalar üzerinde modern bir şehir doğmuştur. Böylece 25 000 olan Ankara nüfusu 1927 de 70 000 e, 1965 de 902 000 e yükselmiştir. Ankara bugün Türkiye'nin ikinci şehri olmaktan başka aynı zamanda en büyük kültür, ticaret ve endüstri merkezlerinden biridir.

İ Z M İ R

Bütün Ege bölgesinin en büyük şehri İzmirdir. İstanbul ve Ankara'dan sonra Türkiye'nin en kalabalık şehri olan İzmir (1965 de 417 000) aynı zamanda memleketin İstanbul'dan sonra ikinci büyük ticaret merkezi ve limanıdır. Büyük bir şehir ve ticaret merkezi olarak gelişimini, bulunduğu yerin çok elverişli olmasına borçludur. Şehir, Batı Anadolu kıyılarının ortasında ve karanın içerisine çok fazla sokulan derin bir körfezin sonunda kurulmuştur. Burası ulaşım şartları bakımından olağanüstü elverişli

bir yerdır: Marmara kıyılarından başlayarak Balıkesir ve Bergama üzerinden, İç Anadolu'dan başlayarak Küçük ve Büyük Menderes ovalarından gelen birçok önemli yollar İzmirde birleşir. Böylece İzmir'in çok geniş ve aynı zamanda çok zengin ve kalabalık bir ardülkesi vardır. Bu şartlar onu âdeta Ege kıyılarının merkezi haline getirmiş ve bütün Ege bölgesinin dış ticaretini elinde toplamasına yardım etmiştir.

İzmir limanı yaptığı işin hacmı bakımından İstanbul'dan sonra ikinci gelir. Daha çok bir ihracat kapısıdır. Bunun sebebi Ege bölgesinde yetiştirilen ürünlerin Türkiye dış ticaretinde çok önemli bir yer tutmasıdır.

A D A N A

Adana, Seyhan nehrinin Toroslar'dan inerek ovaya girdiği yerde ve nehrin sağ kıyısında kurulmuştur. Denizden 40 kilometre kadar içeridedir. Konumu gelişmeye çok elverişlidir. İç Anadolu'dan Toroslar'ı aşarak Çukurova'ya inen kara ve demiryolunun Seyhan nehrini aştığı bir köprü başı mevkiindedir. Bu sebepten Adana eskiden beri hem askerlik, hem de özellikle ticaret bakımından çok önemli bir konak yeri idi. İşte, bir taraftan Anadolu'yu Suriye ve Mezopotamya'ya bağlayan kara ve demiryolu üzerinde bir durak yeri olması, diğer taraftan tahıl, pamuk, susam gibi çeşitli ürünler yetiştiren verimli bir ovanın merkezi durumunda bulunması sayesinde özellikle XIX yüzyıl sonlarından beri hızla büyümüş, kalabalıklaşmış, ticaret ve endüstri bakımından önemi artmıştır. 1965 de şehir nüfusu 290 000 i bulmuştu.

Adana aynı zamanda canlı bir endüstri merkezidir (pamuk presleri, çırçır, pamuklu dokuma ve un fabrikaları). Ticaretinin yarısından çoğunu pamuk, pamuk ipliği ve pamuk yağı meydana getirir.

B U R S A

Marmara bölgesinin Anadolu yakasındaki en büyük şehri Bursa (212 000) dir. Nüfus sayısı bakımından Türkiye'nin beşinci şehridir. Uludağın etekleri ile Bursa ovası arasında kurulmuştur. XV yüzyılda Osmanlı Devleti'nin başşehri idi. Her şeyden önce birçok anıtları ile Türk tarih ve kültürünün bir müzesi halindedir. Bursa'nın gelişimi, coğrafî konumu ile pek açıklanamaz. Çünkü, İstanbul ve İzmir'in aksine olarak, ana ulaşım ve ticaret yollarının sapa-sında kalır. Bursa'nın önemi ve gelişimi her şeyden önce önündeki verimli ovada yapılan tarıma bağlıdır. Bu ovayı tahıl ve tütün tarlaları, çeşitli meyva bahçeleri, bağlar ve yaprakları ile ipek böceği beslenen dutluklar kaplar. Bursa aynı zamanda bir su şehridir. Özellikle sıcak su kaynakları burayı bir kaplıca şehri haline getirmiştir. İpekçilik ve ipekli dokumacılık, meyvacılık ve konserveçilik gelişmiş olduğu gibi, ayrıca büyük bir yünlü dokuma ve yün ipliği fabrikası da vardır. Memleketimizin en çok ziyaret merkezlerinden biridir.

E S K İ Ş E H İ R

Eskişehir, Marmara ve Ege bölgelerinden gelen kara ve demiryollarının kavşağında ve bu yolların İç Anadolu'ya girdiği yerdedir. Adeta İç Anadolu'nun bir kapısı durumundadır. Şeker pancarı, buğday yetiştiren bir ovanın güney kenarında ve Porsuk üzerinde kurulmuştur. Tarıma elverişli ovası ve önemli bir yol kavşağı olması sayesinde ilk çağlardan beri önemli bir merkezdir. Fakat bu önem geçen yüzyıl sonlarında bir demiryolu düğüm noktası haline gelmesinden sonra büsbütün artmıştır. Zamanla genişliyen ve kuzeyindeki demiryolu istasyonuna doğru büyüyen Eskişehir'in nüfusu 1927 de 32 000 iken şimdi 200 bine yaklaşmıştır (1965 de 174 000). Böylece Eskişehir Türkiye'nin altıncı kalabalık şehri, aynı zamanda şeker fabrikası, demiryolu tamir atelyesi, kiremit, çimento ve un fabrikaları ile önemli bir endüstri merkezidir.

G A Z İ A N T E P

Güneydoğu Anadolu bölgesinin en kalabalık şehri Gaziantep'tir (158 000). Çukurova ve İskenderun'dan Diyarbakır'a ve Maraş'tan Halep'e giden yolların kavşağında dır. Buğday, pirinç, çeşitli meyvalar ve antepfıstığı yetiştiren zengin bir yörenin merkezidir. Burada endüstri de önemlidir.

K O N Y A

Ortaçağlarda Selçukluların başşehri ve kültür merkezi olan Konya'da bugün gerek Selçuklular, gerekse Osmanlı imparatorluğu devirlerinin hâtıralarını yaşatan birçok sanat ve tarih eserleri vardır. Konya'nın önemi yalnız tarihî bir kervan yolu üzerinde eskiden beri büyük bir nokta olmasından ibaret değildir. Aynı zamanda tahıl yetiştiren çok zengin bir tarım bölgesinin merkezi ve pazarıdır. Konya'nın önemi de bu alanda tarımın gelişmesine veya gerilemesine bağlı olarak zamanla artmış veya azalmıştır. Nitekim ortaçağların parlak devirlerinden sonra sönmüş ve geçen yüzyıl ortalarında nüfusu çok azalan Konya, daha sonra çevresinde bazı sahaların sulanması, göçmenlerle nüfuslanması, demiryolu ile batıya bağlanması ve bazı endüstrilerin (şeker) kurulması gibi sebeplerle tarımın yeniden önem kazanması üzerine hızla canlanmış ve kalkınmıştır (1965 de nüfus 158 000).

K A Y S E R İ

Kayseri İç Anadolu'nun âdeta bir sembolü olan ve çok uzaklardan görünen sönmüş Erciyas volkanının kuzeyindeki bir ovada kurulmuştur (Nüfus 127 000). Çevresinde buğday ve diğer tahıllar yetiştirilir. Erciyas eteklerinde küçük ve büyük baş hayvan beslenir. Şehirde büyük bir pamuklu dokuma ve şeker fabrikası vardır. Bundan başka el sanatları, dokumacılık, pastırma ve sucuk yapımı başlıca ekonomik çalışmalardır.

S I V A S

Yukarı Kızılırmak bölümünün en büyük merkezi Sivas'tır (IO9 000). Bir yandan İç Anadolu'dan Doğu Anadolu'ya ve Karadeniz kıyılarına, öte yandan da Güneydoğu Anadolu'nun, Diyarbakır ve Malatya'dan geçerek gelen yolların birleştiği yerde kurulmuştur. Aynı zamanda çeşitli toprak ürünlerinin yetiştirildiği bir bölgenin merkezi ve pazarıdır. Sivasta büyük bir çimento fabrikası ile demiryolu tamirhanesi vardır.

S A M S U N

Orta Karadeniz bölümünün en büyük merkezi, aynı zamanda Karadeniz kıyılarının en kalabalık şehri Samsun'dur (I965 de IO7 000). Çarşamba ve Bafra delta ovaları arasında yer alan Samsun hızla gelişmiş ve gerek nüfus, gerek ticaret hareketleriyle Karadenizin en canlı merkezi haline gelmiştir. Çünkü İç Anadolu'nun, hattâ Doğu Anadolu'nun bir kısmının iskelesidir. Özellikle I932 den beri, karayollarından başka İç Anadolu'dan gelerek Samsun'da denize inen demiryolu bu gelişmeye çok hizmet etmiştir. Samsun limanı eskiden fırtınalara tamamiyle açıktı. Fakat yapılmış olan suni liman sayesinde şimdi bu kusur ortadan kalkmıştır.

E R Z U R U M

Askerî ve ticarî bir merkez olan Erzurum'un önemi coğrafi konuma bağlıdır. Doğudan Anadolu'ya sokulan yolların üzerinde ve Anadolu'nun kapısı durumundadır. Kuzey İran ve Kafkasya'dan gelen yolların bir yandan Akdeniz'e, bir yandan da Karadeniz'e erişmek için ikiye ayrıldıkları bir noktada kurulmuştur. Bu sebepten Erzurum özellikle İran transit ticaretinin canlı olduğu devirlerde bir konak ve alışveriş merkezi, aynı zamanda önemli bir endüstri şehri idi. Bu sıralarda Erzurum - Tebriz yolu üzerinden her yıl deve, katır ve at kervanları gidip geliyordu. Bu ticare -

tin nispeten zayıfladığı XIX yüzyıl sonlarında bile yalnız kervanların ihtiyaçlarını sağlamak, Erzurum şehrine her yıl büyük para bırakıyordu. Bu parlak ticaret sayesinde şehrin nüfusu bir zamanlar 100 000 i geçmişti. Fakat sonradan bir yandan muhtelif tarihlerdeki düşman istilâları ve karışıklıklar, bir yandan da transit yolunun sönükleşmesi neticesinde Erzurum'un nüfusu azalmıştır. Cumhuriyet devrinde kalkınmaya başlamış ve özellikle 1939 da demiryolunun varmasından sonra yeniden geniş bir bölgenin toplama ve dağıtma merkezi haline gelerek hızla gelişmiştir. 1927 de 31 000 kadar olan nüfus 1965 de 106-000 e yükselmiştir. Bugün Doğu Anadolu'nun en önemli ticaret, endüstri ve kültür merkezidir (Atatürk Üniversitesi).

M A L A T Y A

Doğu Anadolu bölgesinin güney yarısında en önemli merkezler Malatya ve Elâzığdır. Bunlardan Malatya, sulama ile pamuk, tahıl ve çeşitli meyvalar veren geniş bir ovanın güney kenarında kurulmuştur. Malatya ovasının durumu aynı zamanda ulaşım bakımından da önemlidir. Çünkü bu ova İç Anadolu'yu Mezopotam'ya ve Suriye'ye birleştiren yolların kavşak yeridir. İşte bu sebepten Malatya havzası en eski tarihi çağlardan beri daima önemli bir yerleşme sahası olmuştur. Bununla beraber şimdiki Malatya'nın bir şehir halini alması geçen yüzyılın ortalarına ait bir olaydır. Daha önce şehir, şimdiki Eski Malatya köyünde bulunuyordu; bugünkü Malatya ise bir yazlıktı. Bazı sebeplerle eski Malatya yavaş yavaş tenhalaşmış, buna karşılık bugünkü Malatya'nın yerinde bir şehir meydana gelmiştir. Şehrin nüfusu 105 000 dir. Pamuklu dokuma ve şeker fabrikasıyla sigara imalâthanesi vardır.

D İ Y A R B A K İ R

Güneydoğu Anadolu bölgesinin Dicle havzasında kalan başlıca merkezlerine gelince, bunların başında Diyarbakır

(102 000) gelir. Kendi adını taşıyan çukur bir havzaman tabii merkezi durumunda bulunan bu çok eski tarihi şehrin asıl gelişme sebebi önemli bir yol kavşağı olmasıdır. Gerçekte, Samsun'dan başlayarak Karadeniz kıyılarını Bağdad'a ve İran Körfezine bağlayan tarihi yol, Kafkasya'dan ve kuzeybatı İran'dan gelerek Van gölü ve Bitlis üzerinden geçen ve Urfa, Halep üzerinden Akdeniz'e ulaşan diğer önemli bir yol birbirine Diyarbakır'da kavuşur. Bu elverişli konumu sayesinde Diyarbakır tarihi devirlerde önemli bir konak ve depo yeri olarak rol oynamış ve gelişmişti. Fakat Diyarbakır, Halep bölgesinin bizden ayrılması üzerine bir iktisadi sarsıntı geçirmiştir. Çünkü bu şehir ticaretinin % 90 ını Halep ile yapıyordu. Bununla beraber 1935 yılında demiryoluna kavuşması üzerine yeni bir canlanma meydana gelmiştir. Bu sayede Diyarbakır, millî sınırlarımız içinde geniş bir hinterlanda sahibolmuştur. Birçok tarihi eserlerle süslü ve etrafı surlarla çevrili olan Diyarbakır, eski önemini kaybetmiş olmakla beraber bugün de Van'a ve Hakkâriye kadar uzanan geniş bir bölgenin toplama ve dağıtma merkezi ve canlı bir ticaret şehridir.

T ü r k i y e ' n i n c o ğ r a f i v e i d a - r î b ö l ü m l e r i :

Yurdumuz, yedi büyük kısma ayrılır. "Coğrafi bölge" adı verilen bu kısımlar arasında yüzey şekilleri, iklim, tabii bitki örtüsünün dağılışı, nüfus yoğunluğu, insanların yaşayışı ve geçimleri bakımından, özellikler görülmektedir. Bölgelerden dördü memleketimizi çeviren denizlerin kıyısında bulunur ve bu denizlerin adını alırlar: 1) Karadeniz, 2) Marmara, 3) Ege, 4) Akdeniz bölgeleri; kalan bölgeler de yurdun iç kısmında bulunur ve memleketin bütününe verilen Anadolu'nun adını alırlar: 5) İç Anadolu, 6) Doğu Anadolu, 7) Güneydoğu Anadolu bölgeleri.

Türkiye Cumhuriyeti'ni idarî bakımdan 67 il'e (vilâ - yet'e) ayırılır. Memleketin muhtelif coğrafî bölgelerinde ki il sayıları birbirine uymaz. Nüfus sıklığının yüksek olduğu kıyı bölgelerinde daha çok sayıda il bulunur (Karadeniz bölgesinde 14 il). İl'lerimizin genişlikleri de birbirinden çok farklıdır. Bazılarının yüzölçümleri kü - çüktür (Rize 3 664, Amasya 4 885 km. kare v.b), fakat bazılarının ki çok büyüktür (Erzurum 23 941, Sivas 28 941 km.kare v.b.). Özellikle Konya 50 000 km.kareye yaklaşan yüzölçümü ile Belçika, Hollanda, İsviçre gibi memleketle - rin her birinden daha geniştir.

İller ilçelere (kazalara) (600 kadar), ilçeler de bu - caklara (nahiyelere) bölünmüştür. Bucakların sayısı 1 000 kadardır. Nihayet bucaklar da, köy halkının seçtiği muh - tarlar tarafından idare edilen köylere ayrılmıştır. Mem - leketimizdeki bütün bucak ve köy sayısı 35 000 kadardır.

T ü r k i y e ' n i n i l l e r i : (İl merkezinin adı ayrı ise parantez içinde gösterilmiştir)

I. Karadeniz bölgesi: Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşane, Giresun, Ordu, Tokat, Amasya, Çorum, Samsun, Sinop, Kasta - monu, Bolu.

II. Marmara bölgesi: Kocaeli (İzmit), Sakarya (Adapa - zarı), İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Bilecik.

III. Ege bölgesi: İzmir, Manisa, Kütahya, Uşak, Afyon - karahisar, Denizli, Aydın, Muğla.

IV. Akdeniz bölgesi: Antalya, Burdur, Isparta, İçel (Mersin), Adana, Hatay (Antakya), Maraş.

V. İç Anadolu bölgesi: Eskişehir, Ankara, Çankırı, Yoz - gat, Kırşehir, Nevşehir, Sivas, Kayseri, Niğde, Konya.

VI. Doğu Anadolu bölgesi: Erzincan, Erzurum, Kars, Ağ - rı (Karaköse), Van, Muş, Bingöl, Elâzığ, Malatya, Tunce - li (Kalan), Bitlis, Hakâri.

VII. Güneydoğu Anadolu bölgesi: Gaziantep, Adıyaman, Urfa, Diyarbakır, Siirt, Mardin.

T ü r k i y e ' n i n e k o n o m i k c o ğ r a -
f y a s ı

T a r ı m (ziraat)

Topraktan alınan çeşitli ürünler, yetiştirilen hayvanlar, yamaçlardaki ormanlar ve çıkartılan madenler, bir memleketin başlıca geçim kaynaklardır. Bu kaynaklardan alınan maddeler, ya doğrudan doğruya, ya da fabrikalarda işlendikten sonra kullanılır; eğer bu maddeler, memlekette gerekli olandan fazla elde ediliyorsa, başka memleketlere satılır, yetecek kadar bulunmıyanlar da dışarıdan getirtilir. İşte tarım ve hayvancılık, madencilik, sanayi yahut endüstri ve ticaret: bütün bu işler bir memleketin ekonomik etkinliklerini meydana getirir.

Nüfusumuzun hemen beşte dördünün köylerde ve küçük kasabalarda yaşadığını gördük; bu insanlar geçimlerini topraktan alıyorlar, yani çiftçilik ve hayvan yetiştirme ile geçiniyorlar. Nüfusumuzun içinde, çalışarak hayatlarını kazananların da en çok topraktan geçindiğini öğrendik. Bu hal, tarım işlerinin, yaşayışımızda ne kadar önemli bir yer tuttuğunu gayet açık şekilde göstermektedir.

Ekili-dikili yerler arasında başlıca şunlar vardır: tahıl tarlaları, baklagillerin ekildiği topraklar, endüstri alanında kullanılan bitkilerin ekildiği tarlalar, sebze bahçeleri, ağaç dikili yerler (üzüm bağları, zeytinlikler, meyva ağacı yetiştirilen alanlar, çay ve gül bahçeleri...). Ekili-dikili yerler, bütün topraklarımızın beşte birini geçiyor. Arada dinlendirilmeye bırakılan yerler (nadas toprakları: % 10) de bunlara katılırsa, tarıma elverişli olan toprakların memlekette hemen hemen üçte bir kadar yer kapladığı anlaşılır. Ormanlarla kaplı alanlar

ise, yurdumuzun sekizde birini geçer. Geri kalan topraklarımızın büyük kısmından - yani beşte ikkiye yakınından - hayvan otlatmak şeklinde bir dereceye kadar faydalanılıyor; topraklarımızın altıda bir kadarı da taşlık, bataklık, çorak, ya da göllerle kaplı yerler olup bunlar da ürün vermeyen topraklar adı altında gösterilmiştir.

Tahıl ürünümüzün yarıdan fazlasını buğday meydana getirir; arpa ise onun yarısına yaklaşır: bu iki ürün, bütün tahıl üretimi içinde beşte dört oranına yakındır. Bunlardan sonra mısır, daha arkadan da çavdar ve yulaf gelir. Bunların arkasında daha az yetişen, fakat pahalı bir ürün olan pirinç yer alır. Adlarını saydığımız bu çeşitlerden başka, memleketimizde bir çeşit buğday olan kaplıca ile mahlût (buğday çavdar karışığı), darı ve kuşyemi de ekilmektedir.

Buğday ürünümüzün beşte dördü iç bölgelere düşer: yalnız İç Anadolu'nun payı % 50'yi aşar. İç Anadolu'da ve Türkiye'de en çok buğday yetiştiren illerimiz Konya ve Ankara illeridir. İç Anadolu'dan sonra, öteki bölgelerin buna komşu olan kısımları (Orta Karadeniz'in iç kısmı: Yeşilirmak havzası, İçbatı Anadolu), Güneydoğu Anadolu (Urfa, Diyarbakır ovaları), Akdeniz bölgesi (Çukurova), Trakya'da da çok buğday ekilir. Doğu Anadolu ovalarına buğday üretimi artmaktadır. Memleketimizde buğday ekimi son yıllarda pek gelişmiş, ekim alanı 1934'ten önce 3 milyon hektarı bulmazken şimdi 7,5 milyon hektarı aşmıştır. Buğday üretimi ise 1929-33 arasında ortalama 2,6 milyon iken 1953'te 8, 1963'te 10 milyona varmıştır. Bununla beraber, hava şartlarının iyi gitmediği bazı yıllarda buğday ürününün az olduğu görülmektedir.

Tahıl ürünümüz arasında ikinci sırayı alan arpa genel olarak, memleketimizde buğdayın yetiştirildiği her yerde ekilir. Son yıllarda üretim çok arttı. Başlıca hayvan

besini olan arpanın unundan bazı bölgelerde yalnız, yahut buğday ununa karıştırılarak ekme yapılmaktadır. Ayrıca, memleketimizdeki iyi cins bira arpası da yetişmekte ve ötoden beri yabancı memleketlere arpa ihraç edilmektedir.

Mısır, iyi yetişebilmek için sıcak ve yağmurlu yazlar ister; bu bakımdan Karadeniz bölgesi, memleketimizde mısır ekimi için çok elverişli gelir: gerçekte, mısır, bu bölgede ekilen başlıca tahıl olmakta ve halkın besininde en önemli yeri tutmaktadır. Burada Samsun ilimiz başta olmak üzere, Karadeniz bölgesi (Kocaeli ilimizle beraber) bütün mısır ürünümüzün beşte üçünü yetiştirmektedir.

Başka tahıl çeşitleri arasında çavdar, yukarıda söylediğimiz gibi, zayıf topraklar üzerinde buğdayın yerini aldığı gibi ayrıca birçok yerlerde de buğday ile karışık olarak ekilmektedir. Çavdar ürününün yarısına yakını İç Anadolu'nun Kayseri, Konya ve Niğde illerine düşer. Daha ziyade hayvan yemi olarak kullanılan yulaf ise, en fazla memleketimizin İç Anadolu, Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yetiştirilir.

Pirinç, memleketimizin yazları sıcak olan birçok yerlerinde, bol su bulmak şartıyla yetiştirilir. Doğu Karadeniz kıyılarının bazı yerlerinde bol yağışlardan faydalanarak ayrıca sulama istemeyen dağ pirinci de ekilebilmektedir. Başka yerlerde pirinç, su altında bulundurulmuş tarlalarda yetiştirilmektedir. Başlıca pirinç yetişen yerler: Akdeniz bölgesi, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu (Sakarya ve kolları boyunca ötoden beri ekilir), Karadeniz bölgesi (Kastamonu yöresinde Tosya, Boyabat ovaları pirincin ötoden beri ekildiği alanlardır), ayrıca Doğu Anadolu'da, Marmara bölgesi ve Trakya'da Meriç ovasıdır. Pirinç tarlaları bataklık alanlar meydana getirdiği için şehir ve köylerin çok yakınlarında pirinç ekme yasaktır.

T ü r k i y e ' d e t a r ı m (Sebzeler).

Bitkisel besinlerimiz arasında tahıl soylarından sonra en önemli yer tutanlar sebzelerdir. Bunların da başlıcalarını şu birkaç grupta toplayabiliriz: a) baklagiller; b) patates; c) yaş sebzeler.

Baklagiller: Bunların bir kısmı yaş sebze olarak kullanıldığı gibi, hepsi kurutulularak da sarfedilir. Kurutulması, saklanması, taşınması kolay olan bu bitkiler, bölgeler arasında fazla alınıp satıldığı gibi, bol ürün yıllarında başka memleketlere de gönderilmektedir. Baklagiller üretimi son yıllarda epeyce gelişmiştir. Bunlar arasında başta gelenler fasulye ve nohut olup son yıllarda mercimek bunlara yetişmiştir. Daha arkadan bakla gelmekte, daha az olarak da börülce ile bezelye yetişmektedir. Fasulye geniş bir alanda yetiştirilir (başta Doğu Karadeniz, İç Anadolu bölgeleri olmak üzere). Nohut Ege bölgesinde, İç Anadolu ve Güneydoğu'da... önemli yer tutar. Bakla, daha ziyade batı bölgemizde ekilir. Mercimek ise en ziyade Güneydoğu bölgemizde yetiştirilmektedir.

Patates: Bu bitkinin ekimi memleketimize oldukça yakın bir zamanda girmiştir: patates bilindiği gibi Amerika'da bulunmuş, oradan Avrupa memleketlerine, sonra Balkan yarımadasına ve Anadolu'ya, ayrıca Rusya'dan da Doğu Anadolu'ya geçmişti. Sonraları yavaş yavaş memleketimizin birçok bölgelerine yayılmıştır. Patates, fazla verimli toprak istemediği gibi, hem ekme yerini tutar, hem de sebze olarak kullanılır.

Memleketimizde yetiştirilen patates 1928'de ancak 50 bin ton iken hızla artıp 1964'te 1,7 milyon tonu bulmuştur. Bu bitkinin yetiştirilme alanı çok yaygın olup en fazla İç Anadolu'da (Konya, Nevşehir, Kayseri, Niğde illeri), Karadeniz ve Marmara bölgelerinde (Trabzon, Samsun, Bolu, Bursa, Ordu...), Doğu'da (Erzurum, Kars...),

Ege bölgesinde yetiştirilir. Yakın zamana kadar az pata - tes ekilon bazı yerlerde son yıllarda bu bitkinin ekimine önem verilmiştir (İzmir, Ankara, Sivas...). Patates, Ak - deniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde henüz az ekilir.

Başka sebzeler: Bunlar arasında en çok ekileni, uzun zaman dayanmak ve uzaklara taşınabilmek kolaylığı olan soğandır (en çok batı bölgelerimizde). Yağ sebze ekimi, bunları en çok sarfeden büyük şehirler çevrelerinde önemlidir. Bununla beraber, taşıtların çoğalması ve hız - lanması sebebiyle, büyük şehirlerde gerekli sebzeler git - gide daha uzaktan getirilebiliyor. İstanbul'a en çok seb - zeyi Marmara bölgesi gönderir. İklimi elverişli olan Ege ve Akdeniz bölgelerimizde (Adana, Mersin, Antalya, İzmir ... gibi) turfanda sebzeciliği çok gelişmiş ve daha ge - lişecek durumdadır. Buralardan, kışları soğuk geçen ve yazları kısa süren, bu yüzden çeşitli sebze yetiştirmiyen yerlere demiryolu ve kamyon ile, sebze gönderilir. Sebze konserveçiliği endüstrisi de, buna bağlıdır.

Endüstri alanında yer tutan bitkiler tarımı: Bu ad altında, şeker, dokuma ve yağ fabrikalarının hammade ola - rak kullandıkları bitkilerle sigara yapılmasına yarıyan tütün toplanabilir. Bunları: a) Şeker bitkileri: pancar; b) Dokuma bitkileri; c) Yağ veren bitkiler; d) Tütün di - ye dört grupta gözden geçirmek uygun olur. Endüstri ala - nında yer tutan bitkilerin ekim alanları son yıllarda çok artmıştır.

Şeker bitkileri: Şeker çıkarılan bitkilerden memleke - timizde şeker pancarı yetiştirilir. Şeker pancarı bitkisi 1926'da şeker endüstrisinin temeli atılması ile yetişt - rilmeye başlandı. Pancar öncelik ilk kurulmuş dört şeker fabrikasına ürün gönderebilecek alanlarda ekiliyordu (Tra - kya, İçbatı Anadolu ve Marmara bölgeleri, Orta Yeşilirmak havzası). Sonradan kurulan fabrikalar ile pancar üretimi -

nin hem arttığı, hem de ekim alanının başka bölgelere (Konya ve Orta Kızılırmak bölümü, Göller yöresi, Yukarı Fırat bölümü, hattâ Erzurum yöresi...) de yayıldığı görüldü. Pancar üretimi 1934-38 arasında ortalama 400 bin tonu geçmezken 1957'de 2 000 000 tonu aşmış, 1960'ta ise 4,5 milyon tona yaklaşmıştır. Şimdi bunun da üstündedir.

Dokuma bitkileri: Bunlar arasında en önemlisi pamuktur; ayrıca keten kenevir de memleketimizde yetiştirilir. Pamuk, yurdumuzda eskiden beri ekiliyorsa da asıl gelişmesini son yıllarda göstermiş; yalnız ürün artmakla kalmamış, ekilen pamukların cinsi de çok iyileştirilmiştir; şimdi artık kısa ve kaba telli yerli pamuk değil, ince ve uzun telli pamuklar (akala, koker) yetiştirilmesine önem veriliyor. Yağışlı bir bahar mevsiminden sonra sıcak bir yaz, verimli bir toprak isteyen pamuk, memleketimizin birçok yerlerinde yetiştirilmekte ise de üstün lük son yıllarda iki bölgede toplanmıştır: 1) Akdeniz bölgesi; 2) Ege bölgesi.

Keten ve kenevir, dokuma maddesi olmak üzere oldukça serin ve nemli bir iklim ararlar. Bu bakımdan, en iyi yetişme alanları, Batı Karadeniz yöreleridir: Kastamonu, kenevir ekiminin başlıca merkezidir; bunun kendir adı verilen tellerinden halat, ip ve yelken bezi yapılır. Bundan başka, bu iki bitki, daha ziyade tohumlarından faydalanmak için, başka bölgelerde de yetiştirilir (Batı Anadolu, İç Anadolu v.s.).

Yağı çıkartılan bitkiler: Memleketimizde bunların başında zeytin gelir; bundan başka, yukarıda gözden geçirdiğimiz dokuma bitkilerinin (pamuk, keten ve kenevir) tohumlarından yağ çıkartıldığı gibi yine yağını almak için susam, haşhaş, ayçiçeği, yarfıstığı... da ekilir.

Zeytin ağacı, Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü yerlerde bu iklimin tanıtıcı bitkisidir. Bu ağaç, Anadolu'nun

batı ve güney kıyılarında 30-40 kilometre genişliğinde bir şerit üzerinde yaşamakta ve 500 metreden fazla yükseltilere pek çıkmamaktadır. Bununla beraber, Akdeniz bölgesinde zeytin ağaçlarının çoğu yabani'dir ve bunlardan faydalanmak için ağaçları aşılacak lâzım gelir. Zeytinliklerin en çok buldukları yerler Ege bölgesinde olup burada Edremit körfezi kıyıları başta gelir. Zeytin yağcılığımız burada en çok Edremit ve Ayvalık şehirlerinde toplanmıştır. Yemeklik zeytine gelince, bunun başlıca yetiştirme alanı Marmara denizinin güney kıyılarına raslar. Bundan başka Güney Anadolu'da Suriye sınırına yakın yerlerde (Hatay, Gaziantep), ayrıca Batı ve Doğu Karadeniz kıyılarının fazla yağışlı olmıyan yerlerinde ve Artvin yakınlarında Çoruh vâdisinde de biraz zeytin yetişmektedir.

Haşhaş bitkisi hem afyon çıkartmak, hem de tohumlarındaki yağı elde etmek için yetiştirilmektedir. Bu bitki sıcak yazlar ve orta derecede yağış ister. Bu bakımdan yetiştirme alanı, memleketimizin kıyı ve iç kısımları arasına caelar. Afyonkarahisar ili ve buna komşu iller (Kütahya, Uşak, Isparta, Burdur, Konya, Denizli...) başta gelir.

Memleketimizde büyük ölçüde ayçiçeği (Marmara bölgesi) ekilmekte ve yerfıstığı (Akdeniz ve Ege bölgelerinde) ve soya fasulyesi (Orta ve Doğu Karadeniz'de) ekimi yapılmakta, ayrıca biraz kolza ve aspir (Marmara bölgesi) ekilmektedir.

Tütün: Türk tütünleri, bütün dünyada cinslerinin üstünlüğü ile ün almıştır. Amerika Birleşik Devletleri gibi pek çok tütün yetiştiren ve satan memleketler bile kendi tütünlerine karıştırmak için bizden tütün alırlar. Memleketimizde tütün ekimi ve satışı devletin (Tekel idaresi - aın) kontrolü altındadır. Türkiye'nin birçok yerlerinde tütün yetiştirilebilirse de, Tekel idaresi bu bitkiyi en iyi yetiştirdiği yörelerde ektirmektedir. Memleketimizin baş

lıca tütün yetiştirme alanları üç grupta toplanabilir:

1). Ege bölgesi, yetiştirilen tütünün çokluğu ile başta gelir (bütün ürünümüzün yarısı kadar): burada Akhisar, İzmir, Ödemiş ve Söke dolayları en iyi tütünleri yetiştirir; 2). Marmara bölgesi (tekmil ürünün beşte bir kadarı): burada en iyi tütünler Düzce'de yetişir. Ayrıca Bursa ve Balıkesir ovalarında, Trakya'da da tütün ekilir; 3). Orta ve Doğu Karadeniz bölgesi (bütün ürünümüzün dörtte biri kadar): burada en meşhur tütünler Samsun yöresinde çıkar (meselâ Bafra tütününü); yine burada Tokat-Erbaa yöresinde (Taşova tütününü), ayrıca Trabzon ve Artvin taraflarında da tütün yetiştirilir. Bu üç tütün bölgesinden başka Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun bazı yerlerinde (Malatya, Gaziantep, Diyarbakır, Bitlis...) tütün ekilmektedir. Tütün ürünümüz son yıllarda hemen hemen 140 000 tonu bulmuştur, bununla beraber, 1961 yılında buğ gösteren mavî küf hastalığı, ürünümüzü 1962'de 90 000 tona düşürmüş ise de 1963 ürününün tekrar 130 000 tonu geçtiği ve hele 1964'te rekor kırarak 200 000 tona yaklaştığı görüldü (1965'te 124 000 ton).

Çay: Doğu Karadeniz bölgesinin ılık ve nemli iklimi çay ağacının gelişmesine elverişli olduğundan, bu kıyılarda çay yetiştirilmesine önem verilmektedir. Çay üretimi Rize dolaylarında iyice yerleşmiştir; son yıllarda Giresun-Ordu kıyılarına kadar yayılmaya başladığı görülmekte ise de bu yönde iklim şartları çay ekiminin fazla gelişmesine elverişli değildir. Kurutulmuş çay üretimi 1948'de 150 ton kadar iken, 1959'da 4 000 tonu, 1962 senesinde 8 000 tonu aşmış, 1963'te ise 10 000 tonun üstüne çıkmıştır.

Meyve ağaçları: Yurdumuzun çeşitli iklimi birçok meyve ağaçlarının yetiştirilmesine elverişlidir. Bu türlü tarım işleri daha ziyade kışları fazla soğuk olmayan, yeter derecede yağışlı bulunan (yahut sulanabilen) yerlerde ilo-

ri gitmiştir. Bu bakımdan Ege bölgesi başta olmak üzere Marmara, Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri meyvacılığın en çok geliştiği alanlardır. Buralarda başka bölgelere gönderilecek kadar büyük ölçüde meyva elde edilir. Bunlardan başka, memleketin hemen her tarafında, şehirlerin yakın çevresinde, oraların taze meyva isteğini karşılamak üzere meyva ağaçları yetiştirilir. Yalnız Kuzeydoğu'nun yüksek yerleri kışların çok soğuk geçmesi yüzünden bu iş pek elverişli sayılmaz; fakat oralarda bile, soğuktan korunmuş çukur ovalarda bazı dayanıklı meyva ağaçları yetiştirilebilir. Burada, yalnız memleketimizin iç ve dış ticaretinde önemli rol oynayan bazı meyva ağaçları üzerinde durulacaktır.

Üzüm bağları: Kışları fazla soğuk geçen yerler bir tarafa bırakılacak olursa, memleketimizin hemen her bölgesinde üzüm bağlarına raslanır; fakat çok yerde bu üzüm, başka taraflara gönderilmeyerek yerinde taze halde yenir, yahut pekmeç ve bulama gibi şeyler yapılır. Taze yenmek için en iyi cins üzüm Marmara kıyılarında yetişir. İstanbul ve Ankara'ya buradan taze üzüm yollanır. Ege bölgesinde ise, kurutulmaya elverişli meşhur çekirdeksiz üzüm yetiştirilir. Bu cins üzüm bağlarına en çok İzmir yakınlarında, Gediz vâdisinde (Akşehir - Manisa - Alaşehir arasında), Küçük Menderes vâdisinde (Ödemiş - Tire) raslanmaktadır. Ege bölgesinin kuru üzüm ürünü yıldan yıla değişir (iyi ürün yılında 80 bin ton; havaların fena gittiği yıllarda 30 bin ton). İç Anadolu'da Kayseri, Konya, Ankara ve Niğde, Güneydoğu Anadolu'da Gaziantep ve Diyarbakır yörelerinde de bağların kapladığı yer epeyce genişdir.

İncir ağaçları, memleketimizin, kışı ılık olan, yazları sıcak ve az çok kurak geçen yerlerinde yetişir. Ağacın yemişi, çok yerde taze olarak yenir ve başka taraflara gönderilmez; fakat Ege bölgesinde kurutulmaya elverişli gayet iyi bir cins incir yetiştirilir. Kuru incir

elde edilen başlıca alan, birinci derecede Büyük Menderes vâdisidir (Nazilli - Aydın - Söke); ayrıca Küçük Menderes vâdisinde de incirliklere raslanır. İncir ürünü de, havaların iyi gidip gitmemesine bağlı olarak yıldan yıla değişir (Ege bölgesinin kuru inciri: 20-40 bin ton).

Fındık ağacı oldukça ılık ve nemli bir iklim ister. Bu bitkiye Doğu Karadeniz bölgesinde sık fındıklıklar halinde raslanır (sırasıyla: Giresun, Trabzon, Ordu illeri). Son yıllarda fındık yetiştirilmesi bir taraftan doğuya, bir taraftan da batı Karadeniz kıyılarının elverişli yerlerine (Akçakoca gibi) yayılmıştır. Burada adı geçen fındık, kurutulmaya elverişli ve yağlı, yuvarlak biçimli fındıktır. Ayrıca Marmara bölgesinde çoğu taze olarak tüketilen fındık yetiştirilir. Daha kurak ve sıcak yerlerde de fındık ağacı sulama ile yetiştirilebilmektedir. Fındık ürünü de yıldan yıla değişiklikler gösterir (1950'de 26 bin ton, 1951'de 93 bin ton, 1963'te 88 bin ton, 1964'te 195 bin ton).

Turunçgiller: Limon, portakal ve mandalina gibi ılık kış, sıcak ve nemli yaz isteyen yemiş ağaçları sulanmak şartıyla Akdeniz ikliminde iyi yetişir. Bunların yetiştirilmesi son yıllarda çok gelişmiştir. Başlıca merkezler: İnkenderun körfez kıyısında Dört Yol (Hatay), Adana ve Mersin (İçel) çevresi ile Antalya ili (Alanya, Antalya, Finike), Muğla ili (Bodrum) dir. Ege bölgesinin bazı kıyılarında da portakal yetişir. Bundan başka, Doğu Karadeniz kıyılarında da portakal ve mandalina ağaçları, yazın sulamaya hacet kalmadan yetişebiliyorlar (en çok Rize kıyıları).

Bundan başka, sayılacak birçok meyvalarımız vardır; Karadeniz kıyılarından ve bu kıyıların gerisinden (Amasya, Gümüşane...), ayrıca Niğde'den iyi elma gelir. İyi armut, ayva, kiraz ve vişne soyları da vardır. Kuzey, Batı ve Doğu Anadolu'da ceviz ağacına çok raslanır, badem, sırası

ile Ege, Akdeniz ve Güneydoğu bölgesinde yetiştir. Gazi - antep'in fıstığı ünlüdür; çam fıstığı Bergama kuzeyinde Kozak'tan gelir. Bursa başta kestane ve şeftali (şeftali üretimi son yıllarda memleketimizde çok gelişmiştir) olmak üzere, çeşitli yemişlerin yetiştirildiği bir yerdir. Yemiş ağaçları yetiştirilmesi gibi meyva konserveçiliği de memleketimizde genişlemeye çok elverişli görülmektedir. Marmara, Ege bölgesi ve Batı Karadeniz kıyı kesiminde çilek de yetiştirilir.

H a y v a n c ı l ı k :

Evcil hayvanların yetiştirilmesi, tarım işlerinin önemli bir koludur. Bu hayvanlardan bir kısmı, kuvvetleriyle, gübreleriyle, bu işlerin en faydalı yardımcısı olur. Çok yerde çiftçiler, bir kısım gelirlerini, yetiştirdikleri hayvanlardan sağlarlar. Hayvancılık bazı bölgelerde çiftçilikten de daha önemli bir yer tutar. Toprakta nasıl çeşitli ürünler alıyorsa, hayvanlar da bize türlü türlü ürünler verirler (yün, et, süt, yağ, yumurta, deri ve barsak, ipek, bal v.b...). Hayvancılıkta önce büyük baş hayvanlar (koşum ve binek hayvanları olarak sığır, manda, at, eşek, katır, deve), küçük baş hayvanlar (koyun ve keçi) sıralanır.

Sığır cinsi: Kasaplık ve sütçülük bakımından iyi cins sığır sürüleri, yeşil ve bol çayırlar ister. Böyle çayırlara serin ve yağışlı yazları olan Erzurum-Kars yaylalarında raslanır. Memleketimizde inek sütünün en fazla elde edildiği yerler Erzurum-Kars yöreleri ile Karadeniz bölgesidir. Marmara bölgesinde de İstanbul gibi büyük şehirlerin süt ve tereyağı ihtiyacını karşılamak için epoyce inek beslenir. Burada Uludağ gibi, inek yetiştirmeye elverişli yerler vardır; ayrıca büyük şehirler yakınında, taze süt için, mandralarda inek beslenir. Memleketin bü -

tün bölgelerinde çiftçilerin sığırlardan ne kadar fayda - landığını biliyoruz; hemen her çiftçi ailesinin bir çift öküzü vardır. Yurdumuzda 13,2 milyondan fazla sığır (inek ve öküz), ayrıca, bunun onda birine yakın da manda bulur.

İnsanın yük ve koşum hayvanı şeklinde kıymetli yardımcısı olan atlar memleketin her tarafında beslenmekle beraber iyi cins atlar Çukurova'da Uzunyayla'da ve güneydoğuda (Urfa) yetiştirilir. Fakat birçok yerde halkın elinde eşek, atın yerini tutar ve sayısı onunkinden fazladır. Buna karşılık, katır azdır. Güney Anadolu'da ve İç Anadolu'nun güneybatı kısmında ve Ege bölgesinde... yük hayvanı olarak kullanılan deveye raslanırsa da, bunların sayısı gittikçe azlamaktadır.

Koyun ve keçi: Memleketimizin çok yerinde yazlar kurak geçtiği için otlar kısa ve sert olur. İşte böyle yerler koyun yetiştirmeye elverişlidir. Koyun, evcil hayvanlar arasında sayı bakımından memleketimizde birinci gelir. Bu sayı yıldan yıla değişerek 1960'ta hemen 34,5 milyonu aşmıştı. Koyun başlıca kasaplık hayvanımız olduğu gibi, sütünden yağ (Urfa yağı gibi) yapılır, yünü dokumacılıkta kullanılır, deri, barsak ve boynuzundan da faydalanılır. Marmara bölgesinde yetiştirilen kıvırcık soyudur; başka cinsleri ise Batı Anadolu'da yetişen dağlıç ile İç Anadolu'da yaşayan karaman soyudur. İyi cins yün veren merinos soyunun da yetiştirilmesine Marmara bölgesinde girişilmiştir.

Kümes hayvanları: Kümes hayvanları (başta tavuk), memleketin her tarafında beslenmekle beraber, İstanbul gibi büyük şehirlerin ihtiyacını karşılamak, hattâ başka memleketlere yumurta göndermek üzere, Karadeniz ve Marmara bölgelerinde fazlaca yetiştirilir; nüfus yoğunluğu fazla olan yerlerde kümes hayvanı çoktur.

Arıcılık, memleketin bütün bölgelerinde az çok yer almış bulunursa da en fazla bal elde edilen yerler Ege ve Marmara bölgelerinde (Muğla, Balıkesir illeri), Kuzeydoğu Anadolu'da (Kars, Erzurum), İç Anadolu'da (Ankara), Akdeniz bölgesinde (Antalya...) dir. Yıllık bal ürünü 10 000 tona yakın olup ayrıca 1 000 ton kadar balımmu elde edilir. İyi kovanlar ile arıcılığın daha geliştirilmesine çalışılmaktadır.

İpekböceği ilk yetiştirildiği Çin'den ortaçağda memleketimize getirilmiş, geçen yüzyıl sonunda büyük gelişmeler göstermiştir; fakat Birinci Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı sırasında ipekçiliğimiz zarara uğradı ve Cumhuriyet devrinde yeniden kalkınmağa bağladı ise de son zamanlarda suni ipek ve naylon yüzünden ipekçilik gelişmiyor.

İpekböceği, yetiştirmek için ılık-nemli hava ister; böcek, dut ağacının yaprağını yiyerek büyüdüğü için, ilkbahar mevsiminin bol yaprak yetişmesini sağlayacak kadar yağışlı olması lâzımdır. Bu şartlar, Marmara bölgesinde toplanmış olduğundan, Türkiye'de başlıca ipek bölgesi buradadır; Bursa şehri ipekçilik merkezimizdir ve Bursa ili ipek ürünümüzün üçte birinden fazlasını, Marmara bölgesi de (Bursa, Kocaeli, Bilecik, Balıkesir, Edirne... illeri) bu ürünün üçte ikisinden fazlasını yetiştirir. Bu bölge dışında Akdeniz (Hatay, Antalya), Güneydoğu (Diyarbakır, Elâzığ ve Malatya), Orta Karadeniz (Amasya, Tokat), daha az olarak Ege bölgesinde (İzmir, Muğla, Denizli) de yetiştirilir.

Deniz hayvanlarından faydalanma, - Memleketimiz üç taraftan denizle çevrili bulunduğundan, balıkçılığın önemli olması lâzım gelir. Fakat bugüne kadar kullanılan metotlar epeyce geri olduğundan, bu iş istendiği kadar gelişmemiştir. Son zamanlara kadar hızlı taşıtlar kullanılmadığı için, kıyılarda tutulan balıklar taze olarak iç memleketlere de gönderilemiyordu. Gördüğümüz gibi, şimdi

Et ve Balık Kurumu, balıkçılığımızın gelişmesine çalışmakta, İstanbul Üniversitesine bağlı Balıkçılık Enstitüsünde bu işin bilimsel temelleri üzerinde incelemeler yapılmaktadır. Modern vasıtalar kullanarak yapılan balık avı bize büyük kazançlar sağlayabilir. Kıyılarımızın bazı noktaları, balıkçılıktan yana daha önemli durumdadır. Bu bakımdan Boğazlar başta gelir. Balıklar yılın bazı zamanlarında bir denizden öteki denize sürü halinde buradan geçerlerken çok tutulurlar. Ayrıca Karadeniz ırmaklarının ağızlarında siyah havyar veren mersin balığı, Marmara göllerinde ise kırmızı havyar veren sazan, Köyceğiz gölü ağızında kefal (balık yumurtası için) avlanır. Ege ve Akdeniz kıyılarından da sünger çıkartılır.

SIRRI ERİNÇ, SAMİ ÖNGÖR, TÜRKİYE COĞRAFYASI, İstanbul, 1966; BESİM DARKOT, TÜRKİYE COĞRAFYASI, İstanbul, 1966.

I Ç İ N D E K İ L E R

ՅորՅորը Գամուցըմին Բոճանոցըյառձա	V-XI
Թյորոյ Գամուցըմին Բոճանոցըյառձա	XII
I. Յ Յ Յ Ո Ռ Ն Ո Ց Կ Յ Յ Յ Յ Յ	
Atalar sözü	1
Bilmeceler	5
Maniler	5
Türküler	8
MASALLAR	
Üvey ana	12
Muradına eren kız	15
Şehzade ile derviş kızı	19
Oğuz Kağan masalı	22
Yiğit Boğaç	28
II. ՈՅԱՅ-ԱՌԱՅՅԵԹ ՔԱ ԹՅՈՒՈՅ ԹՄԵԹԻՈՒԹՅԵԹ	
Tavşanların intiharı	30
Saksağanın elçiliği	30
Keçi ilo aslan yavrusu	31
Maymunla ceviz	31
Aslan ilo fare	32
Kediler ve maymun	32
Merkeple deve	33
Aslanla çakal	34
Aslan, tilki, bir de geyik	35
III. ԿՅՈՒՅ ԻՌԿԱՅԵԼԵՐ	
Arap atları	37
Çalınmış bir at	38
Ağucın şahitliği	39
Yölcü ve hancı	40
III. Ե Ռ Ն Ե Յ Յ	41-60

IV. *Մտերև և ցեղայնացած*

Türk dilleri ve Türkçe	61
Dil işi etrafında	65
Dilde özleşmenin sınırı ne olmalıdır?	69
Yeni Türk alfabesi	79
Yeni elifba	81
Profesörler imtihan olundular	82
Okuyan çocuklar	83
Türkçenin sarf ve nahvi yoktur!	86
VIII Türk dil kurultayı	90
Soyadı nizamnamesinde neler var?	95
Yunus Emre ihtifali	98
Bir mektup	99
Kâtip Çelebi	100
Halit Ziya Uşaklıgil	102
Ziya Gök Alp	103
"Serveti Fünun" mecmuası tarihinden	107
Ahmet Rıza	109
Ramazan	114
Salâhattin'in muhakemesi	116
Kemal Atatürk'ün Anadolu'ya geçmesi	121
Ömer Seyfettin'in hatıra defterinden	125
Ömer'in ölü hastalığına dair notlarım (A.Yöntem)	132
Malta mektupları (Z.G. Alp)	138
Anadolu kadını	142
Türk hamamında amerikalılar	143
+*+ (T. Tekin)	147

V. *Ծագողը (ընթացողը)*

MUALLİM NACI

Ömer'in çocukluğu	148
-------------------------	-----

ÖMER SEYFETTİN

F a l a k a	156
Eski mektep	164
Keramet	166

Rüşvet	168
İlk cinayet	171
Elegimsağma	174
R.H. KARAY	
Şertali bahçeleri	182
G.H. RAHMI	
Muhsine hanım	192
A. KASIM	
Mangalda pişirilen kestaneler	194
H.E. ADIVAR	
Kabak çekirdekçi	195
M.E. YURDAKUL	
İhtiyar değirmenci	200
Anadolu köylerinde	201
Kavgaların sonu - bir ihtiyar Türk	202
R.N. GUNTEKİN	
Mahalle mektebinde	204
Bir yudum su	207
Çalıkları (parçalar)	213
Y.K. KARAOŞMANOĞLU	
Güvercin avı	244
Hasretten hasrete (küçük hikâye)	249
H. SUAT DERVİŞ	
Doğduğum şehir	254
S. ALİ	
İki kadın	259
Sırça köşk	268
Pazarıcı	273
S.F. AMASİYANIK	
Balıkçısını bulan olta	279
Bir takım insanlar	282
S. KOCAGÖZ	
Düşman	286
Savran'ın oğlu	291
B.S. KUNT	
Küp kupağı	297
M. MAKAL	
Köy hayatından sahneler	302

S. USTÜNGEL	
Zindancılar	307
ORHAN KEMAL	
Kitap satmaya dair	309
F.C. GÖKTUĞA	
Bir enişte	314
O. HANÇERLİOĞLU	
İnsansız şehir	318
Buzdan ve güneşten	321
C.K. SOLOK	
Bizim sokak	324
BURHAN CAHİT	
Onlar soyca uğurludurlar	330
Kim kimin akrabası?	332
AZİZ NESİN	
Damda... deli var	333
Fil Hamdi nasıl yakalandı?	338
Saadetimi sana borçluyum	342
ERZURUMLU EMRAH	
.+ +	346
Â Ş İ K	
.+ + ...	346
YUNUS EMRE	
Nefes	347
.+ + ...	348
ABDÜLHAK HÂMİT TARHAN	
"Makber"den	348
MEHMET EMİN YURDAKUL	
Cenge giderken	350
Sürücü	350
Ahretlik	351
Anadolu	352
FARUK NAFİZ ÇAMLIBEL	
Köyde, kış	353
Çoban çeşmesi	354
YUSUF ZİYA ORTAÇ	
Evim	355
TEVFİK FİKRET	
Papatya	355

RIZA TEVFEK BÖLÜKBAŞI

Tevfik Fikret'in mezarında 356

NAİM HAZİM

Sumih Rifat'ın ölümüne 357

ORHAN SEYFİ ORHON

Anadolu toprağı 358

NECİP FAZİL

Yunus Emre'ye 360

NAZİM HİKMET

Kerem gibi 360

Kalbim 362

Giden 363

Mukaddes kitaplar 363

ORHAN VELİ

Bedava 365

ORHAN ŞAİK GÖKYAY

Hey, ne şirindir bu dünya! 366

HALİT FAHİRİ OZANSOY

+ + ... 367

Hep o 367

FAZİL HÜSNU DAĞLARCA

Mustafa Kemal'in toprağı 368

Şemahılı olmak 369

YI. n u g n n o s

I. H. UZUNÇARŞILI

G ü r c ü prenslikleri 370

Lala Mustafa Paşa'nın İstanbul'dan hareketi 376

Ordunun Erzurum'da toplanması 378

İranlıların tedbirleri 378

Ardahan'a hareket 379

Çıldır muharebesi 380

Osmanlılara itaatini bildiren gürcü prensleri . 382

Tiflis'in işgali 384

Kaheti kiralının itaati 384

Şirak bozkırındaki muharebe 385

Şirvan'ın işgaline başlanması 387

E. Z. KARAL

Erzurum kongresi	391
Sivas kongresi	395
Saltanat'ın kaldırılması	397
Çumhuriyetin ilânı	400
Halifeliğin kaldırılması	406
Türk dilinin geliştirilmesi için çalışmalar	412

M. SERTOĞLU

Acemi ocağı	417
Devşirme	420
İltizam	422
Eyalet	423

VII. Ժ յ ր Յ ռ ւ Պ ո ւ

TÜRKİYE COĞRAFYASI

425-458

СЕРГЕЙ СИМОНОВИЧ ДЖИКИЯ

Турецкая хрестоматия
/на турецком языке/

Издательство Тбилисского университета
Тбилиси 1971

Խրատվությունը յ. Ե Վ Ռ Ո Յ Յ Ո Ր Ո

Ելման հրահրումը թվականային 23/11-71

Ելման ամսանի 29

Նախընթաց-Նախընթացային ամսանի 24

Գրանի 1 մաս. 42 յալ.

ԾՅՅՅԵՆ N 303   յՅ 05695   Գրանային 1000

Тбилисское Типография № 4

пр. Важа-Пшавела, 25